تفسير

شيخ الإسلام ابن تيمية

ŞEYHULİSLÂM

İbn Teymiyye Tefsîri

4

بسم الله الرحمن الرحيم

Orjinal Adı
El-Câmiu-li Kelâmi'l-İmam İbn Teymiyye Fi't-Tefsir

Tercüme
M. Beşir ERYARSOY

Tashih
Polen Yayınları

Dizgi
Saliha Nur KAVAK

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı - Cilt
Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0212 446 8846

Ocak 2017

KARINCA & POLEN YAYINLARI

(Karınca & Polen Yayınları
"Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

Adres ve Telefon

Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

الجامع لكلام الإمام ابن تيمية في التفسير

Şeyhu'l-İslâm
İbn Teymiyye
Tefsîri

Derleme, Tahkik ve Notlar:

İyad b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysî

Kontrol:

Osman b. Muallim Mahmud

Mütercim:

M. Beşir ERYARSOY

4. Cilt

BU CİLTTEKİ SÛRELER

MÂİDE SÛRESİ

(3. Ciltten Devam)

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا
اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللّٰهُ
يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

93. "İman edip salih amel işleyenlere, sakınır, iman eder ve salih amel işledikleri, sonra da sakınıp iman ettikleri sonra yine sakınıp ihsanda bulundukları taktirde tattıklarından dolayı bir vebal yoktur. Allah ihsan edenleri sever."

Tefsiri:

[Ashabdan bazıları içki içip özel birtakım kimselere helal olduğuna inandıkları vakit yüce Allah'ın: *"İman edip salih amel işleyenlere sakınır iman eder ve salih amel işledikleri sonra da sakınıp iman ettikleri sonra yine sakınıp ihsanda bulundukları taktirde tattıklarından dolayı bir vebal yoktur."* buyruğunu böyle yorumlamışlardı. Ömer b. Hattab, Ali b. Ebu Talib[1] gibi ashab ile onlardan başkaları haram olduğunu kabul ettikleri taktirde onlara celde vurulacağı helal olduğu üzerinde ısrar etmeleri halinde de öldürülecekleri üzerinde ittifak etmişlerdir.][2]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İman edip salih amel işleyenlere sakın iman eder ve salih amel işledikleri ... taktirde tattıklarından dolayı bir vebal yoktur."* buyruğuna gelince: Bu Ömer b. Hattab'a hatırlatılınca kendisi Ali b. Ebu Talib ve diğer ashab-ı kiram eğer böyle diyenler içkinin haram olduğunu itiraf ve kabul ederlerse (me-

1 İbn Ebu Şeybe, II. 128.
2 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 498-499.

sele yok Şâyet helal olduğu üzerinde ısrar edecek olurlarsa öldürülecekleri üzerinde ittifak etmişlerdir. Ömer (böyle diyen) Kudame'ye: Sen taşı yerli yerince oturtamadın. Çünkü eğer sen gerçekten sakınıp iman edip salih ameller işlemiş olsaydın içki içmezdin.[3] Buna sebep te şudur: Bu âyet-i kerime şanı yüce Allah'ın içkiyi haram kıldığı zaman -ki Uhud Vâkıasından sonra haram kılınmıştı- ashabı kiramdan bazıları: Peki içkiyi içmeye devam ettikleri halde ölmüş bulunan arkadaşlarımızın durumu nasıl olacak demeleri üzerine şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirip onda: İçkinin haram kılınmadığı durumda bir şeyler içmiş olanlar için eğer sakınan ve ıslah eden/salih amel işleyen müminlerden olması şartı ile onun için bir vebal olmayacağını bildiren bu âyet-i kerimeyi indirdi.[4]][5]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*İman edip salih amel işleyenlere, sakınır, iman eder ve salih amel işledikleri, sonra da sakınıp iman ettikleri sonra yine sakınıp ihsanda bulundukları taktirde tattıklarından dolayı bir vebal yoktur. Allah ihsan edenleri sever.*" (Âyet 93) buyruğunu tevil ettiler. Bu durum Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'a zikredilince Ali ve diğer ashab-ı kiram ile birlikte (radıyallâhu anhum) ittifakla şunu kabul ettiler: Eğer bunlar (bu âyeti delil göstererek içki içmekte sakınca görmeyenler) haram kılındığını kabul ederlerse onlara celde vurulur. Eğer helal olduğu üzerinde ısrar edecek olurlarsa öldürülürler. Yine aynı şekilde sabit olduğuna göre âyet-i kerime içkinin haram kılınmasından önce içkiyi bırakmayıp Uhud Vâkıasında ölen kimseler hakkında inmiştir. Daha sonra Kudame ve arkadaşları da hata ettiklerini anladılar ve tevbelerinin kabul edileceğinden ümitlerini kestiler. Sonunda Ömer b. el-Hattab onlara: "*Hâ, Mîm. Kitabın indirilmesi hükmünde galip her şeyi en iyi bilen Allah'tandır, O günahları bağışlayan, tevbeleri kabul edendir.*" (Mümin, 1-3) âyetlerini yazdı ve ona şunları ekledi: "Ben senin hangi günahının daha büyük olduğunu bilemiyorum. Önce haram olanı helal kabul edişin mi yoksa ikinci olarak tevbeden ümit kesişin mi?"][6]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kudame ile ilgili kıssaya gelince; Ebu İshak el-Cuzecani ve ondan başkaları onunla ilgili hususu İbn Abbas'tan rivâyet etmişlerdir. Buna göre Kudame b.

3 İbn Ebu Şeybe, II, 128.
4 Tirmizi, 3050; Ebu Davud et-Tayalisi, 715; Taberi, 12528; İbn Hibban -el-İhsan-, IV, 5350; Ebu Ya'la, 1719. Hadis sahihtir. Allah en iyi bilendir.
5 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 403-404.
6 Muhtasaru Fetava el-Mısriyye, 246. Ömer (radıyallâhu anh)'a dair bu rivâyet ileride Mümin Sûresi'nde gelecektir.

Maz'un içki içmiş, Ömer ona: Seni bu işi yapmaya iten ne deyince o: *"İman edip salih amel işleyenlere sakınır iman eder ve salih amel işledikleri sonra da sakınıp iman ettikleri ... taktirde tattıklarından dolayı bir vebal yoktur."* buyuruyor. Ben de Bedir'e ve Uhud'a katılmış ilk muhacirlerden biriyim demişti. Bunun üzerine Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Bu adama cevap verin. Huzurdakiler susup bir şey demeyince İbn Abbas'a: Buna cevap ver deyince şöyle dedi: Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi ancak haram kılınmadan önce içki içen geçmişteki kimseler için bir mazeret olarak indirdi. Buna karşılık: *"Şarap, kumar, putlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir. Artık bunlardan kaçının."* buyruğunu da bütün insanlara karşı bir delil olmak üzere indirdi dedi. Daha sonra Ömer içki dolayısıyla uygulanacak haddin ne olması gerektiğine dair soru sorunca Ali b. Ebu Talib şu cevabı verdi: Eğer içki içerse hezeyan eder. Hezeyan edip saçmalayınca iftira eder. Bu sebeple sen ona seksen celde vur. Bunun üzerine Ömer seksen celde vurdu. Bu hususta Ali (radıyallâhu anh)'ın seksen celde vurduğu görüşünü belirttiği de kaydedilmektedir. Bununla birlikte bu su götürür.][7]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim Bedir ashabına katılmış olan Kudame b. Maz'un'un Ömer (radıyallâhu anh)'ın halifeliği döneminde içkiyi helal görmek hususunda yüce Allah'ın: *"İman edip salih amel işleyenlere ... tattıklarından dolayı bir vebal yoktur."* buyruğunu olmadık bir şekilde tevil ettiğini[8] nihâyet Ömer ve Şûrâ ehli onun ve ashabının tevbe etmelerinin istenmesi, eğer haram olduğunu ikrar ve kabul edecek olurlarsa onlara celde vurulacağı, bunu kabul etmeyecek olurlarsa kâfir olacakları üzerinde icma ettiler. Daha sonra o tevbe etti ve kendi kendisine göre günahının büyüklüğünden ötürü neredeyse (tevbesinin kabulünden) ümit kesti. Sonunda Ömer (radıyallâhu anh) ona Mü'min Sûresi'nin baş taraflarını gönderdi. Böylelikle Bedir halkı için teminatı verilmiş hatimelerinin güzel olacağı ve onların bundan önce yapmaları muhtemel birtakım işleri yapması mümkün olsa bile günahlarının bağışlanmış olacağı bilinmiş olmaktadır. Çünkü esasen tevbe de kendisinden öncekileri siler.][9]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Seleften bazıları içkinin özel kimselere mübah olduğunu zannetmişti. Onlar yüce Allah'ın: *"İman edip salih amel işleyenlere sakınır iman eder ve salih amel*

7 Minhâcü's-Sünne, VI, 84-85.

8 Kudame'nin olayı Abdürrezzak'ın Mûsânnefi'nde yer almakta olup bunu İbn Hacer, İsâbe, V, 323-324'de zikretmektedir.

9 es-Sârimu'l-Meslûl.

işledikleri sonra da sakınıp iman ettikleri sonra yine sakınıp ihsanda bulundukları taktirde tattıklarından dolayı bir vebal yoktur." buyruğunu tevil ederek bu sonuca varmıştı. Fakat onların bu durumları Ömer b. Hattab'a bildirilip o da haklarında ashab-ı kiram ile istişare edince Ömer, Ali ve onların dışındaki ashabın (radıyallâhu anhum) âlimleri ittifakla şunu kabul etti: Onlar eğer haram olduğunu ikrar ve kabul ederlerse onlara celde vurulacak, helal olduğu üzerinde ısrar edecek olurlarsa öldürüleceklerdi.][10]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İman edip salih amel işleyenlere..."* âyet-i kerimesi aslında ıslah edip düzeltmek, takva ve ihsan hususunda hareci/zorluğu kaldırmayı gerektiğine dair apaçık bir delildir. Şüphesiz salih amel işleyip ihsanda bulunan bir mümin için yediklerinden ötürü herhangi bir darlık ve bir vebal yoktur. Çünkü bununla iman salih amel işlemek ve ihsanda bulunmak için gerekli gücü ve desteği alır. Onların dışındakiler hakkında ise darlık ve vebal sözkonusudur. Çünkü şanı yüce Allah nimetleri onlar vasıtasıyla ona itaat için destekleri alınsın diye yaratmıştır. Âyet-i kerime Medine'de inmiştir ve Kur'ân-ı Kerim'in son inen buyruklarındandır.][11]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُٓ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

94. "Ey iman edenler! Allah, görmeksizin kendisinden korkanları ayırdetmek için avdan ellerinizin, mızraklarınızın erişebileceği bir şeyle, sizi muhakkak deneyecektir. Artık bundan sonra kim aşırı giderse, onun için pek acıklı bir azap vardır."

Tefsiri:

[Mücahid yüce Allah'ın: *"Avdan ellerinizin, mızraklarınızın erişebileceği bir şeyle, sizi muhakkak deneyecektir."* buyruğu hakkında: Maksat (av hayvanlarının) yumurtaları ve yavrularıdır demiştir. Bunu İbn Uyeyne[12] rivâyet etmiştir.][13]

10 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 213.
11 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 153.
12 İbn Cerir, 12537.
13 Şerhul Umde -hacc-, II, 309.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا
فَجَزَآءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ
أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللّٰهُ
عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

95. "Ey iman edenler! Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse; cezası: Sizden iki adil kimsenin hükmü ile, öldürdüğü hayvanın benzeri, Ka'be'ye ulaştırılacak (deve, sığır veya koyun cinsinden) bir hayvan kurban etmektir. Yahut (o nisbette) düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir keffârettir. Veya bunun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah mutlak galibdir, intikam sahibidir. "

Tefsiri:

[Bize Ebu'l-Ahvas da tahdis etti, bize Muharik Tarık'tan tahdis edip dedi ki:[14] Haccetmek üzere yola çıktık. Yolun bir yerinde bizden bir adam ihramlı olduğu halde bir kelere bastı ve ölümüne sebep oldu. Adam hakkında hüküm vermek üzere Ömer'e gitti. Ömer (radıyallâhu anh) ona: Sen de benimle beraber hüküm ver dedi. Her ikisi de bundan dolayı su içmiş ve ot yemeye başlamış bir oğlak (kesmesi) hükmünü verdiler. Daha sonra Ömer parmağı ile: Sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile" dedi. Ashab-ı kiram arasında ona muhalefet eden olduğu bilinmemektedir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Sizden adaletli iki kişinin hükmü"* buyruğu bu şekilde av hayvanını öldüreni ve onun dışındakileri de kapsar ve bu yönüyle: *"Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun."* (Talâk, 2) buyruğundan farklıdır. Çünkü hiç şüphesiz burada şahit tutan ile şahitlik eden birbirinden farklı kimselerdir. Çünkü fail meful değildir. Burada ise onun hakkında adaletli iki kişi hüküm verdi demeyerek adaletli iki kimsenin hükmü ile buyurmaktadır. Kişi bazen eğer hak Allah'ın hakkı ise kendi hakkında hüküm veren kişi olabilir. Çünkü Allah'ın hakları hususunda o kendisine güvenilen bir kimsedir. Nitekim yemek ile (fidye ya da keffaret) vermek istediği zaman mislinin kıymetini tespit etmekte,

14 İbn Cerir, 12589.

ticaret mallarının değerini tayin etmekte de ona başvurulur. Buna delil de Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın yüce Allah'ın: *"Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Kendinizin ... aleyhine dahi olsa."* (Nisâ, 135) buyruğunu delil göstererek kişiye adaleti ayakta tutup Allah için kendi hakkında şahitlik etmesini emretmiştir.][15]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muhammed b. Sîrîn'den rivâyete göre bir adam Ömer b. Hattab'a gelerek şöyle dedi: Ben ve bir arkadaşım bir tepeye kadar yarışmak üzere iki atımızı koşturduk. Bu arada bizler ihramlı olduğumuz halde bir ceylanı öldürdük. Görüşün nedir dedi? Ömer yanındaki bir adama: Gel de ben ve sen hüküm verelim dedi. Onun hakkında bir dişi keçi hükmünü verdiler. Adam da çekip gitti. Bu arada kişi: Bu müminlerin emiri bir ceylan hakkında hüküm veremiyor. Bunun için de kalkıp kendisi ile birlikte hüküm vermek için bir başka adamı da çağırdı diyordu. Ömer adamın söylediklerini işitince onu çağırdı ve ona: Sen Maide Sûresi'ni biliyor musun? dedi. Adam, hayır dedi. Bu sefer: Peki benimle birlikte hüküm veren bu adamı biliyor musun? dedi. Yine hayır dedi. Bu sefer Ömer: Eğer bana Maide Sûresi'ni bildiğini söylemiş olsaydın döverek canını acıtacaktım dedi. Sonra Ömer şunları ekledi: Şüphesiz Allah kitabında: *"Sizden adaletli iki kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbe'ye ulaştırılacak."* buyurmaktadır. Bu kişi de Abdurrahman b. Avf'dır. Bunu Malik rivâyet etmiştir.[16] Kabisa b. Cabir'den dedi ki: Biz hacc eden kimseler olarak yola çıktık. Yolcular arasında ceylan mı yoksa at mı daha hızlı koşar diye bir tartışma çıktı. Bu sırada karşımıza da bir ceylan çıktı. Bizden bir adam ona bir ok attı ve attığı o ok tam kulağının arkasından onun omuzu ile göğüs arasındaki yere isabet etti ve Ceylan yere yıkılıverdi. Ben ve o, Ömer b. Hattab'ın yanına gittik. Önünde oturduk. Arkadaşım ona olanı biteni anlattı. O da kendisine: Ona hataen mi isabet ettirdin yoksa kasten mi? dedi. Adam: Ben ona kasten ok attım ama onu öldürmek istememiştim dedi. Bu sefer Ömer: Böylelikle sen hem hatayı hem kastı bir arada yapmış oldun dedi. Daha sonra sanki yüzü üstünde bir bilezik varmışcasına yanındaki bir adama yönelerek gizlice onunla konuştuktan sonra arkadaşıma yönelerek: Sana bir koyun kesmek düşer, onun etini tasadduk edersin, derisini de bir kırba olarak alıkoyarsın dedi. Bizler kalkıp gidince arkadaşıma: İbnul Hattab'ın verdiği fetvanın Allah'a karşı sana hiçbir faydası olmayacak. Sen iyisi mi deveni kes ve Allah'ın şiarlarını tazim et dedim. Bunun üzerine Zülaynen de-

15 Şerhul Umde -hacc-, II, 287.
16 Malik -Mus'ab rivâyeti ile- 1245; İbn Cerir, 12595 -buna yakın-.

nilen kişi Ömer b. Hattab'ın yanına gidip bu söylediklerimi ona aktardı. Bu sefer arkadaşıma elindeki kamçısı ile yönelerek dedi ki: Allah seni kahretsin. Sen hem haram olan bir hayvanı öldürüyorsun hem de fetvanın dışına çıkıyorsun. Sonra bana yönelerek elbisemin yakalarından tuttu. Ben de ona: Allah'ın sana haram kıldığı hiçbir şey sana helal değildir dedim. Bu sefer: Ne oluyor sana. Ben senin bir genç olduğunu dilinin de fasih göğsünün de geniş olduğunu görüyorum. Sen Allah'ın kitabında: *"Sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile ..."* buyruğunun olduğunu bilmiyor musun dedikten sonra şöyle dedi: Bir kişide dokuzu güzel biri kötü on tane huy bulunabilir. Bu sefer o kötü huy öbür dokuzunu bozar. O halde gençliğin tökezleyiciliğine karşı kendini korumalısın dedi.[17]][18]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Ebu Mûsâ[19] dedi ki :Mezhebimiz âlimlerinden kimisi dedi ki: İhsar/haccı tamamlamaktan alıkonulma halinde hedy(elik kurban) ancak harem bölgesinde kesilir. Buna sebep yüce Allah'ın: *"Kâbe'ye ulaştırılacak."* buyruğu ile *"Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atik'dir."* (Hacc, 33) buyruklarıdır. Çünkü yüce Allah: *"Eğer alıkonulursanız o halde kolayınıza gelen kurbanlardan gönderin."* buyurduktan sonra *"Kurban yerine (minaya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin."* (Bakara, 196) buyurmaktadır. Mutlak olarak hedy ise nüsükden farklı olarak harem bölgesine hediye olarak gönderilen (kurbanlık)tır. Sonra yüce Allah: *"Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin."* buyurmaktadır. Muhsar kimsenin hediyelik kurbanı da bunun kapsamına girer. Özellikle de ondan daha önce söz edilmişti.

Hediyelik kurbanın yeri ise yüce Allah'ın: *"Sonra onun varacağı yer Beyt-i Atik'dir."* buyruğu gereği harem bölgesidir. Çünkü eğer kurban kesme yeri ihsar altında bırakılan/alıkonulan, engellenen yer olmuş olsaydı yerine zaten ulaşmış olacaktı. Bu kanaati kabul edenler ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ancak harem bölgesinde kurbanlığını kestiğini ve Hudeybiye'nin bir tarafının harem olduğunu söylemiş olan kimselerdir.

Birincisinin açıklaması şöyledir: Müşrikler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının umreyi tamamlamalarına engel oldular ve Hudeybiye'de kurbanlıklarını kestikleri gibi yine Hudeybiye'de -harem bölgesi dışında kalan- ağacın yakınında da başlarını traş ettiler.

17 İbn Cerir, 12586 -buna yakın-.
18 Şerhul Umde -hacc-, II, 291-293.
19 Kadı Muhammed b. Ahmed b. Ebu Mûsâ Ebu Ali el-Haşimi olup 428 yılında vefat etmiştir. Buradaki nakil onun el-İrşad adlı kitabından yapılmıştır.

Diğer taraftan hil (harem dışı) muhsar kişi için ihramdan çıkma yeridir. Dolayısıyla orası tıpkı harem bölgesi gibi kurbanın kesileceği yer olur. Bunun böyle olmasına gelince; şanı yüce Allah'ın ameller ve hediyelik kurban bakımından varacağı yer Beyt-i Atik'dir. İhramlı bir kişi Beyt'i tavaf ettiği zaman artık ihramdan çıkmaya başlar. Hediyelik kurbanlıklar da ne zaman harem bölgesine ulaşırsa onlar da yerlerine varmış olurlar. Bu ise güç yetirmek ve böyle bir seçimde bulunabilmek imkânı olduğu taktirde sözkonusudur.

Aciz kalınması halinde ise şanı yüce Allah muhsar olan kimseye harem bölgesinin dışında ihramdan çıkmasına cevaz vermiş ve orası onun ihramdan çıkacağı yer olmuş olur. İşte hediyelik kurbanlığı için de orası bunun yeri olur. Bu durumda da hediyelik kurbanı (harem bölgesine) göndermek mümkün olabilirdi denilemez.

Yüce Allah'ın: *"Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin."* (Bakara, 196) buyruğuna gelince; onun yeri ihramdan çıkacağı yerdir. Bu seçim yapabilme imkânının bulunması halinde ise harem bölgesidir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar sizleri Mescid-i Haramdan bekletilen kurbanlıklarınızı yerine varmaktan alıkoyanlardır."* (Fetih, 25) buyurmaktadır. Çaresizlik haline gelince; hiç şüphesiz muhsar bir kimse hakkında -başkası için helal olmayacak yerde- bulunduğu yerde kurbanlığını kesmesi helal olur.][20]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Talha'dan[21] o İbn Abbas'tan yüce Allah'ın: *"İhramlı olduğunuz halde av hayvanını öldürmeyin."* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Eğer kasten ya da unutarak onu öldürecek olursa onun hakkında hüküm verilir. Şâyet tekrar kasten öldürecek olursa bu sefer ona dünyada/acilen ceza verilir. Şanı yüce Allah'ın onun günahlarını bağışlaması hali müstesna. Bunu cemaat (kütübi sitte ile birlikte İmam Ahmed) rivâyet etmişlerdir.

Aynı şekilde şanı yüce Allah canı koruma altında olan kimsenin hataen öldürülmesi halinde bir diyeti ve bir keffareti farz kılmıştır. Diyet onun mirasçılarının hakkıdır, keffaret de Allah'ın hakkıdır. Onun hatalı olarak bunu yapmış olması üzerinden bu yükümlülüğü kaldırmaz. Buna göre av hayvanının hata yoluyla öldürülmesi de mana bakımından bununla aynıdır. Çünkü canı koruma altında olan bir hayvanın öldürülmesinin tazminatı keffarettir. Onun affedilmesi ve hata sebebi ile sorumlu tutulmaması keffaretin vücubuna engel değildir. Tıpkı

20 Şerhul Umde -hacc-, II, 370-372.

21 Doğrusu Ali b. Ebu Talha olmalıdır. Bu rivâyeti Taberi, 12562'de kaydetmektedir.

insanın öldürülmesindeki keffaret gibidir. Çünkü kasten böyle bir işi yapan bir kimse Allah'ın kendisinden intikam almasını hak eder ve ona keffaret de düşer. Hata eden kimseyi ise Allah intikam almaktan muaf tutmuş ise de keffaretten muaf tutulmamıştır.

Âyet-i kerimede kasten öldürenin özellikle sözkonusu edilmesi ise şanı yüce Allah'ın yaptığı işin vebalini tatması için cezanın vücubunu zikretmiş olmasından dolayıdır. Bununla beraber onun geçmişte yaptığı da affedilmiştir. Fakat bunu tekrar eden kimseden Allah intikam alır. Bu hükümlerin toplamı ise ancak kasten av hayvanını öldüren kişi hakkında sabittir. Fakat bunda onların bir kısmının hata eden kişi hakkında sabit olmasını engelleyen bir husus yoktur. Aksine bu hükümlerin o tür fiillerden onları gerektirdiği kadarı ile sabit olması icab eder. Ceza kurbanı öldürülen av hayvanının bedelidir. İntikam ise katilin cezalandırılmasıdır. Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Sizden kim dininden gerisin geri dönerse."* (Bakara, 217); *"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan eder ve onun sınırlarını aşarsa onu içinde ebedi kalmak üzere bir ateşe sokar."* (Nisâ, 14); *"Onlar ki Allah ile birlikte bir başka ilaha dua (ve ibadet) etmezler."* (Furkan 68 ve sonraki âyet); *"Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra Peygambere karşı gelir, müminlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız. O ne kötü bir dönüş yeridir!"* (Nisâ, 115) Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şerifte bu tür buyruklar pek çoktur. Birtakım işler karşılığında cezalar düzenlenir ve onların bir kısmı ayrıca bir kısmı hakkında da düzenlenmiş olabilir.][22]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü İmam Ahmed şanı yüce Allah'ın: *"Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası ... öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir."* buyruğunu delil göstermektedir. Şanı yüce Allah av hayvanına ok ve benzeri silahlarla atış yapmayı "öldürme" diye adlandırmış ve buna tezkiye/şer'i usule uygun kesim adını vermemiştir.][23]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sizden kim onu bilerek öldürürse cezası ... bir hayvan kurban etmektir."* buyruğu öldürülmüş av hayvanının onu öldüren insana ait olduğuna delildir. Hâlbuki yüce Allah'ın: *"Onları siz öldürmediniz fakat Allah onları öldürdü."* (Enfâl, 17) buyruğu böyle olmayıp bu yüce Allah'ın: *"Attığın zaman sen*

22 Şerhul Umde -hacc-, II, 402-403.
23 Şerhul Umde -hacc-, II, 153-154.

atmadın fakat Allah attı." (Enfâl, 17) buyruğu gibidir. Şüphesiz onların öldürülmesi müslümanların kudretleri dışındaki birtakım hususlar ile gerçekleşmiş bir işti. Meleklerin indirilmesi, düşmanların kalplerine korkunun salınması gibi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in toprak atması da böyle idi. Toprağın onların hepsinin gözlerine isabet edip kalplerine korku salması onun kudreti içerisinde bir iş değildi. Şanı yüce Allah'ın kulun alışılmış kudretinin dışında diye değerlendirdiği atış şanı yüce Allah'ın onun (peygamber efendimizin) hakkında sözkonusu olmadığını belirttiği atışın kendisidir.][24]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu Ebu Abdullah -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun-'dan gelen iki rivâyetten birisidir. Onun mezhep âlimleri de bu kanaattedir. Bu rivâyeti el-Meymuni[25] ve Beğavi Ebu'l-Kasım[26] bunu rivâyet etmiştir. el-Meymuni rivâyetinde yüce Allah'ın: *"Öldürdüğü hayvanın bir benzeri ... veya bunun dengi oruç tutmaktır."* buyruğuna kadar olan ifadeler hakkında: Bu bunlardan birisini seçmekte muhayyer bırakılan kişi hakkındadır demiştir.

Meni'in kızının oğlu Ebu'l-Kasım'ın rivâyetinde de bir av hayvanı öldürmüş ihramlı kişi hakkında: Kur'ân-ı Kerim'de belirtilen hususlarla keffarette bulunur orada belirtilen hususlar arasında muhayyer bırakılmıştır demiştir.

Ondan gelen ve Hanbel ile İbnul Hakem'in naklettiği bir başka rivâyette de şöyle demektedir: Av hayvanının bedeli muhayyerlik ifade eder. Fakat eğer kişi varlıklı olup hediyelik (hayvan) bulabilecek olursa başkasını yerine getirmesi ona caiz değildir. Eğer varlıklı olmakla birlikte onu bulamazsa bu sefer yiyecek satın alır. Şâyet varlıklı değilse eli darsa oruç tutar.

Fidye hakkında İbnul Hakem'den gelen rivâyette de şöyle demiştir: O muhayyerdir. Fakat av hayvanını öldürmesinin cezasında muhayyer değildir. Avın cezasını/karşılığını yerine getirmesi gerekir. Ona ancak onun dengi yeterli olur. Kendisi hayvan kesmek, oruç tutmak ve sadaka vermek hususlarında muhayyer değildir.

24 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 17-18.

25 Abdülmelik b. Abdülhamid b. Mihran el-Meymuni er-Rakki, İmam Ahmed'in ashabındandır, ondan pek çok mesele rivâyet etmiştir, 181-274 yılları arasında yaşamıştır.

26 Abdullah b. Muhammed b. Abdülaziz b. el-Merzuban b. Sâbur Ebu'l-Kasım el-Beğavi mezhebin görüşlerini nakleden İmam Ahmed'in öğrencilerindendir. Sika ve pek kıymetli ilim adamıdır. 317 h. yılında vefat etmiştir.

Hanbel'in rivâyetinde de şöyle demektedir: İhramlı bir kimse bir av hayvanını öldürüp onun dengi ve mislini bulamayacak olursa bu işi bilen bir topluluk onun hakkında yemek yedirmesini -eğer yemek yedirecek gücü varsa- hükme bağlarlar. Aksi taktirde her bir yarım sa'a karşılık olarak bir gün oruç tutar. İbn Abbas'tan bu şekilde rivâyet edilmektedir.

el-Esrem rivâyetinde de şöyle demektedir: Ona av hayvanının cezasını verirken fakirlere yemek yedirir mi? diye sorulması üzerine şöyle demiştir: Hayır, av hayvanının cezası sözkonusu edilirken yemek yedirmenin zikredilmesi, tutulacak oruç miktarının bilinmesi içindir. Çünkü yemek yedirecek gücü bulan bir kimse kurban kesecek güce de sahiptir. İbn Abbas da böyle demiştir. Av hayvanına dirhem cinsinden değer biçilir. Sonra dirhemler değerinde yiyecek (buğday) tespit edilir. Sonra da her bir yarım sa için bir gün oruç tutulur. Bu ise çoğunlukla görülen duruma göre ve hediyelik kurbanlığın bulunmamasının sözkonusu olmamasına binaen böyledir. Mezhep âlimlerimiz arasında bunu bu mesele ile ilgili üçüncü bir rivâyet olarak kabul edenler de vardır. Bunların görüşüne göre yemek yedirmek hiçbir durumda av hayvanının öldürmenin cezası olarak geçerli değildir. Bunu Ebu Bekr böylece zikretmiş ve şöyle demiştir: Ben ise Hanbel'in rivâyetini görüş olarak benimsiyorum. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sırtlanın öldürülmesi karşılığında bir koç kesilmesi hükmünü vermiştir. Aynı şekilde ondan sonra ashabı da deve kuşunun öldürülmesi halinde bir büyük baş kesilmesini ceylanda da bir koyun aynı şekilde güvercin karşılığında bir koyun, tavşan karşılığında bir oğlak, yerbu/cerboa karşılığında bir kuzu vacip kabul etmişler ve soru soran kimseyi hayvan kesmek ile yemek yedirmek ve oruç tutmak arasında muhayyer bırakmamışlardır. Şanı yüce Allah'ın aralarında muhayyer bırakmış olduğu hasletlerden birisini ise tayin etmek caiz değildir. Tıpkı yeminini bozan bir kimsenin fetva sorması halinde olduğu gibi. Böyle bir kimseye muayyen olarak köle azad etmesi fetvasını vermek caiz olamaz. Aksine şanı yüce Allah'ın aralarından birisini seçmekte muhayyer bıraktığı her üç şekli de ona sözkonusu eder.

Miksem'in İbn Abbas'tan -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- yüce Allah'ın: *"Cezası: ... öldürdüğü hayvanın benzeri ... bir hayvan kurban etmektir."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: İhramlı bir kimse av hayvanını öldürecek olursa onun cezası/karşılığı olarak onun hakkında hüküm verilir. Eğer yanında onun cezası/karşılığı, dengi varsa onu keser ve etini sadaka olarak dağıtır. Şâyet onun yanında böyle bir denk hayvan yoksa bu sefer onun dengine dirhem türünden (para olarak) değer biçilir. Sonra bu dirhemlerin değeri yiyecek/buğday olarak tespit edilir. Her bir yarım sa karşılığında bir gün oruç tutar. Çünkü ye-

mekten ancak orucu tespit etmek için söz edilmiştir. Zira böyle bir kimse yiyecek bulacak olursa onun (öldürdüğü hayvanın) cezasını/dengini de bulur demektir.[27] Bunu Said ve Duhayn rivâyet etmiş olup ayrıca şöyle demiştir: Yemekten maksat oruçtur. Çünkü bir kimse yiyecek bulacak olursa onun cezasını/öldürdüğü hayvanın karşılığını da buluyor demektir.

Onun İbnul Hakem'den onun da İbn Abbas'tan naklettiği bir rivâyete göre[28] Av hayvanını öldüren kişi hakkında onun cezasını/dengi olan hayvanı kesmesi hükmü verilir. Şâyet bulamayacak olursa onun hakkında bedeli karşılığında yiyecek tasadduk etmesi hükmü verilir. Eğer bunu da bulamayacak olursa oruç tutması hükmü verilir.

İbn Ömer'den de buna yakın bir rivâyet nakledilmiş olup ashab-ı kiram arasından her ikisine muhalefet eden bir kimse olduğu bilinmemektedir.

Aynı şekilde bu ihramlı bir kimsenin av hayvanını öldürme keffaretidir ve bu keffaret insan öldürme keffaretinde olduğu gibi sırası ile yerine getirilmeye çalışılır.

Yine av hayvanının cezası telef edilen bir şeyin bedelidir. Telef edilen bir şeyin bedelinde asıl ise telef edilenin cinsinden olmasıdır. Canların ve malların bedelinde olduğu gibi. Fakat türden başkasına geçiş ancak o türün bulunmaması halinde sözkonusu olur. Kısasın uygulanmasının imkânsız olması halinde diyete geçilmesi ve telef edilen malın mislinin bulunmaması halinde onun değerine intikal edilmesi gibi. Hediyelik (av hayvanının cezası) ise av türünden olmalıdır. Çünkü bu yemek ve oruçtan farklı bir hayvandır.

Bunun "ev: veya, yahut" lafzı ile sözkonusu edilmesine gelince bu genellikle muhayyer kılınmayı gerektiren bir ifade değildir. Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri yahut asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut yer(lerin)den sürülmeleridir."* (Maide. 33) buyruğu delildir. Muhayyerlik ancak yerine getirilmesi gereken hususların en kolayının önce zikredilmesi ile başlandığı yerlerde gereklidir. Yüce Allah'ın: *"Fidye olarak ya (üç gün) oruç tutmalı (ya altı fakiri doyurarak) sadaka vermeli yahut kurban kesmelidir."* (Bakara. 196) buyruğu ile *"Bunun keffareti ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek yahut bir köle azad etmektir."* (Maide. 89) buyruklarında olduğu gibi.

27 Said b. Mansur, Sünen. 832; Beyhaki, V. 186; İbn Ebu Şeybe. XI. 15; İbn Cerir. 12572; Abdürrezzak. 8198.

28 Bu Abdürrezzak'ın daha önce zikredilen rivâyetidir.

Burada kolay olandan başlandığına göre onun yapılmasının caiz olduğu da bilinmiş olmaktadır. Bu âyet-i kerimede (95. âyette ise) hasletlerin en ağır olanı ile başlanmıştır. Tıpkı muharibler ile ilgili âyette başlandığı gibi. O halde bunun da sıralamaya göre yapılması icab etmektedir.

Birinci rivâyet el-Hiraki, kadı (el-Ferra) ve mezhebine mensup olanların tercihidir. Hatta müteahhir rivâyetin o olma ihtimali vardır. Çünkü Beğavi İbnul Hakem'den farklı olarak son zamanlarda ondan rivâyet dinlemiştir. Çünkü İbnul Hakem'in ondan naklettiği rivâyetler kadimdir. Zira o Ahmed'den önce vefat etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"İçinizden onu kim bilerek öldürürse cezası: Sizden adaletli iki kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir. Yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir keffarettir. Ya da bunun dengi oruç tutmaktır."*

"Ev: Veya, yahut" harfi eğer emir ve istek bildiren bağlamda gelecek olursa atfedilen ile kendisine atf olunan arasında muhayyerlik yahut da bir arada olmaları halinde de tek tek olmaları halinde de bunların her birisinin mübah olduğu manasını ifade eder. Hasan yahut İbn Sîrîn'in meclisine devam et, fıkıh yahut nahiv öğren demek gibi. Arap dilini bilen ehil kimselerin kitaplarında zikrettikleri budur. Derler ki: Eğer bu lafız haber bağlamında gelecek olursa müphemlik ifade etmek için de olabilir. Kısımlara ayırmak için de olabilir. Şüphe anlamında da olabilir. İşte dil bilginlerinin zikrettiklerine göre biz de bu lafzın manalarını Allah'ın kelamında anlamlandırırız. Şüphesiz ki yüce Allah'ın: *"Fidye olarak ya oruç tutmalı ya sadaka vermeli yahut kurban kesmelidir."* (Bakara, 196) buyruğunda yer alan ve yine yüce Allah'ın *"Onun keffareti on yoksula yemek yedirmektir."* (Maide, 89) ve: *"Cezası... öldürdüğü hayvanın benzeri"* buyruklarında eğer ibare her ne kadar haber mahiyetinde ise de bunun manası emirdir. Bu durumda şanı yüce Allah bu hasletlerden birisini emretmiş olmaktadır. Bu durumda o muhayyerlik ifade eder.

Yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz yahut siz elbette ya bir hidâyet üzereyiz yahut apaçık bir dalalet içinde."* (Sebe, 24); *"Onlarla savaşırsınız yahut teslim/müslüman olurlar."* (Fetih, 16); *"Allah kâfirlerden bir kısmını helak etsin yahut bozguna uğratsın."* (Âl-i İmrân, 127); *"Ya tevbelerini kabul eder yahut zalim olduklarından dolayı onlara azap eder."* (Âl-i İmrân, 128) buyrukları (haber kipi mahiyetindedir.)

Muharibler/yol kesenler ile ilgili âyete gelince; bu şıklar emir ve istek bağlamında zikredilmemektedir. Aksine bunlar hakettikleri cezaya dair haber vermek

bağlamında sözkonusu edilmiştir. Diğer taraftan bir başka yerden bilindiği üzere hadleri uygulamak sultanın üzerinde yerine getirmesi gereken bir görevdir. Bundan ötürü soyut hali ile bu ifadeden bu hasletlerden/hususlardan herhangi birisinin vacip kılındığı manası -bunun keffaret ile ilgili âyetlerden anlaşıldığı gibi- anlaşılamaz. Ayrıca eğer "lev: yahut" gereklilik sadedinde ise bu zaten nefy ve nehy bağlamında zikredilmiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Uranilere müsle/ organlarını kesmek ya da âtıl bırakmak uygulaması yapınca şanı yüce Allah ona müsle yapmayı yasakladı ve onların cezalarının ancak bu hususlardan birisi olacağını ve işledikleri suçlarından ötürü bundan daha eksiğinin verilmeyeceğini zulüm olacağından ötürü de bunlara fazla bir şey eklenmeyeceğini beyan buyurmaktadır. Böyle bir durumda "ev" muhayyerlik ifade etmek için gelmez. Şâyet lafzının zahiri muhayyerlik içindir fakat onun bağlamında onun muhayyerliği kastetmediğine delil vardır. Çünkü suçlu kimselere uygulanan cezalar hususunda yönetici cezaları hafifletmek ve ağırlaştırmak arasında arzu ve isteğine göre seçim yapmakta serbest bırakılmaz. Çünkü bu yaratılmışlara işkence yapmanın mübah olmasını gerektirir. Çünkü azabın fazla olan böyle bir miktarını uygulamak ve uygulamamak hakkına -herhangi bir maslahat sözkonusu olmaksızın- sahiptir. Böyle bir işin ise meşru olamayacağı bilinen bir husustur. Çünkü buyruğun gerektirdiği neyi gerektiriyor ise onlardan birisi ile cezayı vermek olduğu da bilinen bir husustur.

Onların: Öbür âyetlerde yüce Allah ceza ile ilgili âyetten farklı olarak hafif olanından başladı şeklindeki sözleri ile ilgili olarak da şöyle deriz: Av ile ilgili âyette yüce Allah önce cezayı/av hayvanına denk hayvanı sözkonusu etmektedir. Çünkü yemek yedirmenin miktarı ile orucun miktarı öldürülen av hayvanına karşılık olarak kesilmesine hükmedilen hayvanın durumuna bağlıdır. Çünkü onun karşılığında kesilmesi istenen hayvan bilinmediği sürece bunlar da bilinemez. Eğer âyette önce oruç sözkonusu edilerek başlanmış olsaydı beyan hâsıl olmazdı. Nitekim yüce Allah'ın: *"Yahut bunun dengi oruç tutmaktır."* buyurduğuna dikkat etmemiz gerekir. Yemin keffareti ile (ihramlı iken) rahatsızlanmaktan ötürü verilmesi gereken fidye keffaret şekillerinin ise her birinin diğeri ile bir ilgisi olmamak sûretiyle başlı başına birer keffarettir.][29]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah: *"Cezası sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbeye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir ... Ta*

29 Şerhul Umde -hacc-. II. 315-317.

ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır. Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır. Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir." buyurmak sûretiyle tekrar av hayvanını öldürmeye dönen kimseleri kendilerinden intikam almakla tehdit etmekte ve daha önce yapmamış olup ilk olarak yapan kişi hakkında sözü ettiği gibi başka bir şeyi sözkonusu etmemekte, aksine ikisi arasında fark gözeterek ilk defa yapan kişi için bir ceza, bunu bir daha tekrar eden kişi için de intikamı dile getirmektedir.

Ayrıca cezayı öldürenin av hayvanını öldürmek sûretiyle yaptığı işin vebalini tatması için koymuştur. Bu da vermesi gereken cezayı vermesi sûreti ile olur. Daha sonra ise bu işi tekrar yapan hakkında Allah'ın ondan intikam alacağını ifade etmektedir. Elbette bu da Allah'ın ona indireceği bir azap ile ancak olur. Bu azapta kendisinin herhangi bir fiili müdahalesi olmaz. Cezayı ise kendisi verir.

Diğer taraftan şanı yüce Allah yemek yedirmeyi öldürmenin keffareti olarak tespit etmiş bulunmaktadır. (Yani avlanmanın günahına keffaret olacaktır.) Fakat Allah'ın kendisinden intikam aldığı kimsenin günahına keffaret kılmaz. Bunu da İkrime'nin İbn Abbas'tan şöyle dediğine dair rivâyeti pekiştirmektedir: İhramlı bir kimse bir av hayvanını öldürüp tekrar aynı işi yapacak olursa ona: Haydi git, Allah senden intikam alacaktır denilir.[30] Bunu en-Necat rivâyet etmiştir.

İbn Ebu Arube de -el-Menasik'te- Katade'den şöyle dediğini nakletmektedir: Eğer hata yoluyla defalarca av hayvanı öldürecek olursa onun hakkında ceza hükmü verilir. Eğer kasten o hayvanı öldürecek olursa hakkında sadece bir defa hüküm verilir. Tekrar bu işi kasten yapandan da Allah intikam alacaktır. (Katade devamla) dedi ki: Bize nakledildiğine göre bir adam kasten bu işi tekrar edince Allah onun üzerine bir ateş saldı ve o ateş onu yedi.[31]

Aynı şekilde böyle bir kimsenin öldürme cürmü tekrarlanacak olursa günahı ağırlaşır ve böylelikle onun bu günahı pek büyük günahlar arasına katılır. Bunda ise kasten öldürmek, zina, gamus yemini ve buna benzer hususlarda olduğu gibi keffaret sözkonusu değildir. Bu yönüyle bu işi ilk defa yapandan farklılık arz etmektedir. Çünkü böyle bir kişi mazur görülebilir.

Birincisinin açıklaması şöyledir: Şanı yüce Allah: *"Avı öldürmeyin."* buyruğu her seferinde onu öldürmeye dair bir yasaktır. Bundan sonra: *"İçinizden kim onu bilerek/kasten öldürürse."* buyurmaktadır. Bu da bütün av hayvanlarını ve hem topluca hem de bedel yolu ile bütün öldürmeleri -bütün öldürenleri de kapsadığı

30 Taberi, 12650.
31 Kaynağını tespit edemedim.

gibi- genel olarak kapsar. Nitekim yüce Allah'ın: *"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse mümin bir köle azad etmesi ve akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir."* (Nisâ, 92) buyruğunun da genel kapsamlı olması böyledir. Aynı şekilde şartının tekrarlanması sebebi ile cazasının da tekrarlanması gerekir. Yüce Allah'ın: *"Artık içinizden her kim hastalanır yahut başında bir rahatsızlık bulunursa ..."* (Bakara, 196) buyruğu ile: *"Namaza kalkacağınız zaman ... yıkayın."* (Maide, 6) buyruklarında olduğu gibi. Şeriat koyucunun hitabında mahut/alışılagelen hitap budur. Her ne kadar insanların hitabı bu şekilde başkalarına hitap ederken eğer şart bir tek yer ile alakalı ise o yerde tekrarlanması ile tekrarlanmıyor olmakla birlikte (ilahi hitap dediğimiz gibidir.) Mesela bir kimse: Benim evime girene bir dirhem vereceğim demesi bunun gibidir. Şâyet birçok yer ile alakalı olursa o taktirde sözü edilen o yerlerde tekrarlanması ile tekrarlanır. Bir kimsenin: Benim evlerime giren kimseye her bir girişi için bir dirhem var demesi gibi. Burada ise öldürme mahalli av hayvanıdır ve o birden çoktur/müteaddiddir.

Aynı şekilde şanı yüce Allah öldürülen av hayvanı dolayısıyla onun benzeri hayvanın kurban edilmesini vacip kılmıştır. Bu ise birçok hayvanı öldürmesi halinde birçok diğer hayvanın da ceza olarak kesilmesi gerekir.

Aynı şekilde avın cezası bedelin birden çok olması sebebi ile birden çok olabilen telef edilen şeyin bedelidir. Tıpkı insanın diyeti ve keffareti gibi.

Yine bilindiği üzere av hayvanının öldürülmesi dolayısıyla ceza, ortadan kaldırılan menfaati telafi etmek ve işlenilen cinâyeti silmek günahtan da alıkoymak için teşri buyrulmuştur. Bu ise zihar, öldürmek, yeminler, ihramın yasakları ve daha başka keffareti gerektiren diğer işler gibi sebebinin tekrarlanması ile tekrar edilmesini gerektirir.

Âyete gelince yüce Allah: *"Allah ondan intikam alır."* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın. *"İki kız kardeşi birlikte almanız da (haramdır.) Ancak geçmiş olan müstesna."* (Nisâ. 23) buyruğu gibidir. Şanı yüce Allah: *"Allah geçmiştekileri"* yani cahiliye döneminde yapılanları *"bağışlamıştır. Fakat kim"* İslâm'da *"bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır."* Yüce Allah'ın: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesna."* (Nisâ, 22) buyruğuna da şu açıklık getirmektedir: Yüce Allah'ın: *"Allah geçmiştekileri bağışlamıştır."* buyruğu âyetin indiği zamandan ve herhangi bir kimse bir av hayvanını öldürüp onunla ilgili aleyhinde hüküm verilmesinden önce geçmiş olanları affettiğine dair verdiği bir haberdir. Bu durumda ise bu ancak onların âyetten önce av hayvanını öldürmeleri ile ilgili olur.

Aynı şekilde affetmek, sorgulamamayı ve kınamamayı gerektirir: Eğer İslâm(daki bu hükmün) gelmesinden sonra öldürdüğü av hayvanlarının affedilmesi kastedilmiş olsaydı onun için cezayı vacip kılmazdı.

Yine şunu da belirtelim ki av hayvanını öldürmek (ihramlı için) pek büyük bir günahtır. Böyle bir günah ise genel olarak affedilmez. Onun genel olarak affedilmesi ise günah olmamasını gerektirir. Nitekim küçük günahları şanı yüce Allah örtmesi ancak büyük günahlardan uzak durma şartına bağlı olduğunu görüyoruz. Çünkü bir şeyin affedilmesi ve aynı zamanda yasak kılınması bir arada sözkonusu olmaz. Av hayvanının kasten öldürülmesi sebebi ile cezanın gerekli olması da günahların kaldırılmasını gerektirmez. Aksine böyle bir kimse tevbe etmesi hali müstesna bu işi yaptığından ötürü bir fâsıktır.

Yüce Allah'ın: *"Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır."* buyruğu ise av hayvanını öldürenin kendisinden intikam alınmakla tehdit edilmesini gerektirir. Bu ise onun ceza vermesinin vücubuna engel değildir. Nitekim yüce Allah: *"Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir."* (Nisâ, 93) buyruğu onun diyet ödemesinin ve (gerektiğinde) kısasın uygulanmasının vücubuna engel değildir. Yüce Allah'ın: *"Hırsızlık eden erkekle hırsızlık eden kadının o kazandıklarına bir karşılık olmak üzere ... ellerini kesin."* (Maide, 38) buyruğu ile muharib (denilen yol kesiciler) hakkındaki: *"Bu onlara dünyada bir horluktur, ahirette ise onlara pek büyük bir azap vardır."* (Maide, 33) buyurmuş olması çalınan malın eğer mevcut ise kendisinin telef olmuşsa değerinin geri verilmesinin vücubuna da engel değildir. Yüce Allah'ın: *"Zina eden erkek ile zina eden kadının her birine ... celde vurunuz."* (Nûr, 2) buyurmuş olması da recmin ve sürgüne göndermenin vücubuna mani değildir.

Bu gibi buyruklar pek çoktur. Şanı yüce Allah bir yerde günahlar ile ilgili tehdidi zikretmekle birlikte o günahın dünyadaki cezasını bir başka yerde sözkonusu edebilir. Sonra da şöyle denilebilir: Bu suçu işleyen kimse hakkında cezanın vücubu Allah'ın intikamının bir parçasıdır. Nitekim yüce Allah: *"Ta ki ettiğinin vebalini tatmış olsun."* buyurmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah âyetin nüzulünden önce geçmişte yapılanları affetmiş bundan dolayı herhangi bir cezalandırma ya da ceza kurbanı sözkonusu olmaz. Fakat bundan sonra kim tekrar aynı işi yapacak olursa şanı yüce Allah ondan bir taraftan onu cezalandırmak sûretiyle diğer taraftan da ceza kurbanı kesmek sûretiyle ondan intikam alır.][32]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

32 Şerhul Umde -hacc-, II, 386-390.

[Dediler ki: Çünkü yüce Allah: *"İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası: Sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri ..."* âyetinde yüce Allah cezanın gerekli oluşunu kasten öldüren hakkında tahsis etmiş/özellikle zikretmiş bulunmaktadır. Bu ise hata yoluyla öldüren kimse için cezanın sözkonusu olmamasını gerektirir. Çünkü asıl onun zimmetinin beri oluşudur. Nas da ancak kasten öldüren hakkında cezayı gerekli kılmaktadır. Böylelikle hata yoluyla bu av hayvanını öldürenin hali asıl hali üzere kalır. Diğer taraftan hükmün kasten öldürene tahsis edilmesi de hata eden hakkında sözkonusu olmamasını gerektirir. İşte şart bağlamında sıfattan anlaşılan/mefhum budur. Diğer taraftan umumi buyruktan sonra özel olanı da zikretmiş bulunmaktadır. Eğer hüküm her iki türü de kapsıyor ise bu taktirde yüce Allah'ın: *"İçinizden kim onu öldürürse."* buyruğu icaz ile beraber hükmü beyan etmiş olur. Çünkü: *"İçinizden kim onu bilerek öldürürse."* buyurmak sûretiyle lafzı artırmış ve mana da eksilmiş olur. Bu ise insanlar arasında hikmeti en alt düzeyde olan kimsenin ifadelerinde olmaması gereken bir husustur. Sözlerin en hayırlıları ve en üstünü olan diğer sözlere olan üstünlüğü de Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü gibi olan Allah'ın kelamı hakkında böyle bir şey nasıl söylenebilir?

Hata yoluyla öldüren hakkında da cezanın vacip olduğu kanaatini kabul eden cumhur da bunun sünnetin ve ilgili rivâyetlerin umumi ifadeleri sebebi ile ve ayrıca hata yoluyla insanın öldürülmesine kıyasla kabul eder ve şöyle derler: Şanı yüce Allah'ın bilerek ve kasten öldüreni özellikle sözkonusu etmesi kasten öldüren hakkında özellikle sözkonusu olan bir hükmü de zikretmiş olmasıdır ki bu da yüce Allah'ın: *"Ta ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır. Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır."* buyruğu ile dile getirdiğidir. Şanı yüce Allah cezayı ve intikamı sözkonusu edince bunların tamamı kasten öldüren hakkında özel olur. Bunların tamamı kasten öldüren hakkında sözkonusu ise kasti olmama halinde bir kısmının da sabit olmamasını gerektirmez.

Bunun bir örneği ise yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız namazınızı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* (Nisâ, 101) buyruğudur.

Şüphesiz yüce Allah burada hem sayı itibariyle kısaltmayı hem rükünlerin kısaltılmasını kastetmiştir. Çünkü her iki türü birlikte kapsayan kısaltma yolculuk ve korku ile alakalıdır. Hepsinin her iki durum hakkında özel olması ikisinden birisinin iki durumdan birisinin varlığı ile beraber sabit olmamasını gerektirmez. Bunun çeşitli benzerleri vardır. Aynı şekilde ona şunu da sorması gerekirdi: O av

hayvanını ihramlı olduğunu hatırlamış olduğu halde mi öldürdü yoksa unutarak mı öldürdü. Çünkü unutarak öldüren kişi hakkındaki görüş ayrılıkları bilmeden öldüren ile ilgili görüş ayrılıklarından daha fazladır. Yine ona: Bu av hayvanını kendisine hücum ettiği için mi öldürdü yoksa aşırı açlıktan dolayı mecbur kaldığı için mi yoksa herhangi bir sebep olmamakla birlikte öylesine mi onu öldürdü diye sorar.

İşte bu taksimlerde soruyu soranın bilgisizliğini açıkça ortaya koyan hususlar vardır. Şanı yüce Allah ise masum/hatadan korunmuş bir imamı böyle bir bilgisizlikten tenzih etmiştir ki bu da onun: Harem dışındaki bölgede mi yoksa harem içinde mi onu öldürdü şeklindeki sorusudur. Çünkü ihramlı bir kimse av hayvanını öldürdüğü taktirde onu ister harem bölgesinin dışında ister harem bölgesinin içinde öldürmüş olsun müslümanların ittifakı ile onun cezayı yerine getirmesi icab eder. Harem bölgesi içerisindeki av hayvanının ise ihramlı olana da ihramlı olmayana da öldürülmesi haramdır. İhramlı olup da harem bölgesinin av hayvanını öldürecek olursa haramlık daha da ağırlaşır fakat ceza aynıdır.

"İlk olarak yahut tekrar olarak" ifadesine gelince bu oldukça önemsiz bir farktır. Ancak ilim ehlinden oldukça istisna teşkil eden birileri bu kanaattedir.

Büyük çoğunluk ise cezanın ilk olarak bu suçu işleyen hakkında da tekrar işleyen hakkında da sözkonusu olacağıdır. Çünkü yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki buyruğu *"Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır."* şeklindedir. Denildiğine göre bir daha böyle yapandan maksat Allah cahiliye döneminde iken ve bu âyetin nüzulünden önce onu affetmişken İslâm'da bir daha böyle bir işi işleyen kimsedir.

Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesna."* (Nisâ, 22); *"Ve iki kızkardeşi birlikte almanız da (haramdır.) Ancak geçmiş olan müstesna."* (Nisâ, 23); *"Sen o kâfirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmişte işledikleri bağışlanır."* (Enfâl, 38)

Şu husus da buna delildir: Eğer bundan maksat Allah ilk defa yaptığını affetmiştir demek olsaydı onun hakkında ceza vermeyi de vacip kılmazdı, ondan intikam da almazdı. Hâlbuki yüce Allah birinci defasında ceza vermeyi ona vacip kılmış ve ayrıca: *"Ta ki ettiğinin vebalini tatmış olsun."* buyurmuştur. Şanı yüce Allah'ın yaptığının vebalini tattırdığı kimseyi nasıl olur da affetmiş olabilir?

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah geçmiştekileri bağışlamıştır."* lafzı umumi bir lafızdır. Özellik belirten karinelerden soyun umumi lafız ile yalnızca bir defa kastedilmez. Çünkü bu Arap diline uygun bir anlatım değildir. Eğer âyetten kas-

tın: Allah ilk defayı affetmiştir ve yüce Allah'ın da: *"Fakat kim bir daha böyle yaparsa."* buyruğundan maksat da tekrar (avı) öldürmeye dönmek kastedilmiş olduğu varsayılacak olsa bile şanı yüce Allah'ın bu işi tekrar yapması halinde ondan intikam alması onun cezanın gereğini yerine getirmesini kaldırmaz. Çünkü günahın ağırlaştırılması vacibi kaldırmaz. Bir kimsenin birisini öldürdükten sonra bir diğerini öldürmesinin onun üzerinden kısası diyeti ve keffareti kaldırmaması gibi.][33]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Cezası ... öldürdüğü hayvanın benzeri"* buyruğunda "misl: benzer" kelimesi tenvin ile de okunmuştur. Bu durumda "misl: benzer" bizzat cezanın kendisi olur. Bu lafız i'rab bakımından ondan bedeldir. Bununla birlikte buyruk "misluma" diye izafetle de okunmuştur. Bu durumda mana: Öldürülenin misli verilir demek olur. Buna göre "ceza" lafzı ya mastardır yahut da mefulüne izafe edilip vermek, çıkarmak, teslim etmek anlamlarının kazandırıldığı bir mastar isimdir. Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Bir fakir doyumu fidye."* (Bakara, 184) buyruğudur.

Bazı kıraatler fidyeyi bizzat yemek yedirmek, cezayı da (öldürülen av hayvanının) mislini vermek diye kabul etmek sûretiyle aralarında fark da gözetmiş bulunmaktadır.

"Misl: Benzer"den kasıt yaratılış ve sûret bakımından av hayvanının benzeridir. Onun değerinin öldürülenin değerinden daha fazla ya da daha eksik olması arasında bir fark yoktur. Kitabın, sünnetin ve ashabın icmaının delaleti ile bu böyledir.

Birincisinin bu şekilde olmasının çeşitli sebepleri vardır:

1. Şanı yüce Allah öldürülen av hayvanının benzerini vacip kılmıştır. Benzer ise ancak benzerinin türündendir. Böylelikle benzerin bir hayvan olduğunu anlıyoruz. Bundan dolayı fukaha mallar ile ilgili olarak misli olanlar ve kıyemi olanlar/taksimini yaparlar. Bu şeyin misli/tazminat olarak ödenir. Bunun ise değeri verilerek tazminatı ödenir derler. Aslolan ise ibarelerin Kur'ân-ı Kerim'in dilleri ile nazil olduğu Arap dilindeki anlamı üzere bırakılmasıdır. Telef edilenin değerine ise "misl: benzer" denilemez.

2. Şanı yüce Allah misli/benzeri hayvanları vacip kılmak sûretiyle öldürülen hayvanın türünden mislin verilmesinin anlaşılmasının önüne geçmek istemiş-

33 Minhâcü's-Sünne. IV. 70-73.

tir. Çünkü mutlak olarak "benzer" lafzı kullanılmış olsaydı bu taktirde sırtlanın yerine bir sırtlan, ceylanın yerine bir ceylan vermesi gerektiği anlaşılırdı. Eğer misl: benzer öldürülenin değeri olsaydı o taktirde öldürenin zimmetinde vermesi gereken öldürdüğü hayvanın değeri olacaktı. Sonra o bu değeri bir kurban satın almak yahut sadaka vereceği bir şeyi satın almak için harcardı. Bu durumda ise kurban ile sadaka arasında herhangi bir fark kalmayıp onlardan birisini diğerinin yerine "benzer" kabul etmek sözkonusu olamazdı.

3. Yüce Allah'ın: *"Hayvanın"* buyruğu benzerin türünü beyan etmektedir. Bu da Arapların demirden bir kapı, ipekten bir elbise demelerine benzer. Bu ise benzerinin hayvanlardan olmasını gerektirir. Eğer benzeri değer olup hayvan da bu maksatla harcanması gereken bir nesne olsaydı o taktirde: Öldürdüğünün benzerinin cezası hayvanlarda(dan verilir) denilmesi gerekirdi.

4. Şâyet "misl: benzer"den maksat değeri olsaydı o taktirde bunun hayvan olarak da sadaka olarak da verilmesi arasında bir fark olmazdı. Yine eğer değeri itibariyle öldürülen hayvana eşitliği açısından "benzer"den maksat kesilecek hayvan olsaydı hiç şüphesiz yine bu itibarla kurban ile/hayvan ile değer arasında herhangi bir fark kalmaz ve: *"Öldürdüğü hayvanın benzerinin diğer hayvanlardan cezasını sizden adaletli iki kimsenin hükmü ile Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir keffarettir."* şeklinde olması gerekirdi ki ifadenin takdiri öldürülen hayvanın diğer hayvanlardan ve keffaretten bir benzeri olarak bir ceza şeklinde olurdu. Çünkü bu takdire göre her ikisi de birbirine eşit olurdu. Fakat "keffaret" lafzı merfu olarak okunduğu için onun "ceza" kelimesine atfedilmiş olduğu ve âyet-i kerimede sözkonusu edilen "benzer" den bulunmadığı anlaşılmış olur. Bu ise benzerin değer olmaması ve değeri ile satın alınan şey olmamasını gerektirir.

5. Şanı yüce Allah benzerinin cezası hakkında: *"Sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile."* buyurmaktadır. Dolayısıyla bundan telefe olana kıymet biçmenin kastedilmiş olması caiz değlidir. Çünkü bu durumda kesilecek hediye kurbanı ile sadaka aynı şey olur. Şanı yüce Allah keffareti dışarıda tutarak adalet sahibi iki kişinin cezayı belirlemeyi özellikle sözkonusu etmesi bunun yaratılış ve sûret bakımından benzerinin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Eğer: Âyet-i kerime av hayvanının öldürülmesi hususunda cezanın vacip kılınmasını gerektirmektedir. Bu ise benzeri olanı da olmayanı da genel olarak kapsar ve bu ancak kıymet hakkında sözkonusu olabilir denilecek olursa biz de şöyle cevap veririz:

Eğer mümkün olursa hayvanlar arasından benzerinin ceza olarak vacip kılınmasını gerektirir. Çünkü üç husustan birisini vacip kılmıştır. Bu da imkân şartına bağlıdır. Buna delil ise değerinin verilmesini vacip kabul eden kimselerin bunu o değer ile bir hayvan satın alması imkânı varsa onda harcamasını gerektirir. Bu durumda değer yaratılış itibariyle öldürülenin benzeri olmayan durumdaki bir hediyelik kurban satın almaya elverişli olmaz.][34]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü şanı yüce Allah: *"Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası: Sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile ..."* buyurmaktadır. Bu da çeşitli bakımlardan hata ile öldürmek hususunda cezanın sözkonusu olmayacağına delildir:

1. Şanı yüce Allah ihramlı olana av hayvanını öldürmeyi yasaklamaktadır. Unutan ve hata edip yanılan kimse ise mükellef değildir. Dolayısıyla onun için yasaklama sözkonusu olmaz. Hakkında yasaklama sözkonusu olmadığına göre onun için ceza da sözkonusu olmaz. Çünkü tazminatı sözkonusu olan öldürmek âyetin bağlamının delalet ettiği üzere yasaklanmış olan öldürmedir.

2. Yüce Allah: *"İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası: Sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile ..."* buyurmakta ve böylelikle cezanın kasten öldüren hakkında vacip olduğunu nass ile/açıkça ifade etmiş olmaktadır. Bu durumda yanılarak öldüren kimsenin zimmeti beri/borçsuz kalmaya devam eder. Zimmetinin beri olması/borçsuzluğu dolayısıyla hakkında herhangi bir şeyi vacip kabul etmek caiz değildir.

3. Şanı yüce Allah kasten öldüreni ve böyle olmayanı kapsayan öldürmeyi önce sözkonusu ettikten sonra cezanın özel olarak kasten öldüren hakkında vacip olduğunu ifade buyurmaktadır. Genel isimden sonra özel sıfat ne zaman zikredilecek olursa onun bu şekilde özellikle zikredilmesi hükmün de onun hakkında özel olduğuna dair güçlü bir delil olup bu sıfatın müpteda olarak zikredilmiş olması haline göre daha beliğdir. Çünkü eğer hüküm kasten öldüren hakkında özellikle sözkonusu olmamış olsaydı burada "bilerek/taammüden, kasten" lafzının zikredilmesi lafızda bir fazlalık, manada da bir eksiltme olurdu. Bu gibi anlatımlar ise hitapta bir kusur olarak sayılır. Böyle bir mefhum çıkarımını hitabı bilmeye dair asgari zevki bulunan bir kimse dahi hemen hemen inkâr etmez.

34 Şerhul Umde -hacc-, II. 280-283.

4. "Müteammid: Bilerek, kasten" lafzı "amd: kasıt"dan türemiş bir isimdir. Bu ismin buradan türetilmesi hükmün illeti bakımından uygun düşmektedir. Bu durumda cezanın vücubu taammüdden dolayı olur. Taammüd/bilerek ve kasten yapmak ortadan kalktığı taktirde illetinin bulunmamasından ötürü cezanın vücubu da ortadan kalkar.

5. Şanı yüce Allah bu cezayı, ettiğinin vebalini tatması için vacip kılmıştır. Fakat hata ile bir iş yapan hakkında bir vebal sözkonusu değildir. Bu durumda ayrıca onun hakkında cezayı vacip kılmaya da ihtiyaç da yoktur.][35]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Öldürdüğü hayvanın benzeri."* buyruğunda "misl: benzer" kelimesi hem tenvin ile hem izafet ile okunmuştur. İşte sevap, ceza ve diğerleri de böyledir. Buna göre öldürmek ve kesmek bazen ceza ve nekal/ibretli ceza diye adlandırılabilir. Bazen de onu cezalandırmak için ya da ceza olması için bu işi yapmıştır denilir.][36]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Oruç tutmaya gelince o her bir yoksula yemek yedirmenin yerine bir gün oruç tutar. Çünkü yüce Allah: *"Yahut bunun dengi oruç tutmaktır."* buyurmuştur. Sadakanın Allah'ın kitabındaki oruç dengi ise her bir yoksula yedirilecek günlük yemek yerine bir gün oruç tutmaktır. Tıpkı orucun sadaka olarak denginin her gün oruç yerine bir yoksul yedirmesi olduğu gibi. Şanı yüce Allah: *"Kim bulamazsa kesintisiz iki ay oruç tutsun."* (Nisâ, 92) buyurduktan sonra bir başka yerde: *"Buna gücü yetmeyen altmış yoksula yemek yedirsin."* (Mücadele, 4) ve: *"Ona güç yetiremeyenler de bir fakir doyumu fidye versinler."* (Bakara, 184) buyurmaktadır. Çünkü bir gün yemek yedirmek bir gün oruç tutmak gibidir.][37]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yahut bunun dengi oruç tutmaktır."* buyurmaktadır. Oruç tutmak ise yemek yedirmek ve cezanın cinsinden olmamakla birlikte değer itibariyle ona denktir.][38]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

35 Şerhul Umde -hacc-, II, 399.
36 es-Sarimu'l Meslul, 381.
37 Şerhul Umde -hacc-, II, 323.
38 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 137.

[Yüce Allah'ın bundan sonra: *"Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir."* buyurmuş olması küçük olanın gönderilmesine engel değildir. Çünkü Kâbe'ye hediye olarak gönderilen her bir kurbanlığa "hedy" denilir. Bu sebeple eğer: Benim bir oğlak hediyelik kurban göndermem Allah için boynuma borç olsun diyecek olsa caiz olur.

Evet mutlak olarak "hedy" için ancak bir yaşını bitirmiş koyun ve iki yaşındaki keçi caiz olur. Âyet-i kerimede adı geçen "hedy" ise mutlak değildir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Öldürdüğü hayvanın benzeri."* ibaresinden hâl olmak üzere nasb edilmiştir. İfadenin takdiri ise şöyle olur: Artık o Kâbe'ye hediye olmak üzere öldürdüğü hayvanın bir benzerini göndersin şeklindedir. Buradaki hedy ise mutlak değil mukayyeddir. Buna göre daha önce geçtiği üzere onun benzerinde küçük olanın gönderilmesi icab ettiği gibi benzerinde küçüğün ve büyüğün de gönderilmesi icab edebilir. Bu durumda öldürülen hayvana bakılır ve buna bağlı olarak sıfatlarında değişiklik olur. Çünkü öldürülmüş olan hayvan küçük ise küçük icab eder, büyük ise büyük icab eder. Erkekte erkek, dişi karşılığında da dişi gerekir. Sağlam olan karşılığında sağlam, kusurlu olanın karşılığında kusurlu olan gönderilir. Âyet-i kerimede sözkonusu edilen "misli: benzeri"nin gerçekleştirilmesi için böyle yapılır.][39]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Kâbe" lafzı aslında bizzat binanın adıdır. Daha sonra Kur'ân-ı Kerim'de onun çevresi hakkında da kullanılmıştır. Yüce Allah'ın: *"Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir."* buyruğunda olduğu gibi.][40]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(Haremde ve ihramlı iken) av hayvanı öldürmek büyük günahlardandır. Çünkü şanı yüce Allah: *"Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır. Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir."* buyruğu ile bunun için azap tehdidinde bulunmuştur. Ayrıca yüce Allah: *"Artık hacda kadına yaklaşmak günah işlemek ... yoktur."* (Bakara, 197) buyruğunda ihramın yasaklarından *"fâsıklık"* diye söz etmektedir. Fakat bu onu kasten öldürüp tevbe etmiş olması halinde hükmünün caiz olmasını gerektirmektedir.][41]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

39 Şerhul Umde -hacc-, II, 303.
40 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 247.
41 Şerhul Umde -hacc-, II, 288.

[Çünkü yüce Allah'ın: *"Yahut bunun dengi oruç tutmaktır."* buyurması daha önce geçene bir işarettir ki bu da ceza ve yoksula yemek yedirmek keffaretidir. Zira yoksullara yemek yedirmekten ibaret olan keffaretin miktarı tespit edilmemiştir. Eğer (...)[42]][43]

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

96. "Deniz avı ve onu yemek, size de yolcuya da bir fayda olmak üzere size helâl kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı. Sonunda huzuruna varacağınız Allah'tan korkun."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir fayda olmak üzere size helal kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı"* buyurmaktadır. Burada "sayd/av"dan maksat bizzat avlanan hayvan anlamındadır. Yoksa bazılarının söylediği gibi lafız "sâda-yesîdu-saydan: avladı-avlar-avlanmak" ile "istâde-yestâdu–istıyâden: avlandı, avlanır-avlanmak" fiilinin mastarı da değildir manası siz ihramlı olduğunuz halde avlanmak size haramdır şeklinde de değildir. Bunun bir kaç sebebi vardır:

1. Şanı yüce Allah'ın: *"Sayd: Av"*ı sözkonusu ettiği yerde bundan maksadı avlanan şeydir. Yüce Allah'ın: *"Siz ihramda iken avı öldürmeyin."* buyruğu ile *"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir fayda olmak üzere size helal kılındı"* buyruklarında olduğu gibi. Onlar ise ancak avlanmak ile değil avlanılan şeyden faydalanır, yararlanırlar. Yine yüce Allah'ın: *"Size dört ayaklı davarlar helal kılındı."* buyruğundan sonra *"İhramda iken avlanmayı helal saymamak şartı ile."* (Maide, 1) buyruğu da böyledir.

2. Bu gibi durumlarda haram ve helal kılmak -kastedilen mükelleflerin fiilleri olsa bile ancak aynlara/maddi varlıklara izafe edilir. Yüce Allah'ın: *"Leş, kan, domuz eti ... size haram kılındı."* (Maide, 3); *"Size iyi ve temiz şeyler helal kılındı."* (Maide, 4) buyrukları gibi. Yine yüce Allah'ın: *"Size dört ayaklı davarlar helal kı-*

42 Asıl nüshada boşluk vardır. Eseri tahkik eden: "Eğer mislinin değeri biçilmeyecek olursa oruç tutulacak süre de bilinemez" diye tahmin etmiştir.

43 Şerhul Umde -hacc-, II, 322.

lındı"; *"İhramda iken avlanmayı helal saymamak şartı ile"*; *"Onlara temiz şeyleri helal pis şeyleri de haram kılan."* (A'raf, 157) buyrukları gibi. Kur'ân-ı Kerim ve hadiste bu gibi buyruklar da pek çoktur.

Sonra yüce Allah: *"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir fayda olmak üzere size helal kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* buyurduğuna göre kastedilenin bizzat avlanılan hayvan olduğu anlaşılmaktadır.

3. Şanı yüce Allah'ın: *"Deniz avı"* buyruğu ile kastedilen denizden avlanılan şeylerdir. Çünkü ona atfedilmiştir. *"Deniz yiyeceği"* ise tuzlanmış ile (ölüp) su üstüne çıkmış olanı ifade eder. O halde yemek ile birlikte anılanın bir başka tür olması da kaçınılmazdır. Bu da canlı olarak avlanılan demek olur. Çünkü yüce Allah: *"Size de yolcuya da bir fayda olmak üzere."* buyurmaktadır. Zira avlanılan şeyin kendisi ile yararlanan, faydalanan fiil değildir. Deniz avı ile bizzat avlanılan kastedildiği gibi kara avında da durum böyledir. Çünkü o da ona mukabil olarak sözkonusu edilmiştir.

4. Önceden de geçtiği üzere ashab-ı kiram da bunu böylece tefsir etmişler ve onlar gibilerden bu hususta muhalif bir açıklama nakledilmemiştir.

5. Fiil karaya ve denize ancak zorlama ile izafe edilebilir. O da: Karada iken avlanmak ve denizde iken avlanmak demek sûretiyle olur. Diğer taraftan böyle bir tabir doğru dürüst bir ifade değildir. Çünkü avlayan kişi eğer denizde ise avladığı da karada bulunuyorsa o taktirde av ona haram olur. Eğer durum tam aksi olursa bu sefer ona helal olması gerekir. Böylelikle avlanmanın da avlanılan varlık olan hayvanın bulunduğu yerde olacağı yoksa fiilin kendisi olan avlanma yerinde olmayacağı anlaşılmış olmaktadır.

6. Kara avı ve deniz avı ifadeleri mutlak olarak zikredildiği taktirde bundan kara av hayvanı ile deniz av hayvanı anlaşılır. Dolayısıyla sözün sözden anlaşılana göre yorumlanması icab eder. Eğer mana size karada bulunan av hayvanı haram olur denilmiş olsaydı bu durumda haram kılış muayyen varlığa izafe edilecek olursa bundan kasıt fiil olur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti de kastedilenin av hayvanının ölümüne sebep teşkil eden fiil olduğunu, ihramlı için bir av hayvanını yemenin yine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklen zikrettiklerimiz sebebi ile o hayvanı öldürmeye sebep teşkil ettiğini belirterek açıklamış bulunmaktadır. Nitekim yüce Allah'ın: *"Temizleninceye kadar o kadınlara yaklaşmayın."* (Bakara, 222) buyruğunu özel olarak ferclerden uzak durmak diye açıklamış olduğu gibi.

Buna da çeşitli hususlar delildir:

1. Şanı yüce Allah'ın bu av hayvanlarının yenilmesini haram kılması onları mübah kılmasının öldürülmelerini gerektirmesinden dolayıdır. Bundan dolayı yüce Allah önce onları öldürmeyi yasaklayarak emirlerini verip: *"Siz ihramda iken avı öldürmeyin."* (Maide. 95) buyurduktan sonra: *"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* buyurmaktadır. Haram kılınmasından maksat ise her iki harem bölgesinde de av hayvanının hayatta kalmasını sağlamak ve onları rahatsız edecek herhangi bir şekilde onlara taarruz etmemelerini temin etmektir. Bundan dolayı onu öldürecek olurlarsa ihramlı bir kimsenin avı herhangi bir şekilde öldürdüğü taktirde ondan yararlanmak umudunu kesmek için de hem onları hem de başkalarına haram kılınmıştır. Şâyet şanı yüce Allah'ın kendisine mübah kıldığı şekilde o av hayvanını ihramlı olmayan bir kişi avlayıp şer'i usulü uygun olarak kesecek olursa o taktirde hoş karşılanmayan herhangi bir fiil meydana gelmemiş olacağından onun da ihramlı kimseye haram kılınmasının açıklanır bir tarafı olmaz. Buradan hareketle ihramlı kimsenin onu ihramlı kişi için avlanmak gibi bir maksadı olursa bu durumda ihramlı kişi o avın öldürülmesinde -onu bizzat kasteden kendisi olmasa dahi- öldürülmesine sebep teşkil etmiş olur. Çünkü ihramlı olmayan bir kişi ihramlı olmayanın avladıklarının (ihramlı kimseye) helal olmayacağını bilecek olursa o taktirde ihramlı olmayan kişi ihramlı olan için avlanmaktan uzak durur. Böylelikle ihramlı kişinin herhangi bir şekilde o av hayvanının öldürülmesine sebep teşkil etmesi sözkonusu olmaz. Böylelikle ihramlı kişinin av hayvanının öldürülmesi hususunda varlığı da yokluğu gibi olur.

2. Sayd: Av, avlanılan hayvanın adıdır. Bu tabir ise ancak hayvanın canlı olması halinde onu ifade eder. Ölümünden sonra artık o av (hayvanı) olmaktan çıkar. İhramlı kişi av hayvanını avlayıp yiyecek olursa o taktirde o ihramlı olduğu halde av etini yemiş olur. Fakat ihrama girmeden önce onu avlamış yahut ihramlı olmayan bir kişi onu kendisi için avlamış, sonra etini kurutmuş yahut kızartmış ya da pişirmiş olduğu halde getirecek olursa ihramlı bir kişi bu durumda kara avına elini sürmüş olmaz. O ancak ondan yapılan bir yemeğe elini uzatmış olur. Şanı yüce Allah da deniz avı ile yemeği arasında fark gözetmiş bulunmaktadır. Böylelikle "sayd:av"ın denizden avlanılan şey anlamında olduğu yemeğinin ise ondan av olarak elde edilen şey olmadığı anlaşılmış olmaktadır. Ya bizzat kendisi (ölmüş olup) suyun yüzüne çıkmış olur. Yahut da tuzlanıp (salamura) edilmiş bulunur. Diğer taraftan ihramlı olan kimseye özel olarak kara avı haram kılınmış olup av hayvanından yapılan et haram kılınmamıştır. Böylelikle ihramlı halde iken avlanılan şeyin haram olduğu da anlaşılmış olmaktadır.

Eğer kendisi o hayvanı avlamış yahut kendisi için avlanmış ise bu durumda o hayvan av iken öldürülmesinde ihramlı kişi sebep teşkil etmiş olur. Bu durumda onu yemesi helal olmaz. Şâyet ihramlı olmayan bir kişi o hayvanı avlayıp kendisi için de kesip sonra da ihramlı bir kişiye onu hediye eder yahut satarsa ve ihramlı kişi av olarak değil de yemek olarak ona rastlayacak olursa onu yemek ihramlıya haram olmaz. Bu da apaçık ve güzel bir husustur. Nitekim Urve'de o ez-Zübeyr'den rivâyet ettiğine göre o ihram halinde kurutulmuş ceylan etlerini yanına azık olarak alırdı. Bunu Malik rivâyet etmiştir.[44]

3. Şanı yüce Allah avlanmayı ihramlı olduğumuz sürece haram kılmıştır. Eğer kişi ihramlı olduğu halde bir av hayvanı avlamış yahut onu öldürmüş ise şüphesiz ihramdan sonra da ona haram olur. Böylelikle onun ihram zamanında av hayvanı iken haram kılınmasının kastedildiği de anlaşılmış olmaktadır. Şâyet ihramdan önce onu avlamış yahut ihramlı olmayan bir kişi onu avlamış ise bu ihram zamanındaki avı kapsamaz ve hiçbir kimse de onu bir ihramlı kişi sebebiyle de yakalamış olmaz. Bu durumda ihram halinde haram olmaz. Nitekim herhangi bir kimse ihramlı iken onu avlamış ise ihramlı olmadığı halde de haram olması gibi.

4. Sayd fiilden türetilmiş bir isimdir. Çünkü bu avlanan şey manasınadır.

5. Şanı yüce Allah Şâyet onu yemeyi haram kılmayı dilemiş olsaydı o taktirde "av eti" demesi gerekirdi. Tıpkı *"Size leş, kan ve domuz eti haram kılındı."* (Maide, 3) buyurduğu gibi. Çünkü haram kılınmış bir şey eğer kan, leş, boğulmuş, vurulmuş, yüksek yerden yuvarlanmış ve toslanmış hayvan olması gibi cansız bir varlık ise haram olma hükmü bizzat onun maddi varlığına izafe edilir. Çünkü bundan maksat onu yemek ve benzeri bir husus olduğu bilinmektedir. Eğer canlı ise "domuz da" denilmiş olsaydı onun nesinin haram kılındığı bilinmezdi. Onu öldürmek mi yoksa yemek mi yoksa başka bir şey mi? Buyrukta "domuz eti" denildiği için maksadın yemek ve benzeri hususların haram kılınması olduğu da anlaşılmış olmaktadır. Av hakkında: *"Kara avı size haram kılındı."* buyurulduğuna göre bundan maksadın onu öldürmenin haram olduğu ve aynı zamanda onu öldürmeyi mübah kılma sonucuna götüren yemenin haram kılındığı yoksa mutlak olarak etinin haram kılınmasının kastedilmediği bilinmiş olur. Bu açıklama ise iyice düşünen kimseler için güzel bir açıklamadır.][45]

44 Muvatta, -ez-Zühri rivâyeti- 1138.
45 Şerhul Umde -hacc-, II, 175-180.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir fayda olmak üzere size helal kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Deniz avı ve onu yemek ... size helal kılındı"* buyruğunda ifade mutlaktır. Daha sonra bunun arkasından: *"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* buyurulması ise deniz avının ister ihramlı olalım ister olmayalım bize helal olduğunu beyan buyurmaktadır. Bilhassa da bu bize yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah ... avdan ellerinizin mızraklarınızın erişebileceği bir şeyle sizi muhakkak deneyecektir."* (Maide, 94) buyruğundan itibaren: *"Siz ihramda iken avı öldürmeyin ..."* (Âyet 94-95) buyruğunda âyetin sonuna kadar zikrettikten sonra: *"Deniz avı ve onu yemek ... size helal kılındı."* buyurmuş olması daha önce: *"... avdan ... bir şeyle sizi muhakkak deneyecektir."* (Maide, 94) buyruğu ile *"Siz ihramda iken avı öldürmeyin."* (Maide, 95) ve: *"İhramlı olduğunuz zaman avlanmayı helal saymamak şartı ile."* (Maide, 1) buyruğundaki mutlak ifadeleri beyan edici ve tefsir edicidir. İşte bu, üzerinde icma edilmiş hususlardandır.][46]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir fayda olmak üzere size helal kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı"* buyurmakta ve bu buyruk ile ihramlı kimseye kara avını -ondan yapılmış yiyecek/yemek dışında- haram kılmaktadır. Kara avı ise canlı olarak karada avlanılan demektir. Onun yemeği ise ölmüş olandır. Böylelikle onun etini yemenin haram olmadığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle de yüce Allah: *"Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek/kasten öldürürse ..."* (Maide, 95) buyurmuştur. Böylelikle "sayd/av" ile bizzat canlı hayvanın kendisini kastetmiş olmaktadır. Bununla haram olanın o olduğu da bilinmiş olur. Eğer kayıtsız şartsız olarak onu haram kılmayı kastetmiş olsaydı o taktirde "domuz eti" buyurduğu gibi "avın eti" demesi gerekirdi. Diğer taraftan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti yüce Allah'ın kitabının manasını beyan edip "sayd/av"ın ise ihramlı olmayan kimsenin ihramlı kimse için avladığı ve onun için kestiği ise bunun da ihramlı kimseye haram olduğuna delalet etmektedir. Eğer kayıtsız ve şartsız olarak onu avlamış ve kesmiş olsaydı hem kendisi için hem ihramlı kişi için helal olurdu. Bu ise avlanmanın da kesme işinin de niyetin helal ve haramda etken olduğu maddi bir amel olması ile birlikte böyledir. Bununla anlaşılmak-

46 Şerhul Umde -hacc-. II, 126.

tadır ki maksat kasıt olmaksızın mübah kılınanın muayyen/maddi şeyin haram kılınmasında etken olur. Maddi fiillerde bu böyle olduğuna göre söz ve akitlerde böyle olması öncelikle sözkonusudur. Bunu şöylece açıklayabiliriz: İhramlı bir kişi bir av avlayıp yahut da avlanmasına delalet etmek sûretiyle yahut avcıya bir araç ödünç vermek sûretiyle ya da buna benzer kendisinden sadır olan benzeri bir fiille yardım edecek olursa o taktirde o avın o kimseye haram olduğu açıkça anlaşılmış olur. Çünkü haram olan bir fiil ile onu helal bir iş gibi yapmış olur. O vakit bu hayvanı boğazından kesme gücü bulunmakla birlikte boğazından başka bir yerinden kesmek gibi olur. Şâyet bunu bilmiyor ve fark etmemiş ise aksine ihramlı olmayan bir kişi ancak ona misafir olarak ikramda bulunmak yahut ona bağışlamak ya da ona sapmak maksadı ile avlamış ise şanı yüce Allah bu avı ona başkasından farkında olmadan sadır olmuş bir niyet sebebi ile haram kılmıştır. Böylelikle ihramlı bir kimse herhangi bir şekilde av hayvanının öldürülmesine sebep teşkil etmesin, av hayvanının haramlığı ve ihramlı kişi açısından bütün yollarla korunması eksiksiz olarak sağlanmış olsun. Eğer gizli olsun açık olsun ihramlının herhangi bir şekilde sebep teşkil etmeksizin av hayvanını kesecek olursa o taktirde aslî ve kasıt itibariyle değil zımnen ve tabi olmak yoluyla onun etini yemesi onun için caiz olur.][47]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsanlar ihramlı olmayan kimsenin avlayıp kestiği av hayvanı etinin ihramlı kişi tarafından yenilmesi hususunda üç farklı görüşe sahiptirler.

Seleften bir kesim yüce Allah'ın: "*İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı.*" buyruğundan anladıklarına bağlı olarak o haramdır demişlerdir. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olan onun kendisine hediye edilen av hayvanı etini geri çevirmiş oluşuna[48] dayanarak böyle demişlerdir.

Aralarında Ebu Hanife'nin de bulunduğu başkaları ise mutlak olarak mübahtır demişlerdir. Onlar Ebu Katade hadisi ile amel ederek bu kanaate sahip olmuşlardır. O yabani bir eşek avlayıp etini Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hediye olarak takdim edip ayrıca ona o hayvanı kendisi için avlamadığını haber vermiştir. Sahih hadislerde belirtildiği gibi.

Aralarında hadis ehli fukahasının bulunduğu üçüncü kesim ise şöyle demiştir: Şâyet ihramlı olmayan kişi onun için avlamamış ve ondan dolayı kesmemiş ise ihramlı kimse için o mübahtır. Böylelikle onlar bu husustaki hadisleri birbirleri

47 el-Fetava, III, 42-43.
48 Buhârî, III, 16; Müslim, -Nevevi Şerhi-, IV, 13.

ile bağdaştırmış olurlar. Nitekim Cabir, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Kara avının eti siz ihramlı olduğunuz taktirde size helaldir. Elverir ki onu bizzat avlayan siz olmayıp yahut sizin için avlanmış olmasın."

Şafii dedi ki: Bu, bu hususta gelmiş en hasen hadistir ve kıyasa en uygun olandır. Aynı zamanda bu Malik'in, Şafii'nin ve başkalarının da görüşüdür. Fakat onlar eğer muayyen bir ihramlı kişi için avlanılması halinde diğer ihramlılar için de mübah olup olmayacağı hususunda iki farklı görüşe sahiptirler. Bu iki görüş de merhum Ahmed b. Hanbel'in mezhebindeki iki görüşü ifade eder.][49]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu ise Abdullah b. el-Hâris'in babasından şöyle dediğine dair naklettiği rivâyetten sonradır: Osman (radıyallâhu anh) ile birlikte hacc ettim. Ona ihramlı olmayan kimsenin avladığı av eti getirildi, o da ondan yedi. Ali de oturuyordu. O yemedi. Bu sefer Osman: Allah'a yemin olsun biz ne avladık, ne işaret ettik ne emrettik dedi. Ali (radıyallâhu anh) da: *"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* buyruğunu okudu.][50]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tâvus, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Sen ihramlı olduğun taktirde av eti helal değildir. Sonra da şu: *"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* âyetini okudu. Bunu Said b. Mansur ve başkaları[51] rivâyet etmişlerdir.][52]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali, Âişe ve İbn Ömer (radıyallâhu anhum) ihramlı bir kimsenin av hayvanı etini yemesini hoş karşılamazlardı. Çünkü onlar: *"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı"* buyruğunun zahirinin ifade ettiği kanaati benimsiyorlardı.][53]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

49 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVI, 174.
50 İbn Cerir, 12741.
51 Said b. Mansur, Sünen, 837; Abdürrezzak, 8329; Taberi, 12766; ed-Dürru'l-Mensur, III, 199'da Ebu Ubeyd, İbn Ebu Şeybe, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebu Hâtim tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir.
52 Şerhul Umde -hacc-, II, 170.
53 Şerhul Umde -hacc- II, 163

[Şüphesiz şanı yüce Allah: *"Deniz avı ve onu yemek size ... helal kılındı."* buyurduktan sonra *"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* buyurmuştur.

Şanı yüce Allah deniz avını mutlak olarak mübah kılıp, kara avını da ihramlı olduğunuz sürece haram kıldığına göre böylelikle ihram sebebi ile haram olan avın aslında ihramlı olunmadığı zamanlarda mübah kılınan şey olduğu da anlaşılmış olmaktadır. Çünkü onun haram kılınışı ihram hali ile alakalı olarak zikretmiştir. Fakat bizatihi haram olan herhangi bir şeyin haramlığı ihrama bağlı olarak sözkonusu edilmez. Bundan da kara avının ihramdan çıktıktan sonra mübah olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yüce Allah'ın: *"İhramdan çıktıktan sonra avlanabilirsiniz."* (Maide, 2) buyruğu bunu açıkça ifade ettiği gibi yüce Allah'ın: *"İhramlı olduğunuz zaman avlanmayı helal saymamak şartı ile."* (Maide, 1) buyruğu da böyledir. Bu buyruk biz ihramlı değilken onun helal kılındığının açıkça anlaşılmasını gerektirmektedir.][54]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Seleften bir taife *"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."* buyruğundan anladıklarına bağlı olarak ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine hediye olarak verilen bir av hayvanı etini geri çevirmiş olduğunun sabit olması[55] dolayısıyla haram olduğunu söylemişlerdir.][56]

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ
وَالْقَلَآئِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَأَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾

97. "Allah Kâ'be'yi, o Beyt-i Haram'ı, o Haram ayları, kurbanı ve boyunları gerdanlıklı kurbanlıkları da insanlar için bir kıyâm sebebi kılmıştır. Bu da Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi bildiğini ve Allah'ın her şeyi en iyi bilen olduğunu sizin de bilmeniz içindir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Allah Kâbe'yi o Beyt-i Haram'ı, o haram ayları, kurbanı ve boyunları gerdanlıklı kurbanlıkları da insanlar için bir kıyam sebebi kılmıştır."*

54 Şerhul Umde -hacc-, II, 133.
55 Kaynakları daha önce gösterildi.
56 el-Kavaidu'n-Nûraniye, 125.

buyurmaktadır. İbn Abbas (radıyallâhu anh) dedi ki: Eğer insanlar bir sene dahi hacc etmeyi terk edecek olursa onlara asla mühlet verilmez. Yine o: Eğer insanlar haccetmemek üzere ittifak edecek olurlarsa şüphesiz sema yerin üzerine yıkılır. Bunu İmam Ahmed "el-Menasik" adlı eserinde zikretmiş bulunmaktadır.[57] Bundan dolayı Şafii ve Ahmed'in arkadaşlarından fukahadan birden çok kişi şöyle demiştir: Her sene haccetmek farz-ı kifayedir.][58]

اِعْلَمُوا أَنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾

98. "Bilin ki Allah hem cezası pek çetin olandır hem de muhakkak Allah mağfiret edendir, çokça merhamet sahibidir."

Tefsiri:

[*"Bilin ki Allah hem cezası pek çekin olandır hem de muhakkak Allah mağfiret edendir, çokça merhamet sahibidir."* buyruğunda rahmeti, güzel isimleri arasında zikredilen bir sıfatı olarak sözkonusu etmiştir. Azabı ve cezalandırmayı (azabı ve ikabı) da isimleri arasında zikri geçmeyen fiilleri arasında zikretmektedir.][59]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا
عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللهُ عَنْهَا وَاللهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

101. "Ey iman edenler! Size açıklanınca üzüleceğiniz birtakım şeyleri sormayınız. Şâyet onları Kur'ân'ın indirildiği esnada sorarsanız, size açıklanır (yine üzülürsünüz.) Allah onu affetti. Allah mağfiret edendir, ceza vermede acele etmeyendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Size açıklanınca üzüleceğiniz birtakım şeyleri sormayınız."* buyurmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Sizden öncekiler çokça soru sormaları ve nebilerine muhalefet etmeleri sebebi ile helak olmuştur. "[60] ve: "Şüphesiz müslümanlar arasında müslümanlar hakkındaki suçu en büyük

57 el-Menasik İmam Ahmed'in kayıp kitaplarındandır. Bu bölümü Dr. Hikmet Beşir İmam Ahmed'in Merviyyatı arasında zikretmemektedir. İbnu'l-Cevzi de İmam Ahmed'in Menakıbı adlı eserinde bu kitabı sözkonusu etmiştir.

58 Minhâcü's-Sünne. IV. 584.

59 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 295.

60 Müslim. -Nevevi Şerhi-. VII. 91-92.

olan kişi, haram kılınmamış bir şeye dair soru sorup da sorduğundan ötürü haram kılınmasına sebep olan kimsedir."[61] buyurmuştur.][62]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Size açıklanınca üzüleceğiniz birtakım şeyleri sormayınız."* buyruğu ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz müslümanların müslümanlar hakkında günahı en büyük kişi, haram kılınmamış bir şeye dair soru sorup da onun sorusundan ötürü haram kılınmasına sebep olan kişidir."[63] şeklindeki hadisidir. Ona hacca dair: Her yıl mı? diye soru sorulunca o: "Hayır eğer: Evet desem elbette vacip olur. Vacip olursa ona gücünüz yetmez. Ben sizi kendi halinize bıraktığım sürece siz de beni bırakınız. Çünkü sizden öncekiler ancak çokça soru sormaları, nebilerine muhalefet etmeleri sebebi ile helak olmuşlardır. Binaanaleyh ben size herhangi bir şeyi yasaklayacak olursam ondan uzak durunuz, size herhangi bir şeyi hususu emrettiğim taktirde de ondan gücünüz yettiği kadarını yapınız." buyurmuştur.[64]][65]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat hakkında soru sorulması yasak kılınmış bazı hususlar vardır. Nitekim yüce Allah: *"Size açıklanınca üzüleceğiniz birtakım şeyleri sormayınız."* buyurmuştur. Bir de şaşırtıcı meselelere ve benzeri hususlara dair soru sormayı yasaklaması da bunun gibidir.][66]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْۚ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْۜ إِلَى
اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105. "Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru yolu bulursanız o sapanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman yaptıklarınızı size haber verecektir."

Tefsiri:

[Sabit hadiste belirtildiği üzere Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in minberi üzerinde cemaate bir hutbe vererek şunları

61 Buhârî, -Fethul Bari-, IX, 117; Müslim, -Nevevi-, VII. 92.
62 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 295.
63 Az önce kaynakları gösterildi.
64 Müslim, 1337.
65 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 88.
66 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I. 79.

söyledi: Ey insanlar! Sizler şu: *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın, siz doğru yolu bulursanız o sapanlar size zarar veremez."* âyetini okuyorsunuz ve onu olması gerekenden başka bir yerde kullanıyorsunuz. Hâlbuki ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: İnsanlar münkeri görüp de onu değiştirmeyecek olurlarsa aradan fazla bir zaman geçmeden Allah onların hepsini kendi nezdinden göndereceği bir ceza ile cezalandırır."[67]

Bir başka hadiste de şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz masiyet gizli kaldığı taktirde ancak sahibine zarar verir fakat açığa çıkıp da ona tepki gösterilmeyecek olursa herkese zarar verir."[68]][69]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu'l-Eşheb'in el-Hasan'dan, er-Rabi'in Ebu'l-Aliye'den rivâyet ettiği gibi bu âyet-i kerime İbn Mesud'a: *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın ..."* okundu. Bunun üzerine İbn Mesud: Bu zaman bu âyetin zamanı değildir. Sizden kabul olunduğu zaman onu söyleyiniz. Eğer dediğiniz kabul edilmezse o vakit siz kendinize bakın dedi. Sonra da: Kur'ân indiği zamanlarda onun birtakım âyetlerinin tevili inmeden önce olup gitmişti. Yine ondan bazı âyetlerin tevili Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında gerçekleşti. Ondan diğer bir kısım âyetlerin tevili de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kısa bir süre sonra meydana geldi. Diğer bir kısım âyetlerin tevili bugünden sonra gerçekleşecektir. Onun bazı âyetlerin tevili de ahir zamanda olacaktır. Bir kısım âyetlerinin tevili de kıyamet gününde gerçekleşecektir. Sözkonusu edilen hesap, cennet ve cehennem bunlardandır. Dolayısıyla sizin kalpleriniz ve arzularınız bir olup fırkalar halinde birbirinize düşmediğiniz, bir kısmınız diğerinin hıncını tatmadığı sürece (marufu) emredin (münkerden) alıkoyun. Kalpler ve arzular ihtilafa düşüp fırkalar halinde birbirinize girip kiminiz kiminizin hıncını tattığı taktirde artık herkes kendi başının çaresine baksın. İşte o zaman bu âyetin tevilinin zamanı gelmiş olacaktır.[70]

Buna göre İbn Mesud bu sözlerinde emrin tevili ile haberin tevilini zikretmiş olmaktadır. Bu âyet-i kerimelerdeki: Siz kendinize bakın ifadeleri emir türün-

67 Tirmizi, 2257; Ahmed, I, 9; Ebu Nuaym, Marifetu Sahabe, I, 187; İbn Ebu Âsım, el-Ahad vel Mesani, 62. Hadis sahihtir.

68 Beyhaki, Şuabul İman, 7601'de Bilal b. Sad'e mevkuf olarak; ibnül Mübarek, Zühd, 1350; İbn Asakir, Tarihu Dimaşk, X, 362; İbn Vaddah, Risalesinin bid'atlere dair gelen rivâyetler babında 309'da rivâyet etmişlerdir. Senedi sahihtir.

69 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 307.

70 İbn Cerir, 12848'de bir bölümünü zikretmiştir. Bu hadisi Beyhaki Şuabu'l-İman 7752'de rivâyet ettiği gibi Taberi de bunu 12859'da zikretmektedir.

dendir. Hesap ve kıyamet günü ile ilgili zikredilenler haber türündendir. Açıkça bilindiği üzere haberin tevili verilen haberin var olmasıdır. Emrin tevili emredilenin yapılmasıdır. Nüzulünden önce tevili geçmiş olan âyet-i kerime de haber türündendir. Bir şey önceden meydana gelmiş olur, Allah da onu zikreder. Mesela müşriklerin rasûle söyleyip onu yalanlamaları ile ilgili zikrettiği şeyler gibi. Bunların tevili her ne kadar geçmiş ise de bunlar bir ibrettir. Bunların ihtiva ettiği mana benzerleri hakkında sabittir. İbn Mesud'un: Beş şey geçmiştir şeklindeki sözü de bu kabildendir. Bu beş şeyden birisi de yüce Allah'ın: *"Saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı."* (Kamer, 1) buyruğunda ifade edilen husustur.][71]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın, siz doğru yolu bulursanız o sapanlar size zarar vermez."* buyruğunda sözü geçen ihtida/doğru yolu bulmak ancak vacibin eda edilmesi ile tamamlanır. Buna göre müslüman yerine getirmesi gereken iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma işini yerine getirdiği diğer vacipler gibi ifa edecek olursa doğru yoldan sapanların dalaletinin ona hiçbir zararı olmaz.

Bu bazen kalp ile bazen dil ile bazen el ile olur. Kalp ile bunu yapmak her durumda vaciptir. Çünkü bunu yapmaktan bir zarar doğmaz. Bunu yapmayan bir kimse mümin değildir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu ise imanın en alt ya da en zayıf mertebesidir." yine o: "Bunun ötesinde ise hardal tanesi kadar imandan eser yoktur."[72] buyurmuştur. İbn Mesud'a: Yaşayanların ölüsü kimdir diye sorulmuş o: Hiçbir iyilik bilmeyen ve hiçbir kötülüğe tepki göstermeyen kimsedir demiştir.[73] İşte Huzeyfe b. el-Yeman'ın zikrettiği hadiste nitelendirilen ve fitneye maruz kalmış kişi de budur.[74]

İşte burada insanlardan iki kesim yanlışa düşmektedir.

Bir kesim bu âyet-i kerimeyi (yanlış) tevil ederek yerine getirmesi gereken emir ve nehyi terk eder. Nitekim Ebu Bekir es-Sıddik de hutbesinde şöyle demiştir: Sizler şu *"Siz kendinize bakın, siz doğru yolu bulursanız o sapanlar size zarar vermez."* âyetini okuyorsunuz ve onu olması gereken yerden başka bir yere

71 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 371-372.

72 Müslim, -Nevevi-, I, 50.

73 Bu Şuabu'l-İman, 5790'da kaydedildiği üzere Huzeyfe'den rivâyet edilmiştir. İbn Mesud'un sözünü de Şuab, 7588'de: İyiliği emretmeyip kötülükten alıkoyan kimse helak olmuştur şeklinde rivâyet etmiştir. Ebu Nuaym, Hilye, I. 135.

74 Bununla Huzeyfe'nin rivâyet ettiği Müslim, 144'de yer alan hadisi kastetmektedir. Bu hadise göre fitneler kalplere arz edilir...

koyuyorsunuz. Bense Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "Eğer insanlar münkeri görüp de onu değiştirmeyecek olurlarsa fazla zaman geçmeden Allah, nezdinden göndereceği bir ceza ile onların hepsini kuşatacaktır."[75]

İkinci kesim: Kayıtsız ve şartsız olarak fıkıhsız, hilmsiz, sabırsız ve bu hususta uygun olanı ve olmayanı düşünmeden gücünün neye yetip neye yetmediğini hesaba katmadan mutlak sûrette ya diliyle ya da eliyle emredip nehyetmek isteyen kesim. Nitekim Ebu Sa'lebe el-Huşemi'nin rivâyet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: Ben bu âyet hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum, o şöyle buyurdu: "Hayır! Kendisine itaat olunan bir cimriliği, kendisine uyulan bir hevâyı, üstün tutulup tercih edilen bir dünyayı herkesin kendi görüşünü beğendiği bir hali ve gücünü aşan herhangi bir durum görünceye kadar iyiliği emredin, münkerden alıkoyun. İşte bunlar olduğu vakit sen kendine bak ve avamın işleriyle uğraşmayı bırak. Şüphesiz önünde öyle günler gelecek ki onlarda sabırlı olmak kor ateşi avuçta tutmak gibi olacaktır. O günlerde iyi amel işleyen kimseye onun ameli gibi amel yapan elli kişinin ecri gibi ecir verilecektir."[76]][77]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Günahkâr kimseler iyiliğe hiçbir şekilde kulak vermeyecek kadar güçlenecek hatta cimriliğin hevânın ve kendini beğenmişliğin galip gelmesi sebebi ile kötülükten alıkoymaya kalkışacak olana eziyet verecek duruma geldikleri taktirde böyle bir durumda dil ile değiştirmek kalkar geriye kalp ile değiştirmek kalır.

Hadisteki cimrilik (eşşuh) cimriliği ve zulmü gerektiren ileri derecedeki hırs demektir. Bu ise hayra engel olmak ve ondan tiksinmek demektir.

"Kendisine uyulan hevâ" şerri istemek ve onu sevmek hakkındadır.

"Kendi görüşünü beğenmek" ise akıl ve ilim ile ilgilidir.

İlim sevgi ve buğzdan/nefretten ibaret bu üç gücün bozuluşunu diğer hadiste geçtiği şekilde zikretmektedir: "Üç husus helak edicidir. İtaat olunan bir cimrilik, uyulan bir hevâ ve kişinin kendi görüşünü beğenmesi." Bunların tam karşısında ise helakten kurtaran üç husus şudur: "Gizli ve açık hallerde Allah'tan korkmak,

75 Kaynakları daha önce gösterildi.

76 Ebu Davud, 4341; Tirmizi, 358; İbn Mace, 4014; Beğavi, Şerhu's-Sünne, 4156; Beyhaki, Sünen, X, 91-92; İbn Hibban -el-İhsan-, 385; İmam Ahmed'in de 6508, 7063, 7049'da buna şahit rivâyetleri vardır. Hadis son cümlede geçen elli kişinin ecri ibaresi dışında hasendir. Onun da İbn Nasr, es-Sünne, s. 9; Aynı şekilde Taberânî, Kebir, 10394; Bezzar, I, 378'de şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

77 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 127-128; el-İstikame, II, 211-215.

fakirlik ve zenginlik durumunda iktisadı elden bırakmamak, kızgınken ve hoşnutken hak söz söylemek." İşte bir başka hadiste Allah'tan dilediği şeyler bunlardır: "Allah'ım! Ben senden fakirlik ve zenginlik hallerinde iktisatlı/orta yollu olmayı, kızgınlık ve hoşnutluk halinde hak sözü söylemeyi dilerim." Yine bir diğer hadiste Allah'tan diledikleri bunlardır: "Allah'ım gizli ve açık hallerde senden korkmayı/haşyetini dilerim, öfkeli iken ve hoşnutluk halinde hak sözü söylemeyi dilerim. Fakirlik ve zenginlik hallerinde de iktisatlı/orta yollu olmayı dilerim."[78]

Buna göre hevâya tabi olmanın karşısında Allah korkusu/haşyeti yer alır. Çünkü haşyet buna engeldir. Nitekim yüce Allah: *"Rabbinin huzuruna varmaktan korkup nefsini hevâdan alıkoyana gelince."* (Nâziât, 40) buyurmaktadır.

Zenginlik ve fakirlik hallerinde iktisatlı/mutedil olmak ise kendisine itaat olunan cimriliğin karşıtıdır. Kızgınlık ve hoşnutluk hallerinde hak sözü söylemek ise kişinin kendisini beğenmesinin karşıtıdır.

Ebu Bekir es-Sıddik'in zikrettiği gâyet açıktır. Çünkü yüce Allah: *"Siz kendinize bakın."* buyurmuştur. Yani onu bırakmayın. Ona yönelin. Nefsin faydalarına olan hususlardan birisi de ona verilen emir ve yasakların gereğini yerine getirmektir. Yüce Allah: *"Siz doğru yolu bulursanız o sapanlar size zarar vermez."* buyurmuştur. Hidâyet ise ancak Allah'a itaat edilip emir yasak ve bunların dışında yerine getirilmesi gereken görevlerin eda edilmesi halinde tamamlanır. Fakat âyet-i kerimede pek büyük faydalar vardır:

1. Mümin kâfirlerden ve münafıklardan korkmamalıdır. Çünkü kendisi hidâyet bulmuş ise onların ona asla zararı olmaz.

2. Onlar için üzülmesin, onların halinden ötürü Tahammülsüzlük göstermesin. Şüphesiz onların masiyetleri kendisi hidâyet bulmuşsa ona zarar veremez. Zarar vermeyen şeyler için üzülmek de boş bir iştir. İşte bu iki husus yüce Allah'ın: *"Sabret, senin sabrın ancak Allah iledir. Onlar için üzülme. Kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da sıkıntıya düşme."* (Nahl, 127) buyruğunda zikredilmektedir.

3. Onlara kesinlikle meyletmemeli, onlara verilmiş olan mal-mülk ve canlarının çektiklerine sahip olmak gibi şeylere göz dikmemeli, onlara sahip olmayı arzu etmemelidir. Nitekim yüce Allah: *"Sakın bazılarını faydalandırdığımız şeylere iki gözünü dikip uzatma. Onlar için tasalanma da."* (Hicr, 88) buyruğunda olduğu gibi. Ona onlar için üzülmesini ve sahip oldukları şeyleri arzu etmesini bir âyet-i

78 Nesai, III, 54-55; Ahmed, IV, 264; İbn Hibban -el-İhsan-, 1971; Ebu Ya'la, 1624; Hakim, I, 524-525; İbn Ebu Şeybe, X, 265-266. Hadis sahihtir.

kerimede yasakladı, bir diğer âyette de onlar için üzülmeyi ve onlardan bir şeyler umum beklemeyi yasakladı. Çünkü insan ya onlardan bir şeyler ümit ederek yahut onlardan çekinerek onlar için acı da duyabilir, onlardan ötürü üzülebilir de.

4. Masiyet işleyen kimselere nefret duymak, yermek, onları kötülüklerinden alıkoymak, onlardan darılmak, yahut onları cezalandırmak hususlarında meşru olandan fazlasını yapmak sûretiyle haksızlık yapmamalıdır. Aksine masiyet ehline haksızlık yapan kimselere: Sen kendine bak. Sen doğru yolu bulursan o sapanların sana bir zararı olmaz denilir. Nitekim yüce Allah: *"Bir topluluğa beslediğiniz kin sizi adaletsizliğe sürüklemesin."* (Maide, 2) ve: *"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda siz de savaşın. Aşırı da gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez."* (Bakara, 190) ve: *"Eğer vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur."* (Bakara, 193) buyurmaktadır. Çünkü iyiliği emredip kötülükten alıkoyanların birçoğu bazen ya bilgisizliklerinden yahut zulümleri sebebi ile Allah'ın sınırlarını aşabilmektedir. İşte bu oldukça dikkat edilmesi gereken bir husustur. Münkerlere karşı çıkarken bu hususlara dikkat etmekte kâfirler, münafıklar ve fâsıklar ile isyankârlar arasında hiçbir fark yoktur.

5. İyiliği emredip münkeri yasaklamak halinde ilim, rıfk, sabır, güzel maksat, mutedil yolu izlemek gibi meşru olan şekle riâyet etmek gerekir. Çünkü bu yüce Allah'ın: *"Siz kendinize bakın."* buyruğu ile *"Doğru yolu bulursanız."* buyruğunun kapsamı içindedir.

İşte bunlar, iyiliği emredip münkerden alıkoymak ile emrolunmuş kimseler için âyet-i kerimeden çıkartılması gereken beş husustur. Âyette diğer bir mana daha vardır. O da kişinin ilim ve amel ile ve kendisini ilgilendirmeyen hususlardan yüz çevirmek sûretiyle kendisinin maslahatına yönelmesidir. Nitekim şeriatin sahibi: "Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi onun müslümanlığının güzelliğindendir." buyurmuştur.[79] Özellikle başkasının dini ve dünyası ile ilgili hususlarda gerek olmayan şeyler ve bilhassa da kıskançlık ya da başkanlık arzusu ile konuşmak gibi kişinin ihtiyacı olmayan çokça fuzuli sözler için bu böyledir.

Amel de böyledir. Bir ameli işleyen kişi ya haddi aşan zalim birisidir, ya abes iş yapan bir beyinsizdir. Şeytanın bu gibi işleri iyiliği emredip münkerden alıkoymak, Allah yolunda cihad etmek şekillerinde göstermesi ve bununla birlikte bu yapılan işin zulüm ve haksızlık kabilinden olması ne kadar da çoktur.

79 Tirmizi, 2317; İbn Mace, 3976; Kuzai, Müsnedi Şihab, 192; Ebu Şeyh, el-Emsal, 54; İbn Abdi'l-Berr, et-Temhid, IX, 198, 199 ve başkaları. Hadis hasendir.

Bu hususlar hakkında bu âyet üzerinde düşünmek kişiye en faydalı işlerdendir. Eğer bu ümmetin âlimleri, abidleri, yöneticileri ve başkanları arasında başgösteren ayrılıklar üzerinde iyice düşünecek olursak bunların çoğunluğunun tevilli yahut tevilsiz haddi aşmak mahiyetinde olan bu türden olduğunu görürüz. Nitekim Cehmiyye sıfat ve Kur'ân mihneti, Ahmed'in ve diğerlerinin uğradığı mihnet hususunda ehl-i sünnet müntesiplerine haksızlık yapmıştır. Yine rafıziler birçok kere ehl-i sünnete karşı haksızlıklar işlemiştir. Aynı şekilde nasıbiler de Ali'ye ve onun ehl-i Beytine haksızlık etmişlerdir. Müşebbihe de Allah'ı teşbihten tenzih edenlere haksızlık etmektedir. Hatta bazen ehl-i sünnet mensupları ya kendi aralarında ya da bir tür bid'atçi kimselere Allah'ın emrettiğinden fazlasını yapmak sûretiyle dahi haddi aşabilmektedir. İşte bu dua edenlerin: *"Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla."* (Âl-i İmrân, 147) buyruğunda zikredilen israf/taşkınlık budur.

Bu haksızlığın tam karşısında ise başkalarının emrolundukları hak hususundaki yahut da bütün bu durumlarda yerine getirmekle emrolundukları iyiliği emredip münkerden alıkoymaları hususundaki kusurlarıdır. Seleften birinin söylediği şu söz ne güzeldir: Allah bir hususu emretmişse mutlaka şeytan da ona iki şekilde itiraz etmiştir. Hangi itirazı ile maksadına ulaşması da onun için önemli değildir. Bunların biri aşırıya gitmek diğeri ise kusurlu hareket etmektir.

Çünkü günaha ve düşmanlığa yardım edenin tam karşısında iyilik ve takvaya yardımı terk eden yer alır. Emrolunduğu işi ve kendisine yasak kılınmış olan fazlasını yapanın karşısında ise kendisine yasaklanan şeyi yerine getirmeyi ve yerine getirmekle emrolunduğu şeyin bir kısmını terk eden kişi yer alır. Allah bizi sırat-ı mustakime hidâyet eylesin. İtaat edecek gücü bulmak da kötülükten uzak kalmak takati bulmak da ancak Allah iledir.][80]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ
اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ
فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ إِنِ
ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ إِنَّٓا إِذًا
لَمِنَ الْاٰثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

80 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 479-483.

106. "Ey iman edenler! Siz, yeryüzünde yolculuk halinde iken ölüm musibeti birinizi bulmuşsa, vasiyet vaktinde aranızda şâhidlik (şöyle olsun): Ya içinizden adalet sahibi iki kişi, yahut sizden olmayan başka iki kişi (şâhid) olsun. Haklarında şüpheye düşerseniz, bu iki kişiyi namazdan sonra alıkoyarsınız da Allah'a şöyle yemin ederler: "(Lehine şehâdet ettiğimiz) bu kişi akraba dahi olsa yeminimizi hiçbir bedele satmayacağız ve Allah'ın şâhidliğini gizlemeyeceğiz. O taktirde muhakkak günahkârlardan oluruz."

Tefsiri:

[Yüce Allah ricat yapmak ve vasiyet âyetlerinde: *"İçinizden adalet sahibi iki kişi."* ile *"O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun ya maruf ile onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun."* (Talâk, 2) buyurmakta fakat iki kişinin bizzat kendisini adaletli olmakla nitelendirmeyip aksine onları adalet sahibi diye nitelendirmektedir.

Sözde adalet, doğru söylemek ve yalan ile gizlemenin zıddı olan beyan etmek demektir. Nitekim yüce Allah bunu: *"Söz söyleyeceğiniz vakit akrabanız dahi olsa adaletli olun."* (En'âm, 152) buyruğunda açıklamış bulunmaktadır.

Her bir zamanın mekânın ve her bir kesim arasında adaletin kendisine göre bir durumu sözkonusudur.

Buna göre her bir kavim arasında şahitlik yapacak kişi aralarında adalet sahibi kişi olmalıdır. İsterse o kişi başkaları arasında bulunacak olsaydı onun adalet sahibi olması bir başka şekilde kabul edilsin.][81]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'in Maide Sûresi'nde yer alan şahitlik âyetindeki: *"Haklarında şüpheye düşerseniz bu iki kişiyi namazdan sonra alıkoyarsınız da Allah adına şöyle yemin ederler: Bu kişi akraba dahi olsa yemininizi"* sözümüzü *"hiçbir bedele satmayacağız."* Maksat ise lehinde şahitlik ettiğimiz kişi akrabamız dahi olsa biz bunu yapmayacağız demektir. Yüce Allah'ın: *"Söz söylediğiniz zaman akraba dahi olsa adaletli olunuz."* (En'âm, 152); *"Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun."* (Nisâ, 135) *"Zengin yahut fakir olsunlar."* (Nisâ, 135) buyruğuna kadar. Yani hakkında şahitlik edilen kişi bunlardan hangisi olursa olsun fark etmez. Çünkü adeten yalan şahitlik karşılığında bir bedel alınır. Yoksa

81 el-Müstedrek'de el-İnsaf, V, 202-203'den naklen.

hiçbir kimse övülse yahut da ona iyilik yapılmış olsa dahi bedelsiz/karşılıksız yalan şahitlikte bulunmaz. Şahitlik yapmanın afeti ise ya dili eğip bükmektir yahut yalan söylemek ve hakkı gizlemek sûretiyle yüz çevirmektir. Bu durumda şahitler biz sözümüz karşılığında bir bedel kabul etmiyoruz diye yemin etmelidirler. Yani biz ne yalan söyleriz ne de Allah'ın şehadetini gizleriz. Yahut da biz Allah'ın ahdini herhangi bir bedele satmayız. Çünkü şahitler kendilerine güvenilen kimselerdir. Bundan dolayı (Âyetin nüzul sebebinde sözkonusu olan -çeviren-) malın hak sahibine teslim edilmesi ahdi ile yükümlüdürler. Çünkü vasiyet de ahitlerden bir ahittir.

Şanı yüce Allah'ın bundan sonraki: *"Eğer onların bir vebali hakettikleri gerçekten ortaya çıkarılırsa."* (Âyet 107) buyruğu şahitlikte yahut emanet hususunda bunun yapılmasından daha geneldir. Âyetin nüzul sebebi de bunun emanet hakkında olmasını gerektirir. Çünkü ikisi hem şahit tutulmuş hem de onlara emanet verilmişti. Ancak onlara emanet verilmiş olma hali kıyasın dışında değildir. Aksine bunun hükmü apaçık ortadadır. Ayrıca onun hakkında bir buyruğun indirilmesine ihtiyaç yoktur. Hâlbuki şahit tutulmaları ve durumu bundan farklıdır. Günahı hak ettiklerinin tespit edilmesi ise vasiyet edilen malın kısmen onu onlardan satın alan birisinin yanında ortaya çıkması ile olmuştur. Önceden de vasiyette bundan söz edilmiş, kendilerine bu sorulduğu halde böyle bir şey bulunmadığını ifade etmişlerdi.

Yüce Allah'ın: *"Haksızlığa uğrayan (mirasçı)lardan (ölene) en yakın başka iki kişi."* (Âyet 107) buyruğunun onlara haksızlık eden anlamını da ihtiva eden bir ifade olması ve *"aleyhim: haksızlığa uğrayanlar."* buyruğu ile geçiş yapılmış olması da muhtemeldir. Nitekim gasb halinde: Gusivtu ala mali, benim malım gasp edildi denilir. İşte bundan dolayı: *"Bizim şahitliğimiz o iki kişinin şahitliğinden elbette daha doğrudur. Biz aşırı da gitmedik."* Yani biz onların aşırı gittikleri gibi aşırı gitmedik. Daha sonra da: *"Bu şahitliği gerektiği şekilde yerine getirmelerine yahut yeminlerinden sonra yeminlerin (mirasçılara) yöneltileceğinden korkmalarına daha yakındır."* (Âyet 108) buyruğu gelmektedir.

İbn Abbas'ın Buhârî'deki hadisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân-ı Kerim'deki bu mana ile hüküm verdiği hususunda gâyet açıktır. O davalılara yemin ettirdikten sonra onların bir günahı hakettikleri tespit edilmesi üzerine de yemini davacılara teklif etmiştir. Bu ise müşterilerin ellerindeki o "kâse"yi kendilerine vasiyette bulunulan kişilerin hayır biz onu görmedik demelerinden sonra onlardan satın aldıklarını haber vermeleri hadisesidir. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölenin velisi olan davacılar arasından iki kişiye yemin

ettirdi, onlar da o kâseyi satın almış kişiden aldılar ve böylelikle davacıya teslim edilip alışveriş de geçersiz oldu. Böyle bir durum ise (kendilerine vasiyette bulunulmuş) o iki kişinin kaseyi sattıklarını ikrar etmelerine rağmen yapılamaz. Çünkü bu iki kişi eğer onun vasiyet edenin kasesi olduğunu ve bu kaseyi gasb edip sattıklarını itiraf etmiş olsalardı davacıların yeminine de gerek kalmazdı. Aksine onlar o kaseyi satmış olmakla birlikte onu fiilen kabz ettiklerini inkârlarını sürdürecek yahut da bununla birlikte o kaseyi kendilerine vasiyet ettiğini iddia etmiş olacaklardı ki bu da uzak bir ihtimaldir.

Âyetin zahiri şudur: Hainlik ve benzeri bir şey ile itham edilen bir davalı -bunların itham edildiği gibi-nın yalan söylediği ve hainlik yaptığı ortaya çıkacak olursa bu davacı tarafın iddiasının ağırlık kazanmasını gerektiren bir itham noktasıdır. Bu durumda tıpkı cana karşı işlenen suçlarda söylediğimiz gibi aynı şekilde yemin eder ve hakkını alır. Her iki durumda da hikmet aynıdır. Çünkü adeten öldürme işi açıktan değil gizlice işlenen bir iş olduğundan ötürü beyyine/delilin ortaya konulması imkânsız olabilir ve kayıtsız ve şartsız bir şekilde davacının sözünü ağır basan tarafın sözünü almak sûretiyle kabul etmeye imkân bulunmaz. İtham karinesinin bulunmaması halinde reddeden taraf ağır basar. Fakat öldürme ve güçlü itham karinesi davalı tarafında ise o yemin eder.

Hainlik ve hırsızlık hakkında da adeten beyyinenin ortaya konulması imkânsız olabilir. Hırsızlık yapmayı helal gören bir kimse yalan söylemekten de çekinmez. Eğer ortada bir itham karinesi yoksa beraet-i zimmet/suçsuzluk, borçsuzluk asıldır. Fakat çalıntı malın kısmen kişinin yanında bulunması sûretiyle eğer bir itham karinesi ortaya çıkacak olursa bu durumda davacı yemin eder ve malını alır. Aynı şekilde öncelikle davalı yemin etse sonra da çalıntı malın bir kısmı ondan satın alanın yahut talan edenin ya da (farklı bir şekilde) alanın yanında ortaya çıkacak olursa şüphesiz ki bu itham edici karinenin zanna ağırlık bastırması daha güçlü olur. Fakat cana karşı işlenmiş suçlarda öldürme kesin olabilir fakat muayyen olarak katilin kimliği hakkında şüphe sözkonusu olabilir. Bu durumda dava ancak katilin tayini ile alakalı olur.

Mali hususlarda ise bir malın ve miktarının gittiğinden emin olunabilir. Malın (çalınmadan önce) bilinen bir yerde ve malum olması gibi. Bazen de malın miktarı bilinmeksizin kaybolduğundan kesin emin olunabilir. Bir malın bir yerde olduğunun ve oradan gittiğinin bilinmesi gibi. Bazı hallerde malın korumasının ortadan kaldırıldığından emin olunmakla birlikte bir şeylerin gidip gitmediği bilinemeyebilir. İşte bunlar hırsızlık davasında sözkonusudur.

Hainlik davasında ise hainliğin mahiyeti bilinemez. Bundan dolayı alındığı itham olunan malın bir kısmı davalının yanında yahut ondan kabz eden kimsenin yanında ortaya çıkacak olursa davacı tarafının tercih edilmesi sûreti ile itham karinesi ortaya çıkmış olur. Şüphesiz bu taktirde davalıya yemin ettirmek uzak bir ihtimal olur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Eğer insanlara iddiaları sebebi ile (istedikleri) şeyler verilecek olursa şüphesiz birtakım kimseler başkalarının canları ve malları hakkında iddialarda bulunurlar. Fakat yemin davalıya düşer."[82] buyruğunda canları ve malları bir arada ifade etmiştir. Cana verilen zararlar hususunda eğer davacı lehine itham karinesi varsa yemin eder. Mallar hakkında da böyledir. Nitekim şahitinin de olması ile birlikte ona yemin ettiririz. Aynı şekilde onun doğru söylediği kanaati ağır basacak olursa bu onun bir şahiti konumunda olur. Nitekim cana karşı işlenen suçlar hususunda bizler yalan şahitliği istenen sayıyı eksilttiğinden yahut sıfatını eksilttiğinden bir itham karinesi olarak değerlendirdik. Mali hususlarda da aynı şekilde şahit ile birlikte yemini tayin etmiştir. Yalancı şahit itham karinesi ile birlikte o[83] (...) fakat böyle bir durumda doğrulukta da yalancılıkta da davacının da davalının da halinin itibara alınması gerekir. Şüphesiz hırsızlığı ve hainliği ancak fâsık bir kimse yapar. Eğer böyle bir kişi bu işi yapanlardan ise o[84] (...) sadece adaletli bir kişi olmadığı taktirde[85] (...) işte davacı da bazen yalan söyleyebilir. O halde bunda adaletin ve fâsıklığın itibara alınmasına ensarın: bizler kâfir bir kavmin yapacakları yeminlere nasıl razı olabiliriz şeklindeki sözleri de buna delildir. Böylece bizler şunu öğrenmiş oluyoruz ki itham edilen kişi eğer günahkâr/facir birisi ise davacının onun yapacağı yemine razı olmama hakkı vardır. Çünkü hırsızlık yapmayı helal kabul eden bir kimse elbette yemin etmeyi de helal kabul eder.][86]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Zimmet ehlinden olanların birbirleri hakkındaki şahitliklerini caiz kabul eden kimseler Maide Sûresi'ndeki şu âyeti delil göstermişlerdir: *"Ey iman edenler! Siz yolculuk halinde iken ölüm musibeti birinizi bulmuşsa vasiyet vaktinde aranızda şahitlik (şöyle olsun): Ya içinizden adalet sahibi iki kişi yahut sizden olmayan başka iki kişi (şahit) olsun."* (Âyet 106) Daha sonra bu âyetin zahirini delil alan

82 Buhârî, 4552; Müslim, 1711.
83 Asıl nüshada boşluk
84 Asıl nüshada boşluk
85 Asıl nüshada boşluk
86 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 484-487.

Kufe ehlinden olanlar şöyle demişlerdir: Bu âyet-i kerime zimmet ehlinin müslümanlar hakkındaki şahitliklerinin kabul edileceğine delildir. Bu durumda buna bir dikkat çekilmekte ve onların birbirleri hakkındaki şahitliklerinin kabul edilmesinin evveliyetle/öncelikle tercihen sözkonusu olacağına bir delalet bulunur. Diğer taraftan zahirin nesh edilmesi fehvanın ve tembihin/dikkat çekmenin nesh edilmesini gerektirmez. İmam Ahmed'in ve ondan başka bu âyet-i kerime ile ve ona uygun hadisler ile amel etmek hususunda Selefe muvafakat eden diğer hadis imamlarının açık ifadelerine delalet eden bu âyet-i kerime daha yerinde ve daha güçlüdür. Çünkü onun mezhebi yolculukta vasiyet halinde zimmet ehlinin müslümanlar hakkındaki şahitliğini kabul etmek şeklindedir. Çünkü bu bir zaruret halidir. Onların kendilerinden başkaları hakkındaki şahitlikleri caiz olduğuna göre birbirlerine karşı şahitlikleri hayda hayda daha caizdir.][87]

إِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَۢ إِذْ
أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًاۚ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَۚ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي
فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِيۚ وَإِذْ
تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِإِذْنِيۚ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَٓائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾

110. "Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryemoğlu İsâ! Senin üzerindeki ve ananın üzerindeki nimetimi hatırla. Hani Ben, seni Ruhu'l-Kudüs (Cebrâil) ile desteklemiştim. Beşikteyken de yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Hani sana kitabı (yazıyı), hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i de öğretmiştim. Hani Benim iznimle çamurdan bir kuş sûretine benzer bir şeyi yapıyordun; ona üfürüyordun da iznimle (canlı) bir kuş oluveriyordu. Anadan doğma körü, abraşı (alaca hastalığına yakalanmışı) da yine Benim iznimle iyi ediyordun. Yine Benim iznimle ölüleri (kabirlerinden diri olarak) çıkartıyordun. Ve hani İsrailoğullarını kendilerine apaçık mûcizelerle geldiğin zamanda senden (zarar vermelerini engelleyerek) çekmiştim de içlerinden kâfir olanları: "Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" demişlerdi."

87 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 299.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey Meryemoğlu İsâ! Senin üzerindeki ve ananın üzerindeki nimetimi hatırla. Hani Ben seni ruhul kudüs ile desteklemiştim."* Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hassan b. Sabit'e: "Sen Allah'ın nebisini savunduğun sürece ruhul kudüs seninle birliktedir." ve: "Allah'ım! Onu ruhul kudüs ile destekle" buyurmuştur.[88] Nitekim bütün bunlardan daha önce geniş bir şekilde söz edilmişti.

Ruhul Kudüs İle, Cebrail gibi mukaddes bir melek de kastedilir, onunla vahiy, hidâyet, Allah'ın melek vasıtası ile ya da vasıtasız olarak indirdiği ilahi destek anlamında da kullanıldığı olur. Bazen bu iki husus birbirinden ayrı da olmayabilir. Çünkü melek vahyi indirir ve vahiy de melekle birlikte iner. Şanı yüce Allah meleklerle ve hidâyet ile de rasûllerini destekler. Nitekim o nebisi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında: *"Allah ona (kalbine huzur veren) sekînetini indirmiş, onu göremediğiniz ordularla desteklemişti."* (Tevbe, 40) buyurmaktadır. Tevbe Sûresi'nde iki yerde böyle buyurmuştur.[89] Yine yüce Allah: *"Biz de üzerlerine bir rüzgâr ve göremediğiniz ordular göndermiştik."* (Ahzâb. 9) ve: *"Hani Rabbin meleklere: Şüphesiz ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat verin... diye vahyediyordu."* (Enfâl. 12) buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Allah'a ... bir ruh ile desteklediği kimselerdir."* (Mücadele, 22); *"O kendi emri ile kullarından dilediği kimseler üzerine vahiy ile ruhu/melekleri ... indirir."* (Nahl. 2); *"Kavuşma günü ile korkutmak için kendi emrinden ruhu kullarımdan dilediği kimseye gönderir."* (Mü'min. 15) ve: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin. Fakat Biz onu kendisi ile kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* (Şûrâ. 52) buyurmaktadır.][90]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: *"Allah o zaman şöyle diyecek: "Ey Meryemoğlu İsâ! Senin üzerindeki ve ananın üzerindeki nimetimi hatırla. Hani Ben, seni Ruhu'l-Kudüs (Cebrâil) ile desteklemiştim. Beşikteyken de yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Hani sana kitabı (yazıyı), hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i de öğretmiştim. Hani Benim iznimle çamurdan bir kuş sûretine benzer bir şeyi yapıyordun; ona üfürüyordun da iznimle (canlı) bir kuş oluveriyordu. Anadan doğma körü, abraşı*

88 Buhârî, 3212; Müslim. 2485.

89 Muhtemelen kastettiği ikinci yer Tevbe Sûresi'ndeki 26. âyettir. (çeviren).

90 el-Cevâbu's-Sahih. III. 195-197.

(alaca hastalığına yakalanmışı) da yine Benim iznimle iyi ediyordun. Yine Benim iznimle ölüleri (kabirlerinden diri olarak) çıkartıyordun. Ve hani İsrailoğullarını kendilerine apaçık mûcizelerle geldiğin zaman." (Âyet 110) buyurmaktadır.

İşte bütün bunlar onun Allah olmadığı hususunda gâyet açık hususlardır. Aksine o Allah'ın bir kulu olup bunları Allah'ın izni ile yapmıştır. Nitekim ondan başka nebiler de buna benzer işler yapmıştır. İzinin ise kendisine izin verilenden farklı olduğu ve öğretenin öğrenenden farklı olduğu ona ve annesine nimet verenin kendisi ve annesi olmadığı gibi kendisinin de olmadığı ise gâyet açıktır.][91]

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَآئِدَةً مِنَ السَّمَآءِ قَالَ اتَّقُوا اللهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

112. "Hani Havârilere (peygamberleri aracılığı ile): "Bana ve Rasûlüme iman edin" diye vahiy etmiştim de: "İman ettik. Gerçekten müslümanlar olduğumuza Sen de şâhid ol" demişlerdi."

Tefsiri:

[Havarilerin: *"Rabbin gökten bize bir sofra indirebilir mi?"* şeklindeki sözleri de böyledir. Onlar ona özel olarak böyle bir işe kudretinin olduğunu anlamak için soru sormuşlardı.][92]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mesih (aleyhisselâm)'dan maide/sofra istenince bu da onu inkâr edenlere âlemlerden hiçbir kimseyi azaplandırmadığı bir şekilde azaplanmasını gerektiren mucizelerden birisi idi. Bunun için yüce Allah: *"Hani Havâriler: "Ey Meryemoğlu İsâ! Rabbin gökten bize bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O: "Eğer iman edenlerdenseniz, Allah'tan korkun" demişti. "Biz, o sofradan yiyelim, kalplerimiz yatışsın, senin bize gerçekten doğru söylediğini bilelim ve biz de ona şâhidlik edenlerden olalım, istiyoruz" dediler. Meryemoğlu İsâ: "Allah'ım, Rabbimiz, bize gökten bir sofra indir ki bizim için, hem önceden gelenlerimize, hem sonra geleceklerimize bir bayram ve senden bir âyet olsun. Bizi rızıklandır. Çünkü Sen rızık verenlerin en hayırlısısın" dedi. Allah buyurdu ki: "Gerçekten Ben onu size indireceğim. Ama bundan sonra sizden kim kâfir olursa, Ben onu âlemlerden kimseyi azaplandırmayacağım bir azapla azaplandıracağım."* (Maide. 112-115) buyurmuştur.

91 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 47-48.
92 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 374.

Tevrat'ın indirilmesinden önce yüce Allah rasûlleri yalanlayanları kökten imha eden bir azap ile helak ediyordu. Bu azap dünyada/acilen verilir, Allah onunla bütün yalanlayıcıları helak ederdi. Nitekim Nuh kavmini, Ad, Semud kavimlerini, Medyenlileri, Lut kavmini helak ettiği gibi Firavun kavmini de helak etmişti. Mûsâ'yı peygamber olarak gönderdiği vakit o pek çok mucize göstermişti. Böylelikle o mucizelerin anısı ve yeryüzünde haberi kalıcı olsun. Çünkü Tevrat'ın nüzulünden sonra hiçbir ümmet kökten imha edilmek azabı ile helak edilmedi. Aksine yüce Allah: *"Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı, insanlara basiretler hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik."* (Kasas, 43) buyurmuştur.

Hatta İsrailoğulları o işledikleri küfür ve masiyetleri yaptıklarında onların bir kısmını azaplandırır bir kısmını bırakırdı. Çünkü hepsi ittifakla kâfir olmamışlardı. Bundan dolayı yeryüzünde israiloğullarından bir ümmetin kalması devam edegelmiştir. Şanı yüce Allah israiloğullarından: *"Onları (yahudileri) yeryüzünde paramparça topluluklar halinde dağıttık. Onlardan kimi salihlerden oldu kimi de bundan aşağıdadır. Belki dönerler diye de onları hem iyiliklerle hem kötülüklerle imtihan ettik."* (A'râf, 168) buyurmuştur.

Yine yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe iman ederler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar, hayırlı işlerde ellerini çabuk tutarlar. İşte onlar salihlerdendir."* (Âl-i İmrân, 114)][93]

Merhum İbn Teymiyye hristiyanların bir şüphesini arz edip ona cevap verirken şunları söylemektedir:

[Sonra bizim kurbanlarımızı övdü ve eğer beraberimizde bulunan şeyleri ihmal edip bize indirilenleri inkâr edecek olursak bizi âlemler arasından hiç kimseyi azaplandırmayacağı bir azap ile azaplandıracağını Maide Sûresi'ndeki şu buyrukları ile tehdit etmektedir:

"Hani Havâriler: "Ey Meryemoğlu İsâ! Rabbin gökten bize bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O: "Eğer iman edenlerdenseniz, Allah'tan korkun" demişti. "Biz, o sofradan yiyelim, kalplerimiz yatışsın, senin bize gerçekten doğru söylediğini bilelim ve biz de ona şâhidlik edenlerden olalım, istiyoruz" dediler. Meryemoğlu İsâ: "Allah'ım, Rabbimiz, bize gökten bir sofra indir ki bizim için, hem önceden gelenlerimize, hem sonra geleceklerimize bir bayram ve senden bir âyet olsun. Bizi rızıklandır. Çünkü Sen rızık verenlerin en hayırlısısın" dedi. Allah buyurdu ki: "Gerçekten Ben onu size indireceğim. Ama bundan sonra

93 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 441-442.

sizden kim kâfir olursa, Ben onu âlemlerden kimseyi azaplandırmayacağım bir azapla azaplandıracağım." (Âyet 112-115)

Buna göre Mâide/sofra ayini her bir kutsama töreninde kendisi ile (ilaha) yakınlaşılan kutsal yakınlaşma ayinidir.

Cevap olarak şöyle denilir:

Bu, böyle bir yerde Kur'ân-ı Kerim'e açık bir iftiradır. Nitekim başka bir yerde de Kur'ân hakkında iftirada bulunmuşsunuzdur. Şüphesiz âyetlerde sizin sunduğunuz yakınlaştırıcı işler/kurbanlardan söz edilmemektedir. Bu buyruklarda şanı yüce Allah'ın Mesih (aleyhisselâm) zamanında indirmiş olduğu maideden/sofradan söz edilmektedir. Onların buradaki maide her bir kutsama ayininde kendisi ile yakınlaşılan kurban olduğunu söylemelerine gelince; öncelikle bu delili olmayan bir sözdür. İkinci olarak bu Kur'ân-ı Kerim'i Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den lafzı ve manası ile nakletmiş bulunan müslümanların dininden kesinlikle tutarsızlığı bilinen bir sözdür. Çünkü onlar sözü edilen maide/sofranın Allah'ın Mesih (aleyhisselâm) zamanında semadan indirmiş olduğu bir sofra olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Bunun kıssası ise özel ve genel herkesin bildiği bütün kitaplarda meşhurdur. Kimse de onun hristiyanların sunakları ve tanrıya yakınlaştırıcı ayinleri olduğunu söylememiştir. Âyetin lafzında buna delil olacak bir şey de yoktur. Hatta bunun aksine delil vardır. Çünkü âyet-i kerime maidenin semadan indirilmiş olduğunu, onların sunaklarının ise semadan inmeyip yanlarında yerde olan şeyler olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Âyet-i kerimede İsâ (aleyhisselâm)'ın: "*Meryemoğlu İsâ: "Allah'ım, Rabbimiz, bize gökten bir sofra indir ki bizim için, hem önceden gelenlerimize, hem sonra geleceklerimize bir bayram ve senden bir âyet olsun. Bizi rızıklandır. Çünkü Sen rızık verenlerin en hayırlısısın" dedi. Allah buyurdu ki: "Gerçekten Ben onu size indireceğim. Ama bundan sonra sizden kim kâfir olursa, Ben onu âlemlerden kimseyi azaplandırmayacağım bir azapla azaplandıracağım."* (Âyet 114-115) dediği belirtilmektedir.

Bundan önce ise: "*Hani Havâriler: "Ey Meryemoğlu İsâ! Rabbin gökten bize bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O: "Eğer iman edenlerdenseniz, Allah'tan korkun" demişti. "Biz, o sofradan yiyelim, kalplerimiz yatışsın, senin bize gerçekten doğru söylediğini bilelim ve biz de ona şâhidlik edenlerden olalım, istiyoruz" dediler."* (Âyet 112-113) buyrulmaktadır. Peki bunun günümüzde mevcut olan tanrıya yakınlaştırıcı kabul ettikleri sunakları ve ayinleri ile ne ilgisi var?][94]

94 el-Cevâbu's-Sahih. III. 126-128.

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَآ أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

117. "Ben onlara bana emrettiğinden başkasını söylemedim. Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin diye (söyledim.) Ben aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir şâhid idim. Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde gözetleyici Sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şâhidsin."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ben aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir şahit idim. Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde gözetleyici Sen oldun."* buyruğu vefatından sonra onların üzerindeki gözetleyicinin Mesih değil Allah'tan başka hiçbir kimse kalmadığına delildir. Buradaki "Sen oldun" ifadesi hasra (yalnız sen oldun anlamına) delildir. Tıpkı: *"Eğer bu hakkın kendisi ise"* ibarelerinde ve benzerlerinde olduğu gibi. Böylelikle Mesih'in aralarından alınmasından sonra kendisine uyanlar üzerinde bir gözetleyici olmadığı aksine onları gözetleyip onları gören amellerini tespit eden ve amellerinin karşılıklarını verecek olan Allah'tır. Mesih ise bir gözetleyici değildir. Onların amellerini bilmez, tespit etmez ve amellerinin karşılıklarını onlara vermez.][95]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim Mesih: *"Ben aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir şahit idim."* demiş ve: Benim halifem/vekilim onların üzerinde şahit idi dememiştir. Bu da Mesih'in kimseyi yerine halife/vekil bırakmadığına delildir. Ayrıca bu nebilerin ölümden sonra herhangi bir kimseyi yerlerine halife tayin etmelerinin icab etmediğine delildir.][96]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah (Kıyamet gününde Hz. İsâ'ya): "Ey Meryemoğlu İsâ! İnsanlara, Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilâh edinin diye sen mi söyledin?" diyeceği zaman (İsâ) der ki: "(Rabbim!) Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir sözü*

95 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 41.

96 Minhâcü's-Sünne, VII, 342.

söylemek bana yakışmaz. Şâyet ben onu söylemiş isem zaten Sen onu bilmişsindir. Sen içimde olanı bilirsin. Ama ben Senin gaybında olanı (gizlediklerini) bilmem. Şüphesiz Sen, gaybları çok iyi bilensin. Ben onlara bana emrettiğinden başkasını söylemedim. Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin diye (söyledim.) Ben aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir şâhid idim. Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde gözetleyici Sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şâhidsin." (Âyet 116-117)

Şanı yüce Allah bunu bütün hristiyanların kanaati olarak aktarmamaktadır. Aksine Mesih'e sorduğu bir soru ile Allah'ı bırakıp onu ve annesi iki ilah edinenleri azarlamaktadır.][97]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah (Kıyamet gününde Hz. İsâ'ya): "Ey Meryemoğlu İsâ! İnsanlara, Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilâh edinin diye sen mi söyledin?" diyeceği zaman (İsâ) der ki: "(Rabbim!) Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yakışmaz. Şâyet ben onu söylemiş isem zaten Sen onu bilmişsindir. Sen içimde olanı bilirsin. Ama ben Senin gaybında olanı (gizlediklerini) bilmem. Şüphesiz Sen, gaybları çok iyi bilensin. Ben onlara bana emrettiğinden başkasını söylemedim. Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin diye (söyledim.) Ben aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir şâhid idim. Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde gözetleyici Sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şâhidsin."* (Âyet 116-117)

Böylelikle Mesih'in onlara Allah'ın kendisine emrettiğinden başka bir şey söylememiş olduğunu haber vermektedir. O kendilerine benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin demişti. Aralarında bulunduğu sürece onlara karşı bir şahit idi. Aralarından kaldırılmasından sonra ise yüce Allah onların gözetleyicisi olmuştur. Aralarından bazılarının ondan yaptıkları nakilde yahut sözünü yorumlamakta hataya düşmüş ya da kasten dinini değiştirmeye kalkışmışsa bundan dolayı Mesih (aleyhisselâm) hakkında bir sorumluluk olamaz. O ancak Allah'ın apaçık tebliği yapmakla görevli bir Rasûlüdür.][98]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mesih (aleyhisselâm) mazluma zalimi affetmesini emretmiş olmasında bu işi terk eden kimsenin yerilmeyi ve cezalandırılmayı hak ettiği vacip işlerden oldu-

97 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 256-257.
98 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 31-32.

ğuna delil olacak bir taraf yoktur. Aksine bu yapılması teşvik edilen işlerdendir. Bunu yapan övülmeyi ve sevabı hak eder. Mûsâ (aleyhisselâm) ise adaleti gerekli kılmış ve onu terk edenin yerilmeyi ve cezalandırılmayı hak ettiğini göstermiştir. Bu durumda adaletin gerçekleştirilmesini gerekli görmek ile erdemi müstehap görmek arasında bir aykırılık yoktur.

Fakat adaleti gerekli görmek ile birlikte terk edilmesi karşılığında korkutma ve tehdit de birlikte bulunur. Fakat faziletli olanın sevilen bir şey olduğunun belirtilmesi ile birlikte onu işlemeye dair teşvik bulunur. Öbür işte teşvik ile birlikte korkutma da vardır. Bunda ise korku sözkonusu olmadan teşvik vardır. İşte bundan dolayı Mesih (aleyhisselâm) da: *"Ben aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir şahit idim. Beni aralarından aldıktan sonra artık onların üzerinde gözetleyici Sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şahitsin. Eğer onları azaplandırırsan şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Ve eğer onlara mağfiret edersen yine şüphe yok ki sen Azîz ve Hakîm olansın."* (Âyet 117-118) demiştir.][99]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır."* (Maide, 119) buyurmaktadır. Gerçekte hoşnutluğu sebebi ile Allah'ın razı olduğu, kızması sebebi ile de Allah'ın gazaplandığı kul aynı zamanda Allah'ın rızası dolayısıyla hoşnut olur, Allah'ın gazap ettiğine de gazap eder. İşte bunlar iki örnek olsun: Kim Allah'ın sevdiğini sever, Allah'ın buğzettiği şeyden nefret eder, Allah'ın razı olduğu şeyden hoşnut olur, Allah'ın gazap ettiği şeyden dolayı öfkelenir ise (bu durumdadır.) Fakat bu hal insanlar için sürekli olarak görülen bir hal değildir. Hatta yaratılmışların en mükemmelinin bazen insanlar gibi kızıp öfkelenmesi ve insanlar gibi razı olup hoşnut olması da kaçınılmaz bir haldir.][100]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O her şeye gücü yetendir."* (Maide, 120) buyruğunun kapsamına kendisine güç yetirilen bir şey olmaya elverişli her şey dahildir. Bu da zatı itibariyle varlığı mümkün olan her bir şeyi kapsar.][101]

99 el-Cevâbu's-Sahih, V, 109.
100 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 516.
101 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 331.

EN'ÂM SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 165 âyettir)

Sûrenin Nüzul Sebebi

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'ye En'am Sûresi'nin nüzul sebebine dair sorulan soru ve bu soruya cevabı:

Soru: Muhterem ilim adamları ile dinin önderleri (radıyallâhu anhum) En'am Sûresi hakkında ne der? Bu sûre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e toptan bir defada mı inmiştir yoksa âyetler grubu halinde arka arkaya mı nazil olmuştur? Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî'ye ait[102] "el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm" adlı eserinde şu rivâyet yer almaktadır: Bize Ebu Said b. Muhammed b. Ali el-Haffaf haber verdi, bize Ebu Ömer, Muhammed b. Cafer b. Matar tahdis etti, bize İbrahim b. Şerik el-Esedi tahdis etti, bize Ahmed b. Yunus tahdis etti, bize Sellam b. Süleym el-Medâinî bildirdi, bize Harun b. Kesir, Zeyd b. Eslem'den bildirdi, o babasından o Ubey b. Ka'b'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "En'am Sûresi üzerime bir defada toptan indirildi. Onunla birlikte tesbih, tahmid, tekbir ve tehlil seslerinin de duyulduğu yetmiş bin melek indi." Allah'tan ecrinizi vermesini dileyerek bize fetvanızı bildiriniz.

Bunun üzerine Şeyh Ahmed b. Teymiyye (Allah ondan ve diğer ilim adamlarından razı olsun) şu cevabı vermiştir:

[Hamd Allah'a mahsustur. Seleften bir gruptan sûrenin bir defada toptan nazil olduğu zikredilmiş bulunmaktadır.[103] Bunu İmam Ahmed de kendi isnadı ile

102 İmam Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Metube el-Vâhidî en-Neysâburi eş-Şafii, 398 h. yılında Neysabur'da doğdu, orada yetişti. Üstadlarının en ünlülerinden birisi de 427 h. yılında vefat eden müfessir es-Sa'lebî'dir. Kur'an tefsiri ile meşhur olmuştur. Vâhidî'nin üç tefsiri vardır. Birisi el yazma halinde el-Basit, ikincisi el-Vasit, üçüncüsü de el-Veciz adını taşımaktadır. Son iki eseri matbudur. (İbnu'l-Esir, el-Lübâb Fi Tehzibi'l-Ensâb, III 96; Şezerâtü'z-Zeheb, II, 223; Tabakatu'l-Müfessirîn, I, 9496; Siyerü A'lâmi'n-Nubelâ, XVIII, 339.)

103 Ashab-ı kiramdan ve tabiinden bu sözün sahih bir asli dayanağının bulunduğuna delil teşkil eden pek çok rivâyet gelmiş bulunmaktadır. Bunun için bk. ed-Durru'l-Mensûr, III, 2; İbn Kesir, II, 122 ve diğer tefsirler.

bir topluluktan zikretmiş bulunmaktadır. Fakat Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye (soruda) zikredilen o isnad uydurmadır. es-Sa'lebî'nin[104] ve el-Vâhidî'nin bu isnad ile zikrettiği rivâyetler de uydurmadır.[105] Bununla birlikte bu sûre Ramazan ayında ancak sair aylarda okunduğu gibi okunur. Bazı insanların ikinci rekatte onu tek başına okuyarak yaptıkları gibi bu sûre bir defada okunmaz. Çünkü bu ilim adamlarının ittifakı ile sevilmeyen bir bid'attir. Allah en iyi bilendir.][106]

Merhum İbn Teymiyye genel olarak sûre hakkında dedi ki:

[En'am Sûresi iman esaslarını kapsayan pek büyük bir sûredir.][107]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunu şanı yüce Allah, ilim adamlarının ittifakı ile Mekke'de nazil olmuş bir sûre olan En'am Sûresi'nde zikretmiş bulunmaktadır. Yoksa durum Maliki ve Şafii mezhebine mensup ilim adamlarının zannettikleri gibi Kur'ân-ı Kerim'in son nazil olan buyruklarından değildir. Aksine son nazil olan sûre Maide Sûresi'dir. Şanı yüce Allah o sûrede de: *"Helal ve temiz şeyler size helal kılındı."* (Maide, 4) buyurmaktadır. Böylelikle En'am Sûresi'nde haram oldukları sözkonusu edilmemiş olan şeylerin helal kılındığı manasına gelmeyip bunun hakkında (henüz) hüküm verilmemiş (afv) olduğudur. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haram kılması ise bu afvı (hüküm verilmemiş hali) kaldırmaktır. Kur'ân'ı nesh etmek değildir.][108]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müşrikler yahudilerden de hristiyanlardan da daha kötüdür. Bundan dolayı şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'in En'am ve A'raf sûrelerinde onları İslâm dinine muhalif olarak nitelendirmekte, onların: *"Kendilerine Allah'ın izin vermediği şeyleri onlar için şeriat yapan ortakları bulunmakla."* (Şura, 21) nitelendirmektedir.][109]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bu sûrede En'am Sûresi'nde ve diğer sûrelerde müşriklerin günahlarını iki tür halinde topluca zikretmiş bulunmaktadır:

104 Meşhur tefsirin sahibi meşhur müfessirdir. Vâhidî'nin üstadıdır. Tefsiri basılmış olup 427 h. yılında vefat etmiştir.

105 Bunu İbnu'l-Cevzi, el-Mevzûât, I, 240; İbn Arrak, Tenzihu Şeria, I, 285; Şevkânî, el-Fevâidü'l-Mecmûa, 296; Suyuti, el-Leailü'l-Masnûa, I, 226-227; İbnu'l-Kayyim, el-Menâru'l-Münif adlı eserlerinde zikretmiş bulunmaktadırlar.

106 el-Müstedrek Ala Mecmû'u'l-Fetâvâ -baskıda-

107 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 407.

108 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 8.

109 Nazariyyatu'l-Akd, 12-13.

1. Şirk gibi Allah'ın emretmediği şeyleri emretmek ve hoş ve temiz şeyleri haram kılmak gibi Allah'ın yasaklamadıklarını yasaklamak. Birincisi Allah'ın hakkında izin vermediği şeyleri dinden şeriat/kanun yapmaktır.

2. Allah'ın haram kılmadığı şeyleri haram kılmaktır.

Aynı şekilde sahih hadiste de İyaz b. Himar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den o yüce Allah'tan şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Sonra şeytanlar onları etkiledi ve böylelikle benim kendilerine helal kıldığım şeyleri onlar haram kıldı, onlara benim haklarımda herhangi bir delil indirmemiş olduğum şeyleri bana şirk koşmalarını emrettiler."[110]][111]

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾

1. "Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ındır. Sonra da kâfir olanlar -buna rağmen- Rablerine (putları) eşit tutarlar."

Tefsiri:

[Dinlerini Allah'a hâlis kılarak ona ibadet eden tevhid ehline gelince; kalplerindeki Allah sevgisinin benzeri bir sevgi hiçbir kimseye beslenmez. Bundan dolayı yüce Rabbimiz bütün yaptıkları sebebi ile mutlak olarak kendisine hamd edilen olduğu gibi hamd eden kişiye ihsanları sebebi ile de özel olarak da hamd edilendir. İşte bu şükür hamdidir. Birincisi ise yüce Allah'ın: *"Hamd gökleri ve yeri yaratan ... Allah'ındır."* buyruğunda olduğu gibi yaptıklarından ötürü kendisine hamd etmeyi ihtiva eder.

Hamd etmek yermenin zıddıdır. Hamd etmek hamd edilip övülen kimsenin sevilmesi ile birlikte güzelliklerinin haber verilmesidir. Sevgi ile birlikte olmadıkça hamd edilene hamd edilmediği gibi nefret de beraber bulunmadıkça yerilen kimse de yerilmez. Başında da sonunda da hamd yalnız yüce Allah'a mahsustur. Mabuda ancak sevgi ile birlikte ibadet edilir. Hamd de ancak övüleni sevmekle yapılır. Şanı yüce Allah ise hem mabuddur, hem mahmuddur/kendisine ibadet edilendir, övülendir. Bundan dolayı cuma ve bayramlardaki ve diğer münasebetlerdeki hutbelerde bu iki asıl da hutbenin muhtevası içerisinde yer alır: Ona

110 Müslim, 2865.
111 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 86-87. Bu alıntıdaki "bu sûre" ile kastettiği de A'raf Sûresi'dir.

hamd etmek ve onu tevhid etmek. Üstelik en üstün zikir la ilahe illallah en üstün dua da elhamdulillahdır.][112]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ındır. Sonra da kâfir olanlar - buna rağmen- Rabblerine (putları) eşit tutarlar."* (Âyet 1) buyruğu ile gökleri ve yeri yarattığını, karanlıkları ve nuru yarattığını beyan buyurmaktadır. Çünkü buradaki ceale: yarattı meydana getirmek, var etmek demektir. Bir şeyi meydana getirmek halinde bu fiil kullanılır. Böylelikle yüce Allah gökleri ve yeri yarattığını, karanlıkları ve aydınlığı da var ettiğini (ceale) zikretmektedir. Çünkü karanlıklar ve aydınlık/nur semavatta halk edilmiş bulunan güneş ve aydan var edilmiştir. Diğer taraftan karanlıklar, nur, gece ve gündüz bizatihi var olan cisimler değildir. Bunlar başka varlıklarla kaim nitelikler ve arazlardır. Çünkü "nur" Allah'ın havada (uzayda) ve yer üzerinde yaydığı güneşin ışığı ve aydınlığıdır.][113]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Sonra da kafir olanlar -buna rağmen- Rabblerine eş tutarlar."* yani uluhiyette ona denk tutarlar. Bu denk tuttukları varlığın şanı yüce Rabbin cinsinden olmadığını bile bile bunu yaparlar.][114]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yani ona başkalarını eşit tutarlar, eş koşarlar. Nitekim "adele bihi" şuna eş, denk ve misli kabul etti, anlamındadır.][115]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

2. "O, sizi çamurdan yaratandır. Sonra bir ecel takdir edendir. O'nun katında belirli bir ecel daha vardır. Sonra yine de siz hâlâ şüphe edersiniz."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye'ye şanı yüce Allah'ın: *"Uzun ömürlünün ömrünün*

112 Tarîku'l-Vusûl, 211.
113 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 598.
114 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 137.
115 Câmiu'r-Resâil, III, 279.

uzatılması da ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitaptadır." (Fatır, 11) buyruğu ile *"Onun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da..."* (Fatır, 11) buyrukları ile yüce Allah'ın: *"Allah dilediğini siler ve (dilediğini) bırakır. Ana kitap ise onun nezdindedir."* (Rad, 39) buyrukları hakkında soru sorularak buradaki "silme ve sabit bırakma", Levh-i Mahfuzda mıdır yoksa sahih hadiste sözkonusu edilen: "Şüphesiz yüce Allah bir kitap yazdı ve o onun nezdinde Arşının üstündedir."[116] hadisinde zikredilen kitapta mıdır? Ayrıca yine hadiste: "Kalemin mürekkebi kurumuştur."[117] buyrulmaktadır. Peki "silmek ve sabit bırakmak" bakımından bunun anlamı nedir?

Ayrıca dua ederken bir kimsenin: "Allah'ım, eğer sen beni böyle yazmış isen sil. Beni böyle yaz." demesi ve: Çünkü sen: *"Allah dilediğini siler dilediğini de sabit bırakır."* buyurmuştur, demesi meşru mudur? Ömer (radıyallâhu anh)'ın buna benzer bir dua yaptığı sahih midir? Ayrıca size göre sahih olan ömür hadis-i şerifte geldiği gibi akrabalık bağını gözetmekle uzar mı? Ecrinizin Allah'tan verilmesini dileyerek bize fetvayı veriniz.

Merhum İbn Teymiyye bu soruya şöylece cevap vermiştir:

[Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Yüce Allah'ın: *"Sonra bir ecel takdir edendir. Onun katında belli bir ecel daha vardır."* buyruğunda sözkonusu edilen birinci ecel kişinin ömrünün kendisi ile sona erdiği her kula ait eceldir. Onun nezdinde bulunan belirli bir ecel (ecel-i müsemma) ise genel kıyametin ecelidir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onun katında belirli bir ecel"* buyurmaktadır. Çünkü kıyametin kopma zamanını ne mukarreb bir melek ne de bir mürsel nebi bilir. Nitekim yüce Allah: *"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: Onun bilgisi Rabbimin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz."* (A'raf, 187) buyurmaktadır. Bu ise yüce Allah'ın: *"Belirlenmiş bir vakte kadar borçlandığınız zaman onu yazın."* (Bakara, 282) buyruğundaki "müsemma: belirlenmiş" buyruğundan farklıdır. Çünkü şanı yüce Allah bu eceli kendi nezdinde müsemma/belirli olmakla kayıtlamamıştır. Çünkü kullar bunu bilebilir. Ölümün eceline gelince; bunu da kulun rızkını, ecelini, amelini mutlu ya da bedbaht oluşunu yazan melekler bilir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Doğru sözlü ve doğru sözlülüğü tasdik edilmiş olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize şunu anlattı: Sizden her birinizin yaratılışı annesinin karnında kırk gün bir

116 Kaynakları daha önce gösterildi.
117 Kaynakları daha önce gösterildi.

nutfe halinde bulundurulur. Sonra onun kadar bir süre bir alaka (sülük gibi bir kan parçası) olur. Sonra onun kadar bir süre bir çiğnem et olur. Sonra ona melek gönderilir ve ona dört kelime emrolunur. Rızkını, ecelini, amelini ve bedbaht ya da mutlu olacağını yaz denilir. Sonra ona ruh üflenir."[118] İşte ölüm eceli denilen ecel budur. Allah bunu kulları arasından dilediği kimseye öğretebilir. Onun nezdinde belirli olan kıyametin eceli/vadesine gelince; ondan başka kimse onu bilemez.][119]

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

3. "Göklerde de yerde de Allah sadece O'dur. Gizlinizi de açığınızı da bilir. O, ne kazanacağınızı da bilir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat şanı yüce Allah'ın: *"Göklerde de yerde de Allah sadece O'dur."* buyruğunun manası şudur: O göklerde olanların da ilahıdır, yerde olanların da ilahıdır. O arşın üstünde olan Allah'tır. O ilmi ile arşın altındakileri de kuşatmıştır. Hiçbir mekan Allah'ın ilmi dışında değildir. Allah'ın ilmi bazı mekanlar dışarıda kalacak şekilde muayyen mekanlarda olmaz. (Her yerdeki her şeyi bilir.)

İşte yüce Allah'ın: *"Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye."* (Talak, 12) buyruğu bunu ifade etmektedir.][120]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Göklerde de yerde de Allah sadece O'dur."* buyruğu iki görüşten birisine ve yüce Allah'ın: *"Ve fi'l-ard: Yerde de"* buyruğu üzerinde vakıf yapanlara göre buyruğun manası şudur: O göklerde de Allah'tır, yerde de Allah'tır. Her ikisinde, ondan başka kendisine Allah denilen bir zat yoktur.

Bu yüce Allah'ın: *"O gökte de ilah olandır, yerde de ilahtır."* (Zuhruf, 84) buyruğuna benzemekle birlikte ondan daha beliğdir. Yine bunun bir benzeri yüce

118 Buhârî, 3208; Müslim, 2643.
119 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 488-499.
120 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 311; Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, II, 545-546; Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VI, 140.

Allah'ın: *"Eğer her ikisinde (göklerle yerde) Allah'tan başka ilahlar olsaydı ikisinin de düzeni bozulup gitmişti."* (Enbiya. 22) buyruğudur.][121]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte kalplerde bulunan bu iman göklerde ve yerde ona ait olan "en üstün mesel/örnek"dir. Yüce Allah'ın: *"O gökte de ilah olandır, yerde de ilahtır."* (Zuhruf. 84) buyruğu ile: *"Göklerde de yerde de Allah sadece O'dur."* buyruğunun anlamı budur. Bu âyet-i kerime hakkında sufilerden, filozoflardan ve başkalarından bir kesim hataya düşerek bunu zatın kula ve arif olana hulûl edip onunla ittihad etmesi/bir ve bütün olması şeklinde hristiyanların Mesih hakkındaki kanaatlerine benzer bir sûrette değerlendirmişlerdir. Bu ise ilgili yerinde genişçe açıklandığı gibi bâtıl bir kanaattir.][122]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlara Rabblerinin âyetlerinden bir âyet gelse, mutlaka ondan yüz çevirirler. İşte onlar, hak kendilerine geldiğinde onu yalanladılar. Fakat kendisiyle alay etmekte oldukları şeyin haberleri yakında onlara gelecektir. Bizim, kendilerinden önce nice nesilleri yok ettiğimizi görmediler mi? Onları, sizi yerleştirmediğimiz bir şekilde yeryüzünde yerleştirmiş (imkân ve iktidar vermiş), gökten üzerlerine bol bol yağmur indirmiş, altlarından ırmaklar akıtmıştık. Böyle iken günahları yüzünden onları helâk ettik ve arkalarından başka bir nesil yarattık. Eğer Biz sana kağıt üzerinde yazılı bir kitap indirseydik, kendileri de elleriyle ona dokunsalardı, kâfir olanlar yine: "Bu, ancak apaçık bir büyüdür." derlerdi. "Ona ne diye bir melek indirilmedi?" dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik (iman etmemeleri halinde) her halde iş bitirilmiş olurdu. Ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre (bile) verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık, onu elbette bir adam yapardık. Ve her halde onları (başkalarını) düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük. Andolsun, senden önce geçen peygamberlerle de alay edildi de onlarla eğlenenleri alaya aldıkları gerçek, çepeçevre kuşatıverdi. De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın sonra da yalanlayanların sonu nice oldu, bir bakıverin."* (Âyet 4-11) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah onlara (Rabblerinin) âyetlerinin geldiğini, kendilerine gelen her bir âyetten mutlaka yüz çevirdiklerini ve hakkı yalanlamaları sebebi ile onların yakında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerinin doğruluğunu göreceklerini, kendilerinden öncekileri rasûlleri yalanlamak şeklindeki yalanla-

121 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 404.
122 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 465-466.

maları sebebi ile helak ettiği gibi onları da helak edeceğini haber vermektedir. Şüphesiz yüce Allah: *"Rabbin ana şehirlerine onlara âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir ve biz ahâlisi zalimler (den) olmadıkça ülkeleri helak edenler değiliz."* (Kasas, 59) buyurmaktadır.

Ayrıca şanı yüce Allah onların küfürlerinin ne kadar ileri olduğunu haber vermektedir. Öyle ki eğer üzerlerine sahifelerde yazılı bir kitap indirecek olsa ve elleri ile ona dokunacak olsalar bile aralarından kafir olanlar: *"Bu ancak apaçık bir büyüdür."* diyeceklerdi. Yine yüce Allah şunu açıklamaktadır: Eğer o rasûlü bir melek yapsaydı elbette onu bir adam sûretine sokardı. Çünkü onların melekleri gerçek sûretlerinde görmeye güçleri yetmez. İşte o taktirde bu karışıklık rasûlün bir melek değil bir insan olduğunu zannetmeleri sebebi ile sözkonusu olacaktı.][123]

Yine İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ona ne diye bir melek indirilmedi?" dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik (iman etmemeleri halinde) her halde iş bitirilmiş olurdu. Ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre (bile) verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık, onu elbette bir adam yapardık. Ve her halde onları (başkalarını) düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük."* (Âyet 8-9) buyurmaktadır. Seleften birden çok kişi şöyle demiştir: Onların asıl sûretinde meleği görmeye güçleri yetmez. Bu sebeple biz onların üzerine bir melek indirecek olsaydık elbette onu bir beşer sûretinde kılardık. O durumda ise acaba bu bir melek midir yoksa bir insan mıdır şüphesine düşerlerdi. Bu durumda meleğin kendilerine elçi olarak gönderilmesinden yararlanamazlardı. Bundan dolayı biz kendilerine görmeleri ve ondan vahyi almaları mümkün olacak şekilde onların türlerinden bir beşer gönderdik. Bu da şanı yüce Allah'ın yarattıklarına ihsanın ve rahmetinin tamam ve eksiksiz oluşunun bir gereğidir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir."* (Tekvir, 22) buyurmuştur.][124]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ona ne diye bir melek indirilmedi?" dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik (iman etmemeleri halinde) her halde iş bitirilmiş olurdu. Ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre (bile) verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık, onu elbette bir adam yapardık. Ve her halde onları (başkalarını) düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük."* (Âyet 8-9) buyurmuştur. İbn Ebu Hatim, Ebu Zür'a'dan[125]

123 el-Cevabu's- Sahih, VI, 434-435.

124 Minhâcü's-Sünne, II, 333.

125 İbn Cerir, 13083; Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, III, 5'de İbn Ebu Hatim tarafından rivâyet edildiğini aynı şekilde Ebu Şeyh'de de kaydedildiğini zikretmektedir.

o Mincâb b. el-Hâris'den, o Bişr b. Umare'den. o Ebu Ravk'dan o Dahhâk'dan o İbn Abbâs'dan: *"Eğer biz bir melek indirseydik her halde iş bitirilmiş olurdu"* yani onları helak ederdik *"ve sonra kendilerine bir süre verilmezdi"* ertelenmezlerdi. *"Eğer onu bir melek yapsaydık onu elbette bir adam yapardık."* buyruğu ile ilgili olarak şunları söylediğini rivâyet etmektedir: Eğer onlara bir melek gelmiş olsaydı ancak bir adam sûretinde onlara gelirdi. Çünkü onlar meleklere bakacak güce sahip değildirler. Ondan başka diğer müfessirler de böyle demişlerdir. *"Ve her halde onları düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük."* buyruğu hakkında da şöyle demişlerdir: Onlar kendilerini şüpheye ve karışıklığa düşürdükleri hususu biz de onlar için karmakarışık gösterir şüpheye düşürürdük. Sonunda şüphe ve tereddüte düşer ve acaba o bir melek midir yoksa bir ademoğlu mudur bilemezlerdi.

Şanı yüce Allah böylelikle şunu beyan buyurmaktadır: Eğer o bir melek indirmiş olsaydı onu ancak bir beşer sûretinde görebilirlerdi. Nitekim Cebrail (aleyhisselâm) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Dihye el-Kelbi sûretinde yahut da İslâm'a imana ve ihsana dair soru sorduğu sırada bir bedevi Arap sûretinde gelip insanların onu gördükleri zaman geldiği gibi gelirdi. Yine melekler İbrahim ve Lut (ikisine de selâm olsun) geldiklerinde Sâre ve Lut kavmi de onları gördüğü zaman ancak adam sûretinde gelmişlerdi. Yine Cebrail (aleyhisselâm) da Meryem'e ona (İsâ (aleyhisselâm)'ın ruhunu) üflemek üzere geldiğinde de bir adam sûretinde gelmişti. Nitekim yüce Allah: *"Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen." dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim."* (Meryem, 17-19) buyurmaktadır. Onlar meleği ancak bir adam sûretinde görebilecek güce sahip olduklarından ötürü eğer onlara böyle gelmiş olsaydı bu bir beşerdir, bir melek değildir derler ve durumda şüphe ve kargaşa ortaya çıkar, işin içinden çıkamazlardı. O halde bir meleğin indirilmesi ile yine bu şüpheleri sona ermiş olmazdı.][126]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'tan başkasını mı veli/dost edinecekmişim?"* (En'am, 14) buyruğu hakkında oldukça değerli bir kural.[127]

126 er-Raddu ala'l-Mantıkiyyîn, 539.

127 Bu risale el yazması bir risale olup onu tahkik edip Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'ye ait ve basılmamış bir risaleler kolleksiyonu arasına yerleştirdim.

Rahman Rahim Allah'ın adıyla

Üstadımızın ömrünün sonlarında Dimaşk Kal'asında yazdığı yeni/son sözlerinden:

Hamd Allah'a mahsustur. Ondan yardım diler, günahlarımızı bağışlamasını ister, nefislerimizin şerlerinden ve amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidâyet verdiğini hiçkimse saptıramaz. Allah'ın saptırdığına da kimse hidâyet veremez. Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, bir ve tek ortaksız olduğuna şehadet ederim. Yine şahitlik ederim ki Muhammed onun kulu ve rasûlüdür. Allah ona aile halkına salat ve selâm etsin.

14. Âyet'e Dair Bir Fasıl

Yüce Allah'ın: *"Ben gökleri ve yeri yaratan, Allah'tan başkasını mı veli/dost edinecekmişim ve O yediriyor ama yedirilmiyor. De ki: Ben İslâm'a girenlerin ilki olmakla emrolundum ve (bana) sakın müşriklerden olma, (denildi.)"* Müslümanların büyük çoğunluğunun eskiden beri ve yakın yeni zamanlarda okudukları ve aynı zamanda Aşere'nin (on kıraat imamının) ve başkalarının kıraati şekli ile: *"Ve o yediriyor ama yedirilmiyor."* şeklindedir. Bir kesimden ise bunu "yut'imu ve lâ yet'am: yedirir ama yemez" diye (ikinci fiilin) ye harfini fethalı olarak okudukları da rivâyet edilmiştir. Ebu'l-Ferec dedi ki: "İkrime ve A'meş bunu ye harfi fethalı olarak ("ve o yemez" anlamında) okumuşlardır. Zeccac dedi ki:[128] Bu Arapçayı oldukça bilen kişilere göre tercih olunan okuyuşdur. Bu ise o rızık verir, yedirir fakat kendisi asla yemez, anlamındadır.[129]

Derim ki: Doğru ve kesin olan ise meşhur ve mütevâtir olan kıraatin bundan daha tercihe değer olduğudur. Çünkü diğer kıraat buna göre daha tercih edilir olsaydı ümmetin tevâtür ile bu tercih edilmeyen kıraati nakletmesi gerekirdi. Halbuki şanı yüce Allah'ın iki kıraatten daha çok sevdiği kıraat bu durumda ümmet tarafından bilinmeyen ve Allah hakkında doğruluğuna dair şahitlik olunmayan ve tevâtür ile nakledilmeyen bir kıraat olurdu. Bu durumda ümmet tercih olunmayanı hıfz etmiş, Allah'ın daha çok sevdiği, Allah nezdinde daha faziletli olanı hıfz etmemiş olurdu. Bu ise ümmet için bir ayıp ve ümmetin bir kusuru olurdu.

Diğer taraftan bu: *"Muhakkak Zikri/Kur'ân'ı Biz indirdik ve elbette onu koruyacaklar da Bizleriz."* (Hicr, 9) buyruğuna da aykırı olur. Çünkü bunların görüşlerine göre onun indirdiği en faziletli zikir kendisi vasıtasıyla onun indirilmiş bir

128 Meanil Kur'an, II, 233.
129 İbnul Cevzi, Zadül Mesir, III, 11

kitap olduğunun bilindiği bir sûrette hıfz ettiği/koruduğu kitaptır. Nitekim onlar nezdinde kendisinden daha faziletli olduğu bilinen zikrin bilinmesi gibi. Aynı şekilde insanların bu ve buna benzer mütevâtir olarak gelmemiş kıraatler hakkında iki görüşü bulunmaktadır. Kimisi: Bu kıraat yalan olduğuna tanıklık eder demektedir. Bunlar derler ki: Onun Kur'ân olduğuna kat'i hüküm verilemediği sürece Kur'ân olmadığı da kesinlikle söylenir. O halde zan ile nakledilmiş bir Kur'ân'ın bulunması caiz olamaz. Ahad haberlere gelince bizler bunların varlığını caiz kabul edecek olursak o taktirde bunun dışında mütevâtir olarak gelmemiş pek çok Kur'ân bölümlerinin varlığı da mümkün olur. Devamla derler ki: Bu ise adeten imkânsız olan hususlardandır. Çünkü gerekli gayret ve sebepler Kur'ân-ı Kerim'in nakledilmesi için yeterince vardır. Onların yalan bir şeyi nakletmek üzere ittifakları caiz olmadığı gibi doğru olanı gizlemek üzere ittifak etmeleri de caiz olamaz.

İşte bunların kanaatlerine göre bu ve benzeri kıraatlerin yalan olduğu kesin olarak kabul edilir. Böylelikle de doğru ve gerçek Kur'ân'dan daha faziletli olmaları da imkânsız olur.

İkinci görüşe göre tevâtür ile nakledilmese dahi bunun Kur'ân olması caiz kabul edilir. İşte bunlar da kıraat-i sab'a ve aşere imamlarının okudukları birçok kıraat çeşidi hakkında bu kanaati kabul ederler ve kıraat farklarında tevâtürün şart olmadığını söylerler. Hatta bunlar şöyle de derler: Bu gibi kıraatlerde tevâtür sözkonusu değildir ya da imkânsızdır. Yine derler ki: Hakkında şüphenin bulunmadığı tevâtür Osman'ın (radıyallâhu anh) mushafının ihtiva ettiği harfler/buna uygun kıraatlerdir. Fakat hemzenin yumuşak okunması, imale ve idgam gibi eda/kıraat keyfiyetlerine gelince bu ise ashab-ı kiramın kendi lügatlerine/şivelerine göre okumaları mümkün olan hususlardandır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu türden çeşitli bütün şekilleri telaffuz edip okumuş olması vacip değildir. Hatta böyle bir şeyin olmadığını kat'i olarak söylemek bunun kesinlikle sabit olduğunu söylemekten daha uygundur. İki şekilde telaffuz edilebilen lafızların her ikisi de mana itibari ile de sahih olanlarına gelince; yüce Allah'ın: *"Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."* ve *"(onların) yaptıklarından"* (Bakara, 74. 144. 149)[130]; *"Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarlarsa ayrı"* (Bakara, 229) buyruğunun: *"Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkulması ayrı"* diye[131] Bu gibi hu-

130 Birinci yerde üçüncü şahıs zamiri ile İbn Kesir okumuş olup diğerleri ikinci şahıs olarak okumuşlardır. İkinci yeri ikinci şahıs zamiri ile Ebu Cafer, İbn Âmir, Hamza, Kisâî ve Ravh okumuştur. Diğerleri ise üçüncü şahıs olarak okumuşlardır. Üçüncü yerde Ebu Amr üçüncü şahıs zamiri ile diğerleri ise ikinci şahıs olarak okumuşlardır. Bk. en-Neşr, II. 217, 223.

131 Edilgen olarak Ebu Cafer, Yakub ve Hamza okumuşlardır. Diğerleri ise ye harfi fethalı (etken bir fiil) diye okumuşlardır. Bk. en-Neşr, II. 227.

suslada ise mütevâtir olmasa dahi sabit nakil yeterlidir. Nitekim ahkâmın helal ve haramın tespit edilmesinde de bunun benzeri yeterlidir. Bu gibi hükümlerin tesbiti ise "te" ve "ye" harfleri ile okumanın zaptından daha önemlidir. Şüphesiz Allah Kur'ân'a muhatap olanların yaptıklarından da başkalarının yaptıklarından da gafil değildir. Her iki mana da gerçektir, Kur'ân değişik yerlerde buna delalet etmektedir. O halde bu lafzın ona delaletinin mütevâtir olarak gelmemesinin bir zararı yoktur. Ancak mütevâtir olmayan haber ile bilinen helal ve haramdan farklıdır.

Adet ve şeriat Kur'ân-ı Kerim'in mütevâtir olarak nakledilmesini gerektirmektedir. Nitekim şeriat de genel çerçevesi itibari ile mütevâtir olarak nakledilmiştir. Beş vakit namazın farz oluşu, mukimken kılınacak namazların (farz rekat sayısının) akşam ve sabah dışında dörder rekat oluşu, gündüz namazlarının kıraatinin içten, gece namazlarının kıraatinin ve sabah namazı kıraatinin açıktan yapılacağı gibi. Sabah namazının gündüz namazlarından ve ikamet halinde de yolculuk halinde de iki rekat kılınacağı, yolculukta da ikamet halinde de akşam namazının üç rekat olduğu ve buna benzer şeyler söylense bile. Diğer taraftan avamın değil de havassın bildiği birçok hüküm yine havassın bildiği haberlerle bilinmektedir. Aynı şekilde havas kıraat alimlerinin bildiği bir takım kıraatler de bu kabilden olabilir. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu şekildeki kıraatleri daha çok okuduğu ve bunları ümmetine daha çok öğrettiği -ümmetin büyük kalabalığı bunları nakletmemekle ve bilmemekle birlikte- söylemeye imkân kalmaz. Ümmetin çoğunluğunun sonradan gelenlerinin öncekilerden kıraati nakletmesi ise o kıraatin eğer diğerini de okumuş ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu daha çok okumuş olmasını ve daha meşhur olmasını gerektirir. Eğer diğer kıraati hiç okumamışsa zaten buna denk olamaz. Bizler onun bu şekilde okuduğuna kesin olarak tanıklık etmekle birlikte öbür kıraati ise ya hiç okumadığını ya da çok az okuduğunu, çoğunlukla da bu kıraat ile okuduğunu anlarız. Çünkü ümmetin büyük çoğunluğu ondan çoğunlukla okuduğu kıraati nakletmeyip daha az okuduğunu nakletmesi ile birlikte öbür kıraati daha çok okumuş olduğunu kabul etmek adeten ve şer'an mümkün değildir. Bu açıklamalarımız Kur'ân'ın i'rabı ve lafzının nakledilmesi ciheti ile alakalıdır.

Mana ve Mefhum İtibari ile Mütevâtir Kıraat

Kur'ân'ın manası ve mefhumu bakımından şöyle denilir: Bizatihi mütevâtir kıraat daha tercihe değer, daha güçlü ve daha mükemmeldir. Bu da çeşitli bakımlardan böyledir:

1. Bu âyet şanı yüce Allah'ın: *"Ben cinleri de insanları da ancak bana ibadet etsinler diye yarattım. Ben onlardan bir rızık da istemiyorum. Bana yedirmelerini de istemiyorum. Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren hem pek çetin kudret ve kuvvet sahibi olan."* (Zâriyât, 58) buyruklarındaki manaya uygundur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Ben onlardan bana yedirmelerini de istemiyorum."* buyruğu onun onlardan kendisine yemek yedirmelerini istediğini reddetmekte ve aynı zamanda onların yedirmelerinin sözkonusu olmadığını da ifade etmektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Ve O yediriyor ama yedirilmiyor."* (Âyet 14) şeklindeki edilgen fiile uygundur. Eğer sözü edilen o kıraatin benzer manası kastedilmiş olsaydı o taktirde: "Şüphesiz ben yemek yemem." ve benzeri bir ifade ile buyurması gerekirdi. Şanı yüce Allah'ın yemekten, içmekten münezzeh olduğunda şüphe yoktur. Hatta melekler dahi yemek yemez ve bir şey içmezken meleklerin ve ruhun da Rabbi Sübbûh ve Kuddûs (her türlü eksiklikten münezzeh ve pek mukaddes) hakkında bu nasıl sözkonusu olabilir?

Bu manaya bir kaç yerde delil olacak buyruklar yer almıştır. Bunlardan birisi de onun "es-Samed" adıdır. Çünkü onun anlamı içerisinde yemek yemediği ve içmediği manası da vardır. Nitekim bu husus bu sûrenin tefsirinde açıklanmış bulunmaktadır.[132] Yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddîka (dosdoğru) bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bizim, âyetleri onlara nasıl açıkladığımıza bir bak; sonra da onların nasıl döndürüldüklerine bir bak."* (Maide, 75) buyruğu da bu kabildendir. Şanı yüce Allah ise bunu: *"Andolsun ki: "Meryemoğlu Mesih hakikaten Allah'ın kendisidir." diyenler, kâfir oldular. Halbuki Mesih: "Ey İsrailoğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz şüphesiz Allah'tır. O halde yalnız O'na ibadet edin." demişti. Çünkü kim Allah'a ortak koşarsa; hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir. Zulmedenlerin de hiçbir yardımcıları yoktur. "Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de andolsun kâfir oldular. Halbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır. Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek ve O'ndan mağfiret dilemeyecekler mi? Halbuki Allah günahları bağışlayandır, mağfiret edendir. Meryemoğlu Mesih*

132 "es-Samed" adının manasını Şeyhu'l-İslâm bu anlamda Tefsiru Sûreti'l-İhlas'da zikretmiş bulunmaktadır. İbnu'l-Cevzî de Zadü'l-Mesir, IX, 268'de zikredilen bu manayı kaydetmiş bulunmakta ve bunun İbn Abbas, Hasan, Mücahid, İbn Cübeyr, İkrime, Dahhak, Katade ve Süddî tarafından ifade edildiğini belirtmektedir. İbn Kuteybe de şöyle demektedir: Bu açıklamaya göre "es-Samed" isminin sonundaki dal harfi sanki "te" harfinden bedel olarak getirilmiş gibidir. Nitekim (te harfi ile) "musammet" de buradan gelmektedir.

bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddîka (dosdoğru) bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bizim, âyetleri onlara nasıl açıkladığımıza bir bak; sonra da onların nasıl döndürüldüklerine bir bak!" (Maide, 72-75) buyruklarından sonra zikretmiş bulunmaktadır. Bu ise Mesih'in ve başkalarının ilah olmalarının sözkonusu edilmeyeceği ve onun Allah olduğunu yahut da şüphesiz Allah üçün üçüncüsüdür diyenlerin, onu ve annesini Allah'ın dışında iki ilah olduğunu söyleyenlerin kafir oldukları bağlamında zikretmekte ve onun da annesinin de nihâyetinde ne durumda olabileceklerini belirterek: *"Meryemoğlu Mesih ancak bir rasûldür, ondan önce birçok rasûl gelip geçmiştir. Annesi ise sıddika bir kadındı."* buyurmaktadır. Bu da yahudilerin ve hristiyanların kanaatlerine bir red mahiyetindedir. Bundan sonra da: *"Her ikisi de yemek yerlerdi"* buyurmaktadır.

Bu ise yemek yemenin ilahlığa aykırı olmasını gerektirir. Buna göre yemek yiyen bir varlığın ilah olması sözkonusu olamaz. Eğer yemek yemek ilahlığa aykırı olmasaydı ilahlığın sözkonusu olmayacağının delili olarak zikredilmezdi. Çünkü delil delalet ettiği hususu gerektirir. Böylelikle yemek yemenin ilahlığa aykırı olması gerekmektedir.

Müfessirler bu hususta iki açıklama zikretmişlerdir. Bu ikisinin en meşhur olanına göre yiyen ve içen herkes gıda alarak ve beslenerek yaşayabilir. Yemek ve içmekle ayakta kalabilen ise hiç şüphesiz başkasına ihtiyaç duyar. Dolayısıyla o ilah olamaz. İşte müfessirlerin bir çoğunun zikrettiği açıklama budur.

Aralarında İbn Kuteybe'nin de bulunduğu bir kesim ise şöyle demiştir: O aslında onun (yemenin, içmenin) akıbetine dikkat çekmektedir ki bu hadesdir (ihtiyacını görmektir.) Çünkü yemek yiyen bir kimsenin abdest bozması da bir zorunluluktur. Şanı yüce Allah'ın: *"Onlara âyetleri nasıl açıkladığımıza bir bak."* buyruğu ise bu husustaki kinayeli ifadelerin en latiflerindendir.[133]

İşte dünya hayatında Mesih ve ona benzer insanlar hakkında doğru olan açıklama budur. Çünkü onların yemek yemeleri ihtiyaçlarını karşılamalarını gerektirir. Bu şekilde ihtiyacını gidermek ise küçük ve büyük abdest bozan kimsenin ilahlığının sözkonusu olmayacağına dair en açık delillerdendir. Bu da onun doğumundan daha büyük bir delildir. Delilin ise genel olarak geçerli olması gerekir. Aksi ise gerekli değildir. Buna göre ihtiyacını gidermeyen yahut yemeyen ve içmeyen kimsenin de ilah olması gerekmez. Nitekim eğer ilahlığın sözkonu-

133 Birinci görüşü İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesîr'de Zeccac'a nisbet ederken ikinci görüş de İbn Kuteybe'nin görüşüdür. Bk. Zâdu'l-Mesîr, II, 404.

su olmayacağına, konuşmamasını yahut işitmemesini ya da görmemesini delil gösterecek olursa bu doğru bir delildir. Fakat bununla birlikte konuşan, işiten ve gören herkesin de ilah olması gerekmez. Aksine kemal sıfatlarının bulunmayışı -tür olarak sabit olmaları ilah olmayı gerektirmemekle birlikte- ilah olmak ile çelişkilidir. Mesela ilahın bizatihi var, mevcut, diri, alim ve kadir olması gerekir, denilecek olursa bu hususların bulunmayışı ilah olmamayı gerektirmekle birlikte her diri, alim ve kadir olan varlığın da ilah olmasını gerektirmez.

İbn Kuteybe'nin ve ondan başkalarının zikrettikleri (yemenin, içmenin) ihtiyaç gidermeyi gerektirmesi şeklindeki bu açıklamadan maksat, delilin herkes hakkında geçerli olması ise o taktirde onların hadesi/ihtiyaç gidermeyi yiyen ve içenden çıkan şeylerin türü ile açıklamaları gerekir. Çünkü cennetlikler yedikleri ve içtikleri halde küçük ve büyük abdestlerini giderme ihtiyaçlarını duymazlar. Nitekim bu husus sahih hadislerde "onların vücutlarından misk gibi bir ter çıkar." ifadesi ile sabit olmuştur.[134] Bu ise vücudun gözeneklerinden çıkan ter türündendir.

Aynı zamanda bu da Samed oluşa aykırıdır. Çünkü Samed içine bir şey girmeyen ve ondan bir şey çıkmayan demektir. Buna göre bir şeyin çıkması isterse miskin sızması gibi olsun her şeyi yoktan yaratıcının gereklerinden olan "Samediyet"e aykırıdır. Bu durumda yemek yiyen kimse için ihtiyacını giderme gereği yine bu bakımdan ilah olamayacağına delalet eder. Samediyet ise yemeye, içmeye ve diğer girip çıkan şeylere aykırıdır. Nitekim bu hususlar sûrenin tefsirinde genişçe açıklanmıştır.

2. Bu âyet-i kerimeden maksat şanı yüce Allah'ın yemek yemekten tenzih edilmesini açıklamak değildir. Çünkü bu husus şanı yüce Allah'ın eksikliklerden tenzih edilmesinin sözkonusu edildiği sûrelerde uygun bir şekilde açıklanmış bulunmaktadır. Bu eksikliklerin bunları kendisinde taşıyan kimselerin ilah olmayıp yaratılmış olduğunun ve buna benzer hususları gerektirdiğinin delillerinden ve bu âyetin yaratılmışların ona ve onun kendilerine ihsanda bulunmasına muhtaç olduklarını açıklamak için zikredilip onlara kendisinin muhtaç olmayıp onların ona ihsanda/iyilikte bulunmalarının imkânsız oluşunun delillerinden birisi de kendisinin onlara yemek yedirmesi ile birlikte onların ona yemek yedirecek durumda olmayışlarıdır. Bu vasıf ise maksada delalet etmektedir. Nitekim şöyle denilmesi de buna benzer: O onlara öğrettiği halde onlar ona öğretemezler. Onlara verdiği halde onlar ona bir şey veremezler. İşte bu da onun dışındaki her bir şeyin ona muhtaç olmakla birlikte kendisinin kendi dışındaki hiçbir varlığa muhtaç

134 Cennet ehli ile ilgili hadisi Buhârî, 3327; Müslim, 2834.

olmaması anlamındaki es-Samed'in manalarındandır. Diğer taraftan şanı yüce Allah'ın zatı itibari ile yememesi ve içmemesi onun için bir övgüdür ve bir diğer açıdan onun tenzih edilmesidir. Kendisinin yediren olmakla birlikte yedirmeyen olması ona ait özel bir vasfıdır. Çünkü insanlarıyla cinleriyle hayvanlarıyla bütün canlılar yemek yerler. Onlar başkalarına yedirdikleri varsayılsa dahi kendileri de yerler. Melekler ise yemeyen ve içmeyen varlıklar olmakla birlikte onlar yaratılmışlara yediremezler. Bu durumda yedirmekle birlikte kendisine yedirilmeyen Allah'tan başka hiçkimse yoktur. Ondan başka bir kudret sahibinin başkasına yemek yedirdiği, iyilikte bulunduğu ve rızık verdiği varsayılacak olursa yine de onlar ona yemek yediremezler, ona rızık veremezler, ona ihsanda bulunamazlar. Onlara nimet ihsan eden ve kendisine şükretmeleri hakkına sahip olan odur. Onun rububiyetini yaratılmışların ona ve onlara ihsanda bulunmasına muhtaç olduklarını da göstermektedir. Şâyet o yedirdiği halde ona yedirilmez denilecek olursa bu manaya delaleti lüzum/gereklilik yolu iledir. Çünkü o özü itibari ile kendisi yemek yemediğine göre bir başkasının ona yemek yedirmesine imkân olmaz.

3. Bir şeyin yalnızca başkasına yediren olmakla birlikte ona yedirilmeyen durumda olması bile övülmeyi gerektirir. Çünkü bu nerede olursa olsun bir kemal sıfatıdır. Fakat bir şeyin zatı itibari ile yemeyen, yedirmeyen ve içmeyen olmasına gelince; o taktirde bu kemalinden ötürü yemeye ve içmeye muhtaç olmayan kamil zat hakkında bir övgü olur. Fakat cansızlar ve hasta canlılar gibi eksikliğinden ötürü yemeyen ve içmeyen bir varlık ise bununla övülmüş olmaz. Diyelim ki varlıklı, hasta bir kişi başkalarına yemek yedirmekle birlikte kendisi hastalığından ötürü yemek yiyemiyorsa bu kişi kendisinin yemek yemediği halde başkasına yemek yedirmesi sebebi ile övülmüş olmaz. İnsanlar eğer hastalığı ve eksikliği dolayısıyla ona yemek yedirmiyor, kendisi de yemiyorsa o kişi başkalarının onlara yemek yedirmemesi sebebi ile övülen bir kişi olmaz. Bu ise yemek yemeye muhtaç olmadığından ötürü yemek yemeyen varlığın vasfından farklıdır. Çünkü böyle bir varlık kendisi başkalarına yedirdiği halde yememekle övülür. Eğer kendi zatı itibari ile kendi malından yiyen ve içen birisi olup hasta kişi ise cansız varlıklar gibi eksikliğinden ötürü herhangi bir şekilde mutlaka yemek yemek zorundadır. Çünkü yerden türlü mahsuller çıkmakla birlikte bunların kendileri eksikliklerinden ötürü bir şey yemezler.

Şöyle denilebilir: Bu mahsullerin kendileri yemek yemediği halde başkalarına yedirmektedir. Yani bu mahsuller eksikliklerinden ötürü yemek yemezler. Fakat bu mahsullerin sulanmaya ve su içmeye ihtiyaçları vardır. Bu da bu mah-

sullerin kendilerini ayakta tutacak ve besleyecek bir şeylere muhtaç olduğunu gösterir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ve o yediriyor ama yedirilmiyor."* buyurmak sûretiyle kendi zatını mutlak isbat ve genel nefy ile nitelendirmektedir. Kendi zatını herkese yemek yedirmekle nitelendirmektedir. Bu ise her türlü yemek yedirmenin kapsamına girmesine elverişli mutlak bir ifadedir. Şöyle demeye benzer: O yaratır, rızıklandırır, verir ve alıkoyar. Nitekim ilahi/kutsi sahih hadiste şöyle buyurmaktadır:

"Kullarım! Kendisine hidâyet verdiğim kimseler dışında hepiniz dalalettesiniz. Bu sebeple benden hidâyet dileyin, ben de size hidâyet vereyim. Kullarım! Kendisine yedirdiğim kimseler dışında hepiniz açsınız. Bu sebeple benden size yedirmemi isteyin ben de size yedireyim. Kullarım! Kendisini giydirdiğim kimseler dışında hepiniz çıplaksınız. O halde benden size elbise giydirmemi isteyin. Ben de size giydireyim."[135]

Yine yüce Rabbimiz: *"Sahip olduğunuz her bir nimet Allah'tandır."* (Nahl, 53); *"Göklerden ve yerden sizi Allah'tan başka rızıklandıran bir yaratıcı var mıdır."* (Fatır, 3) buyurmaktadır. İbrahim el-Halil de: *"O, beni (yoktan) yaratandır ve bana doğru yolu gösterendir. Beni yediren ve bana içiren O'dur; hastalandığımda bana şifa veren O'dur."* (Şuarâ, 78-80) demiştir. Nakledilen hadiste belirtildiği üzere yemek için şöyle dua edilir: "Bunu bana benim herhangi bir gücüm ve takatim olmamakla birlikte yemeyi nasip edip rızık veren Allah'a hamdolsun." Ayrıca böyle diyen kimseye günahının bağışlandığı da belirtilmektedir.[136]

Bir diğer hadiste de şöyle buyrulmuştur: "Başkasına yedirdiği halde kendisi yemeyen bize lütufta bulunarak bizi hidâyete ileten, bize yediren, bize içiren ve her türlü hayırdan ihsanda bulunarak bizi barındıran Allah'a hamdolsun."[137]

Yine yüce Allah: *"Artık onlar bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler. O ki kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir."* (Kureyş, 3-4) buyurmaktadır.

Özetle söyleyecek olursak yaratılmışların her zaman için rızka muhtaç olmaları ilmen zevk ile ve hissetmek sûretiyle bilinen göz kamaştırıcı bir hakikattir.

135 Müslim, 2577. Şüyhu'l-İslâm'ın bu hadise dair Mecmû'u'l-Fetâvâ ve başka eserlerinde basılmış bir şerhi bulunmaktadır.

136 Ebu Davud, 4023; Tirmizi, 3458; İbn Mace, 3285; Ahmed, III, 439. Hadis hasendir.

137 Nesai, Amelu'l-Yevmi Ve'l-Leyle, 486; İbn Hibban, 5220; Ebu Nuaym, Hilye, VI, 242; Hakim, Müstedrek, I, 546; İbnu's-Sünnî, Amelu'l-Yevmi Ve'l-Leyle, 479; İbn Ebu Dünya, Şükür, 17. Hadis sahihtir. Gösterilen kaynaklarda ayrıca: "Ve bizi her güzel nimet ile sınayana" ibaresi de vardır.

Onun yemek yedirdiği kimselere yediriyor olması nimetlerinin, lütfunun ve ihsanının bir beyanıdır. Yüce Allah'ın: *"Ve kendisi yemeyen"* buyruğu ise genel bir nefydir. Zira fiil nefy siyakındadır. Dolayısıyla hiçbir kimse hiçbir şekilde ona yemek yedirmez demektir. Bu durumda herhangi bir kimse ona ihsan edici değildir. Bu nimetine karşı da kimse ona mükafat verecek durumda olamaz. Nitekim Buhârî'nin Ebu Umame'den rivâyetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünden yemeği kaldırıldığında şöyle dermiş: "Onun nimetlerine yeterli olmamak ve bunu sona erdirmemek ve ona muhtaç olmayışımız sözkonusu olmamak üzere Rabbimiz Allah'a pek çok, pek hoş ve pek mübarek kılınmış hamd ve senalar olsun." buyururdu.[138]

Eğer o yemek yedirir (it'âm eder) fakat o yemez (ekl etmez) denilecek olursa o taktirde onun hakkında kabul edilmeyen onun için kabul edilen şeyin türünden olmaz. Aksine onun yemek yemekten tenzih edildiği sözkonusu edilmiş olur. Bu ise kendilerinin zorunlu olarak ihtiyaç duydukları kendilerine yaptığı ihsan türünün kastedilmiş olduğunu açıkça ifade etmez. Bu da yaratılmışlardan hiçbir kimsenin ona ihsanda bulunmadığı manasının da birlikte ifade edilmesidir. Çünkü meşhur olan kıraat yaratılmışların ona ihsanda bulunmalarının nefy edilmesi ile birlikte kendisinin de onlara ihsanda bulunduğu hususu sadece onun (ekletmediğini söyleyerek) yemek yemeyen birisi olduğunun delaletinden daha açıktır. Çünkü bir diğeri kendisinin yemek yiyen olup olmaması gözönünde bulundurulmamakla birlikte onun için mutlak bir övgüye delalet etmektedir. Hatta onun yemek yediği varsayılsa bile bu ifadeye göre onlara muhtaç olmaz ve ona yemek yedirenler de onlar olmaz. Nitekim yüce Allah: *"Ben cinleri de insanları da ancak bana ibadet etsinler, diye yarattım. Ben onlardan bir rızık da istemiyorum, bana yedirmelerini de istemiyorum. Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren, hem pek çetin kudret ve kuvvet sahibi olan."* (Zâriyât, 56-58) buyurmuştur. Biz buna dikkat çekmiş idik. Aynı zamanda şunu da ifade etmiştik: Kendisinden başkalarına iyilik yapan ve yemek yediren bir yaratılmış ister yemek yedirmek olsun ister başkasında olsun herhangi bir hususta ona ihtiyacı yoksa bu kişi o kimse (ler)e katıksız bir iyilikte bulunmuş olur. Eğer bu kişiden başkasına muhtaç ise, peki hiçbir şekilde hiçbir kimseye ihtiyacı olmayan şanı yüce Allah için ne düşünülebilir?

Diğer taraftan o kullarına ihsanının bir kemali olmak üzere, dostlarına yedirmeyen onları hastalandıklarında ziyaret etmeyen kimsenin, bizzat kendisini ziyaret etmeyen ve yemek yedirmeyen kişi gibi olduğunu açıklamıştır. Sahih hadiste

138 Buhârî, 549.

şöyle denilmektedir: "Yüce Allah: Kulum, hastalandım sen beni ziyaret etmedin, buyuracak. Kul: Rabbim sen âlemlerin Rabbi olduğun halde ben seni nasıl ziyaret edebilirdim, diyecek. Yüce Allah: Bana yemek yedirmedin, buyuracak o: Rabbim sen âlemlerin Rabbi olduğun halde ben sana nasıl yemek yedirebilirdim, diyecek. Yüce Allah: Filan kulum aç idi. Eğer ona yemek yedirmiş olsaydın beni/rızamı onun nezdinde bulmuş olacaktın. Bunu bilmiyor muydun, diyecek.[139]

Burada: "Bunu yanımda bulmuş olacaktın." buyurduğu halde, "Benim onu yediğimi görecektin." buyurmamıştır. Yüce Allah "Beni onun yanında bulurdun." buyurduğu halde: "Beni o olarak bulacaktın." buyurmamıştır.

4. *"Ve O yediriyor."* buyruğu cesetlere yeyip içtiği şeyleri yedirmeyi ve kalplerle ruhlara beslendiği ve kendisi ile güç kazandıkları ilim, iman, marifet, zikir ve bunların kabilinden kalplere gıda olan şeyleri de kapsar. Çünkü bu gıdalarla kalpleri besleyen yalnız odur. O kendisine kimsenin bilgi öğretmediği bizatihi Alîmdir. Kimsenin kendisine doğruyu göstermediği bizatihi Hâdîdir. O bütün kemal sıfatlarına sahiptir. Ezeli Kayyumdur. Bunlardan hiçbir şeyi ondan başka kimse ona veremez. Buna göre şanı yüce Allah: *"Ve O yediriyor ama yedirilmiyor."* buyruğu her iki kısmı da kapsar. Eğer o "yemek yemez" denilecek olsaydı maksat sadece yemek ve içmek olurdu. Onun zikri, ilmi ve hidâyet vermesi kastedilmiş olmazdı. Bu durumda yüce Allah'ın: *"Ve O yediriyor."* buyruğu ancak bedenin yiyip içtiği şeyleri kapsardı. Bilindiği gibi öbürü ise her iki kısmın en şerefli olanıdır.

Buna göre iki kısmı kapsayan kıraat, ancak birisini ifade eden kıraatten daha mükemmeldir. Sahih'te yer alan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashab-ı kirama visal (kesintisiz arka arkaya birkaç gün oruç tutma) orucunu yasakladığında ona: Ama sen visal orucu tutuyorsun? demeleri üzerine söylediği: Ben sizden herhangi birisi gibi değilim. Çünkü ben geceyi Rabbimin nezdinde geçiririm. O bana yedirir ve içirir cevabı[140] buyruğu buna açıklık getirmektedir.

İlim adamlarına göre iki görüşün daha güçlü olanı ise onun kastettiği ise ağız yolu ile yemek ve içmek sözkonusu olmaksızın onun bâtınına verdiği yiyecek ve içecektir. Bu da iki sebepten dolayı böyledir:

139 Müslim, 2569.

140 Buhârî, 7299; Müslim, 1103. Ebu Hureyre'den. Ayrıca geceyi geçirmek lafzı yerine geçiririm anlamındaki lafızla Buhârî, 4241; Müslim ,1104 Enes (radıyallâhu anh)'dan rivâyet etmiştir.

a. Eğer ağzından ona yemek yedirip içecek vermiş olsaydı böylelikle kendisi visal orucu tutmuş olmazdı. Çünkü yemeyen ve içmeyen kişiye "visal orucu tutan kişi" denir. Eğer cennetten ona yiyecek getirildiği farz edilecek ve onu yediği kabul edilecek olursa yine o durumda da yemek yiyen birisi olurdu. Visal orucu tutan birisi olmazdı.

b. Hadiste: "Ben Rabbimin nezdinde kalırım, geçiririm (ezallu)" rivâyeti de zikredilmiştir. Bu ise gündüzü kapsayan bir ifadedir. Gündüzün yemek ise (oruçlu için) haramdır ve orucu bozar. Şâyet onun yediği cennet yemeği olsaydı o taktirde onun kendisine verdiği ve kalbinin kendisi ile beslenip gıdalandığı şeye yemek yedirmek ve su içirmek adını vermiş olduğu ortaya çıkar.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalplerdeki imanı taam/tatmak, zevk/tadını almak, vecd/bulmak ve halavet/tatlılık ile nitelendirmiş bulunmaktadır. Müslim'in Abbas'dan onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivâyet ettiği sahih hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Rabb olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, nebi olarak Muhammed'e razı olan kişi imanın tadını almış olur."[141]

İşte böyle bir kimse imanın tadını alan birisidir. Bu ise bâtında kalbi ile aldığı bir tattır. Bunun eseri de bedeninin diğer taraflarında görülür. Yoksa bu ağızdan giren herhangi bir şeyin tadına bakmak değildir. Kulaktan giren bir şeyin tadını almak olsa bile. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: Şüphesiz hayvanlar aldıkları gıdalardan ötürü kilo alırlar. İnsanoğlu ise kulağından kilo alır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Üç haslet kimde bulunursa imanın tadını alır:

1. Allah'ı ve Rasûlü onların dışındaki herşeyden daha çok seven kişi

2. Sevdiği kişiyi ancak Allah için seven kimse

3. Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra ateşe atılmaktan hoşlanmadığı gibi küfre dönmekten hoşlanmayan kimse."[142]

Böylelikle Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisinde bu üç haslet bulunan kişinin imanın tadını almış olacağını haber vermektedir. Tad (halâvet) ise acının zıddıdır. Her ikisi de tadılan şeylerin türündendir. Böylelikle insanın kalbi ile imanın tadını alacağını ve imanın tadının zevkine varacağını beyan etmiş bulunmaktadır. Ona imanın tadını tattıran da şanı yüce Allah'tır. Bu tadı alacak

141 Müslim, 34.
142 Buhârî, 16-21; Müslim, 43.

hale onu getiren odur. İşte müminler bu tadı alırlar ve bunu hissederler. Bu ise bedenin yeyip içmekten ötürü aldığı lezzetten çok daha büyük bir lezzeti, sevinci ve neşeyi ihtiva eder.

Şanı yüce Rabbin, nebevi nasların haber verdiği ilahi delillerin delalet ettiği ilmi, hikmeti, muhabbeti, sevinmesi, sürurı ve daha başka türler ile ilgili kulların asla değerini takdir edemeyecekleri kemal vasıfları vardır. Nitekim bu daha başka yerlerde genişçe açıklanmıştır. O bütün bu hususlarda kendisinden başka hiçbir şeye muhtaç değildir. Kulların kalplerine türlü gıdaları güç veren besinleri sevindirici neşelendirici hususları ve sürur veren özellikleri başkalarının veremeyeceği kadar pek çok şeyleri veren odur. Şanı yüce Allah tevbe edenin tevbesinden ötürü sevindiği gibi o tevbe edeni tevbekar kılan da odur ve onun tevbe etmesi sebebiyle de sevinen odur. Bu hususta o kendisinden başka hiç kimseye ihtiyaç duymaz. Ayrıca gıda, yemek, içmek ve buna benzer kalpleri gıdalandırıp besleyen bir takım lafızların kullanılması çokça görülen bir şeydir. Nitekim birisi: Onlara marifet yemeğini yedirdi, muhabbet şarabını içirdi, demiştir. Bir diğeri de şöyle demiştir:

لها أحاديثُ من ذِكراكَ يَشغَلُها   عن الشَرابِ ويُغْنِيها عن الزادِ

"Onun seni anmaktan öyle sözleri vardır ki bunlar onu alıkoyar

Bir şeyler içmekten ve muhtaç bırakmaz onu azık edinmeye."

Kalplerin açlıkla, susuzlukla nitelendirildiği gibi kanmakla ve toklukla nitelendirilmesi de pek çoktur. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde belirtildiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sanki bana bir kâse getirildiğini gördüm. Ben de ondan kanmışlığım adeta tırnaklarımdan çıktığını görecek kadar içtim. Sonra artırdığımı da Ömer'e uzattım." Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu ne ile yorumladın dediler. O: "İlim ile" buyurdu.[143]

Böylelikle o ilimden ağız yoluyla içilen bir içecek gibi söz etti.][144]

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللهِ اٰلِهَةً أُخْرٰى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

143 Buhârî, 82; Müslim, 2391.
144 Câmiu'r-Resâil, I. 111-124.

19. "De ki: "Kimin şâhidliği en büyüktür?" De ki: "Benimle sizin aranızda Allah şâhittir. Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu. Acaba Allah ile birlikte başka ilâhların varlığına gerçekten siz mi şâhidlik edersiniz?" De ki: "Ben (buna) şehâdet etmem." De ki: "O, ancak tek bir ilâhtır ve ben muhakkak sizin ortak koştuklarınızdan uzağım."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Kimin şahitliği en büyüktür. De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir."* buyruğu da böyledir. Çünkü yüce Allah'ın: *"De ki: ... Allah şahittir."* buyruğu ile ilgili iki açıklama sözkonusudur.

1. Bu soran kimsenin sorusuna bir cevaptır denilmiştir. Buna karşılık "şahittir" buyruğu da bir mübtedanın haberidir. O şahittir, demektir.

2. Bir diğer görüşe göre ise bu (Allah) lafzı mübtedadır, "şahittir" buyruğu da onun haberidir. Böylelikle bu sorulan soruya verilecek cevaba ihtiyaç bırakmamış olmaktadır. Birinci görüş "De ki: Allah'tır." lafzı üzerinde vakıf yapanların kıraatine uygundur. İkincisi ise vakıf yapmayanların kıraatine uygundur. Her ikisi de doğru olmakla birlikte ikincisi daha güzel ve daha tamdır.

Herkes şanı yüce Allah'ın şahitliğinin en büyük olduğunu bilir. *"De ki: Kimin şahitliği en büyüktür."* sorusu ile birlikte Allah'ın şahitliğinin herkesin şahitliğinden daha büyük olduğunu zaten bilir. Bundan dolayı ona: *"De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir."* demesi buyrulmuştur. Yüce Allah: *"De ki: Kimin şahitliği en büyüktür. De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir."* buyurulması dolayısıyla bu da: Şüphesiz Allah'ın şahitliği en büyüktür demesine ihtiyaç bırakmamaktadır. Çünkü Allah'ın şahitliğinin en büyük oluşu zaten bilinen bir husustur ve ayrıca bu "şahitliği en büyüktür" şeklindeki mücerred ifade ile de sabit olan bir husus değildir. Halbuki kendisi ile onlar arasında Allah'ın şahitlik etmesi böyle değildir. Bu ancak nass ve istidlal ile bilinen hususlardandır. Onun için yüce Allah'ın onun doğru söylediğine şahitlik edip onu yalanlamalarını yalanlayıp yalanlamadığına yahut da onun yalancılığına şahitlik edip onu yalanlayışlarında onları tasdik edip etmediğine bakılır. İşte buna bakıldığı taktirde şanı yüce Allah'ın onun doğru söylediğine, onların da yalancı olduklarına her iki tür âyetler ile tanıklık ettiği görülmüş olur. Birisi indirmiş olduğu kelamı ile diğeri ise Allah Rasûlü'nün doğru olduğunu apaçık ortaya koyan beyanları ile.

İşte bundan dolayı arkasından: *"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu."* buyurmaktadır. Çünkü bu Kur'ân'da uyarıp korkutma/inzâr vardır. Bu da onun doğru olduğuna dair şahitlikte bulunduğu bir âyettir. Diğer taraftan âfâkta ve enfüste gösterdiği âyetlerle de buna tanıklık etmektedir. Böylelikle Kur'ân'ın hak olduğu onlar tarafından açık seçik bir şekilde bilinmesi sağlanmak istenmiştir.

Yüce Allah'ın bu âyet-i kerimede: *"De ki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir."* buyruğu ile aynı şekilde: *"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter."* (İsra, 96) buyruğu ile yine: *"O sizin onun hakkında ne kadar ileri gittiğinizi iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter."* (Ahkâf, 8) buyrukları da böyle olup şanı yüce Allah kendisinin onunla onlar arasında şahit olduğunu zikretmektedir. Fakat "üzerimizde bir şahittir" yahut "benim lehime bir şahittir" buyurmamaktadır. Çünkü burada şahitliğin hüküm vermek manası da vardır. O şahitlik eden olup şahitliği gereğince benimle sizin aranızda hüküm verir. Hüküm vermek ise soyut şahitlik yapmaktan daha fazla bir şeydir. Çünkü şahit, şahitliğini yerine getirebilir. Ama haklı olan lehine haksız olan aleyhine hüküm verip haklının haksızdan hakkını alacak olan kişi ve haklıya hak ettiği şekilde haksıza da yine hak ettiği şeklide davranacak olan kişi hakimdir.][145]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu."* Bu Kur'ân'ın kendisine ulaştığı her bir kimseyi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) korkutup uyarmış olur.

Burada şunu belirtelim ki, korkutup uyarmak (inzâr) sadece doğrudan yüz yüze muhatap olduğu kimseler hakkında özel değildir. Aksine onunla hem muhataplarını hem de Kur'ân'ın kendilerine ulaştığı kimseleri de korkutup uyarmış olur.][146]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için"* buyruğunda geçen korkutup uyarma/inzâr lafzı ya da manasıyla Kur'ân'ın kendilerine ulaştığı kimseler içindir. Buna göre vasıtalı olarak ya da vasıtasız olarak risaletin kendilerine ulaştığı kimseler hakkında delil ortaya konulmuş ve artık o kimselerin ileri sürecek bir mazeretleri kalmamış olur.][147]

145 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 193-194.
146 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 383.
147 Şerhu'l-Umde -salat-, 51.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için"* buyruğundan anlaşıldığı üzere Kur'ân-ı Kerim'in kendisine ulaştığı her bir kişiyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân ile o kimseyi uyarıp korkutmuş/inzâr etmiş olur. Kur'ân ile inzâr etmek ise risaleti ile delilin kendisine karşı konulmuş olmasına rağmen ona iman etmeyen kimselere azabı haber vermektir.][148]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Durum böyle olduğuna göre delil ancak Kur'ân-ı Kerim ile Kur'ân'ın ulaştığı kimselere karşı konulmuş olacağı da bilinen bir husustur. Yüce Allah'ın: *"Onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için"* buyruğunda olduğu gibi. Buna göre Kur'ân-ı Kerim'in bir kısmı ulaşmış olmakla birlikte diğer bir kısmının ulaşmadığı kimselere karşı da ulaşan kısımları ile delil ortaya konulmuş olur. Ulaşmamış olan kısımları ise böyle değildir. Buna göre bazı âyetlerin manası hususunda ihtilaf sözkonusu olacak ve insanlar âyetin tevili hakkında görüş ayrılığına düşecek olursa anlaşmazlığa düştükleri şeyi Allah'a ve Rasûlüne götürmeleri icab eder.][149]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için"* buyurmaktadır. Buna göre insan olsun cin olsun Kur'ân'ın kendisine ulaştığı herkesi Allah'ın Rasûlü Kur'ân ile inzâr etmiş/korkutup uyarmış olur. Çünkü inzâr, korkulan şeyi bildirmek demektir. Korkulan şey ise onun emir ve yasaklarına karşı gelip itaat etmeyen kimselerin başına inecek olan azaptır.][150]

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّآ أَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

23. "Bundan sonra: "Rabbimiz olan Allah hakkı için biz müşriklerden olmadık." demelerinden başka bir mazeretleri olmayacak."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî Sahihi'nde Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini

148 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I. 242.
149 el-Cevâbu's-Sahîh, II. 293.
150 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 149.

rivâyet etmektedir: Bir adam İbn Abbas'a: Ben Kur'ân-ı Kerim'de bana göre ihtilaflı/tutarsız gelen bazı hususlar görüyorum, dedi ve: *"O gün onlar arasında herhangi bir neseb bağı olmayacak ve onlar birbirlerine soru sormayacaklardır."* (Mü'minun, 101) Diğer taraftan: *"Birileri diğerlerine dönerek birbirlerine soru sorarlar:"* (Sâffât, 27); *"Ve Allah'tan hiçbir sözü gizlemezler ..."* (Nisa, 42) ve: *"Rabbimiz olan Allah hakkı için biz müşriklerden olmadık."* (Âyet 23) buyurmaktadır. Fakat bu âyet-i kerimede bir şeyler gizlediklerini görüyoruz. Yine yüce Allah: *"O semayı ki onu bina etti ... yayıp döşedi."* (Nâziât, 28-30) Böylelikle yüce Allah, yerin yaratılmasından önce semayı yarattığını zikretti. Daha sonra ise: *"Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin." dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik." dediler."* (Fussilet, 11) buyurdu. Bu âyet-i kerimede ise semadan önce yerin yaratıldığını zikretti. Ayrıca yüce Allah: *"Allah Ğafurdur, Rahimdir, Azizdir, Rahimdir, Semi'dir, Basirdir."* demektedir. Sanki bir zamanlar böyleydi ve bu hali geçip gitti gibi bir mana anlaşılmaktadır.

Bunun üzerine İbn Abbas ona şöyle dedi: Aralarında bir neseb akrabalığının bulunmaması Birinci Nefhada (Sura birinci defa üfürüş halinde) sözkonusudur. Sura üfürüldüğü zaman göklerde ve yerde bulunan herkes -Allah'ın diledikleri dışında- yere baygın düşecektir. İşte o durumda herhangi bir neseb akrabalığı olmayacak, birbirlerine de soru soramayacaklardır. Son Nefhada ise onların bir kısmı diğerine dönüp soru sorarlar. Yüce Allah'ın: *"Biz müşrik değildik."* ve *"Ve Allah'tan bir söz gizleyemezler."* (Nisa, 42) buyruklarına gelince; Şanı yüce Allah ihlas ehli kimselere günahlarını bağışlayacağı zaman müşrikler: Gelin bizler müşrik değildik diyecekler. Bunun üzerine ağızlarına mühür vurulacak, elleri konuşacak. İşte o vakit yüce Allah'tan herhangi bir söz gizleyemeyeceklerini anlayacaklar. İşte o vakit ayrıca kafir olanlar ... temenni edecekler.

Şanı yüce Allah yeri iki günde yarattı. Sonra semayı yarattı, sonra da semaya yönelerek onları diğer iki günde düzenledi. Sonra da arzı ve onun içinde bulunan şeyleri (iki günün geri kalan iki günü ile birlikte) dört günde tamamladı. Gökler ve yer de iki günde yaratıldı. Allah Ğafurdur, Rahimdir. O kendisine böyle isim vermiştir. İşte onun bu buyrukları ise ben hep böyleyim demektir. Şüphesiz Allah her zaman için bir şeyi dileyecek olursa mutlaka onun istediği gerçekleşir. Bu sebeple Kur'ân'da senin için tutarsızlık gibi buyrukların olduğu izlenimi doğmasın. Şüphesiz hepsi Allah nezdindendir. Buhârî bunu bu şekilde muhtasar olarak rivâyet etmiştir.[151]][152]

151 Buhârî, VIII, 555 -Fethul Bari-.
152 el-Fetava et-Tisiniyye, V, 54-55.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَآؤُكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾

25. "İçlerinden seni dinleyenler vardır. Halbuki Biz, onu anlayamasınlar diye kalplerine perdeler, kulaklarına ağırlık koyduk. Onlar (istedikleri) her âyeti görseler yine de onlara iman etmezler. Hatta sana gelseler seninle mücadele ederler. O kâfirler: "Bu (Kur'ân), eskilerin masallarından başka bir şey değildir." derler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılınca onlardan yüz çeviren ve iki elinin önden gönderdiğini unutandan daha zalim kim olabilir? Gerçekten Biz onların kalpleri üstüne onu iyice anlamalarına engel perdeler, kulaklarına da ağırlık koyduk. Sen onları doğru yola davet etsen bile -o bakımdan- ebediyyen hidâyete eremezler."* (Kehf, 57) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın: *"Onu anlayamasınlar diye"* buyruğu Kur'ân-ı Kerim'den yalnızca Arapça vasıtası ile anlaşılacağı gibi lafzın tefsirini anlayamayan ve bunu anlamakla birlikte hariçte bizatihi maksadın ne olduğunu bilmeyen kimseleri de kapsar. Hariçte olan ise emir ve haber ile kastedilen şeyler olan a'yan, fiiller ve sıfatlardır. Öyle ki o bunları görmekle birlikte hitabın medlulü olduğunu bilemez. Bu da bir vasfın yerilen bir sıfat olduğunu bilmekle birlikte o sıfata sahip olması yahut da kendi türünün bir kısmını bildiği halde onun o kısım içerisine girdiğini bilmemesi gibidir.][153]

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

26. "Onlar, hem (halkı) ona uymaktan alıkoyar, hem kendileri de ondan uzaklaşırlar. Bu şekilde ancak kendilerini helâk ediyorlar, ama işin farkında değillerdir."

Tefsiri:

[Onlara muhalif olanlar dedi ki: Uzak kalmak "uzak oluş"dan daha geneldir. Çünkü uzak kalmanın uzaklığı az ya da çok olsun ayrılığa benziyor gibidir. Uzak

153 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 9.

oluş ise ayrılığın mesafesinin çok bulunduğu şeyler hakkında kullanılır. Şanı yüce Allah da: *"Onlar hem ona uymaktan alıkoyar hem kendileri de ondan uzaklaşırlar."* buyurmaktadır. Onlar hem ondan ayrı durdukları için yerilmektedirler hem de ondan uzaklara çekildikleri için. İster yakın ister uzak olsunlar hem üstelik hepsi ondan uzakta değillerdir. Özellikle âyet-i kerime Ebu Talib hakkında inmiştir diyenlere göre bu böyledir.[154] Nabiğa da şöyle demiştir:

"والنُّؤي كالحوضِ بالمظلومةِ الجلدِ"

"Evin çevresindeki engel, havuzun açılamayacağı sert bir arazideki havuz gibidir."

Bundan (aynı zamanda âyette de geçen "uzaklaşma" anlamı verilen beyitteki "en-ne'y" kelimesi ile aynı kökten gelen: النُّؤي kelimesinden)maksat ise, suyun içine inmesi ve çadıra girmemesi amacıyla çadır etrafında kazılan giderdir. Yani o böylelikle çadırın yakınında bulunan ve ondan uzak olmayan bir havuz/su gideri gibi oldu, demektir.][155]

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ
وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

28. "Hayır, evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıktı. Eğer geri döndürülürlerse -hiç şüphesiz- yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler. Çünkü onlar şüphesiz yalancıdırlar."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de on küsur yerde ileride olacak şeyleri olacakları gibi bildiğini zikretmiş bulunmakta ve bununla birlikte bundan daha fazla yerde olacak şeyleri olmadan önce bildiğini de haber vermektedir. Kur'ân-ı Kerim'de henüz meydana gelmemiş gelecekte olacak Allah'ın dilediği kadar birçok haber vermiş bulunmaktadır. Hatta nebisi ve nebisinden başkası da bunu haber vermiştir. Onlar ise onun ilminden dilediğinden başka bir şeyi de kuşatamazlar. Hatta şanı yüce Allah olmuşu, olmakta olanı ve gelecekte olacakların nasıl olacağını da bilir. Nitekim yüce Allah: *"Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler."* buyurmaktadır. Hatta o kimi kul-

154 Bunu Taberi, 13170-13178'de, İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesîr, III, 21'de zikretmektedir.
155 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 187.

larına bundan da öbüründen de diğerinden de bilmelerini dilediği bazı şeyleri de bildirebilir. Bununla birlikte onlar onun ilminden ancak onun dilediği şeyi kuşatabilirler.][156]

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾

33. "Onların söylediklerinin seni mahzun ettiğini elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlarmış; fakat o zâlimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar aslında seni yalanlamıyorlarmış. Fakat o zalimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."* buyurmak sûretiyle onların yalanlamadıklarını fakat bile bile inkâr ettiklerini ifade buyurmaktadır. Bilindiği gibi dil ile yalanlamadıkları ifade edilmemiştir. Böylelikle bundan onların kalpleri ile yalanlamalarının sözkonusu olmadığını bilmiş olmaktayız. Eğer yalanlayıcı inkârcının bilgisi kalbinde nefsânî bir haber olarak bulunuyor olsaydı bunlar kalpleri ile yalanlayan kimseler olurlardı. Onların kalben yalanlamadıkları ifade edildiğine göre bir tür yalan olan ve bilinen hakkı yalanlamak demek olan cuhûdun/bile bile yalanlamanın nefisteki bir yalan ve nefisteki bir yalanlama olmadığını da anlamış olmaktayız. Bu ise bir şeyi bilen bir kimsenin onu yalanlamamasını ve kendi nefsinde bildiğine muhalif bir şeyi haber vermemesini gerektirir.][157]

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

38. "Yeryüzünde yürüyen her bir hayvan ve iki kanadıyla uçan bütün kuşlar, ancak sizin gibi birer ümmettirler. Biz, o Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra (bütün bunlar) ancak Rabblerinin huzurunda toplanırlar."

Tefsiri:

[Hayvanlara gelince; hepsini şanı yüce Allah haşredip toplayacaktır. Nitekim kitap ve sünnet de buna delildir. Şanı yüce Allah: *"Yeryüzünde yürüyen her bir*

156 er-Raddu ala'l-Mantıkiyyîn, 465, 466.
157 el-Fetâva't-Tis'îniyye, V, 165.

hayvan ve iki kanadıyla uçan bütün kuşlar, ancak sizin gibi birer ümmettirler. Biz, o Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra (bütün bunlar) ancak Rabblerinin huzurunda toplanırlar." (Âyet 38) ve: *"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman."* (Tekvir, 5); *"Göklerle yerin yaratılışı ve onlarda yaydığı her bir canlı O'nun âyetlerindendir ve O dilediği zaman onları toplamaya gücü yetendir."* (Şura, 29) buyurmaktadır. *"izâ: zaman"* edatı ise kaçınılmaz olarak ileride gelecek şeyler hakkında kullanılır.][158]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Biz o Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."* Çünkü burada kitap bu husustaki iki görüşün daha meşhur olanına göre Levh-i Mahfuzdur. Nitekim yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde yürüyen her bir canlı hayvan ve iki kanadı ile uçan bütün kuşlar ancak sizin gibi birer ümmettirler. Biz o Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."* buyruğunda bağlam da buna delildir.][159]

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَإِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

39. "Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklarda kalmış sağırlardır, dilsizlerdir. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de dosdoğru yol üzerinde tutar."

Tefsiri:

[*"Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklarda kalmış sağırlardır, dilsizlerdir."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah ayrıca nur âyeti ile karanlık âyetini sözkonusu ederek şöyle buyurmaktadır: *"Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer. O kandil de bir cam içindedir. O cam ise doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan, parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir. O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir. Nûr üstünde nurdur."* (Nûr, 35) buyurmaktadır. Bu buyruk müminlerin kalplerindeki iman nuruna dair verilmiş bir örnektir. Sonra da: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir. Yahut derin bir*

158 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 248.
159 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 39.

denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz." (Nûr, 39-40) buyurmaktadır.

Birincisi bozuk inançlar ile onlara tabi olarak yapılan amellere dair bir örnektir. Bunların sahibi bunların kendisine fayda verecek bir şeyler olduklarını zanneder. Fakat onların yanına vardığı vakit bunların kendisine faydalı olacak şeyler olmadığını görür. Allah da ona o yaptığı amellerin karşılığını eksiksiz olarak verir.

İkincisi ise basit cehalete, imansızlığa ve ilimsizliğe dair verilmiş bir örnektir. Bu durumdaki kişi üst üste yığılmış ve hiçbir şey göremeyen karanlıklar içinde gibidir. Çünkü görmek ancak iman ve ilim nuru ile gerçekleşir.][160]

قُلْ أَرَأَيْتُكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾

40. "Sen de ki: Eğer size Allah'ın azabı gelirse yahut size kıyamet gelip çatarsa, Allah'tan başkasını mı çağıracaksınız? Şâyet doğru kimseler iseniz bana söyleyin."

Tefsiri:

[Yüce Allah En'am Sûresi'nde: *"Sen de ki: "Eğer size Allah'ın azabı gelirse yahut size kıyamet gelip çatarsa, Allah'tan başkasını mı çağıracaksınız? Şâyet doğru kimseler iseniz bana söyleyin. Hayır, yalnız O'na yalvarırsınız, O da dilerse (kaldırılması için) yalvardığınız şeyi giderir; siz de şirk koştuğunuz şeyleri unutursunuz."* (Âyet 40-41) buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah darlık ve sıkıntı zamanlarında kendisine dua da etmeyen, tevbe de etmeyen bir grup ile kendisine dua etmekle birlikte ona yalvarıp yakaran ve tevbe eden fakat sıkıntılarını açıp giderdiği taktirde de ondan yüz çeviren ve ona daha önce koştukları eşleri ortak koşup şirk koşan bir diğer grubu yermektedir.

Bu grup da Muattıla ve müşrikler gibi iki türlüdür. Bir grubun başına darlık ve sıkıntı geldiği taktirde Allah'a dua da etmezler, ona yalvarıp yakarmazlar, ona

160 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 100-101.

tevbe de etmezler. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki, senden önceki ümmetlere Biz nice peygamberler gönderdik. Onları yalvarırlar diye darlığa ve sıkıntıya uğrattık. Bari onlara azabımız geldiğinde yalvarsalardı. Fakat kalpleri katılaşmıştı. Şeytan da yaptıklarını kendilerine süslü göstermişti."* (Âyet 42-43); *"Andolsun ki onları azap ile aldığımız halde yine de Rabblerine itaatle boyun eğmediler. Yalvarıp, yakarmadılar."* (Mü'minun, 76); *"(O münâfıklar) görmüyorlar mı ki, onlar her yıl ya bir veya iki kere deneniyorlar? Sonra tevbe de etmiyorlar, ibret de almıyorlar."* (Tevbe, 126); *"Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun." denildiğinde onlar: "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız." derler. Ya şeytan onları alevli ateş azabına çağırıyorsa da mı?"* (Secde, 21) buyurmaktadır.

Bir diğer kesim ise darlık ve sıkıntı halinde ona yalvarıp yakarır, ona tevbe ederler. Fakat bu sıkıntılarını açıp giderdiği vakit de ondan yüz çevirirler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İnsana bir sıkıntı gelip çattığında yanı üzereyken, otururken veya ayakta iken Bize dua eder. Fakat Biz onun sıkıntısını giderdiğimiz zaman, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı(yı gidermek) için Bizi çağırmamış gibi geçer, gider. İşte haddi aşanlara işledikleri böylece süslü gösterilir."* (Yunus, 12); *"İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve yan çizer. Ona kötülük dokunduğu zaman ise pek ümitsiz olur."* (İsra, 83); *"Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman Ondan başka taptığınız her şey kaybolur. Fakat O sizi kurtarıp, karaya çıkarınca (yine) yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür."* (İsra, 67) Müşrikler hakkında da az önce geçtiği gibi: *"Sahip olduğunuz her bir nimet Allah'tandır. Sonra size herhangi bir sıkıntı gelip çattığında Ona yalvarıp yakarırsınız. Nihâyet O, sizden sıkıntıyı giderdiğinde ise içinizden bir grup Rabblerine şirk koşuverirler."* (Nahl, 53-54) buyurmaktadır.

Övülen üçüncü kısımdır. Bunlar da Allah'a dua eden, ona tevbe eden, rahat ve bolluk hallerinde de ona kulluk ve tevbe etmek üzere sebat gösteren kimselerdir. Böylelikle bunlar hem rahat ve bolluk zamanlarında hem darlık ve sıkıntı zamanlarında ona ibadet ve itaat eder. Bunlar da sabır ve şükür ehli olan kimselerdir. Nitekim bu özellik onun nebileri -salat ve selâm onlara- hakkında da zikredilmiş bulunmaktadır.][161]

161 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 370-372.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾

42. "Andolsun ki, senden önceki ümmetlere Biz nice peygamberler gönderdik. Onları yalvarırlar diye darlığa ve sıkıntıya uğrattık."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Onları yalvarırlar diye darlığa ve sıkıntıya uğrattık. Bari onlara azabımız geldiğinde yalvarsalardı."* (Âyet 42-43) buyurmaktadır. Yani kendilerine azabımız geldiği zaman yalvarıp yakarmaları gerekmez miydi? Çünkü azabın gelişi esnasında onların yalvarıp yakarmaları gerekir.][162]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Andolsun ki, senden önceki ümmetlere Biz nice peygamberler gönderdik. Onları yalvarırlar diye darlığa ve sıkıntıya uğrattık."* (Âyet 42) Yine yüce Allah: *"Andolsun ki onları azap ile aldığımız halde yine de Rabblerine itaatle boyun eğmediler. Yalvarıp, yakarmadılar."* (Mü'minun, 76) buyurmaktadır. Bu, kendisine yalvarıp yakarmaları, üzerinde bulundukları halden vazgeçip tevbe etmeleri için dünyada iken onlara yapılan bir azaptır. Bundan sonra ise kalplerin katılaşmasını ve yalvarıp yakarmalarını, boyun eğmelerini engelleyen kalpleri bürüyen günahları sözkonusu etmektedir.][163]

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ اٰمَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾

48. "Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Artık kim iman edip (davranışlarını) düzeltirse onlara korku yoktur; onlar üzülmezler de."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Biz peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olmak üzere göndeririz."* buyurmaktadır. Onlar kötülük işleyenleri amellerinin akıbette-

162 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII. 163.
163 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. II. 484-485.

ki cezalarını bildirerek uyarırlar, iman edip salih amel işleyenlere de ebedi nimetler içinde olacaklarını müjdelerler.][164]

قُلْ لَآ أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَآئِنُ اللهِ وَلَآ أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

50. "De ki: Ben size yanımda Allah'ın hazineleri vardır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size: Şüphesiz ben bir meleğim de demiyorum. Ben, ancak bana vahyolunan (Kur'ân) a uyarım. De ki: "Hiç görmeyenle gören bir olur mu? Hiç düşünmüyor musunuz?"

Tefsiri:

[Yüce Allah Rasûlüne bu üç iddiayı ileri sürmekten uzak kalmasını şu buyruğu ile emretmektedir: *"De ki: Ben size yanımda Allah'ın hazineleri vardır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size: Şüphesiz ben bir meleğim de demiyorum."* (Âyet 50) İşte Nuh (aleyhisselâm) da böyle demiştir. O hem Ululazm peygamberlerin ilki hem şanı yüce Allah'ın yeryüzündekilere gönderdiği ilk rasûl olarak diğer taraftan rasûllerin de Ululazm peygamberlerin de sonuncusu her ikisi de böyle bir işten (bu iddialardan) uzak olduklarını ifade etmektedirler. Buna sebep ise onların rasûlden bazen gaybı bilmesini istemeleridir. *""Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek?" derler."* (Mülk, 25); *"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: "Onun bilgisi Rabbimin yanındadır."* (A'raf, 187) buyruklarında olduğu gibi. Bazen de onların (kainata) etkin olmalarını isterler. Yüce Allah'ın: *"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız. "Yahut senin hurmalıklardan, asmalardan bir bahçen olsun da aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtasın. Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza topluca getiresin. Yahut altından bir evin olsun ya da göğe çıkasın. Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece de çıktığına asla iman etmeyiz." De ki: "Fesubhanallah! Ben peygamber olarak gönderilmiş bir insandan başka bir şey miyim ki?"* (İsra, 90-93) buyruklarında olduğu gibi. Bazı hallerde de beşeri ihtiyaçlarından ötürü rasûlü ayıpladıklarını görüyoruz. *"Ve şöyle dediler: "Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı*

164 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 501.

olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?" (Furkan, 7-8) buyruğunda olduğu gibi.

Şanı yüce Allah ona kendisinin gaybı bilmediğini, Allah'ın hazinelerine sahip olmadığını, yemeğe ve mala ihtiyacı bulunmayan bir melek olmadığını bunun yerine onun ancak kendisine indirilen vahye uyan birisi olduğunu ve kendisine vahyedilen ve din demek olan şeye uymak durumunda olduğunu haber vermesini emir buyurmaktadır. O din ise Allah'a itaat etmektir, gizli ve açık, ilmen ve amelen ona ibadet etmektir. O bu üç şeyden ancak şanı yüce Allah'ın kendisine verdiği kadarını elde edebilir. Böylelikle o Allah'ın kendisine öğrettiği şeyleri ondan bilip öğrenir. Allah'ın kendisine yapabilme kudretini verdiği şeylere kadir olur. Alışılagelmiş adete yahut da insanların çoğunluğunun adetine aykırı olan hususlardan, ancak Allah'ın kendisini muhtaç kılmadığı şeylere muhtaç olmaz.][165]

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

52. "Rabblerine sabah akşam -sırf O'nun rızasını dileyerek- dua edenleri kovma. Onların hesabından sana birşey düşmez. Senin hesabından da onlara bir şey düşmez ki onları kovasın. (Kovarsan) o taktirde zâlimlerden olursun."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim müşrikler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Sa'd b. Ebu Vakkas, İbn Mesud, Habbab b. el-Eret, Ammar b. Yasir, Bilal ve buna benzer güçsüz kimseleri uzaklaştırmasını istemişlerdi.[166] Bu ise Mekke'de ashab-ı kiram arasında suffe ehli bulunmadan önce olmuştu. Şanı yüce Allah da: *"Rabblerine sabah akşam -sırf O'nun rızasını dileyerek- dua edenleri kovma. Onların hesabından sana*

165 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 312-313.

166 Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 36. Heysemi, Mecmau'z-Zevâid, VII, 20'de senedinin sahih olduğunu belirttiği gibi Ahmed Şakir de Taberi, 13255'e düştüğü notunda sahih olduğunu belirtmektedir. Fakat rivâyet Eş'as b. Sevvar etrafında dönüp durmaktadır. O ise zayıf bir ravidir.

birşey düşmez. Senin hesabından da onlara bir şey düşmez ki onları kovasın. (Kovarsan) o taktirde zâlimlerden olursun. Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: "Allah aramızdan bunlara mı lutfetti (Onlara mı imanı ihsan etti) ?" desinler diye. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?" (Âyet 52-53) buyruklarını indirdi.][167]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bazı zenginler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den fakirleri yanından uzaklaştırmasını isteyince yüce Allah onun böyle yapmasını yasakladı ve onları kendi rızasını dileyen kimseler olarak övüp: *"Sırf onun rızasını dileyerek sabah akşam Rabblerine dua edenleri kovma."* buyurdu.][168]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların söylediklerinin benzeri şudur: "Şüphesiz yüce Allah'ın: *Sırf onun rızasını dileyerek sabah akşam Rabblerine dua edenleri kovma*"; *"Sabah akşam Rabblerinin rızasını dileyerek ona dua (ve ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür."* (Kehf. 28) buyruğunun Suffa ehli hakkında indiğini söylemelerine ve yine: "Muğire b. Şu'be'nin kölesi kırk ebdaldan birisidir."[169] demelerine benzer. Aynı şekilde Ebdal'ın Aktab'ın Gavs'ların ve Velilerin sayıları ile ilgili ifadelerin bulunduğu hadis-i şerif ile hadis ilmi erbabının yalan olduğunu bildiği bunların emsali rivâyetler de böyledir.

Aynı şekilde bu gibi hadisler hadis ehlinin bildikleri yolların dışındaki yollarla da bilinir. Bizim yüce Allah'ın: *"Sırf Rabblerinin rızasını dileyerek sabah akşam Rabblerine dua edenleri kovma"* buyruğu ile; *"Sabah akşam Rabblerinin rızasını dileyerek ona dua (ve ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür."* (Kehf, 28) buyruklarının En'am ve Kehf sûrelerinde yer aldığını bilmemiz de buna benzer. Bu iki sûre ise insanların ittifakı ile Mekke'de inmiştir. Suffe ise ancak Medine'de idi.][170]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu manayı yüce Allah'ın: *"Sırf Rabblerinin rızasını dileyerek sabah akşam ona dua edenleri kovma"* buyruğu da desteklemektedir. Buradaki dua, sabah ve

167 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 192.

168 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 125.

169 Şeyhu'l-İslâm bu hadisin uydurma olduğunu birkaç yerde açıklamış bulunmaktadır. Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin hakkında değerlendirmelerde bulunduğu hadisler için bk. Mecelletü'l-Hikme. sayı 6.

170 Minhâcü's-Sünne. VI. 424.

ikindi namazları diye de tefsir edilmiştir.[171] Bu iki namaz ile onun vechini/zatını istediklerini, bu hadis-i şerifte de onların ona (Allah'a) bakacaklarını haber verdiğine göre onların bu iki namazı kılmaya teşvik edilmeleri yüce Allah'ın vechini murad eden kimselerin onun vechine bakacağı ile uygun (bir mana)dır.][172]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu âyet-i kerime ameli ile Allah'ı murad eden herkes hakkında umumidir. Onların sabah akşam dua etmeleri de sabah namazı ile öğle namazını kılan kimseleri kapsar. Bununla birlikte bu âyet-i kerime ne Suffe Ehli hakkında özeldir ne de onlar hakkında inmiştir. Çünkü bu âyet Mekke'de nazil olmuştur.][173]

Merhum İbn Teymiyye, Rafızi İbn Mutahhar el-Hilli'ye cevabında dedi ki:

[Aksine Ebu Bekir es-Sıddik eğer İslâm'dan önce en aşağılık kimseler arasında olsaydı bile bundan dolayı onun tenkit edilmesi sözkonusu olmazdı. Çünkü İbn Sâd, İbn Mesud, Suhayb, Bilal ve onlardan başka diğer mustazaflar da böyle idi ve müşrikler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den onları yanından kovmalarını istemişlerdi. Şanı yüce Allah ise onun böyle yapmasını yasakladı ve: *"Sırf Rabblerinin rızasını dileyerek sabah akşam ona dua edenleri kovma. Onların hesabından sana bir şey düşmez, senin hesabından da onlara bir şey düşmez."* buyruğundan itibaren *"Allah şükredenleri en iy ibilen değil midir."* (Âyet 52-53) buyruklarına kadar indirdi.][174]

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوٓا اَهٰٓؤُلَٓاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَاۜ اَلَيْسَ
اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشَّاكِرٖينَ ﴿٥٣﴾

53. "Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: "Allah aramızdan bunlara mı lutfetti (Onlara mı imanı ihsan etti)?" desinler diye. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"

Tefsiri:

[Âlemin durumlarını iyice okuyan bir kimse, şanı yüce Allah'ın yeryüzündekilere O'nu (sallallâhu aleyhi ve sellem) rasûl olarak göndermesinden daha büyük bir nimet olmadığını, onun risaletini inkâr eden kimselerin de yüce Allah'ın hakla-

171 İbn Cerir, XI. 382-384'de geçtiği üzere Mücahid ve Katade böyle tefsir etmişlerdir.
172 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI. 424.
173 Câmiu'l-Mesâil, II. 83.
174 Minhâcü's-Sünne, VIII, 543-544.

rında: *"Allah'ın nimetini küfür (ve nankörlük) ile değiştiren ve kendi kavimlerini de helâk yurduna, cehenneme sokanları görmez misin?"* (İbrahim, 28) buyurduğu kimseler olduğunu açıkça görecektir.

İşte bundan dolayı bu nimeti kabul eden kimseler yüce Allah'a şükretmek ile nitelendirilmişlerdir. Yüce Allah: *"Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: "Allah aramızdan bunlara mı lutfetti (Onlara mı imanı ihsan etti) ?" desinler diye. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"* (Âyet 53) buyurmaktadır.][175]

Merhum İbn Kayyım dedi ki:

[*"Allah şükredenleri en iyi bilen değil mi"* buyurmaktadır. Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'yi -Allah ona rahmet etsin- şöyle derken dinledim: Bunlar iman nimetinin değerini bilip bundan dolayı Allah'a hamd eden kimselerdir.][176]

وَإِذَا جَآءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَۙ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوٓءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ
وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾

54. *"Âyetlerimize iman edenler sana geldiğinde onlara de ki: "Selâm sizlere. Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı. Şöyle ki: İçinizden kim bilmeyerek kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe eder düzeltirse, şüphesiz O mağfiret ve merhamet edendir."*

Tefsiri:

[Şüphesiz şanı yüce Allah mümin kulları lehine kendi zatı üzerinde bir hak olduğunu tespit etmiştir. Nitekim: *"Müminlere yardım etmek üzerimizde bir haktır."* (Rûm, 48) ve: *"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı."* buyruklarında dile getirildiği ve Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde yer alan şu hadiste ifade edildiği gibi: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineği üzerinde arkasında binmiş bulunan Muaz b. Cebel'e şöyle dedi: "Ey Muaz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?" Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedim. O: "Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etmeleridir. Peki onlar bunu yapacak olurlarsa kulların Allah'ın üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor

175 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 88
176 Medaricü's-Salikin, II, 481.

musun?" sordu. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilendir dedim. O: "Onların onun üzerindeki hakları onları azaplandırmamasıdır." buyurdu.[177]

İşte bu, şanı yüce Allah'ın eksiksiz kelimeleriyle ve dosdoğru olan vaadi ile vacip olmuş bir haktır.][178]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: *"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı. Şöyle ki içinizden kim bilmeyerek kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe eder düzeltirse şüphesiz O mağfiret ve merhamet edendir."* buyruğudur. Bunlar birbirinden farklı iki mananın da maksat olarak gözetildiği iki vurgudur. Nitekim yüce Allah'ın: *"Şüphesiz O mağfiret ve merhamet edendir."* buyruğunun te'kidi yüce Allah'ın: *"İçinizden kim bilmeyerek kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe eder düzeltirse şüphesiz O mağfiret ve merhamet edendir."* buyruğunun te'kidinden farklıdır. Bu ise herhangi bir kapalılığı olmayan gâyet açık bir husustur. Kur'ân-ı Kerim'de ve Arapların konuşmalarında/dilinde çokça görülen bir husustur.][179]

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

55. "Günahkârların yolu sana belli olsun diye âyetleri böylece açıklıyoruz."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Günahkârların yolu sana belli olsun diye"* buyruğu hem ref hem nasb ile okunmuştur. Yani senin için onların yolları apaçık belli olsun diye. Çünkü insan eşyayı açıkça anlayıp görmeye çalışır. Araplar da: "Bâne'ş-şey'u ve beyyenehu: O şey açıklık kazandı ve o şeyi açıklığa kavuşturdu.", "tebeyyene'ş-şey'u ve tebeyyentuhu: O şey apaçık ortaya çıktı ben de onu apaçık gördüm.", "istebâne'ş-şey'u ve'stebentehu: O şey açıklık kazandı ve ben de onu açıkça gördüm." derler. Bütün bunlar, lazım ve müteaddi/geçişli ve geçişsiz olarak kullanılabilir.][180]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Günahkârların yolu sana belli olsun diye"* buyruğu hem ref

177 Buhârî, 5967; Müslim, 30.
178 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 775-776.
179 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 277.
180 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 64.

ile hem nasb ile okunmuştur. Yani sen onların yollarını açık seçik göresin... Çünkü eşya, eşyanın açıklık kazanması içindir. Araplar da: Beyyene'ş-şey'e: O şeyi açıkça gösterdi, ortaya koydu", "beyyentuhû: onu açıkladım, açıklığa kavuşturdum", "tebeyyene: o açıklığa kavuştu" ve "tebeyyentuhû: onu açıkça gördüm, anladım", "istebâne: açıklık kazandı", "istebentehû: açıkça gördüm, görmek istedim" derler.

Bunların hepsi de hem lazım hem müteaddi/geçişli ve geçişsiz kullanılırlar. Yüce Allah'ın: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse ... (onu) iyice araştırın."* (Hucurat, 6) buyruğunda müteaddi/geçişlidir. Şanı yüce Allah'ın: *"Apaçık bir hayasızlık."* (Nisa, 19) buyruğunda ise lazımdır. Buna göre "beyan" bir şeyi açıklığa kavuşturmak ve bir şeye açıklık getirmek anlamındadır. Çoğunlukla anlamı budur. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz beyanın/güzel açıklayıcı sözün bir kısmı bir sihirdir (büyü gibi etkileyicidir.)"[181] buyruğunda olduğu gibi.][182]

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

61. "O, kullarının üzerinde kâhir (egemen) olandır. Ve üzerinize koruyucular da gönderir. Nihâyet birinize ölüm gelse, elçilerimiz onun ruhunu alırlar. Onlar eksik de yapmazlar (bir fazlalık da.)"

Tefsiri:

[Melekler Allah'ın kendisi ile göklerin ve yerin işlerini çekip çevirdiği kevnî emirlerinin uygulanması hususunda Allah'ın elçileridir. Yüce Allah: *"Nihâyet onların her birine ölüm geldiğinde: Rabbim beni döndürün der."* (Mü'minun, 99); *"Öyle değil, hatta elçilerimiz de yanlarındadır, yazıp duruyorlar."* (Zuhruf, 80) buyruklarında olduğu gibi.][183]

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ
أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ
الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

181 Buhârî, 5146.
182 Muellafatu Şeyh, Muhammed b. Abdülvehhab, IX, 184.
183 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 119.

65. "De ki: "O, size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi fırkalar halinde birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kâdir olandır." İyice idrâk etsinler diye âyetleri nasıl açıkladığımıza bir bak!"

Tefsiri:

[*"De ki: O size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi birbirinize katıp kiminizin hıncını kiminize tattırmaya kadir olandır."* Sahih'te de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"De ki: O size üstünüzden* ... "buyruğu nazil olunca "(Allah'ım) zatına sığınırım." buyurdu. *"Yahut ayaklarınızın altından"* buyruğuna gelince: "(Allah'ım) zatına sığınırım." buyurdu. *"Ya da sizi birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır."* buyurunca da: "İşte bu ikisi daha kolaydır." buyurdu.[184]

(Ehl-i sünnet alimleri) dedi ki: Şanı yüce Allah her ikisini de yapma kudretine sahiptir. Fakat o bunları yapmayı murad etmez. Aksine şanı yüce Allah bu ümmeti nebisinin lisanı üzere onlara kendilerinden olmayan bir düşmanı kendilerine musallat edip onları toptan imha edecek yahut da genel bir kıtlık ile onları helak edecek bir azap göndermeyeceğine dair bu ümmeti himayesi altına almıştır.[185]][186]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de şu: *"De ki: O size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır."* buyruğunu okuyup şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Şüphesiz bu gerçekleşecektir. Fakat bunun tevili/gerçekleşme zamanı henüz gelmedi. Abdullah b. (Mesud)'dan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Beş şey gerçekleşmiş bulunmaktadır. Batşa/şiddetle yakalayış, lizâam/yakaya yapışan azap, duman, Kamer(in yarılması) ve Rum(ların galip gelecekleri.)][187]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen hadiste belirtildiği üzere yüce Allah'ın: *"De ki: "O, size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi fırkalar halinde birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını*

184 Kaynakları daha önce gösterildi
185 Kaynakları daha önce gösterildi
186 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 285: VI. 231. VIII. 10. 293. 499. XI. 489: Minhâcü's-Sünne. II. 90. III. 270-271. VI. 231: el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 303.
187 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 294.

tattırmaya kâdir olandır." âyeti nazil olunca: Bu (söylenenler) gerçekleşecektir fakat bunun te'vili/gerçekleşme zamanı henüz gelmemiştir buyurdu.][188]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bununla birlikte Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Cabir (radıyallâhu anh)'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şu rivâyeti sabittir: Yüce Allah'ın: *"De ki: O size üstünüzden"* buyruğu nazil olunca: Allah'ım sana sığınırım, buyurdu. *"Yahut ayaklarınızın altından"* buyruğu inince yine: Allah'ım sana sığınırım, buyurdu. *"Ya da sizi birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır."* buyruğu nazil olunca: Bu ikisi daha kolaydır, buyurmuştur.

Bu, bizim fırkalar halinde birbirimize katılmamızın ve birimizin hıncını diğerine tattırılmasının mağfiret dilemekle uzaklaştırılacak türden bir azap olmasını gerektirmektedir.][189]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edildiği üzere yüce Allah'ın: *"De ki: O size üstünüzden"* buyruğu inince: Sana sığınırım, buyurmuş. Sonra *"Yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye"* buyurunca yine: Sana sığınırım buyurmuş. *"Ya da sizi birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır."* buyurunca da: Bu ikisi daha kolaydır buyurmuştur."

İşte bu fırkalar halinde onları birbirlerine katmasının birinin hıncını diğerine tattırmasının zorunlu olarak gerçekleşeceğine delildir. Onlar bu hususta cahiliye içerisinde bulunmakla birlikte böyle bir durumda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bundan uzak olduğu da muhakkaktır.

Bundan dolayı Zühri şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı sayıca çok oldukları halde fitne başgösterdi. Kur'ân'ın teviline dayanılarak akıtılan her bir kan yahut alınan her bir mal ya da çiğnenen her bir iffetin heder olduğu üzerinde icma ederek onların bu yaptıklarını cahiliye döneminde yapılanlar mertebesinde değerlendirdiler.

Malik de Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan sabit kendi isnadı ile onun şunları söylediğini rivâyet etmektedir: -Yüce Allah'ın: *"Müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını bulup barıştırın."* (Hucurat, 9) buyruğunu kastederek:- İnsanlar bu âyet gereğince amel etmediler dediğini rivâyet etmektedir. Çünkü müslümanlar

188 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 370.
189 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 44.

birbirleriyle savaştıklarında yüce Allah'ın emrettiği gibi aralarını bulup düzeltmek görev idi. Bununla amel edilmediği için ortaya çıkan olaylar bir fitne ve bir cahiliye işi olarak ortaya çıktı.][190]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde de böyledir: Yüce Allah'ın: *"De ki: O üstünüzden"* buyruğu inince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Sana sığınırım buyurdu. *"Yahut ayaklarınızın altından"* buyruğu gelince: (Yine) sana sığınırım buyurdu. *"Bir azap göndermeye ya da sizi birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır."* buyruğunda da bu son ikisi daha evhendir buyurmuştur.

Böyle olması bu ümmetin bir takım günahları işlemesinin ve aralarında anlaşmazlıkların başgöstermesinin zorunlu olmasından dolayıdır. Çünkü böylesi beşer tabiatının gereklerindendir. Âdemoğullarının bundan başka bir halde olmaları imkânsızdır. İşte bu sebeple ümmet arasında meydana gelen ihtilaflar, çarpışmalar ve günahlar bu ümmetin eksikliğine delil olmaz. Aksine bu ümmet, ümmetlerin en faziletlisidir. Aralarında başgösteren bu olaylar ise beşer olmanın gereklerindendir. Bunlar başka ümmetlerde daha çok ve daha büyüktür. Onun dışındaki diğer ümmetlerin hayrı daha az iken bu ümmetteki hayır daha çoktur. Ondaki şer de daha azdır. Kendisi dışındaki diğer bütün ümmetlerdeki hayırların her türü bu ümmette çok daha büyük ölçüdedir. Bu ümmetteki her bir şer ise dışındaki diğer ümmetlerde çok daha büyüktür.][191]

لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

67. "Her bir haberin kararlaştırılmış bir zamanı vardır. Siz de yakında öğrenirsiniz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Her bir haberin kararlaştırılmış bir zamanı vardır."* buyurmaktadır. Bizler Allah'ın verdiği haberin kararlaştırıldığı zamanı/gerçekleştiği vakti biliriz. Bu ise Allah'ın haber verdiği hakikattir.][192]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kavmin de onu yalanladı, halbuki o hakkın ta kendisidir. De ki: Ben sizin üzerinizde bir vekil değilim. Her bir haberin kararlaştırılmış bir za-*

190 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 310-311.
191 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 150-151.
192 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 427-428.

manı vardır." buyruğu ile ilgili olarak bazıları dedi ki: Karar kılacağı bir yeri, bir hakikati ve sonunda varacağı bir noktası vardır. Böylelikle o işin ne kadarının hak ne kadarının bâtıl ne kadarının doğru ne kadarının yalan olduğu da açıkça görülecektir.

Mukatil dedi ki: Allah'ın verdiği her bir haberin gerçekleşeceği bir zamanı ve bir mekanı vardır. Bu konuda herhangi bir ihtilaf ve herhangi bir gecikme sözkonusu değildir.[193]

İbnu's-Sâ'ib dedi ki:[194] Dünyada gerçekleşecek olan her bir sözün ve fiilin bir hakikati vardır ve siz bunu bileceksiniz. Ahirette olan da size açıkça gösterilecek ve siz de bileceksiniz. Hasan dedi ki:[195] Her bir amelin bir karşılığı vardır. Kim hayır türünden bir iş yapacak olursa cennette onun karşılığında mükafatını görür. Kim de bir kötülük yapacak olursa cehennemde onun cezasını görür ve siz de bileceksiniz.

Hasan'ın bu sözünün manası şudur: Şüphesiz ameller ile ilgili vaad ve tehdit sözkonusudur. O ameller ile ilgili vaad ve tehditler gerçekleşmesi sözkonusu edilen haberdir. Böylelikle bu sözün manası ortaya çıkmaktadır. Yoksa bizzat verilecek olan karşılık haberin kendisidir, demek istememiştir.

Süddi'nin de[196] yüce Allah'ın: "*Her bir haberin kararlaştırılmış bir zamanı vardır.*" buyruğu hakkında: Benim size vaadettiğimin bir vadesi vardır ve siz onu tanıyacak kadar o gelip sizi bulacaktır, size gelecektir demiştir. Ata'dan da[197] "*Her bir haberin kararlaştırılmış bir zamanı vardır.*" buyruğu hakkında şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Kişinin işleyeceği günahı işlemesi için onun cezası ertelenir. O günah olanı işlediği taktirde ona cezası verilir. Yani bir kimse cezasını çekmekle tehdit olunduğu bir günahı işlemedikçe tehdit olunan ceza ile cezalandırılmaz.][198]

193 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesîr, III, 61'de bu sözü nakletmiş olmakla birlikte herhangi bir şahsa isnad etmemiştir. Mukatil'e ait sözü de o şöylece nakletmiştir: Dünya hayatında Bedir günü ahirette de cehennem bundan (bu tür haberlerdendir) şeklindedir.

194 İbnu's-Sâib'in sözünü Beğavî, II, 86'da zikretmiştir.

195 Onun bu sözünü herhangi bir kaynakta bulamadım.

196 İbn Cerir, XI, 435.

197 Kaynağını tespit edemedim.

198 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 370-371.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرَى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

68. "Âyetlerimize dalanları (alay edenleri) gördüğün zaman onlar başka bir söze dalıncaya kadar, kendilerinden yüz çevir. Eğer şeytan sana unutturursa, artık hatırladıktan sonra, o zâlimler topluluğu ile oturma!

69. Sakınanlara onların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat sakınırlar diye (onlara) hatırlatmaları gerekir."

Tefsiri:

[Hayrı unutmak, yüce Allah'ın: "*Eğer şeytan sana unutturursa artık hatırladıktan sonra o zalimler topluluğu ile oturma!*" buyruğunda olduğu gibi şeytandan ötürü olur.][199]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hicret ise bazı hallerde -günahları hecretmek/terk etmek şeklinde olduğu taktirde- bir tür takvadır. Nitekim yüce Allah: "*Âyetlerimize dalanları (alay edenleri) gördüğün zaman onlar başka bir söze dalıncaya kadar, kendilerinden yüz çevir. Eğer şeytan sana unutturursa, artık hatırladıktan sonra, o zâlimler topluluğu ile oturma! Sakınanlara onların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat sakınırlar diye (onlara) hatırlatmaları gerekir.*" (Âyet 68-69) buyurarak takva sahibi olanların zalimlerden farklı olduklarını ve Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşulan meclisleri hecretmek/terk etmekle emrolunan kimselerin takva sahibi kimseler olduklarını beyan buyurmaktadır.][200]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Âyetlerimize dalanları (alay edenleri) gördüğün zaman onlar başka bir söze dalıncaya kadar, kendilerinden yüz çevir. Eğer şeytan sana unutturursa, artık hatırladıktan sonra, o zâlimler topluluğu ile oturma! Sakınanlara onların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat sakınırlar diye (onlara) hatırlatmaları gerekir.*" (Âyet 68-69) buyruğunda Allah'ın âyetleri hakkın-

199 Minhâcü's-Sünne, V, 183.
200 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 211.

da ileri geri konuşarak dalanların sözlerinden yüz çevirmeyi önce emretmekte ve onlarla birlikte oturmayı yasaklamaktadır. Durum bu iken söylenen her sözü dinlemek nasıl övülecek bir iş olabilir.][201]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Âyetlerimize dalanları (alay edenleri) gördüğün zaman onlar başka bir söze dalıncaya kadar, kendilerinden yüz çevir. Eğer şeytan sana unutturursa, artık hatırladıktan sonra, o zâlimler topluluğu ile oturma! Sakınanlara onların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat sakınırlar diye (onlara) hatırlatmaları gerekir."* (Âyet 68-69) buyurmak sûretiyle zalimlerle birlikte ve oturmayı dahi yasaklamakta iken onlarla beraber içli dışlı bir şekilde geçinip gitmek yahut da onları dost edinmek nasıl sözkonusu olabilir?][202]

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

70. "Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinip dünya hayatının kendilerini aldatmış olduğu kimseleri terket. Allah'tan başka bir dost ve bir şefâatçısı olmayan her bir nefsin, kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmemesi için sen onunla (Kur'ân'la) hatırlat. Ne kadar fidye verse de ondan alınmaz. Onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr edegeldiklerinden dolayı, onlar için kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinip dünya hayatının kendilerini aldatmış olduğu kimseleri terket. Allah'tan başka bir dost ve bir şefâatçısı olmayan her bir nefsin, kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmemesi için sen onunla (Kur'ân'la) hatırlat."* buyurmaktadır. *"Tübsele: Helâke sürüklenmesi"* rehin alınması, alıkonulması, esir edilmesi demektir.][203]

201 el-İstikâme, I, 217
202 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 254.
203 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 99.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Günahın kişiyi çepeçevre kuşatması ise içinden çıkmasına imkânı olmayacak şekilde onun etrafını sarmış olmasıdır. Bu ise ölene kadar o günah üzerinde ısrar eden kimse için sözkonusudur. Nefsinin kazandıkları yüzünden helak olmak/alıkonmak da işte budur. Nitekim yüce Allah: *"Her bir nefsin kazandıkları yüzünden helake sürüklenmemesi için sen onunla hatırlat."* buyurmaktadır. Yani dünya ve ahirette kurtuluşunu sağlayacak olan hususlardan alıkonulması demektir. Çünkü masiyetler kişiyi işleyen için eline ayağına vurulmuş bir zincir ve onun için bir zindandır. Tevhid fezasında dolaşmasının önünde bir engeldir. Salih amellerin meyvesini koparmasının önünde bir settir. O burada da hapistedir, ahirette de öyle olacaktır.][204]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinip dünya hayatının aldatmış olduğu kimseleri terk et. Allah'tan başka bir dost ve bir şefaatçısı olmayan her bir nefsin kazandıkları yüzünden helake sürüklenmemesi"* zindana atılmaması, alıkonulmaması, rehin alınmaması *"için sen onunla hatırlat. Ne kadar fidye versen de ondan alınmaz. Onlar kazandıkları yüzünden helake sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr edegeldiklerinden dolayı onlar için kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır."*][205]

وَكَذَٰلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

75. "Biz, İbrahim'e kesin bilgiye varanlardan olsun diye göklerin ve yerin mülkünü böylece gösteriyorduk."

Tefsiri:

[Bu hususu Kur'ân-ı Kerim'in de haber verdiği gibi onlar şefaatçiler ve ortaklar edinirlerdi. Ondan dolayı İbrahim el-Halil: *"Ben kaybolanları sevmem."* (En'am, 76) demiş ve onların yani müşriklerin alışageldikleri gibi ve onların 'adet edindikleri şekilde herhangi bir kimselerinin sevip arzu ettiği şeylere ibadet etmesi ve kendi hevâsını ilah edinmesi sebebi ile kaybolup gidenleri sevmediğini zikretmiştir.

204 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 384.
205 er-Raddu ala'l-Mantıkiyyîn. 526.

İbrahim (aleyhisselâm)'ın: *"Ben kaybolanları sevmem."* demesi uygun ve açıkça anlaşılan bir sözdür. Çünkü ufûl eden/kaybolan, kendisine ibadet edenin bulunduğu yerden kaybolur ve kendisine ibadet edip ondan yardım isteyen ondan yararlanan kimseden bu ufûlü vaktinde kaybolma halini sürdürür.

Fakat bir kimse faydasına olan şeyleri kendisinden istediği, zararları kendisinden de uzaklaştırmasını dilediği kimseye ibadet edecek olursa bu ibadet ettiği varlığın bütün vakitlerde bulunması bir zorunluluktur. Eğer kaybolacak olursa, o vakit onun bağımsız olması bir tarafa, fayda sağlamak ve zararı önlemekte herhangi bir sebep olabilme ihtimalinin sözkonusu olamayacağı duyularla açıkça anlaşılır.

Bundan dolayı İbrahim (aleyhisselâm) onlarla tartışırken onlara bunu söylemiştir: *"Kavmi ona karşı delil getirmeye kalkıştı. O da dedi ki: "(Allah) beni doğru yola iletmişken benimle Allah hakkında mücadele mi ediyorsunuz? Ben ise O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Meğer ki Rabbim bir şey dilemiş olsun. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız? Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki gruptan hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin.) İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."* (Âyet 80-82) Bu müşriklerin adeti üzere İbrahim'i tanrıları ile korkutan bir kavmin tartışma/delil getirme tarzıdır. Onlar kendi tağutlarını inkâr eden kimselere bunun zarar vereceğini söyleyerek korkutuyorlardı. Buna karşılık İbrahim el-Halil: *"Ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım."* demişti. Allah'a ibadet edildiği gibi Allah'a denk tutarak ibadet ettiğiniz öyle bir varlıktan nasıl korkarım? Halbuki sizler Allah'ın üzerinize hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşuyorsunuz diye korkmuyorsunuz? Çünkü Allah kendisinden başka herhangi bir şeye ibadet edileceğine dair semadan herhangi bir kitap da indirmemiştir, bir rasûl de göndermemiştir. Nitekim yüce Allah: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf, 45) buyurmaktadır.][206]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbadetin sevmenin ta kendisi, sevmek de ortak koşmanın da şirk koşmanın aslı olduğunu açıkça ortaya koyan hususlardan birisi de şanı yüce Allah'ın ha-

---

206 Buğyetu'l-Murtâd, 374.

niflerin imamı İbrahim el-Halil'in kıssasında zikrettiği şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü orada şöyle buyrulmaktadır: *"Gece onu bürüyüp örtünce bir yıldız gördü: Bu muymuş benim Rabbim demişti. O (yıldız) sönüp gidince de: Ben öyle sönüp gidenleri sevmem demişti."* (Âyet 76) Ay hakkında ise *"Eğer Rabbim bana hidâyet etmezse ben muhakkak sapıklardan olurum, demişti."* (Âyet 77) Güneş de kaybolup gidince: *"Kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım demişti. Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."* (Âyet 78-79) demişti. Bundan dolayı İbrahim müşriklerden de onların Allah'a ortak koştuklarından da uzaklaşarak şöyle demişti: *"Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? Onlar -âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır."* (Şuarâ, 75-77) Yüce Allah bir başka yerde: *"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: "Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik, yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyyen baş göstermiştir." demişlerdi."* (Mümtehine, 4) buyurmaktadır.][207]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların bu yolun aslında İbrahim el-Halil'in *"Ben sönüp gidenleri sevmem."* sözü ile izlediği yolu olduğu şeklindeki iddiaları İbrahim (aleyhisselâm)'a açık bir yalandır. Çünkü "ufûl: Sönüp gitmek" dil bilginlerinin ve müfessirlerinin ittifakı ile kaybolmak ve görülmemek demektir. Bu da dilde açıkça bilinen hususlardandır. Ufûl ile ister ayın ve gezegenlerin/yıldızların güneşin doğuşu ile ışıklarının kaybolması kastedilsin, isterse de bununla batı tarafından batması kastedilsin her durumda -semada varlıkları bulunsa dahi- güneş doğduğu zaman: Yıldızlar kayboldu ve görünmez oldu, denilir. Güneş onların ışıklarını örtmüş, gidermiş olur.

İşte bu açıklama ayın batışından sonra güneşin doğuşu ile ilgili olarak âyet-i kerimede sözü edilmesi muhtemel açıklanması zor olan hususun çözümünü sağlayan hususlardandır. İbrahim (aleyhisselâm) gezegenin, ayın ve güneşin hareket ettiğini görünce *"Ben kaybolup gidenleri sevmem."* demedi. Aksine o bu sözlerini kaybolup görünmez oldukları vakit söylemişti. Eğer İbrahim bu sözleri söylerken kaybolup gitmeyi, ışığı sönüp gidenin -iddia sahiplerinin söylediği gibi- âlemlerin Rabbi olamayacağına delil göstermek maksadını gütmüş olsaydı, o taktirde İbrahim kıssası onlara karşı bir delil olur. Çünkü o bunların semada batana kadar aydınlığı ile görünüp hareket etmesini bu husus hakkında karşı

207 Câmiu'l-Mesâil, II, 273.

delil olarak ileri sürmemiştir. Aksine onların kaybolmalarını, batışlarını buna delil göstermiştir. Şâyet onların onun bu delil göstermekteki maksadına dair ileri sürdükleri iddia doğru olmuş olsaydı, şüphesiz bu onların maksatlarının zıttına ve hareketin hâdis oluşa delil olduğu şeklindeki iddialarının bâtıl olduğuna delil olurdu.

Hakikatte ise İbrahim böyle bir maksat gütmemiştir. Onun: *"Bu muymuş benim Rabbim?"* demesi onun âlemlerin Rabbi olması anlamına gelmediği gibi, Âdemoğullarından hiçbir kimse de gezegenlerden bir gezegenin gökleri ve yeri yarattığına, aynı şekilde güneşin ve ayın da bunu yaptığına inanmış değildir. İbrahim'in müşrik olan kavmi de böyle bir şeye inanmıyordu. Aksine onlar gezegenlere ibadet edip onlara dua eden, onlar için heykeller yapan ve bu mabedler içerisinde putlarına ibadet eden Allah'a ortak koşan müşrikler idiler. Bu din ise müşrik Keldânîlerin, Keşdânîlerin ve Sâbiîlerin dinidir. Hanif Sabiilerin değil. Hanif Sabiiler ise, "es-Sırru'l-Mektûm fi's-Sihri ve Muhâtabati'n-Nücûm: Sihire ve Yıldızlar ile Konuşmaya Dair Gizli Sır" adlı eserin sahibinin onların dinlerine dair kitabını yazdığı kimselerdir.

Şam, Cezire, Irak ve bunun dışındaki bölgelerde yaşayan ahalinin birçoğunun kabul ettiği bir dindi bu. Bunlar Mesih (aleyhisselâm)'ın dininin ortaya çıkışından önce varlardı. Dimaşk camii, Harran camii ve diğerlerinin bulunduğu yerler onların heykellerinin (mabedlerinin) bulunduğu ilk yerlerin bir kısmıdır. Bu Müşteri (Jüpiter) heykeli/mabedi, öteki Zühre (Venüs) heykeli/mabedi idi.

Onlar kuzey kutbuna dönüp ibadet ediyorlardı. Dımaşk'da da kuzeye doğru eski bir takım mihrablar bulunmaktadır. Yunan filozofları da bu müşrikler kabilinden olup gezegenlere ve putlara ibadet ederler, büyücülük yaparlardı. Mısır ahâlisi ve başkaları da böyleydi. Müşriklerin büyük çoğunluğu âlemlerin Rabbini kabul ediyordu. Âlemlerin Rabbini büsbütün inkâr eden Firavun ve benzeri gibi kimseler ise pek azdı.

İbrahim'in kavmi yaratıcıyı kabul ediyorlardı. Bundan ötürü İbrahim el-Halil onlara *"Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? "Onlar –âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır."* (Şuarâ, 75-77) demiş, âlemlerin Rabbi dışında tapındıkları her bir şeye düşman olduğunu ilan etmişti. Yine yüce Allah: *"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: "Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik, yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebe-*

diyyen baş göstermiştir." demişlerdi. İbrahim'in babasına söylediği: "Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim ama Allah'a karşı sana fayda sağlayamam." sözü müstesna" (Mümtehine, 4) buyurduğu gibi İbrahim el-Halil (aleyhisselâm) da: *""Siz elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz." dedi. "Halbuki sizi de, yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır.""* (Sâffat. 95-96) demiştir. Ayrıca yüce Allah En'am Sûresi'nde: *"O da batınca: "Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım." demişti. "Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim." Kavmi ona karşı delil getirmeye kalkıştı. O da dedi ki: "(Allah) beni doğru yola iletmişken benimle Allah hakkında mücadele mi ediyorsunuz? Ben ise O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Meğer ki Rabbim bir şey dilemiş olsun. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız? "Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki gruptan hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin.) İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."* (Âyet 78-82) ve: *"İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin tam hikmet sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir."* (Âyet 83) buyurmuştur.][208]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gece onu bürüyüp örtünce"* (Âyet 76) buyurmaktadır. Yani gece onu kuşatıp örtüp gizleyince demektir. Esasen hiçbir insan her zaman için diğer insanların gözlerinin önünden saklanıp kaybolmaz. Bu bazı durumlarda bazı kimseler için böyle olur. Bu hal bazen onun kerameti olarak ortaya çıkar, bazen sihir ve şeytanların bir işi olmak üzere gerçekleşir. Bu ikisi arasındaki farka dair açıklamanın yapılacağı yer bir başka yerdir.][209]

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَآ أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

79. "Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim."

208 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 547-550.
209 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 465-466.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada maksat şudur: Müşrikler Allah ile birlikte sıfat ve fiillerinde onunla eşit bir başka ilahın varlığını kabul etmiyorlardı. Hatta onlar gezegenler, güneş ve ay âlemi yaratmıştır da demiyorlardı. Putların âlemden herhangi bir şeyi yarattığını dahi söylemiyorlardı. İbrahim el-Halil'in kavminin yıldızın yahut güneşin ya da ayın âlemlerin Rabbi olduğuna inandıklarını yahut da İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'ın *"Bu muymuş benim Rabbim?"* derken bununla âlemlerin Rabbini kastettiğini zannedecek olursa apaçık bir hataya düşmüş olur. Aksine İbrahim (aleyhisselâm)'ın kavmi yaratıcıyı kabul ediyor fakat ona ibadet etmekte emsalleri müşriklerin yaptığı gibi başkalarını ortak koşuyorlardı.

Yüce Allah İbrahim el-Halil hakkında: *"Onlara İbrahim'in haberini de oku. Hani o babasına ve kavmine: "Neye ibadet edersiniz?" demişti. Onlar: "Birtakım putlara ibadet ederiz ve onlara ibadete devam eder gideriz." dediler. Dedi ki: "Acaba bunlar dua ettiğinizde sizi işitirler mi? "Yahut size fayda ve zarar verirler mi?" Onlar: "Hayır ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk." dediler. Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? "Onlar –âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır. "O, beni (yoktan) yaratandır ve bana doğru yolu gösterendir. "Beni yediren ve bana içiren O'dur; Hastalandığımda bana şifa veren O'dur. Beni öldüren, sonra diriltecek olan O'dur; "Kıyamet gününde bana günahımı bağışlamasını istediğim O'dur. "Ya Rabb! Bana bir hüküm bağışla ve beni salihlere kat. "Sonrakiler arasında bana bir doğruluk lisanı bağışla. Ve beni Naim cennetinin mirasçılarından kıl. - "Ve babama mağfiret buyur, çünkü o sapıtanlardandır. "Öldükten sonra diriltilecekleri günde de beni zelil eyleme. "O günde malın da, evladın da hiç faydası olmaz. "Allah'a salim bir kalp ile gelmiş olanlar müstesnâ." Takva sahiplerine cennet yakınlaştırılır. Azgınlara da cehennem açılıp, gösterilir. Onlara denilir ki: "O sizin Allah'tan başka ibadet ettikleriniz nerede? Size yardım edebiliyor ya da kendilerine yardımları dokunuyor mu?" Onlar ve azgınlar İblisin orduları ile hep birlikte yüzleri üstü oraya atılırlar. Onlar orada tartışarak derler ki: "Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. "Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk. Bizi günahkârlardan başkası saptırmadı."* (Şuarâ, 69-99) buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah İbrahim el-Halil'in âlemlerin Rabbi dışında kendisine ibadet ettikleri her bir şeye düşman kesildiğini ve onların kıyamet gününde: *"Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. "Çün-*

kü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk." (Şuarâ. 97-98) diyeceklerini, yine bir başka yerde buyurduğu gibi: *"Hani İbrahim babasına ve kavmine: "Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım." demişti. "Ancak beni yaratan müstesnâ, gerçekten O beni hidâyete kavuşturacaktır."* (Zuhruf, 26-27) ve:*"Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim."* (Âyet 79) diye haber vermektedir.

Burada onun "Muattıladan" (yaratıcının varlığını büsbütün inkâr edenlerden) olduğunu ifade etmemiştir. Çünkü onun kavmi müşrik idiler ama lanetlik Firavun gibi muattıladan değillerdi. Çünkü onlar yaratıcıyı inkâr etmiyorlardı. Aksine ona denk başka varlıklar kabul etmiş, ibadet, sevgi ve dua hususlarında ona eş varlıklar koşmuşlardı. Bu da yüce Allah'ın: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ındır. Sonra da kâfir olanlar - buna reğmen- Rabblerine (putları) eşit tutarlar."* (En'am. 1) âyetinde dile getirdiği hakikat gibidir.][210]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'ın kıssasına gelince; dil bilginlerinin ve müfessirlerin ittifakı ile bilindiği üzere üfûl/görünmeme, kaybolma hareket ile ilgili değildir. İster mekansal bir hareket olan intikal olsun isterse de büyümek ve gelişmek gibi kemiyetteki bir hareket olsun isterse de siyah olmak beyaz olmak gibi keyfiyette olsun isterse de herhangi bir değişiklik olsun. Dilde her bir hareket edene ya da değişiklik gösterene "üfûl eden" adı verilmediği gibi onun üfûl ettiği de söylenmez. Namaz kılan yahut yürüyen kişi için: "o "üfûl" etti" denilmeyeceği gibi bir başka hale geçmek demek olan herhangi bir değişime de denilmez. Hastalanmak, güneşin sararması gibi hallere bir ufül denilmediği gibi. Hatta güneş sararacak olursa onun "üfûl" ettiği söylenmez. Onun "üfûl" ettiği ancak kaybolduğu ve görünmez olduğu zaman söylenir. Bu da Arap dilinde kesin olarak ve tevâtür yolu ile bilinen hususlardandır. Yani "üfûl" eden, gaib olan görünmeyen demektir. Güneş "üfûl" etti, yani kayboldu, görünmez oldu, demektir.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de yüce Allah'ın el-Halil'den: *"Bir yıldız gördü: "Bu muymuş benim Rabbim?" demişti. O (yıldız) sönüp gidince de: "Ben öyle sönüp gidenleri sevmem." demişti. Sonra ay'ı doğarken görünce de: "Bu muymuş benim Rabbim?" demiş, o da kaybolunca: "Eğer Rabbim bana hidâyet etmezse, ben mutlak sapıklardan olurum." demişti. Sonra güneşi doğarken görünce: "Rabbim (sizin dediğinize göre) bu olmalıdır. Çünkü bu, daha büyük."*

210 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 354-356.

demişti. O da batınca: "Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım." demişti. "Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim." (Âyet 76-79) diye söz etmesidir.

Bilindiği üzere ay ve güneş aydınlıkları ile doğunca onların bu doğuşları hareket halinde idi. İşte onların değişiklik, değişim diye adlandırdıkları budur. Eğer kendisine değişim adı verilen hareketi delil getirmiş olsaydı o bu sözünü doğarken onu gördüğü andan itibaren söylemiş olmalıydı. İbrahim el-Halil'in: *"Bu benim Rabbimdir."* sözünü söylerken kastettiği ise âlemlerin Rabbi olduğu değildir. Kadim, ezeli ve vacibu'l-vücud olup onun dışındaki her bir şeyin muhdes, mümkin ve onun mahluku olduğu varlık budur, demek değildi. Onun kavmi de böyle bir inanca sahip değildi ki onların bu inançlarının bozukluğuna dair onlara delil göstermek ihtiyacını duysun. Söylediği sözün ne anlama geldiğini bilen hiçkimse de böyle bir şeye inanmamıştır. Aksine onun kavmi gezegenlere ve putlara ibadet etmekle birlikte yaratıcının varlığını kabul eden müşrik kimselerdi.

Bundan dolayı İbrahim el-Halil: *"Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? Onlar –âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır."* (Şuarâ, 75-77) ve: *"Hani İbrahim babasına ve kavmine: "Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım." demişti. "Ancak beni yaratan müstesnâ, gerçekten O beni hidâyete kavuşturacaktır." Böylece onu –belki tekrar dönecekler diye- kendisinden sonra gelecekler arasında kalacak bir kelime kıldı."* (Zuhruf, 26-28) diyerek onlara yaptıkları gezegenleri, güneşi ve ayı ibadet ettikleri ve kendisine yakınlaşmaya çalıştıkları bir rab edindiklerini sözkonusu etmiştir. Nitekim yıldızlara/gezegenlere tapanların ve gezegenlerin ruhani taraflarını musahhar kılmayı isteyenlerin adeti de bu idi. Bu ise meşhur bir akım olup hâlâ günümüze kadar müşriklerin bir takım kesimleri bu yoldadır. er-Razi'nin es-Sirrü'l-Mektum denilen eseri ile daha başka eserlerini hakkında tasnif ettiği konu da bu konudur.

Karşı kanaatin sahipleri der ki: Hayır! İbrahim el-Halil bu sözü ile ancak "Bu âlemlerin Rabbidir." demek istemiştir, diyecek olurlarsa onlara şöyle cevap verilir:

Bu durumda İbrahim el-Halil'in ikrarı sizin bu iddianızın tutarsızlığına delildir. Çünkü o âlemlerin Rabbinin bir yerden bir yere intikal eden bir sûrette mekan tutan ve değişikliğe uğrayan bir varlık olabileceğini kabul etmekle birlikte bu hâdis olayları/meydana gelen değişiklikleri onun varlığı ile çelişen hususlar olarak görmemiş ve sadece buna aykırı olan tarafı onun kaybolup gitmesi olduğunu

ifade etmiş ise el-Halil'in bu kıssasının onlara karşı delil olma ihtimalinin onların lehine delil olma ihtimalinden daha yüksek olduğunu ve hiçbir şekilde onların lehine bunda herhangi bir delil bulunmadığını açıkça ortaya koymuş olur.

Bundan daha tutarsız bir iddia ise kaybolmayı/"üfûl"ü görünmemeyi mümkün olmak anlamında kabul edenlerin ve Allah'ın dışındaki her bir varlığı "üfûl" eden/kaybolan bir varlık olarak kadim ve ezeli oluşu anlamında değerlendirmesidir. O kadar ki bu kanaat sahipleri gökleri, yeri, dağları, güneşi ayı ve gezegenleri ezelden beri ve her zaman "üfûl" eden ve "üfûl" edişlerinin ayrılmaz bir vasfı olarak kabul edenlerin kanaatidir. Çünkü "üfûl" onların mümkün olması demektir. Mümkün oluş da onlardan ayrılmaz bir vasıftır. Bu ise dile ve Kur'ân'a yapılmış açık bir iftira olmakla birlikte herkesin bildiği bir husustur. Nitekim kadim ve ezeli olana muhdes adını vermek ona masnu/sanat eseri adını vermek gibi daha başka iftiraları da vardır. Bu durumda İbrahim Halil'ın kıssası ona karşı bir delildir. Çünkü o ayı doğarken görünce bu benim Rabbimdir demekle birlikte güneşi de doğarken görünce: Rabbim bu olmalıdır." (Âyet 78) demişti. Fakat *"O (yıldız) sönüp gidince de: Ben böyle sönüp gidenleri sevmem demişti"* (Âyet 76) Böylelikle önceleri kaybolup sönüp giden bir halde değil iken kaybolduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Buna göre güneşin, ayın ve yıldızın ve Allah'ın dışındaki her bir varlık mümkün bir varlıktır ve bu o varlığın ayrılmaz bir niteliği olup yokken sonradan onun için meydana gelmiş bir vasıf değildir.

Onlar ise: Onun için mümkün oluş kendi zatındandır. Varlığı ise başkasındandır, derler. Bu ise onların dış dünyada bir şeyin varlığı ile zatını farklı görmelerine dayanarak söyledikleri bir sözdür. Onlara göre imkânın bizatihi olması varlıktan daha önceliklidir. Eğer (İbrahim (aleyhiselâm)) bunlar var olup yahut yaratılıp yoktan meydana getirildiği vakit ben var olanları ve yaratılmışları sevmem, demiş olsaydı bu çirkin ve çelişkili bir ifade olurdu. Çünkü bunlar hep öyledir. O halde: Bunlar mümkin varlık olunca ve hep mümkin olageldiklerine göre bunu nasıl söylemiş olabilir?

Aynı şekilde bunlar onlara göre yoklukları imkânsız kadim ve ezeli olmakla birlikte doğdukları andan kayboluş zamanlarına kadar varlığı ve yoklukları kâbil bizatihi mümkün varlıklardır. Bu durumda bu varlıkların hareket eden varlıklar olması İbrahim'e göre bunların varlıkları ve yoklukları kabil mümkin varlıklar olduklarına dair delil olarak gösterilemez.

Bu kişinin söylediği: "Her hareket eden varlık sonradan hâdis olmuştur ve her hareket eden varlık var olmayı da yok olmayı da kâbil mümkin bir varlıktır."

şeklindeki sözlerine gelince; bu akıl sahibi kimselerin ittifakı ile fıtri ve zorunlu olarak kabul edilmiş bir önerme değildir. Aksine bunun doğruluğunu iddia eden bir kimse: Böyle bir önerme ancak "hafiy nazar/ince düşünme/tefekkür" ile bilinir. Bu hususta tartışan kimseler ise şöyle der: Böyle bir önerme hem aklen hem naklen bâtıldır. Külli ilimlerin başlangıçlarında bunun gibi örnek veren kimse kusurundan/yetersizliğinden ve acizliğinden dolayı bunu örnek verir. Çünkü bizzat kendisi dahi genel olarak kitaplarında bunu tenkit etmektedir.

"Her değişikliğe uğrayan sonradan hâdis olmuş yahut mümkin bir varlıktır." sözüne gelince; eğer teğayyür/değişimden kastı dilde bilinen anlam ise -sağlıklı olanın hasta olması, adaletli olanın zalim olması, dost olanın düşman olması gibi- onun bu genel önermeyi isbatlaması için delile bir ihtiyacı vardır. Eğer teğayyür/değişim, değişkenlik ile hareketi yahut da kayıtsız ve şartsız olarak hâdis olanların (onunla) kâim olmasını kastediyor ise -ki böylelikle gezegenler battığı zaman onlara değişikliğe uğrayan teğayyür eden varlıklar denilir. Her konuşan ve hareket edene de böyle denilecek kadar iş sürdürülecek olursa- bu da iddiasına dair bu hususta delil ortaya koyması kendisi için oldukça zor hususlardan birisidir.

Şanı yüce Allah'ın "ahad ve vahid: bir ve tek" diye adlandırılmış olmasını sıfatları reddetmek esasına bina ettikleri sıfatlarının nefy edilmesine delil göstermelerine gelince; bu hususta onlara şöyle denilir: Ne Arap dilinde hatta genel olarak bütün dillerde sıfatlara sahip olan zata nefy ve isbat hususlarında vahid ve ahad adının verilmeyeceğine dair bir anlatım yoktur. Aksine Araplardan mütevâtir olarak nakledilen husus çeşitli sıfatlar ile nitelenen bir varlık hakkında bunu mutlak olarak kullandıkları vakit, ahad ve vahîd diye adlandırılacağını göstermektedir.][211]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cehmiyye, Mutezile ve başkalarına mensup bir kesim onun "Bu benim Rabbimdir" sözü ile bu âlemi yaratandır dediğini, hareket ve intikal olan "üfûl"/ kayboluşu da o varlıkların rabb olmayacaklarına delil gösterdiğini zannetmiş ve cisimlerin de âlemin de hâdis oluşuna delil teşkil eden delilin de bu olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bu ise birkaç bakımdan yanlıştır:

1. Evvela akıl sahibi hiçbir kimse ne İbrahim'in kavmi ne başkaları böyle bir şey söylememiştir. Hiçbir kimse de gezegenin, ayın ya da güneşin bu âlemi yarattığı vehmine kapılmamıştır. Aksine İbrahim kavmi bu gezegenlere ibadet eden

211 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 109-113.

müşrik bir kavim olup, bunun kendilerine bir menfaat sağlayıp bir takım zararları kendilerinden uzaklaştıracağını ileri sürüyorlardı. Keldanilerin, Keşdanilerin ve bunların dışında Hintliler ile onların dışındaki diğer müşriklerin izledikleri yol da bu idi. İşte bunların izledikleri yola göre Ebu Abdullah b. el-Hatib er-Razi, sihir, tılsımlar ve gezegenlere duaya dair yazdığı eserini yazmıştır. Bu ise Hint, Hita (Hitaylılar?)[212] Nebatilerin, Keldanilerin, Keşdanilerin ve onlardan başkalarının izlediği din de budur. Bundan dolayı İbrahim el-Halil: *"Kavmim! Şüphesiz ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım."* (Âyet 78) ve *"Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? "Onlar –âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır"* (Şuarâ, 75-77) ve benzeri sözlerini söylemiştir.

2. Arap dilinde "üfûl", kaybolmak ve perdelenmek demektir. Hareket etmek ve intikal etmek demek değildir.

3. Eğer İbrahim (aleyhisselâm) hareket etmeyi ve intikali delil göstermiş olsaydı onların kaybolup gitmelerini beklemezdi. Aksine doğuşundan batışına kadar şahit olduğu hareketin bizzat kendisi "üfûl" demektir.

4. Bunların batıştan ve perde arkasına çekilişlerinden sonraki hareketleri müşahede olunan ve bilinen bir husus değildir.

5. Aynı şekilde eğer onun: *"Bu muymuş benim Rabbim?"* sözü bu âlemlerin Rabbidir anlamında olsaydı, İbrahim (aleyhisselâm)'ın kıssası onlara karşı bir delil olurdu. Çünkü o durumda ona göre hareket etmek, o cismin âlemlerin Rabbi oluşuna bir mani olmazdı. Çünkü mani olan ancak üfûldür/kayboluştur.

Bu gibi kimseler "üfûl" lafzını tahrif ettikleri için İbn Sina da "İşarât" adlı eserinde bu yolu izleyerek "üfûl"ü mümkün oluş olarak kabul etmiş ve mümkün olan her bir şeyin "üfûl" eden bir varlık olduğunu, "üfûl"ü de imkân çerçevesi içerisindeki bir hava olduğunu söylemek durumunda olmuştur. Bu ise Allah'ın dışındaki her bir varlığın "üfûl" eden bir varlık olmasını gerektirir.

Bilindiği üzere bu, dile ve Kur'ân'a yapılabilecek en büyük iftiralardan ve Karmati anlayışın en büyüklerindendir. Şâyet mümkün olan her bir varlık eğer "üfûl" eden olsaydı yüce Allah'ın: *"Gece onu (İbrahim'i) bürüyüp örtünce, bir yıldız gördü: "Bu muymuş benim Rabbim?" demişti. O (yıldız) sönüp gidince de: "Ben öyle sönüp gidenleri sevmem." demişti."* (Âyet 76) buyruğu doğru olamazdı. Onun: "*O (yıldız) sönüp gidince/kaybolunca ("üfûl"* edince) buyruğu "üfûl"ün

212 Muhammed Reşad Salim bu husustaki kanaati araştırarak bunun ya Çin yahut da Çin'in kuzeyi anlamında olduğu sonucuna varmıştır.

hâdis olmasını gerektirir. Fakat Kur'ân'a ve dile iftira eden bu kimselerin kanaatlerine göre "ufül" onun baştan beri ayrılmaz bir vasfıdır ve o hep üfûl eden bir varlıktır. Şâyet İbrahim'in "üfûl"den kastı mümkün olmak olsaydı mümkün oluş da güneşte, ayda ve gezegen hakkında her zaman hasıl olan bir vasıf olsaydı onun ayrıca bunların kaybolup gitmelerini beklemesine ihtiyacı olmazdı.

6. Yine başkası sebebi ile kadim, ezeli ve vacip olan varlığı, ebedi ve mümkin bir varlık olarak kabul etmek, sadece İbn Sina'nın ve ona uyanların ileri sürdükleri bir görüştür. Bu görüş selefleriyle halefleriyle akılcıların büyük çoğunluğunun kanaatine aykırı bir görüştür.][213]

Merhum İbn Teymiyye her değişkenin hâdis olduğunu söyleyen ve bu kanaatlerine İbrahim (aleyhisselâm) kıssasına dört elle sarılan kelamcıların kanaatlerini reddediş noktalarından birisinde şunları söylemektedir:

[(Buna cevap vermek üzere) şöyle denilir: Yüce Allah'ın kitabında bize anlattığı İbrahim el-Halil kıssası tevhidin tahkiki için en büyük ibret yollarından olmakla birlikte onun sebebiyle insanlardan iki kesim doğru yoldan sapmış bulunmaktadır. Onların sapmalarının esası ise kendilerinin, İbrahim (aleyhisselâm)'ın: *"Bu mu benim Rabbim?"* ifadesini üç yerde -ister haber kipi şeklinde ister soru sormak şeklinde isterse de takdiri bir ifade ile söylemiş olsun- kullanmış ve bununla gökleri ve yeri yaratanın ve âlemlerin Rabbinin bu olduğunu kastettiğine inanmış olmalarıdır. Ancak bunlar onun bunu kastettiğini zannettikleri için kimileri bu yolu kimileri bir diğer yolu izledi. Halbuki kıssayı iyice düşünmüş olsalardı onların söylediklerini çürüten bir hususa delalet ettiğini de bilmiş olacaklardı.

Birinci kesim Cehmiyye, Mutezile ve onların dışında onlara tabi olan -hatta İbn Akil, Ebu Hamid (el-Gazali) ve daha başkaları gibi- kelamcıların imamlarından bir kesim şöyle demişlerdir: İbrahim'in izlediği bu yol, öbürlerinin âlemin hâdis oluşu hususunda izledikleri delillendirme yolunun kendisidir. Çünkü onlar buna hareket gibi âlem ile birlikte var olan hâdis ârazları delil göstermişler ve ârazın yahut bir kısmının hâdis olduklarını kabul etmiş, bunların yahut bir kısmının cisimden ayrılmayacaklarına kanaat getirmişler, sonra da hâdis şeylerden ayrı kalamayan bir şey de hâdisdir, demişlerdir.

Diğer taraftan aralarından bazıları bunu tartışmasız olarak kabul etmiş, bazıları ise burada varid olan sorunun farkına varmışlardır. O ise ihdas edilen şeyin bizzat kendisinden yahut türünden hiçbir şekilde ayrı kalmayan şey ile arasındaki farktır.

213 Minhâcü's-Sünne, II, 193-197.

Muayyen bir hâdisin eğer başkasından ayrı olamadığı varsayılacak olursa şüphesiz ki o bir hâdisdir. Bu zorunlu olarak/kesinlikle ve ittifakla bilinen bir husustur.

Hâdis olanın türünden ayrı kalmayana gelince; bunun hâdis olduğu, hâdislerin başlangıçsız olmasının imkânsız olduğunun takdir edilmesi halinde bilinir. Böylelikle onlar bu önermeyi sözkonusu ettikleri şekilde açıklamaya dalıp gittiler.

Burada maksat şudur: Bu gibi kimseler arasından bunu İbrahim el-Halil'in yaratıcıyı ispatlamak için kullandığı bir delil olarak kabul edenler vardır. Çünkü (bunlara göre) o hareket ve intikalden ibaret olan "üfûl"ü/kayboluşu kendisi ile kaim olduğu o şeyin hâdis oluşuna delil göstermiştir. Ama iyice düşünecek olurlarsa İbrahim kıssasının onların kayboluştan ulaşmak istedikleri maksadın tam zıddına delil olduğunu bilirlerdi. Her şeyden önce İbrahim: *"Ben kaybolup gidenleri sevmem."* demişti. "Üfûl"/kaybolup gitmek ise hem kişinin kendiliğinden hem de dilden kesin olarak ve mütevâtir bir sûrette bildiği üzere kaybolmak ve gizlenip saklanmak demektir. Hiçbir kimse "üfûl"ün/kaybolmanın mücerred bir hareket olduğunu nakletmiş değildir. İkinci olarak şanı yüce Allah: *"Sonra ay'ı doğarken görünce de: "Bu muymuş benim Rabbim?" demiş, o da kaybolunca: "Eğer Rabbim bana hidâyet etmezse, ben mutlak sapıklardan olurum." demişti. Sonra güneşi doğarken görünce: "Rabbim (sizin dediğinize göre) bu olmalıdır. Çünkü bu, daha büyük." demişti. O da batınca: "Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım." demişti."* (Âyet 77-78) buyurmuştur.

Bilindiği üzere ayın doğuşundan itibaren onda hareket de görünmüş oldu. Eğer hareket hâdis oluşa delil olsaydı battığı zamana kadar mevcut hali üzere sürüp gitmezdi. Aksine bu onun hareketi delil göstermediğine yahut da ona göre hareketin asıl maksadına delil teşkil etmediğine delildir.

Üçüncü olarak o: *"Kaybolup gidenleri/"üfûl" edenleri sevmem."* diyerek sadece bu durumda olanları sevmediğini ifade etmiş ve onların sözünü ettikleri hususlara hiç değinmemiştir.

Dördüncü olarak: Bilindiği üzere aklı başında herhangi bir kimse diğerleri arasından gezegenlerden birisinin her şeyin Rabbi olduğunu zannetmiş değildir ki diğer gezegenlerin, feleklerin, güneşin ve ayın Rabbi olduğunu söylesin. Biz bu hususa dair geniş açıklamaları başka bir yerde yapmış bulunuyoruz.][214]

214 Buğyetu'l-Murtâd. 358-360.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı İbrahim (aleyhisselâm) sonunda: *"Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım, şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim demişti."* (Âyet 78-79) Bu sözleri ile onların Allah'a ortak koştuklarından uzaklaşmış oldu. Kendisinin ise yönelişini ve ibadetini gökleri ve yeri yoktan yaratana tevcih ettiğini zikretmiş oldu. İşte Allah'ın rasûllerle göndermiş olduğu İbrahim'in hanif milleti budur. Bu ise Allah'a, ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmektir. Onun lafızlarında yaratıcının ikrarının ihdas edildiğine dair bir şey yoktur. Aksine onlar arasında yaratıcının kabulü zaten sabit bir husustu. Bundan dolayı diğer âyet-i kerimede: *"Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? "Onlar –âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır."* (Şuarâ. 75-77) demiştir.][215]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın emri ile hidâyet bulan ve kendisinden sonraki nebilere, rasûllere ve diğer müminlere imamların imamı kıldığı İbrahim el-Halil'in: *"Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden tamamen uzağım. Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim."* (En'am. 78-79) dediğini görüyoruz.

Onu ortak koşan inkârcılara göre o bizzat hakkın kendisidir. Başkası değildir. Peki kendisini ona yönelten Allah'tan nasıl uzaklaşabilir? Onların kabul ettikleri asıl ilkelerine göre iki husustan birisi sözkonusudur. Ya herhangi bir kayıtlama ve bir özelleştirme sözkonusu olmaksızın bütün dış görünüşleri itibari ile her bir şeyde ona ibadet eder -bu da onlara göre kemale erdiren bir haldir- bu durumda hiçbir şeyden uzaklaşmış olmaz. Yahut da onlara göre eksik kimselerin yaptığı gibi bazı görünüşlerde ona ibadet eder.

Bazı varlıklardan uzaklaşmaya gelince; şöyle demiştir: Şüphesiz ki Nuh kavmi eğer onları terk etmiş olsalardı bu putlardan terk ettikleri kadarıyla da hakkı terk etmiş olurlardı. Rasûller ise putlardan uzak olduklarını ortaya koymuşlardır. Bu durumda rasûller de hakkın bir çok kısmını terk etmiş olurlar. İnsanları Allah'a davet eden o kimseler Allah'tan uzaklaşmış olurlar. Onların iddialarına göre müşriklerin durumu rasûllerin durumundan daha iyidir. Çünkü müşrikler bazı görünür hususlarda ona ibadet ettikleri ve diğerlerinden uzak olduklarını ifade etmedikleri halde rasûller bütün görünüşlerde ondan uzak kalmışlardır.

215 Buğyetu'l-Murtâd. 373.

Diğer taraftan İbrahim (aleyhisselâm)'ın: *"Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim."* (Âyet 79) sözü onların asıl ilkelerine göre bâtıldır. Çünkü onları o yaratmamıştır. Zira onlar (gökler ve yer) ondan başka değildir. Bu iddiaları sebebiyle onlar *"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar."* (Nisa. 51) buyruğuna muhatap olmaya ne kadar da layıktırlar.

Sonra İbrahim el-Halil: *"Siz Allah'a ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım?"* (Âyet 81) demiştir. Bu da şanı yüce Allah'ın kavmine karşı İbrahim (aleyhisselâm)'a vermiş olduğu hücceti/delili olup bu hüccet onun: "Sizin Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden nasıl korkarım. Çünkü onlar onun dışında mabud edinilen yaratılmış şeylerdir. Halbuki onlara göre bunlar onun dışında mabudlar değildir. Onlardan korkmayan Allah'tan korkmamış oluyordu. Buna göre rasûller de Allah'tan korkmuyorlardı.

İbrahim el-Halil'in kendilerine söylediği: *"Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi ..."* (Âyet 81) sözü onlara göre doğru bir söz değildir. Çünkü onun bu şekilde hitap ettiği kimseler Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmuyorlardı. Zira zaten ondan başka bir varlık ortada yok ki ona başkasını ortak koşsunlar. Aksine onların tapındıkları mabud Allah'ın kendisidir. Bütün yaptıkları ise ona bir takım görünür hallerde ibadet etmiş olmalarıdır. Böyle yapmaları ise ibadette ona başkasını ortak koştukları manasına gelmez.

"İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar." (Âyet 82) Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[216] Abdullah b. Mesud'un şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bu âyet nazil olunca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve onlar: Hangimiz kendisine zulmetmez ki dediler. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizler o salih kulun söylediği *"Allah'a ortak koşma. Çünkü şüphesiz Allah'a ortak koşmak pek büyük bir zulümdür."* (Lukmân. 13) buyruğunu işitmediniz mi?" buyurmuştu.

Böylelikle Allah da rasûlü de şirkin pek büyük bir zulüm olduğunu, güven altında olmanın ise Allah'a iman eden ve imanına şirk karıştırmayan kimseler için sözkonusu olduğunu haber vermektedir. Bu inkârcıların iddialarına göre ise imanlarına şirk karıştıranların imanı tam ve kâmil imandır. Onlara göre tahkik erbabı arif kimselerin imanı budur. Çünkü bütün görünüşlerinde Allah'a iman edip her varlıkta ona ibadet eden kimse onun görünmediği hallerde ona iman

216 Buhârî. I. 81; Müslim. II. 143.

etmeyen ve ancak görmediği ve bilmediği bir sûrette ona ibadet eden kimselerin imanından daha kamildir. Bunlara göre ise böyle bir husus ancak mahlukta bulunabilir. Hiçbir şekilde mahluk herhangi bir varlıkta ona ibadet etmeyen bir kimse gerçekte kesinlikle ona ibadet etmemiş olur. Buna göre mutlak olarak ona ibadet etti lafzını kullanmaları halinde bu anlamsız bir söz olur. Yani eğer onu tahsis ile yorumlayacak olurlarsa bu tahsis sebebiyle ibadeti ile bazı görünür şeyleri tahsis ettiği anlamı kastedilmiş olur. Bu ise onlara göre ona ortak koşup ibadet ettiği bakımından değil (ibadeti) terk ettiği şeyler bakımından bir eksikliktir. Onlara göre azlığı bakımından olması dışında şirkte ne bir zulüm ne de bir eksiklik sözkonusudur. Yoksa şirk umumi olacak olursa daha kâmil ve daha üstün olur.][217]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Zeccac dedi ki:[218] "*Şüphesiz ki ben yüzümü çevirdim.*" buyruğu şu demektir: Yani ben ibadetimle Allah'ı tevhid edişimle âlemlerin Rabbine yöneldim. Aynı şekilde "*Yüzlerinizi doğrultunuz.*" (A'raf. 29) buyruğu da böyledir. Çünkü maksatlar demek olan yüzler ile kalbin amelini teşkil eden niyetler aynı zamanda dinin de aslı olup bunlar bazen dosdoğru bir şekilde yerine getirilir, bazen de eğrilme ortaya çıkar. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kalbi Rahman'ın parmaklarından iki parmak arasında bulunmayan hiçbir kul yoktur. Onu dosdoğru kılmak isterse dosdoğru kılar, doğru yoldan saptırtmak isterse saptırtır." Buna göre yüzün dosdoğru çevrilmesi onun saptırılmasının ve başka tarafa kaydırılmasının zıddını teşkil eder. İşte dosdoğru yol da budur.[219]

Eğer bir kavim/topluluk onu kastedip dosdoğru ona yönelecek olursa sağa ve sola sapmazsa onun maksadı yönelişi âlemlerin Rabbi Allah'a olur. Nitekim O: "*Doğuya da batıya da nisbeti olmayan ...*" (Nûr. 35) buyurmuştur. Nitekim er-Rabi' b. Enes de şöyle demiştir: Secdelerinizi sadece Allah'a ihlasla yapınız. Allah'tan başkasına secde etmeyiniz.

Dahhak ve İbn Kuteybe'den şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: Namaz vakti girip de sizler bir mescidin yakınında iseniz o mescitte namaz kılınız. Sizden herhangi bir kimse ben kendi mescidimde kılacağım demesin."[220] Sanki bu sözüyle

217 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 261-263: Câmiu'l-Mesâil. III. 45 -yalnızca hadisi zikretmiştir-.

218 Zâdu'l-Mesîr. III. 76

219 Kalplerin evirilip çevirilmesi ile ilgili hadisin aslı Müslim. 2654'de yer almaktadır. Bu rivâyet ise Nesai. es-Sünenü'l-Kübra'da İbn Mace ve Hakim'de yer almaktadır. Zebidi ayrıca İbn Asakir ve İbn Neccar'ın da Tarihlerinde bunu rivâyet ettiklerini belirtmiştir.

220 Zâdu'l-Mesîr. III. 185'de bunu İbn Abbas ve Dahhak söylemiş. İbn Kuteybe de tercih etmiştir demektedir.

her mescitte siz sadece Allah için namaz kılınız, bir mescidi dışarıda tutarak bir diğerinde özellikle bunu yapmayınız demek istemiş gibidir.][221]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüzün yönlendirilmesi de İbrahim el-Halil'in: *"Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim."* (Âyet 79) buyruğunda geçtiği gibidir.

İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de namazında istiftah duasında/iftitah tekbirinden sonra yapılan duada *"Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim."* (Âyet 79) derdi.

O yatağına yatmak üzere çekildiği zaman da: "Allah'ım nefsimi sana teslim ettim, yüzümü sana çevirdim." buyururdu. Bu hadisi Bera b. Azib yine sahih'te rivâyet etmiş bulunmaktadır.[222]

Buna göre "vech/yüz" hem yüzünü çevirip yönelen hem de yüzün kendisine çevrildiği kişi anlamına gelir. Mesela: "Hangi vechi istiyorsun?" ifadesi hangi cihete veya hangi tarafa gitmek istiyorsun, demektir. Buna sebep her ikisinin birbirinden ayrılmaz olmalarıdır. Çünkü insan ne tarafa yönelirse yüzü de o tarafa döner. Yüzü onun yöneldiği tarafla beraberdir, ondan ayrılmaz. Hem batınında hem zahirinde birlikte böyledir. O halde ortada dört durum sözkonusudur. Bâtın da asıldır. Zahir ise kemal ve şiardır. Buna göre bir kimsenin kalbi bir şeye yönelecek olursa onun görünen vechi/yüzü de ona tabi olur. Kulun maksadı, muradı ve yönelmesi Allah olursa işte bu durumda o kişinin iradesi ve maksadı da salih olur. Bununla birlikte ayrıca ihsan edici birisi olursa böylelikle o kimsenin ameli de salih olur, amelinin Allah için yapılmış olma özelliği de onunla beraber bulunur.][223]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'ın: *"Ben sizin ona ortak koştuklarınızdan korkmam."* dedikten sonra *"Rabbimin bir şeyi murad etmesi müstesna"* demektedir. Yani ben sizin herhangi bir şey yapmanızdan korkmam. Fakat eğer Rabbim bir şeyi dileyecek olursa o olur. Dilemezse olmaz. Yoksa onlar/putlar hiçbir şey yapamazlar.][224]

221 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 432.
222 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.
223 el-İstikâme. II, 306-308.
224 er-Raddu Ala'l Ahnai. 135.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"O da kaybolup gidince kavmim! Ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım dedi"* buyruğundan itibaren *"... Şüphesiz Rabbin Hakimdir, Alimdir."* (Âyet 78-83)'e kadar devam eden buyruklara gelince; onlar İbrahim'i Allah'tan başka tapındıkları varlıklar ile korkutmuşlardı. O da kendilerine: *"Ben sizin ona ortak koştuklarınızdan korkmam."* demiştir. Çünkü mümin bir kimse Allah'tan başkasından korkamaz. Ne mukarreb bir melek ne de mürsel bir nebi kendisinden korkulmayı ve sakınılmayı hak eder. Tıpkı kendisine namaz kılınıp kendisi için oruç tutulmayı hak etmediği gibi. Aksine bütün bunlar ancak kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan bir ve tek olan Allah için yapılabilir. Daha sonra İbrahim el-Halil: *"Rabbimin bir şey dilemesi müstesna"* demiştir. İşte bu munkatı bir istisnadır. Yani Rabbim bir şey dilerse o olur. Ben yalnız Rabbimden korkarım. Sonra şunları söylemiştir: Sizler Allah'ın üzerinize hakkında herhangi bir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaktan korkmadığınız halde ben sizin ona ortak koştuğunuz yaratılmışlardan nasıl korkarım? Yani: Sizler Allah tarafından gelmiş herhangi bir delil olmadan Allah'tan başkasına ibadet ettiğiniz için nasıl korkmazsınız?][225]

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

82. "İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."

Tefsiri:

[Sahih'te belirtildiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince"* buyruğu nazil olunca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve: Hangimiz kendi nefsine zulmetmez ki dediler. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): O ancak şirktir. Sizler o salih kulun: *"Şüphesiz şirk pek büyük bir zulümdür."* (Lukmân, 13) dediğini işitmediniz mi" buyurdu.][226]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

225 el-İstiğase, 142.
226 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 305; X, 257; XVIII, 161; XXIV, 328; el-Cevâbu's-Sahîh, I, 107; Buğyetu'l-Murtâd, 375.

[Yüce Allah: *"Artık insanlardan korkmayın benden korkun."* (Maide, 44) ve: *"Eğer mümin kimseler iseniz onlardan korkmayın benden korkun."* (Âl-i İmrân, 175) buyurmaktadır. İbrahim el-Halil (aleyhisselâm) da: *"Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki gruptan hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin.) İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."* (Âyet 81-82) demiştir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[227] İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bu âyet-i kerime nazil olunca bu husus Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve: Hangimiz kendisine zulmetmez ki dediler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Maksat ancak şirk koşmaktır. Sizler o salih kulun: *"Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür."* (Lukmân, 13) dediğini işitmediniz mi, buyurdu. Yine yüce Allah: *"O halde yalnız benden korkun."* (Nahl, 51) ve: *"Artık yalnız benden korkun."* (Bakara, 41) buyurmuştur.][228]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki gruptan hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin.)"* (Âyet 81) Yine yüce Allah: *"İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."* (Âyet 82) buyurmaktadır.

Müşrikler müminleri kendi ilahları ile korkutuyorlar ve şöyle diyorlardı: Eğer sizler onları Allah'a ortak koşmaz ve şefaatçi edinmeyecek olursanız şüphesiz onlar size zarar verir. İbrahim el-Halil (aleyhisselâm) ise bunu reddetmiş ve: *"Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım?"* (Âyet 81) demiştir. Yani ben sizin Allah'tan başka dua ve ibadet ettiklerinizden nasıl korkarım? Oysa bunlar Allah'ın izni olmadan ne bir zarar verebilirler ne de bir fayda sağlayabilirler. Sizler ise Allah'a ortak koştuğunuz ve ona yaratılmışları denk tuttuğunuz için Allah'tan korkmayarak o putları ona eşit kabul ettiniz. Ondan başkalarına dua ediyor, onlardan korkuyor ve onlardan bir şeyler umu-

227 Buhârî, I, 15; Müslim, I, 64.
228 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 108-109.

yorsunuz. Halbuki bu hususta o üzerinize herhangi bir delil/sultan indirmemiştir. Delilden maksat ise semadan indirilmiş bir kitaptır: *"Şimdi bu iki gruptan hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin.)"* (Âyet 81)

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Şu: *"İman eden ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar."* âyeti nazil olunca bu durum Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve: Kendisine kim zulmetmez ki dediler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "O ancak şirktir. Sizler o salih kulun: *"Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür."* (Lukmân, 13) dediğini duymadınız mı? buyurdu.

Bu ise anlatılması uzun süren bir bahistir. Burada maksat sadece ona dikkat çekmekten ibarettir.][229]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Şu: *"İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar."* âyeti nazil olunca bu hal Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden kim kendisine zulmetmez ki dediler. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): O ancak şirktir. Sizler o salih kulun: *"Şüphesiz şirk pek büyük bir zulümdür."* dediğini işitmediniz mi? buyurdu.

Şanı yüce Allah da: *"İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz."* (Âyet 83) buyurmaktadır. Zeyd b. Eslem ve başkaları da: İlim ile (onlara karşı delilimizi verdik) diye açıklamışlardır. Yüce Allah da: *"Şüphesiz mescitler Allah'a aittir. O halde Allah'la birlikte başkasına dua (ve ibadet) etmeyin."* (Cin, 18) buyurmaktadır. Halbuki yüce Allah (mescitler yerine) meşhedler Allah'ındır dememiştir. Aksine meşhedlere gidenler Allah ile birlikte ondan başkasına dua (ve ibadet) ederler.][230]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar"* ve: *"Şüphesiz şirk pek büyük bir zulümdür."* buyurmuştur. Sonra Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilen İbn Mesud'un şu hadisini zikretmektedir: Yüce Allah'ın: *"İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar"* âyeti nazil olunca bu hal Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve onlar: Hangimiz kendi nefsine zulmetmez ki dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: Bu

229 Câmiu'l-Mesâil, IV, 37-38.
230 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 169.

o değil, sizler o salih kulun: "*Şüphesiz şirk pek büyük bir zulümdür.*" dediğini işitmediniz mi. O ancak şirktir buyurmuştur.

Bize Muhammed b. Yahya tahdis etti, bize Haccac b. Minhal, Hammâd b. Seleme'den tahdis etti, o Ali b. Zeyd'den, o Yûsuf b. Mihram'dan, o İbn Abbas'dan rivâyet ettiğine göre Ömer b. Hattab evine girdiği zaman mushafı açar, mushafından okurdu. Bir gün girdi ve Kur'ân okudu. Şu: "*İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar*" âyetini okudu. Derhal ayakkabılarını giyindi, ridasını aldı ve akabinde Ubeyy b. Ka'b'a gitti ve: Ey Ebu'l Münzir. Ben az önce şu: "*İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar*" âyetini okudum. Fakat bizlerin de zulmettiğimizi ve daha başka işler yaptığımızı gördüm. (Ne dersin.) Bunun üzerine Ubeyy b. Ka'b: Ey müminlerin emiri! Bu âyetten kasıt senin o dediğin değildir. Yüce Allah: "*Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür.*" (Lukmân, 13) buyurmaktadır. İşte orada sözü edilen şey şirktir.[231]"][232]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan rivâyete göre şu: "*İman edenler ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar*" âyeti nazil olunca bu hal Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi ve onlar: Hangimiz kendi nefsine zulmetmez ki dediler. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "O ancak şirktir. Sizler o salih kulun: "*Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür.*" dediğini işitmediniz mi? buyurdu.[233] Bu halin kendilerine ağır geldiği kimseler ise belli şartları taşıyan zulmün kulun kendisine zulmetmesi olduğunu ve güven altında olmanın ve hidâyet bulmanın ancak herhangi bir şekilde kendi nefsine zulmetmemiş kimseler için sözkonusu olacağını zannettiler. Bunun için bu hal onlara ağır geldi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onlara şirkin yüce Allah'ın kitabında zulüm diye sözkonusu edildiğini kendilerine gösteren bir açıklamada bulundu. Buna göre iman ve hidâyet ancak imanına böyle bir zulüm karıştırmayan kimseler için hâsıl olur. İmanına bunu karıştırmayan kimse güven bulan ve hidâyete eren kimselerden olur. Nitekim yüce Allah'ın: "*Sonra o kitabı kullarımızın arasından seçtiklerimize miras verdik.*" (Fatır. 32)'den "*Adn cennetleridir ki oraya girerler.*" (Fâtır 33)'e kadar olan buyruklarında seçkin kimselerden söz edildiği gibi. Bunun böyle olması onlardan herhangi birisinin tevbe etmemesi halinde nefsine yaptığı zulümden dolayı sorgulanmasına aykırı değildir. Nitekim yüce Allah: "*Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir. Kim de*

231 İbn Cerir, 13493.

232 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII. 327- 328.

233 Kaynakları daha önce gösterildi

zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir." (Zilzal, 7-8) ve: *"Her kim bir kötülük işlerse onun karşılığını görecektir."* (Nisa, 123) buyurmuştur.

Ebu Bekir (radıyallâhu anh) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e buna dair soru sormuş ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangimiz bir kötülük işlemez ki deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Ey Ebu Bekir! Sen yorulmaz mısın, üzülmez misin, herhangi bir sıkıntıya düşerek kederlenmez misin? İşte size (kötülüğünüzden ötürü) verilen karşılık budur." buyurmuştur.[234]

Böylelikle tevbe eden müminin cennete gireceğini, bununla birlikte dünyada kötülükleri karşılığında kendisine gelip çatan musibetler ile de cezalandırılabileceğini beyan buyurmaktadır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde onun şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Müminin misali gölgelerin eğip durduğu bazen doğrulttuğu bazen sağa sola eğdiği taze ekin gibidir. Münafığın misali ise bir çam ağacına benzer. O bir defada yıkılıp gidinceye kadar hep gövdesi üzere dimdik sabit ve ayakta kalır."[235]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yine şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Mümine herhangi bir rahatsızlık, bitkinlik, üzüntü, keder, gam, eziyet, ona batan dikene varıncaya kadar gelip çatan her bir musibet dolayısı ile Allah mutlaka onun günahlarına keffaret kılar."[236] Sa'd b. Ebi Vakkas'ın rivâyet ettiği hadis de şöyledir: Ey Allah'ın Rasûlü! Belası en ağır insan hangisidir dedim. O: "Nebiler sonra salihler ondan sonra da sırasıyla en iyi olanlar. Allah kişiyi dinine (sadakatine) göre sınar. Eğer dininde salabetli ise belası artırılır. Eğer dininde bir rikkat varsa onun belası hafifletilir. Mümin üzerinde hiçbir günah bulunmadığı halde yeryüzünde yürüyecek bir hale gelinceye kadar bela yakasını bırakmaz."[237]

Bunu Ahmed, Tirmizi ve başkaları rivâyet etmiş ve yine Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hastalık hastadan günahları kuru ağacın yapraklarını döktüğü gibi silkeler."[238] Bu hususta hadisler de pek çoktur.

Zulmün üç türünden de esen kalabilen bir kimse için tam güvenlik ve tam hidâyet sözkonusu olur. Kendi nefsine zulmetmekten kurtulamayan bir kimse hakkında mutlak bir güvenlik ve hidâyet olur. Yani böyle bir kimsenin diğer âyette

234 Kaynakları daha önce gösterildi.
235 Buhârî, 5644; Müslim, 2809.
236 Kaynakları daha önce gösterildi.
237 Tirmizi, 2398; İbn Mace, 4023; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred; Ahmed, I, 174, 180, 185; Hakim, I, 41, IV, 307; Beğavi, Şerhu Sünne, V, 244; İbn Sa'd, Tabakat, II, 12; Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya, I, 368; Tayalisi, 2091. Hadis sahihtir.
238 Kaynakları daha önce gösterildi.

bu va'din verildiği gibi cennete gitmesi muhakkaktır. Çünkü Allah onu akıbette kendisini cennete götürecek olan sırat-i mustakime hidâyet eylemiştir. Fakat böyle bir kimsenin kendisine zulmetmesi oranında güvenliği ve hidâyetinde bir eksiklik sözkonusu olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Ondan kasıt ancak şirktir." buyruğunun maksadı büyük şirki koşmayan bir kimse hakkında tam güvenlik ve tam hidâyet sözkonusu olur demek değildir. Çünkü Kur'ân nasları ile birlikte onun pek çok hadisi büyük günah işleyen kimselerin korkuya maruz kaldıklarını, onlar için tam bir güvenliğin ve tam bir hidâyetin tahakkuk etmeyeceğini açıklamaktadır. Çünkü bu tam güvenlik ve hidâyet ile onlar sırat-i mustakime götüren hidâyeti bulurlar. O dosdoğru yol ise Allah'ın kendilerine nimet ihsan etmiş olduğu nebilerin, sıddiklerin, şehitlerin ve salihlerin yolu olup bunlar için herhangi bir (uhrevi) azap sözkonusu olmaz. Aksine bunlarla beraber bu dosdoğru yola hidâyet bulmanın esası olduğu gibi Allah'ın üzerlerindeki nimetin esası da vardır. Bunlar kaçınılmaz olarak cennete gireceklerdir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "O(ndan maksat) ancak şirktir." buyruğundan maksat eğer en büyük şirk ise onun maksadı şu olur: Onun ehlinden (yani en büyük şirk koşanlardan) olmayan herkes müşriklerin kendisi ile tehdit olundukları dünya ve ahiret azabından yana güven altındadırlar ve onlar buna hidâyet bulurlar. Şâyet onun maksadı şirkin türü ise şöyle denilir: Kulun kendisine zulmetmesi, mala beslediği sevgi dolayısı ile bazı vacipleri/farz ibadetleri, görevlerini yerine getirmemesi örnektir. Bu küçük şirktir. Yine Allah'ın buğz ettiği şeyleri hevâsını Allah'ın sevgisinin önüne geçirecek hale kadar sevmesi de küçük bir şirktir ve buna benzer hususlar böyledir. Bu durumda olan bir kimse yaptıklarının oranında güven altında olmak ve hidâyet bulmak fırsatını da (kısmen) kaçırmış olur. Bundan dolayı selef-i salihin bu itibarla günahları bu şekildeki zulmün kapsamında görüyorlardı.][239]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: "*Ve imanlarına zulüm karıştırmayanlar*" buyruğu nazil olunca onlara ağır geldi ve: Hangimiz kendisine zulmetmez ki dediler. Nihâyet durum onlara beyan edildi. Yüce Allah'ın: "*İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker;*" (Bakara. 284) buyruğu nazil olunca da onlara ağır geldi. Nihâyet kendilerine bu husustaki hikmet beyan edildi.][240]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah bizim imamımız İbrahim Halilullah'ın zalim müşrikler arasından

239 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 78-82.
240 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 395.

kendisi ile tartışan kimselere şunları söylediğini zikretmektedir: *"Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki gruptan hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin.) İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."* (Âyet 81-82) Sahih'te Abdullah b. Mesud'un rivâyet ettiği hadise göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zulmü şirk ile tefsir etmiş ve: "Sizler o salih kulun: *"Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür."* (Lukmân, 13) dediğini işitmediniz mi" buyurmuş ve böylelikle bizim onların Allah'a ortak koştukları üst ve alt âlemlerdeki bütün mahlukattan korkmamızı reddetmiştir. Aynı şekilde onların Allah'a, Allah'ın hakkında herhangi bir delil indirmemiş olduğu bir varlığı ortak koşmalarından korkmayışlarını da reddetmiş, şirk koşmayan kısım hakkında güven altında olmanın ve hidâyet bulanlardan olmasının sözkonusu olacağını beyan buyurmuştur.

Bu pek büyük bir âyet-i kerimedir. Hanif olan mümine birçok yerde faydalı olur. Çünkü bu ümmet arasında şirk koşmak karıncanın yürüyüşünden bile daha gizlidir. Büyük şirki ise hiç sorma. O ise ibadette ve ilah edinmekte bir şirktir. İtaat hususunda inkiyatta/emre bağlılıkta bir şirktir, iman ve kabulde bir şirktir.][241]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar."* (Âyet 82) buyurmaktadır. Burada zulüm ise İbn Mesud'un rivâyet ettiği ve sahih'te yer alan hadiste ifade edildiği üzere şirktir. Böylelikle ihlas ehli olanların Allah'a ortak koşanlara göre güven altında olmayı daha çok hak ettikleri ortaya çıkmaktadır.][242]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Güven onlaradır ve onlar hidâyet bulmuşlardır."* dan maksat ise bu ihlas sahibi muvahhid kimselerdir. Bundan dolayı İmam Ahmed birisine: Eğer bu sahih olursa sen de kimseden korkma demiştir.][243]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun misali ise şanı yüce Allah'ın İbrahim el-Halil hakkında naklettiği şu buyruklardır: *"Kavmi ona karşı delil getirmeye kalkıştı. O da dedi ki: "(Allah)*

241 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 97.
242 el-İstiğase, 143.
243 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 36.

beni doğru yola iletmişken benimle Allah hakkında mücadele mi ediyorsunuz? Ben ise O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Meğer ki Rabbim bir şey dilemiş olsun. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız? Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz O'na ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? Şimdi bu iki gruptan hangisi güven duymaya daha layıktır? Eğer biliyorsanız (söyleyin. İman edenler ve imanlarına da zulüm karıştırmayanlara gelince; işte onlaradır güvenlik ve onlardır hidâyete ermiş olanlar. İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin tam hikmet sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir." (Âyet 80-83) Şüphesiz küçük şirk ve büyük şirk koşmak sûreti ile müşrik olan bu kimseler ihlas sahibi kimseleri şefaatçi kabul ettikleri kimselerle korkuturlar. Bunlara şöyle denilir: Bizler sizin bu şefaatçilerinizden korkmuyoruz. Çünkü onlar da Allah'ın dilemesi dışında hiçbir şekilde zarar veremeyen yarattıkları cümlesindendir. Kendisine dokunan bir zararı ondan başka hiçbir kimse açıp gideremez. Kendisine bir rahmet ihsan ettiği kimsenin üzerindeki lütfu da kimse geri çeviremez. Hem sizler Allah'tan korkmayarak şefaatçi kabul ettiğiniz bu yaratılmışlardan biz nasıl korkarız? Üstelik sizler Allah'ın dininde hakkında semadan herhangi bir vahiy indirmemiş olduğu şirki de olmadığı halde bid'at olarak ihdas ettiniz. Peki bu iki kesimden hangisi güven duymaya daha layıktır. Allah'tan başkasından korkmayıp onun dininde ona ortak olduğu bid'ati icad etmeyen kimseler mi yoksa onun dininde izni olmaksızın şirk icad edip ortaya koyanlar mı? Aksine ancak iman eden ve imanına hiçbir şirk karıştırmayan kimseler güven duymaya layıktır. İşte bunlar hidâyet bulanlardandır.][244]

وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنَاهَآ إِبْرَاهِيمَ عَلٰى قَوْمِهِۜ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَآءُۜ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

83. "İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin tam hikmet sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İşte bu kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz."* buyurmaktadır. Zeyd b. Eslem[245] ve

244 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 682-683.
245 ed-Durru'l-Mensûr, III, 28'de belirtildiği üzere Ebu Şeyh bunu rivâyet etmiştir

başkaları ilimle (yükseltiriz) diye açıklamıştır. Çünkü güzel delil getirmeyi bilmek şanı yüce Allah'ın kendisi sebebi ile dereceleri yükselttiği bir husustur.][246]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah İbrahim (aleyhisselâm)'ın tartışması kıssasında ve Yûsuf'un kardeşlerinin geri gelmesini sağladığı planında dilediği kimseleri derecelerle yükselttiğini zikretmektedir. Bundan ötürü selef "ilimle (derecelerle yükseltir)" demişlerdir. Şüphesiz âyetlerin siyakı/bağlamı buna delildir. Çünkü İbrahim (aleyhisselâm)'ın kıssası ortaya konulacak delili/hücceti bilmek ve karşı görüşü savunan hasmın dine zararını bertaraf etmek için tartışma usülünü bilmek ile alakalıdır. Yûsuf (aleyhisselâm)'ın kıssası ise istenen faydayı elde edebilmek için siyaset ve tedbir hususlarında bilgi sahibi olmak ile ilgilidir. Birincisi din hususunda zarara sebep olacak hususları bilmeyi ikincisi ise menfaatleri sağlayacak hususları bilmeyi ihtiva eder. Ya da şöyle denilebilir: Bu dine gelebilecek zararı önleyip ona sağlayacak menfaati bilmektir. İkincisi ise dünya hakkında verilecek zararları önleyip dünya menfaatini sağlayacak şeyleri bilmektir. Yahut da şöyle denilebilir: İbrahim (aleyhisselâm) kıssası ihtiyaç duyulan şeylere karşı söylenebilecek faydalı sözler bilgisi hakkında Yûsuf (aleyhisselâm) kıssası da ihtiyaç duyulması halinde fiillere dair bilgi hakkındadır. Buna göre menfaati sağlayıp zararı önlemeye duyulan ihtiyaç bazen söz söylemeyi, bazen de bazı fiiller yapmayı gerektirebilir.

Bundan dolayı delil getirmek ve delaletler ilmi ile siyaset ve emirlik ilmi hususlarında eksik olanlar karşılarına çıkan bu iki sınıf önünde yenik düşerler. Bazen tartışma ile dini yahut zulüm ile dünyayı ifsad eden bir düşman hücum ettiği taktirde onlara ihtiyaç duymak sûretiyle bazen de bu bakımdan kendi nefislerinden kendilerine karşı hücum edildiği vakit onlara ihtiyaç duymak sûretiyle bazen de din ve dünya işlerinde bir kısmının şerrinden diğer bir kısmını kurtarmak için onlara ihtiyaç duymak sûretiyle bazen de kendilerine hücum edecek bir bid'atçinin de bulunmadığı bir zalimin de olmadığı bir mekanda onların (bu ilimleri bilenlerin) gölgesi altında yaşarlar. Buna sebep ise ancak bid'at ehlini bertaraf eden deliller ile zalimleri alıkoyan siyaset alimlerinin varlığından ötürü gerçekleştirilebilir.

İşte bundan dolayı şöyle denilmiştir: İki sınıf ıslah olursa diğer insanlar da ıslah olur, düzelir. Fayda her ikisinden geldiği gibi zarar da her ikisinden gelir. Çünkü bid'atler de zulüm de ancak bu iki kesimde olur: İlmi alanda baş olanlar ile kaderi başkanlık alanında baş olanlar. Bundan dolayı Sevri, İbn Uyeyne ve onların

246 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye. I. 172.

dışında seleften bir takım kimseler şöyle demişlerdir: Bid'atlerin fitnesinden ve yöneticinin fitnesinden kurtulan bir kimse her türlü şerden kurtulmuş olur. Ben bu hususta söylenecekleri es-Sıratü'l-Mustakim'de yüce Allah'ın: *"Onlar (dünya nimetlerinden) payları kadar faydalandılar. Sizden öncekiler kendi payları kadar faydalandıkları gibi siz de payınız kadar faydalandınız ve onlar (bâtıla) daldıkları gibi siz de daldınız. Dünyada da âhirette de amelleri boşa gitmiş olanlardır onlar. Zarara uğrayanların ta kendileri de işte bunlardır."* (Tevbe. 69) buyruğunu açıklarken genişçe açıklamış bulunuyorum.][247]

وَمِنْ اٰبَآئِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْۚ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾

87. "Onların babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarını da (hidâyete erdirdik.) Onları seçtik ve onları doğru bir yola da ilettik."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın nebiler hakkındaki: *"Onların babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarını da (hidâyete erdirdik.) Onları seçtik ve onları doğru bir yola da ilettik. Bu Allah'ın hidâyetidir. O, kullarından kimi dilerse onunla hidâyete erdirir. Eğer onlar dahi şirk koşsalardı, yaptıkları her şey boşa giderdi."* (Âyet 87-88) buyruğu da bu kabildendir. Nebiler şirkten korunmuş kimselerdir. Fakat maksat şunu açıklamaktır: Eğer yaratılmışların en üstünlerinden dahi şirk ortaya konulacak olursa onun bile amelini boşa çıkartacağına göre ya başkasının durumu ne olur? Yine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Andolsun eğer şirk koşacak olursan şüphesiz amelin boşa çıkacak ve sen hüsrana uğrayanlardan olacaksın."* (Zümer. 65) buyruğu da böyledir. Oysa onun şirk koşması imkânsız bir şeydir. Fakat eğer varlığı var sayılacak olursa bunun şirk koşanın amelinin boşa çıkmasını ve hüsrana uğramasını zorunlu olarak gerektireceğini ve kim olursa olsun buna düçar olacağını beyan etmektir. Yaratılmışların en üstün olanlarına bu şekilde hitap edilmesi de muhatabın değerini düşürmek için değil bu günahın büyüklüğünü beyan etmek içindir. Nitekim yüce Allah: *"Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi; Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik, sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı."* (Hâkka. 44-47) buyruğu da böyledir. Bununla şanı

247 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 493-494.

yüce Allah kim olursa olsun risalet hususunda yalan söyleyecek kimseden intikam alacağını beyan etmiştir. Eğer risaletin dışında böyle bir şeyi söylemesi varsayılacak olursa elbette ondan intikamını alır.][248]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah En'am Sûresi'nde onsekiz nebiyi sözkonusu edince ayrıca: *"Onların babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarını da (hidâyete erdirdik.) Onları seçtik ve onları doğru bir yola da ilettik."* (Âyet 87) buyurmaktadır. Bununla - bizzat akrabalık ile değil de- onun onları seçmesi ve onları dosdoğru yola hidâyet etmesi sebebiyle üstünlüğün hâsıl olduğu görülmektedir.

Neseb bazı hakları gerektirebilir. Nesebten ötürü bir takım haklar gerekebilir. Neseb ile alakalı vücub haramlık ve mübahlık gibi bir takım hükümler de sözkonusu olabilir. Fakat sevap, ikab, vaad ve tehdit ameller esasına göredir, neseblere göre değildir.][249]

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ قُلْ لَآ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ
إِلَّا ذِكْرَى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

90. "İşte bunlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetlerine uy. De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu, âlemlere bir öğütten başka bir şey değildir."

Tefsiri:

[*"İşte bunlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetlerine uy."* buyruğu ile o bu hidâyeti kulları arasından dilediği kimselere özel olarak vereceğini, Allah'ın kendilerine hidâyet verdiği kimselerin bunlar olacağını haber vermektedir. Böylelikle onun bu hidâyeti özellikle onunla hidâyet bulanlara has kıldığı, onunla hidâyet bulmayanlar hakkında bunu sözkonusu etmediğini öğrenmiş oluyoruz. Ayrıca hidâyet bulanların özel olarak kendilerine hidâyet verdiği kimseler olduğunu ve hidâyet bulmayanın da hiçbir şekilde hidâyet bulmayacağını da ifade etmektedir.][250]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

248 el-İstiğase. 240-241.
249 Minhâcü's-Sünne. VIII. 218.
250 Minhâcü's-Sünne. V. 308.

[Bunun bir benzeri de İbn Abbas'dan nakledilen şu rivâyettir. Ona Sâd Sûresi'ndeki secdeye dair soru sorulması üzerine yüce Allah'ın: *"İşte bunlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların hidâyetlerine uy."* âyetini okuyup: İşte sizin nebiniz de onlara uyması emri verilenlerdendir diye cevap vermiştir.][251]

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍۜ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذ۪ي جَٓاءَ بِه۪ مُوسٰى نُوراً وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاط۪يسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَث۪يراًۚ وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُٓوا اَنْتُمْ وَلَٓا اٰبَٓاؤُ۬كُمْۜ قُلِ اللّٰهُۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ ف۪ي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

91. "Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'an'da) öğretilmiştir." "Allah'tır (onu indiren)" de, sonra onları bırak da daldıkları sapıklıklarında oynaya dursunlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* buyurmuştur. İbn Abbas da el-Valibi'nin kendisinden naklettiği rivâyete göre: Bu kafirler hakkındadır demiştir. Allah'ın her şeye kadir olduğuna iman eden kimseler ise şanı yüce Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir eden bir kimsedir.[252]

Yüce Allah'ın: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* buyruğu ile ilgili olarak onu şanına yakışacak bir şekilde tanımadılar, onu azametine yakışacak şekilde onu tazim edemediler, onu sıfatlarının hak ettiği şekilde vasfedemediler diye açıklamalar zikretmişlerdir. Şanı yüce Allah bu ibareyi biri muattılaya red diğeri müşriklere öteki de Allah'ın insanlara herhangi bir şey indirmesini inkâr edenlere red olmak üzere üç ayrı yerde zikretmiş bulunmaktadır. En'am Sûresi'nde: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi demekle Allah'ı şanına*

251 Nazariyyatu'l-Akd. 110. Burada sözkonusu edilen secdeyi İbn Abbas'dan Buhârî. 4806'da zikretmiş bulunmaktadır.
252 İbn Cerir. 13542.

yakışacak bir şekilde takdir edemediler." Hacc Sûresi'nde: *"Allah'tan başka kendilerini çağırdığınız putların hepsi -bu iş için bir araya toplansalar dahi- şüphesiz bir sinek dahi yaratamazlar ... Onlar Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar. Muhakkak Allah güçlüdür, Azizdir."* (Hacc, 73-74) Zümer Sûresi'nde de: *"Onlar Allah'ı hak ettiği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile onun kabzasındadır. Gökler ise onun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."* (Zümer, 67) buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[253] İbn Mesud'un rivâyet ettiği hadise göre yahudilerden bir alim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Muhammed! Muhakkak Allah kıyamet gününde gökleri bir parmağın üzerine, yeri bir parmağın üzerine, dağları, ağaçları bir parmağın üzerine, suyu, toprağı ve diğer mahlukatı da bir parmağı üzerine koyacak sonra bunların hepsini sarsacak ve: Mülkün mutlak sahibi her şeyin egemeni (el-Melik) benim buyuracak dedi. (İbn Mesud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de o yahudi alimin söylediklerini doğrular mahiyette güldü sonra da: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* âyetini okudu.

Yine Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: Allah kıyamet gününde arzı avucunun içine alır, semayı da sağında dürüp katlar. Sonra: Her şeyin mülkü benimdir. Her şeyin maliki benim. Yeryüzünün malikleri/hükümdarları nerede buyuracak. Daha sonra nerede cebbarlar, nerede mütekebbirler buyuracaktır.

Aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Ömer'in rivâyet ettiği hadis de şöyledir: "Allah kıyamet gününde gökleri katlar sonra onları sağ eline alır sonra da: el-Melik (her şeyin maliki ve egemeni) benim. Nerede cebbarlar, nerede mütekebbirler buyuracaktır."[254] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de sağa ve sola meylediyordu. Hatta minberin altındaki bir şeyden ötürü hareket ettiğini gördüm ve ben: Acaba Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte düşecek mi diyordum."][255]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[... Bize İbn Humeyd tahdis etti, bize Seleme tahdis etti, bize İbn İshak, Muhammed b. Said'den şöyle dediğini tahdis etti: Yahudilerden bir kaç kişi Nebi

253 Buhârî, VI, 158; Müslim, 2786.

254 Müslim, 2788; Buhârî'nin rivâyetinde ise: el-Melik benim, nerede yeryüzünün melikleri diye rivâyet etmektedir.

255 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 24-25.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Muhammed! Haydi Allah'ın mahlukatı yarattığına inandık. Peki onu kim yarattı, dediler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) rengi değişecek kadar kızdı. Sonra Rabbi adına gazaplandığından ötürü onlara çıkıştı, hiddetlendi. Cebrail ona gelip onu teskin etti ve: Ey Muhammed! Sen alçakgönüllülüğü elden bırakma, dedi. Şanı yüce Allah'tan da ona sordukları sorunun cevabı geldi ve şöyle buyurdu: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir."* diye (İhlas Sûresi'ni) sonuna kadar okudu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûreyi onlara okuyunca ona: Bizlere Rabbinin vasıflarını anlat. Onun sûreti nasıldır, pazusu nasıl, kolu nasıl, bileği nasıl? Yine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) birincisinden daha ileri derecede onlara kızdı. Onlara öfkelenerek çıkıştı. Cebrail gelerek ona ilk söylediği gibi söyledi ve sordukları sorunun cevabını ona getirdi. Allah onun üzerine: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* buyruğunu indirdi.[256]

Yüce Allah'ın: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* (En'am, 91) buyruğu ile ilgili bu rivâyette aslında yer alan âyet Zümer Sûresi'ndeki âyettir. En'am Sûresi'ndeki âyet değildir.][257]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* buyruğu ile ilgili olarak: Onu gerektiği gibi tanıyamadılar diye açıklandığı rivâyet edilmiştir.][258]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah şu: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* ibaresini üç yerde zikretmiştir. Bununla zatı itibari ile azametini, hakkı olan sıfatları isbat etmek ve vahdaniyetini, kendisinden başka hiçkimsenin ibadeti hak etmediğini, rasûllerine indirdiklerini de isbatlamak istemiştir. Şanı yüce Allah Zümer Sûresi'nde: *"Onlar Allah'ı hak ettiği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır."* (Zümer, 67) buyurmaktadır. Hacc Sûresi'nde ise: *"İsteyen de aciz istenen de. Onlar Allah'ı hak ettiği gibi tanıyamadılar."* (Hacc, 73-74) buyurmuştur. En'am Sûresi'nde de: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* buyurmuştur.

Her üç yerde de yüce Allah kafirler arasından kendisini gereği gibi tanıyıp kadrini bilemeyenleri yermektedir. İşte bu şanı yüce Allah'ı gereği gibi takdir edip

256 İbn Cerir, XXX, 343.
257 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 222-223.
258 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 520.

tanımanın mümin üzerine bir görev olduğuna delildir. Tıpkı ondan gereği gibi korkup takva sahibi olması gerektiği, onun uğrunda gereği gibi cihad etmesi icab ettiği gibi. Yüce Allah: *"Allah yolunda gerektiği gibi/hakkıyla cihad ediniz."* (Hacc. 78) ve: *"Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öylece korkunuz."* (Âl-i İmrân. 102) buyurmaktadır. Bu buyruklarda mastar mefule muzaftır. Fail kastedilmektedir. Yani size emretmiş olduğu cihadı hakkıyla yapın, size emretmiş olduğu takvayı yerine getirin, size beyan edip açıklamış olduğu şekli ile onu gereği gibi hakkıyla takdir edin. Verdiği haberler hususunda rasûlü tasdik edin, farz kılıp emrettiği hususlarda ona itaat edin. Beşer takati dışında kalan şeylere gelince; onu terk etmekten ötürü hiçkimse yerilmez. Âişe dedi ki: Oyun oynamaya düşkün yaşı küçük kız çocuğunun durumunu takdir edin.[259]

Âyet-i kerime yüce Allah'ın pek büyük bir kadrinin olduğuna delildir. Özellikle de: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır."* (Zümer. 67) buyruğunda böyledir. İbn Ebu Talha'nın İbn Abbas'dan buyruğu şöyle tefsir ettiğini nakletmektedir: Kim Allah'ın her şeye kadir olduğuna inanırsa o kişi Allah'ı gereği gibi takdir etmiş olur.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'un rivâyet ettiği hadiste sabit olduğu üzere yahudilerden birisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın gökleri bir parmak, yerleri bir parmak, dağları bir parmak, ağaçları ve toprağı bir parmak ve diğer yaratılmışları bir parmak üzerinde taşıyacağını söyleyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu yahudi aliminin söylediklerine hayret ve beğeni ile ve söylediklerini tasdik etmek üzere gülmüş ve bu âyeti okumuştur.

İbn Abbas'dan da şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bir yahudi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından geçip: Ey Ebu'l-Kasım! Allah semayı bunun üzerine, arzı bunun üzerine, dağları ve suyu bunun üzerine, diğer mahlukatı da bunun üzerine koyması zamanı hakkında ne dersin diye sorunca şanı yüce Allah da: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır."* (Zümer. 67) buyruğunu indirdi. Bunu İmam Ahmed ve Tirmizi Ebu Duha'nın İbn Abbas'dan rivâyet ettiği bir hadis olarak rivâyet etmişler ve Tirmizi: Garib, hasen, sahihtir demiştir.[260] İşte bu buyruk onun azametinin bu yahudi aliminin nitelediğinden çok daha büyük olmasını gerektirmektedir. Çünkü âyet-i kerimedeki ifade daha beliğdir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den gelen rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)

259 Kaynağını bilmiyorum.

260 Tirmizi. 3238: Ahmed. I. 457 ve başkaları. Sahih bir hadistir. III. 29'da da İbn Ebu Hatim tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde Allah arzı avucuna alacak, semayı sağ eli ile katlayıp dürecek sonra da: Ben el-Melik'im (her şeyin maliki ve egemeniyim), nerede yeryüzünün hükümdarları buyuracaktır."

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de İbn Ömer'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: Allah kıyamet gününde semaları katlayacak sonra onları sağ eline aldıktan sonra da: Nerede hükümdarlar, nerede zorbalar, nerede mütekebbirler buyuracaktır." Bunu Müslim bundan daha geniş olarak rivâyet etmiş ve bu rivâyetinde onun arzı diğer eline alacağını da zikretmiştir.

İbn Ebu Hatim de şunu rivâyet etmektedir: Bize babam tahdis etti, bize Amr b. Rafi' tahdis etti, bize Yakub b. Abdullah Cafer'den tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den şöyle dediğini söyledi: Yahudiler yüce ve mübarek Rabbin sıfatı hakkında konuştular ve bilmedikleri ve görmedikleri şeyler söylediler. Bunun üzerine yüce Allah da nebisinin üzerine: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise onun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."* (Zümer, 67) âyetini indirdi ve onların kendisini niteledikleri sıfatını şirk olarak değerlendirdi.[261]

Yine (İbn Ebu Hatim) dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize Ebu Nuaym tahdis etti, bize el-Hakem yani Ebu Muaz el-Hasen'den tahdis edip dedi ki: Yahudiler göklerin, yerin ve meleklerin yaratılışı hakkında düşündüler. Bu işlerini bitirince bu sefer onu takdir etmeye koyuldular. Bunun üzerine şanı yüce Allah nebisine: *"Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* buyruğunu indirdi. İşte bu onun kendisini nitelemelerinden daha büyük olduğuna ve onların onun şanını gereği gibi takdir edip değerlendiremediklerine delildir.[262] Yüce Allah'ın: *"Şirk koştuklarından"* (Zümer, 67) buyruğu da şu demektir: Kim herhangi bir mahluku herhangi bir şey ve husus ile ilgili olarak yaratıcıya bir misal kabul edip yaratıcıyı sevdiği gibi o şeyi de sevecek yahut yaratıcının kendisi ile nitelendirildiği şeyin bir benzeri ile o yaratılmışı nitelendirecek olursa böyle bir kimse Allah ile yaratılmış arasında herhangi bir şeyde eşitlik sağlayan ve Rabbine başkasını eş ve denk koşan bir müşriktir. Şanı yüce Rabbimizin ise ne dengi vardır ne onun adaşı ne de onun bir benzeri. Yüce Allah'ı ma'dûm/yok ve mümteni'/varlığı imkânsız gibi kabul eden bir kimse ise bunlardan daha da kötüdür. Çünkü böyle bir kişi muat-

261 Buna yakın bir ifade İbn Cerir, 13535'de yer almaktadır. ed-Durru'l-Mensur.
262 ed-Durru'l-Mensûr, V, 335. İbn Ebu Hatim tarafından rivâyet edildiğini belirterek.

tıl/kâinatın bir yaratıcısı yoktur diyen ve mümessil/Allah'ı mahlukata benzetendir. Muattıl ise müşrikden daha kötüdür.][263]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'an'da) öğretilmiştir."* (Âyet 91) buyruğu gibidir. Hitap kitap ehli arasından Mûsâ (aleyhisselâm)'ın nübüvvetini kabul eden ile onu inkâr eden müşrikler ile olduğundan ötürü şanı yüce Allah bunu: *"De ki: Musa'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ... kitabı kim indirdi"* buyruğu ile zikretmiş bulunmaktadır. Bir başka yerde de Mûsâ (aleyhisselâm)'ın doğruluğuna delil teşkil eden kesin belgeleri de beyan etmiş bulunmaktadır.

(Buyruktaki) *"açıkladığınız, gizlediğiniz"* ibarelerini müşriklere hitap olmak üzere *"onların açıkladıkları ..."* diye İbn Kesir ve İbn Amr gibi okuyanların kıraati gibi okuyup yüce Allah'ın: *"Bilmediğiniz şeyler size öğretilmiştir."* buyruğunu da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdikleri şeyleri müşriklere karşı bir delil diye değerlendirenlerin kıraatine göre[264], Musa'nın nübüvveti hususunda onlara karşı bir delil getirilmiş, Muhammed'in nübüvvetine de bunlara karşı delil getirilmiş; böylelikle onların her birisi hakkında bir başka yerde bir kısmı beyan edilmiş bir takım burhanlar/deliller yer almış olmaktadır.

Çoğunluğun kıraatine göre ise "te" ile (açıkladığınız, gizlediğiniz anlamında) diye okunmuş olup bu da kitap ehline bir hitaptır. Şanı yüce Allah'ın: *"Bilmediğiniz şeyler size öğretilmiştir."* buyruğu da onların inkâr edip de nebilerin getirdikleri şeylere dair bir beyandır. Çünkü nebiler onlara kabul etmedikleri ve bilmedikleri şeyleri öğretmiştir. Onların nebilere dair bildikleri haberleri de bilmedikleri şeyleri de delil göstermiş olmaktadır.][265]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."* (Zümer, 67) buyurarak onların Allah'ın hakkını gereği gibi bilemediklerini haber vermek-

263 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 160-164.
264 Zâdu'l-Mesîr, III, 84.
265 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 165-166.

tedir. Çünkü o arzı avucu içine alacak, sağ eli ile de semayı katlayıp dürecektir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih hadisler bu hususu oldukça çok sayıdaki rivâyetlerle dile getirmiş bulunmaktadır. Ebu Hureyre'nin, İbn Ömer'in ve İbn Mesud'un rivâyet ettiği hadisler gibi. Hepsi de Buhârî ve Müslim'in sahihlerindedir. Yine İbn Abbas'ın ve ondan başkalarının rivâyet ettikleri hasen hadisler de bunun gibidir. Diğer taraftan yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler."* buyurmaktadır. Birinci âyet İslâm'ın birinci aslı hakkındadır. O da tevhiddir. İkinci âyet de onun ikinci aslı ile ilgilidir. Bu da risalettir. Şu cehmiyye denilenlerin ise her iki asıl hakkında da tenkitleri ileri geri sözleri vardır. Çünkü onlar Allah'ı gereği gibi takdir edip tanıyamamışlardır. Onlara göre Allah ne arzı avucunun içine alır ne de semayı sağ eli ile dürer. Aksine onlara göre onun harici bir kadri/değeri de yoktur. Onlara göre onun kadri nefislerde ve zihinlerde var olan kadardır. Böylelikle onlar ayni değil de zihinsel varlığının kadrini kabul ederler. Yine onlara göre o hakikatte hiçbir şey söylememiştir ki onu bir insana indirmiş olsun. Özellikle aralarından felsefeci Sabiiler böyledir. Çünkü onlara göre kelam âlemlerin Rabbinden değil de ancak faal akıldan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kalbine taşar.][266]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: Musa'nın getirdiği kitabı kim indirdi?"* buyruğunda ve benzerlerinde Allah'ın kelamına "şey" denildiği için bunun kapsamına onun kelamını da sokmuşlar ve bunun ilmine "şey" denilmesine benzediği hususu üzerinde hiç düşünmemişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Onun ilminden dilediğinden başka hiçbir şeyi kuşatamazlar."* (Bakara, 255) Yine *"De ki: Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür. De ki: Allah benimle sizin aranızda bir şahittir."* (En'am, 19) buyruğunda kendi zatına şey adını vermesi ve yüce Allah'ın: *"Her şey"* buyruğunun içinde kullanıldığı söz bağlamına göre bir kapsamının olduğu üzerinde hiç düşünmemişlerdir.

Çünkü ismin delaleti beraberinde sözkonusu olan kayıtlara göre çeşitlilik arz eder. Buna göre yüce Allah'ın: *"O her şeyi çok iyi bilendir."* (Bakara, 29) buyruğunun kapsamı içerisine kendi zatı dahildir. Çünkü onun zatı da bilinmeye elverişlidir. Diğer taraftan: *"O her şeye gücü yetendir."* (Maide, 40) buyruğunun kapsamına da kudret çerçevesi içerisinde olmaya elverişli olan şeyler dahildir. Bu da varlığı mümkün olan bütün zatları kapsar. Hatta bunun kapsamına meşi: istenen

266 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, II, 197-198.

şey anlamında kendisine "şey" denilen her bir şey girer denilebilir. Çünkü aslı itibari ile "şey" mastardır ve meşi: istenen şey anlamındadır. Buna göre meşiete konu olup istenmeye elverişli olan her bir şeye onun kudreti, gücü yeter. Şöyle de diyebilirsiniz: O kudreti çerçevesinde girmeye elverişli olan her bir şeye kadir olandır. Zatı itibari ile mümteni/imkânsız olan ise akıl sahibi kimselerin ittifakı ile "şey" değildir. Yüce Allah'ın: *"Allah her şeyi yaratandır."* (Zümer, 62) buyruğunda da yaratıcının hiçbir şekilde yaratılan olmadığı bilinen bir husustur. Bu ismin onu kapsamadığı da fakat bunun kapsamına yaratılmış olan her şey yani bütün hâdislerin girdiği bilinmektedir.][267]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'tır de sonra onları bırak"* buyruğu hakkında ibadete düşkün kimselerin hataya düşenlerinden bir kesimin yanlış kanaatlerine ve bu buyruktan Allah'ın adının kastedildiği vehmine kapılanlara gelince; bu apaçık bir hatadır. Eğer bundan önceki buyrukları iyice düşünecek olurlarsa âyet-i kerimenin maksadının ne olduğu açıkça anlaşılır. Çünkü şanı yüce Allah: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi, demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'an'da) öğretilmiştir." "Allah'tır (onu indiren)" de."* (Âyet 91) buyurmaktadır. Yani Musa'nın getirdiği kitabı indiren Allah'tır de. Bu tam bir ifade olup müpteda ve haberden oluşan bir isim cümlesidir. Haberinin hazf edilmesi (zikredilmemesi) ise sorulan sorunun cevaba delalet etmesinden dolayıdır.

Bu şekildeki bir anlatım ise Arapçadaki buna benzer buyruklarda sürekli olarak görülen bir ifade tarzıdır. Yüce Allah'ın: *"Andolsun onlara göklerle yeri kim yarattı diye sorsan elbette Allah diyeceklerdir. De ki: Bana haber verin ..."* (Zümer, 38); *"Göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indirendir. Onunla göz alıcı bahçeler bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin için mümkün olmaz. Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onlar sapan bir topluluktur."* (Neml, 60) Bundan sonraki âyet de böyledir; *"Yedi göğün Rabbi ve pek büyük arşın Rabbi kimdir de. Onlar Allah'ındır diyeceklerdir."* (Mü'minun, 86-87) -Ebu Amr'ın kıraatine göre böyledir- buyruklarında olduğu gibi. Yine günlük konuşmada: Kim geldi diye birisine sorulursa o: Zeyd diye cevap verir. Kime ikram ettin denilirse yine Zeyd'e denilir. Kimin yanından geçtin diye sorulunca: Zeyd'in diye cevap verilir. Böyle-

267 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 330-331.

likle onlar "*kim*"e cevap teşkil eden ismi zikrederler ve onunla alakalı olanı hazf ederler. Çünkü o soru esnasında bir defa zikredilmiş bulunmaktadır. Bundan dolayı beyana bir faydası olmadan onu tekrar etmekten (Araplar) hoşlanmazlar. Çünkü bu şekilde bir ifade sözü uzatmak ve tekrarlamak olur.][268]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan kimi şeyhler "Allah" diyenin (zikir yapanın) demesine yüce Allah'ın: *"Allah(tır) de. Sonra onları bırak."* buyruğunu çokça delil olarak zikrederler ve yüce Allah'ın nebisine müfret olarak (tek başına) bu ismi söylemesini emrettiğini zannederler. Bu ise ilim ehlinin ittifakı ile yanlıştır. Çünkü yüce Allah'ın: *"Allah'tır de"* buyruğunun manası Musa'nın getirdiği kitabı indiren Allah'tır şeklindedir. Bu da daha önce geçen: *"De ki: Musa'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu da gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size öğretilmiştir. Allah'tır de."* buyruğunun bir cevabıdır. Yani Musa'nın getirdiği kitabı indiren Allah'tır. Bu da: Allah hiçbir insana bir şey indirmemiştir diyenlerin sözlerini reddetmektedir. Çünkü yüce Allah: *"Musa'nın getirdiği kitabı kim indirdi"* buyurduktan sonra: *"Allah'tır de"* onu indiren. *"Sonra onları bırak"* yani bu yalancıları terk et *"daldıkları sapıklıklarında oynaya dursunlar."* buyurmaktadır.][269]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Her kim bunun avamın zikri olduğunu, havassın zikrinin ise tek başına ismi söylemek olduğunu, diğer taraftan havassın havassının zikrinin ise zamiri (hu) söylemek olduğunu iddia edecek olursa şüphesiz bu iddiada bulunan kimseler doğru yolu şaşırmış ve hataya düşmüş kimselerdir. Bazılarının bu sözlerine yüce Allah'ın: *"Allah'tır de. Sonra onları bırak da daldıkları sapıklıklarında oynaya dursunlar."* buyruğunu delil göstermeleri ise böylelerinin hatalı olduklarının en açık delillerindendir. Çünkü burada isim sorulan soruya cevap olarak verilen emirde zikredilmektedir ki sözkonusu bu soru: *"De ki: Musa'nın insanlar için bir hidâyet ve nur olmak üzere indirdiği kitabı kim indirdi"* buyruğu ile başlayıp *"Allah'tır de"* buyruğuna kadar devam eden bir sorudur. Yani Musa'nın getirdiği kitabı indiren Allah'tır. Çünkü isim (Allah lafzı) müptedadır, haberin ne olduğuna da sorulan soru delalet etmektedir. Bunun benzerlerinde olduğu gibi: Onun komşusu kimdir sorusuna Zeyd'dir diye cevap verilir.][270]

268 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 558-559.
269 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 228.
270 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 226; er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 36.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bu gibi kimselerin durumunu: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler ... Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir."* (Âyet 91-93) buyruğuna kadar şanı yüce Allah, Allah tarafından kendilerinden daha ileri derecede hidâyete ileten herhangi bir kitap indirmemiş olduğu iki kitabı -Tevrat'ı ve Kur'ân'ı- Allah'ın indirdiğini sözkonusu etmektedir. Nitekim bu iki kitabı *"Acaba onlar önceden Musa'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? "İki sihir birbirlerine yardım etti" dediler ve yine dediler ki: "Biz onların hepsini inkâr edenleriz." De ki: "Eğer siz doğru söyleyenlerden iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."* (Kasas. 48-49) buyruklarında bir arada sözkonusu etmiş bulunmaktadır.

Aynı şekilde cinler de Kur'ân-ı Kerim'i işittikleri vakit: *"Dediler ki: "Ey kavmimiz, biz Musa'dan sonra indirilmiş olup, kendinden öncekileri doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir kitap dinledik."* (Ahkâf. 30) demişlerdi. Yüce Allah da: *"De ki: "Bana haber verin, eğer o Allah tarafından gönderilmiş iken siz onu inkâr etmiş iseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de onun bir benzeri üzere şahitlik edip, iman etmiş olduğu halde...*[271]*"* (Ahkâf. 10) buyurmaktadır. Bundan dolayı Necaşi de Kur'ân'ı dinledikten sonra: Şüphesiz bu ile Musa'nın getirdiği şüphesiz aynı nurdan çıkmaktadır demişti.

Daha sonra şanı yüce Allah yalancı kimsenin ve yalan yere peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin durumunu sözkonusu ederek: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir."* buyurmakta ve bu buyruğunda uydurduğu yalanı Allah'a isnad eden kendisine vahiy geldiğini ileri sürmekle birlikte o vahyi kendisine kimin gönderdiğini tayin etmeyen kimseleri bir arada sözkonusu etmektedir. Çünkü kendisine vahiy geldiğini ileri süren bir kimse bu iki kısmın dışında kalmaz.

İkinci kısma ise rüyasında görmediği şeyleri gördüğünü iddia eden kimseler ile benim kalbime telkin edildi ve bana ilham geldi ve buna benzer şeyler söylerken yalan söyleyen kimsedir.

271 Âyet mealinin devamı: "...siz büyüklük taslamış iseniz. gerçek şu ki Allah zalimler topluluğuna hidâyet vermez." (Çeviren)

Birinci kısma da: Bana Allah dedi yahut bana Allah emretti ya da Allah bana muvafakat etti yahut da bana dedi ve buna benzer sözleri bir takım hayallere istinaden yahut da kendi nefsinde hissettiği fakat Allah'tan geldiğini bilmediğini aksine bunların şeytandan olduğunu bildiği şeyleri söyleyen kimseler dahildir. Müseylemetül kezzab ve benzerleri gibi.

Daha sonra yüce Allah: *"Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden"* buyurmaktadır. Bu ise Allah'ın kelamının bir benzerini ortaya koymalarının mümkün olduğunu yahut da bu sözün sözü söyleyen kimsenin üstünlüğü ve gücünden kaynaklanan bir beşer sözü olduğunu iddia eden kimselerin halidir. Buna göre kişi gayret gösterecek olursa onun benzerini meydana getirebilir. Bu hüküm Kur'ân-ı Kerim'in meydan okuduğu benzerini getirmenin mümkün olduğunu iddia eden kimseleri de kapsar. İrtidad halinde iken İbn Ebu Sehl ile insanlar arasından farklı kesimlerin iddiaları gibi. Aynı şekilde münafık ve kafir sabii felsefecileri de kapsar. Onların: Nebilerin risaletleri başkalarına da feyz yoluyla benzerinin verildiği onlara feyz eden bir sözdür diyen felsefecileri kapsar. Böylelikle bu kişi rasûllerin iddiasında Allah'ın indirdiklerinin benzerini indirmiş olur. Çünkü: "Allah'ın indirdiğinin bir benzerini indireceğim." diyen bir kimse şanı yüce Allah'ın herhangi bir şey indirmiş olduğuna inanmayarak bu sözü söyleyebildiği gibi Allah'ın bir şeyler indirdiğine inanarak da bu sözü söylemiş olabilir.][272]

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ
إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ
فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَآئِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ الْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ
اٰيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

93. "Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: "Bana da vahyolundu" diye söyleyenden, bir de: "Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm." diyenden daha zâlim kim olabilir? Sen zâlimleri ölümün sıkıntıları içinde, meleklerin ellerini uzatarak: "Ruhlarınızı çıkarın, Allah'a karşı haksız yere söylediklerinizden, O'nun âyetlerine karşı kibirlendiğinizden dolayı bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız." derken bir görsen!"

272 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 24-26.

Tefsiri:

[Yüce Allah'tan kendisini rasûl olarak göndermiş olduğunu ve yüce Allah'a yalan uydurandan iftirası daha büyük kimsenin olmayacağını haber vermektedir. Nitekim yüce Allah: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir."* buyurmaktadır. Yüce Allah bu buyruğu ise: *""Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'an'da) öğretilmiştir." "Allah'tır (onu indiren)" de, sonra onları bırak da daldıkları sapıklıklarında oynaya dursunlar. Bu ise (sana) indirdiğimiz bir Kitaptır. Mübarektir, kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır. Şehirlerin anası (olan Mekke halkı) nı ve çevresindekileri uyarman için (indirdik.) Âhirete inanmakta olanlar, buna da iman ederler ve onlar namazlarına da devam ederler. Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: "Bana da vahyolundu" diye söyleyenden, bir de: "Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm." diyenden daha zâlim kim olabilir."* (Âyet 91-93) buyruğundan sonra zikretmektedir. Böylelikle şanı yüce Allah nübüvveti kabul etmeyen inkârcının iddiasını: *"De ki: Musa'nın getirdiği kitabı kim indirdi?"* buyruğu ile çürütmektedir. Çünkü o kitapta pek çok âyetler ve apaçık belgeler açıkça ortaya çıkmıştır. Bütün nebiler bütün müminler ona tabi olmuş, başkasında ortaya çıkmayan şeyler onunla hâsıl olmuştur. Böylelikle onun doğruluğunun delil ve belgeleri İncil ve diğer farklı kitaplardan ayrı olarak hepsi de zikredilmeyecek kadar çok ve açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde o kitap asıldır, İncil ise ona tabi bir kitaptır. İşte bundan dolayı Mesih'in helal kıldığı şeyler dışında onun ve ona dair haber verilmesi de bu kabildendir. İşte şanı yüce Allah bundan dolayı: *"Acaba onlar önceden Musa'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? İki sihir birbirine yardım etti dediler."* (Kasas. 48) Kastedilen ise Kur'ân-ı Kerim ve Tevrat'tır. Diğer kıraatte ise: Onlar iki sihirbaz yani Muhammed ve Kur'ân birbirine yardım etti şeklindedir. İşte yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz Firavuna bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir peygamber gönderdik."* (Müzzemmil. 15) buyruğu ile: *"Böyle bir kimse Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup onu da onu yine kendinden bir şahit takip eden, daha önce de Musa'nın bir önder ve rahmet olan kitabı bulunan kimse gibi midir?"* (Hud. 17) buyruğu da aynı şekilde cinlerin: *"Biz Musa'dan sonra indirilmiş olup, ken-*

dinden öncekileri doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ileten bir kitap dinledik." (Ahkâf, 30) şeklindeki sözlerini aktaran buyruk da böyledir. Bundan dolayıdır ki Mûsâ (aleyhisselâm)'ın kıssası Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen nebilerin kıssalarının en büyüğüdür. Bu kıssa diğer kıssalardan daha büyüktür ve diğer kıssalara göre daha geniş açıklanmaktadır. Abdullah b. Mesud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir günün tamamında bize İsrailoğullarına dair hadis naklederdi.

Şanı yüce Allah doğru olanı tespit ve tayin ettikten sonra yalanların durumunun üç türlü olduğunu beyan buyurmaktadır. Çünkü yalan söyleyen bir kimse ya söylediği bu yalanı yüce Allah'a izafe edecek ve bu sözü onun indirdiğini söyleyecektir. Yahut öznesini sözkonusu etmeyip o sözü kimseye izafe etmeyecek. Yahut da Kur'ân'a karşı benzerini ortaya koymak maksadıyla onu kendisinin uydurduğunu söyleyecektir. Bundan dolayı şanı yüce Allah da: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyurmaktadır. Kendisinden alınıp haber verilen ise hiç şüphesiz yüce Allah'tır.][273]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn İshak dedi ki: Bana Şurahbil b. Sa'd'ın tahdis ettiğine göre: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyruğunun kendisi hakkında indiğini tahdis etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye girince kaçıp Osman b. Affan'a sığındı. Onun süt kardeşi idi. Onu yanında sakladı. Nihâyet Mekke'liler emin olunca onu alıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına götürdü ve onun için eman istedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -o yanıbaşında dururken-uzun süre sustu. Sonra da: "Peki" buyurdu. Osman da onu alıp gitti. Arkasını dönüp gidince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben ancak aranızdan birisinin kalkıp onu öldüreceğini ümit ederek susmuştum." buyurdu. Ensar'dan bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana işaret etseydin ya, derhal onu öldürürdüm deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz nebi işaret ederek birisinin öldürülmesini istemez." buyurdu.[274]

İbn İshak, İbrahim b. Sa'd'ın kendisinden naklettiği rivâyette şöyle demektedir: Alimlerimizden birisinin bana tahdis ettiğine göre İbn Ebu Serh kureyşlilerin

273 el-Fetava (el-İsfehaniye), V. 136.

274 İbn İshak'ın rivâyeti bu şekildedir. Kurtubi de Tefsir'inde VII, 40'da ondan bu şekilde zikretmiştir. Buna yakın olarak ayrıca Tahavi, Muşkilu'l-Âsar, I, 469'da zikretmektedir.

yanına döndü ve şöyle dedi: Allah'a yemin olsun eğer dilersem Muhammed'in dediğinin bir benzerini ben de söylerim, onun getirdiğinin bir benzerini ben de getiririm. O bir şey söyler ben onu başka bir şey olarak kaydederdim. Kendisi isabet ettin derdi. İşte şanı yüce Allah: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken bana vahyolundu diye söyleyenden daha zalim kim olabilir?"* buyruğunu onun hakkında indirmiştir. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan dolayı öldürülmesini emir buyurmuştur.[275]][276]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bunları: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyruğunda bir arada sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Böylelikle yüce Allah, Allah'a karşı yalan uydurup iftira edeni kendisine vahiy geldiğini söyleyeni ve söylediği sözün Allah'ın indirdiği söz gibi olduğunu iddia edeni zikretmiş olmaktadır.][277]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden ve: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyurmaktadır. Burada sözü edilen üç kısım rasûllerin düşmanlarıdır. Onlardan herhangi birisi ona aykırı bir şey ortaya koyacak olursa ya: Bunu Allah bana indirdi der. Bu durumda Allah'a iftira etmiş olur. Ya: Bana vahyolundu diyerek vahyi bildirenin kim olduğunun adını vermez. Ya da: Bunu ben ortaya koydum ve ben Allah'ın indirdiği gibi indiririm der. Ya onu Allah'a izafe eder ya kendi nefsine yahut da hiçkimseye izafe etmez.

İşte bu üç kısım yaldızlı sözleri aldatmak maksadıyla birbirlerine telkin eden insanların ve cinlerin şeytanlarıdır. Yüce Allah: *"Rasûl: Rabbim! Gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti dedi. İşte böylece Biz her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık. Yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter."* (Furkan, 30-31) buyurmuştur. Allah en iyi bilendir. Hamd Allah'a mahsustur.][278]

275 Taberi, Süddî'den 13556'da bu manada zikretmiş. Hakim de bu şekilde bir rivâyeti (III, 45'de) Şurahbil b. Sa'd'dan kaydetmiş olduğu gibi İbn Ebu Hatim de bunu Ebu Halef el-A'ma'dan ed-Durru'l-Mensûr, III. 30'da belirtildiği üzere böylece rivâyet etmiştir.

276 es-Sarimu'l-Meslûl, 118.

277 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V. 209.

278 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 156.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden"* bir de *"Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyurmuştur. İşte bu buyruğunda doğru sözlü rasûllerine karşı çıkan yalancı sınıflarının tamamını sözkonusu etmektedir. Nitekim bundan önce de *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'an'da) öğretilmiştir." "Allah'tır (onu indiren)" de, sonra onları bırak da daldıkları sapıklıklarında oynaya dursunlar. Bu ise (sana) indirdiğimiz bir Kitaptır. Mübarektir, kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır. Şehirlerin anası (olan Mekke halkı) nı ve çevresindekileri uyarman için (indirdik.) Âhirete inanmakta olanlar, buna da iman ederler ve onlar namazlarına da devam ederler."* (Âyet 91-92) buyruklarında yalancıların durumlarını zikretmiş, bundan sonra ise: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyurmaktadır. Çünkü yalan söyleyen bir kişi ya: Benden başkası bana indirdi diyecektir. Ya ben Kur'ân gibi bir söz düzenliyorum diyecektir. Eğer benden başkası benim üzerime indirdi diyecek olursa ya muayyen olarak kimin indirdiğini söyleyecek ve bunu Allah bana indirdi diyecek. Yahut da bana vahyolundu diyerek ona kimin vahyettiğini tayin etmeyecektir. İşte şanı yüce Allah bu üç sınıfı sözkonusu ederek: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana vahyolundu diye söyleyenden ... daha zalim kim olabilir?"* buyurmaktadır. İşte bunlar bir cinsin iki türüdür. Bundan sonra ise *"diyenden"* buyurmakta "demeyenden" yahut da "diyenden" dememiştir. Çünkü böyle bir kimse sadece Kur'ân'a benzer söz söyleyeceğini ileri süren birisi olup rasûl olduğunu iddia eden birisi değildir. Fakat: Ben Allah'ın indirdiğinin benzerini indireceğim." diyeni sözkonusu etmiştir. Bu şekilde karşı çıkanlara ise birkaç yerde meydan okumuş bulunmakta ve yüce Allah: *"De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."* (İsra. 88) buyurmaktadır.

Rasûl ise bunu işin başından itibaren tam bir haber olarak haber vermiştir. Bu ise ancak onun hak olduğuna kesinlikle inanması ile birlikte mümkün olabilir. Şu ana kadar da Allah'ın indirdiğinin bir benzerini indiren bir kimse bulun-

mamıştır. *"İndireceğim"* deyip de indirebileceğim dememesine gelince; çünkü "indireceğim" sözü bu işi yapacağına dair bir söz ve vaattir. Bununla maksat hâsıl olur. Fakat: Buna gücüm yeter demesi böyle değildir. Çünkü bununla karşı çıkanın maksadı hasıl olmaz. Ancak bunu yaptığı taktirde maksat hâsıl olur. İndirilenin bir benzerini indireceğini vadeden bir kimse insanların en zalim ve en yalancılarından birisi olur. Çünkü bütün cinlerin ve insanların bu Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmekten aciz oldukları açıkça ortaya çıkmıştır. *"Allah'ın indirdiğinin benzeri"* ifadesi ise Allah'ın gerçek dostları üzerine indirdiklerinin hepsinin bir mucize olmasını ve Allah'tan başka hiçbir kimsenin de buna gücünün yetmemesini gerektirir. Tevrat, İncil ve Zebur gibi. Bu bir hakikattir. Çünkü bu buyruk ile Allah'tan başkasının bilmediği gayba dair haberler yer almaktadır. Yine bununla rasûller böyle bir risaleti Allah'tan başkasının göndermeye gücünün yetmediğinin ortaya çıkması sûretiyle rasûller de desteklenmektedir. Çünkü hiçbir kimse Allah'ın nebisine indirdiğinin bir benzerini indirecek güce sahip değildir ki bununla rasûle benzer olabilsin. Aynı şekilde onunla da başkasına risalet verip rasûl de gönderemez.][279]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Faili ya hazf eder yahut zikreder. Onu zikredecek olursa ya Allah'ın sözü olarak ifade eder yahut da kendi sözü olarak. Eğer onu şeytanların sözü diye değerlendirirse bu kabul edilmez. Meleklerin sözü olarak ifade ettikleri ise Allah'a izafe ettikleri şeyler kapsamına girer. Failini/öznesini hazf ettiği şeylere gelince; şanı yüce Allah: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diyenden bir de: Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyurmaktadır.

Şimdi öncekileri nasıl Allah'tan gelmiş bir vahiy konumunda gösterip fakat vahyedenin kim olduğunun adını vermediği üzerinde düşünelim. Aslında her ikisi de nebi gibi haber verme türünü iddia etmek bakımından aynı türdendir. Diğerini ise kendisinin onun gibi bir sözü getireceği iddiası konumuna oturtmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'a yalan iftira edenden"* buyurduktan sonra: *"Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm diyenden daha zalim kim olabilir?"* buyurmaktadır. Çünkü yalan iftira eden ile kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı halde bana vahyolundu diyen kimse birinci ismin türündendir. Diğer ismi de onunla birlikte zikretmiştir. İşte bu üç tür kişi nübüvvete benzer bir iddiada bulunan kimselerdir.][280]

279 en-Nübuvvât. 229-230.
280 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 86.

Bu Âyetin Nüzul Sebebi

[el-Kelbi, Ebu Salih'den o İbn Abbas'dan, -her ne kadar bu isnad sika/güvenilir bir isnad değil ise de- bu kıssa hakkında bunun benzerini İbn Ebu Serh hakkında sözkonusu ederek şöyle demiştir: İbn Ebu Serh müslüman olduğunu söylemişti. Bazen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kâtiplik de yapıyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Azizdir, Hakimdir."* (Bakara, 209) okuyacak olursa kendisi: *"Ğafurdur, Rahimdir."* (Bakara, 173) diye yazardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: Bu ya da öteki fark etmez, derdi. Yüce Allah'ın: *"Andolsun Biz insanı süzme bir çamurdan yarattık."* (Mü'minun, 12) âyeti nazil olunca onu Abdullah'a okumuş yüce Allah'ın: *"Onu bir başka hilkate dönüştürür."* (Mü'minun, 14) buyruğuna gelince, Abdullah b. Sa'd[281] oldukça hayrete düşüp: *"Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir."* (Mü'minun, 14) deyivermiş, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: Bana da böylece nazil oldu, onu yaz buyurmuştur. O vakit şüpheye düşmüş ve: Eğer Muhammed doğru söylüyor ise şüphesiz ona vahyedildiği gibi bana da vahyedilmiştir. Eğer o yalan söylüyor ise ben de onun söylediği gibi söylemiş oldum, demesi üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu.[282]][283]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun hakkında bir başka rivâyet de nakledilmiştir. İmam Ahmed en-Nasih ve'l-Mensuh adlı eserinde bunu rivâyet etmektedir.[284] Bize Miskin b. Bukeyr tahdis etti, bize Ma'ân tahdis edip dedi ki: Halef'i şöyle derken dinledim: İbn Ebu Serh Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e (vahiy katipliği yaparak) Kur'ân'dan emrettiklerini yazıyordu. Bazen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e âyetlerin sonlarına dair soru sorardı. "Ya'melune" ve "yef'alune" ve benzeri kelimelerin hangisidir diye sorardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona: "Bunlardan hangisini istersen yaz." derdi. (Halef) dedi ki: Allah bu hususta ona doğruyu yazma tevfikini verirdi. Ama mürted olarak Mekkelilerin yanına gitti. Onlar: Ey İbn Ebu Serh! Sen İbn

281 Abdullah b. Sa'd, İbn Ebu Serh'in kendisidir. Bk. İbn Sad, el-İsâbe, biyografi no: 4729.

282 Bu rivâyetlere dair değerlendirme daha önce geçti. el-Kelbi'nin rivâyetine ise hiçbir şekilde itibar edilmez. Fakat ancak kıssanın esasına bir tanık ve destek olmak üzere zikredilebilir. Yoksa el-Kelbi tek başına itibar edilen bir ravi değildir.

283 es-Sârimu'l-Meslûl, 130.

284 Bu rivâyet Merviyâtü'l-İmam Ahmed b. Hanbel Fi't-Tefsir adlı eserin sahibinin öngördüğü şarta uygundur. en-Nâsih ve'l-Mensuh kitabı ise kayıptır. Buna göre Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin ve başkasının zikretmiş olduğu İmam Ahmed'in Merviyatı'ndan yararlanmak gerekmektedir.

Ebu Kebşe'ye Kur'ân'ı nasıl yazıyordun diye sordular. O: Nasıl istediysem öyle yazardım dedi. (Halef) dedi ki: Buna dair şanı yüce Allah: *"Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: Bana da vahyolundu diye söyleyenden ... daha zalim kim olabilir?"* âyetinin tamamını indirdi.][285]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah En'am Sûresi'nde: *"Sen zalimleri ölümün sıkıntıları içinde meleklerin ellerini uzatarak: Ruhlarınızı çıkarın. Allah'a karşı haksız yere söylediklerinizden onun âyetlerine karşı kibirlendiğinizden dolayı bugün zillet azabı ile cezalandırılacaksınız derken bir görsen."* (En'am, 93) buyurmaktadır. Bu ise ölüm halinin niteliğini dile getirmektedir. Yüce Allah'ın: *"Ruhlarınızı çıkarın."* buyruğu da bedenden çıkan nefsin varlığına delildir. Onun *"Bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız."* buyruğu da ölümün hemen akabinde cezalandırmanın vâki olduğuna delildir.

Yüce Allah Enfâl Sûresi'nde de: *"Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: "O yakıcı azabı tadın." diye diye canlarını alırken bir görseydin! Bu, ellerinizin daha önce yaptıkları yüzündendir ve hiç şüphesiz Allah'ın kullarına zulmedici olmadığındandır."* (Enfâl, 51) buyurmaktadır. Burada ise ölümden sonra onun tadacağı bir azaptır.][286]

إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ
الْحَيِّ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

95. "Şüphesiz Allah taneyi ve çekirdeği çatlatıp yarandır. Ölüden diriyi O çıkarır. Diriden ölüyü de çıkarandır. İşte Allah budur. Nasıl oluyor da çevriliyorsunuz?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Taneyi ve çekirdeği çatlatıp yarandır."* buyurduğu gibi *"Sabahı yarıp çıkarandır, geceyi de bir sükun kıldı."* (Âyet 96) buyurmaktadır.

"Felk: Yarıp çıkarmak" ise burada meful manasınadır. Tıpkı kabz mastarının kabzedilen şey anlamında olması gibi. Şanı yüce Rabbin yarıp çıkardığı her bir şeye felk/yarıp çıkarılmış denilir. Hasan(-ı Basri) dedi ki: Felk; sabah, tane ve çekirdek gibi bir şeyden ayrılan her bir şeye denilir.

285 es-Sârimu'l-Meslûl, 129.
286 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 266-267.

Zeccac dedi ki:[287] Mahlukatı iyice düşündüğün taktirde onun çoğunun infilak/ayrılmak sûretiyle meydana geldiğini açıkça görürsün. Yer bitki ile, bulut yağmur ile infilak eder (aralarından çıkar.)

Müfessirlerin birçoğu da "felak" sabahtır demiştir. Hatta: Bu sabah felakından/aydınlığından ve sabah farkından daha açıktır, denilir.

Kimisi de şöyle demiştir: Felaktan maksat bütün yaratılmışlardır. Felak'ın cehennemde bir vadi ya da cehennemde bir ağaç olduğunu yahut da onun cehennem isimlerinden birisi olduğunu söyleyenlerin kanaatine gelince[288] bu sıhhati bilinmeyen bir kanaattir. Diğer taraftan ismin delaleti açısından da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen bir nakil ile de bilinmemektedir. Ayrıca bunun yüce Allah'ın rububiyetine tahsis edilişinde bir hikmet de yoktur. Oysa yaratılmışların Rabbi yahut da yarılıp çıkan/infilak eden her bir şeyin Rabbi yahut da gündüzün kullar tarafından açıkça görülen nurun Rabbi demesi böyle değildir. Çünkü bunun özellikle zikredilmesinde kendisine sığınılan Rabbin azametini açıkça ortaya koyan bir husus vardır. Eğer felak hem genel hem özeldir. O genel manası ile bütün mahlukatı kapsar anlamını ifade edecek olursa ben yarattıklarının şerrinden ona sığınırım demek olur. Özel manası ile ise o taktirde gündüzün aydınlığı kastedilir ve bu durumda karanlık çöktüğü zaman karanlığın şerrinden sığınırım denilmiş olur.][289]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna benzer hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Geceyi de bir sükun (vakti) güneşi ve ayı da birer hesap (işareti) kıldı."* buyruğudur. Burada buyruk mecrur olarak gelmiş olan "leyl" gece lafzının mahalline göre nasb edilmiştir. Çünkü ismu fail mastar gibidir. Bazen izafe edilir. Bir başka vakitte de amel edilebilir.][290]

287 Zâdu'l-Mesîr, IX, 273

288 İbnul Kayyim, Bedaiül Fevaid, III, 109'da İmam Ahmed'in tefsirinden bir cüz/bölümde İmam Ahmed'den naklen şunları zikretmektedir: Ka'b el-Ahbar'dan ve Zeyd b. Ali'den o babalarından diğer taraftan Amr b. Abse'den, es-Süddî'den de bu rivâyet edilmiştir. Fakat İbn Kesir bunun merfu rivâyetinin münker olduğuna hüküm vermiş. İbn Cerir, İmam Buhârî ve İbn Kesir de felakın sabah demek olduğu açıklamasını tercih etmişlerdir. (el-Merviyatu lil İmam Ahmed'in muhakkiklerinin notlarından.)

289 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 504-505.

290 Minhâcü's-Sünne, VII, 203.

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا
مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ اُنْظُرُوا إِلَى
ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

99. "Gökten bir su indiren de O'dur. Biz bununla her türlü bitkiyi çıkardık. Ondan da taze ve yeşil bitki (ler) çıkardık, ondan da birbirinin üstüne binmiş (başak olmuş) taneler meydana getirdik. Hurma tomurcuğundan birbirine yakın salkımlar, birbirine hem benzeyen hem benzemeyen üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri de (bitiririz. Her birinin) meyvesine, bir (ham) meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman bakıverin. Şüphe yok ki bütün bunlarda iman eden kimseler için bir çok âyetler vardır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: "*Gökten bir su indiren*" buyruğu belli bir cisim sözkonusu olmamak üzere yukarıdan (yağmur yağdıran) anlamındadır.][291]

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

100. "Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa! O, onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir."

Tefsiri:

["*Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları o yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin ona oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler.*" buyruğu ile ilgili olarak el-Kelbi dedi ki:[292] Âyet zındıklar hakkında inmiştir. Onlar: Allah ve iblis iki ortaktırlar. Çünkü Allah nuru yaratmıştır, insanları canlıları ve davarları yaratmıştır. İblis ise karanlığı, yırtıcı hayvanları, yılanları ve akrepleri yaratmıştır derler.][293]

291 Minhâcü's-Sünne. V. 444.
292 Beğavi. II. 98; Zâdu'l-Mesîr. III. 96.
293 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 271.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa! O, onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* (Âyet 100-101) buyruğu bu alanda bir takım ümmetlerden zikredilegelen bütün türleri genel olarak kapsamaktadır. Nitekim onun hakkında sözkonusu kabul etmediği çocuk edinmek de aynı şekilde seçerek bir şeyleri kendisine edinmesinin bütün türlerini de genel olarak kapsamaktadır. Yüce Allah'ın: *"Yahûdî ve hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz." dediler. De ki: "Öyle ise günahlarınız yüzünden niçin sizi azaplandırıyor?" Hayır, siz O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediği kimseye mağfiret eder, dilediği kimseyi de cezalandırır. Göklerin, yerin ve her ikisinin arasındaki her şeyin mülkü Allah'ındır. Sonunda dönüş O'nadır."* (Maide, 18) buyruğunda olduğu gibi.][294]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ondan başka bilmeksizin ona oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler."* buyruğu ile ilgili olarak es-Sâ'lebi gibi kimi müfessirler şöyle demişlerdir: Bunlar Arap kafirleridir. Melekler ve putlar Allah'ın kızlarıdır demişlerdi. Yahudiler de Üzeyir Allah'ın oğludur, hristiyanlar da Mesih Allah'ın oğludur demişlerdir.[295]][296]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa! O, onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* (Âyet 100-101) buyruğunda yer alan: *"Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur."* buyruğu daha önce bunun benzerini Bakara Sûresi'nde zikrettiği gibi onları ibda' eden/yoktan var eden demektir. Yoksa maksat onların ikisinin (yerin ve göğün), semavatının ve arzının bediası/harikaları olduğu, -eğer bağlam olmasa idi, Arapça açısından bu anlama gelme ihtimalinde olduğu gibi- değildir. Çünkü maksat onların ileri sürdükleri ona erkek ve kız çocuklar isnad etmelerinin ve onun bir evlat edindiği iddialarının reddedilmesidir.

294 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 269.
295 Zâdu'l-Mesîr, III, 96-97.
296 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 272.

İşte böyle bir iddia Onun zıddı olan gökleri (ve yeri) yoktan var etmiş olduğunu ortaya koymak ile reddedilir. Bundan sonra da: *"Onun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir?"* buyurmakta ve böyle bir iddianın reddine dair üç delili zikretmektedir:

Bunların birincisi onun bir eşinin bulunmadığıdır. Bu da alışılagelmiş şekli ile doğum halini reddetmektir. Yüce Allah'ın. *"Her şeyi yarattığı"* nı sözkonusu etmek ise aklî bakımdan doğum olayını reddetmektir. Çünkü her bir şeyi yaratmak yaratılmışların ondan doğmasına aykırıdır. Yüce Allah'ın: *"Ve o her şeyi hakkıyla bilendir."* buyruğu da -Allah en iyi bilendir ya- Hristiyanların, onunla ittihad eden, ilim diye açıkladıkları bir olan kelimedir demelerine benzer. Doğumu ve illeti kabul eden Sabiiler ise onun her şeyi bildiğini kabul etmezler. Doğumu ve illeti kabul eden sabiiler ise onun her şeyi bildiğini kabul etmezler. Yüce Allah her şeyi bildiğini sözkonusu ederek hem sabiilerin kanaatini reddetmek maksadıyla bu sıfata sahip olduğunu tespit etmektedir, diğer taraftan hristiyanları reddetmek sûretiyle böyle bir halin kendisi hakkında sözkonusu olmayacağını ifade etmektedir.][297]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa! O, onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* (Âyet 100-101) buyruğu bu alanda kimi ümmetlerden sözü edilen bütün türleri kapsar. Nitekim onun evlat edinmediğine dair ifadesi de aynı zamanda seçicilik esasına göre her türlü bir şeyler edinmeyi de kapsar.][298]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa! O, onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* (Âyet 100-101) buyurmaktadır. Bu âyetlere ve bunlardaki sırlara dair açıklamalar başka bir yerde sözkonusu edilmiştir. Orada bu âyetlerin müşriklerin, sabiilerin ve kitap ehlinin bâtıl iddia sahiplerinin söz-

297 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 444-445.
298 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 269.

lerini iptal etmeyi ihtiva ettiği orada açıklanmış idi. Âyetlerin aynı şekilde arap müşriklerinin söylediklerini ve hristiyanların söylediklerini diğer taraftan akılların yahut da akılların ve nefislerin ondan doğduğunu kabul eden sabiilerin müşrikleri ile filozoflarının söylediklerini çürütmeyi de ihtiva etmektedir.

Onların söyledikleri ile nübüvvetin bildirdiklerini bir arada kabul etmek isteyen kimseler ise bunlara melekler adını verirler ve: Akıl erkek gibi nefis dişidir derler. Bunlar ise bilgisizce ona yalan yere erkek ve kız çocuklar isnad eden kimselerdir.

Sonra yüce Allah gökleri ve yeri ibda eden/yoktan var eden olduğunu beyan buyurmaktadır. İbda ise bir şeyi örneksiz/modelsiz yaratmak demektir. Bu yönüyle aslın ve ferin birbirleri ile münasebet içerisinde olmasını ve hemcins olmalarını gerektiren doğum ilişkisinden ayrıdır.

İbdâ', bir şeyi yaratanın meşieti/dilemesi ve kudreti ile yaratmak olmakla birlikte onu yaratan bağımsız olarak ve kendisine herhangi bir ortak olmaksızın yaratır. Doğum ise ancak meşieti ve kudreti olmaksızın doğuranın bir parçası olmak sûretiyle sözkonusu olur ve doğum ancak ona bir başka esasın katılması ile meydana gelebilir.

Şanı yüce Allah ise: *"Onun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir. Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* buyurarak onun bir eşi olmadan oğlunun olmasının bâtıl olduğunu *"O'nun bir eşi yokken"* ifadesi ile beyan buyurmaktadır.

Çünkü doğum ancak iki asıldan sözkonusudur. Mevcudat arasında tek başına bir şeyi doğuran hiçbir varlık yoktur. Aksine şanı yüce Allah her bir şeyden çifter çifter yaratmış bulunmaktadır. Eşi olmayan bir ve tek yalnızca O'dur.][299]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın bir oğlu vardır diyen herkesin aynı zamanda doğumu ne şekilde açıklarsa açıklasın mutlaka onun bir eşinin de olduğunu ve onun sonradan olma/hâdis bir evladının olduğunu kabul etmek gerekir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Halbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa! O, onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* (Âyet 100-101) buyurmaktadır.

299 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 469.

Şanı yüce Allah inkâr anlamında bir soru sorarak onun bir çocuğunun olmasının imkânsız olduğunu beyan buyurmak istemiştir. Çünkü onun bir eşi olmamıştır, yoktur. Çocuk ise ancak iki asıldan meydana gelir. Bu ise mutlaka dikkat edilmesi gereken hususlardan birisidir. Çünkü bir tek şey için gerekli olanı ondan doğan olarak kabul etmek bilinen bir husus değildir. Bilhassa onun ile birlikte var olan ve ondan ayrılmaz olan ilmi ve hayatı gibi sıfatları için bu böyledir. Âlemlerin Rabbinin zatı için mutlaka gerekli kadim ve ezeli sıfatlar hakkında bilhassa böyledir. Çünkü ezelden beri ve her zaman bu sıfatlara sahipti, sahip olacaktır. Kulun kendisinden ayrılmaz olan hayatı, kudreti ve benzeri nitelikleri ise bütün akıl sahipleri varlıklara göre kendisinden/kuldan doğmuş vasıflar değildir.][300]

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ
كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

101. "Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."

Tefsiri:

[Fakat şanı yüce Allah her bir şeyi yaratandır. O her şeyi çifter çifter yaratmıştır. Bundan dolayı Buhârî'nin de Sahihi'nde zikrettiği üzere Mücahid çift ile tek (şef' ile vetr) hakkında şöyle demiştir:[301] Şef (çift) yaratılmış varlıklardır. Çünkü her bir yaratılmışın bir benzeri vardır. Vetr/tek ise hiçbir benzeri bulunmayan Allah'tır. Çünkü o: *"Onun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir?"* buyurmuştur.][302]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* (Âyet 101) buyurmaktadır. Buradaki: *"Nasıl bir oğlu olabilir?"* ifadesinin takdiri: Onun nereden bir oğlu olsun ki şeklindedir. Çünkü dilde "enna: nasıl" ifadesi bu nereden geldi anlamındadır. Bu soru inkâr sorusudur.

Böylelikle yüce Allah her şeyi yaratan o olmakla birlikte eşi olmadığı halde bir evladının olmasının imkânsızlığını, onun böyle bir evladının olamayacağını,

300 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 368-369.
301 Buhârî, Fecr Sûresi'nde bab başlığında zikretmiş. İbn Hacer, Tağlîku't-Ta'lîk, IV, 366-367'de ise bu mevsul olarak rivâyet edilmiştir.
302 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 130.

bu imkânsızlık ile birlikte bu hususun aklın apaçık gerçekleri arasında yer aldığını beyan buyurmaktadır.][303]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* buyruğu ile bir tek şeyden doğumun imkânsızlığından ötürü ondan evlat doğmasını reddetmektedir. Ayrıca doğum iki kişi arasında olur. Şanı yüce Allah'ın ise bir eşi yoktur. Aynı zamanda o her şeyin yaratıcısıdır. Onun her şeyin yaratıcısı olması ondan herhangi bir şeyin doğması gerçeği ile çelişir. Üstelik o her şeyi çok iyi bilendir. Onun her şeyi bilmesi ise kendi iradesi ile fail olmasını gerektirmektedir. Çünkü "şuur/bilmek, farkında olmak" irade ile bir şeyi yapan ile tabiatı gereği bir şeyi yapan arasındaki ayırıcı çizgidir. O her şeyi bilen olmakla birlikte eşyanın şuursuz bir şekilde kendilerinden bir şeylerin ortaya çıkıp doğduğu -sıcak ve soğuk gibi- tabii işler gibi olmasına imkân bırakmamaktadır. Dolayısıyla şanı yüce Allah'a herhangi bir şekilde evlat izafe etmek imkânsızdır.][304]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir?"* buyruğunda eşe/zevceye "sahibe/dişi arkadaş" adını vermiş bulunmaktadır.][305]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir?"* buyruğu doğumun ancak iki kişi arasında sözkonusu olabileceğine dair ve kendisi ise eşi olmadığına dair bir beyanıdır. O halde onun nasıl çocuğu olabilir?

İşte bu hakikat insanların fıtratında tam anlamıyla yer etmiş olduğundan dolayı genel olarak onların tevellüd ve nitâc/doğma, yavrulama, sonuç olarak ortaya çıkma adını verdikleri şey ancak iki asıldan ortaya çıkabilir. Çünkü tokluk suya kanmışlık ve buna benzer kendilerine mütevellidât/doğan şeyler adı verilen hususlar ancak iki asıldan meydana gelen şeylerdir. Birisi kulun fiili, diğeri ise buna yardımcı olan diğer sebeplerdir.

Aynı şekilde akılcılar der ki: Sonuç ancak iki önermeden ortaya çıkar. Böylelikle onlar iki önermeden sonucun çıkmasını canlılardan yavrunun iki asıldan hâsıl olmasına benzetmektedir. Çünkü bu iki önerme sonucun elde edilmesinde iki asıldır. Bu çift de yavrunun meydana gelmesinde iki asıldır.

303 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 283.
304 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 218-219.
305 Minhâcü's-Sünne. VIII. 382.

Daha sonra yüce Allah: *"Hem her şeyi O yaratmıştır."* buyurmaktadır. Bu da şunu açıklayan bir beyandır: O her şeyi yaratan olduğuna göre kendisinden doğan bir şey nasıl onların arasında bulunur? Çünkü doğum ile teabbüdün bir arada olması imkânsız olduğu gibi yaratmak ile doğurmanın bir arada bulunması da imkânsızdır.][306]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Hem her şeyi O yaratmıştır."* buyruğu da diğer âyette: *"Andolsun ki hepsini (ilmiyle) kuşatıp onları teker teker saymıştır."* (Meryem, 94) buyruğuna benzemektedir. Çünkü bilgisi ile onları kuşatıp sayılarını bilmesi aralarında onun bilmediği hiçbir şey olmadığına dair bir beyandır. Çocuğun babasından ortağın ortağından ayrı olduğu gibi hiçbir şey ile ondan ayrı/dışarıda kalamazlar.][307]

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

103. "Gözler O'na erişemez, O ise bütün gözleri kuşatmıştır. O lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Gözler O'na erişemez, O ise bütün gözleri kuşatmıştır."* buyurmaktadır. İbn Ebu Hatim tefsirinde dedi ki: Bize Ebu Zür'a tahdis etti, bize Mincâb b. el-Haris tahdis etti, bize Bişr b. Umare Ebu Ravk'dan tahdis etti. O Atiyye el-Avfi'den o Ebu Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Gözler O'na erişemez, O ise bütün gözleri kuşatmıştır."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Cinler, insanlar, şeytanlar ve melekler yaratıldıklarından itibaren yok olacakları vakte kadar tek bir saf halinde dizilecek olsalar ebediyyen Allah'ı kuşatamazlar/ilimleri ile onu idrâk edemezler.[308] İşte onun azameti de bundandır. Hem yaratılmışlardan bir mahluk sema olsun semadan başkası olsun onu nasıl hasredebilir ki: Dünya semasına

306 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 371-372.

307 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 373.

308 Hadisi el-Ukayli, ed-Duafa, I, 140; İbn Adiyy, el-Kamil, II, 10; İbnul Cevzi, el-Mevzûât, I, 114-115'de İbn Adiyy'den diye rivâyet etmiştir. Hadisin illeti el-Kelbi'dir. Zehebi Tarihi'nde bu hadisi münker olarak değerlendirmiştir. ed-Durru'l-Mensûr, III, 36'de belirtildiği üzere bunu İbn Ebu Hatim de rivâyet etmiştir. Ebu Şeyh ve İbn Merdûye de bunu rivâyet etmiş olduğunu belirtmekle birlikte büyük ilim adamı İbn Kesir ise bu âyetin tefsirinde (II, 162) garib bir hadis olarak değerlendirmiştir.

indiği zaman arş onun üstünde kalır yahut da mahlukatın bir kısmı onu hasreder ve onu kuşatır -subhanehu ve teala- denilebilir.][309]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dedi ki: Bize Ebu Zür'a tahdis etti, bize Mincâb b. el-Haris tahdis etti, bize Bişr b. Umare Ebu Ravk'dan tahdis etti, o Atiyye el-Avfi'den, o Ebu Said el-Hudri'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Gözler O'na erişemez, O ise bütün gözleri kuşatmıştır."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Eğer cinler, insanlar, şeytanlar ve melekler yaratıldıklarından itibaren yok olacakları vakte kadar tek bir saf olsalar ebediyyen Allah'ı ihata edemezler/kuşatamazlar." Bunun bir takım şahitleri vardır. Sahih kitaplarda yer alan yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Hâlbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır. Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* (Zümer, 67) buyruğunun tefsirindeki rivâyetler gibi. İbn Abbas dedi ki: Yedi gök yedi yer ve onlarda bulunanların hepsi Rahman'ın elinde ancak sizden birinizin elindeki bir hardal tanesi gibi olabilir."[310]][311]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gözler O'na erişemez."* buyruğu yani onu kuşatamayacak kadar o sonsuzdur. Onu sonlu ve sınırlı olarak idrâk edemezler. Onun bu zikrettiği açıklama her ne kadar delilini tam olarak ortaya koyamamakta ise de güzel bir açıklamadır. Çünkü selef imamları âyeti böyle açıklamışlardır. Mutezilenin İbn Abbas'dan diye zikrettikleri onun âyet-i kerimeyi Allah'ın görülmeyeceği anlamında tevil edip yorumladığı iddiası ise İbn Abbas'a uydurulmuş bir yalandır. Aksine tevâtürle ondan sabit olduğu üzere o ru'yetullahı/Allah'ın görülmesini kabul ediyor ve yüce Allah'ın: *"Gözler O'na erişemez."* buyruğunu onu kuşatamaz diye tefsir etmişlerdir. Bununla birlikte o semayı da örnek vererek şöyle demiştir: Sen semayı görmüyor musun? Muhatabı görüyorum deyince ona: Sen hepsini mi görüyorsun diye sormuş. O hayır deyince İbn Abbas: Şanı yüce Allah ise daha büyüktür demiştir.[312]][313]

309 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 482.
310 İbn Cerir, XXVII, 25.
311 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 439.
312 Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, III, 37'de bunun İbn Cerir, İbn Ebu Hatim, İbn Merdûye tarafından İbn Abbas'dan rivâyet edildiğini belirtmektedir.
313 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, II, 407, 240, 197; Minhâcü's-Sünne, II, 567-568; Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, I, 237.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gözler O'na erişemez, o ise bütün gözleri kuşatmıştır."* buyurmaktadır. İkrime ona: Sen semayı görmüyor musun diye sorunca o: Görüyorum demiş. Peki onun tamamını mı görüyorsun diye sormuştu. İşte bu rivâyete göre İkrime İbn Abbas'ın önünde gözün idrâk etmesinin bir bölümünün görülmesi değil de idrâk olunanın tamamının görülmesi demek olduğunu bildirmiş oluyor. Çünkü semanın tamamını görmeyerek semayı gören bir kimse onu idrâk etmiş olamaz. O bunu yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez (ona erişemez)"* buyruğunun bir tefsiri olarak yapmış, İbn Abbas da onun bu tefsirini reddetmemiştir.][314]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gözler O'nu idrâk edemez/ona erişemez. O ise bütün gözleri idrâk eder/kuşatmıştır."* buyurmaktadır. Seleften ve ilim adamlarından bir çok kişi şunu söylemiştir: "İdrak" kuşatmak demektir. Kullar yüce Allah'ı gözleriyle görürler fakat onu kuşatamazlar. İşte bu ve benzeri hususlar Allah'ın ve Rasûlünün haber verdiği hususlardandır.][315]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta (Âişe (radıyallâhu anhâ)) daha ileriye giderek şöyle demiştir: Muhammed'in Rabbini gördüğünü söyleyen bir kimse Allah'a karşı büyük bir iftirada bulunmuş olur demiş ve buna delil olarak: *"Gözler O'na erişemez, O ise bütün gözleri kuşatmıştır."* buyruğunu delil göstermiştir.[316]][317]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah: *"Gözler O'na erişemez."* ve: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından."* (Şura. 51) buyurmaktadır. Nitekim Âişe (radıyallâhu anhâ) da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ilgili olarak (Allah'ı) görmesinin sözkonusu olmadığına dair bu iki âyeti delil göstermiştir. Ancak bu iki âyet umum yolu ile (buna) delalet etmektedir.][318]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."*buyruğu gibi onu ihata ede-

314 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 73.
315 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 481.
316 Müslim. III. 10 -Nevevi-.
317 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 573.
318 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 33.

mez, kuşatamaz demektir. Yine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(O) bir nurdur, onu nasıl görebilirim." buyruğu ile: "Ben bir nur gördüm." buyruğu gibi.[319]][320]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Gözler O'nu idrâk edemez/ona erişemez, O ise bütün gözleri idrâk eder."* buyruğu Allah'ın görülmesinin sübutuna fakat onu kuşatmak sûretiyle görmenin de sözkonusu olamayacağına delildir.][321]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğu da böyledir. Selefe ve çoğunluğa göre idrâk kuşatmak demektir. Bir grup da görmektir demiş ise de bu zayıf bir açıklamadır. Çünkü onun görülmeyeceğinin ifade edilmesinde onu öven bir taraf sözkonusu olmaz. Çünkü olmayan bir şey görülmez. Varlığın ve yokluğun ortak olduğu her bir vasıf ise sübuti olan bir durumu gerektirmiyorsa bunda övülmeyi gerektiren bir hal olmaz. Çünkü o katıksız yokluk demektir. Halbuki onun kuşatılamayacağını söylemek bundan farklıdır. Bu yüce Rabbin azametine delildir. Kullar onu görmekle birlikte onu kuşatıcı bir şekilde göremezler. Nitekim onu bilip tanıdıkları halde bilgileri ile onu kuşatamazlar. Onu övüp yücelttikleri halde onu kapsamlı ve kuşatıcı bir şekilde övemezler. Aksine o kendi kutsal zatını övdüğü gibidir. Bundan ötürü yaratılmışların en faziletlisi ve en bilgilisi şöyle demiştir: "Ben seni layıkıyla övüp yüceltemem. Sen kendi zatını övdüğün gibisin."[322] Bu hususlar bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][323]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Görülmeyeceğini söyleyenlerin yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğunu delil göstermelerine gelince; bu onların lehine değil aleyhlerine bir delildir. Çünkü idrâkden maksat ya kayıtsız şartsız görmektir yahut da kuşatmak kaydı ile görmektir. Birinci ihtimal geçersizdir. Çünkü her şeyi gören için onu idrâk ettiği söylenmez. Aynı şekilde onu kuşattığı da söylenemez. Nitekim İbn Abbas (radıyallâhu anh)'a buna dair soru sorulunca o şöyle demiştir: Semayı görmüyor musun? Muhatabı görüyorum deyince o: Hepsini mi diye sorunca muhatabı: Hayır diye cevap vermiştir. Ordunun bir tarafını, dağın, bahçenin ya da şehrin bir tarafını gören bir kimsenin bunları idrâk ettiği söylenemez. Ancak

319 Müslim, 178.
320 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, II, 197.
321 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 289.
322 Müslim, 486.
323 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 289.

görmesi ile bunları kuşatması halinde bunları idrâk etti denilebilir. Bu konumda ise bizim bunu genişçe açıklama yükümlülüğümüz yoktur. Bizler bunu sadece bunu kabul etmeyişin dayanağını açıklamayı zikrettik. Aksine bu âyet-i kerimeyi delil gösteren kimsenin Arap dilinde "idrâk"in "görmek" ile eş anlamlı olduğunu, bir şeyi gören bir kimse hakkında Arapçada onun o şeyi idrâk ettiğinin söylendiğini açıklamakla yükümlüdür. Bunu ortaya koymaya ise imkânı yoktur. Diğer taraftan "görmek" lafzı ile "idrâk" lafzı arasında bir umum ve husus ilişkisi vardır. Çünkü bazen idrâk olmadan görmek gerçekleşebilir bazen de görme olmadan idrâk meydana gelebilir. Yahut da bu lafızlar arasında lafzi müştereklik vardır. Çünkü idrâk hem ilmin idrâki hem kudretin idrâki için kullanılır. Bir şey kudret ile idrâk edilebilir. Müşahede edilmese dahi. Kaçan bir adamı takip edip o kişiyi görmediği halde o kişiye yetişen âmâ gibi. Şanı yüce Allah da: *"İki topluluk birbirini görünce Musa'nın arkadaşları: İşte şimdi idrâk edildik/kıstırıldık dediler. (Musa): Asla! Muhakkak Rabbim benimledir. Bana doğru yolu gösterecektir dedi."* (Şuarâ, 61-62) buyurmaktadır. Burada Mûsâ (aleyhisselâm)'ın tarafların birbirlerini gördüklerini kabul etmekle birlikte kendilerinin idrâk edilmeyeceğini söylemesinden anlıyoruz ki bazen idrâk sözkonusu olmaksızın görmek sözkonusu olabilir. Burada idrâk ise kudret idrâkidir. Yani bizlere yetiştiler ve etrafımız onlar tarafından çepeçevre kuşatıldı. Böyle bir idrâk sözkonusu olmayacağına göre bu şekilde gözün de ihata etmesi de sözkonusu olmamaktadır.[324]

İbn Ebu Hatim'in rivâyet ettiği bir hadise göre o şöyle demiştir: Bize Ebu Zür'a tahdis etti, bize Mincâb b. el-Haris tahdis etti, bize Bişr b. Umâre, Ebu Ravk'dan bildirdi, o Atiyye el-Avfi'den, o Ebu Said el-Hudri'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Cinler, insanlar, şeytanlar ve melekler yaratıldıkları günden itibaren yok olacakları vakte kadar gelenlerin hepsi bir tek saf olsalar yine ebediyyen Allah'ı ihata edemezler/kuşatamazlar. Bunun sahih kitaplarda yer alan yüce Allah'ın: *"Halbuki kıyamet gününde arz bütünü ile O'nun kabzasındadır, gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* (Zümer, 67) buyruğunun tefsirindeki rivâyetler gibi şahitleri vardır. İbn Abbas dedi ki: Yedi sema, yedi arz ve onların içindekilerin hepsi Rahman'ın avucu içinde ancak sizden herhangi birinizin elindeki bir hardal tanesi gibidir.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi kendi zatını övmek üzere zikretmiştir. Bilindiği gibi bir şeyin görülmez olması övünülür bir nitelik değildir. Çünkü katıksız olumsuzluk eğer sübuti bir

324 Asıl nüshada boşluk.

durum ihtiva etmiyorsa övgü olamaz. Çünkü yok olan aynı şekilde görülmez. Yok olan da görülmez. Böylelikle mücerred olarak görmenin nefy edilmesinde bir övgü olmadığı anlaşılmaktadır. Eğer nefy edilen şey idrâk ise şüphesiz şanı yüce Allah'ın bilgi ile kuşatılması sözkonusu olmadığı gibi görülmek sûretiyle de kuşatılması sözkonusu değildir. Bilgi ve görme ile kuşatılmayacağının bilinmesi ise görmesinin de sözkonusu olmayacağını gerektirmez. Aksine bu onun kuşatılamamakla birlikte görülebileceğine delildir. Çünkü kuşatmanın tahsis edilmesi mutlak olarak görmenin nefy edilmemesini gerektirir. İşte seleften ve başkalarından ilim adamlarının çoğunluğunun cevabı budur. Bu manada İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan ve başkalarından rivâyet gelmiş bulunmaktadır. Dolayısı ile âyet-i kerimenin tahsis edilmesine de ihtiyacı yoktur, âyetin zahirinin dışına çıkmaya da ihtiyaç yoktur. Bizler ayrıca: Dünyada onu göremeyiz demeye yahut da *"Gözler O'nu idrâk edemezler."* fakat basiret sahibi olanlar/görenler onu görürler demeye yahut da onların hepsi değil de bir kısmı onu idrâk etmez ve buna benzer zorlamanın sözkonusu olduğu sözlerle açıklamaya ihtiyacımız yoktur.][325]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gerçek şu ki bu adam kendisi ve ona muvafakat edenlerle birlikte kitabın ve sünnetin ayrıca ümmetin selefinin üzerinde ittifak etmiş olduğu ru'yeti/cenabı Allah'ın görülmesini itiraf etmiş bulunmaktadır. Hatta yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğunda Allah hakkında sözkonusu edilen idrâkin nefyi bile yüce Allah'ın o cihette olduğuna delildir. Bu da kitabın, sünnetin ve ümmetin selefinin ittifakının iki hususa delaletini gerektirmektedir: Yüce Allah'ın görüleceğine ve onun belli cihette olduğuna. Mutezilenin fazilet erbabının nebilerin buna inandıklarını itiraf ettikleri de zikredilmiş bir husustur.

Birincisini ele alalım. Kendisi Mutezilenin lehine ru'yetin sözkonusu olmayacağına dair sem'î delilleri zikrettiği vakit şunları söylemektedir: Bu şüpheler ise dört tanedir. Birincisi bunların en güçlüleri olup yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez. Halbuki O gözleri idrâk eder."* buyruğuna sıkı sıkıya delil olarak sarılmaktır. (Devamla) dedi ki: Şunu bil ki bu âyet-i kerimeye kimi zamanlar şanı yüce Allah'ın dünyada ve ahirette gözlerle görülmeyeceğine dair delil olarak sarılırlar. Bazen de bizim onu görmemizin imkânsız olduğuna delil olarak gösterirler. Birinci husus ancak şu dört noktanın isbatı ile tamam olur.

1. Gözle idrâk görmenin kendisidir. Devamla der ki: Buna da iki nokta delalet eder: Birincisi dilde ben filan kişiyi gözümle gördüm demek ile gözümle onu idrâk ettim demek arasında bir fark yoktur. Tıpkı kulağımla onu idrâk ettim

325 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye. I. 553-555.

demek ile kulağımla onu işittim demek arasında bir fark olmadığı gibi. İkincisi dil bilginleri bu âyet-i kerimeden ru'yetin/Allah'ın görülmesinin sözkonusu olmadığı anlamını çıkarmışlardır. Bu da Arapların gözle idrâk etmeyi görmek anlamında kullandıklarına delildir. Ayrıca Âişe'den rivâyet edildiğine göre Ka'b'ın Muhammed Rabbini gördü dediği haberi ulaşınca o buna karşı çıkarak şunları söylemiştir: Üç husus var ki onları sana kim anlatırsa yalan söylemiş olur: Kim Muhammed'in Rabbini gördüğünü sana söylerse Allah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur. Çünkü yüce Allah: *"Gözler O'nu idrâk edemez halbuki O gözleri idrâk eder."* buyurmuştur. O (devamla): İbn Abbas'dan da bunun bir benzeri rivâyet nakledilmiştir demektedir.

Daha sonra buna cevap olarak şunları söylemektedir: Bizler gözle idrâk etmenin görmenin kendisinden ibaret olduğunu kabul etmiyoruz. Bunu şöylece açıklarız: İdrak etmek kesinlikle gerçek manada görmek anlamında kullanılmış bir lafız değildir. Aksine bu söz sınırları belli bir şeyin mecazi olarak görülmesi hakkında kullanılır.[326] Durum böyle olduğuna göre burada âyet-i kerimeden ru'yetin sözkonusu olmayacağı sonucunu çıkarmak gerekmez. Aksine biz idrâk lafzının hakikat anlamında görmek için kullanılmış olmadığını söylüyoruz. Çünkü idrâk lafzı (gözle) görmek dışında hakikat anlamındadır. Dolayısıyla gözle görme anlamında hakikat olmaması icab eder. Bizim idrâk görmek hakkında hakikat anlamında olmadığını söyleyişimiz ister mekan ister zaman hususunda yetişmek ve erişmek anlamında hakikat olduğundan dolayıdır. Yüce Allah'ın: *"İşte şimdi idrâk edildik (bize yetişildi, kıstırıldık) dediler."* (Şuarâ, 61) buyruğu mekan hakkındaki kullanışa bir örnektir. Zaman hakkında da Katade Hasan'ı idrâk etti/yetişti denilir. Yahut da bir sıfat ve bir durum hakkında da kullanılabilir. Nitekim: Kelamı idrâk etti (anladı) ve olgunlaşması halinde: Meyve idrâk etti, denilir. Aynı şekilde, -hararet görünmeyen bir şey olmakla birlikte- ben gözümle gecenin hararetini idrâk ettim/gördüm, denilir. Böylelikle bizler idrâkin görmek anlamı dışında hakikat manasıyla kullanıldığını öğrenmiş oluyoruz. O halde asla aykırı olan müşterek anlam için kullanılma sonucuna götürmemesi için görmek hakkında hakikat olmaması gerekmektedir.][327]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O kendi zatını nitelendirdiği gibi herhangi bir sınır ve bir nihai noktada görülecek şekilde *"Gözler O'nu idrâk edemez, O ise bütün gözleri kuşatmıştır."]*[328]

326 Asıl nüshada boşluk.
327 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye. II. 404-405.
328 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. II. 30.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğundaki "idrâk" lafzını Mutezilenin tefsir ettiği gibi "görmek" diye tefsir etmişlerdir. Fakat bu Mutezileye göre onun hiçbir durumda görülmemesi bir övgü olarak kabul edilmiştir. Bunlar ise ahirette değil de dünyada görülmez demişlerdir.

Âyet-i kerime ise İbn Küllab'ın da dediği gibi mutlak olarak görmenin değil de idrâkin sözkonusu olmayacağını ortaya koymaktadır. Bu ise daha sahihtir. Bu durumda âyet-i kerime ru'yetin sabit olacağına delalet eder. Bu da onun idrâk edilmemekle birlikte görülmesi demektir. O kuşatma ve hasretme sözkonusu olmaksızın görülür. İşte bununla övgü hâsıl olur. Çünkü o azametinden ötürü kulların gözleri onu görse dahi o kulların gözlerini idrâk etse bile onların gözlerinin onu idrâk etmemesi ile vasfedilmiştir. İbn Abbas da yanında İkrime de bulunuyorken bu âyet-i kerimeyi ileri sürüp itiraz eden kimseye: Sen semayı görmüyor musun diye sormuş o kişi evet deyince İbn Abbas: Peki hepsini mi görüyorsun diye karşılık vermiştir.][329]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Abdullah dedi ki: O hiçbir kimsenin onu sınırlandırması ve hiçbir vasfedenin ulaşabileceği şekilde onu nitelendirmesi sözkonusu olmamak üzere arşın üzerindedir. Bunun arkasından yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğunu okuyarak herhangi bir sınır ve herhangi bir nihai nokta sözkonusu olmamak üzere demiştir. İşte idrâkin doğru tefsiri budur. Yani gözler onun sınırını ve nihai noktasını hiçbir şekilde kuşatamaz. Daha sonra ise: *"Halbuki O gözleri idrâk eder."* buyurmaktadır. O gaybı da görüneni de bilendir. Bütün gaybları en iyi bilendir. Böylelikle onun hem kendi zatını hem de her bir şeyi bilen olduğunun açıkça anlaşılmasını istemiştir.][330]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Eğer: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* yani kuşatamaz buyruğu onun görmenin kabul edilmesi ile birlikte onun kuşatılamamak ile nitelendirileceğine delildir. Bu ise bunların söylediklerine göre imkânsızdır. Çünkü bu onların iddialarına göre kısımlara ayrılması ve böylelikle onun bir kısmı görülürken diğer kısmı görülmeyen şeyler hakkındadır diyenlerin görüşlerine göre imkânsızdır. Bu durumda idrâksiz ve kuşatmasız bir ru'yet/görmek sözkonusu olur. Halbuki onlara göre

329 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 87-88.
330 Beyânu Telbisi'l-Cehmiyye. II. 164.

onun ancak mütemasil tek bir ru'yet ile görülmesi tasavvur edilebilir. Nitekim onun kelamı hakkında da şöyle derler. Onun sözü birdir, kısımlara ayrılmaz ve teaddüt etmez. Ona iman hususunda da o bir tek şeydir, artmayı ve eksilmeyi kabul etmez derler.

Mutlak görmekten fazla bir şey olan idrâk ve kuşatmanın sözkonusu olmayışı onlara göre Rabbin azametinden dolayı değildir. Aksine onun zatının Mutezilenin dediği şekilde zatının görülmesi kabil değildir şeklinde buna kabil olmamasından dolayıdır.

Aynı şekilde onlar ve Mutezile gözler hakkında görmek dışında bir idrâki kabul etmek istemezler. Ru'yet ister kabul edilsin ister reddedilsin. İşte bu Mutezilenin görmenin sözkonusu olmayacağı şeklindeki görüşünü çürüttüğü gibi gözle görmek ve karşı karşıya bulunmak sözkonusu olmadan görmeyi kabul eden bu kimselerin görüşünü de çürütmektedir.][331]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez/ona erişemez, O ise bütün gözleri idrâk eder/kuşatmıştır."* buyruğu da kuşatmak anlamındaki idrâkin sözkonusu olmayacağını belirtmektedir. Bu ise onun azametinin kemalini ve onun gözlerle idrâk edilememesini gerektirir. Bu da şuna delildir: O görülse bile gözler onu idrâk edemez. Bu da görülmesinin mümkün olmasını fakat görülmesinin değil de gözlerin onu idrâk etmesinin sözkonusu olmamasını gerektirir. O halde buyruk görmenin sabit olacağına fakat gözlerin onu ihata etmesinin sözkonusu olmayacağına delildir. Bu ise bunu kabul etmeyenlerin görüşleri ile çelişmektedir. Mücerred olarak görmenin sözkonusu olmayacağına gelince bu kesinlikle bir övgü sıfatı olamaz. Çünkü var olmayan bir şey görülmez. Kur'ân-ı Kerim'de de bunun benzerleri çoktur.][332]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Daha önceleri benim ru'yeti kabul etmeyenlerin delil olarak gösterdikleri nasların tümü üzerinde düşündüğümü ve bu nasların onların söylediklerinin zıttına kendi görüşlerinden daha çok delil teşkil ettiğini gördüğümü sözkonusu etmiş idim. Mesela yüce Allah'ın görülmeyeceğine dair: *"Gözler O'nu idrâk edemez, O ise bütün gözleri idrâk eder/kuşatmıştır."* buyruğunu görülmeyeceğine delil göstermeleri gibi. Ben idrâkin görmek demek olmayıp kuşatmak anlamında ol-

331 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 88-89.
332 es-Safdiyye, II, 66.

duğunu ve bu âyet-i kerimenin ru'yetin gerçekleşmeyeceğine dair delil olmaktan çok ru'yetin sabit olduğuna delil olduğunu açıklamış bulunuyorum.][333]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun ve aynı şekilde (ru'yeti/Allah'ın görüleceğini) kabul etmeyenlerin yüce Allah'ın: *"Gözler onu idrâk edemez."* âyetini delil göstermelerine gelince; bu onların lehine değil aleyhlerine bir delildir. Çünkü idrâkden ya mutlak olarak görmek kastedilir yahut da kuşatmak ile kayıtlı görmek kastedilir. Birincisi bâtıldır. Çünkü herhangi bir şeyi gören herkes hakkında onu kuşattı denilemeyeceği gibi onu idrâk ettiği de söylenemez. Nitekim İbn Abbas'a buna dair soru sorulunca o: Sen semayı görmüyor musun diye sormuş, sorduğu kişi: Görüyorum deyince: Peki hepsini mi görüyorsun deyince o kişi: Hayır diye cevap vermiştir.

Ordunun yan taraflarını yahut dağın bahçenin ya da şehrin kıyılarını gören bir kimse için o bunları idrâk etti denilemez. Ancak onları kuşatıcı bir şekilde gördüğü taktirde bunları idrâk ettiği söylenebilir. Bizlerin bu konumda bunu ayrıca açıklama görevimiz yoktur. Biz bunu sadece bunu kabul etmeyenlerin dayanağını beyan etmek için zikrettik. Hatta âyeti buna delil gösteren kimsenin Arap dilinde idrâkin görmek ile eş anlamlı olduğunu, herhangi bir şeyi gören herkes hakkında Arapçada onu idrâk ettiği tabirini kullanılabileceğini açıklaması görevidir. Buna ise imkân yoktur. Nasıl olsun ki? Görmek/ru'yet lafzı ile idrâk lafzı arasında umum ve husus ilişkisi yahut lafzi bir müştereklik vardır. Çünkü idrâk olmadan ru'yet sözkonusu olabildiği gibi görme olmadan da idrâk gerçekleşebilir. Çünkü idrâk lafzı ilmin idrâk edilmesi, kudretin idrâk etmesi/yetmesi hakkında kullanılır. Çünkü bazen bir şey görülmese dahi güç ve kudret ile o idrâk edilebilir. Kendisinden kaçmakta olan bir adamın arkasından koşup onu görmediği halde o kişiye yetişen/onu idrâk eden bir âmâ gibi. Nitekim yüce Allah: *"İki topluluk birbirini görünce Musa'nın arkadaşları: "İşte şimdi kıstırıldık." dediler. "Asla! Muhakkak Rabbim benimledir, bana doğru yolu gösterecektir." dedi.* (Şuarâ, 61-62) buyurmaktadır. Mûsâ (aleyhisselâm) tarafların birbirlerini görmelerini kabul etmekle idrâki kabul etmemiştir. Böylelikle idrâk olmadan ru'yetin/görmenin olabileceği de anlaşılmaktadır. Burada idrâk ise kudret idrâki/güç yetirebilmek demektir. Yani bizlere yetişildi ve etrafımız çepeçevre kuşatıldı demek istemişlerdir. İşte böyle bir idrâk sözkonusu olmayacağına göre o taktirde görme ile ihata da sözkonusu olmayabilir.

333 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 374.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi kendi yüce zatını övmek üzere zikretmiştir. Bilindiği üzere bir şeyin görünmez olması övme vasfı değildir. Çünkü katıksız yokluk/nefy eğer subuti bir husus ihtiva etmiyorsa bir övgü olamaz. Diğer taraftan yok olan bir şey de görülemez. Var olmayan bir şey övülemez. Böylelikle mücerred olarak görmenin nefyedilmesinin övünülür bir tarafı olmadığı da bilinmiş olmaktadır.

Bu asıl süreklidir. O da şudur: Bir sübut ihtiva etmeyen katıksız yoklukta övülecek bir taraf da yoktur, bir kemal de yoktur. Bu sebeple yüce Rabbimiz bununla kendi zatını övmez, hatta bununla kendi zatını vasfetmez. O kendi zatını ancak sübuti bir mana ihtiva eden bir nefy/olumsuzluk ile nitelendirir. *"Onu bir uyuklama ve bir uyku almaz."* ile: *"Onun izni olmadan O'nun nezdinde kim şefaat edebilir."* ile *"O'nun dilemesi müstesna, O'nun ilminden hiçbir şeyi kuşatamazlar."* ve: *"Onları korumak O'na ağır gelmez, O pek yücedir, pek büyüktür."* (Bakara, 255) buyruğu ile *"Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz."* (Sebe', 3) ve: *"Ve bize hiçbir yorgunluk değmedi"* (Kaf, 38) buyrukları gibi.

Buna benzer şanı yüce Allah'ın kendi zatını nitelendirdiği ve sübuti kemal sıfatları ile nitelendirilmesini ihtiva eden diğer selbi/olumsuz önermeler gibi. Hayatının kayyumiyetinin mülkünün kudretinin ilminin kemal derecesinde olması ile rububiyet ve uluhiyet ve benzeri hususlarda bir ve tek olması gibi. Diğer taraftan katıksız yokluk ile yapılacak her bir niteleme ancak katıksız bir yokluk olur. Bilindiği gibi katıksız yokluk hakkında şüphesiz o görülemez denilir. Böylelikle ru'yetin/görmenin sözkonusu olmayacağını söylemek katıksız bir yokluk olduğu anlaşılmış olmaktadır. Yine katıksız yokluk hakkında onun idrâk edilemeyeceğinin de söylenemeyeceği bilinmektedir. Aksine böyle bir şey ancak yokluğundan dolayı değil de azametinden dolayı idrâk edilemeyen şey hakkında söylenebilir.

Burada sözkonusu olmadığı belirtilen husus "idrâk" olduğuna göre şanı yüce Allah görmek ile asla ihata edilemez. Nitekim bilgi ile ihata edilemeyeceği gibi. Bilgi ve görme ile ihata edilemeyeceğini kabul etmek büsbütün bilinmemesini ve görülmemesini kabul etmeyi gerektirmez. Aksine bu onun görünebileceğine fakat ihata edilemeyeceğine delildir. Tıpkı bilinmekle birlikte onun ihata edilemeyeceği gibi. Özel olarak ihatanın olmayacağının belirtilmesi mutlak olarak görmenin sözkonusu olmamasını gerektirmez. Bu cevap ise seleften ve diğerlerinden ilim adamlarının çoğunluğunun kabul ettiği görüştür. Bu manada bir ifade İbn Abbas'dan ve başkasından da rivâyet edilmiştir. Bu hususta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan merfu bir hadis dahi rivâyet edilmiştir. Âyet-i kerimenin tahsis edilmesine de ihtiyacı yoktur, âyetin zahir anlamının dışına çıkmaya da

ihtiyaç yoktur. Bundan dolayı biz dünyada onu göremeyiz demeye yahut da: Gözler onu idrâk edemez ama görürler demeye yahut da onların hepsi değil de ancak bir kısmı onu idrâk eder demeye ve buna benzer zorlama ile yapılan bir takım açıklayıcı görüşleri ileri sürmeye ihtiyacımız yoktur.

Diğer taraftan bu konumda bizim şunu söylememiz yeterlidir: Âyet-i kerimenin buna ihtimali vardır. Buna göre âyet-i kerimede ru'yetin sözkonusu olmayacağına dair bir delalet bulunmaz. Böylelikle onu ru'yete delil gösterenlerin istidlali de bâtıl olur ama bizler âyetin kuşatmak demek olan idrâki reddetmekle birlikte ru'yete delalet ettiğini ispatlamak isteyecek olursak o taktirde "idrâk"in dilde "görmek" ile eş anlamlı olmadığına aksine ondan daha özel olduğuna dair delaleti ortaya koyarız. Biz bunu dil bakımından ve selef müfessirlerinin görüşlerinden ve sem'î ve aklî daha başka deliller ile ispatlamış bulunuyoruz.][334]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğu da böyledir. Buyruk ancak kuşatmanın kendisi olan idrâki kabul etmemektedir. Nitekim ilim adamlarının çoğu böyle demiştir. Mücerred olarak görmeyi reddetmiyor. Çünkü olmayan bir şey görülmez. Görülmez oluşun da övülecek bir taraf yoktur. Çünkü böyle olsaydı o taktirde olmayan bir şeyin övülen bir şey olması gerekirdi. Aksine övgü ancak görülse dahi onun kuşatılamayışı hakkında sözkonusu olur. Nitekim bilinse dahi bilginin onu kuşatıcı olmayışı da böyledir. Aynı şekilde bilinmek ile birlikte o bilgi ile kuşatılamaz. İşte tıpkı görülmesi halinde de hiçbir görmenin onu kuşatamayışı da böyledir.][335]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğu da böyledir. Bunun anlamı cumhurun görüşüne göre: Gözler onu kuşatamaz demektir. Onu göremez anlamında değildir. Çünkü görmenin sözkonusu olmaması halinde var olmayan şey de onunla ortak vasfa sahip olur. Bu ise bir övgü sıfatı değildir. Halbuki onun kuşatılamayışı ve idrâk edilemeyişi böyle değildir. Bu onun azametinden ötürü idrâk edilmemesini gerektirir. Bu ise gözlerin kuşatmaktan aciz kaldığı pek büyük bir kemal sahibi olmasını gerektirir. O halde âyet-i kerime onun görüleceğini isbatlarken onun kuşatılamayacağını ifade eder. Cehmiyyenin âyetin onun görülmeyeceğine delalet ettiğini zannetmesinin tam aksini ispatlar.][336]

334 Minhâcü's-Sünne Nebeviyye, II, 317-321.
335 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 36.
336 es-Safdiyye, I, 91.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: *"Gözler O'nu idrâk edemez."* buyruğu gözlerin onu kuşatamayacağı bir sûrette olup onun azametini gerektirir.][337]

[*"Rabbinden sana vahyolunana uy! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Müşriklerden de yüz çevir."* (Âyet 106) Ali b. Ebu Talha, İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Ve müşriklerden yüz çevir"*; *"Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin."* (Gaşiye, 22); *"Affet onları ve bağışla"* (Maide. 13), *"Affedip bağışlamanız ..."* (Teğabün. 14); *"Allah emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın."* (Bakara. 109); *"Müminlere: Allah'ın günlerini ummayan kimseleri bağışlamalarını söyle."* (Casiye. 14) buyrukları ve Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın müminlere müşrikleri affedip bağışlamalarına dair emirlerinin yer aldığı benzeri buyruklar yüce Allah'ın: *"Müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* (Tevbe, 5); *"Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle savaşınız."* (Tevbe. 29) buyrukları ile nesh edilmiştir. İşte bu buyruklar müşrikleri affetmesi ile ilgili buyrukları nesh etmiş bulunmaktadır.][338]

اِتَّبِعْ مَآ أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَۚ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ أَشْرَكُواۜ وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًاۚ وَمَآ أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾

106. "Rabbinden sana vahyolunana uy! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Müşriklerden de yüz çevir.

107. Eğer Allah dileseydi, şirk koşmazlardı. Biz, seni onların başına bir gözetleyici kılmadık. Onların üzerine bir vekil de değilsin."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Rabbinden sana vahyolunana uy! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Müşriklerden de yüz çevir. Eğer Allah dileseydi, şirk koşmazlardı. Biz, seni onların başına bir gözetleyici kılmadık. Onların üzerine bir vekil de değilsin. Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da –haddi aşarak- bilgisizce Allah'a söverler. İşte Biz, böylece her ümmete yaptıklarını süsledik. Nihâyet dönüşleri yalnız Rabblerinedir. O da kendilerine yaptıklarını haber verecektir. "Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona iman edecekler." diye var güç-*

337 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VI. 177
338 es-Sârimu'l-Meslûl. 226.

leriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir." O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz? İlk defa ona iman etmedikleri gibi, (yine iman etmezler): Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz." (Âyet 106-110) buyurmaktadır. Yani âyetler/istedikleri mucizeler geldiği taktirde iman etmeyeceklerinin ve ilk defa ona iman etmedikleri gibi bizim de kalplerini ve gözlerini evirip çevirdiğimizin farkında değil misiniz? Buna göre yüce Allah'ın: *"Kalplerini ve gözlerini çeviririz."* buyruğu yüce Allah'ın *"İman etmeyecekler"* buyruğuna atfedilmiştir. Her ikisi de yüce Allah'ın: *"Farkında değil misiniz?"* buyruğunun manasına dahildir. İşte böylelikle âyeti anlamayıp "çeviririz" fiilinin cümle başlangıcı olduğunu zannettiğinden ötürü "enne" lafzının "lealle: ihtimal ki" anlamında olduğunu zanneden kimselerin bu husustaki şüphesi de ortadan kalkmaktadır. Buyruk yüce Allah'ın: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı bir takım sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen de onları iftiraları ile başbaşa bırak. Tâ ki âhirete iman etmeyenlerin kalpleri ona meyletsin, bir de ondan hoşnut olsunlar ve kazanabildiklerini kazansınlar. "O, size Kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacak mışım?" Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler. Artık sakın şüphe edenlerden olma. Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O (herşeyi) işitendir, hakkıyla bilendir."* (Âyet 112-115)'e kadar (aynı bağlamda) devam etmektedir.

Bu âyet-i kerimeleri iyice düşünen bir kimse nebilerin sözlerine kendi durumuna göre başkalarının sözlerini ileri sürüp itiraz ederek karşı çıkan kimselerin durumu ile örtüştüğünü anlar. Çünkü asıl bunlar nebilerin getirdiklerinin düşmanlarıdır.

Veli/dost edinmenin esası sevgi olduğu gibi düşmanlığın esası da buğz etmek/nefret etmektir. Bilindiği gibi kendi sözleri ile kitabın ve sünnetin naslarını reddeden bir kimse ancak kendi sözlerine muhalefet edenlere buğz eden ve keşke bu âyet inmeseydi diye temenni edip arzu eden, keşke bu hadis varid olmasaydı diye isteyen kimseler arasından çıkar. Hatta böyle birisinin o âyeti mushaftan kazıma imkânı olsaydı onu oradan kazırdı.

Seleften kimisi şöyle demiştir: Herhangi bir bid'at ortaya koyan herkesin kalbinden mutlaka hadisin o tatlı lezzeti de çıkıp gider.

Ya Bişr el-Merisi (el-Mureysi) yahut da başkaları olabilir. Cehmiyyenin ileri gelenlerinden birisinin şunları söylediği nakledilmektedir: Bizim kabul ettiğimiz görüşleri Kur'ân'dan daha fazla nakzeden hiçbir şey yoktur. O halde zahiren onu ikrar ve kabul edin sonra da te'vil yoluyla onu başka tarafa çekin. Yine onun şöyle dediği nakledilmiştir: Onlar sizlere karşı hadisleri delil getirecek olurlarsa yalanlamak sûretiyle onlarla muğalata ediniz/laf ebeliği yapınız, yanlış söylediklerini ileri sürün. Şâyet âyetleri size karşı delil gösterecek olurlarsa bu sefer yapacağınız tevillerle/yorumlarla onlarla muğalataya yönelin.

Bundan dolayı bu türden herhangi bir kimsenin nebevi nasların tebliğ edilmesini sevmediğini aksine bunu gizlemeyi tercih ettiklerini hatta bunların Allah'ın ve Rasûlünün kendisinden tebliğde bulunulmasını emretmiş olmasının aksine olmak üzere bunları yaygınlaştırıp tebliğ etmeyi yasakladıklarını görürsün.

Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hazır bulunan burada olmayana tebliğ etsin ve: Bir âyet dahi olsa benden tebliğ ediniz."; "Allah bizden bir hadis dinleyip onu dinlememiş olana tebliğ eden kimsenin yüzünü ak etsin. Çünkü nice fıkıh/bilgi taşıyıcısı fakih değildir. Ve nice fıkıh taşıyıcısı kendisinden daha fakih olana (bu fıkhı) taşır" buyurmuştur.

Yüce Allah da kitab-ı keriminde Allah'ın indirmiş olduğu apaçık âyetleri ve hidâyeti gizleyenleri yermiş bulunmaktadır. Bunlar ise Allah'ın indirdiğini gizlemeyi tercih ederler. Çünkü Allah'ın indirdikleri onların söylediklerinin aksinedir. Ömer (radıyallâhu anh)'dan diye geldiği bilinen rivâyetteki şu ifadeler de onlar hakkındadır: Kendi görüşlerinin arkasından gidenlerden sakınınız. Çünkü onlar sünnetlerin düşmanıdır. Kendilerinde sünnetleri bellemek gücünü bulamamışlar ve belleyemesinler diye de sünnetler elinden kaçıp gitmiştir. Onlara soru sorulduğu vakit din hakkında kendi görüşlerine dayanarak kanaat belirtirler. Bu sözleriyle bunların sünnetlerin düşmanları olduklarını zikretmektedir.

Özellikle kitap ve sünnetten herhangi bir şeyden nefret eden herkeste bu nefretine göre bir parça nebiye düşmanlık vardır. Aynı şekilde bunu seven herkeste bu miktarda bir velâyet (Allah Rasûlünü veli edinmek, dost edinmek) vardır.

Abdullah b. Mesud dedi ki: Sizden kimse kendisi hakkında Kur'ân'dan başka bir şey ile ilgili soru sormasın. Eğer Kur'ân'ı seviyorsa o Allah'ı seviyor demektir. Eğer Kur'ân'dan nefret ediyorsa o Allah'tan da nefret ediyor.

Nebilerin düşmanları ise insanların ve cinlerin şeytanlarıdır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Zer'e şöyle demişti: İnsan ve cin şeytanlarından Allah'a sığın. Ebu Zer: İnsanların da şeytanları var mıdır deyince Allah Rasûlü:

Evet, cinlerin şeytanlarından da (sakın.) İşte bunlar aldatmak için allı pullu sözleri bir kısmı diğerine vahiy/telkin eder.

Allı pullu söz ise süslenmiş yaldızlanmış sözlerdir. Bir şeyin altın ile süslenmesi gibi. Bu ise bir gurur/aldanıştır. Çünkü böyle bir söz dinleyeni aldatır. Rasûllerin getirdiklerine karşı ileri sürülen şüpheler ise dinleyeni aldatan, allanmış pullanmış sözlerdir.

Ahirete iman etmeyenlerin kalpleri ona meyletsin ifadesi ile kastedilenler ise rasûllerin getirdikleri şeylere karşı çıkan ve ahirete iman etmeyenlerin kalplerinin -gördüğümüz ve denediğimiz şekilde- kulak verdiği kimselerdir.

Daha sonra yüce Allah: *"O size kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacak mışım?"* buyurmaktadır. Bu da insanlar arasında hüküm vermesi gereken hakemin indirmiş olduğu her şeyi açık açık bildiren kitabı ile şanı yüce Allah'tır.

Nitekim yüce Allah bir başka âyette: *"Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz, onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir."* (Şura, 10) ve: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile Kitabı indirdi."* (Bakara, 213) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın: *"O size kitabı açık açık indirmişken"* buyurması hal konumunda bir cümledir. Yüce Allah'ın: *"Başka bir hakem mi arayacakmışım?"* buyruğu ise inkâr anlamında bir sorudur. Yani ben Allah aramızda hükmetmek üzere kitabı geniş geniş açıklamaları ile indirmiş iken Allah'tan başka bir hakemi nasıl isteyebilirim?

Yüce Allah'ın: *"Mufassal: Açık açık"* buyruğu ise hükmeden kitabın açık seçik geniş ve açıklayıcı olduğunu göstermektedir. İnsanların görüşlerini ileri sürerek ona karşı çıkanların iddialarının aksinedir. Çünkü bu gibi kimseler: Onun anlamı anlaşılmaz ve tartışma konusu olan hususa delil değildir diyerek Kur'ân'ı ya zahiri bir anlamı bulunmayan mücmel bir kitap yahut da muayyen olarak manası bilinmeyen ve ondan kastedilen muayyen manaya delalet ettiğine dair delil bulunmayan tevil edilen bir ifade haline sokarlar.

İşte bundan dolayı Kur'ân'dan kastedilen muayyen mananın bilinmeyeceği üzerinde ittifak edenler gibi naslardan yüz çeviren ve bu naslara itiraz edip karşı çıkan kimselerin nihai olarak yaptıkları pek çok ihtimalleri sözkonusu etmek ve: Maksadın bunlardan birisi olması mümkündür derler. İşte bundan dolayı muayyen olarak maksadın bilinmemesinden ötürü aralarından tevilde bulunmaktan kaçınanlar kaçınmıştır.

Her iki varsayıma göre bunlar nezdinde hükmedici kitap genişçe açıklanmış bir kitap olmayıp aksine içinden çıkılamayan mücmel yahut da kastedildiğine dair delil bulunmayan bir tevil ile tevil edilmiş bir kitap olup çıkar.

Daha sonra yüce Allah: *"Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler."* buyurmaktadır. Çünkü ilk kitap da Kur'ân-ı Kerim'i tasdik eden bir kitaptır. Kitap ehlinin elinde bulunan Tevrat'a ve İncil'e bakan bir kimse kesin olarak herhangi bir çelişki ihtimalinin bulunmadığını, bunun da ötekinin de aynı nur kaynağından geldiklerini bilir. Özellikle de tevhid, isimler ve sıfatlar bahsinde bu böyledir. Şüphesiz Tevrat Kur'ân ile örtüşmekte ve herhangi bir şüphenin sözkonusu olmadığı bir şekilde ona muvafakat etmektedir.

İşte bu da Tevrat'ta bulunan bu gibi açıklamaların Kur'ân-ı Kerim'in kendilerine itiraz edip reddettiği tebdil edilen buyruklardan olmadığına açıklık getiren hususlardandır. Aksine bu gibi buyruklar Kur'ân'ın hakkında kendilerini doğruladığı hakkın bir kısmıdır. Bundan ötürü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve onun ashabı Tevrat'ta bulunan sıfat ile ilgili ifadeleri reddetmez ve bunları yahudilerin değişikliğe uğrattıkları ifadeler arasında değerlendirmez, bundan dolayı onları ayıplamaz ve bu bir teşbih ve teçsimdir demezdi. Nitekim bunu kabul etmeyenlerin/sıfatları reddedenlerin çoğunun bundan dolayı onları ayıpladıklarını ve bu onların tahrif ettiklerindendir dediklerini görüyoruz. Aksine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu kabilden ona bir şey söz ettikleri vakit onları Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Abdullah b. Mesud'dan gelen rivâyette olduğu gibi yahudi hahamını tasdik ettiği gibi onların doğru söylediklerini kabul ettiği hususlardandır.

Daha sonra yüce Allah: *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."* buyurmakta ve Allah'ın haber verdiği şeylerin doğrunun ta kendisi, emretmiş olduğu hususların da adaletin ta kendisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da şunu gösterir: Naslarda yer alan haberler doğrudur, bizim onu doğrulamak görevimizdir. Ne ondan yüz çeviririz ne de ona karşı çıkarız. Onu kabul etmemeye kalkışan ise ben rasûlü toplu olarak tasdik ediyorum dese dahi onu tasdik etmemiş olur. Çünkü rasûlün haber verdiği haberin kendisine o aklını ileri sürerek itiraz etmiş ve reddetmeye kalkmış olmakla onu tafsilatlı bir şekilde tasdik etmemiş olur. Eğer kişi rasûlü toplu olarak tasdik etmekle birlikte onun haber verdiğini bildiği hususlarda tafsilatlı/ayrıntılı olarak onu tasdik etmeyecek olursa ona iman etmiş olmaz. Şâyet rasûlün beyan ettiği manadan yüz çevirecek yahut da hitabın akışının delalet etmediği manalara hatta rasûlün hiç murad etmediği

manalara çeşitli tahrif teknikleri ile yorumlayacak olursa onun lafzını ikrar ve kabul etse dahi böyle bir tutum gerçekte tasdik değildir. Aksine bu tasdikten ziyade yalanlamaya daha yakındır.][339]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da Allah'a bilgisizce söverler."* buyruğunda sözkonusu edilen sebep ile ilgili olarak şöyle denilmiştir:

Müslümanlar kafirlerin ilahlarına sövdükleri vakit kafirler de onlara bunu emreden kimseye ve onların ibadet ettikleri ilahlarına kendilerinin Rabbi ve ilahı olduğunu reddederek sövüyorlar, böylelikle onlar Allah'a sövmüş oluyorlardı. Çünkü o bizim ilahımız ve mabudumuzdur. Bu durumda onlar belli nitelikler ile nitelenen birisine sövmüş oluyorlardı ki o da şanı yüce Allah'tır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sonra onlar da Allah'a bilgisizce söverler."* buyurmaktadır. Bu da bazı bakımlardan dehre/zamana sövmeye benzemektedir.

Şöyle de açıklanmıştır: Onlar küfürde haddi aşarak ve aşırı giderek Allah'a açıktan açığa sövüyorlardı. Katade dedi ki: Müslümanlar kafirlerin putlarına sövüyor, kafirler de bilgisizce Allah'a sövüyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da Allah'a bilgisizce söverler."* buyruklarını indirdi.

Yine dedi ki: Müslümanlar kafirlerin putlarına sövüyorlar ve onlar da aynı şekilde onlara karşılık veriyorlardı. Bundan ötürü şanı yüce Allah, Allah'ı bilmeyen cahil bir kavmin Rabblerine sövmelerine sebep olmalarını yasakladı.][340]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bilindiği gibi müşrikler Allah'ı sevdikleri gibi kendi ilahlarını seviyorlardı. Hatta Allah'a olan sevgilerinden daha çok putlarını seviyorlardı. Bundan dolayı kendi ilahlarına sövüldüğü taktirde onlar da Allah'a sövüyorlardı. Nitekim yüce Allah: *"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da Allah'a bilgisizce söverler."* buyurmaktadır.][341]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da Allah'a bilgisizce söverler."* buyurmak sûretiyle onların ilahlarına sövmeyi -ibadet olmakla

339 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 216-223.

340 es-Sârimu'l-Meslûl, 226.

341 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 632-633.

birlikte- onların Allah'a sövmelerine sebep teşkil ettiği için haram kılmıştır. Çünkü onların yüce Allah'a sövmeyi terk etmeleri maslahatı bizim onların ilahlarına sövmemiz maslahatından daha ağır basar.][342]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sövmenin küfürden başka ona ek bir şey olduğunu açıklayan hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da haddi aşarak Allah'a bilgisizce söverler."* buyruğudur. Bilindiği gibi onlar yalanlayıcı, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e düşman olan müşrik kimselerdi. Diğer taraftan müslümanlara o müşriklerin Allah'a sövmelerine sebep teşkil edecek işi yapmaları yasaklanmaktadır. Böylelikle Allah'a sövmenin Allah nezdinde ona ortak koşulmasından ve rasûlünün yalanlanıp düşmanlık edilmesinden daha büyük bir iş olduğu anlaşılmış olmaktadır. Bunun ise Allah'ın çiğnenmemesi gereken bir hakkı çiğnendiğinden ötürü ona ait özel bir cezanın bulunması da bir zorunluluktur. Tıpkı fiilen çiğnedikleri diğer haramlar gibi. Hatta onun için öncelikle sözkonusu olmalıdır. Dolayısıyla öldürmeden daha aşağı bir ceza ile bundan dolayı cezalandırılması caiz olamaz. Çünkü bu suç, suçların en büyüğüdür. O halde ona ancak cezaların en ileri olanı ile karşılık verilmelidir.][343]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müslümanın yapması halinde hükmünü zikrettiğimiz sövme ise eksik görmek ve hafife almak maksadı ile söylenen sözlerdir. Bundan da insanların anlayışlarında -inançlarının farklılıklarına rağmen- sövmek manası anlaşılan lanetlemek, çirkin görüp göstermek ve benzeri hususlardır. İşte yüce Allah'ın: *"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da haddi aşarak Allah'a bilgisizce söverler."* buyruğunun delil teşkil ettiği husus da budur.][344]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah da: *"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da haddi aşarak Allah'a bilgisizce söverler. İşte biz böylece her ümmete yaptıklarını süsledik."* buyurmaktadır. Bunların ilahlarına sövülünce onlar da karşılık olarak Allah'a sövdüler. Böylelikle onlar putlarını Allah'ın misli hatta kalplerinde ondan daha büyük bir konuma yerleştirmiş oldular. Nitekim müşriklerin bir çoğunun da Allah'tan başka ona eş edindiği varlıkları yüce Allah'ı sevdiğinden daha fazla sevdiğini görebiliyoruz.][345]

342 Fetava, III, 140.
343 es-Sârimu'l-Meslûl, 552.
344 es-Sârimu'l-Meslûl, 563.
345 Minhâcü's-Sünne, V, 395.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyiniz. Sonra onlar da haddi aşarak Allah'a bilgisizce söverler."* buyurmaktadır. Eğer onların ilahları adına Allah'a öfkelenmeleri sözkonusu olmasaydı ilahlarına sövüldüğü zaman onlar da Allah'a sövmezlerdi.][346]

[*"Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona iman edecekler." diye var güçleriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir." O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz?"* (Âyet 109) Yüce Allah: *"Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona iman edecekler diye var güçleri ile Allah adına yemin ettiler."* (Âyet 109); *"Onlar var güçleri ile: Ölecek kimseyi Allah diriltmez diye Allah'a yemin ettiler."* (Nahl. 38) ve: *"Muhakkak çıkacaklardır diye var güçleri ile Allah adına yemin ettiler. De ki: Yemin etmeyin. (Sizden istenen) maruf bir itaattir."* (Nûr. 53) buyurmaktadır.

Dil bilginleri -ki bu Cevheri'nin lafzi ifadesidir-: Yemin kasem demektir. Çoğulu ise "eymun ve eyman" gelir. Ona bu adın veriliş sebebi ise karşılıklı yeminleştikleri zaman onlardan birisinin diğerinin yeminini/sağ elini tutmasından dolayıdır.][347]

وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْاٰيَاتُ
عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ
أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

109. "Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona iman edecekler." diye var güçleriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir." O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz?

110. İlk defa ona iman etmedikleri gibi, (yine iman etmezler): Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."

346 Minhâcü's-Sünne. V, 397.
347 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 336.

Tefsiri:

[*"O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz? İlk defa ona iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz."* Yani iman etmemeleri için bu üç husus olur. Eğer: *"İlk defa ona iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* buyruğu da şu demektir: Yani âyetler geldiği taktirde bu üç hususun hâsıl olacağını nereden biliyorsunuz? İşte bu mana ile fethalı kıraatin daha güzel olduğu ve: Fethalı "enne"nin "lealle: belki, muhtemelen" anlamında olup yüce Allah'ın: *"Onların kalplerini çeviririz."* buyruğunun yeni bir cümle başlangıcı olduğunu zanneden kimselerin âyetin anlamını anlamadıkları da açıkça anlaşılmış olmaktadır. Eğer *"Onların kalplerini çeviririz."* buyruğunu "enne"in haberi kapsamına sokacak olursa âyet-i kerimenin manası da açıkça anlaşılmış olur. Çünkü insanların pek çoğu iman etmekle birlikte kalpleri çevrilmez. Fakat bazen onların kalpleri ve gözleri çevrilir, bazen de bu gerçekleşmez. Yani onların iman etmeyeceklerini nereden biliyorsunuz? Maksat ise bu âyetler gelecek olursa iman etmeyeceklerini nereden biliyorsunuz? Aksine bizler ona ilk seferinde iman etmedikleri gibi onların kalplerini ve gözlerini de çeviririz. Bunun manası da şudur: Durumun âyetlerin/mucizelerin gelmesi halinde onların iman etmeleri ile alakalı olarak beslediğinizin zannın zıttı olduğunu nereden biliyorsunuz? *"Azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* Böylelikle onlar iman etmeleri vacip olduktan sonra ilkin imanı terk ettiklerinden ötürü cezalandırılmış olurlar. Ya hakkı bildikleri halde onu ikrar ve kabul etmedikleri için yahut da onu bilmek imkânına sahip olmakla birlikte onu bilmek istemedikleri için. Bunun benzeri ise pek çoktur.][348]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona iman edecekler." diye var güçleriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir." O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz? İlk defa ona iman etmedikleri gibi, (yine iman etmezler): Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (Âyet 109-110) buyurmaktadır. Bu nefy ve inkâr anlamında bir sorudur. Yani bunların/âyetlerin gelmesi halinde onların iman etmeyeceklerini nereden biliyorsunuz? Üstelik ben ona ilk defa iman etmedikleri gibi onların kalplerini ve gözlerini çeviririm. Bu açıklama ise "enneha" lafzını kesreli olarak "inneha" diye

348 el-Fetava (Asbahaniye (Fetvası)). V. 123-124.

okuyanların kıraatine göredir. Bu durumda ifade bu âyetlerin gelmesi halinde iman etmeyeceklerinin kesin olarak dile getirilmesi ve kalpleri ile gözlerinin -ilk defa ona iman etmedikleri için- çevrilmesi anlamına gelir. Bundan dolayı Said b. Cübeyr gibi seleften bazı kimseler şöyle demişlerdir: Bir iyiliğin sevabının bir bölümü de ondan sonra işlenen bir diğer iyiliktir. Şüphesiz bir kötülüğün cezasının bir bölümü de ondan sonra işlenen kötülüktür.][349]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona iman edecekler." diye var güçleriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir." O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz? İlk defa ona iman etmedikleri gibi, (yine iman etmezler): Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (Âyet 109-110) buyruğu şu demektir: Bu âyetlerin gelmesi halinde onların bunlara iman etmeyeceklerini nereden biliyorsunuz? *"Biz onların kalplerini çeviririz."* yani onlar imanı terk ederler, bizler de ilk defa ona iman etmediklerinden ötürü kalplerini çeviririz. Yani sizler o zaman bunun ve ötekinin olmayacağını nereden biliyorsunuz?

Âyetin anlamını anlayan bir kimse "enne"in "lealle: belki, muhtemelen" anlamında olduğunu söyleyip de "fethalı" okuyuşu açıklanmasını zor görenlerin hatasını da görmüş olur. Hatta bunu gördükten sonra o vakit "enne" okuyuşunun kesreli okuyuştan daha güzel olduğunu da bilir. Bu da geniş bir bahistir.][350]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rahman rahim Allah'ın adı ile. Ondan yardım dileriz. Birçok ilim adamı için açıklanması zor gelen bazı âyetlerin tefsirine dair [merhum İbn Teymiyye dedi ki:] Hatta birçok tefsir kitabında bu âyetler hakkında doğru görüş yer almamakta, daha da ötesi hata olandan başkası bulunmamaktadır.

Bunlardan biri yüce Allah'ın: "*"Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka ona iman edecekler." diye var güçleriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir." O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz? İlk defa ona iman etmedikleri gibi, (yine iman etmezler): Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."*" (Âyet 109-110) buyruğudur.

349 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 10-11.
350 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 245-246.

Bu buyruktaki "ennehâ" lafzında iki kıraat vardır. Nasb ile kıraat iki kıraatin daha güzel olanıdır. İşte Arapça dil bilginlerinin çoğu için açıklanması zor olan kıraat budur. Öyle ki bunlar "enne" kıraatinin "lealle: belki, muhtemelen" anlamında olduğunu söylemişler ve buna dair tanıkları zikretmişlerdir. Onların hataya düşmelerinin sebebi yüce Allah'ın: *"Kalplerini çeviririz."* buyruğunun şanı yüce Allah'ın bir haber vermek üzere zikrettiği yeni bir cümle olduğunu zannetmeleridir. Oysa böyle değildir. Bu cümle "enne"in haberine dahil olup "iza" ile alakalıdır. Anlamı da şudur: Bunların/âyetlerin, mucizelerin gelmesi halinde onların iman etmeyeceklerini ve onlar ona ilk defa iman etmedikleri gibi âyetlerin onlara gelişinden sonra kalplerini ve gözlerini çevireceğimizi bilmiyor musunuz şeklindedir.

Eğer sizler bu âyetler geldiği taktirde onların iman etmediklerini ve bizim onlara (bu işleri) yapmayacağımızı bilmiyor iseniz onların: *"Eğer kendilerine bir âyet gelecek olursa mutlaka ona iman edecekler."* diye yaptıkları yemin doğru bir yemin olmaz. Aksine onların bu yemini bir yalandır. İşte âyetin manası budur ve sözün bilinen zahiri anlamı da budur.

Buradaki "enne" bildik mastar için kullanılan "en"dir. Eğer "döndürürüz" buyruğu yeni bir cümlenin başı olsaydı kendisine bir âyet gelen herkesin kalbini ve gözünü Allah'ın çevirmesi gerekirdi. Oysa durum böyle değildir. Aksine onların bir çoğu iman edebilir, insanların birçoğu ise kafir olup daha sonra kendisine bir takım âyetler/belgeler, deliller, mucizeler gelince Allah'a tevbe edip iman etmiştir. Cezalandırma ise küfür üzere ısrar eden kimseler içindir. Fakat âyetlerin geldiği esnada kesin olarak iman edeceği söylenemez. İman edebilir de etmeyebilir de.

Âyetteki "la" eğer nefyi/olumsuz ifadeyi te'kid için olabiliyorsa çünkü bu lafız lafzan ya da mana itibari ile olumsuz cümlelerde te'kid için kullanılır. Olumsuz ifade için *"Helak ettiğimiz bir ülke halkının (mahşere) dönmemeleri imkânsızdır."* (Enbiya, 95) buyrukları ile; *"Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Nisa, 65) buyruklarında olduğu gibidir.

Âyetteki "la" nefyi/olumsuz ifadeyi te'kid için olabilir çünkü bu lafız lafzan ya da mana itibari ile olumsuz cümlelerde te'kid için kullanılır. Olumsuz ifade için *"ta ki kitap ehli ... bilmesin"* (Hadid, 29) ve *"...helak ettiğimiz bir ülke halkının (mahşere) dönmemeleri imkânsızdır."* (Enbiya, 95) buyrukları ile; *"Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Nisa, 65) buyruklarında olduğu gibidir.

Ebu Bekir es-Sıddik'in söylediği: "La ha Allahi izen" sözü de böyledir.[351] Yüce Allah'ın: *"Hayır!... Kıyamet gününe yemin ederim."* (Kıyamet, 1) ile Arapların: "Hayır! Allah'a yemin olsun bu olmaz." şeklindeki sözleridir.

Bazıları burada (lâ edatının) tefhim/durumun büyüklüğünü anlatmak için olduğunu zannetmiş iseler de böyle değildir. Aksine burada asıl manası üzerindedir. Yani onların iman etmeyeceklerini nereden biliyorsunuz demektir. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"çeviririz"* buyruğunu ona atfedilmiş kabul ederler. Fakat bu âyette böyle değildir. Aksine asıl anlamı ve kullanımı üzere olup mana şudur: Bunların/âyetlerin gelmesi halinde iman etmeyeceklerini nereden biliyorsunuz? Yoksa mana: Âyetlerin gelmesi halinde iman edeceklerini nereden biliyorsunuz şeklinde değildir. Çünkü buyruk "iza" cevabı arasında yer almaktadır. "İza" lafzında ise şart manası vardır.

Konuşma esnasında: Zeyd'in bu işi yapacağının farkında değil misin denildiği gibi sen Zeyd'e iyilik yaparsan onun da sana iyilik yapacağının farkında değil misin deriz. Denilse ki: Yüce Allah'ın: "... *farkında değil misiniz*" buyruğu inkâr anlamında bir sorudur. İfadenin takdiri de: Siz bu olumsuzluğun farkında değilsiniz. Halbuki onlar bu olumsuzluğun farkında olduklarını iddia etmedikleri gibi olumlu halin de farkında olduklarını ileri sürmemişlerdir. Fakat onlar buna dair yemin edince yüce Allah: "Bu olumsuzluğun siz farkında değilsiniz, aksine bu olumsuzluk siz farkına varmadığınız halde gerçekleşebilir buyurmuştur.

Bu durumda: Onlara bir âyet geldiği taktirde onlar iman etmezler. Biz de siz bunun farkına varmadığınız halde onların kalplerini ve gözlerini çeviririz. Peki sizin bunun farkına varmanızı sağlayan nedir demek de olabilir. Kendileri bunun farkına varmayan kimseler iseler o taktirde bizatihi gerçekleşmesi ile birlikte bunun böyle olduğuna hüküm vermediler. Bundan ötürü yeminlerinde doğru olduklarını zannedebilirler ve âyetin gelmesini isteyebilirler. Filan kişi böyle dedi derken onun bu sözleriyle şunu şunu kastettiğini, bilmediğin için bu ikisi arasındaki gerçekleşen vakıayı bilmediğini söylemek yahut da: Bununla -kastetmiş olması mümkün olan bir şey için- bunu ve bunu kastetmiş olduğunu nereden bileceksin, demeye benzer.

Aynı şekilde: İmanın sözkonusu olmayacağını onlar nereden bilecekler denildiği taktirde iman etmemenin gerçekleşmemesi de mümkündür, bundan dolayı onun olmayacağını kesin olarak ifade ederler. Allah en iyi bilendir.

351 Buhârî, IV, 57; Müslim, II, 1370.

Bu kabil âyetlerden birisi de yüce Allah'ın: *"Tağuta ibadet eden"* (Maide, 60) buyruğudur. Bu âyet-i kerime hakkında doğru açıklama yüce Allah'ın: *"İbadet etti (ibadet eden)"* buyruğunun yüce Allah'ın: *"Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazap ettiği ..."* (Maide, 60) buyruğuna atfedilmiş olmasıdır. Bu durumda bu fiil de kendisinden önceki mazi fiillere atfedilmiş mazi bir fiil olmaktadır. Yani Allah'ın kendilerine lanet ettiği, kendilerine gazap ettiği, aralarından domuzlar ve maymunlar yaptığı ve tağuta ibadet eden kimseler ... demek olur. Fakat önce geçen fiillerde özne yüce Allah'ın adı açık ve zamir olarak zikredilmiş olmakla birlikte burada fail/özne "tağuta ibadet edenler"in ismidir ki bu da "abede: ibadet etti" fiilindeki zamirdir. Şanı yüce Allah "men" lafzını tekrarlamamıştır. Çünkü bütün bu fiiller bir tek sınıf olan yahudilere ait olan bir sıfattır.

Bu âyetlerden birisi de yüce Allah'ın: *"İyi bilin ki, göklerde kim var yerde kim varsa şüphesiz Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyarlar ve ancak yalan söylerler."* (Yunus, 66) buyruğudur. Bir kesim buradaki "ma" lafzının nefy/olumsuzluk ifade ettiğini zannetmişler ve: Aslında onlar gerçekte Allah'a ortak olan kimselere dua ve ibadet etmiyorlar. Bilakis onlar ortak kimseler değildir demişlerdir.

Bu ise bir hatadır. Çünkü burada "ma" soru edatıdır. Anlamı da şöyle olur: Allah'tan başka ortaklara dua edenler neye tabi oluyorlar? Onlar ancak zanna uyarlar ve onlar ancak asılsız tahminlerde bulunuyorlar demektir.

"Şürekâ: ortaklar" dua ederler" anlamındaki lafzın mefulüdür. Yoksa "uyarlar" anlamındaki fiilin mefulü değildir.

Çünkü müşrikler şanı yüce Allah'ın birçok yerde haklarında haber verdiği üzere Allah'tan başka bir takım ortaklara dua ve ibadet ederler. Ortak koşulan bu varlıklar Kur'ân-ı Kerim'de Allah'tan başka kendilerine dua ve ibadet edilenler olarak nitelendirilmişlerdir. Onların tabi olmakla nitelendirilmeleri sözkonusu değildir. Ancak bu ilahlara dua ve ibadet eden imamlar (zanna) tabi oluyorlardı. Bundan dolayı şanı yüce Allah bu buyruktan sonra: *"Onlar ancak zanna uyarlar."* (En'am, 116) buyurmaktadır. Eğer onların hakikatte ortaklara tabi olduklarını kastetmiş olsaydı o taktirde: "Onlar ancak gerçekte ortak olmayan kimselere tabi olurlar." demesi gerekirdi. Aksine bu Allah'tan başka bir takım ortaklara dua eden müşriklerin gerçekte bir ilme uymayıp ancak zanna uyduklarını kendisi ile ifade ettiği bir istifham/sorudur.

Şüphesiz müşriğin kendi şirki ile örtüşen bir bilgisi bulunamaz. Çünkü ilim ancak maluma mutabık olur/onunla örtüşür. Müşriğin şirke dair itikadı ise ger-

çekle örtüşmeyen bir inançtır. O bu hali ile ancak zanna tabi olur ve ancak asılsız tahminlerde bulunur. Bu da bir yalan ve bir iftiradır. Yüce Allah'ın: *"Kahrolsun asılsız tahminlerde bulunan yalancılar."* (Zâriyât, 10) buyruğunda olduğu gibi.][352]

[*"İlk defa ona iman etmedikleri gibi, (yine iman etmezler): Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (Âyet 110) İman etmeme cezasının sözkonusu edildiği buyruklardan birisi de: *"İlk defa ona iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz."* buyruğudur. Bu buyruk ise daha önce geçen: *"O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz"* buyruğunun bir devamıdır. Şanı yüce Allah bu çevirmenin ilk defa ona iman etmeyen kimseler hakkında sözkonusu olacağını zikretmektedir. Bu ise iman etmeme halidir. Fakat şöyle denilebilir: Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara davette bulunmasından sonradır. Çünkü onlar yalanlayıp imanı terk ettiler. Bu hususlar ise varlık âleminde ortaya çıkan hususlardır. Fakat gereği iman etmeyiştir. Rasûllerin gönderilmesi gibi azaplandırılmanın şartı olarak sözkonusu edilen hususlar ise ancak iman etmekten kişiyi meşgul ederek alıkoyduğu için cezalandırmayı hak kılan tür itibari ile mübah olan şeylerle iman etmekten alıkoyabilir. İnsanlar arasından ise imanın zıddının onu terk etmek olduğunu söyleyenler vardır. Bu ise bundan başka bir zıddı/çelişiği olmayan varlık âleminde ortaya çıkan bir durumdur.][353]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Organlar arasında gözlerden kalbe daha sıkı sıkıya bağlı bir diğer organ yoktur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kalplerini ve gözlerini çeviririz."* (Âyet 110); *"Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar."* (Nûr, 37); *"O vakit gözler yerinden kaymış, kalpler de gırtlaklara varmıştı."* (Ahzâb, 10); *"O gün titreyecek kalpler vardır, gözleri zilletle bakacaktır."* (Naziat, 8-9) buyruklarında her ikisini birlikte zikretmiş bulunmaktadır. Çünkü her ikisinin de nazarı sözkonusudur. Kalbin zahiri nazarı/bakışı gözlerledir. Batıni nazarı ise yalnızca kalple olur. Dil de böyledir. O zeker, iki dudak da onun dişisidir.][354]

352 Bu iktibasın başladığı yerde, Tefsiru Âyâtin Üşkilet adlı eserden yapıldığı belirtilmiş idi. Bundan sonra gelecek olan 110. Âyetin tefsirinden sonra yapılacak iktibas ise Mecmû'u'l-Fetâvâ'dan alıntıdır. Ancak eseri derleyen adet edindiği üzere burada ikitibasın yapıldığı yeri göstermemiştir. Gerek Tefsiru Âyâtin Üşkilet adlı esere müracaat ettiğimiz halde ve gerekse de İbn Teymiyye'nin eserlerini çeşitli alternatif kelimelerle elektronik ortamdaki taramalarımıza rağmen buradaki iktibası birebir tespit edemedik. Ancak buna yakın ifadelere merhum ibn Teymiyye'nin eserlerde çeşitli yerde rastlamak mümkündür. Örnek olarak: Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 61; Dekaiku't-Tefsîr, II, 223:

353 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 224.

354 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 225.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* buyruğunda onlar şaşkınlık içerisinde kalakalırlar demektir.][355]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İman etmeyişe cezanın sözkonusu edildiği buyruklardan birisi de yüce Allah'ın: *"İlk defa ona iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (Âyet 110) buyruğudur. Bu buyruk ise daha önceki: *"O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz? İlk defa ona iman etmedikleri gibi Biz de onların kalplerini ve gözlerini çeviririz."* buyruğunu tamamlayan bir husustur. Böylelikle şanı yüce Allah bu çevirmenin onların kalpleri hakkında ilk defa ona iman etmediklerinden ötürü hâsıl olduğunu zikretmektedir. Bu hal ise iman etmemektir. Fakat şöyle denilebilir: Bu ancak rasûlün onları davet etmesinden sonra olmuş bir haldir. Onlar da imanı terk etmiş ve rasûlü yalanlamış idiler. Bunlar ise var oluşsal hususlardır. Fakat azabı gerektiren iman etmemektir. Azaba uğratılmak için şart olarak zikredilen bir husus rasûllerin gönderilmesi değerindedir. Çünkü bazen yemek, içmek, alışveriş, yolculuk ve buna benzer tür itibari ile mübah olan şeylerle uğraşıp iman etmek için uğraşıları ona fırsat veremeyebilir. Bu tür hallerden ötürü ise ancak kendisi için vacip olan iman etmekten kendisini meşgul ettiğinden ötürü cezalandırılmayı hak eder.][356]

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ
قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

111. "Eğer Biz onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölüler kendileriyle konuşsalardı ve (istedikleri) her şeyi karşılarına toplasaydık onlar, yine de Allah dilemedikçe iman etmezlerdi. Fakat onların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kafirlerden mutlak olarak söz etmesine gelince; buna yüce Allah'ın: *"Eğer Biz onlara gerçekten melekleri indirseydik ..."* âyeti örnektir. Onların Allah'ın dilemesi halinde iman edebileceklerini beyan buyurmaktadır.][357]

355 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 202.

356 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 338.

357 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 586.

وَلِتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

113. "Tâ ki âhirete iman etmeyenlerin kalpleri ona meyletsin, bir de ondan hoşnut olsunlar ve kazanabildiklerini kazansınlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık... ve kazanabildiklerini kazansınlar."* (Âyet 112-113) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile bütün nebilerin düşmanları olduğunu haber vermektedir. Bunlar ise birbirlerine allanmış pullanmış sözleri telkin eden insan ve cin şeytanlarıdır. Müzahraf/allanmış pullanmış (söz) ise başkalarını kendisi ile aldattıkları güzelleştirilmiş süslenmiş söz demektir. Ğurur/aldanış ise hakkı bâtıla karıştırmak ve gerçeğe aykırı bir görünüş vermektir. İşte kelamcıların ve onların dışında eskilerin ve sonrakilerin rasûllerin getirdiklerine aykırı yaptıkları her türlü işin de ve bütün sözlerinin de durumu budur. Daha sonra yüce Allah: *"Ta ki ahirete iman etmeyenlerin kalpleri ona meyletsin."* buyurmaktadır. Böylelikle rasûllere muhalefet edip ahirete iman etmeyişin birbirlerinden ayrılmaz ve beraber oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü ahirete iman etmeyen bir kimse rasûllere muhalif, onların düşmanlarının allayıp pulladığı sözlerine kulak verir. Nitekim çeşitli kafirler arasında ve bu ümmetin ve başkalarının arasında bulunan türlü münafıklarda var olan husus da budur.][358]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Vahiy iki türlüdür. Rahman'dan gelen vahiy ve şeytandan gelen vahiy. Şanı yüce Allah: *"Şüphesiz şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına vahiy ederler/telkinde bulunurlar."* (En'am. 121) ve: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı bir takım sözleri vahyeder/telkin eder, fısıldar."* (Âyet 112) ve: *"Şeytanların kimin üzerine indiklerini size haber vereyim mi?"* (Şuarâ. 221) buyurmaktadır. el-Muhtar b. Ebu Ubeyd de bu kabilden idi. Öyle ki İbn Ömer'e yahut İbn Abbas'a[359] birisine: O kendisine vahiy geldiğini söylüyor denilince o da: *"Gerçekten şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına vahiyde bulunurlar/telkin*

358 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 56. IX. 32-33.

359 Tercih olunan İbn Ömer olduğudur. Çünkü Muhtar'ın kız kardeşi Safiyye İbn Ömer'in nikahında idi. Bunu İbn Kesir. Tefsir. II. 167'de zikretmektedir.

ederler." (En'am. 121) buyruğunu okudu. Bir diğerine de: *"Onun üzerine (vahiy) indiğini söylüyor denilince o: 'sizlere şeytanların kimlerin üzerine indiğini bildireyim mi?"* (Şuarâ. 221) diye cevap vermiştir.][360]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine dedi ki: Biz böylece her bir peygambere ins ve cin şeytanlarından düşman kıldık. Onların biri diğerine allı pullu sözleri aldatmak için vahyeder/telkinde bulunur demiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Ebu Zer'e: Ey Ebu Zer! İns ve cin şeytanlarından Allah'a sığın buyurmuş o: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların da şeytanları var mıdır diye sorunca O: "Evet, hem de cin şeytanlarından daha şerlidirler." buyurmuştur.[361]

Yüce Allah: *"Onlar müminlerle karşılaştıkları zaman: İman ettik derler. Ama kendi şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında: Biz sizinle beraberiz, biz ancak alay edicileriz derler."* (Bakara. 14) buyurmuştur. Bunlar ise genel olarak selefin söylediği ve Kur'ân'ın bağlamının da delalet ettiği gibi onların ins şeytanlarıdır. Çünkü cin şeytanları ile ayrıca başbaşa kalmalarına ihtiyaçları yoktu. Cin şeytanları da onlara: Biz sizinle beraberiz, biz ancak alay edenleriz de demiyorlardı.][362]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Nebi" lafzı da rasûl lafzı gibi asıl itibari ile yüce Allah'a izafe edilerek söylenir ve Allah'ın Rasûlü denilir. Daha sonra lam ile tanımlanarak (marifet yapılarak) lam harfi izafetin yerini tutmuş oldu. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz Firavuna bir rasûl gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir rasûl gönderdik."* (Müzzemmil, 15) ile: *"Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin. Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir."* (Nûr, 63) buyruklarında olduğu gibi. Aynı şekilde "en-nebi" ismi de böyledir. (Allah lafzına izafe edilerek) Allah'ın nebisi denilir. Yüce Allah'ın: *"De ki: Madem ki mümin idiniz öyleyse daha önce Allah'ın nebilerini niçin öldürüyordunuz?"* (Bakara. 91) buyurmuştur. Onlara da: *"Rasûlün çağrısını aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin."* (Nûr. 63) denilmiştir. Yani siz de ey Muhammed demeyip onun yerine ey Allah'ın nebisi, ey Allah'ın Rasûlü deyiniz demektir. Rasûl kelimesi ise meful anlamında "feul" vezninde bir kelimedir. Yani mursel/

360 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 74-75.

361 Ahmed. V. 265; Taberani. Kebir. 7871; Taberi. Tefsir. 13768. 13769. Hadis Heysemi'de belirtildiği üzere Ali b. Yezid etrafında dönüp durmaktadır. Onun hakkında da Mecmauz Zevaid'in sahibi (Heysemi'nin) dediği gibi (III. 115)'de çeşitli değerlendirmeler yapılmış. İbn Kesir. II, 166. İbn Ebu Hatim'in rivâyetini de zikrettikten sonra sahih olduğunu söylemiştir.

362 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 507.

kendisine risalet verilmiş anlamındadır. Buna göre Allah'ın Rasûlü Allah'ın kendisine risalet verdiği kişidir. Allah'ın nebisi de böyledir. Bu kelime de meful manasınadır. Yani Allah'ın kendisine nübüvvet verdiği Allah'ın kendisini nebi yaptığı kişi demektir. Böyle bir açıklama onun "fail/etken ortaç" anlamında olduğunu söylemekten yani o nebe veren/haber veren, bildirendir demekten daha iyidir. Çünkü Allah ona bir nebe/haber verdiği zaman o Allah'ın nebisi olur. O bunu başkasına ister haber versin, ister haber vermesin. Zira nebinin kendisiyle nebi olduğu şey Allah'ın ona nebe/haber vermesidir. Bu ise onun başkasından ne ile ayrıcalıklı olduğunu beyan eden hususlardandır. Çünkü rasûl Allah'ın kendisini elçi olarak gönderdiği kimse olduğu gibi o haberi/nebei nebiye veren de odur. O halde Allah'ın verdiği haber hak ve doğrudur. Onda herhangi bir yalan, bir hata, bir kasıt yoktur. Şeytanın vahyettiği/telkini ise onun telkinleri arasındadır. Allah'ın verdiği haberlerden değildir. Allah'ın nebileri için seçtiği ve kendisi için nebi yaptığı kişi yine Allah'ın risaleti için seçtiği ve kendisi için rasûl yaptığı kişi gibidir. Nasıl ki Allah'ın Rasûlü başkasının bir rasûlü/elçisi olmuyorsa Allah'tan başkasının emrini de kabul etmiyorsa Allah'ın nebisi de böyledir. O da Allah'tan başkasının nebisi olmaz/başkasının haberini vermez. Allah'tan başkasının verdiği haberden başka hiçkimsenin kendisine verdiği haberi kabul etmez. Nebi Allah'ın kendisine verdiği haberi bildirecek olursa ona iman etmek icab eder. Çünkü o hem doğru sözlüdür hem doğruluğu tasdik edilmiş olandır. Allah'ın kendisine haber verdiği hiçbir şey şeytanın vahyinden/telkininden değildir. Bu ise nebi olmayanların durumundan çok farklıdır. Böyle bir kimseye ilham ve sezgi verilse dahi ona yüce Allah'tan bir takım şeyler de vahiy edilebilir/ilham ile bildirilebilir ve bu gerçek olabilir. Diğer taraftan şeytan da bazı şeyleri telkin edebilir ve bu ikisi birbirine karışabilir. Böyle bir kimse Allah'ın bir nebisi değildir. Nitekim Allah'a itaat etmeyi emreden bir kimsenin rasûl olmaması gibi. Onun verdiği emirlerin çoğunluğu Allah'a itaat olsa bile bazen hata edip Allah'a itaat olmayan şeyleri emredebilir. Oysa Allah'tan aldıklarını tebliğ eden rasûlün durumu böyle değildir. O ancak Allah'a itaat olan bir işi emreder. Yüce Allah da: *"Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."* (Nisa. 80); *"Gönderdiğimiz her bir rasûlü Allah'ın izni ile itaat edilsin diye gönderdik."* (Nisa. 64) buyurmuştur. Buna göre Allah'ın nebisi Allah'ın kendisine nebe/haber verdiği kişidir. Ondan başkası olamaz. Bundan dolayı şanı yüce Allah bütün nebilere verilenlere iman etmeyi vacip kılmış ve şöyle buyurmuştur: *"Deyin ki: "Biz Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a Yâkûb'a ve torunlarına indirilene, Mûsâ'ya, İsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabbleri tarafından verilenlere iman ettik. Birini diğerinden ayırdetmeyiz. (Hepsine iman ederiz.) Biz O'na teslim olmuşlarız."* (Bakara.

136); *"O Peygamber, kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminler de. Onların her biri, Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. Peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız (derler.)"* (Bakara. 285); *"Fakat asıl iyilik Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitaba, peygamberlere iman edenin yaptığıdır."* (Bakara. 177) buyurmaktadır. Yoksa genel manasıyla kendisine vahiy bildirilen herkes nebi değildir. Çünkü insanlardan başkalarına da vahiy edilebilir. Nitekim yüce Allah: *"Rabbin bal arısına şunu vahyetti: "Dağlarda, ağaçlarda ve (insanların) yapacakları çardaklarda evler edin."* (Nahl. 68); *"Ve her bir semada ona ait bir emri vahyetti."* (Fussilet. 12) buyurmaktadır. Yüce Allah ayrıca Yûsuf hakkında küçük yaşta iken *"Nihâyet onu alıp götürdükleri ve kuyunun dibine bırakmayı kararlaştırdıklarında (yapacaklarını yaptılar.) Biz de kendisine –onlar farketmeksizin-: "Andolsun ki bu yaptıklarını kendilerine haber vereceksin." diye vahyettik."* (Yûsuf. 15) buyurduğu gibi yine: *"Biz Musa'nın annesine onu emzir diye vahyettik."* (Kasas. 7): *"Hani ben havarilere bana ve rasûlüme iman edin diye vahyetmiştim."* (Maide. 111) buyurmuştur.][363]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Biz her peygambere ins ve cins şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı bir takım sözleri vahyederler/ fısıldarlar."* (Âyet 112) buyruğundan itibaren: *"Onlar ancak zanna uyarlar, onlar ancak yalan ve iftira edenlerdir."* (En'am. 116) buyruğuna kadar şunu dile getirmektedir: Rasûllerin ve nebilerin -Allah'ın salat ve selâmları hepsine olsun- getirdiklerine karşı mutlaka ins ve cin şeytanlarından bir düşmanı bulunur. Bunlar süslü, yaldızlı sözleri birbirlerine vesvese ile telkin ederler. Şanı yüce Allah şu buyruğu ile de kendisinden başkasından hüküm talep edilmesini yasaklamış bulunmaktadır: *"O size kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacakmışım?"* (Âyet 114) Kitap ise insanlar arasında hem şeriat hem de din itibari ile hüküm koyucudur. O bunları uygulayan kimseye fiilen ve takdiri olarak/ kader gereğince yardım eder.][364]

أَفَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۜ وَالَّذِينَ
اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾

363 en-Nübuvvât, 166-167.
364 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 36-37.

114. "O, size Kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacak mışım?" Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler. Artık sakın şüphe edenlerden olma."

Tefsiri:

[Yüce Allah diğer âyette: *"O, size Kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacak mışım?" Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler. Artık sakın şüphe edenlerden olma."* (Âyet 114) buyurmaktadır. Onun geniş açıklamalı olarak indirdiği kitabı ise insanların ittifakı ile Arapça Kur'ân-ı Kerim'dir. Ayrıca kendilerine kitabın geldiği kimselerin Allah'tan hak ile indirilmiş olduğunu bildiklerini de haber vermektedir. Bilmek/ilim ise ancak hak olur. Yüce Allah: *"Bilirler"* buyurmakta derler buyurmamaktadır. Çünkü ilim söylenen sözden farklı olarak ancak hak ve gerçek olur. Onların ilimlerinin sözkonusu edilmesi ise tanık olarak gösterilmek için zikredilmiştir.][365]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"O size kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacakmışım? Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler."* buyurarak onların bunu bildiklerini haber vermektedir. Bilmek/ilim ise ancak hak olur.][366]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"O size kitabı açık açık indirmişken"* buyruğudur. Kitap ise ittifakla ve kesinlikle Kur'ân'ın adıdır. Çünkü onlar ya da onların bir kısmı Allah'ın kitabı ile kelamı arasında fark gözetirler. "Kitap" lafzı ile ise içinde yazılı olan şey kastedilir. İşte bu yazılı şey de kelam olur. Yine onunla içine bir şeyler yazılan kastedilebilir. Yüce Allah'ın: *"Korunan bir kitaptadır."* (Vakıa. 78) buyruğu ile *"Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap çıkarırız."* (İsra. 13) buyrukları gibi. Şanı yüce Allah'ın: *"Bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler."* buyruğu ise onların tanık olarak gösterildiği bir haber vermedir. Buna göre aramızdan bunu ikrar ve kabul etmeyenlere göre bu bakımdan onlar daha hayırlı olurlar.][367]

365 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 39.
366 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 296.
367 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 223.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

115. "Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O (herşeyi) işitendir, hakkıyla bilendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kullarına ufuklarda/dış dünyalarında ve nefislerinde Kur'ân-ı Kerim'in hak olduğu kendileri için açık seçik belli oluncaya kadar âyetlerini gösterir. Çünkü onun haberi doğrudur, emri adaletin ta kendisidir: *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O her şeyi işitendir, hakkıyla bilendir."* (Âyet 115)][368]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Eğer ben aranızda peygamber olarak gönderilmemiş olsaydım şüphesiz aranızda Ömer peygamber olarak gönderilecekti."[369]

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah hakkı Ömer'in diline ve kalbine vururcasına yerleştirmiştir."[370]

Ömer (radıyallâhu anh) da birden çok meselede Rabbine muvafakat etmiş, o mesele hakkında Kur'ân-ı Kerim onun dediği gibi nazil olmuştur.

İbn Ömer dedi ki: Bizler kendi aramızda sekînetin Ömer'in dili ile konuştuğunu söz ederdik.[371]

Buna sebep ise onun nefsinin ilim ve adalet bakımından kemal mertebesinde oluşundan dolayıdır. Yüce Allah da: *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."* buyurmuştur. Şanı yüce Allah rasûlleri ilim ve adalet ile göndermiştir. Her kimin ilmi ve adaleti daha kemale yakın ise o rasûllerin getirdiklerine daha yakın olur.][372]

368 Minhâcü's-Sünne, IV, 543.

369 İmam Ahmed, Fedailu Sahabe, I, 428. Senedi oldukça zayıftır. Tirmizi, 3686. Bir başka lafız ile o da zayıftır.

370 Ebu Davud, 2962; İbn Mace, 108; Ahmed, II, 401; İbn Sa'd, II, 99; İbn Ebu Âsım, II, 581. Hadis sahihtir.

371 İmam Ahmed, Fedailu Sahabe, I, 249; Ebu Nuaym, Hilye, II, 147. Rivâyet sahihtir.

372 Minhâcü's-Sünne, VI, 55-56.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde kelam ile Allah'ın sıfatı olan kelam da kastedilir. Yüce Allah'ın: *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."* buyruğu ile *"O'nlar Allah'ın kelamını/sözünü değiştirmek isterler."* (Fetih. 15) buyruklarında olduğu gibi.][373]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O her şeyi işitendir, hakkıyla bilendir."* buyurmaktadır. O bu buyruğunu: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı bir takım sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen de onları iftiraları ile başbaşa bırak. Tâ ki âhirete iman etmeyenlerin kalpleri ona meyletsin, bir de ondan hoşnut olsunlar ve kazanabildiklerini kazansınlar. "O, size Kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacak mışım?" Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler. Artık sakın şüphe edenlerden olma."* (Âyet 112-114) diye buyurduktan sonra *"... Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O (herşeyi) işitendir, hakkıyla bilendir."* (Âyet 115) buyurarak getirmektedir. Yine yüce Allah: *"Rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. Sen ondan başka bir sığınak asla bulamazsın."* (Kehf. 27) buyurmaktadır. Yüce Allah bu iki âyet-i kerime ile Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek kimsenin olamayacağını haber vermektedir. Birincisinde onun kelimelerinin doğruluk ve adalet bakımından eksiksiz olduğunu haber vermektedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ise Allah'ın eksiksiz kelimeleri ile Allah'a sığındığı ve bunlar ile Allah'a sığınılmasını emrettiği de mütevâtir olarak gelmiş bulunmaktadır. Hatta bu hadislerin birisinde: "İyi kimsenin de günahkâr kimsenin de kendilerini aşıp geride bırakamayacağı kelimeler..." vasfı da yer almaktadır.

Yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır. Onlar için dünya hayatında da âhirette de müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişiklik olmaz. İşte bu (müjde) en büyük kurtuluşun ta kendisidir."* (Yunus. 62-64) buyurmaktadır. Yine bu âyet-i kerimede de şanı yüce Allah: *"Fakat yalanlanmalarına rağmen sabrettiler, onlara eziyet de edildi. Nihâyet onlara yardımımız gelip yetiş-*

373 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 262.

ti" buyruğunun akabinde Allah'ın kelimelerini hiçkimsenin değiştiremeyeceğini haber vermektedir. Bu da yüce Allah'ın rasûllerine vermiş olduğu vaadlerinin kendilerini kimsenin değiştiremeyeceği sözlerinden olduğuna dair bir beyandır. Çünkü yüce Allah velileri/gerçek dostları hakkında: *"Andolsun senden önce (gelen) peygamberler de yalanlanmışlardı. Fakat yalanlanmalarına rağmen sabrettiler. Onlara eziyet de edildi. Nihâyet onlara yardımımız gelip yetişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek yoktur. Andolsun ki (önceki) peygamberlerin haberlerinden bir kısmı sana gelmiştir."* (En'am, 34) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah gerçek dostları için bir korku bulunmadığını, onların üzülmeyeceklerini, dünya hayatında da ahirette de müjdelerin onlar hakkında sözkonusu olacağını zikrederek onlara haklarında korkunun ve üzüntünün sözkonusu olmayacağını ve dünya ve ahirette müjdenin onlar için olacağını vadetmiş bulunmaktadır. Bundan sonra yüce Allah: *"Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur."* buyurmaktadır. İşte bu ifade ile Allah'ın vaadi demek olan Allah'ın kelamının muhakkak olarak gerçekleşeceği dile getirilmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Allah'ın rasûllerine vaadini değiştireceğini sakın sanma."* (İbrahim, 47) ve: *"Allah'ın vaadi(dir, bu), Allah vaadinden caymaz, fakat insanların çoğu bilmezler."* (Rûm, 6) buyurmaktadır. Müminler de: *""Rabbimiz, bize peygamberlerin aracılığıyla va'dettiğini de ver. Kıyamet gününde bizi rüsvay etme. Şüphe yok ki Sen va'dinden dönmezsin." (derler.)"* (Âl-i İmrân, 194) diye dua etmişlerdir. O halde onun vaadini yerine getirmemesi onun kelimelerinin değiştirilmesi demektir. Halbuki şanı yüce Allah'ın kelimelerini değiştirecek yoktur.

Buna da yüce Allah'ın: *"Buyuracak ki: "Benim huzurumda çekişmeyin, çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim. "Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici de değilim."* (Kaf, 28-29) buyruğu açıklık getirmektedir.

Şanı yüce Allah bu buyruğunda onlara önceden vaad ve tehditte bulunduğunu haber verdikten sonra: *"Benim nezdimde söz değiştirilemez."* buyurmaktadır. Bu ise onun yaptığı vaidinde/tehdidinde de sâdık olmasını, aynı şekilde tehdidinin de hiçbir şekilde değiştirilemeyeceğini gerektirir.

İşte bu milletin/müslüman ümmetin fâsıklarının cehennemden çıkmayacağını söyleyen kimselerin ileri sürdüğü delillerden birisidir. Biz bunlar hakkında başka bir yerde gerekli açıklamaları yapmış bulunmaktayız. Fakat bu âyet-i kerime yapılan vaidin/tehdidin gerçekleştirilmemesi mümkündür diyen kimselerin (böyle diyenlere verdikleri) cevaplarını zayıflatmaktadır. Çünkü şanı yüce Allah'ın:

"Çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim." (Kaf, 28) buyurduktan sonra *"Benim yanımda söz değiştirilmez."* (Kaf, 29) diye buyurmuş olması onun vaadinin değiştirilmediği gibi vaidinin/tehdidinin de hiçbir şekilde değiştirilmeyeceğine delildir.

Fakat meselenin tahkiki ise vaad ile vaid/tehdit ile ilgili nasları bir noktada cem ve telif edip bunların herhangi birisini değişikliğe uğratmaksızın birinin diğerini tefsir edecek şekilde açıklanmasıdır. Tıpkı hiçbir şekilde değişikliğe uğratmaksızın emir ve nehiy ile ilgili nasların arasının cem ve telif edilmesi gibi. Zaten yüce Allah: *"Geri bırakılanlar ganimetler almak üzere gittiğinizde: "Bırakınız biz de peşinizden gelelim." diyecekler. Allah'ın sözünü değiştirmek isterler."* (Fetih, 15) buyurmaktadır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.][374]

وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

116. "Eğer sen yeryüzünde bulunanların çoğuna itaat edersen, seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyarlar. Onlar ancak asılsız tahminlerde bulunanlardır."

Tefsiri:

İşte bundan dolayı şanı yüce Allah: *"Onlar ancak zanna tabi olurlar."* buyurmaktadır. Eğer o olumsuz ifadeyi kastetmiş olsaydı o taktirde: Onlar ancak ortak olmayan kimselere tabi olurlar, diyecekti. Aksine yüce Allah müşrik olan kimsenin (bu hususta) bir bilgi sahibi olmadığını, onun zan ve tahminden başka bir şeye sahip olmadığını açıklamaktadır. Yüce Allah'ın: *"Kahrolsun yalancılar/asılsız zan ve tahminlerde bulunanlar."* (Zâriyât, 10) buyurmuştur.][375]

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

374 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 496-498. Eseri derleyen burada iktibasın sona erdiğini belirtmediği gibi, kaynağını da zikretmemiştir. Kaynağını biz tespit ettik. (Çeviren)
375 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 61.

119. "Üzerine Allah'ın adı anılanlardan yememenize sebep ne? Halbuki O, size -kaçınılmaz olarak kendisine ihtiyaç duyduklarınızı müstesnâ kılarak- neyi haram kıldığını ayrı ayrı açıklamıştır. Gerçekten birçok kimseler bilgisizce hevâlarıyla (halkı) saptırıyorlar. Şüphesiz Rabbin haddi aşanları çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Üzerine Allah'ın adı anılanlardan yememenize sebep ne?"* buyurduğu gibi: *"Bir de Allah'tan başkası adına kesilmiş olanı haram kıldı."* (Bakara, 173) buyurmaktadır. Buna göre Allah'tan başkası için kesilen her bir şeyin eti yenilmez.][376]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Halbuki O size neyi haram kıldığını ayrı ayrı açıklamıştır."* buyruğu ayni/maddi şeyler hakkında da fiiller hakkında da umumidir. Eğer bunların birisi haram değilse fasid de değildir. Çünkü fasid oluş haram kılınmış olmaktan ötürüdür. Şâyet fasid değilse o taktirde sahih demektir.][377]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bilgisizce amel edenlerin durumları ile ilgili olarak yüce Allah: *"Gerçekten birçok kimseler bilgisizce hevâlarıyla (başkalarını) saptırıyorlar."* ve: *"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"* (Kasas, 50) buyurmaktadır.][378]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İkinci âyet-i kerime ise şanı yüce Allah'ın: *"Üzerine Allah'ın adı anılanlardan yememenize sebep ne? Halbuki O, size -kaçınılmaz olarak kendisine ihtiyaç duyduklarınızı müstesna kılarak- neyi haram kıldığını ayrı ayrı açıklamıştır."* buyruğudur. Âyet-i kerime iki bakımdan delildir:

1. Şanı yüce Allah özel ismi ile helal kılınmadan önce Allah'ın adının üzerine anıldığı şeylerden yememekten ötürü onları azarlamış ve paylamış bulunmaktadır. Eğer eşya mutlak mübah olmamış olsaydı onların yerilip azarlanmaları sözkonusu olmazdı. Çünkü eğer bunların hükümleri bilinmez yahut da yasak olsaydı böyle olmazdı.

376 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 554.
377 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 150.
378 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 222

2. Yüce Allah: *"Halbuki O, size neyi haram kıldığını ayrı ayrı açıklamıştır."* buyurmaktadır. Tafsil: ayrı ayrı açıklamak ise gerekli beyanı yapmak demektir. Bununla şanı yüce Allah haram kılınmış şeyleri beyan etmiş olduğunu açıklamaktadır. O halde haram olduğuna dair açıklamada bulunmadığı bir şey haram değildir. Haram olmayan bir şey de helaldir. Çünkü ortada ya helal vardır yahut haram. Başkası yoktur.][379]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan ötürü yüce Allah iki âyetten birisinde: *"Gerçekten birçok kimseler bilgisizce hevâlarıyla (başkalarını) saptırıyorlar."* buyurmaktadır. Bir diğer âyet-i kerimede de: *"Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar ancak hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki? Muhakkak Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez."* (Kasas, 50) buyurmaktadır.

Buna göre Allah'tan gelmiş bir hidâyet olmaksızın bir zevkin ya da vecdin peşinden giden bir kimse onun bu hali ister sevgiden, ister nefretten dolayı sözkonusu olsun hiçkimsenin sevdiği şeyin arkasından gidip onu emretmek ve onu din edinmek hakkı olmadığı gibi hoşlanmadığı bir şeyi yasaklayıp yermek ve bunu din edinmek hakkı -Allah'tan gelen bir hidâyet olmadan- yoktur. Allah'ın hidâyeti ise rasûlünün üzerinde yürüdüğü Allah'ın şeriatidir. Her kim şeriat olmadan sevdiği ya da buğz ettiği bir şeyin bu konudaki hevâsına uyarak arkasından gidecek olursa o kimse Allah'tan gelen bir hidâyet olmaksızın hevâsının arkasından gitmiş olur.][380]

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ
إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾

121. "Üzerine Allah'ın adı anılmayanlardan yemeyin. Çünkü o elbetteki bir fısktır. Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz elbette siz de müşrikler olursunuz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Gerçekten şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar. Eğer bunlara itaat ederseniz elbette siz de müşrikler olursunuz."* buyurmaktadır.

379 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 536.
380 el-İstikâme, I, 253.

Bu buyruğu ile onların dostları olan insanlara sizlerle tartışmaları için telkinde bulunduklarını/vahyettiklerini haber vermektedir. Bu buyruk ve benzeri âyetler kafirlerin şeytanların velileri/dostları olduğunu açıkça göstermektedir. Bu sebepten dolayı yüce Allah'ın: *"O zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: "Rabbimiz, kimimiz kimimizden faydalandık. Nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik." Şöyle buyuracak: "Allah'ın dilediği müstesnâ olmak üzere, içinde ebedî kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır." Şüphesiz Rabbin Hakîmdir, Alîmdir."* (En'am. 128) buyruğunun kapsamına girmeyi insanlar arasında en çok hak eden kimseler onlardır.

İbn Ebu Talha, İbn Abbas'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Bu âyet-i kerime hiçbir kimsenin Allah adına mahlukatı ile ilgili hüküm vermemesi ve onların cennetlik ve cehennemlik olduklarına hükmetmemesi gerektiğini ifade etmektedir.[381]

İşte bu buradaki istisna, onun nezdinde onlardan azabı def etmesini gerektirmektedir. Âyetin medlulü de budur. Diğer taraftan bu âyetten dolayı kişinin tevakkuf etmesini/hüküm vermemesini ve Allah adına yarattıkları hakkında hüküm vermeyip onların cennetlik ya da cehennemlik olduğuna hüküm vermemesini de gerektirmektedir. Bu ise Allah'ın dilediği türlü azaplar ile onların diriltildikleri zamandan itibaren oraya girmeden önce girdikleri vakte kadar geçirdikleri süre müstesnadır diyenlerin sözleri ile çelişmektedir. Çünkü bu hususta oraya girmeden önce onların içinde olmadıkları bilinen bir şeydir. Yine cennetlikler hakkında âyetin kafirleri kapsadığı hususunda gâyet açıktır diyenlerin görüşleri ile de çelişmektedir.][382]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık."* (Âyet 112)'den itibaren: *"Gerçekten şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar."* (Âyet 121) buyurmaktadır. Böylelikle nebilerin ins ve cin şeytanlarından düşmanları bulunduklarını ve bunların birbirlerine aldatmak maksadıyla yaldızlı sözleri öğrettiklerini beyan buyurmakta, şeytanların kendi dostlarına müminler ile tartışmaları, mücadele etmeleri için telkinde bulunduklarını haber vermektedir. Buna göre rasûllerin getirdiklerine aykırı olan bütün sözler şeytanların vahyinden/telkinlerinden ve onların okudukları şeylerdendir. O halde Allah'ın kitabından ve ona uymaktan yüz çeviren bir kimse

381 İbn Cerir. 13892.
382 Cennet ve cehennemin fani olduklarını söyleyenlere reddiye. s. 60.

Allah'ın kitabını arkasına atmış ins ve cin şeytanlarının okuduklarını izlemiş bir kimse demektir.][383]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte şanı yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki: *"Üzerine Allah'ın adının anılmadığı şeylerden yemeyin."* (Âyet 121) buyruğu ile *"Onların sizin için tuttuklarından yeyin ve üzerlerine Allah'ın adını anın."* (Maide, 4) buyrukları da bu şekildedir. Maksat kişinin "bismillah" demesidir. Bu da nahivcilerin daha açık ve güçlü olan iki görüşünden birisine göre ya isim cümlesi yahut da fiil cümlesi olmak üzere tam bir cümledir. (İsim cümlesi olarak) benim boğazlayıp kesişim Allah'ın adı iledir takdirinde yahut da (fiil cümlesi olarak) Allah'ın adı ile kesiyorum takdirindedir. Nitekim Kur'ân okuyan bir kimsenin de "Bismillâhirrâhmânirrâhîm" demesi de böyledir. Bunun da takdiri benim okuyuşum Allah'ın adı iledir yahut da Allah adına okuyorum demektir.][384]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hanbel, Ata'dan Mesih'in adını anarak kesen hristiyan bir kimsenin deştiği hakkında, "(ondan) yiyebilirsin." dediğini rivâyet etmektedir. Hanbel dedi ki: Ben Ebu Abdullah'a buna dair soru sorulurken: Yeme dediğini işittim. Çünkü yüce Allah: *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan (kesilen) şeylerden yemeyin."* buyurmuştur. Bundan dolayı ben bunun bir tezkiye/şer'î kesim olduğu görüşünde değilim (ayrıca yüce Allah): *"Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenleri ... (yemeyin.)"* (Maide, 3) (buyurmuştur.)][385]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah'ın: *"Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenler."* buyruğu Ebu Abdullah'ın kanaatine göre de şöyledir: *"Üzerine Allah'ın adı anılmayanlardan yemeyin."* buyruğu ile ancak meyteyi/leşi kastetmiştir. Ben bunu ilgili yerinde tahric etmiş bulunuyorum.][386]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ahmed'in bu mesele ile ilgili olarak yüce Allah'ın: *"Allah'ın adı anılmayanlardan yemeyin."* buyruğunu delil göstermesine gelince; bu müslümanın kestiği hayvanlar hakkında Allah'ın adını anmanın şart olduğu durumda aca-

383 Fetava, V, 5.
384 Fetava, I, 230-231.
385 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakim, II, 554-555.
386 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakim, II, 555.

ba kitap ehlinden olan kimsenin kesimi hakkında da şart mıdır? Bu hususta iki rivâyet nakledilmiştir: Her ne kadar el-Hallal burada şart olmadığını sözkonusu etmiş ise onun bu âyeti delil göstermesi iki rivâyetten birisine göre tahric edilir. Çünkü *"Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenler."* buyruğunun teşkil ettiği yasaklayıcı umumi ifade ile *"Kendilerine kitap verilenlerin yemeği size helaldir."* (Maide, 5) şeklindeki mübah kılıcı umumi ifade, birbirleri ile çeliştiği için ilim adamları bu hususta ihtilaf etmişlerdir.][387]

أَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي
الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

122. "Ölü iken (imanla) kendisini diriltttiğimiz, insanlar arasında ona (hakkı bâtıldan ayırarak) yürümesi için nur verdiğimiz kimse, içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir? Kâfirlere işledikleri iş de böylece süslü gösterildi."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kendisine iman eden kimselere aydınlığında yürüyeceği bir nur var etmenin teminatını vermiştir. Yüce Allah'ın: *"Ölü iken kendisini (imanla) dirilttiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* buyruğunda olduğu gibi.][388]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz hidâyeti Allah Rasûlü ile birlikte göndermiştir. Çünkü hidâyette kendisi ile hayatın gerçekleştiği suyun manası ile kendisi ile aydınlığın hâsıl olduğu nurun manası vardır. Bundan dolayı bu iki misali sözkonusu etmiştir. Yüce Allah'ın: *"Ölü iken kendisini (imanla) dirilttiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* buyurmaktadır.][389]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Ölü iken kendisini (imanla) dirilttiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse ..."* buyurmaktadır. Onun insanlar arasında aydınlığında yürüdüğü nur apaçık delil/beyyine ve basirettir.][390]

387 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II 559.
388 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 385.
389 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 186.
390 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 63.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ölü iken kendisini (imanla) dirilttiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse içinde çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* buyurmaktadır. Buna göre Allah'ın kuluna lutfettiği imana o nur adını vermiştir.][391]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ölü iken (imanla) kendisini dirilttiğimiz, insanlar arasında ona (hakkı bâtıldan ayırarak) yürümesi için nur verdiğimiz kimse, içinden çıkamayacağı karanlıklarda kalan kimse gibi midir?"* "buyurmaktadır. Bu ise cahilliğin karanlığında ölü gibi olan bir mümini Allah'ın risaletin nuru ve imanın nuru ile diriltmesine dair bir nitelemesidir. Ona insanlar arasında aydınlığında yürüyeceği bir nur vermiştir. Kafire gelince; o karanlıklar içerisinde kalbi ölü birisidir.][392]

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ
اَللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ
وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

124. "Onlara bir âyet gelse: "Allah'ın peygamberlerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz." derler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir. Yaptıkları hilekârlıklar yüzünden günahkâr olanlara, Allah katında bir küçüklük ve şiddetli bir azap isabet edecektir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlara bir âyet gelse: Allah'ın peygamberlerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz derler. Allah peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir."* buyruğu şanı yüce Allah'ın risalete kimin daha uygun olacağını bildiğine delildir. Eğer insanlar birbirine eşit olsalardı ve herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın bir tahsis/özelleştirme olmasaydı bu ilmin risaletin kime verileceğine dair bilgisi de sözkonusu olmazdı.][393]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

391 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 649.
392 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 94.
393 Minhâcü's-Sünne, V, 108.

[Şanı yüce Allah meleklerden de insanlar arasından da rasûller/elçiler seçtiğini haber vermektedir. Istıfa/seçmek "tasfiye"den iftial vezninde bir kelimedir. Tıpkı "ihtiyar/seçmek"in "hire"den iftial vezninde bir kelime oluşu gibi. İşte cenab-ı Allah da Mustafa/seçkin olanı seçer/ihtiyar eder. Zaten yüce Allah: *"Allah peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir."* buyurmaktadır. Çünkü o kimi rasûl yapacağını, kime risalet vermeyeceğini en iyi bilir. Zaten bütün insanların risalet verilmeye elverişli olmaları da imkansız bir şeydir.][394]

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِۚ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ
صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَآءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

125. "Allah kimi hidâyete erdirmeyi dilerse, göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır. Allah iman etmeyenlerin üstüne işte böyle murdarlık çökertir."

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim'i iyice düşünen bir kimse şanı yüce Allah'ın küfrü ve masiyetleri yaratması hakkında sözkonusu ettiği hususları genellikle öyle bir amelin cezası olarak ortaya koyduğunu açıkça görür. Yüce Allah'ın: *"Allah kimi hidâyete erdirmeyi dilerse göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır."* buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Onlar sapıp eğrilince Allah da onların kalplerini haktan uzaklaştırdı"* (Saf. 5) ve: *"Ama kim cimrilik eder ve kendisini müstağni görürse, o el-Hüsna'yı da yalanlarsa, Biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız."* (Leyl. 8-10) buyurmaktadır.][395]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: *"Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü daraltır, sıkıştırır."* buyruğu da aynı şekilde şanı yüce Allah'ın o kimseye sapmayı emretmediği halde onun sapmasını murad ettiğine delildir.][396]

394 En-Nübuvvât. I. 130; Minhâcü's-Sünne. V.437. (Alıntının kaynağı tarafımızdan tespit edilmiştir. –Çeviren-)

395 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 222.

396 Minhâcü's-Sünne. III. 156.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar derler ki: Allah'ın kitabında sözkonusu ettiği iradesi iki türlüdür:

Birisi yarattığı zamandaki meşieti/dilemesi anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Allah kimi hidâyete erdirmeyi dilerse göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır."* buyruğunda olduğu gibi.

İkinci tür ise onun emretmiş olduğu şeylere olan -o işi yaratmasa dahi- muhabbeti ve rızası anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Allah hakkınızda kolaylık diler, hakkınızda zorluk dilemez."* (Bakara. 185); *"Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama (bu nimetlerine) şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* (Maide. 6); *"Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler. Allah (ağır yükümlülükleri) sizden hafifletmek ister. Zaten insan zayıf yaratılmıştır."* (Nisa. 26-28) buyruklarında olduğu gibi.][397]

وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًاۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

126. "İşte bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Biz, âyetleri düşünüp öğüt alan bir topluluk için uzun uzadıya açıkladık."

Tefsiri:

[Abdullah b. Mesud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir çizgi çizdi. Sonra o çizginin sağında ve solunda çeşitli çizgiler çizdi. Arkasından şöyle buyurdu: "İşte bu Allah'ın yoludur. Bunlar ise değişik yollardır. Bu yolların her birisinin üzerinde ona davet eden bir şeytan vardır. Daha sonra da yüce Allah'ın: *"İşte bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın. Sonra sizi onun yolundan ayırırlar."* (En'am. 153) buyruğunu okudu.[398]][399]

397 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 486.

398 Kaynakları daha önce gösterildi.

399 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 155.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

128. "Hepsini toplayacağı o günde: "Ey cin topluluğu! İnsanlardan bir çoğunu kendinize uydurdunuz." (buyuracak.) O zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: "Rabbimiz, kimimiz kimimizden faydalandık. Nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik." Şöyle buyuracak: "Allah'ın dilediği müstesnâ olmak üzere, içinde ebedî kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır." Şüphesiz Rabbin Hakîmdir, Alîmdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan onlar insanlara ancak insanların günah ve düşmanlık işleyen kimselerden olmaları halinde günah ve düşmanlık üzere yardımcı olurlar. Böylelikle onlar şeytanların arzu edip sevdikleri işleri yaparlar. Şeytanlar da onların bazı sevdikleri hoşlarına gidecek işleri yaparlar. Nitekim yüce Allah: *"Hepsini toplayacağı o günde: Ey cin topluluğu insanlardan birçoğunu kendinize uydurdunuz (buyuracak.) O zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecekler: Rabbimiz kimimiz kimimizden faydalandık."*][400]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hepsini toplayacağı o günde: "Ey cin topluluğu! İnsanlardan bir çoğunu kendinize uydurdunuz." (buyuracak.) O zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: "Rabbimiz, kimimiz kimimizden faydalandık. Nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik." Şöyle buyuracak: "Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere içinde ebedi kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır."* buyurmaktadır. Cinler ve insanların bir bölümü diğerinden yararlandı. Bunlar onları, onlar da bunları pek çok hususta kullandılar. Onların her biri ise ötekisi için onun maksadına yardımcı olmak üzere maksat olarak gözettiği işleri yapar. Sihir ve kahinlik de bu kabildendir.][401]

400 en-Nübuvvât. 211.
401 en-Nübuvvât. 207-208.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali b. Ebu Talha el-Vâlibi'nin Tefsiri'nde İbn Abbas'dan rivâyete göre -ki bu bilinen ve meşhur tefsirdir. İbn Cerir et-Taberi, İbn Ebu Hatim, Osman b. Said ed-Dârimi, Beyhaki ve isnadı mücmel olarak zikreden Sa'lebî ve Beğavi gibileri ile isnadı zikretmeyen Maverdi ve İbnu'l-Cevzi gibi genel olarak bütün müfessirlerin kendisinden nakil yaptığı bir tefsirdir- yüce Allah'ın: *"Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere içinde ebedi kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır. Şüphesiz Rabbin Hakimdir, Alimdir."* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Bu âyet-i kerimede herhangi bir kimsenin yarattıkları hakkında Allah adına hüküm vermemesi ve onların cennetlik ya da cehennemlik olduklarını söylememesi gerektiğini ifade buyurmaktadır.[402]

Taberi dedi ki: İbn Abbas'dan rivâyet olunduğuna göre o buradaki istisna hakkında şu te'vili yapardı: Şanı yüce Allah bunların durumu ile ilgili olarak azabının onlara ulaşması işini kendi meşietine/dilemesine bırakmıştır. Bize Abdullah tahdis etti, bize Muaviye Ali'den tahdis etti, o İbn Abbas'dan: "İçinde ebedi kalıcılar olmak üzere ateş sizin barınağınızdır." buyruğu ile ilgili olarak bu âyete dair şunları söylemiştir: Herhangi bir kimsenin Allah adına yarattıkları hakkında hüküm vermemesi, onların cennetlik ve cehennemlik olduklarına dair bir yargıda bulunmaması gerekir.[403]

Bu âyet-i kerimedeki azap tehdidi kıble ehline özel değildir. O: *"Hepsini toplayacağı o günde: "Ey cin topluluğu! İnsanlardan bir çoğunu kendinize uydurdunuz." (buyuracak.) O zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: "Rabbimiz, kimimiz kimimizden faydalandık. Nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik." Şöyle buyuracak: "Allah'ın dilediği müstesnâ olmak üzere, içinde ebedî kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır." Şüphesiz Rabbin Hakîmdir, Alîmdir. İşte Biz kazanmakta oldukları yüzünden de zâlimlerin kimini kimine böylece musallat ederiz."* (Âyet 128-129) buyurmaktadır. Buna göre "onların dostları olan insanlar" lafzının kapsamına kesin olarak kafirler de girer. Çünkü müslüman günahkârlara göre onlar bunu daha bir hak ederler.

Ayrıca yüce Allah: *"Doğrusu iman edip yalnız Rabblerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerinedir."* (Nahl, 99-100); *"Biz şeytanları, iman etmeyenlerin velileri kıldık."* (A'raf, 27); *"Takva sahiplerine şeytandan bir*

402 Kaynakları daha önce gösterildi.
403 Kaynakları daha önce gösterildi.

vesvese geldiğinde iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar görüp bilmişler bile. Kardeşleri ise onları sapıklığa sürükler, sonra da ellerini yakalarından çekmezler." (A'raf, 201-202); *"O günde onların hepsini haşredecek sonra da meleklere şöyle diyecek: "Bunlar mı size ibadet ederlerdi?" diyecek. Melekler diyecekler ki: "Tenzih ederiz seni! Bizim velimiz onlar değil, sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı."* (Sebe, 40-41); *"O halde onlar sizin düşmanınızken, siz beni bırakıp da onu ve onun soyunu veliler mi ediniyorsunuz? Zalimlerin ne kötü değiş tokuşudur bu!"* (Kehf, 50); *"O halde şeytanın velileri (dostları) ile savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."* (Nisa, 76) Böylelikle şeytanın velileri -ki onlar kafirdir- ile savaşmayı emir buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Şeytan onlara galip ve üstün geldi de onlara Allah'ı dahi hatırlamayı unutturdu. İşte bunlar şeytanın taraftarlarıdır. Haberiniz olsun muhakkak ki şeytanın taraftarları en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir."* (Mücadele, 19) ve: *"Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz elbette siz de müşrikler olursunuz."* (Âyet 121) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah onların sizlerle tartışmaları için insanlardan dostlarına vahyettiklerini/telkinde bulunduklarını haber vermektedir. Bu ve benzeri buyruklar kafirlerin şeytanların velileri/dostları olduğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla onlar insanlar arasında yüce Allah'ın: *"O zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecek: "Rabbimiz, kimimiz kimimizden faydalandık. Nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte eriştik." Şöyle buyuracak: "Allah'ın dilediği müstesnâ olmak üzere, içinde ebedî kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır." Şüphesiz Rabbin Hakîmdir, Alîmdir."* buyruğunun kapsamına girmeyi en çok hak eden kimselerdir.

İbn Ebu Talha da İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Şüphesiz bu âyet-i kerime herhangi bir kimsenin Allah adına yarattıkları hakkında hüküm vermemesini, onları cennetlik ve cehennemlik diye nitelendirmemesini gerektirmektedir.

İşte bu, buradaki istisnanın ona göre onlardan azabın uzaklaştırılmasını gerektirdiğine delildir. Âyetin medlulü de budur. Diğer taraftan bu âyet-i kerimeden ötürü kişinin tevakkuf etmesi/hüküm vermemesi ve yarattıkları hakkında Allah adına hüküm kesmemesi, onları cennetlik ve cehennemlik diye nitelendirmemesi gerekir. Bu ise Allah'ın dilediği azap türleri müstesna şeklinde açıklama yapanların görüşleri ile çelişmektedir. Yoksa onların ölümden sonra diriltildikleri zamandan itibaren girmeden önce girdikleri vakte kadar kaldıkları sürenin hiç

şüphesiz girmeden önce olduğunu ve bu süre zarfında da orada olmadıkları bilinen bir husustur. Cennet ehli hakkında kanaat belirtenlerin görüşlerine gelince; bunun kafirleri kapsadığı hususu ise gâyet açıktır.

Fakat Beğavi İbn Abbas'ın şöyle dediğini zikretmektedir: "İstisna şanı yüce Allah'ın haklarında ezeli ilmi bulunan onların cehennemden kurtulup oradan çıkacakları kimseler ile alakalıdır." demiştir.[404] Bununla birlikte bunu İbn Abbas'dan kimin naklettiğini zikretmemektedir. Eğer bununla dünyada iken müslüman olan kimseler kastediliyorsa böyle değildir. Çünkü hitap ancak şeytanın velileri olan kimseler ile birbirlerinden yararlanan cinler hakkındadır. Bu kimseler de müslümanların geneli arasındadır. Müslüman olan kimseler hakkında ise Allah'ın esenliğe kavuşup müslüman olacağına dair bilgisi ezelidir. Sanki bu kanaati ifade eden kişi bu hitabın hayatta olanlara yönelik olduğunu zannetmiş gibidir. Halbuki durum böyle değildir. Aksine bu kıyamet gününde onlara yapılacak bir hitaptır. Eğer onların cehennemde müslüman olup oradan çıkacaklarını kastediyorsa şüphesiz bu Kur'ân-ı Kerim'deki birçok yerde delillerin ifade ettiklerine muhaliftir. Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Cehennem üzerine öyle bir zaman gelecek ki orada hiçkimse kalmayacaktır. Bu ise onların orada uzun dönemler boyunca kaldıklarından sonra olacaktır. Bunlar ise kafirlerdir. Ebu Hureyre'den de bunun gibi bir rivâyet nakledilmiştir.[405] Beğavi de dedi ki: "Eğer bu rivâyet sabit ise ehl-i sünnete göre bu cehennemde iman ehlinden hiçbir kimsenin kalmayacağı manasınadır."[406]][407]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size ... rasûller gelmedi mi?"* (Âyet 230) buyurmak sûretiyle yüce Allah rasûller insanlar arasından gönderilmiş olmakla birlikte gönderdiği rasûlleri iki türden(insanlardan ve cinlerden) diye ifade buyurmuştur.][408]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size ... rasûller gelmedi mi?"*buyurmuştur. Rasûllerin insanlardan gönderildiği cinler arasında ise nezirler/uyarıcılar geldiği söylenmiştir. Bu görüş daha meşhurdur. Çünkü yüce

404 Beğavi, II, 108.
405 Taberi, XII, 118; Ebu Hureyre'den gelen rivâyeti ise İshak b. Râhuye -ed-Durru'l-Mensur, III, 357'de- rivâyet etmiştir.
406 Beğavi, II, 339.
407 er-Raddu Ala'l Menkâle Bi Fenai'l-Cenneti Ve'n-Nâr, 57-61.
408 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 192.

Allah onların Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dinine uyduklarını haber vermektedir.][409]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah onları hep birlikte haşredeceği gün: Ey cinler topluluğu, sizler insanlar arasından birçoğunu kendinize uydurdunuz buyuracak o zaman onların dostları olan insanlar da şöyle diyecektir: Rabbimiz! Kimimiz kimimizden faydalandık. Nihâyet bizim için takdir ettiğin vakte kadar eriştik. Şanı yüce Allah da şöyle buyuracak: Allah'ın dilediği müstesna olmak üzere içinde ebedi kalıcılar olarak ateş sizin barınağınızdır buyuracaktır.

Seleften birden çok kişi şöyle demiştir:[410] Yani sizler insanlar arasından çok kimseyi azdırdınız ve doğru yoldan sapıp uzaklaştırdınız. Beğavi dedi ki: Kimi ilim adamı şöyle demiştir: İnsanların cinlerden yararlanmaları cinlerin onlara bildirdikleri aslı astarı olmayan bilgiler, sihir, kehanet, hazırladıkları işleri onlara süslü göstermeleri ve böylelikle o işlerin işlenme yolunun onlara kolaylaştırması şeklinde olur. Buna karşılık cinlerin insanlardan yararlanmaları ise insanların kendilerine süslü gösterdikleri doğru yoldan sapmaları ve masiyetler hususunda onlara itaat etmeleri ile olur. Muhammed b. Ka'b dedi ki: Bu onların bir kısmının diğerine itaat etmesi, bir kısmının diğerine muvafakat etmesi uygun hareket etmesidir.[411]

İbn Ebu Hatim Hasan-ı Basri'den şöyle dediğini zikretmektedir: Onların birbirlerinden yararlanmaları ancak cinlerin emretmesi insanların da onu yerine getirmesi şeklinde olmuştur.[412] Muhammed b. Ka'b'dan da şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bu dünya hayatındaki arkadaşlıktır.[413]

İbnu's-Sâib dedi ki:[414] İnsanların cinlerden yararlanmaları onlara sığınmaları, cinlerin de insanlardan yararlanmaları ise: Bizler cinlerle birlikte insanları da esir aldık. Nihâyet onlar da bizimle birlikte döndüler diyerek kendi kendilerinin şereflerinin arttığını ve kendilerinin böylelikle daha da büyüdüklerini zannedecek hale gelmeleridir. Bu ise yüce Allah'ın: *"Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı."* (Cin. 6) buyruğundaki ifadeler gibidir.

409 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 234.
410 İbn Cerir, XII, 128; Zâdu'l-Mesîr, III, 129.
411 Beğavi, II, 107-108.
412 İbn Kesir, II, 176; Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, III, 357.
413 Buna yakın bir ifade Zâdu'l-Mesîr, III, 123.
414 Buna yakın bir ifade Zâdu'l-Mesîr, III, 123.

Derim ki: "Bir şeyden yararlanmak "ondan yararlanıp o sayede istediğini, arzu ettiğini ve canının çektiğini elde etmesidir. Erkeklerle kadınların birbirlerinden yararlanması da bunun kapsamına girer. Nitekim yüce Allah: *"O halde onlardan her ne ile faydalandı iseniz bundan dolayı onlara tayin edildiği şekilde mehirlerini veriniz."* (Nisa, 24) buyurmaktadır. Hayasızlıklar da bu kabildendir. Erkeklerin erkeklerden, dişilerin dişilerden yararlanması gibi.

Bunun kapsamına hizmetkar olarak kullanmak ve önder ve başkanlık yoluyla yararlanmak da girer. Hükümdarların ve efendilerin askerleri ile mülkiyetleri altındaki kölelerden yararlanmaları gibi. Yine elbise gibi çeşitli mallardan yararlanmak da bunun kapsamına girer. İşte yüce Allah'ın: *"Onları -eli geniş (zengin) olan kendi halince fakir olanınız da kendi halince- güzel bir şekilde faydalandırınız."* (Bakara, 236) buyruğu da bu türdendir. Selef arasından kadına bir hizmetçi vermek sûretiyle faydalandıran (mut'a veren) de vardı. Böylelikle kadın o hizmetçinin hizmetinden yararlanırdı. Kimisi ise bir elbise ya da nafaka ile onu yararlandırırdı. Bundan dolayı fakihler: Mut'a'nın/boşanan kadını yararlandırmanın en yüksek mertebesi bir hizmetçi vermektir. Asgarisi ise içinde namaz kılınabilecek kadarıyla bir elbisedir.

Özetle söyleyecek olursak insanların cinlerle, cinlerin insanlarla yararlanmaları insanların birbirlerinden yararlanmalarına benzer. Yüce Allah: *"O günde dostlar birbirlerine düşmandır. Takva sahipleri müstesnâ."* (Zuhruf, 67) buyurmaktadır.] [415]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size âyetlerimi okuyan, bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar: "Nefislerimize karşı (kendi aleyhimize) şâhidlik ederiz." diyecekler. Halbuki dünya hayatı onları aldattı da kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına şahit oldular (olacaklar.)"* (Âyet 130) buyurmaktadır. Onların kendileri hakkındaki şahitlikleri yapacakları ikrarlarıdır. O halde bu ikrar kendileri hakkındaki şahitlik etmeleri demektir.][416]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size âyetlerimi okuyan, bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?*

415 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 80-81.
416 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 485.

Onlar: "Nefislerimize karşı (kendi aleyhimize) şâhidlik ederiz." diyecekler. Halbuki dünya hayatı onları aldattı da kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına şahit oldular (olacaklar.) Bu, Rabbinin, haberleri yokken ülkeler halkını haksız yere helâk edici olmadığından dolayıdır." (Âyet 130-131) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah cinlere ve insanlara hitap etmiş, muhataplar da kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan ve kıyamet gününe kavuşmakla kendilerini uyarıp korkutan rasûllerin geldiğini itiraf edeceklerdir. Bundan sonra da yüce Allah: *"Bu, Rabbinin, haberleri yokken ülkeler halkını haksız yere helâk edici olmadığından dolayıdır."* (Âyet 131) buyurmaktadır. Yani bu, bu sebepten dolayıdır. Böylelikle gafil/habersiz bir kimseye bir uyarıcı gelmediği sürece azaba uğratılmayacağı bilinmiş olmaktadır. (Durum böyle iken) aklı ermeyen çocuğun durumu nasıl olabilir ki?

Yine bu şuna delalet etmektedir: Böylesi şanı yüce Allah'ın tenzih edilmesi gereken bir zulümdür. Hatta eğer imkânsız olan zulüm haksızlıkla onları helak etmesinin düşünülmemesi hatta onları nasıl olur da helak ettiğinin anlaşılamaması ise hiç şüphesiz böyle bir iş cehmiyyeci cebriyecilere göre zulüm olmaz.

Yüce Allah: *"Rabbin ana şehirlerine onlara âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir ve biz ahâlisi zalimler olmadıkça ülkeleri helak edenler olmadık."* (Kasas. 59); *"Rabbin o ülkeleri, ahâlisi ıslâh edip dururlarken zulümle onları helâk edecek değildi."* (Hud. 117); *"Kim mümin olduğu halde salih amel işlerse o, zulme uğratılmaktan da korkmaz, eksiltilmesinden de."* (Taha. 112) buyurmaktadır. Müfessirler şöyle demişlerdir: Zulüm insana başkasının günahlarının yükletilmesidir. Hakkının eksiltilmesi ise hasenatının eksiltilmesidir. Böylelikle şanı yüce Allah başkasının günahı sebebi ile cezalandırmayı zulüm olarak değerlendirmiş ve kendisini bundan tenzih etmiştir.

Bunun bir benzeri ise pekçoktur. Yüce Allah'ın: *"Her nefsin kazandığı (iyilikler) lehine, (kötülükler) da onun aleyhinedir."* (Bakara. 286); *"Hiçbir günah yükü taşıyan kimse bir başkasının günah yükünü taşımaz."* (İsra. 15) buyruklarında olduğu gibi. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Buyuracak ki: "Benim huzurumda çekişmeyin, çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim. Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici de değilim."* (Kaf. 28-29) buyrukları da böyledir. Böylelikle şanı yüce Allah önceden tehdidini yapmış olduğunu kullarına asla hiçbir şekilde zulmetmediğini beyan buyurmaktadır. Nitekim bir başka âyette de: *"İşte bunlar sana kıssa olarak anlattığımız ülkelere ait haberlerdendir. Onlardan kiminin izleri hâlâ duruyor, kimi de biçilmiş (gibi yok*

olup gitmiş)tir. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Rabbinin emri gelince, Allah'ı bırakıp da tapındıkları ilâhları, onlara bir fayda sağlamadı. Zarara uğratmaktan başka bir şeylerini de artırmadılar." (Hud. 100-101) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah onlara zulmetmekten kendi zatını tenzih buyurmuş ve şirk koşmaları sebebi ile asıl kendilerinin kendilerine zulmettiklerini açıklamıştır. Dolayısı ile kendi nefsinin zalimi olmayan bir kimsenin cezalandırılması yüce Allah'ın kendisini tenzih etmiş olduğu bir zulüm olur.

Yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: "*Muhakkak günahkârlar cehennem azabında ebedi kalıcıdırlar. Onlara hafifletilmez, onlar o azap içinde ümitsiz kalacaklardır. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar bizzat zalimler idiler.*" (Zuhruf. 74-76) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın kendi zatını tenzih ettiği zulüm eğer yapması imkânsız olan mümteni' ise bunun bir faydası nedir? Bu durumda bir kimse kendisine böyle bir zulmün yapılacağından korkar mı ve eğer böyle bir şey kabul edilirse zulümden tenzih edilmesi nerede kalır? Şâyet: O böyle bir şey yapmaz denilecek olursa şanı yüce Rabbi diğer bütün âlemlerden/yaratılmışlardan ayrıcalıklı kılan övgü nerede kalır?][417]

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِي
وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۜ قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰٓى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰٓى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

130. "Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size âyetlerimi okuyan, bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar: "Nefislerimize karşı (kendi aleyhimize) şâhidlik ederiz." diyecekler. Halbuki dünya hayatı onları aldattı da kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına şahit oldular (olacaklar.)"

Tefsiri:

["*Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size âyetlerimi okuyan bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?*" Bu sözler onlara kıyamet gününde söylenecektir.][418]

417 Minhâcü's-Sünne. V. 102-104.
418 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 235-236.

ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

131. "Bu, Rabbinin, haberleri yokken ülkeler halkını haksız yere helâk edici olmadığından dolayıdır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bu, Rabbinin, haberleri yokken ülkeler halkını haksız yere helâk edici olmadığından dolayıdır."* (Âyet 131) buyurmaktadır. İşte bu sözü edilen sebepten dolayıdır. Böylelikle onun kendisine herhangi bir nezir/uyarıcı gelmediği sürece gaflet içinde bulunan hiçbir kimseyi azaplandırmayacağı da bilinmiş olmaktadır. Yine ayrıca bunu yapmasının yüce Allah'ın kendi zatını tenzih ettiği bir zulüm olduğuna da delildir.][419]

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

132. "Herkese işlediklerine göre dereceleri vardır. Rabbin, onların işlediklerinden habersiz değildir."

Tefsiri:

[Hayır başkasında hayır olan şeydir. Şer ise başkasından ötürü şer olan şeydir. Hayır da şer de çeşitli derecelere ayrılır. Bundan dolayı şanı yüce Allah cennetlikler ile cehennemlikleri sözkonusu edince: *"Herkese işlediklerine göre dereceleri vardır."* buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Hiç Allah'ın rızasına uyan kimse, Allah'ın gazabına uğrayan ve barınağı cehennem olan kimse gibi olur mu? O, ne kötü bir dönüş yeridir! Onlar Allah katında derece derecedirler."* (Âl-i İmrân, 162-163) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah her iki kesimi sözkonusu ettikten sonra En'am Sûresi'nde de Ahkâf Sûresi'nde[420] de bunu dile getirmiştir.

Bundan dolayı Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem şöyle demiştir:[421] Cennetin dereceleri yukarı doğru yükselir, cehennemin dereceleri ise aşağı doğru iner. Bütün cennet derecelerinde pek büyük nimetler vardır. Bununla birlikte bazısı diğer bazısından hayırlıdır. Bütün cehennem derecelerinde de azap vardır. Bir kısmı diğerinden daha kötüdür.][422]

419 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX.215-216.

420 En'âm Sûresi'nde kastedilen âyet tefsiri yapılmakta olan 132. âyettir. Ahkâf Sûresi'nde kastedilen âyet ise 19. âyettir. (Çeviren)

421 Kaynakları daha önce gösterildi.

422 Câmiu'l-Mesâil. I. 133.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Herkese işlediklerine göre dereceleri vardır."* buyurmaktadır. Yani cennetliklerin de cehennemliklerin de amellerine uygun dereceleri vardır. Nitekim bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.][423]

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ
لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

135. "De ki: "Ey kavmim, bütün gücünüzle yapacağınızı yapın. Ben de yapacağım. Bu yurdun sonunun kimin olacağını yakında bileceksiniz." Şüphesiz zâlimler kurtuluşa eremezler."

Tefsiri:

[Yüce Allah buyurdu ki: *"De ki: Kavmim! Bütün gücünüzle yapacağınızı yapın. Ben de yapacağım. Bu yurdun sonunun kimin olacağını yakında bileceksiniz."* Mekan ve mekâne: İmkan, güç ile bazen bir şeyin üzerinde karar bulduğu hal kastedilir. Eğer mesela tavan gibi etrafı kuşatıcı değilse böyledir. Bazı hallerde ise etrafını çeviren şey kastedilir.][424]

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ
وَهٰذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللّٰهِ وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ
يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

136. "Onlar, Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar da zanlarınca: "Bu, Allah'ın bu da O'na koştuğumuz ortaklarımızındır." dediler. Ortaklarına ait olan Allah'a ulaşmaz ama, Allah'a ait olanlar ise ortaklarına ulaşır. Ne çirkin hükmediyorlar!"

Tefsiri:

[Çünkü onlar İbn Abbas'ın da dediği gibi Allah'ın ve Rasûlünün haram kılmadığı şeyleri haram kıldılar. O: Sen Arapların bilgisizliklerini, cahilliklerini bilmek istersen En'am Sûresi'ni: *"Onlar Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar..."* buyruğu ile başlayan âyetleri oku demiştir.][425]

423 Câmiu'l-Mesâil. I. 116.
424 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 63.
425 Nazariyyatu'l-Akd. 13.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Adetlerde aslolan ise avf'dır. (Haklarında hüküm bulunmayıp mübah olduklarıdır.) Bunlardan onun haram kıldıklarından başkası haram değildir. Aksi taktirde yüce Allah'ın: *"De ki: "Allah'ın size indirdiği ve kendisinden bir kısmını haram ve helâl yaptığınız rızıktan ne haber?""* (Yunus, 59) buyruğunun kapsamına gireriz. Bundan dolayı yüce Allah dinden Allah'ın izin vermediği şeyleri şeriat yapan ve onun haram kılmadığı şeyleri haram kılan müşrikleri En'am Sûresi'nde: *"Onlar, Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar da zanlarınca: "Bu, Allah'ın bu da O'na koştuğumuz ortaklarımızındır." dediler. Ortaklarına ait olan Allah'a ulaşmaz ama, Allah'a ait olanlar ise ortaklarına ulaşır. Ne çirkin hükmediyorlar! Böylece onların ortakları, müşriklerden bir çoğuna evlatlarını öldürmeyi de hoş göstermiştir. Hem onları helâk etmek için, hem de dinlerini kendilerine karma karışık etmek için. Eğer Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Artık, sen onları yalan ve iftiralarıyla başbaşa bırak. Onlar zanlarınca: "Bu davarlar ve ekinler dokunulmazdır, onları dilediğimizden başkası yiyemez. Bir takım davarların da sırtları(na binmek ve yük vurmak da) haram kılınmıştır." dediler. Bir takım hayvanlar da vardır ki Allah'a iftira ederek (boğazlanırken) üzerlerine O'nun adını anmazlar. O, onları bu iftiraları yüzünden cezalandıracaktır."* (Âyet 136-138) buyruklarında yermiş bulunmaktadır. Yüce Allah onların bid'at olarak çıkardıkları olmadık ibadetleri ve birtakım hususları haram kılmalarını zikretmektedir. Müslim'in Sahihi'nde İyaz b. Himar'dan rivâyete göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Yüce Allah buyurdu ki: Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Ama şeytanlar gelip onları önlerine kattılar. Onlara benim kendilerine helal kıldığım şeyleri haram kıldılar ve onlara bana hakkında herhangi bir delil indirmemiş olduğum şeyleri ortak koşmalarını emrettiler."][426]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas dedi ki:[427] Eğer sen Arapların bilgisizliklerini bilmek istiyorsan yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar."* âyetini oku. Çünkü Allah müşrikleri kendiliklerinden/bid'at olarak uydurdukları ekin ve davarları haram kılmalarından ve uydurdukları şirkten ötürü yerdiği gibi bu bid'at olarak ortaya çıkardıkları işlere kaderi delil göstermelerinden ötürü de yermiş bulunmaktadır. Yüce Allah: *"(Allah'a) ortak koşanlar dediler ki: 'Eğer Al-*

426 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 17-18.

427 Ben bu âyetin tefsirinde böyle bir sözünün olduğunu bilmiyorum. Biraz sonra ise bunun sahih olan lafzı gelecektir.

lah dileseydi biz de, babalarımız da kendisinden başka hiçbir şeye ibadet etmez, onun emrine aykırı olarak hiçbir şeyi haram kılmazdık." Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberler üzerinde apaçık tebliğden başka bir görev var mı?" (Nahl, 35) buyurmaktadır.][428]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah müşriklerin dinleri hakkındaki durumları ve onların haram kıldıkları şeylerden ötürü yerdiğini şu buyruğu ile haber vermektedir: *"Onlar Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar ..."* şanı yüce Allah bu buyruklarda onların çeşitli şirk türlerinden olup bâtıl bir takım ibadetleri yapmaları ve yine çocukları öldürmek gibi bâtıl şeyleri mübah kılmak, saibe, bahire, vasile, hami ve buna benzer bâtıl şeyleri haram kılmak türünden uygulayageldikleri işlerini sözkonusu etmekte ve müşrikleri hem ibadetleri hem haram kılmaları hem de mübah kılmaları hususlarında yermiş bulunmaktadır.][429]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah müşrikleri En'am Sûresi'nde, A'raf Sûresi'nde ve daha başka sûrelerde yermiş bulunuyor. Çünkü onlar Allah'ın haram kılmadığı şeyleri haram kılmışlar, Allah'ın izin vermediği şeyi din olarak şeriat olmak üzere koymuşlardır. Yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar."* buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadarki buyruklarda görüldüğü gibi. Yine A'raf Sûresi'nin baş taraflarında zikrettikleri de bu türdendir. Ayrıca yüce Allah'ın: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan ortakları mı vardır?"* (Şura, 21) buyruğu da böyledir.][430]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ne çirkin hükmediyorlar"* buyruğu bu hükmün çirkin ve kötü olduğuna delildir. Kötü bir hüküm ise caiz olmayan zulmün kendisidir. Böylelikle yüce Allah'ın bundan münezzeh olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Her kim onun farklı iki şeyi birbirine eşit kıldığını söyleyecek olursa bu durumda ona kötü ve çirkin hükmü nisbet etmiş olur. Aynı şekilde birbirinin misli olanlardan birisini üstün kabul etmek de böyledir. Aksine birbirine benzer şeyleri eşit kabul edip farklı şeylerden birini diğerinden üstün görmek, yüce Rabbin kendisi ile nitelendirilebileceği adaletin ve güzel hüküm vermenin bir gereğidir.][431]

428 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 357.
429 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 65.
430 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 835.
431 Minhâcü's-Sünne, V, 107.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[En'am Sûresi yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar."* buyruğundan itibaren *"Bilgisizlik yüzünden evlatlarını beyinsizce öldürenler ... büyük bir zarara uğramışlardır."* buyruğuna kadar ve sûrenin geri kalan kısmı bu kabilden kimselere bir hitaptır. İşte bundan dolayı şanı yüce Allah bu buyrukların arasında: *"Müşrikler: Allah dileseydi biz de babalarımız da ortak koşmazdık. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık diyeceklerdir."* (En'am. 148) buyurmaktadır.][432]

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَاءً عَلَى اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

140. "Bilgisizlik yüzünden evlatlarını beyinsizce öldürenler ve Allah'ın kendilerine ihsan buyurduğu (helâl) rızkı Allah'a iftira ederek haram sayanlar gerçekten büyük bir zarara uğramışlardır. Şüphesiz onlar sapmışlar ve doğru yolu da bulamamışlardır."

Tefsiri:

[İbn Cerir, Tefsirinde dedi ki: Bana Haris tahdis etti, bize Abdülaziz tahdis etti, bize Ebu Avane, Cafer b. İyaz'dan tahdis etti, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Eğer sen Arapların cahilliklerini bilmekten memnun olacaksan o taktirde yüzüncü âyetten sonra gelen: *"Bilgisizlik yüzünden evlatlarını beyinsizce öldürenler ..."* buyruğu ile başlayan âyetleri oku.[433]][434]

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

432 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. I. 310.

433 İşte bu âyet hakkındaki sahih rivâyet budur. İbn Cerir'in matbu nüshasında ise büyük bir tahrif bulunmaktadır. Orada (13953) şöyle denilmektedir: Bize el-Haris tahdis etti. Dedi ki: Bize Abdülaziz tahdis edip dedi ki: ... seni memnun edecekse ..." Ama Şeyhu'l-İslâm'ın bu şekildeki nakli doğru olan nakildir. Allah en iyi bilendir.

434 Nazariyyatu'l-Akd. 13.

145. "De ki: "Bana vahyolunanlar arasında (haram dediklerinizden) yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler yalnızca şunlardır: Ölü, akmış kan, domuz eti -ki o pistir- ve Allah'tan başkasının adına boğazlandığından dolayı fısk olanlar. Kim mecbur kalırsa, zulmetmeksizin ve haddi aşmaksızın (yerse), şüphesiz Rabbin Gafûrdur, Rahîmdir.""

Tefsiri:

[Aynı şekilde şanı yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de sözünü ettiği saibe, vasile, ham ve daha başka cahiliye dönemi insanlarının haram kıldığı şeyler de tebdil olunmuş/değiştirilmiş dindendir. Bundan ötürü şanı yüce Allah En'am Sûresi'nde onlardan bu gibi hususları zikredince ayrıca kim bunları haram kılacak olursa Allah hakkında yalan uydurmuş olacağını beyan buyurmuş ve şanı yüce Allah hem Muhammed'in dili üzere hem Mûsâ (aleyhisselâm)'ın dili üzere haram kılmış olduğu şeyleri En'am Sûresi'nde dile getirerek: *"De ki: "Bana vahyolunanlar arasında (haram dediklerinizden) yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler yalnızca şunlardır: Ölü, akmış kan, domuz eti -ki o pistir- ve Allah'tan başkasının adına boğazlandığından dolayı fısk olanlar. Kim mecbur kalırsa, zulmetmeksizin ve haddi aşmaksızın (yerse), şüphesiz Rabbin Gafûrdur, Rahîmdir." Biz, yahûdîlere de bütün tırnaklıları haram kıldık. Onlara sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Ancak sırtlarına veya karınlarındaki bağırsaklarına yapışan veya kemiğe karışan ayrı. Onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık. Şüphesiz Biz, doğru söyleyenleriz."* (Âyet 145-146) buyurduğu gibi bundan sonra da: *"Biz sana daha önce anlattığımız şeyleri de yahudilere haram kılmıştık."* (Nahl, 118) buyurmaktadır.

Böylelikle müşriklerin haram kılmış olduğu şeyleri şanı yüce Allah, Musa'nın dili üzere de Muhammed'in dili üzere de haram kılmamış olduğunu beyan buyurmaktadır. İşte içinde helal ve haramın bulunduğu kitap getiren iki peygamber de bunlardır. Nitekim yüce Allah: *"De ki: O halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."* (Kasas, 49); *"Ondan önce de Musa'nın bir önder ve rahmet olan kitabı."* (Hud, 17); *"De ki: Musa'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ... kitabı kim indirdi?"* buyruğundan itibaren *"Bu ise (sana) indirdiğimiz bir kitaptır. Mübarektir. Kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır."* (En'am, 92) buyurmuştur.][435]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

435 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 182-183.

[İşte bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti gereği Kur'ân-ı Kerim'de bulunmayan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize bildirmiş olduğu bir takım şeylerin haram kılındığını kabul ettik. Bu ise yüce Allah'ın: *"De ki: Bana vahyolunanlar arasında yiyecek bir kimseye haram olduğunu bulduğum yiyecekler şunlardan ibarettir ..."* âyetini de nesh etmek değildir. Çünkü bu âyet-i kerime istisna edilenler dışındakilerin haram kılınmadığını belirtmekle birlikte istisna edilenlerin dışındakilerin helal olduklarını da tespit etmemektedir. Haramın sözkonusu olmadığını ve helalin sözkonusu olduğunu tespit etmek ise avf mertebesidir. Avf mertebesinin (kısmen) kaldırılması ise bir nesih değildir. Bundan dolayı Maide Sûresi'nde: *"Bugün size hoş ve temiz şeyler helal kılınmıştır."* (Maide, 5) buyurmaktadır. Maide Sûresi ise En'am Sûresi'nden senelerce sonra nazil olmuştur. Eğer En'am Sûresi'ndeki âyet istisna edilen şeylerin dışındakileri ihtiva etmemiş olsaydı helal kılınanlar hakkında "bugün hoş ve temiz şeyler helal kılındı" kaydı bulunmazdı. Bunu iyice anlayan bir kimse insanların bu husustaki çelişkili açıklamalarından da kurtularak rahat eder. En'am Sûresi'ndeki âyetin bir sebebe binaen varid olması ve böylelikle bu sebep ile tahsis edilmesi yahut da tahsise maruz bulunması ya da âyet-i kerimenin Kur'ân-ı Kerim'in kabul ile karşılanmış haber ile yahut da mutlak olarak sahih ile nesh edilmesinin caiz oluşuna binaen hadis-i şeriflerle şer'i olarak nesh edilmiş olduğunu söylemek gibi. İşte bu alanda delil getiren de açıklama hususunda bir müşkilat ile karşılaştığını gören de En'am Sûresi'ndeki âyetin nüzul itibari ile Kur'ân-ı Kerim'in son inen buyruklarından olduğuna inanan da ayağı kaymış olur.][436]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ahmed, Müsned'de bunu İbn Abbas'dan şöyle dedi diyerek rivâyet etmiştir: Zem'a kızı Sevde'nin bir koyunu ölmüştü. Ey Allah'ın Rasûlü! -Koyunu kastederek- filan öldü dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Neden onun postunu almadınız ki?" buyurdu. Sevde: Ölmüş olan bir koyunun postunu mu alacaktım deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Şüphesiz yüce Allah: *"De ki: "Bana vahyolunanlar arasında (haram dediklerinizden) yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler yalnızca şunlardır: Ölü, akmış kan, domuz eti -ki o pistir- ve Allah'tan başkasının adına boğazlandığından dolayı fısk olanlar."* buyurmuştur diye cevap verdi.[437] Bunun üzerine Sevde birisini koyunun yanına gönderdi ve o da postunu soyup onu tabakladı. O posttan bir kırba edindi. Hatta bu kırba onun yanında parçalandı.][438]

436 Fetava, III, 182-183.
437 Buhârî, 6686; Ahmed, VI, 429.
438 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 94.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in : "Azı dişli her bir yırtıcı kara hayvanı ile pençeli her bir kuş türünün etini haram kılması[439] yüce Allah'ın: *"De ki: Bana vahyolunanlar arasında yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler şunlardan ibarettir."* âyetinin delil olduğu bu üç türden başkasını haram kılmamış olduğuna dair buyruğun delaletini nesh etmiş değildir. Çünkü bu âyet-i kerime öbür âyetin nazil olduğu zamana kadar bu üç tür dışındakilerin haram kılınmamış olduğunu ifade etmektedir.][440]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"De ki: Bana vahyolunanlar arasında yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler yalnızca şunlardır: Ölü ..."* buyruğu ile sözü edilenler dışındakilerin haram olmadığını ifade etmektedir. Bu durumda haram kılınıp kılınmadığı hakkında bir şey söylenmemiş olan diğer yiyecekler affedilen mıntıkada kalmış olur. Helal kılmak ise ancak bir hitap ile sözkonusudur.][441]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Malik ise kitap ehlinin mabedleri ya da bayramları için kestikleri şeyleri yemeyi haramlık sözkonusu olmaksızın mekruh görmüş ve yüce Allah'ın: "*Ve Allah'tan başkasının adına boğazlandığından dolayı fısk olanlar*" buyruğunu tevil etmiştir. (Maliki alimlerinden) İbnul Kasım dedi ki: Aynı şekilde üzerine Mesih'in adını anarak kestikleri de böyledir. Bu da onların mabedleri için kestikleri konumundadır. Bununla birlikte yenilmesinin uygun olduğu görüşünde değilim.][442]

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ
شَيْءٍ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ
عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾

148. "Müşrikler: "Allah dileseydi, biz de babalarımız da ortak koşmazdık, hiçbir şeyi de haram kılmazdık." diyeceklerdir. Onlardan öncekiler de azabımızı tadıncaya kadar işte böyle ya-

439 Kaynakları daha önce gösterildi.
440 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 215.
441 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 46.
442 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 556.

lanladılar. De ki: "Yanınızda bize çıkartıp gösterebileceğiniz herhangi bir bilgi var mı? Siz ancak zanna uyuyorsunuz ve siz yalnızca yalan uyduranlarsınız.""

Tefsiri:

[*"(Allah'a) ortak koşanlar dediler ki: 'Eğer Allah dileseydi biz de, babalarımız da kendisinden başka hiçbir şeye ibadet etmez, onun emrine aykırı olarak hiçbir şeyi haram kılmazdık." Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberler üzerinde apaçık tebliğden başka bir görev var mı?"* (Nahl, 35) Şanı yüce Allah Müslim'in Sahihi'nde rivâyet ettiği İyaz b. Himar'ın hadisinde de şöyle buyurmuştur: "Ben kullarımı hanifler olarak yarattım. Sonra şeytanlar gelip onları önlerine kattılar ve kendilerine helal kılmış olduğum şeyleri haram kılarak onlara benim hakkında herhangi bir delil indirmemiş olduğum şeyleri bana ortak koşmalarını emrettiler."[443]][444]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'de şanı yüce Allah'ın din adına yasaklanmış olan hususlarda müşrikleri genel olarak yerdiği husus şirk koşmaları ve haram kılmalarıdır. Aynı şekilde onların söyledikleri yüce Allah'ın: *"(Allah'a) ortak koşanlar dediler ki: 'Eğer Allah dileseydi biz de, babalarımız da kendisinden başka hiçbir şeye ibadet etmez, onun emrine aykırı olarak hiçbir şeyi haram kılmazdık."* (Nahl, 35) buyruğunda nakledilmiştir. Nahl Sûresi'ndeki bu buyruğun bir benzeri de Zuhruf Sûresi'nde: *"Ve: "Rahman dileseydi, biz onlara ibadet etmezdik." dediler."* (Zuhruf, 20); *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan ortakları mı vardır?"* (Şura, 21) ve: *"De ki: "Allah'ın size indirdiği ve kendisinden bir kısmını haram ve helâl yaptığınız rızıktan ne haber?" De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?""* (Yunus, 59) buyruklarında dile getirilmektedir.][445]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bir kesim kaza ve kaderi yalanladıkları halde emri ve nehyi tasdik etmişler, bir diğer kesim kaza ve kadere iman etmekle birlikte emir ve nehiy hususunda kusurlu hareket etmişlerdir. Bunlar ise öncekilerden daha kötüdür. Çünkü öncekiler *"Allah dileseydi biz de ortak koşmazdık."* diyen müşrikler ile türdeştirler. Bunlar ive diğerleri ise mecusiler türündendir.][446]

443 Kaynakları daha önce gösterildi.
444 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 360.
445 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 113-114.
446 el-İstikâme, I, 176.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İlkleri kaza ve kaderi itiraf ve kabul etmişler bunun emre ve nehye uygun olduğunu iddia edip şöyle demişlerdir: *"Eğer Allah dilemiş olsaydı biz de babalarımız da ortak koşmazdık. Hiç bir şeyi de haram kılmazdık."* diye başlayıp devam eden En'am Sûresi'nin sonundaki buyruklara kadar. Nahl Sûresi'nde de onların: *"Eğer Allah dileseydi biz de babalarımız da kendisinden başka hiçbir şeye ibadet etmezdik."* (Nahl. 35) dedikleri Zuhruf Sûresi'nde de: *"Eğer Allah dileseydi biz onlara ibadet etmezdik."* (Zuhruf. 20) dedikleri de ifade edilmektedir.][447]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Müşrikler: Allah dileseydi biz de babalarımız da ortak koşmazdık. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık."* buyurmaktadır. Böylelikle onlar hem şirk koşmayı hem haram kılmayı bir arada yapmış oldular. Şirkin kapsamına Allah'ın izin vermediği her türlü ibadet girer. Çünkü müşrikler kendi ibadetlerinin (mükafatlandırılmayı) gerektirdiğini iddia ederler. Onun sevilen bir şey olduğunu söylerler. Diğer taraftan onlar arasından Allah'tan başkasına kendisini Allah'a daha çok yakınlaştırsın diye ibadet edenler olduğu gibi bu yolla Allah'a ibadet ettiğini iddia eden bir din ortaya koyanları da vardır. Hristiyanların olmadık ibadetler ortaya koymuş oldukları gibi.][448]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz bu müşrikler rasûller ile birlikte gönderilen emir ve yasakları inkâr edip rububiyetin tevhidini ve Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu kabul ettikleri halde bir ve tek ve ortaksız olarak Allah'a ibadet demek olan tevhidi de inkâr etmek sûretiyle onlar açısından Allah'ın emrettiği ile yasakladığı arasında herhangi bir fark kalmamış olur.

Bu sebeple onlar: *"Allah dileseydi biz de babalarımız da ortak koşmazdık. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık."* demişlerdir. Bu bir hakikattir. Çünkü eğer Allah bunun olmamasını dilemiş olsaydı olamazdı. Fakat onların bundan faydaları ne? Çünkü nihâyet bu şunu ifade eder. Bu şirk ve haram kılma bir kader iledir. Fakat bunun kader ile tespit edilmiş olması Allah tarafından sevilen ve razı olunan bir şey olmasını gerektirmez. Ayrıca bunlar Allah'ın neyi emrettiğini, neyi sevdiğini, neye razı olduğunu da bilmezler. Aksine onlar bu hususta ancak zanlar ve tahminler üzerindedirler.][449]

447 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 256.

448 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 196; İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 581.

449 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 353.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müşrikler: *"Eğer Allah dileseydi biz de babalarımız da ortak koşmazdık, hiçbir şeyi de haram kılmazdık."* dediler. Şüphesiz müşrikler emir ve nehyin sözkonusu olmadığına, Allah tarafından sevilen ve hoşlanılmayan şeylerin itaatin ve masiyetin sözkonusu olmadığına kaderi delil göstermişlerdir. Böyle bir yol izleyen bir kimse şüphesiz ki apaçık küfrün bir türü içerisinde demektir.][450]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah onların bu hususta yüce Allah'ın: *"Müşrikler: Allah dileseydi biz de babalarımız da ortak koşmazdık."* âyetini delil gösterdiklerini haber vermektedir. Kaderin sabit olduğunu kabul eden bir kesim de yüce Allah'ın: *"İşte onlardan öncekiler de böylece yalanlamışlardır."* buyruğundan ötürü onların bu sözlerini kaderi yalanlamak ve onunla alay etmek maksadıyla söylediklerini sanmışlardır. İşte bu âyet-i kerime kendilerine karşı delil gösterildiği zaman kaderiyeciler de böyle cevap vermişlerdir. Halbuki bu yanlıştır. Çünkü Arapların tamamı kaderin sabit olduğunu kabul ediyorlar. Allah'ın her şeyin yaratıcısı, Rabbi ve mutlak sahibi ve egemeni olduğunu da ikrar ediyorlardı. Onlar bunu yalanlamıyorlardı. Şanı yüce Allah kaderi yalanladıklarından ötürü de onları yermemiştir. Aksine onları kaderi emir ve nehyin bâtıl olduğuna delil göstermeye kalkıştıkları için yermiştir. Yüce Allah'ın: *"İşte onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardır."* buyruğu da şu demektir: Yani onlar rasûllerin getirdikleri emir ve yasakları yalanlamışlardır. Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın sözünü ettiği onlardan önce gelenlerin yalanlamaları bu şekildeydi. Bundan ötürü yüce Allah: *"De ki: Yanınızda bize çıkartıp göstereceğiniz herhangi bir bilgi var mı"* buyurmaktadır. Yani kaderi delil gösteren bir kimse ancak kendi nezdinde ilim bulunmayan bir kimse olabilir. Böyle bir kimse ise kendi hevâsına tabi olur. Böyle bir delil göstermek de çelişkilidir. Çünkü aynı kişiye karşı kader delil gösterilecek olursa bizzat kendisi bu delil göstermeyi kabul etmez. Bu husus ise daha başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.][451]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Yanınızda bize çıkartıp gösterebileceğiniz herhangi bir bilgi var mı? Siz ancak zanna uyuyorsunuz. Ve siz yalnızca yalan uyduranlarsınız. De ki: Öyle ise tam ve yeterli hüccet Allah'ındır."* (Âyet 148-149) buyruğu ile bilgilerini getirmeleri istenmekte, zanna ve sahip olduğu bilgiye uyan kimseler yeril-

450 el-İstiğase. II, 30.
451 el-İstikâme. 178-179.

mektedir. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Doğru söyleyenler iseniz bana bir bilgiye dayanarak haber verin."* (Âyet 143) buyruğu ile: *"Şüphesiz onların pek çoğu kendi hevâlarıyla ve bilgisizce saptırırlar."* buyruğu da böyledir. Bilgisizce amel edip zanna dayanarak amel eden kimseler hakkında benzeri diğer buyruklar da.][452]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah buyurdu ki: *"Onlardan öncekiler de azabımızı tadıncaya kadar"* emir ve nehiy ile ilgili şer'i hükümlerimizi *"İşte böylece yalanladılar. De ki: Yanınızda bize çıkartıp gösterebileceğiniz herhangi bir bilgi var mı?"* Allah'ın şirki meşru kıldığına ve sizin haram kıldığınız şeyleri haram kıldığına dair *"siz"* bu hususta *"ancak zanna uyuyorsunuz."* Zan ise sizin onun takdirini, onun teşri buyurduğu şeriat olduğunu vehmetmenizden ibarettir. *"Ve siz yalnızca yalan uyduranlarsınız."* onun şeriatını yalanlıyor ve iftiralarınızla o şeriati iptal ediyorsunuz. *"De ki: Öyle ise tam ve yeterli hüccet Allah'ındır."* Onlara rasûlleri gönderip rasûllerin kendilerini onu tevhid etmeye ve şeriatine davet etmeleri sûretiyle insanlara karşı onun delili eksiksizdir. Bununla birlikte şanı yüce Allah dilese bütün yaratılmışları şeriatini takip etmeye hidâyet vererek iletir. Ama o dilediği kimselere lutfeder. Kendinden bir lütuf ve ihsan olmak üzere onu hidâyete iletir. Dilediği kimseyi de mahrum bırakır. Çünkü lütufta bulunan bir kimsenin lütufta bulunmak hakkıdır. Bulunmamak da hakkıdır. Onun mahrum bıraktığı kimselere lütufta bulunmayışı onun bir adaletidir. Onun bunda sonsuz bir hikmeti vardır.][453]

قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٤٩﴾

149. "De ki: "Öyle ise tam ve yeterli hüccet Allah'ındır. Eğer dileseydi elbette hepinizi hidâyete erdirirdi."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah En'am Sûresi'nde: *"De ki: Öyle ise tam ve yeterli hüccet Allah'ındır."* buyurmaktadır. Yani rasûlleri göndermek ve kitapları indirmek sûretiyle onun (kullarına karşı delili eksiksizdir.) Nitekim yüce Allah: *"Ta ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri/delilleri olmasın."* (Nisa. 165) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah daha sonra: *"Eğer dileseydi elbette hepinizi hidâyete erdirirdi"* buyruğu ile kaderin sabit olduğunu ifade buyurmak-

452 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 110-111.
453 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 198-199.

tadır. Böylelikle şer'i delili sabit kılmış ve kader ile ilgili meşietini de açıklamış olmaktadır. Her ikisi de haktır.][454]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: "Öyle ise tam ve yeterli hüccet Allah'ındır. Eğer dileseydi elbette hepinizi hidâyete erdirirdi."* (Âyet 149) buyruğunda kastedilen (Âdemoğullarının zürriyetlerini Âdem'in sülbunden çıkartıp) söz aldığı günü kastetmektedir.][455]

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَاۚ فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

150. "De ki: "Haydi Allah bunu haram kıldı diye şâhidlik edecek şâhidlerinizi getirin." Şâyet (yalan yere) şâhidlik ederlerse sen onlarla beraber şâhidlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve âhirete iman etmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onlar (putları) Rabblerine denk tutarlar."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Haydi Allah bunu haram kıldı diye şâhidlik edecek şâhidlerinizi getirin." Şâyet (yalan yere) şâhidlik ederlerse sen onlarla beraber şâhidlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve âhirete iman etmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onlar (putları) Rabblerine denk tutarlar."* (Âyet 150) buyruğunda müşriklerin hevâlarına uymayı açıkça yasaklamış bulunmaktadır.][456]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rabi' b. Husayn dedi ki: Kendisinden sonra mührü açılmamış şekli ile Muhammed'in kitabını okumaktan memnun olacak bir kimse En'am Sûresi'nin sonunda: *"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım..."* buyruğu ile başlayan En'am Sûresi'nin sonunu okusun.][457]

454 Minhâcü's-Sünne. III. 60.
455 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 423.
456 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 56-57.
457 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXV. 127.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

151. "De ki: "Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyilik edin. Yoksulluk endişesinden dolayı çocuklarınızı öldürmeyin. Çünkü sizin de onların da rızkını Biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Hak ile olmadıkça Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin. İşte (Allah) akıl edersiniz diye size bunları emretti."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın."* buyurmaktadır. Bu mutlak olarak haramdır. Bundan hiçbir şey caiz değildir. *"Anaya babaya iyilik edin."* bu buyruğunda ise bir kayıt vardır. Çünkü baba evladını şirk koşmaya çağıracak olursa onun dediğini kabul etmeye hakkı yoktur. Hatta ona karşı emir vermesi ve (bu işten vazgeçmesini söyleyip) yasaklaması gerekir. Çocuğun bu şekilde emir etmek ve yasaklamak hakkı da babasına iyiliğin bir parçasıdır. Eğer müşrik ise çocuğun onu öldürmesi (karşılıklı savaşa girmeleri gibi hallerde) caizdir. Mekruh oluşu hususunda ise ilim adamları arasında görüş ayrılığı vardır.

Yüce Allah'ın: *"Yoksulluk endişesinden dolayı çocuklarınızı öldürmeyin."* bu ise özel bir haram kılmadır. *"Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın."* bu buyruk da mutlaktır. *"Bir de yetimin malına rüşdüne erinceye kadar en güzel olandan başka bir şekilde yaklaşmayın."* (Âyet 152) Bu buyruk kayıtlıdır. Çünkü müşriklerin yetimleri harp ehli olup onların mallarını ganimet almak caizdir. Fakat *"en güzel şekil"* Allah'ın ve Rasûlünün emri ile tefsir edilecek olursa o taktirde bu en güzel şekli ile bir almak ve yaklaşmaktır denilebilir. *"Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın."* bu da bu işi hak edenler ile kayıtlıdır. *"Söz söylediğiniz vakit de ... adalet yapın."* bu buyruk mutlaktır.

"Allah'ın ahdini yerine getirin." Çünkü ahde vefa bir gerekliliktir. Fakat Allah'ın ahdi ile başkası arasında ayırım gözetilir. Yine insanın hakkında susup

bir şey söylemediği şeyler ile sözlü olarak söylediği şeyler arasında ve yapıp işledikleri şeyler arasında da fark gözetilir. Yine aralarında Allah'ın takdir edip onun sebebi ile hayrın husule geldiği şeyler ile de fark bulunur. Bu sebeple hâsıl olan bir hayırdır.][458]

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

152. "Bir de yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar en güzel olandan başka bir şekilde yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın. Biz kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz. Söz söylediğiniz vakit (davalı) akrabanız dahi olsa adaletli olun. Allah'ın ahdini yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye (Allah) size bunları tavsiye etti."

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*... rüşdüne erinceye kadar ... yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın. Biz kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz.*" buyurmaktadır. Şüphesiz ölçü ve tartmanın sınırlarının tam olarak tesbitinden insan aciz kalabilir. Bundan dolayı: Eğer bir şey diğerine benzerlikte ve onun misli oluşta daha yakın ise bu buna göre daha çok ona benzer. onun mislidir denilir. Böyle bir ifade ise her bakımdan birbirinin misli oluşun bulunmaması halinde söylenir.][459]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın. Biz kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz.*" buyurmak sûretiyle onun ölçü ve tartıyı tam ve adaletli yapma emrini vermesi ile birlikte hiçbir kimseye takatinden fazlasını yüklemediğini de sözkonusu etmektedir. Çünkü ölçüde ölçülenlerden birisinin bir ya da birkaç tane ile dahi olsa daha fazla gelmesi kaçınılmaz bir şeydir. Terazideki fazlalık da böyledir. Bazen kaçınılması imkânsız çok cüzi bir şekilde ortaya çıkabilir. Bundan dolayı yüce Allah: "*Biz kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz.*" buyurmuştur.][460]

458 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 477-478.
459 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 565.
460 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 167.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Söz söylediğiniz zaman akrabanız dahi olsa adaletli olun. Allah'ın ahdini yerine getirin."* buyruğu ile birlikte onu doğru söylemekle birlikte zikretmiş bulunmaktadır. Çünkü söylenen sözde adaletli olmak geçmişe ve şimdiki zamana dair bir haber vermektir. Ahde vefalı olmak ise gelecek ile ilgili söz ile bağlantılıdır. Nitekim yüce Allah: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız." Ama Allah, kendilerine lütfundan ihsan edince de cimrilik edip yüz çevirerek gerisin geriye döndüler. Nihâyet Allah'a verdikleri sözlerini tutmadıkları ve yalan söyleyegeldikleri için O da huzuruna çıkacakları güne kadar kalplerine bir nifak sokarak onları cezalandırdı."* (Tevbe. 75-77) buyurduğu gibi: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan korkun."* (Nisa. 1) buyurmaktadır. Dahhak gibi ve daha başka müfessirler *"Kendisi adına dileklerde bulunduğunuz"* ifadesini ahitleşip akit yaptığınız diye açıklamışlardır. Çünkü akit yapanların her biri diğerinden akdin gereği olan bir işi yapmayı ya da yapmamayı, bir malı, bir faydayı ve buna benzer bir şeyi gerçekleştirmesini ister. Şanı yüce Allah bu âyet-i kerime ile sûrenin geri kalan kısımlarında Âdemoğulları arasındaki akrabalık bağı gibi yaratılıştan gelen sebepler ile evlilik yolu ile meydana gelen sıhri akrabalığın, yetimin malının velâyetinin ve benzeri hususların kapsamına girdiği akit gibi sebeplere bağlı hükümleri zikretmiş bulunmaktadır.][461]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Adalet meselesine gelince; şanı yüce Allah: *"Söz söylediğiniz vakit akrabanız dahi olsa adaletli olun."* ve: *"Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun."* (Nisa. 135); *"Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şahitlik eden kimseler olun."* (Maide. 8); *"Siz yolculuk halinde iken ölüm musibeti birinizi bulmuşsa vasiyet vaktinde aranızda şahitlik (şöyle olsun): Ya içinizden adalet sahibi iki kişi ..."* (Maide. 106) ve: *"Aranızdan adaletli iki kişiyi şahit tutun."* (Talak. 2) buyurmaktadır. İşte bu gibi yerlerde adaletli olmak açıkça ifade edilen doğruyu söylemektir. Bunun zıddı ise yalan ve doğruyu gizlemektir.][462]

وَأَنَّ هٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ
سَبِيلِهِ ذٰلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

461 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 138-139.
462 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 83-84.

153. "Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar. İşte sakınasınız diye Allah size bunları tavsiye etti."

Tefsiri:

[Sünen'de Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir:[463] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir çizgi çizdi. O çizginin sağına ve soluna da değişik çizgiler çizdi. Sonra da şöyle buyurdu: "Bu Allah'ın yoludur. Bunlar ise değişik yollar olup bunların her birisinin üzerinde o yola davet eden bir şeytan bulunur. Onun davetini kabul eden kimseyi cehennem ateşine atar buyurduktan sonra yüce Allah'ın: "*Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun başka yollara uymayın.*" buyruğunu okudu.

Böylelikle şanı yüce Allah kendi yoluna "*sırat*" adını vermekle birlikte öbürlerine sübul: yollar adını vermiş fakat onlara "sübul" dediği halde "sırat" adını vermemiştir. Bununla birlikte kendi yoluna sırat dediği gibi "sebil" de demiştir.][464]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bizlere sırat-ı mustakimi/dosdoğru yolu izlememizi ve onu bırakıp uydurma/bid'at olarak ortaya çıkartılmış başka yollara yönelmememizi emretmiş bulunmaktadır. Bunun için yüce Allah: "*Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar. İşte sakınasınız diye Allah size bunları tavsiye etti.*" (Âyet 153) buyurmaktadır. Abdullah b. Mesud da şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir çizgi çizdi. O çizginin sağına ve soluna da değişik çizgiler çizdi. Sonra: Bu Allah'ın yoludur. Bunlar ise her birinin üzerinde ona çağıran bir şeytanın bulunduğu değişik yollardır buyurdu sonra da: "*Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın. Sonra sizi onun yolundan ayırırlar.*" buyruğunu okudu. Bu sebeple şanı yüce Allah bizlere namazlarımızda: "*Hidâyet eyle bizi dosdoğru yola. (Yani) gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanlarınkine değil de kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna.*" (Fatiha, 6-7) dememizi emir buyurmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Yahudiler kendilerine gazap edilenlerdir. hristiyanlar da doğru yolu sapıtıp şaşıranlardır." buyurmuştur.][465]

463 Kaynakları daha önce gösterildi.
464 el-Cevâbu's-Sahîh, III, 180; el-Fetava (al-Asbahaniye), V, 113; Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 163, III, 127, 180, IV, 57, XI, 573, 618.
465 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 371-372.

وَهٰذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾

155. "İşte bu indirdiğimiz mübarek bir Kitap'tır. Öyleyse ona uyun ve (O'na aykırılıktan) sakının ki, merhamet olunasınız."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"İşte bu indirdiğimiz mübarek bir Kitap'tır. Öyleyse ona uyun ve (O'na aykırılıktan) sakının ki, merhamet olunasınız. "Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa (yahûdî ve hristiyanlara) indirildi ve biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik." demeyesiniz diye (size Kur'ân'ı indirdik.)"* (Âyet 155-156) buyurmaktadır. Böylelikle onun Kur'ân-ı Kerim'i böyle bir sözün söylenmesini hoş görmediği ve bunun söylenmesini önlemek ve önünü kesmek için indirmiş olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Eğer Kur'ân-ı Kerim iki taifeden daha çok kimselere de indirilmiş olsaydı şüphesiz söylenen bu söz yalan olurdu. Ayrıca onun sözünden buna dair bir engelin bulunmasına da ihtiyacı olmazdı.][466]

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدٰى مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

157. "Yahut: "Bize de (bir) kitap indirilseydi elbette onlardan daha çok hidâyet üzere olurduk." demeyesiniz diye. İşte size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidâyet ve bir rahmet gelmiştir. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan, onlardan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri bu yan çizmeleri sebebi ile yakında pek kötü bir azapla cezalandıracağız.""

Tefsiri:

[*"Yahut: "Bize de (bir) kitap indirilseydi elbette onlardan daha çok hidâyet üzere olurduk." demeyesiniz diye. İşte size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidâyet ve bir rahmet gelmiştir. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan, onlardan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri bu*

466 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 187.

yan çizmeleri sebebi ile yakında pek kötü bir azapla cezalandıracağız." Şanı yüce Allah ister yalanlayıcı olsun ister olmasın âyetlerinden yüz çeviren kimseleri bu yüz çevirmeleri sebebi ile en kötü azap ile azaplandıracağını zikretmektedir. Buna şu husus açıklık getirir: Rasûlün getirdiklerini ikrar ve kabul etmeyen bir kimse kafirdir. Onun yalancı olduğuna ister inansın ister ona iman etmeyi büyüklüğüne yedirmesin, isterse de canının çektiği ve arzu ettiği şeylere tabi olmak isteği ile ondan yüz çevirmiş olsun isterse de onun getirdiklerinde şüphe etmiş olduğundan dolayı olsun. Hiçbirisi fark etmez. Kısacası onun getirdiklerini yalanlayan herkes kafirdir. Ona iman etmediği taktirde onu yalanlamayan kişi de kafir olabilir.][467]

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَٓائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ
رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ
قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

158. "Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden yahut Rabbinin âyetlerinden birisinin gelmesinden başkasını mı bekliyorlar? Rabbinin âyetlerinden biri geldiği gün, daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez. De ki: "Bekleyin biz de beklemekteyiz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Rabbinin âyetlerinden biri geldiği gün daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez."* buyurmaktadır. Bu buyruğun tefsirinde denildiğine göre bu âyetten kasıt güneşin battığı yerden doğmasıdır. Dünya hayatında bu gibi âyetlerin görülmesi esnasında kişiye imanı fayda vermeyeceğine göre kıyamet gününde böyle bir iman ona nasıl fayda verebilir ve bu iman sebebi ile yüce Allah'a bakmayı nasıl hak edebilir.][468]

467 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 56.
468 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye. I. 352.

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَآ أَمْرُهُمْ إِلَى اللهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

159. "Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya; senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi (cezalarını vermek) ancak Allah'a aittir. Sonra O, yaptıklarını kendilerine haber verecektir."

Tefsiri:

[Mücahid yüce Allah'ın: *"Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya."* buyruğu hakkında dedi ki:[469] Bunlar bid'at ve şüphe ehli olan kimselerdir. Çünkü bunlar şeriatte bid'at akıl bakımından birbirine müteşabih ve şüpheye düşürücü hususlar içerisindedirler."][470]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer âyet-i kerimede yüce Allah: *"Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."* buyurmak sûretiyle nebisinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) dinlerini fırkalara ayırıp parça parça ayrılanlar ile hiçbir ilgisinin olmadığını dile getirmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Siz, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp (dinlerinde) ayrılığa düşenler gibi olmayın."* (Âl-i İmrân, 105) buyruğu ile bize de tefrikaya düşüp ihtilaflarla ayrılmayı yasaklamış bulunmaktadır.][471]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir." buyurmuştur.[472]][473]

469 Ben bu ifadeyi Mücahid'den diye bulamadım. Ancak ondan başka tabiin ve sahabiden nakledilmiş merfu olarak da rivâyet edilmiş olmakla birlikte sahih değildir. Bk. ed-Durru'l-Mensûr, III, 63.
470 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 27.
471 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 171.
472 Kaynakları daha önce gösterildi.
473 el-İstikâme, I, 363.

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

160. "İyilikle gelene bunun on misli vardır. Bir günah ile gelen de ancak onun misliyle cezalandırılır. Onlara zulmedilmez."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"İyilikle gelene bunun on misli vardır. Bir günah ile gelen de ancak onun misli ile cezalandırılır."* buyruğu hakkında bir fasıl.

Yine yüce Allah: *"Kim iyilikle gelirse ona ondan hayırlısı vardır. Hem onlar o gün dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler. Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler. "İşlediğinizden başkası ile mi cezalandırılırsınız ki?"* (Neml. 89-90); *"Hayır (öyle değil); kim kötülük işler ve günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa, onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalıcıdırlar. İman edip salih amel işleyenlere gelince; onlar cennetliktirler. Orada ebedî kalıcıdırlar."* (Bakara, 81-82) buyurmaktadır.

İbn Ebu Hatim bu üç âyet ile ilgili olarak şu rivâyeti zikretmektedir: Bize Ebu Said el-Eşec tahdis etti, bana İbn Fudayl, Hasan b. Ubeydullah'dan tahdis etti, o Cami' b. Şeddad'dan, o Esved b. Hilal'den, o Abdullah b. Mesud'dan yüce Allah'ın: *"İyilikle gelene bunun on misli vardır."* buyruğu hakkında: Bu la ilahe illallahtır dediğini rivâyet etmektedir.[474] (İbn Ebu Hatim) dedi ki: Ayrıca Abdullah b. Abbas'dan[475] Ebu Hureyre'den[476] Ali b. el-Huseyn[477] Said b. Cübeyr, Hasen[478] Ata[479] Mücahid[480] Ebu Salih Zekvan[481] Muhammed b. Ka'b el-Kurazi[482] Nehai[483]

474 Bunu İbn Ebu Hatim Tefsiri'nin üç yerinde zikretmektedir. Birincisi En'am Sûresi'nin Tefsiri. 1216 numarada. İkincisi Neml Sûresi 573 numaralı rivâyet. üçüncüsü ise Kasas Sûresi 604 numaralı rivâyette zikretmektedir. Taberi ise -Ahmed Muhammed Şakir baskısı-. XII. 276. Hakim. Müsterdek. II. 441.

475 Taberi. II. 278-279: ed-Durru'l-Mensur. III. 404'de İbnu'l-Münzir tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

476 Taberi. XX. 22: ed-Durru'l-Mensur. III. 404 ve VI. 385'de Ebu Şeyh. Abd b. Humeyd ve İbnu'l-Münzir tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

477 Taberi. XX. 23.

478 Taberi. XII. 278. Said b. Cübeyr ve Hasen'den.

479 Taberi. XII. 277-278.

480 Taberi. XII. 277-278: Suyuti. VI. 386-387'de el-Firyabi ve Abd b. Humeyd tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

481 Taberi. XII. 278.

482 Taberi. XII. 277.

483 Taberi. XII. 277.

Dahhak[484] Zühri, İkrime[485] Zeyd b. Eslem ve Katade'den[486] de bunun benzeri rivâyet edilmiştir.

Seyyie/günah, kötülük hakkında da şunları söylemektedir: Bize Muhammed b. Aziz el-Eyli tahdis etti, bana Selâme Akil'den tahdis etti, o İbn Şihab'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Ukbe b. Amir dedi ki: Arkadaşlarım benimle karşılaşıp şöyle dediler: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bir günah ile gelen de" buyruğunda günahın (seyyienin) şirk koşma sözüdür demiştir dediler.[487] el-Valibi de aynı şekilde İbn Abbas'dan: O şirk (sözü)dür dediğini rivâyet etmektedir.[488]

(İbn Ebu Hatim) dedi ki: Ayrıca bu Abdullah b. Mesud'dan[489] Enes b. Malik'den[490] Ebu Vail'den[491] Ata'dan[492] Hasan'dan[493] Said b. Cübeyr'den[494] İkrime'den[495] Nehai'den[496] Ebu Salih'den[497] Zühri'den[498] Zeyd b. Eslem'den[499] Muhammed b. Ka'b'dan[500] Süddi'den[501] Katade'den[502] ve Dahhak'dan[503] da onun benzeri rivâyet edilmiştir.

Şanı yüce Allah'ın: *"Kim de kötülükle gelirse kötülükleri işleyenlere ancak yaptıklarının karşılığı verilir."* buyruğunda Süddi'den kendi isnadını zikrederek şunu kaydetmektedir: "Kötülükle gelen kimsenin o kötülüğünün cezası onun benzeri bir kötülüktür. Bütün günahlar için bu böyledir. Bu ise hesaba çekileceği zaman olacaktır. O hesaba çekileceği vakit her bir hasene karşılığında on tane

484 Taberi, XII, 278.
485 Taberi, XX, 23.
486 Taberi, XX, 23.
487 İbn Ebu Hatim, Tefsiru Sûretil En'am, 1222 -senedi zayıftır-.
488 İbn Ebu Hatim bunu tefsirinin üç yerinde zikretmektedir. Birincisi En'am Sûresi 1223, ikincisi Neml Sûresi no 579, üçüncüsü Kasas Sûresi no 627'de; Taberi, XX, 22.
489 Taberi, II, 276 -Şakir tahkiki-; Hakim, II, 441.
490 İbn Kesir senetsiz olarak.
491 Taberi, XX, 23; Veki', Zühd, I, 282.
492 Taberi, II, 282 -Şakir tahkiki-
493 Taberi, XX, 2.
494 Taberi, XII, 277 -Şakir tahkiki-
495 Taberi, XX, 23
496 Taberi, XX, 22
497 Taberi, XII, 278 -Şakir tahkiki-
498 İbn Kesir
499 İbn Kesir
500 Taberi, XX, 23
501 İbn Kesir
502 Taberi, II, 281; Abdürrezzak, Tefsir, I, 51.
503 Taberi, XX, 23

kötülüğü/seyyiesi, günahı düşülür. Şâyet bir tek hasenesi/iyiliği dahi kalırsa bu onun için kat kat artırılır ve onun sebebi ile cennete girer. Eğer bu şekilde takas yapıldığı vakit onun kötülükleri her bir iyiliği karşılığında on tane kötülüğü silindiği halde yine iyiliklerinden fazla olursa ve bu kötülükleri bir tek kötülük dahi ziyade gelirse o taktirde -şanı yüce Allah'ın ona mağfiret etmesi hali dışında- onun cezası cehennem ateşi olacaktır.[504]

İyiliğin on misline hatta yedi yüz katına kadar katlandırılmasına gelince; sahih kaynaklarda İbn Abbas'ın[505] Ebu Hureyre'den[506] Ebu Zer'den[507] rivâyetlerle sabit olmuştur. Buna karşılık kula yaptığı kötülüğün ancak misli ile ceza verilir. İyilik yapmak istemek de bir iyiliktir, kötülük yapmayı istemek halinde ise onu işlemedikçe bir şey yazılmaz. İşlediği taktirde bir kötülük olarak yazılır. Şâyet Allah için ve ondan korktuğundan ötürü o kötülüğü işlemeyi terk edecek olursa ona bir iyilik olarak yazılır.

Bu ayrıntılı açıklamalar birçok ameller hakkında gelmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Abdullah b. Amr'ın rivâyet ettiği hadiste söylediği: "Her aydan üç gün oruç tut. İşte sene boyunca oruç tutmak budur. (Çünkü) bir iyilik on misli ile mükafatlandırılır."[508] Bir başka hadiste de şöyle denilmektedir: Sabır (Ramazan) ayı orucunu tutmakla birlikte her bir aydan üç gün oruç tutmak bütün yılı oruçla geçirmek demektir."[509] Yine o şöyle buyurmuştur: "Her kim Ramazan ayı orucu-

504 İbn Ebu Hatim, Kasas. 645.

505 Bu hadisin metni şöyledir: İbn Abbas Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den o aziz ve celil Rabbinden rivâyet ettiğine göre şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Şüphesiz Allah iyilikleri ve kötülükleri yazmış sonra bunları beyan buyurmuştur. Kim bir iyilik yapmak isteyip de onu işlemeyecek olursa Allah o iyiliği ona kendi nezdinde tam bir iyilik olarak yazar. Eğer o bunu işlemeyi kararlaştırmakla birlikte yapacak olursa Allah da o iyiliği ona kendi nezdinde on iyilik hatta yedi yüz katına kadar ve daha pek çok kat fazlasına kadar yazar. Kim de bir kötülük yapmayı isteyip onu işlemeyecek olursa Allah da onu kendi nezdinde ona tam bir iyilik olarak yazar. Kendisi o kötülüğü işlemeyi kararlaştırıp işleyecek olursa Allah onu bir tek kötülük olarak yazar." Bunu Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir.

506 Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadisin lafzı az önce kaydedilen İbn Abbas'ın hadisinin lafzına yakındır. Müslim bu hadisi farklı lafızlar ile de rivâyet etmiş bulunmaktadır.

507 Hadisin Ebu Zer'den gelen rivâyeti şöyledir: Ebu Zer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Aziz ve celil Allah buyuruyor ki: Kim bir iyilikle gelirse ona onun on misli ve daha fazlası verilir. Kim de bir kötülükle gelirse onun cezası onun gibi bir kötülüktür yahut da ben (onu) bağışlarım. Kim bana bir karış yaklaşacak olursa ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşana da ben bir kulaç yaklaşırım ..." Müslim rivâyet etmiştir.

508 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.

509 Ahmed, II. 263; Beyhaki. IV. 293. Hadis sahihtir.

nu tutup da arkasından Şevval ayından altı gün tutarsa bu, sene boyunca oruç tutmak gibidir. (Çünkü) bir iyilik on misli iledir."[510]

Bunun böyle olması Ramazan ayı orucu ile ondan sonra altı gün orucunun toplam olarak sene boyunca oruç tutmaya denk düşmesinden dolayıdır. Çünkü böyle bir kimse üç yüz altmış güne karşılık gelen otuz altı gün oruç tutmuş olur. Yine her aydan üç gün oruç tutmak da böyledir.

Mirac ile ilgili hadislerde beş vakit namaz hakkında onların elli vakit demek olduğu belirtilir. Çünkü bir iyilik on misli ile mükafat görür. Benim nezdimde söz değiştirilemez. Bunlar ameli olarak beş vakittir. Ecir olarak elli vakit gibidir.

Buna göre burada "hasene/iyilik"in tevhid olduğunu, seyyienin/kötülüğün de şirk olduğunu söyleyip bu hususta bir görüş ayrılığını zikretmeyen kimselerin delili yüce Allah'ın: *"Kim iyilikle gelirse ona ondan hayırlısı vardır. Hem onlar o gün dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler. Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler. "İşlediğinizden başkası ile mi cezalandırılırsınız ki?"* (Neml. 89-90) buyruğudur. Buna sebep ise bütün iyi amellerin tevhidin kapsamı içerisinde olmasıdır.

Şüphesiz tevhid "la ilahe illallah" sözünün anlamı olup şanı yüce Allah'a ibadet etmektir. Yüce Allah'a ise ancak emrettiği şekilde ibadet edilebilir. O halde o Allah'ın emri ile Allah için amel etmek demektir. Nitekim yüce Allah: *"Hayır (dedikleri gibi değil); kim ihsan edici olarak yüzünü (ihlas ile) Allah'a teslim ederse işte ona Rabbi katından ecri verilecektir. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler de."* (Bakara. 112) buyurmaktadır.

O halde iyilik amellerinden her bir amel tevhidin bir bölümü Allah için amelin bir parçasıdır. Tevhid de Allah'a ibadetin bir bölümünü teşkil eder. Bunun dallarından birisi olarak da yüce Allah: *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? O, kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyvelerini verir."* (İbrahim. 24-25) buyruklarıdır.

Buna göre iyi ve güzel söz tevhiddir. O da ağaca benzer. Ameller ise her zaman için o ağacın meyveleridir. Bütün iyi ameller işleyenin lehine kat kat artırılır. Hepsi de bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmek türündendir. Bunların hepsi "la ilahe illallah"ın dallarıdır. Hatta ameller "la ilahe illallah" sözünü tahkik eder. Çünkü iman hem söz hem ameldir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "İman altmış

510 Kaynakları daha önce gösterildi.

küsur yahut yetmiş küsur şubedir. Onun en yükseği la ilahe illallah demek en alt mertebesi ise yoldan giden gelene rahatsızlık veren şeyleri kaldırmaktır."[511]

Buna göre hasene/iyilik la ilahe illallahtır diyen bir kimse tek başına bu kelimenin gereğince amel etmeden hasenenin/iyiliğin kendisi olduğunu kastetmemiştir. Aksine bu söz onun nezdinde kapsayıcı ağaç gibidir. Ameller de onun kapsamına dahil olup onun dallarıdır.

Aynı şekilde seyyie/kötülük de Allah'tan başkası için amel etmektir. Şirk ise zaten budur. Çünkü insan hem çok gayretli ve ekip biçen (hemmam ve haris)dir. Dolayısı ile o amelsiz duramaz. Ayrıca onun kendisi için amelde bulunacağı ve maksat edinip kendisine yöneleceği bir mabudunun da bulunması zorunludur. O halde Allah için amel etmek ihlastır, onu tevhid etmektir. Başkası için amel etmek ise şirktir. Şâyet hem Allah için hem başkası için amel edecek olursa bu da aynı şekilde bir şirktir.

Bütün günahlar ise şirkin bir parçasıdır ve günahlar şirkin dallarındandır. Çünkü onların hepsi şeytana itaat etmek ve onun adımlarına tabi olmaktır. Yüce Allah da: *"Şeytana tapmayın çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır; ve bana ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur; Ey Âdemoğulları, diye size emrimi açıklamadım mı?"* (Yâsîn. 60-61) buyurmaktadır.

Şeytan da: *"Muhakkak ben sizin daha önceden beni (Allah'a) ortak koşmanızı inkâr ettim."* (İbrahim. 22) demiştir. Ebu Hureyre dedi ki: Ebu Bekir es-Sıddik Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendisine sabahı ve akşamı ettiği zaman yapacağı bir dua öğretmesini istedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "Ey gökleri ve yeri yoktan var eden, gizliyi ve açığı bilen, her şeyin Rabbi ve mutlak egemeni olan Allah'ım! Senden başka hiçbir ilah olmadığına şahitlik ederim. Nefsimin şerrinden de şeytanın şerrinden ve kötülüğünden de sana sığınırım. Sabahı ettiğin zaman da akşamı ettiğin zaman da uyumak üzere yatağına çekildiğin zaman da bunu söyle buyurdu. Bunu Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai Amr b. Asım'ın rivâyet ettiği bir hadis olarak rivâyet etmişlerdir. Tirmizi de: Hasen sahih bir hadistir demiştir.[512]

Fakat insan eğer muvahhid olduğu halde bazı günahları işlemişse buna göre imanı ve tevhidi de eksilir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mümin olduğu halde zina etmez."[513] buyurmuştur.

511 Kaynakları daha önce gösterildi.

512 Ebu Davud. 5067; Tirmizi. 3392; Nesai. IV. 401; Ahmed. I. 9. Hadis sahihtir.

513 Buhârî. ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.

Mümin olmayan bir kimse ise ihlaslı değildir. Çünkü ancak Allah için ihlaslı olan kimse mümindir.

Buhârî'nin rivâyet ettiğine göre Ebu Salih Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Dirhemin kölesi kahrolsun, dinarın kölesi kahrolsun, kadifenin kölesi kahrolsun, elbisenin kölesi kahrolsun. Kahrolsun ve başaşağı düşsün. Ona bir diken batarsa kimse onu geri almasın. Böyle birisine bir şeyler verilirse hoşnut olur verilmeyecek olursa öfkelenir."[514] Yine o: "Allah'tan başkası adına yemin eden bir kimse şirk koşmuş olur."[515] buyurmuştur.

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ümmetimin arasında şirk karınca yürüyüşünden bile daha gizlidir. Ebu Bekir: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ondan nasıl kurtulabiliriz deyince şöyle buyurdu: Allah'ım! Bilerek sana ortak koşmaktan sana sığınırım. Bilmediklerim için de senden mağfiretini dilerim de buyurdu."[516]

İşte bu bizzat insanın kendisi için saklı kalan bir hal olduğuna göre ya saklı kalmayan hallerin durumu nasıl olur? Fakat eğer bir kimse Allah'tan başkasını ona denk tutmuyor, Allah'tan başkasını Allah'ı sevdiği gibi sevmiyor, aksine Allah'ı bütün yaratılmışlardan daha çok seviyor, bütün yaratılmışlardan ondan daha çok korkuyor ve ondan daha çok ümit ediyor ise böyle bir kimse en büyük şirkten kurtulur. Küçük şirke gelince; ondan ancak bütün günahlardan arıduru kalabilen kimseler kurtulabilir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de şöyle buyurduğu sabittir: "Her kim Allah'tan başka ilah olmadığını bilerek ölürse cennete girer."[517]; "Kimin söylediği son söz la ilahe illallah olursa cennete girer."[518]

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde benim şefaatim sebebi ile en mutlu olacak insan kendi içinden ihlasla la ilahe illallah demiş olan insan olacaktır."[519]

514 Buhârî rivâyet etmiştir.
515 Ahmed, II, 69, 86, 125; Ebu Davud, 3251; Tirmizi, 1535; Hakim, I, 65; Beyhaki, X, 29. Hadis sahihtir.
516 Bu hadisin pek çok rivâyet yolu vardır. İbn Abbas, Âişe ve Ebu Mûsâ el-Eş'ari'den rivâyet edilmiştir. Hadis rivâyet yollarının toplamı ile sahihlik mertebesine yükselir. Allah en iyi bilendir.
517 Kaynakları daha önce gösterildi.
518 Ebu Davud, 3116; Hakim, I, 503. Sahih bir hadistir.
519 Kaynakları daha önce gösterildi.

Yine: "Kim Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şahitlik edip bunlar hakkında herhangi bir şüphesi olmadan Allah'ın huzuruna çıkacak olursa o kişi kesinlikle cennetten alıkonmayacaktır."[520]

Yine: "Kim Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet ederse Allah ona ateşi haram kılar."[521]; "Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğuna kalbinden sadakatle samimiyetle şahitlik eden bir kimseyi Allah mutlaka cehennem ateşine haram kılar."[522]

Tevhidin hakikati ise ruhun yüce Allah'a yönelmesidir. Kim kalbinden ihlasla Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahitlik edip bütün varlığı ile ona yönelecek olursa o kişi cennete girer. Çünkü onun ihlası kendisini Allah'a doğru yöneltir. Günahlardan tevbe ederek ona döner. Bu hal üzere öldüğü taktirde cennete girer.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle dediği de sabit olmuştur: "Haydi dışarı çık da kalbinden kesin bir inanç ile Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına dair şahitlik edenlerden kiminle karşılaşırsan ona cennetlik olduğunu müjdele."[523]; "Bir kimse Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şahitlik edecek olursa asla cehenneme girmez. Yahut da: Cehennem ona dokunmaz." buyurmuştur.[524]; "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur diyen herhangi bir kul sonra da bu hal üzere ölecek olursa muhakkak cennete girer. Zina etse de, hırsızlık yapsa da. Eğer ölümden önce tevbe edip pişman olur ve la ilahe illallah derse."[525] Yine şöyle buyurmuştur: "İki gerektirici vardır: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ölen bir kimse cennete girer. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşarak ölen bir kimse de cehenneme girer."[526]

Bu hadisler ancak kelime-i tevhidi söyleyip kayıtlı bir şekilde geldiği üzere onun üzere ölen kimseler hakkındadır. Çünkü la ilahe illallah diyen ve kalbinde arpa tanesi ağırlığı kadar hayırdan eser bulunan hardal tanesi ağırlığı kadar zerre ağırlığı kadar hayırdan eser bulunan herkesin cehennemden çıkacağına dair hadisler tevâtür mertebesinde ulaşmış bulunmaktadır. Hatta la ilahe illallah di-

520 Kaynakları daha önce gösterildi.
521 Kaynakları daha önce gösterildi.
522 Kaynakları daha önce gösterildi.
523 Kaynakları daha önce gösterildi.
524 Kaynakları daha önce gösterildi.
525 Kaynakları daha önce gösterildi.
526 Kaynakları daha önce gösterildi.

yenlerin arasından pek çok kimse ya da onların çoğunluğu cehenneme girdikten sonra oradan çıkartılacaktır.

Yine hadisler la ilahe illallah diyen Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet getiren kimselerin cehenneme haram olduklarına dair hadisler de tevâtür mertebesinde gelmiştir. Fakat bu hadisler de ihlas ve yakîn/kesin inanç kaydı ile ve bu hal üzere ölmek kaydı ile gelmiştir. Hepsi bu ağır kayıtlarla kayıtlıdır.

Bununla birlikte onu söyleyenlerin çoğunluğu ihlası da yakîni de bilmiyor. Bunu bilmeyen kimsenin ise ölüm esnasında fitneye düşürülmek sûretiyle ondan uzaklaştırılarak kendisi ile o sözü söylemek arasına engel olunacağından korkulur.

Bu sözü söyleyenlerin çoğunluğu ise onu ancak taklîd yahut bir adet olarak söyler ve ona olan iman kalbine karışmaz/dolmaz. Ölüm esnasında ve kabir hayatında fitneye düşenlerin çoğunluğu bu gibi kimselerdir. Sahih hadiste belirtildiği gibi: Böyle bir kişi: Ben bilmiyorum, insanların bir şeyler söylediklerini işittim ve ben de onu söyleyiverdim diyeceği belirtilmektedir.[527]

Bu gibi kimselerin amellerinin de çoğunluğu ancak bir taklît ve kendileri gibi olan kimselere uymaktan ibarettir. Bu gibileri ise yüce Allah'ın: "*Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve gerçekten biz onların izleri üzerinde doğruya erdirilmiş kimseleriz.*" (Zuhruf, 22) buyruğundaki hale en yakın insanlardır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Dünyayı ahirete tercih etmedikleri sürece la ilahe illallah sebebiyle onlardan hep (kötülükler, hoşlanmadıkları şeyler) uzaklaştırılır. Ama dünyayı ahirete tercih edecek olurlarsa bu sefer Allah onu aleyhlerine döndürür ve: Yalan söylediniz, sizler oranın ehlinden değilsiniz der.[528] Nitekim bu husus birçok yerde genişçe açıklanmış ve bu açıklamalarda Allah'ı tevhide ihlas ve yakin sahibi olan kimseler ile onların dışındakiler birbirinden açıkça ayırdedilecek şekilde gösterilmiştir.

Bu durumda hadisler arasında herhangi bir aykırılık yoktur. Çünkü kişi o sözü ihlas ve yakin ile söyleyip bu hal üzere ölecek olursa onun kötülüklerinin hasenatından daha ağır basması imkânsız olur. Aksine onun hasenatı daha ağır basar ve böylelikle cehennem ona haram olur. Çünkü kul bu sözü ihlas ve tam bir yakin ile söylediği taktirde bu halde herhangi bir günah üzerinde ısrar etmiş olmaz. Çünkü onun ihlasının ve yakininin mükemmelliği Allah'ı her şeyden

527 Kaynakları daha önce gösterildi.
528 Ebu Nuaym, Hilye, V, 33-34. Hadis zayıftır.

daha çok sevmesini, Allah'tan her şeyden daha çok korkmasını gerektirir. O durumda kalbinde Allah'ın haram kıldıklarına karşı bir istek kalmadığı gibi Allah'ın emrettiklerinden hoşlanmama da kalmaz. İşte cehennem ateşine girmesi haram olan budur. Bundan önce bir takım günahları olsa dahi.

İşte bu iman, bu tevbe, bu ihlas, bu sevgi, bu yakîn ve bu hoşlanmayış gündüzün geceyi silip süpürmesi gibi onun üzerinde silinmedik hiçbir günah bırakmazlar.

Eğer kişi küçük ve büyük şirke engel olacak şekilde kemal mertebesinde bu sözü söyleyecek olursa böyle bir kimse kesinlikle herhangi bir günah üzerinde ısrar eden bir kimse değildir. Bu durumda onun günahları bağışlanır ve cehennem ateşine girmesi haram olur. Şâyet o bu sözü küçük şirkten değil de sadece büyük şirkten kendisini kurtaracak şekilde söyleyecek olup bundan sonra da bununla çelişen herhangi bir işi yapmayacak olursa hiç şüphesiz bu hasenenin karşısında hiçbir günah mukavemet edemez. Bu sebeple onun sayesinde hasenat tarafı ağır basar. "Bataka (la ilahe illallah yazılı kağıt parçasının hasenat tarafını ağır getireceğine dair) hadisinde olduğu gibi. Böylece o cehennem ateşine haram olur. Fakat günahları kadarıyla cennetteki derecesi de eksilir.

Böyle bir kimse kötülükleri hasenatından ağır basıp bu hal üzere ölen kimseden farklıdır. Bunun için cehennem gerekli olur. İsterse la ilahe illallah demiş, onunla en büyük şirkten kurtulmuş olsun. Fakat o bu hal üzere ölmeyip aksine bu sözü söyleyip bununla birlikte bundan sonra bazı günahlar işlediği için bu günahları bu iyiliklerine ağır basmış olur. Böyle bir kimse bu sözü kalbinden kesin bir inanç ve ihlas ile söylemesi durumunda onun hasenatı ağır basar ve herhangi bir günah üzerinde ısrar etmeyecek olursa ve bundan önce de (ısrar etmeden önce de) ölürse cennete girer.

Fakat bundan sonra (iyiliklerine göre) ağır basan bazı kötülükleri yapabilir. Bu sözü bütün kötülüklerden büyük ve küçük şirkten alıkoyacak bir ihlas ve bir yakin ile söylemeyip aksine beraberinde küçük şirk kalmaya devam eder. Bundan sonra da o küçük şirke eklenecek bir takım günahlar işleyecek olursa bu sefer kötülükleri daha ağır basar. Çünkü kötülükler imanı ve yakîni zayıflatır. Bu sebeple de la ilahe illallah demesi zayıflar. Kalpte ihlas imkânsız olur. Bu sözü söyleyen bir kimse şuursuzca konuşan (hezeyan eden) yahut uyuyan ya da Kur'ân-ı Kerim'den bir âyeti zevkine tadına lezzetine varmadan sınanırken güzel bir sesle okuyan kimse gibi söylemiş olur.

İşte bunlar bu kelimeyi mükemmel bir doğruluk/sadakat ve yakîn ile söylememiş kimselerdir. Aksine bunlar bunu söyledikten sonra bu sadakati ve bu zayıf yakîni eksilten günahlar da işleyebilirler. Bazen bu sözü tam bir yakîn ve bir sadakat olmadan da söyleyebilirler. Çok sayıda günahları bulunduğu halde bu hal üzere ölebilirler. Tam bir yakîn ve sadakat ile o sözü söyleyen bir kimse ise ya kesinlikle hiçbir günahı ısrarcı olarak yapmayan birisi olur. Yahut da onun sadakatini ve yakînini ihtiva eden tevhidi hasenatından daha ağır basar.

Ateşe girecek olanlarda bu iki şarttan birisi bulunmaz. Ya onlar bu sözü günahlarla çelişen tam bir sadakat ve yakîn ile söylememişlerdir. Yahut da işledikleri kötülükleri iyiliklerinden daha ağır basmıştır. Yahut da onlar bu sözü söylemekle birlikte daha sonra onların iyiliklerinden daha ağır basan kötülükler işlemişler. Bu ise onların doğruluklarını ve yakînlerini zayıflatmıştır. Bundan sonra artık onlar bu sözü kötülüklerini silecek yahut iyiliklerinin ağır basmasını sağlayacak bir doğruluk ve bir yakîn ile söyleyememişlerdir.

Buna göre selefin yüce Allah'ın: "*İyilikle gelene bunun on misli vardır.*" buyruğu ile "*Hem onlar o günde dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler.*" (Neml, 79) buyruğu hakkında bunun la ilahe illallah sözü olduğunu söylemiş olmaları bir gerçektir dedikleri gibidir. Aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in açıkladığı şekildedir. Kişi bunu sıdk ile ve yakîn ile söyleyip bu hal üzere ölürse böyledir. Elbette böyle bir kimse yapması gerekeni yerine getirmiş olur. Onun hasenatı daha ağır basar. Kişinin beraberinde getirip de kendisini yüzüstü cehenneme yıkan kötülük ise şirktir. Şüphesiz yüce Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Gerektirici iki husus ise Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayarak ölen bir kimsenin cennete gireceği ve Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşarak ölen kimsenin de cehennem ateşine gireceği şeklindedir.

Birçok kimse yahut onların çoğunluğu imana ve tevhide girmekle birlikte daha sonra günahları kazanmak, günahların kalbi perdelemesi sebebi ile bir tür münafıklığa düşer yahut da bir tür şirk ve bir tür münafıklığa girer.

Şirk de büyük ve küçük olmak üzere iki türlüdür. Her ikisinden de kurtulan bir kimseye cennet vacip olur. Büyük şirk üzere ölen bir kimseye de cehennem ateşi vacip olur. Büyük şirkten kurtulan bir kimse eğer günahlarına ağır basan hasenat ile birlikte kısmen bir küçük şirke de bulaşmış ise yine o kişi cennete girer. Çünkü o yaptığı hasenat küçük şirkin az bir kısmı ile beraber çok miktardaki bir tevhiddir. Büyük şirkten kurtulmakla birlikte fakat küçük şirki günahları daha ağır basacak kadar büyüyecek olursa o kişi de cehenneme girer.

Buna göre kul şirkten büyük olması halinde yahut da küçük olmakla birlikte çokça işlenmiş olması halinde şirkten sorumlu tutulur. Fakat çok ihlas yanında az miktardaki küçük şirkten ötürü sorgulanmaz. Büyük şirkten ve kötülüklerin iyiliklerden daha ağır basmasını sağlayan çok miktardaki küçük şirkten kurtulan bir kimse (cehennemde ebedi kalmaktan) kurtulan birisidir. Şanı yüce Allah'ın asla bağışlamayacağı büyük şirkten kurtulmakla birlikte hasenatı kötülüklerinden daha ağır basan kimse ise cennete girer.

Şanı yüce Allah'ın: *"Hayır (öyle değil.) Kim kötülük işler ve günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa ..."* (Bakara. 81) âyetine gelince; Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi şöyle demiştir: Burada "seyyie/kötülük" İkrime'nin[529] İbn Abbas'ın, Ebu Vail'in[530] Ebu'l-Aliyye'nin[531] Mücahid'in[532] Katade'nin[533] ve Mukatil'in[534] görüşüne göre şirk demektir.

Ayrıca bu hususta herhangi bir görüş ayrılığını da zikretmemektedir. Çünkü o diğer görüşün tevhid ehli kimselerin cehennemde ebedi kalmasını gerektirdiğine inanmıştır. Bu ise ehl-i sünnetin görüşü değildir. Bu sebeple bu görüşü zikretmeye iltifat etmemiştir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"O günde yüzler var ki apaydınlıktır, Rabblerine bakıcıdırlar."* (Kıyame. 22-23) buyruğunun tefsirinde Rabbin sevabına bakar/bekler diyenlerin[535] görüşlerine iltifat etmediği gibi.

Aynı şekilde Beğavi de bu âyet-i kerimede bu görüşü sözkonusu etmemiştir.[536]][537]

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾

161. "De ki: "Hiç şüphesiz Rabbim beni dosdoğru bir yola, dimdik ayakta duran bir dine, muvahhid olan İbrahim'in dinine iletti. O, müşriklerden olmadı."

529 Kaynakları daha önce gösterildi.
530 İbn Abbas ile Ebu Vail'in rivâyetlerinin de Kaynakları daha önce gösterildi.
531 İbn Kesir. İbn Ebu Hatim tarafından zikredilmiş olduğunu belirtmektedir.
532 Kaynakları daha önce gösterildi.
533 Taberi. II. 281 -Şakir baskısı-
534 Zâdu'l-Mesîr. I. 108.
535 Taberi. XXIX. 192'de belirtildiği gibi Mücahid.
536 Beğavi. IV. 424.
537 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 335-364.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Hiç şüphesiz Rabbim beni dosdoğru bir yola, dimdik ayakta duran bir dine, muvahhid olan İbrahim'in dinine iletti. O, müşriklerden olmadı." De ki: "Şüphesiz benim namazım, bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum. Ve ben müslümanların ilkiyim."* (Âyet 161-163) ve: *"Allah ile birlikte başka bir ilaha dua/ibadet etme."* (Şuarâ. 213) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah'ın: *"İbadetim: nüsükî"* buyruğu ile ilgili olarak müfessirler Allah için hayvanı kesmeyi ve Allah'ın Beyt'ini haccetmeyi zikretmişlerdir. Ayrıca "nüsük" lafzının mutlak olarak ibadet anlamına geldiğini de zikretmişlerdir. Şanı yüce Allah da Kur'ân-ı Kerim'de hayvan kesmenin de haccın da birer mensek/ibadet olduğunu beyan buyurmuş ve: *"Biz, kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye her ümmete kurban kesmeyi meşru kıldık."* (Hacc. 34) buyurmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Her kim (bayram) namaz(ın)dan sonra kurbanını kesecek olursa o kişi nüsüke isabet etmiş olur. Namazdan önce kesen kimsenin o kestiği aile halkı için alelacele hazırladığı bir koyun etinden ibarettir. Onun nüsük ile bir alakası yoktur."[538] Şanı yüce Allah İbrahim ve İsmail hakkında da: *"Rabbimiz, bizden kabul buyur. Şüphesiz Sen işitensin, hakkıyla bilensin. Rabbimiz; ikimizi de Sana teslim olmuş kimseler kıl! Soyumuzdan da yalnız Sana teslim olmuş (müslüman) bir ümmet (yarat.) Ve bize menâsikimizi göster. Tevbelerimizi kabul buyur. Çünkü Sen tevbeleri pek çok kabul edensin, (müminleri) hakkıyla esirgeyensin."* (Bakara. 127-128) buyurmuştur. Yüce Allah İbrahim'e ve oğlu İsmail'e hac esnasında varılması gereken yerleri ve orada yapılması gereken tavaf, say etmek, vakfe ve cemrelere taş atmak gibi fiilleri -bunu seleften birçok kimsenin de zikrettiği üzere- göstermiş bulunmaktadır.

Namaz/salat ise ibadet manasındaki duayı da dilekte bulunmak manasını da ihtiva eder. Çünkü salat bunu da diğerini de bir arada ifade eder. İşte yüce Allah da: *"Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin. Ben de duanızı kabul edeyim. Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min. 60) buyurmaktadır. Böylelikle onun dua etmesini dilekte bulunması ile tefsir etmiş olmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de yüce Allah: *"De ki: Şüphesiz benim namazım, bütün ibadetlerim,*

538 Buhârî. 5500; Müslim. 1960.

hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir." (Âyet 162) buyruğu ile duanın da yalnız Allah'a, namazın/salatın da yalnız Allah'a yapılmasını emretmiş bulunmaktadır.][539]

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾

162. "De ki: Şüphesiz benim namazım, bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."

Tefsiri:

[*"De ki: Şüphesiz benim namazım, bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum. Ve ben müslümanların ilkiyim."* (Âyet 162-163) Şanı yüce Allah nebisine (sallallâhu aleyhi ve sellem) salatının/dua ve ibadetinin ve nüsükünün/ibadetinin yalnızca Allah için olmasını emretmiş bulunmaktadır.][540]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[el-Halil -Allah'ın salat ve selâmı ona-: *"Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir."* demiştir.

O halde yalnızca Allah için ihlaslı olmak. onun için namaz kılıp ibadet etmek gerekir. İsterse kul kabrin yanında kasten kesmek maksadını gütmemiş olsun. Fakat şeriat böyle bir noktaya götüren yolu kapatmış bulunmaktadır.][541]

قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

164. "De ki: Allah, her şeyin Rabbi iken ben O'ndan başka bir Rabb arar mıyım hiç? Herkesin kazandığı yalnız kendisine aittir. Günahkâr hiçbir nefis başkasının günahını yüklenmez. Nihâyet dönüşünüz ancak Rabbinizedir. İşte o zaman ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir."

539 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 367-369.
540 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 359-360.
541 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 495-496.

Tefsiri:

[Yahut da hayatta olanın ağlaması sebebi ile ölünün azaplandırılmayacağına inanan bir kimse. Çünkü ona göre göre yüce Allah'ın: *"Kimse kimsenin günahını yüklenmez."* buyruğu buna delildir ve bu da rivâyet edenin rivâyetine göre öncelenir. Zira işiten hata edebilir. Nitekim seleften de haleften de bir kesim buna inanmıştır.][542]

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَآئِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ
لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ اٰتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

165. "O, sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve size verdikleriyle sizi sınamak için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılandır. Şüphesiz Rabbin, cezası pek çabuk olandır ve muhakkak O, mağfiret edendir, rahmet edendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"O sizi yeryüzünün halifeleri yapandır."* buyruğu biriniz diğerinize halef olur anlamındadır.][543]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Şüphesiz Rabbin cezası pek çabuk olandır ve muhakkak O, mağfiret ve rahmet edendir."* buyurmakta ve böylelikle mağfiret ve rahmette bulunmayı onun kendi zatına ad verdiği en güzel isimlerinin manalarından olduğunu dile getirmektedir. Buna göre mağfiret ve rahmet onun sıfatlarındandır. Kullar ile bağlantısı olan cezalandırma ise onun halkettiği bir şeydir. İşte elim/can yakıcı olan budur. Şüphesiz yüce Allah: "Ve muhakkak ben azaplandıranım." buyurmamıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olan isimleri arasında "el-Muntakim: İntikam alan" ismi bulunmamaktadır. Ancak bu isim Kur'ân-ı Kerim'de: *"Şüphesiz biz günahkârlardan intikam alıcılarız."* (Secde. 22) buyruğunda olduğu gibi kayıtlı olarak gelmiştir. Yine bunun manası yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah, Azizdir ve intikam alıcıdır (züntikam)."* (İbrahim. 47) buyruğunda manası Allah'a izafe edilmiş olarak gelmiştir. Bu buyruk ise olumlu ifade bağlamında gelmiş bir nekiredir. Olumlu ifade bağlamında nekire ise mutlaktır. Dolayısıyla onun ifadesinde hep birlikte/cem manasını çıkartacak şekilde bir umumilik bulunmaz.][544]

542 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 34.
543 el-İstiğase. 165.
544 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 94-95.

A'RÂF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 206 âyettir)

Genel Olarak A'raf Sûresi'ne Dair

[Bu âyet-i kerime, dinin esaslarını, Kitaba sımsıkı sarılmayı, şirk, hoş ve temiz şeylerin haram kılınması gibi Allah'ın izin vermemiş olduğu şeyleri din adına şeriat koyanları yermeyi yahut da İblis ile rasûllere muhalefet eden Nuh kavmi, Firavun kavmi gibi dinleri ile ilgili hususlarda Allah'ın koymuş olduğu şeriate muhalefet edenleri yahut kitap ehli arasından Allah'ın kitabını değişikliğe uğratıp değiştirenleri yermeyi ihtiva eden A'raf Sûresi'nde yer almaktadır. Böylelikle bu sûre Arapların kafirleri gibi bâtıl bir din ortaya koyan kimseleri nebileri inkâr edenler gibi hak dinin tamamına yahut da kitap ehlinin kafirleri gibi bir kısmına muhalefet edenleri yermeyi de kapsamış olmaktadır. Şanı yüce Allah bu sûrede ve En'am Sûresi'nde ve bu iki sûrenin dışındaki sûrelerde her iki türden müşriklerin günahlarını da bir arada zikretmiş bulunmaktadır.

Birinci tür şirk, Allah'ın emretmemiş olduğu şeyleri emretmek ve hoş ve temiz şeyleri haram kılmak gibi Allah'ın yasaklamadığı şeyleri yasaklamaktır. Birincisi Allah'ın izin vermediği şeyleri dinden şeriat yapmaktır.

İkincisi ise Allah'ın haram kılmadığı şeyleri haram kılmaktır.

Aynı şekilde sahih hadiste İyaz b. Himar'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den onun da yüce Allah'tan diye naklettiği hadiste de böylece dile getirilmiştir: "Şüphesiz ben kullarımı hanifler olarak yarattım da şeytanlar gelip onları önlerine kattılar. Benim kendilerine helal kıldığım şeyleri onlara haram kıldılar ve bana hakkında hiçbir delil indirmediğim şeyleri ortak koşmalarını emrettiler."[545]][546]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İkinci olarak da Mûsâ ile Firavun kıssasını sözkonusu etmektedir. Çünkü Mûsâ ile Firavun hak ve bâtıl hususunda birbirine zıt iki uçta yer alırlar. Firavun

545 Kaynakları daha önce gösterildi.
546 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 86-87.

rububiyeti ve risaleti inkâr eden bir kafir olarak küfrün ve bâtılın en ileri noktasında iken Mûsâ da şanı yüce Allah'ın kendisi ile özel bir sûrette söyleşmiş olması ve Allah'ın kendisi ile onun arasında yarattıklarından herhangi bir vasıta da kılmamış olması itibari ile hakkın ve imanın en ileri mertebesindedir. O risaletinin kemali bakımından, Allah ile konuşmanın kemali bakımından âlemlerin Rabbi için de hak ettiği vasıfları ispat edip sabit kabul etmesi bakımından en ileri mertebededir. Onun bu durumu birçok peygamberin kafirler ile başından geçenlere göre farklıdır. Çünkü kafirlerin birçoğu Allah'ın varlığını inkâr etmedikleri gibi yine rasûller Mûsâ (aleyhisselâm)'ın kendisi ile konuşulduğu gibi konuşulmamıştır. Bu bakımdan Mûsâ (aleyhisselâm) ile Firavun kıssası kıssaların en büyüklerinden, iman ehli ile küfür ehli için ibretleri itibari ile de en muazzamlarından birisi olmuştur. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetine gecenin büyük bir bölümünde İsrailoğullarından kıssa anlatır ve birçok hususta Mûsâ (aleyhisselâm)'a uyardı. Kendisine Bedir günü Ebu Cehil'in öldürüldüğü müjdesi verildiğinde de: "İşte bu, bu ümmetin Firavunu idi" buyurmuştur.][547]

Mûsâ (aleyhisselâm) Kıssası ve A'raf Sûresi:

[Şanı yüce Allah Mûsâ (aleyhisselâm)'ın kıssasını anlatmış, delil ve belgelerin en açıklarından olan Mûsâ (aleyhisselâm)'ın delil ve mucizelerini açıkça ortaya koymuştur. Bunlar o kadar açık idi ki, sonunda Firavunun topladığı sihirbazlar bile bu mucize ve delilleri itiraf ve kabul etmişti. Bu bile gösterge olarak yeterlidir. Yüce Allah Mûsâ (aleyhisselâm)'ın hakkını açıkça ortaya çıkartıp kesin olarak Allah'tan geldiği bilinen o âyetleri/mucizeleri ortaya koyup onun asası tarafından sihirbazların pek büyük bir sihir ortaya koyup insanların gözlerini büyüleyip insanların kalbine korku saldıktan sonra getirmiş oldukları halatları ve sopaları yutulunca daha sonra şanı yüce Allah hakkı açıkça ortaya koyup onlar da küçülmüşler olarak geri döndüklerinde sihirbazlar: *"Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik."* (A'raf, 122) dediler. Firavun ise kendilerine şöyle demişti: *"(Firavun) dedi ki: "Ben size izin vermeden önce ona iman mı ettiniz? Muhakkak ki o size büyüyü öğreten büyüğünüzdür. Andolsun ki sizin el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hurma dallarına asacağım. Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu da mutlaka bileceksiniz." Dediler ki: "Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni üstün tutmayız."* (Taha, 71-72) Elbetteki bu son derece kesin ve tartışılmaz apaçık delillerdendir. Biz seni bizi yoktan var edene tercih etmeyiz. Çünkü o bizi yaratandır. Kendisine iman etmemiz kaçınılmaz olan

547 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 12.

Rabbimizdir. Bizler hiçbir sûrette seni bu kesin delillere ve bütün mahlukatı yaratana tercih edemeyiz. *"Dediler ki: "Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni üstün tutmayız. Ne hüküm vereceksen ver. Sen ancak bu dünya hayatında hükmedersin. "Gerçekten biz günahlarımızı ve bizi işlemeye zorladığın büyüyü bağışlayarak bizi affetsin diye Rabbimize iman ettik. Allah('ın mükâfatı) hem daha hayırlıdır olandır, hem de (azabı) daha kalıcıdır."* (Taha. 72-73)

Şanı yüce Allah bu kıssayı Kur'ân-ı Kerim'de birkaç yerde zikrederek her bir yerde o kıssadan çıkartılacak ibret ve istidlalleri diğer türden farklı bir şekilde beyan etmiş bulunmaktadır. Bu da yüce Allah'ın Rasûlünün ve kitabının birçok isim ile anılması gibidir. Bunların her bir ismi diğerinin delalet etmediği bir başka manaya delalet eder. Bunda ise herhangi bir tekrar yoktur. Aksine bununla âyetler çeşitlendirilmektedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in isimleri gibi. Muhammed, Ahmed, Haşir, Âkıb, Mukaffi, Nebiyyurrahme, Nebiyyuttevbe, Nebiyyülmelhame[548] denilmesine benzer. Her bir ismin diğer isimde bulunmayan bir manaya delaleti bulunmaktadır. Zat aynı olsa bile sıfatlar türlü türlüdür.

İşte Kur'ân-ı Kerim de böyledir. Onun Kur'ân, Furkan, Beyan, Hüda, Besair, Şifa, Nûr, Rahmet ve Ruh adları zikredildiği taktirde her bir isim diğer bir mananın kendisi olmayan özel bir manaya delâlet eder.

Yüce Rabbimizin isimleri de böyledir. el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Muheymin, el-Aziz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bari, el-Musavvir denildiği zaman her bir isim diğer ismin anlamının aynısı olmayan bir başka manaya delalet eder. Yani zat bir ve aynı, sıfatlar ise pek çoktur. Bu sadece isimler hakkında böyle olduğu gibi tam cümlelerde de böyledir. Bir kıssa o kıssada bulunan bir takım manalara delalet eden cümlelerle ifade edilir. Sonra yine aynı kıssadan farklı bir takım manalara delalet eden başka cümleler kullanılır. Her ne kadar zikredilen kıssanın kendisi bir ise de o kıssanın sıfatları birden çoktur. Cümlelerin her birindeki mana diğer cümlelerde bulunmayan bir manadır.

548 Burada geçen tabirleri kısaca açıklayalım:
Hâşir: İnsanların ayakları üzerinde -yani kendisinden sonra- haşr edilecek kişi olması:
Âkib: Kendisinden sonra herhangi bir peygamberin gelmeyecek olması:
Mukaffi: Kendisinden önceki peygamberlerden sonra ve onların izinden gelmiş olması:
Nebiyyurrahme: Rahmet peygamberi olması:
Nebiyyuttevbe: Dininde tevbe kapılarının açık olduğu ve Kıyametten az öncesine kadar açık kalacağı peygamber olması:
Nebiyyülmelhame: Şeriatinde kıtal ve savaş hükümlerinin. yerine göre ruhsat ve emrinin bulunması. demektir. (Çeviren)

Kur'ân-ı Kerim'de kesinlikle tekrar yoktur. Bazı kimselerin söyledikleri Kur'ân-ı Kerim bir takım kıssaları sadece bir tanesi ile yetinmek mümkün olmakla birlikte tekrar etmiştir. Bundaki hikmet ise şudur: Arap heyetleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zaman zaman gelir müslümanlar onlara Kur'ân-ı Kerim'den bir şeyler okumayı öğretir. Bu da onlara kafi gelirdi. Yine değişik kabilelere değişik sûreler gönderirdi. Şâyet âyetler ve kıssalar bu şekilde tekrar edilir olmasaydı Mûsâ (aleyhisselâm) kıssası bir kavme, İsâ (aleyhisselâm) kıssası bir diğerine, Nuh (aleyhisselâm) kıssası bir başkasına düşerdi. Şanı yüce Allah ise bu kıssaları yeryüzünün değişik yerlerinde açıklayıp ünlendirmek ve onları herkesin işitmesini sağlamak istiyordu şeklindeki ifadeler ise şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'in gerçek değerinin farkına varamayanların ifadesidir. Ebu'l-Ferec (İbnu'l-Cevzi) ise "yüce Allah'ın mesâni: tekrar edilen" buyruğu ile ilgili olarak niye mesâni olup tekrar edildi diye sorulması üzerine bu cevabı vermekle yetinmiş bulunmaktadır. Buna dair geniş açıklamanın yapılacağı yer ise bir başka yerdir. Çünkü tesniye aslında çeşitlendirmek, ayrı ayrı türleri ortaya koymak demektir. Bu aynı zamanda bütün kısımların tamamını göstermektir. Bundan dolayı seleften kimileri: Bunlardan maksat kasemler ve meseller'dir demişlerdir.][549]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah insan türüne hitap ettiği zaman nebileri tür olarak sözkonusu eder, onların getirdiklerinin türünü de tespit eder. Mûsâ (aleyhisselâm)'ın nübüvvetini kabul eden kitap ehline hitap ettiği zaman da onlara ondan sonra bir nebinin de sabit olduğunu dile getirerek hitap eder. Nitekim Bakara Sûresi'nde İsrailoğullarının Mûsâ (aleyhisselâm) ile birlikte başlarından geçenleri sözkonusu edip onlara üzerlerindeki nimetlerini yaptıkları kötülükleri ve o kötülükleri bağışlamış olduğunu ifade ettiği Bakara Sûresi'ndeki hitabında yüce Allah: *"Andolsun ki Biz, Mûsâ'ya o Kitabı verdik ve ondan sonra da birbiri ardınca peygamberler gönderdik. Meryemoğlu İsâ'ya da apaçık deliller (mûcizeler) verdik, onu Ruhu'l-Kudüs ile (yani temiz ruhla, Cebrail ile) destekledik. Demek size ne zaman bir peygamber nefislerinizin hevâsına uymayan bir şey getirirse; (ona uymayıp) büyüklenecek, kimini yalanlayacak, kimini de öldüreceksiniz ha!?"* (Bakara. 87) buyurduktan sonra Muhammed'i sözkonusu ederek: *"Önceden kendisi vasıtası ile kâfirlere karşı zafer istedikleri ve ellerindekini (Tevratı) doğrulayıcı bir Kitap onlara Allah tarafından gönderilince; işte o tanıdıkları (Peygamber) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın laneti kâfirler üzerinedir. Allah'ın kullarından dilediği kimseye lütfundan (Kitap) indirmesini kıskanarak, Allah'ın indir-*

549 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 166-169.

diklerini inkâr etmek karşılığında kendilerini değişip sattıkları şey (cehennem) ne kötüdür! Böylece gazap üstüne gazaba uğradılar. O kâfirler için ise hor kılan bir azap vardır." (Bakara. 89-90) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah onlara İsâ Mesih'den önce bir takım rasûller gönderdikten sonra onu kendilerine apaçık belgelerle/mucizelerle göndermiş olduğunu, kendilerinin ise kimi zaman rasûlleri öldürdüklerini, kimi zaman yalanladıklarını da ifade etmektedir. İsâ Mesih'i ise onlara apaçık deliller ile/mucizelerle göndermiş olduğunu zikretmesi ise onun kendisinden önceki peygamberlerden farklı olarak Tevrat şeriatindeki bazı hükümleri neshleri de getirmiş olmasından dolayıdır. Bundan ötürü onların böyle bir tutum takındıklarını (nübüvvetini kabul ettiklerini) sözkonusu etmemektedir. Ama Mûsâ (aleyhisselâm) hakkında ona kitabı verdiğini ifade etmiştir. Çünkü onlar Mûsâ (aleyhisselâm)'ın nübüvvetini ikrar ve kabul ediyorlardı. Fakat insanların ittifakı ile hem mana itibari ile kitabını tahrif ettiler hem de bazı zamanlarda ve bazı yerlerde lafızlarını tahrif ettiler.

Şanı yüce Allah da birkaç yerde Musa'yı apaçık âyetlerle/delillerle, mucizelerle peygamber olarak gönderdiğini zikretmektedir. Ona seslendiği zamana dair şöyle buyurmaktadır: "- *"Ve asanı da yere bırak." Onu ufak bir yılan gibi hareket ediyor görünce arkasına bakmadan dönüp kaçtı."* (Kasas. 31); *""Korkma ey Musa, çünkü benim katımda rasûller korkmaz. "Zulmedenler müstesnâ. Sonra da kötü halini iyilikle değiştirene muhakkak ben mağfiret ve rahmet ediciyim. "Elini de yakana sok. Firavun'a ve kavmine dokuz mucize arasında olmak üzere kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Şüphesiz onlar fâsık bir topluluktular."* (Neml. 10-12) Kasas Sûresi'nde de: *""Ey Musa, geri gel ve korkma, çünkü sen güven altında olanlardansın. Elini yakana sok. Hastalıksız, bembeyaz çıkacaktır ve ürkmeden dolayı koltuğunun altına koy. İşte bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki burhandır. Çünkü onlar fâsık bir kavimdirler."* (Kasas. 31-32) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Biz de onlara ayrı ayrı âyetler (mûcizeler) olmak üzere başlarına tûfân, çekirge, haşarât, kurbağalar ve kan gönderdik. Fakat yine büyüklük tasladılar. Onlar günahkâr bir topluluk idiler."* (A'raf. 133) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah Nuh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb gibi rasûllerin kıssalarını ve kendilerine yardım edip düşmanlarını helak ettiğini kıssa olarak anlattıktan sonra genel olarak nebileri sözkonusu ederek: *"Biz, hangi memlekete bir peygamber gönderdiysek halkını yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka fakirlik, sıkıntı ve hastalığa uğratmışızdır."* (A'raf. 94) buyruğundan itibaren *"Yeryüzüne sahiplerinden sonra mirasçı olanlar, hâlâ şunu açıkça anlamadılar mı?: Eğer Biz dileseydik onları da günahlarından ötürü azaplandırır, kalplerini mühürlerdik de (kalpleri) işitmez*

oluverirlerdi. İşte o beldelerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Gerçekten peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat daha önce yalanladıkları şeylere iman etmediler. İşte Allah kâfirlerin kalplerini böyle mühürler. Onların çoğunda ahde vefa bulamadık. Onların çoğunu gerçekten fâsık kimseler bulduk." (Âyet 100-102) buyurarak kendilerini helak ettiği bütün ülke ahalilerine rasûllerinin apaçık delillerle/mucizelerle gelmiş olduklarını haber vermektedir. Fakat onların sonradan gelenleri kendilerinden önce gelmiş olanlara benzemiş bulunuyorlar. Çünkü bunlar da onların benzerlerinin yalanladıkları şeylere iman edecek değillerdi.

İşte yüce Allah kafirlerin kalplerini böylece mühürler. Bu da yüce Allah'ın: *"Onlardan öncekilere gelen rasûllerin her birine de mutlaka böylece: Sihirbaz yahut deli, derlerdi."* (Zâriyât, 52) buyruğu gibidir. Yine yüce Allah kıssayı zikrettiği esnada: *"Sonra onların (o peygamberlerin) ardından Mûsâ'yı âyetlerimiz (mûcizelerimiz) le Firavun'a ve (kavminin) ileri gelenlerine (mele'ine) gönderdik. Onlarsa bu âyetlere karşı zâlimlik ettiler. Fesatçıların sonu nice oldu; bir bak!"* (A'raf, 103) buyurmak sûretiyle Allah'tan apaçık bir belge ile gelmiş olduğunu haber vermektedir. Yani o Allah'tan kendisinin doğruluğuna ve onun tarafından gönderilmiş bir rasûl olduğuna dair kesin bir delil, bir belge ve bir işaret, bir alamet ile gelmiş bulunmaktadır. Buradaki "Rabbiniz" buyruğu rasûl ve "âyet" ile alakalıdır. Mesela filan kişi filandan bir alamet ile gelmiştir denilir. Bu durumda alamet de ondan gelmiş rasûl de onun tarafından âyet de onun tarafından gönderilmiş bulunmaktadır.

Nitekim yüce Allah: *"İşte bu ikisi Rabbinden gelmiş iki burhan/kesin delildir."* (Kasas, 32) buyurmaktadır. Bu da rasûllerin her birinin ve rasûllerin getirdikleri her bir âyetin mucize ve delilin yüce Allah'tan geldiğine delildir. Firavun ona: Eğer sen bir âyet/mucize, belge ile gelmiş isen ve doğru söyleyenlerden isen haydi onu getir demişti. Şanı yüce Allah kıssayı ve ona karşı sihir ile meydan okumayı zikretti ve sonunda şöyle buyurdu: *"Biz de Mûsâ'ya: "Asânı bırak" diye vahyettik. Bir de ne görsünler, (bir ejderha olan asâ) onların uydurup düzdüklerini yakalayıp yutuyor. İşte böylece, hak yerini buldu, onların yapmakta oldukları şeyler de boşa çıkıp gitti. Artık oracıkta yenilmiş oldular, küçülmüşler olarak geri döndüler. - Sihirbazlar ise hep birden secdeye kapandılar. Dediler ki: "Âlemlerin Rabbine iman ettik; Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine." Firavun: "Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz? Bu, şüphe yok ki ahâlisini oradan çıkarmanız için şehirde kurduğunuz gizli bir tuzaktır. Yakında bileceksiniz." dedi. "Mutlaka ellerinizi, ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sonra da muhakkak topunuzu astıra-*

cağım." "Biz, muhakkak Rabbimize dönücüleriz." dediler. "Sen bizden ancak, Rabbimizin âyetlerine, onlar bize geldiğinde iman ettik diye intikam alıyorsun. Ya Rabb, üzerimize sabır yağdır ve müslümanlar olarak canımızı al!"." (A'râf, 117-126)[550] Yüce Allah burada sihirbazların Rabblerinin âyetlerinin kendilerine gelmesi üzerine o âyetlere iman ettiklerini zikretmektedir. Onlar insanlar arasında büyücülüğü, sihri en iyi bilenlerdi. Bu âyetlerin Musa'nın dediği gibi Allah'tan gelen âyetler olduğunu kesin olarak bilmişlerdir. Nitekim Mûsâ (aleyhisselâm) da şöyle demişti: *"Gerçekten size Rabbinizden apaçık bir delil ile geldim."* (A'râf, 105) buyruklarından itibaren *"Biz de onlara ayrı ayrı âyetler (mûcizeler) olmak üzere başlarına tûfân, çekirge, haşarât, kurbağalar ve kan gönderdik. Fakat yine büyüklük tasladılar. Onlar günahkâr bir topluluk idiler."* (A'râf, 133) buyruklarına ve: *"Artık Biz de âyetlerimizi yalanlamaları, onları umursamamaları yüzünden kendilerinden intikam aldık ve hepsini denizde boğduk."* (A'râf, 136) buyurmuştur.

Burada âyetlerden maksat indirilmiş bir kitap değildir. Çünkü Mûsâ Firavuna gittiği zaman henüz Tevrat indirilmiş değildi. Çünkü Tevrat ancak Firavunun suda boğulmasından ve İsrailoğullarının kurtarılmasından sonra inmişti. O vakit gereğince amel edecekleri bir şeriate ihtiyaçları olmuştu. Yüce Allah: *"Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Musa'ya kitabı insanlara basiretler, hidâyet ve rahmet olmak üzere verdik."* (Kasas, 43) buyurmaktadır. Fakat onların onun âyetlerini yalanlamaları ve Allah'tan gelmiş bir âyet olmalarını inkâr edip bunların bir sihir olduklarını söylemelerinin sözkonusu olduğunu görüyoruz. Nitekim yüce Allah: *"Ve dediler ki: "Bizi büyülemek için her ne mûcize getirirsen sana asla iman edecek değiliz.""* (A'raf, 132) buyruğu ile onların durumuna dair haber vermektedir. Kendileri ise bu âyetlerden gaflet içinde idiler. Onlardan gereği gibi öğüt almadılar.

Mûsâ (aleyhisselâm)'ın doğruluğuna ve Allah tarafından gönderilmiş bir rasûl olduğuna dair delil oluşları üzerinde iyiden iyiye düşünmediler. Çünkü yalanlamak tasdik etmenin zıddıdır. Onlardan gafil kalmak ise onlar üzerinde düşünmenin zıddıdır. Bundan ötürü şöyle denilmiştir: Nazar/düşünmek aklın çeşitli gaflet (sebeplerin)den soyutlanması demektir. Aklın görülen şey üzerinde odaklanması olduğu da söylenmiştir. Birincisi talebi nazar/düşünmedir. Bu da hakka delalet eden şeyi aramak araştırmaktır. İkincisi ise istidlali nazar/düşünmektir. Bu da kişiyi hakka ulaştıran delil üzerinde düşünmesidir. İşte ilim gerektiren nazar/düşünme bu ikincisidir. Allah'ın onları âyetlerinden gaflette olmaları dolayısıyla

550 Elimizdeki tercümeye esas baskıda zikredilen bu âyet-i kerimeler adeti üzere âyet-i kerimelerin özel klişeleri konularak kaydedilmeyip düz bir metin gibi zikredilmiştir. (Çeviren)

yermesi ise hem onlar üzerinde nazar edip düşünmeyi hem de onlar için dikkatle yoğunlaşıp düşünmeyi ihtiva eder. Âyetlerin tezekkür edilmesi/hatırlanması ise onlardan gaflette olmanın zıddıdır. Bunlar muayyen bir takım âyetlerdi. Eğer akıl onlardan gafletten soyutlanıp onlar üzerinde düşünmeye odaklanacak olursa kişi onlar hakkında gerekli bilgiyi elde eder. Bazı hallerde onlara dair bilgi hâsıl olmakla birlikte hevâsından ötürü onlara uyması imkânsız olabilir. Nitekim Firavun kavmi hakkında: *"Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler."* (Neml. 14) buyurmuştur.

Şüphesiz hak açıkça ortaya çıktığı taktirde kesinlikle bilinen bir husus olur. Açık âyetler ve deliller de gereklerine zorunlu olarak delalet ederler. Fakat hevâya uymak onları doğrulamayı ve onları bilmenin gerektirdiği şeye uymayı engeller. Bu durum ise bütün yalanlayıcıların genel halidir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve Mûsâ (aleyhisselâm) ile diğerlerini yalanlayanların durumu gibi. Onlar bu iki rasûlün doğru olduklarını kesin olarak bilmişlerdi. Çünkü doğruluklarının belgeleri ve çok sayıdaki delilleri açıkça ortada idi. Fakat hevâlarına uymak onları alıkoydu. Yüce Allah: *"Onlar aslında seni yalanlamıyorlarmış; fakat o zâlimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."* (En'am. 33) buyurmaktadır. Firavun kavmi hakkında da: *"Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak. Andolsun Biz Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. İkisi de: "Bizi mümin kullarının pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun." dediler."* (Neml. 14-15) buyurmuştur. Bundan dolayı yüce Allah *"Onlardan gafil idiler."* buyurmaktadır.

Yani onlar bu âyetlerin hak olduğunu bildikleri halde insanın bildiği şeylerden gaflete düşmesi gibi onlardan gaflete düştüler. Yüce Allah'ı zikretmekten gaflete düşmek de bunun gibidir. Yüce Allah: *"Kalplerine bizi anmaktan yana gaflet verdiğimiz hevâ ve heveslerine uymuş, işinde haddini aşmış kimselere de itaat etme."* (Kehf. 28); *"Rabbini içinden yalvararak ve (azabından) korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an ve gâfillerden olma."* (A'raf. 205); *"Muhakkak ki Bize kavuşmayı ummayanlar, dünya hayatıyla yetinip ona bağlananlar ve (bunca) âyetlerimizden habersiz bulunanlar (var ya); işte onların, kazandıkları yüzünden, varacakları yer ateştir."* (Yunus. 7-8) buyurmaktadır. İşte şanı yüce Allah orada âyetlerinden gafil olanları sözkonusu ettiği gibi burada da zikretmektedir. Orada onları âyetlerden gafil olmakla birlikte âyetleri yalanlamakla nitelendirmektedir. Gafletin zıttı ise tezekkürdür/hatırlamaktır. Onun (yüce Allah'ın) âyetlerini hatırlamak ise onları bilmeyi ve onların hatırda tutulmalarını gerektirir. Bu ise onlara tabi olmayı gerektirir. Kişiye bir hevânın engel olması hali müstesna. Yüce Allah: *"Çünkü Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü*

akıl etmeyen sağır ve dilsizlerdir. Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi." (Enfâl. 22-23) buyurmaktadır. O halde şanı yüce Allah eğer onlardan -hakka yönelmek demek olan- bir hayır olduğunu bilmiş olsaydı onların bunu anlamalarını sağlardı. Fakat onlarda hayır diye bir şey yoktur. Eğer anlamalarını sağlamış olsaydı bile yine yüz çevirerek arkalarını dönüp giderlerdi.

Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz Musa'yı âyetlerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. "Muhakkak ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği rasûlüyüm." dedi. Onlara âyetlerimizle geldiğinde onlar bunlara gülüverdiler. Bizim onlara gösterdiğimiz her bir âyet mutlaka diğerinden büyük idi. Onları belki dönerler diye azap ile aldık."* (Zuhruf. 46-48) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah geçenler dışında birden çok yerde göndermiş olduğu nübüvvetin delil ve belgeleri olan âyetleri/mucizeleri çokça zikretmiş bulunmaktadır.

Şu buyruklarda olduğu gibi: *""Artık ona varıp deyiniz ki: Muhakkak biz senin Rabbin tarafından gönderilmiş rasûlleriz. Artık İsrailoğullarını bizimle gönder. Onlara azap etme. Biz sana Rabbin tarafından bir âyet ile geldik. Selâm olsun hidâyete uyanlara! "Gerçekten bize: Muhakkak azap yalanlayan ve yüz çevirenler üzerinedir, diye vahyolundu." "Sizin Rabbiniz kimdir ey Musa" dedi. "Rabbimiz, bütün her şeye hilkatini verip, sonra da doğru yolu gösterendir." dedi. "Geçmiş asırlar halkının halleri nicedir." dedi. Dedi ki: "Onların bilgisi Rabbimin yanında bir kitaptadır. Rabbim yanılmaz ve unutmaz." O yeryüzünü size bir döşek yapan, sizin için orada yollar açan ve gökten yağmur yağdırandır. Biz onunla çeşitli bitkilerden çifter çifter çıkardık. Siz de yeyiniz, davarlarınıza da yediriniz. Şüphe yok ki bunlarda tam akıl sahipleri için âyetler vardır. Biz sizi ondan yarattık, sizi ona iade ederiz. Bir kere daha sizi yine ondan çıkarırız. Andolsun biz ona âyetlerimizin hepsini gösterdik de o yalanladı ve yüz çevirdi. "Sen büyünle bizi topraklarımızdan çıkarmaya mı geldin, ey Musa!" dedi. "Andolsun biz de sana senin büyün gibi bir büyü getiririz."* (Taha. 47-58) ve *"Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni asla üstün tutmayız."* (Taha. 72)'e kadar. Yine yüce Allah: *"İsrailoğullarına peygamber olarak gönderecek (ve şöyle diyecektir): "Gerçekten ben size Rabbinizden bir âyet getirdim."* (Âl-i İmrân. 49) ve: *"Rabbinden bize bir mucize getirmeli değil miydi, dediler. Daha önceki sahifelerde bulunan apaçık deliller onlara gelmedi mi ki?"* (Taha, 133) buyurmaktadır.

Buna göre nübüvvetin delil ve belgelerini teşkil eden âyetler yüce Allah tarafından rasûlü kendisinin elçi olarak gönderdiğine dair verdiği âyetler/mucize-

ler ve alametlerdir. Aynı şekilde onun kelamını teşkil eden âyetler de kullarına verdiği haberleri onlara verdiği emirlerini ihtiva eden kelamıdır. Bu âyetlerde de bilgilendirmek ve zorunlu olarak yükümlü kılmak vardır. Aynı şekilde nübüvvetin delilleri de onun tarafından gönderilmiş âyetlerdir. Bu âyetler de kullarına bunun onun rasûlü olduğuna dair verdiği haberi ve ona itaat etmeleri gerektiğini bildiren emrini ihtiva etmektedir. Bu âyetlerde de hem bildirmek hem de zorunlu olarak yükümlü kılmak vardır.

Yalanlayıcılar sözlü âyetlerinin onun kelamı olmadığını, ondan gelmediğini, aksine bir insan sözü olduğunu iddia ettikleri gibi rasûlün de bu âyetleri iftira edip uydurduğunu yahut da onunla beraber olanların bu uydurmayı yaptıklarını ya da bu âyetleri başkasından öğrendiklerini iddia ederler. İşte aynı şekilde fiili âyetler/mucizeler hakkında da bunların bu rasûlün onun rasûlü olduğuna dair onun bir âyeti, bir alameti ve bir delaleti olmadığını aksine bunlar rasûlün yaptığı şeylerden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu bakımdan o yalanlanmıştır. Bu diğer âyetler ise yaratılmışların yaptığı işlerden olmakla birlikte hayret verici şeylerdir. Bu sebeple bunlar insanların kendileri ile büyülediği bir sihirdir. Bundan ötürü yalanlayıcılar arasından bunların Allah'tan geldiğini söyleyen olmamıştır. Bunun yerine o bunlar vasıtasıyla seni tasdik edelim diye bunları yaratmış değildir. Hatta o bunları herhangi bir şey için de yaratmamıştır yahut yaratmış değildir demişlerdir. Eğer sen yalan söylüyor isen şüphesiz bunun gibi şeyleri -onlarla insanların sapıtması için- yalanlayıcılar eliyle de yaratabilir.

Şüphesiz böyle bir söz eğer söyleniyor ise elbetteki çok çirkindir. Çünkü bu söz çirkin olduğu gibi yalanlayıcılar arasında şöyle diyen de olmamıştır: Şüphesiz kelam Allah'ın kelamıdır. Ancak bu bir yalandır. Çünkü yalan yaratılmışlar tarafından söylenince çirkin olmakla birlikte yaratıcıdan gelen hiçbir şey çirkin görülemez.

Bunun böyle olmasına sebep ise bütün Âdemoğullarının fıtratları gereği kesinlikle şunu bilmiş olduklarından dolayıdır: Şanı yüce Allah ne yalan söyler ne de çirkin işler yapar. O hiçbir yalancıyı onunla insanları saptırmak maksadıyla âyetini yalanlayan kimseleri desteklemez. Fakat onlar bunun yerine bu Allah'tan gelmiş bir âyettir demediler. Aksine bu senin gösterdiğin bir sihirdir dediler. Kendileri ise şanı yüce Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu bilmeleri ihtimali bulunmakla birlikte insanların yaptıkları işler ile kendi amelleri ile ulaştıkları işler ve herhangi bir yolla ulaşmalarına güçlerinin yetmediği işler arasında da bir fark olduğu gibi yine yüce Allah'ın sihir gibi rasûlleri tasdik etmekten başka bir maksatla yaratmış olduğu şeyler arasında bir fark olduğunu bilirler.

Çünkü bu Âdemoğulları arasında hep bilinegelen bir şeydir. Onlar herhangi bir nebi için bu işi bir âyet ve bir alamet olarak yaratmayacağını da bilirler. Çünkü bu nebilerden başkaları için de var edilen alışılagelmiş bir şey idi. Her ne kadar bu işi bilmeyenlere göre hayret verici ve alışılmışın dışında bir iş olsa bile. Fakat yalanlayıcılar rasûllerden âyetler/mucizeler getirmelerini istiyorlardı. Firavun'un: *"Doğru söyleyenlerden isen haydi onu getir."* (A'raf, 106) demesi ile Salih'in kavminin ona: *"Sen muhakkak aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin. Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bir âyet getir."* (Şuarâ, 153-154) demeleri gibi. Nebiler âyetleri getirerek geliyorlardı. Bu âyetler apaçık idi. Fakat açıkça görülen bilinen bir hakka karşı inat edenin yalanladığı gibi onlar da bunları yalanlıyorlardı. Tıpkı Firavunun bu bir sihirbazdır demesi gibi. Sihirbazlar yenilip iman edip bunun Allah'tan gelmiş bir mucize olduğunu itiraf ettikleri zaman da Firavun onlara: *"Muhakkak ki o size büyücülüğü öğreten büyüğünüzdür."* (Taha, 71) ve: *"Bu, şüphe yok ki ahâlisini oradan çıkarmanız için şehirde kurduğunuz gizli bir tuzaktır."* (A'raf, 123) demişti. Bu ise apaçık bir yalandır. Çünkü Mûsâ Şam tarafından gelmiş ve hiçbir zaman sihirbazlarla bir araya gelmemişti. Aksine Firavun onları bir araya getirmişti. Musa'nın dini ne sihirbazların dini idi ne de onların maksatları onun güttüğü bir maksat idi. Aksine onlar ve o en ileri derecede düşman ve farklı kimseler idiler.

Diğer sihirbazlarla kahinlerin durumu da böyledir. Halbuki onları en çok yerenler ve onların öldürülmelerini emredenler nebilerdir. Ama diğer taraftan nebiler birbirlerini tasdik eder, biri diğerlerine iman etmenin gerekli olduğunu ifade eder. Onlar bir nebinin dahi yalanlayıcılarının öldürülmesini emrettikleri gibi sihirbazların da öldürülmelerini, sihirbazlara iman edenlerin de öldürülmelerini emrederler. Sihirbazlar birbirlerini yererken nebilerin biri diğerini tasdik eder. Nebiler bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmeyi, doğruluğu ve adaleti emrederler. Şirkten, müşriklerden uzak olduklarını ortaya koyarlar. Bunlar ise müşrikleri severler, onları veli/dost edinirler. Tevhid ve adalet ehli kimselerden nefret ederler. İşte bunlar meleklerle şeytanların birbirlerine düşman oldukları gibi birbirine düşman iki türdür. Nitekim yüce Allah: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı bir takım sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen de onları iftiraları ile başbaşa bırak. Tâ ki âhirete iman etmeyenlerin kalpleri ona meyletsin, bir de ondan hoşnut olsunlar ve kazanabildiklerini kazansınlar."* (En'am, 112-113) buyurmaktadır.

Buna göre peygamberi bir sihirbaz yahut bir deli kabul eden bir kimse sihirbazı ya da deliyi bir peygamber kabul eden kişi ile aynı durumdadır. Bu ise en büyük bir iftira ve farklı zıtları birbirine eşit görmenin en ileri derecesidir.

Böyle bir bakış akıllı bir kimseyi deli, deli bir kimseyi akıllı kabul edenin söylediğinden yahut da cahili alim, alimi cahil kabul edenin dediğinden daha kötü bir iddiadır. Çünkü nebi ile sihirbaz ve deli arasındaki fark akıllı ile deli, alim ile cahil arasındaki farktan çok daha büyüktür. Mûsâ -Allah'ın salat ve selâmları ona- kendisinden sonra gelecek doğru sözlü nebilerin tasdik edilmesini emrettiği gibi yalancıların yalanlanmasını da emretmiştir. Sihirbazların ise öldürülmelerini emretmiştir. Tevrat'ta da şöyle denilmektedir: "Ben İsrailoğullarına kendi kardeşleri arasından senin gibi bir nebi getireceğim, benim sözümü onun ağzına koyacağım ve hepiniz onu işiteceksiniz." Bu ise ondan sonra gelecek peygamberlere itaat etmeyi gerektirmektedir. Diğer taraftan insanlar arasında bu kişinin kim olduğunu tayin edenler de vardır. Yahudiler bu Yûşâ'dır derler. Hristiyanlar bu Mesih'dir derler. Bazı müslümanlar da bu da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir derler. Buna dair çok sayıda da delil gösterirler. Sözkonusu bu deliller daha başka bir yerde zikredilmiş bulunmaktadır. Aralarından bunun bir cins isim olduğunu ve yahudilerin yaptığı ve (şeriatlerin) nesh edilmesini inkâr ettikleri gibi yapıp kendisinden sonra gelecek nebileri yalanlamamaları için her bir nebi hakkında olduğunu söylemişlerdir. Bu görüş doğruya daha yakındır. Böylelikle bunun kapsamına Mesih de, Muhammed (aleyhisselâm) de ve onlardan önce gelmiş olan İsrailoğullarının nebileri de girer. Çünkü maksat onlara nebileri tasdik edip onlara itaat etmenin emredilmesidir. Şanı yüce Allah'ın nebileri üzerine kelamını indirdiğini anlatmaktır. Buna göre onların (nebilerin) söyledikleri Allah'tan dinledikleri kelamıdır. Buna dair geniş açıklama ise bir başka yerde yapılmıştır.][551]

كِتَابٌ أُنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

2. "(Bu) kendisiyle (kâfirleri) uyarman, müminlere de öğüt almaları için sana indirilen bir Kitaptır. Sakın ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*(Bu) kendisiyle (kâfirleri) uyarman, müminlere de öğüt almaları için sana indirilen bir Kitaptır. Sakın ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın. Rabbinizden size indirilene uyun, ondan başka velilere uymayın.*" (Âyet 2-3) buyurmak sûretiyle indirmiş olduğu kitabı ve hikmeti izlemeyi farz kılarak onun dışında herhangi bir kimsenin izinden gitmeyi de yasaklamış bulunmaktadır.][552]

551 en-Nübuvvât, 155-160.
552 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 67.

اتَّبِعُوا مَآ أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَآءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

3. "Rabbinizden size indirilene uyun. O'ndan başka velilere uymayın. Ne kadar az öğüt tutuyorsunuz!"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Rabbinizden size indirilene uyun. O'ndan başka velilere uymayın. Ne kadar az öğüt tutuyorsunuz!"* buyurarak indirmiş olduğu buyrukların izinden gitmeyi emir buyurmakta ve bunun zıddı olan şeyleri yasaklamaktadır. Bu ise onun dışındaki velilere uymaktır. Çünkü bunlardan birisine uymayan bir kimse diğerine uyacak demektir. Bundan ötürü yüce Allah: *"Müminlerin yolundan başkasını izleyen."* (Nisa, 115) buyurmaktadır. İlim adamları der ki: Onların yollarını izlemeyen bir kimse onlardan başkalarının yollarını izlemiş olur. Böylelikle onlar bunu müminlerin yolunu izlemenin vacip/farz olduğuna delil göstermiş olmaktadırlar. Çünkü üzerinde icma etmiş oldukları bir şeyin dışına çıkmak yetkisi hiçkimsede yoktur.][553]

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾

6. "Andolsun ki, kendilerine peygamber gönderilenlere de soracağız, gönderilen peygamberlere de soracağız."

Tefsiri:

[Bundan dolayı ilim ehli olan kitap ve sünnet alimleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dışındaki her bir kişinin sözünün bir kısmının alınıp bir kısmının terk edilebileceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Bundan tek istisna Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Onun haber verdiği her hususta tasdik edilmesi ve emrettiği her bir işte ona itaat edilmesi icab eder. Çünkü o hevâsından konuşmayan masum/vahiy ve risaleti tebliğde hatadan korunmuş kimsedir. Onun (rasûl olarak) söyleyip yaptıkları ancak ona vahyedilen bir vahiydir. Kıyamet gününde kendisi ile ilgili insanların sorgulanacağı kişi de odur. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki, kendilerine peygamber gönderilenlere de soracağız, gönderilen peygamberlere de soracağız."* (Âyet 6) buyurmuştur.][554]

553 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 173.
554 Minhâcü's-Sünne, VI, 190-191.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki, kendilerine peygamber gönderilenlere de soracağız, gönderilen peygamberlere de soracağız."* buyurmaktadır. Ebu'l-Âliyye dedi ki: Bunlar iki haslet olup herkese bu iki hususa dair soru sorulacaktır: Sen kime ibadet ediyordun ve rasûllere ne şekilde cevap verdin diye sorulacaktır.[555]][556]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki, kendilerine peygamber gönderilenlere de soracağız, gönderilen peygamberlere de soracağız."* (Âyet 6) buyruğunda belirtildiği üzere kulunu hesaba çekmesi kaçınılmaz bir husustur.][557]

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٓائِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا
إِلَّٓا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾

11. *"Andolsun ki sizi yarattık, sonra da size şekil verdik. Sonra da meleklere: "Âdem'e secde edin!" dedik. İblis müstesnâ hemen secde ettiler. O ise, secde edenlerden olmadı."*

Tefsiri:

[Bu ise yüce Allah'ın: *"Andolsun ki sizi yarattık, sonra size şekil/sûret verdik, sonra da meleklere: Âdem'e secde edin dedik. İblis müstesna hemen secde ettiler."* buyruğuna benzemektedir. Bu buyruk yüce Allah'ın meleklere Âdem'e secde etme emrini ezelde değil de Âdem'i yarattıktan sonra vermiş olduğu hususunda gâyet açıktır.][558]

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ
وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

12. *"(Yüce Allah) buyurdu ki: "Ben sana emrettiğim halde seni secde etmekten alıkoyan nedir?" Dedi ki: "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın."*

555 Bk. Câmiu'l-Mesâil. I. 24; Taberani. Tefsir. XIV. 141.
556 en-Nübuvvât. 58.
557 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 615.
558 Câmiu'l-Mesâil. II. 10.

Tefsiri:

Şeyhu'l-İslâm Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ben ondan daha hayırlıyım, beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın."* buyruğunda gösterdiği delil bâtıl/geçersiz bir delildir. Çünkü o nassa kıyas ile karşı çıkıp itiraz etmiştir. Bundan ötürü seleften bazıları şöyle demiştir: İlk kıyas yapan kişi iblistir. Güneşe ve aya ancak yapılan kıyaslar sebebi ile ibadet edilmiştir.

İblisin getirdiği bu delilin aklî bakımdan tutarsızlığı beş şekilde ortaya çıkmaktadır:

1. O ateşin çamurdan hayırlı olduğunu iddia etmiştir. Bu ise kabul edilemeyebilir. Çünkü çamurda sükûnet, vakar, istikrar, sebat, birbirini tutmak ve benzeri özellikler varken ateşte hafiflik, keskinlik, gelişigüzellik özellikleri vardır. Çamurda su ve toprak bulunur.

2. Ateşin çamurdan hayırlı olması halinde bile daha üstün olan bir maddeden yaratılmış olanın daha üstün olması icab etmez. Çünkü fer/dal bazen aslında bulunmayan özelliklere sahip bulunabilir. İşte topraktan hayvan, madenler ve bitkiler yaratılmaktadır ki bunlar topraktan hayırlıdır. İnsanın aslının üstünlüğünü başkasından üstün olduğuna delil göstermek iblisin ileri sürdüğü tutarsız bir delildir. Bu aynı zamanda nesebleriyle başkalarına karşı övünenlerin ileri sürdükleri bir delildir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: "Amelinin kendisini yeterli kıldığı bir kimseyi nesebi ulaşması gereken ileri yerlere taşımaz." buyurmaktadır.[559]

3. Âdem çamurdan yaratılmış olsa dahi içine kutsal ruhun üflenmesi sebebi ile şereflendirilmesine neden olan bir duruma gelmiş olmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"O halde onun yaratılışını tamamlayıp da ona ruhumdan üflediğim zaman siz de derhal onun için secdeye kapanın."* (Hicr, 29) buyurmakta ve ona secde etme emrini ruhundan ona üflemesi ile alakalı olarak sözkonusu etmektedir. İşte onun üstün kılınmasını gerektiren husus ibliste benzeri bulunmayan bu şerefli ve üstün manadan dolayıdır.

4. Âdem yüce Allah'ın elleri ile yaratılmıştır. Nitekim O: *"Kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu?"* (Sâd, 75) buyurmaktadır. Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mursel olarak ve Abdullah b. Amr'dan meleklere üstün kılınması ile alakalı nakledilen rivâyeti andırmaktadır. Melekler: Rabbim sen

559 Müslim, 2699'da ancak: "Amelinin geciktirip geride bıraktığı kimseyi nesebi hızlandırarak ileri götürmez" lafzı ile rivâyet etmiştir.

Âdemoğullarına dünyayı yarattın. Onlar orada yiyor, içiyor, giyiniyor ve evleniyorlar. Onlara dünyayı verdiğin gibi ahireti de bize ver dediler. Şanı yüce Allah: Hayır, bunu yapmam buyurdu. Tekrar bu isteklerini arz ettiler. O yine: Hayır bunu yapmam buyurup şunları ekledi: İzzetime yemin ederim ki ellerimle yarattıklarım arasından salih kimseleri kendisine ol demem üzerine oluveren kimse gibi kılmayacağım buyurdu.[560]

5. İblisin daha faziletli olduğu varsayılsa dahi şöyle denilebilir. Fazilet itibari ile daha aşağıda bulunan kimseye daha faziletli olanın ikramda bulunması karşı çıkılacak kabul edilemeyecek bir şey değildir.][561]

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾

13. "Buyurdu ki: Öyleyse hemen in oradan. Artık orada kibirlenmek haddin değildir. Hemen çık git. Çünkü sen aşağılıklardansın."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Öyleyse hemen in oradan. Artık orada kibirlenmek haddin değildir."* buyruğu bu hüküm gereğince cennetin özel olarak semada bulunduğunu beyan etmiş bulunmaktadır. Çünkü *"oradan"* buyruğundaki zamir lafızda zikredilmemiş fakat bilinen bir şeyin yerine kullanılmıştır. Bu ise yüce Allah'ın: *"Öyle ise herhangi bir şehre çekip gidin. İstediğiniz şey orada size verilecek."* (Bakara, 61) buyruğundan farklıdır. Çünkü orada nereye gidecekleri zikredilmemektedir. Burada ise *"inin"* (Bakara, 36) buyurmaktadır. Çünkü hubut (inmek) yukarıdan aşağıya gerçekleşir. İsrailoğullarının bulunduğu "serat" toprakları ise inip yerleşecekleri o Mısır denilen yere yüksekten bakan seratın/yüksekçe yerin karşısında bulunuyordu. Bir dağdan bir vadiye inen kimsenin durumunu anlatmak için de "hebeta: indi" fiili kullanılır.][562]

قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

16. "(İblis) dedi ki: Beni azgınlığa ittiğin için, ben de andolsun Senin doğru yolunda onlara engel olacağım."

560 Beyhaki, el-Esmau Ve's-Sıfat, II, 46.
561 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 5-6.
562 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 348.

Tefsiri:

[Hacc ibadetleri katıksız bir ibadet, sırf bir itaat, nefislerin zilletini arz etmesi, izzetten ve alışılagelmiş işlerden çıkıp soyutlanmak olup bu ibadette nefislerin herhangi bir payları bulunmadığı için bazen şeytan insanın gözünde bunu çirkin gösterip bunu yapmamasını telkin edebilir. Bundan dolayı da o: *"Senin doğru yolunda andolsun ben de onlara engel olacağım."* demiştir. İlim ehlinden biri bu hacc yoludur demiştir.][563]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gayy/doğru yoldan uzaklaşıp azgınlaşmak yalnızca mide ve ferc arzuları hakkında özel değildir. Aksine bu midelerin, fercierin arzuları hakkında başkanlık, kibir, üstün gelmek ve bunların dışındaki arzular hakkında da kullanılır. O halde bu hevâya tabi olmak demektir. Böyle bir işin hevâ olduğuna inanmasa dahi. Bu yönüyle dalalet içerisinde olanın halinden farklıdır. O kendisinin iyilik yaptığını zanneder. Bundan dolayı iblis ilk azıp sapan kişidir. Nitekim yüce Allah: *"(İblis) dedi ki: Beni azgınlığa ittiğin için, ben de andolsun Senin doğru yolunda onlara engel olacağım. Sonra andolsun, önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım. Böylece çoğunu şükredenlerden bulamayacaksın."* (Âyet 16-17) ve: *"Rabbim dedi, beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (sana isyan etmeyi) süslü göstereceğim, onları toptan azdıracağım. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ."* (Hicr, 39-40) buyurmaktadır.][564]

ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ
وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾

17. "Sonra andolsun, önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım. Böylece çoğunu şükredenlerden bulamayacaksın."

Tefsiri:

[Kul kalbi ile Rabbine aşağı tarafa, sağa ve sola değil, yukarıya doğru yönelir. Nitekim İbn Abbas ve İkrime[565] Şanı yüce Allah'ın iblis hakkındaki: *"Sonra*

563 Şerhu'l-Umde, -hacc-, II, 633.
564 Câmiu'l-Mesâil, I, 234-235
565 İbn Cerir, 14382; ed-Durru'l-Mensur, III, 73'de de Lalekai ve Abd b. Humeyd tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir. Bu rivâyet İbn Abbas'dan gelmiştir. İkrime'den rivâyet ise bunu ed-Durru'l-Mensur, III, 73'de belirttiği üzere Ebu Şeyh rivâyet etmiştir.

andolsun, önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım. Böylece çoğunu şükredenlerden bulamayacaksın." (Âyet 17) buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Burada onların üstlerinden dememiştir. Çünkü Allah'ın onların üstlerinde olduğunu biliyordu.][566]

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ
مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّآ اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ
الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾

20. "Derken şeytan, kendilerine gizli bırakılmış avret yerlerini göstermek için onlara vesvese verdi ve: "Rabbiniz size bu ağacı ancak, iki melek yahut ebedî kalanlardan olmayasınız diye yasakladı" dedi."

Tefsiri:

[İblisin Âdem ile Havva'ya: *"Ancak iki melek yahut ebedi kalanlardan olmayasınız diye yasakladı"* ifadesinin takdiri: Olmanızı arzu etmediği yahut da olmamanız için şeklindedir. Şâyet onların iki melek olmaları iki beşer oluşlarından daha mükemmel bir durum olmamış olsaydı bununla onları kandırmaz ve kendilerinin yüksek durumda olduklarını da zannetmezlerdi. Bundan dolayı onların bu halleri ile birlikte ebediliği de sözkonusu etmiştir. Ebedi olan ise faniden daha faziletlidir. Melek ise Âdemoğlundan daha uzun ömürlüdür. Bu sebeple daha büyük bir ölçekte ibadet eder ve Âdemoğlundan daha faziletli olur.

Buna çeşitli bakımlardan cevap verilebilir:

1. Kadı'nın zikrettiğine göre: "Onun iki melek olmayasınız diye" ifadesi meleklerin onlardan daha hayırlı olduğunu ifade eden bir zandır. Nitekim bu zannı kendisinin Âdem'den daha hayırlı olduğunu zannetmesine benzer. Halbuki o bu zannında hatalı idi. Yine onun "ebedilerden olmayasanız diye" ifadesi de onun her ikisinin ebediliği tercih edeceklerini zannetmesinden dolayı söylediği bir sözüdür. Çünkü bu durumda çeşitli hastalıklardan, rahatsızlıklardan, ağrılardan, afetlerden ve ölümden esenlik sözkonusudur. Zira cennette ebedi kalan bir kimsenin durumu budur. Ancak bu nebilerden daha faziletli olacağı manasına getirilemez. Nitekim cennette yaratılmış bulunan hurilerle vildanın orada ebedi oldukları halde nebilerden faziletli olmadığını görüyoruz.

566 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye. II. 120.

2. Melek bazı bakımlardan daha üstündür. Aynı şekilde ebedilik de onlar tarafından (Âdem ile Havva tarafından) daha tercih edilen bir şey olduğundan ötürü ona meyl etmişlerdir.

3. Âdem ile Havva'nın o hali başlangıç durumları idi. Sonunda vardıkları durum değildi. Çünkü onlar sonunda herhangi bir yasağın bulunmadığı, beraberinde de arkasından da zevalin gelmeyeceği bir ebediliğe ulaşabilirler. Aynı şekilde onlar sonunda önceleri olmak istedikleri meleğin halinden daha üstün ve daha mükemmel bir hale de varabilirler. Bu husus gâyet açıktır.][567]

وَقَاسَمَهُمَآ إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾

21. "Ve: "Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim." diye de her ikisine yemin etti."

Tefsiri:

Merhum el-Kâsimî dedi ki:

[Şeyhu'l-İslâm Takiyyuddin İbn Teymiyye ve müteahhirûndan bir topluluk şöyle demişlerdir:

Doğrusu şudur: Allah'ın düşmanı Âdem (aleyhisselâm)'a kendisinin öğüt verdiğine dair yemin edip söylediklerini türlü te'kid edici ifadelerle pekiştirmiş oldu. Birincisi yemindir, ikincisi ise fiil cümlesi değil de isim cümlesini kullanmasıdır, üçüncüsü bu isim cümlesinin başına te'kid edatını getirmesidir, dördüncüsü ise haberde te'kid lamını kullanmasıdır, beşincisi ise sonradan meydana gelecek olan bir işe delalet eden bir fiil değil de bir ismu fail/etken ortaç kullanmış olmasıdır, altıncısı onda/ibliste pek az görülen bir hususa mamulün önce getirilip kullanmasıdır. Âdem de herhangi bir kimsenin yemini gamus türünden Allah adına yalan yere yemin edeceğini hiç düşünmediğinden onun doğru söylediğini zannetmişti. Böylelikle ondan yemesi halinde cennetten çıkmayacağı kanaatine sahip olmuş ve oradan yemekte eğer bir kötülük olsa dahi ebedi kalma maslahatının daha ağır bastığını görmüştü. Bir ihtimal onun yemin etmenin kötülüğünü bu esnada yapacağı bir özür dileme yahut tevbe ile telafi etme ihtimali de bulunabilirdi. Nitekim biz böyle bir bozuk tevili bir masiyet işlemeye kalkışan her müminin içinde bulabilmekteyiz.][568]

567 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 384-385.
568 el-Kasımi, Tefsir, II, 108-109.

فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَآ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَآ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾

22. "Nihâyet ikisini de aldatarak aşağıya düşürdü. Ağacı(n meyvesini) tattıklarında avret yerleri kendilerine göründü ve üzerlerine cennet yapraklarından üstüste koyarak örtmeye başladılar. Rabbleri her ikisine: "Ben size bu ağacı yasak etmedim mi ve size şeytan muhakkak sizin apaçık bir düşmanınızdır, demedim miydi?" diye seslendi."

Tefsiri:

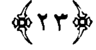
[Yüce Allah: *"Ağacı(n meyvesini) tattıklarında avret yerleri kendilerine göründü ve üzerlerine cennet yapraklarından üstüste koyarak örtmeye başladılar. Rabbleri her ikisine: "Ben size bu ağacı yasak etmedim mi ve size şeytan muhakkak sizin apaçık bir düşmanınızdır, demedim miydi?" diye seslendi."* buyurmaktadır. Bu ise Âdem ile Havva'nın o ağaçtan yedikleri zamandan önce kendilerine seslenmemiş olduğuna delildir.][569]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah birden çok âyet-i kerimede kullarına seslenmiş olduğunu haber vermektedir. Yüce Allah'ın: *"Biz ona Tur'un sağ tarafından seslendik."* (Meryem, 52); *"Onlara sesleneceği o günde: "İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?" diyecektir."* (Kasas, 62) ve: *"Rabbleri her ikisine: Ben size bu ağacı yasak etmedim mi? diye seslendi."* buyrukları gibi. Nida: Sesleniş Arap dilinde yüksek ses demektir. Nida ne hakikat anlamında ne de mecazi anlamda ses olmayan şey için kullanılmaz. Nida sesin bir türü olduğuna göre türe delalet eden bir şey zorunlu olarak cinse de delalet eder. Nitekim herhangi bir delil burada bir insanın olduğunu ortaya koyacak olursa orada bir hayvan/canlı olduğu da bilinmiş olur.][570]

569 Câmiu'l-Mesâil, II, 12.
570 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 530-531.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

23. "Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz, dediler."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Âdem (aleyhisselâm) yaptıklarını yaptıktan sonra onu sözkonusu ederek: *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* dediklerini zikretmektedir. İblis hakkında da onun: *"Rabbim dedi, beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (sana isyan etmeyi) süslü göstereceğim, onları toptan azdıracağım."* (Hicr, 39) dediğini nakletmektedir. Buna göre tevbe eden bir kimse ilk atası Âdem'e benzemiş olur. Günahı üzerinde ısrar edip kaderi delil göstermeye kalkışan kişi de iblise benzemiş olur.][571]

Rafızi İbn Mutahhar el-Hilli'ye cevap olmak üzere Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Âdem'in alıp bellediği kelimeler yüce Allah'ın: *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* buyruğunda tefsir edilmiş olarak gelmiş bulunmaktadır. Zaten seleften de bu ve buna benzer açıklamalar rivâyet edilmiştir. Onun sözkonusu ettiği yemin onlardan sabit olan hiçbir nakilde yer almamaktadır.][572]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dedi ki: *"Rabbimiz biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* İşte bu kelimeler ile o günahını itiraf etmiş ve Rabbinden muhtaç olduğu vechi ile mağfireti ve merhameti niyaz etmiş olmaktadır. Mağfiret günahların izale edilmesidir. Rahmet ise hayırların indirilmesidir. Onun bu yaptığı kendi kendisine bir haksızlığı, bir zulmüdür. Bu yaptığı ile başkasına zulmetmiş değildir.][573]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

---

571 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 107-108.

572 Minhâcü's-Sünne, VII, 131'de rafızinin Âdem'in Âli Beyt ile tevessül ettiğine dair bir hadisin bulunduğunu iddia etmesi münasebeti ile zikretmektedir.

573 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 277-278.

[*"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* dedi. Çünkü kötülüğü kendisine emreden onun nefsi idi. Zaten nefis de kötülüğü çokça emreder. Fakat onun emretme ciheti ile fiili işleme ciheti aynı değildir. Aksine bir tür birden fazlalık mutlaka gereklidir. Ya zat itibari ile yahut sıfatlar itibari ile. Herkes maddi ve zorunlu olarak şunu bilir: Başkasına zulmeden bir adam bizzat mazlumun kendisi değildir ve o zulmeden kişi de kendi kendisine zulmeden kişi durumunda değildir.][574]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buyuruyor ki: *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* Çünkü onun yanında Allah'ın verdiği emire karşı uluhiyet ile çekişecek bir çekişme iradesi yoktu. Aksine o iblisin doğru söylediğini zannetmişti. Bu sebeple: *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik."* sözü münasiptir. Çünkü biz onun bizi aldatmasını kabul ettik. Görünüşte bize nasihatte bulunduğunu doğru sandık. Böylelikle kusur işledik. İşte bundan dolayı her ikisinin de rububiyeti ile her durumda kendilerini terbiye etmesine ve buna benzer bir aldanışa düşmemelerine ihtiyaçları vardı. Bu sebeple kendisinden başka ihtiyaçlarını görmesi imkânsız olan Rabblerine muhtaç olduklarının şahitliğini yaptılar.][575]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kayıtlı zulme gelince, bazen insanın kendisine zulmetmesi haline özeldir. Bazen de insanların birbirlerine zulmetmesi hali ile ilgilidir. Âdem ile Havva'nın: *"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik."* demeleri Musa'nın: *"Rabbim! Ben gerçekten kendime zulmettim."* (Kasas, 16) demesi ve yüce Allah'ın: *"Ve onlar çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dileyenlerdir."* (Âl-i İmrân, 135) buyruklarında olduğu gibi. Fakat Âdem ile Musa'nın sözleri bir vakıaya dair verdikleri bir haberdir. Bunda bir umumilik yoktu. Çünkü bunun -Allah'a hamdolsun- bunun bir küfür olmadığı bilinmiş olmaktadır.][576]

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

25. "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz, yine oradan çıkarılacaksınız buyurdu."

574 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 357.
575 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 136.
576 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 79.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey Âdemoğulları size avret yerlerinizi örtecek bir libas ile giyinip süsleneceğiniz bir elbise indirdik."* (A'raf, 26) buyurmaktadır. Bu âyette iki kıraat vardır.[577] Birincisi (takva elbisesi anlamındaki) libasüttakva lafzının nasb ile (libasettakva diye) okunmasıdır. Bu durumda takva elbisesi de indirilmiş olur. Ref ile (libasüttakva) şeklindeki kıraatte ise böyle değildir. Her ikisi de haktır.

Bunun: Biz onu o elbise içinde yarattık diye açıklandığı gibi onun sebeplerini indirdik diye de açıklanmıştır. Bir diğer görüşe göre: Biz onları o elbiseyi nasıl yapacakları ilhamını verdik. Fakat bu açıklamalar zayıftır. Çünkü onların zikrettikleri nebata "indirdik" lafzı zikredilmediği gibi sanat/zenaat ile yapılan her bir iş hakkında da "indirdik" tabiri kullanılmaz. Bu sebeple yüce Allah: Biz evleri indirdik, yemek pişirmeyi indirdik ve buna benzer ifadeler yoktur. Ayrıca O: Biz her türlü libası ve ziynet süsünü indirdik dememiştir. Bir görüşe göre rîş ve riyâş (giyinip süslenilecek elbise)den kasıt oldukça değerli giyeceklerdir. Her ikisi de (aynı manadadır tıpkı libs ve libas gibi. Bunların mal, bolluk ve mÂişet anlamına geldiği de söylenmiştir. İrtâşe fulan da onun durumu iyileşti anlamındadır.

Doğrusu "rîş (mealde: giyip süslenilecek elbise)" mefruşat ve eşya demektir. Ebu Ömer dedi ki: Araplar filan kişi bana kendi riyişini verdi yani giyeceklerini ve eşyalarını verdi derler. Bir başkası da şöyle demiştir: Arap dilinde "riyâş" mefruşat, dıştan görünen eşya, elbise, yaygı ve benzeri şeylerdir. Bazı müfessirler ise onu mutlak olarak mal lafzı ile açıklamıştır. Fakat bundan maksat ise özel bir maldır. İbn Zeyd ise güzellik veren diye açıklamıştır. Bunun sebebi ise bu lafzın uçan kuşun rişinden (tüyünden) türemiş olmasıdır. Bu ise kuşu cesedini kapatan ondan sıcağı ve soğuğu uzaklaştıran şeydir. Kuşun güzelliği de onun tüyüdür. Aynı şekilde insanın içinde yaşadığı yaygılar, altında serdiği şeyler ve benzerleri de böyledir. Kur'ân-ı Kerim'in maksadı ise beden üzerine giyilen elbiseler ile evlerdeki libas (yaygı ve mefruşat)dır.[578] Nitekim yüce Allah: *"Allah evlerinizi size huzur bulacağınız meskenler kıldı."* (Nahl, 80) buyurmak sûretiyle giyecek ve mefruşat yapımında kendilerinden yararlandıkları davarları lutfetmiş olduğunu hatırlatmaktadır. Bunları indirmesinin manasını Allah en iyi bilendir. O bunları davarların sırtından indirir. Bu ise davarların yün, kıl ve tüy gibi giyecekleri

577 Zâdu'l-Mesîr, III, 182.

578 İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesîr, III, 182'de "rîş (giyip süslenilecek elbise) "in manası hakkında pek çok görüş zikretmiş bulunmaktadır. Sözü edilen Ebu Ömer künyeli zatın İbn Abdi'l-Berr olması muhtemeldir. Allah en iyi bilendir.

olup Âdemoğulları libas ve riyaş/güzel giyecek, mefruşat anlamında bunlardan yararlanırlar.][579]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Buyurdu ki: "Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Siz yeryüzünde bir süreye kadar yerleşip kalacak ve orada geçineceksiniz; orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz. Yine oradan çıkarılacaksınız." buyurdu. Ey Âdemoğulları, size avret yerlerinizi örtecek bir libas ile giyip süsleneceğiniz bir elbise indirdik. Takva elbisesine gelince o, daha hayırlıdır. Bu Allah'ın âyetlerindendir. Belki öğüt alırlar. Ey Âdemoğulları, şeytan ana ve babanızı avret yerlerini kendilerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini sıyırarak cennetten çıkmalarına sebep olduğu gibi, sakın sizi de fitneye düşürmesin. Çünkü o da kabilesi de sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz bir yerden görürler. Biz şeytanları, iman etmeyenlerin velileri kıldık."* (Âyet 24-27) buyurarak Âdemoğulları üzerinde kendilerinin avretlerini örten elbise ile güzellik için giyindikleri elbiseyi indirmiş olması sûretiyle ve bunları indirmekle üzerlerindeki nimetlerini haber vermektedir. Nitekim yüce Allah: *"Ve Biz demiri de indirdik."* (Hadid, 25); *"Ve size davarlardan ... indirdi."* (Zümer, 6) buyurmaktadır.

Sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Allah'ın indirdiği her bir hastalık için mutlaka bir de şifa indirmiştir."[580]

Şanı yüce Allah takva elbisesinin bu elbiseden hayırlı olduğunu haber vermektedir. Nitekim yüce Allah onlara azık edinmelerini emrettiği zaman da: *"Bir de azık edinin, şüphesiz en hayırlı azık takvadır."* (Bakara, 197) buyurmaktadır. İşte böylelikle hem iki elbise hem iki azık sözkonusudur.

Daha sonra yüce Allah: *"Ey Âdemoğulları, şeytan ana ve babanızı avret yerlerini kendilerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini sıyırarak cennetten çıkmalarına sebep olduğu gibi, sakın sizi de fitneye düşürmesin."* buyurmaktadır. Böylelikle Âdemoğullarına anne babalarını fitneye düşürdükleri gibi şeytanın fitnesine kapılmalarını da yasaklamış olmaktadır. Bu ise Allah'a isyan etmek ve Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı hususlarda şeytana itaat etmek ile olur. Diğer taraftan şeytan anne ve babalarının üzerlerinden elbiselerini çıkardığı gibi onların soyundan gelenler üzerinden de hem takva elbiselerini hem de bedenlerini örttükleri elbiselerini -onlara avret yerlerini göstermek için- çıkartmalarını sağlayabilir.

579 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 254-256.

580 Ahmed, IV, 315; Abdürrezzak, 17144; Tayalisi, 368; Hakim, IV, 196, 197; Beyhaki, IX, 345. Hadis sahihtir.

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Çünkü o da kabilesi de sizi sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler. Biz şeytanları iman etmeyenlerin velileri kıldık."* Böylelikle yüce Allah şeytanların Allah'ın rasûlleri ile göndermiş olduğu hidâyetine iman etmeyen kimselerin velileri olduklarını haber vermektedir.

Nitekim yüce Allah: *"Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse Biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır. Muhakkak bunlar onları yoldan alıkoyarlar ve onlar da kendilerinin hidâyette olduklarını sanırlar. Nihâyet o Bize geldiğinde diyecek ki: "Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar uzaklık olsaydı, sen ne kötü bir arkadaşmışsın." diyecek."* (Zuhruf, 36-38) buyurmaktadır.

Yine şeytanın şöyle dediği bize bildirilmiştir: *"Dedi ki: İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım. Aralarında ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ."* (Sâd. 82-83); *"Buyurdu ki: Benim uymayı taahhüt ettiğim yol da şu ki: Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesnâ."* (Hicr. 41-42); *"Doğrusu iman edip yalnız Rabblerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerinedir."* (Nahl, 99-100) Yine: *"Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz elbette siz de müşrikler olursunuz."* (En'am, 121) buyurmaktadır. Sonra yüce Allah iman etmeyen şeytanın velilerinin durumunu haber vererek: *"Onlar bir hayasızlık yapsalar (da ondan alıkonsalar): "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah hiç bir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"* (Âyet 28) buyurmaktadır.

Onların: *"Allah da bize bunu emretti"* sözleri onların böyle bir işi yapmayı dinin gereği gördüklerini bunu bir ibadet ve itaat olarak kabul ettiklerini gerektirir. Nitekim Arap müşrikleri de Beyt'i çıplak olarak tavaf ediyorlar ve bizler üzerimizde oldukları halde Allah'a isyan ettiğimiz elbiseler ile tavaf etmeyiz diyorlardı. Bunlardan sadece hums diye bilinen Kureyşliler ve Kureyşlilerin antlaşmalıları müstesna idi. Bunlar kendi elbiseleri ile tavaf yapıyorlardı. Onlardan başkaları ise eğer bulabilmiş ise ahmesli birisinin elbisesini giyinerek tavaf ederdi. Aksi takdirde çıplak tavaf ediyordu. Öyle ki kadın çıplak olarak Beyti tavaf ediyor. Hatta bazen fercini eli ile kapatıyor ve şöyle diyordu:

الْيَوْمَ يَبْدُو بَعْضُهُ أَوْ كُلُّهُ وَمَا بَدَا مِنْهُ فَلَا أُحِلُّهُ

"Bugün onun bir kısmı ya da tamamı görünüyor olabilir

Fakat onun görünen kısmını (görmeyi) kimseye helal etmiyorum."[581]

Humslulardan[582] elbisesi ile tavaf eden kişi de elbisesini çıkarır bir kenara atar ve bu elbiseye "luka" denilir ve artık o elbise ona haram olurdu.

Aynı şekilde ihramda oldukları zamanlar davarlarda bulunan yağdan yemezlerdi. Bundan ötürü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethedip Tebük gazasına gidince Allah Berae/Tevbe Sûresi'ni indirdi ve Allah ona mutlak (sınırı belirtilmemiş) ahit ehli olan müşriklerden uzak kalmasını ve onların yeryüzünde dört ay süreyle serbest olarak dolaşabileceklerini ona emretti ve: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* (Tevbe, 5) buyurdu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir es-Sıddik'i hacc emiri olarak gönderdi ve ona yüksek sesle şu ilanı yapmasını emretti: Artık bu yıldan itibaren ne müşrik bir kimse haccedecektir ne de çıplak bir kimse tavaf edebilecektir. Onlar (hacda bulunan ashab) hac mevsiminde bunu yüksek sesle bağıra bağıra okuyorlardı. Nitekim bu Sahih'te ve başka kaynaklarda Ebu Hureyre'nin ve başkasının rivâyet ettiği bir hadis olarak sabittir. Bu hadis mütevâtir hadislerdendir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasından Ali b. Ebu Talib'i de göndermişti. Bundan maksat ise antlaşmalıların antlaşmarının bozulduğunu onun söylememesini sağlamaktı. Çünkü bir antlaşmanın bozulduğunu ya da geçersiz olduğunu söylemeyi ancak toplumun büyüğünden yahut da onun ehl-i Beytinden birisi tarafından ilan edilmesini kabul edebiliyordu. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu kabul etmeleri için onlara bunu adetlerine uygun olarak haber vermişti. İnsanlara hacc ibadetlerini öncülük yaparak yapmalarını sağlayan, onlara namaz kıldıran ve aralarındaki anlaşmazlıklarda hüküm veren Ebu Bekir'in kendisi idi. Ali ise onunla beraber antlaşması olan kimselere beraeti/ilişkilerin kesildiği ihtarını mesajını tebliğ etmek üzere onunla beraberdi.

Bu sebeple şeytanın dostları tavaf esnasında avretleri açmak şeklindeki bu hayasızlığı yaptıkları zaman iki delil gösteriyorlardı. Onlar: *"Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk."* diyorlardı. İşte adete başvurmak geçmişlere tabi olup

581 İbn Cerir, XII, 89; Zâdu'l-Mesîr, III. 186.

582 "Hums" diye bilinen Kureyşliler ile ilgili şu rivâyet konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır: "Hişam b. Urve, (babası) Urve'den şöyle dediğini rivâyet emektedir: Cahiliyye döneminden Hums diye bilinenler dışında Araplar (Ka'be'yi) çıplak tavaf ederlerdi. Hums ise Kureyş ve onların soyundan gelenler idi. Hums ise diğer insanlara iyilik yapmak maksadı ile onlardan bir adam başka bir adama, onlardan bir kadın başka bir kadına tavaf etmek üzere elbisesini verirdi. Hums diye bilinenlerden birinden alacak bir elbise bulamayanlar ise Beyt'i çıplak olarak tavaf ederdi. –Buhârî. 1665- (Çeviren)

onları taklît etmek budur. Yine onlar: *"Allah da bize bunu emretti"* derlerdi. Bu da bilgisizce söylenmiş bir sözdür.

Bundan dolayı yüce Allah: *"De ki: Allah hiçbir zaman hayasızlığı emretmez."* buyurmaktadır. Çünkü hayasızlıklar çirkin ve fıtratları gereği kalplerin kabul etmeyip reddettiği bir münkerdir. Allah ise münker olan bir işi emretmez. Bu da kötü ve çirkin fiillerin Allah'ın onları emretmesine engel teşkil edecek bir takım niteliklerle beraber olmalarını gerektirir. Bu hususta ise insanlar arasında bilinen bir görüş ayrılığı vardır ki biz de bunu bir başka yerde açıklamış bulunuyoruz.

Sonra yüce Allah: *"Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"* buyurmaktadır. Yani sizler Allah'ın böyle bir emri verdiğini bilmediğiniz halde Allah'ın bunu emrettiğini mi söylüyorsunuz? Çünkü sizin elinizde atalarınızın ve dininizin adetinden başka bir şey yoktur. Üstelik sizler şanı yüce Allah'ın buna dair bir delil indirdiğini de bilmiyorsunuz.

Bu âyet-i kerimenin kapsamına bir hayasız işi yaparak taabbüd edip münker olan bir hususu emreden herkesi kapsar. İsterse bu kişi geçmişlerinin bir adeti olduğunu delil diye göstersin yahut da Allah'ın bunu emrettiğini iddia etsin ya da zikrettiği herhangi bir sebep dolayısı ile bunu yapsın. Müşrik Arapların: Biz bu elbiseler ile Allah'a isyan ettik. Dolayısı ile bu elbiselerle onun için tavaf etmiş olmayız gibi. Onlar bunu söylerken ibadet zamanında masiyet işledikleri elbiselerden uzak durmak istediklerini anlatıyorlardı. Aynı şekilde onların insanları hums olanlar ve onların dışındakiler diye iki kısma ayırmaları da humslu olanlara onların dışındakilere elbiselerle tavaf etmek bazı yiyecekler gibi başkalarına haram olan şeyleri haram kılmak, ihramlı iken arkaları delinmiş evlerin kapılarından girmeyi mübah kılıp yine hums denilenlerin müzdelifeden ifada bulunmalarını arafattan ifada bulunma yerine koymak gibi.

Haşimoğullarının eşrafından bir takım kimselerin ve şii taraftarlığı ve buna benzer hususlar gibi bazı görüşler de onlara muvafakat ettikleri için onlardan olduklarını iddia eden kimselerin kendilerine özel bir takım ibadetlerin ve yasakların bulunduklarını iddia etmeye kalkışmaları da bu kabildendir. Bu iddialar ise Hums diye bilinenlerin iddia ettiklerinin bir benzeridir.

Yaptıkları semalar esnasında hamamlara girdikleri vakit ve daha başka zamanlarda avretlerini açan kendilerini zühde verdiklerini iddia eden bir takım kimselerin yapıp ettikleri ve bu bizim yolumuzdur, bu bizim yolumuzdaki bir uygulamadır deyip yaptıkları işler de bu kabildendir. Bu onların: *"Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretti."* demelerine benzer.

Bundan daha aşırısı ise kendilerini zahid ve abid kabul eden bir takım kimselerin tüyleri bitmemiş genç çocuklarla yabancı kadınlarla ten temasına girmeleri, onlara bakmak, onlarla halvet olmak, onları sevmek ve onlara aşık olmak sûreti ile bunun da ötesinde olan ve olmayan pek büyük hayasızlıkları yapmak sûretiyle taabbüd etmeye kalkışmalarıdır.

Şüphesiz bunu ilk olarak başlatanlar müşrik olan ve şeytanın velileri/dostları olan sabiilerden ve sabii olmayanlardan olan müşriklerdir. Nitekim İbn Sina da İşarat adlı eserinde (böylesini) zikretmiş ve bu işin seyr-i sülüka ve ilahi ve iffetli aşka yardımcı olan hususlardan olduğunu iddia etmiş nağmeli seslerin/şarkıların, çalgıların işitilmesinden dem vurmuştur. Aynı şekilde sûretlere ibadet ile şirk koşmayı da sözkonusu etmiş kendisi ile bir kesim de gezegenlere ibadeti dahi mevzubahis etmiştir.][583]

Merhum el-Kasımi dedi ki:

[İbn Teymiyye "nüzul"un manasına dair vermiş olduğu bir fetvasında şunları söylemektedir: Lafzın lügatte bilinen manasının dışına çıkarılmasına ihtiyaç yoktur. Çünkü libas davarların sırtından iner. Şanı yüce Allah giyecek ve mefruşat hususlarında davarlardan kendisi ile yararlandıkları şeyleri hatırlatarak lütfunu dile getirmektedir. Bu da -Allah en iyi bilendir- onun indirilmesinin manasıdır. Şanı yüce Allah onu davarların sırtından indirir. Bu aynı zamanda davarların bir tür elbisesi olan yün, tüy ve kıllardan yapılır. Âdemoğulları ise giyim ve süslenmek hususunda bunlardan yararlanırlar. Yüce Allah bunları onların üzerlerine indirmiş bulunmaktadır. Yeryüzünde yaşayanların çoğunun giyecekleri hayvan derilerinden yapılır. O halde bunlar sıcağın ve soğuğun etkisini önlemek içindir. Ayrıca bunlar pamuk ve ketenlerden yapılanlardan da daha fazladır.

"Avret yerlerinizi örtecek" yani iblisin anne babanızın açığa çıkmasını istediği avretlerinizi örter. Öyle ki onlar yaprakları birbirlerine ekleyerek örtünmek zorunda kalmışlardı. Sizin ise buna ihtiyacınız yoktur.

"Giyip süsleneceğiniz bir elbise" anlamındaki lafız ya sıfatın atfedilmesidir. Bu durumda elbise iki şey ile nitelendirilmiş olmaktadır. Birisi avretin örtülmesi diğeri ise süstür. Çünkü riş (tüy) süs manasınadır. Zira tüy kuşun süsüdür. Ondan istiare olmak üzere kullanılmıştır. Yahut da bir şeyin kendisinden başkasına atfedilmesidir. Yani biz iki elbise indirdik. Biri avreti örten elbise diğeri süs elbisesidir. Bu durumda ifade mevsufun (nitelenen lafzın) hazf edildiği bir ifade olur. Yani

583 el-İstikâme, II. 169-177.

biz sizlere bir süs elbisesi indirdik demek olur. Yani süsü bulunan bir elbise. Çünkü riş isim ile mastar için ortak olarak kullanılır. Ali b. Ebu Talha İbn Abbas'dan diye rivâyet ettiğine ve Buhârî'nin ondan naklettiğine göre[584] riş mal demektir. Seleften birden çok kişi de bunu nakletmiş bulunmaktadır.

İmam İbn Teymiyye dedi ki: Bazı müfessirler bunun hakkında mal lafzını kullanmış olmakla birlikte bundan kasıt özel bir maldır. İbn Zeyd: Güzellik diye açıklamıştır. Ayrıca bu kelime "riyâşen" diye de okunmuştur. İbnu's-Sikkît dedi ki: Riyaş ise elbise, yatak ya da kalın elbise dolgusu türünden olan her türlü yararlanılan eşya kabilinden esas (mefruşat ve süs eşyası) demektir. Riş ise yararlanılan eşya ve mal anlamındadır. Bazen mallar dışarıda tutulmak sûretiyle elbiseler hakkında da kullanılabilir. Rişi güzeldir ifadesi de elbiseleri güzeldir demektir.][585]

يَا بَنِي اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ
عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا
تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

27. "Ey Âdemoğulları, şeytan ana ve babanızı avret yerlerini kendilerine göstermek için üzerlerinden elbiselerini sıyırarak cennetten çıkmalarına sebep olduğu gibi, sakın sizi de fitneye düşürmesin. Çünkü o da kabilesi de sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz bir yerden görürler. Biz şeytanları, iman etmeyenlerin velileri kıldık."

Tefsiri:

[Cedd (dede) bir çoğunun söylediğine göre "baba" demektir. Onlar buna Kur'ân-ı Kerim'den yüce Allah'ın: *"Ana ve babanızı ... cennetten çıkmalarına sebep olduğu gibi"* buyruğunu delil göstermişlerdir. İbn Abbas da şöyle demiştir:[586] Eğer cinler insanların babanın babasına cedd/dede dediklerini bilmiş olsalardı, hiçbir zaman "Doğrusu Rabbimizin ceddi (şanı) ne yücedir." (Cinn, 3) demezlerdi. Yani o cedd ancak bir babadır. Fakat öz babadan daha uzak bir babadır, demek istiyor.][587]

584 Buhârî, VII, 212
585 el-Kasımi, Tefsir (Mehanisü't-Tevil), VII, 41-42.
586 Taberi bunu senetsiz olarak zikretmiş ve: Başkaları da şöyle demiştir diye aktarmıştır. XXIX, 104.
587 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 199.

[Merhum Şeyhu'l-İslâm'a yüce Allah'ın: *"Çünkü o da kabilesi de sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerden görürler."* buyruğuna dair acaba bu umumi olup kimsenin onları görmemesi manasına mıdır yoksa insanlar arasından onları gören bazı kimseler var mıdır? Cinler ile şeytanlar aynı cins olarak iblisin çocukları mıdır? Yoksa iki ayrı cins olup bunlar iblisin çocukları ve onun çocukları olmayanlar şeklinde midir diye sorulan soruya Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Abbas Ahmed b. Teymiyye -Allah'ın rahmeti üzerine olsun, Allah ondan razı olsun, Amin- cevap vererek dedi ki:

Allah'a hamdolsun. Kur'ân-ı Kerim'deki bilgilere göre onlar insanları insanların kendilerini göremeyecekleri bir yerden görmektedirler. Bu ise bir haktır. Onların insanların kendilerini göremedikleri bir halde insanları görmelerini gerektirir. Fakat buyrukta hiçbir durumda insanlardan herhangi bir kimsenin onları görmeyeceği ifadesi yoktur. Aksine salih kimseler de aynı şekilde salih olmayanlar da onları görebilir. Fakat her durumda onları görmezler. Şeytanlar ise insanların ve cinlerin azgın günahkârlarıdır. Bütün cinler de iblisin evlatlarıdır. Allah en iyi bilendir.][588]

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللّٰهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

28. "Onlar bir hayasızlık yapsalar (da ondan alıkonsalar): "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah hiç bir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar bir hayasızlık yapsalar (da ondan alıkonsalar): "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah hiç bir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"* buyurmaktadır. Âyetin nüzul sebebi şudur:[589] Araplardan Hums olmayanlar Beyt'i çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Allah onların avretlerini açmalarını bir hayasızlık olarak değerlendirmiş, Allah'ın ise fahşayı/hayasızlığı emretmesinin sözkonusu olmayacağını beyan buyurmuştur. Bundan dolayı Ebu Bekir es-Sıddik Veda Haccı'ndan önce haccettiği zaman Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini yüksek sesle ilan etmiştir. O zamana kadar müslümanlar da müş-

588 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 7.
589 Daha önce Hums'a dair açıklamalar geçti.

rikler de haccediyorlardı. O: "Bu yıldan sonra ne müşrik bir kimse haccedebilecektir ne de çıplak bir kişi Beyti tavaf edecektir."[590] durum böyle iken o pek büyük hayasızlığı yapmayı helal kabul eden yahut ondan daha aşağısını helal bilip hele bunu bir ibadet ve bir yol kabul eden kimselerin durumu nasıl olur?][591]

Merhum İbn Kayyim dedi ki:

[*"Onlar bir hayasızlık yapsalar (da ondan alıkonsalar): "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah hiç bir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"* (Âyet 28) hocamız, üstadımız dedi ki: Bu buyrukta kıbleye müntesip sufi, abid, umera, asker, filozof, kelamcı, avam ve daha başka birçok kimsenin büyük bir payı vardır. Çünkü bu kimseler arasından Allah'ın ve Rasûlünün haram kılmış olduğu hayasızlıkları ya zanları ile yahut da geçmişlerini taklît ederek bunları helal görmektedir.][592]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar bir hayasızlık yapsalar"* buyruğuna örnek Beyt'i çıplak olarak tavaf etmeleri gösterilebilir. *"Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah hiç bir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"*][593]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar bir hayasızlık yapsalar: biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti derler. De ki: Allah hiçbir zaman hayasızlığı emretmez."* Fakat bu âyetin nüzulüne sebep olan Arapların hakkında o sözleri söyledikleri hayasızlıkları Beyti çıplak olarak tavaf etmeleri idi. Çünkü onlar Allah'a isyan ederken üzerlerindeki aynı elbiseler ile Allah'a ibadet etmenin uygun olmayacağına inanıyorlardı. Bundan ötürü onlar bu elbiseleri ile Allah'a ibadet etmekten uzak kalmaya çalışırken avretlerini açmak şeklindeki hayasızlığa düşüyor, onu işliyorlardı.

Bu gibi kimselerin durumu ise daha aşırı ve daha büyüktür. Çünkü cahiliye Araplarının yaptıkları nihâyet erkek ve kadınların karışık olarak çıplak bir şekilde tavaf etmelerinden ibaretti. Öyle ki böyle bir şekilde tavaf eden bir kadın:

590 Buhârî, 1622; Müslim, 1347.
591 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 544.
592 İğâsetü'l-Lehfân, II, 156.
593 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 276.

الْيَوْمَ يَبْدُو بَعْضُهُ أَوْ كُلُّهُ   وَمَا بَدَا مِنْهُ فَلَا أُحِلُّهُ

"Bugün onun bir kısmı yahut tamamı görünüyor olabilir

Fakat ben ondan görüneni (bakmayı) helal etmiyorum." diyordu.

Fakat onların yaptıkları bu ihtilat ve birliktelik sadece dışarıdan görülen bir ibadet vaziyetinde idi. Bunu yaparken pek büyük hayasızlığın/fuhuşun yapılmış olması beklenemezdi. Ayrıca çıplak kalmaktan tek maksatları kendi zanlarına göre günah işledikleri elbiselerden uzak kalmaktan ibaretti.][594]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu kişi bu yaptıklarıyla müşriklere benzemektedir. *"Onlar bir hayasızlık yapsalar (da ondan alıkonsalar): "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah hiç bir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"* (Âyet 28) Onların o hayasızlıkları Beyti çıplak olarak tavaf etmelerinden ibaret idi. Onlar da Allah'a isyan ederken üzerimizdeki elbiseler ile tavaf etmeyiz derlerdi. Onların bütün yaptıkları günah işleyip isyan ettikleri elbiselerden uzak kalmak maksadıyla çıplak olarak tavaf etmekten ibaretti. Şanı yüce Allah bununla birlikte onlar hakkındaki buyruklarını dile getirdi. Peki şehvet ile alakalı hayasızlık türünün kendisini ibadet kabul edenlerin durumu hakkında ne denilebilir?][595]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı müşrikler Beyti çıplak olarak tavaf ettiklerinde bize bunu Allah emretti derlerdi. Yüce Allah da: *"De ki: Allah hiçbir zaman hayasızlığı emretmez. Siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylersiniz?"* buyurmaktadır.][596]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah hayasızlıklara buğz eder, onları sevmez ve onları da asla emretmez. Nitekim O: *"Allah hiçbir zaman hayasızlığı emretmez."* buyurmuştur.][597]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar bir hayasızlık yapsalar biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretti derler. De ki: Allah hiçbir zaman*

594 el-İstikâme. I. 449-450.
595 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 484.
596 Minhâcü's-Sünne. V. 385.
597 el-İstikâme. I. 443.

hayasızlığı emretmez." buyruğunda kendi zatını bu sûretle övmek ve kendisini bundan tenzih etmek üzere böyle bir fiilden uzak olduğunu zikretmektedir. İşte bu bazı hususların Allah tarafından emredilmiş olduğunu izafe edip söylemenin caiz olmadığına delildir. Çünkü eşya ne özleri itibari ile ne onun nezdinde eşit değildir. Ayrıca mücerred bir şekilde gelişigüzel ahkâm kesmek sebebiyle emrolunan bir şey yasak kılınan bir şeye göre tahsis edilemez. Aksine emrolunan bir husus yine bir emir ile tahsis edilir. Yasaklamak neticesinde yasak kılınan bir şey ise onun hikmetinin bir gereğidir.][598]

[Şeyhu'l-İslâm -Allah ona rahmet etsin- dedi ki:

Yüce Allah: *"Onlar bir hayasızlık yapsalar (da ondan alıkonsalar): "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: "Allah hiç bir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"* (Âyet 28) buyurmaktadır. Buyrukta "fahişe: hayasızlık) ile avret yerlerinin açılması kastedilmiştir. O halde bu kötü fiillerde şeriatin emretmesine engel olan bir takım sıfatlar bulunduğuna delil gösterilebilir. Çünkü şanı yüce Allah onların yaptıklarını reddetmek bağlamında fahşayı/hayasızlığı kesinlikle emretmesinin sözkonusu olamayacağını haber vermektedir. Bu da onun böyle bir emir vermekten münezzeh olduğuna delildir. Çünkü eğer onun hakkında bu caiz/mümkün olmuş olsaydı kesinlikle bundan kendi zatını tenzih etmezdi.

İşte bununla onun hayasızlığı emretmesinin caiz olmadığı/imkânsız olduğu bilinmektedir. Bu durum ise ancak işin bizatihi kötü olması halinde sözkonusu olur. Buna göre bir iş özü itibari ile hayasızlık ise yüce Allah'ın onu emretmesi mümkün değildir. Bu da fiillerin özleri itibari ile güzel ve kötü/hasen ve seyyie özelliklerine sahip olduklarını ispat etmektedir. Nitekim iki temimli ve Ebu'l-Hattab gibi ilim adamlarının çoğunluğu böyle demektedir. Bu görüş ise böyle bir şey (iyi ve kötü vasfı) ancak (şer'i) hitap ile sabit olur diyenlerin kanaatlerine aykırıdır. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Zinaya yaklaşmayın. O cidden hayâsızlıktır, kötü bir yoldur."* (İsra. 32) buyruğu da böyledir. Yüce Allah onu yasaklama gerekçesini onun muhtevasındaki hayasızlık ve kötü bir yol olmasından ötürü ifade etmektedir. Eğer bu iş ancak nehy/yasak sebebi ile hayasızlık ve kötü yol olarak ortaya çıkmış olsaydı böyle bir ifade doğru olamazdı. Çünkü illet/sebep, gerekçe malulün arkasından gelmez. Ondan önce sözkonusu olur. Kur'ân-ı Kerim'de ise bunun birçok benzeri vardır. Emir ile ilgili olarak yüce Allah'ın: *"Savaş, hoşunuza gitmediği halde üzerinize farz olarak yazıldı. Bazen hoşlanmadığınız bir şey*

598 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 181.

sizin için hayırlı olur. Sevdiğiniz bir şey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz." (Bakara, 216) buyruğu onun kitali bizim için hayırlı olduğu ve bizim onda olduğunu bilmediğimiz şeylerin bulunduğunu Allah'ın bildiğinden ötürü emretmiş olduğuna delildir.

Bunun bir benzeri de tahur (abdest ve teyemmüm) âyetinde yer almaktadır. *"Ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamayı ister. Ta ki şükredesiniz."* (Maide, 6) buyruğu onun temizlenmeyi emretmesinin bizim lehimize bir salah/iyilik bulunduğundan ötürü olduğuna delil vardır. Yine bu da Kur'ân-ı Kerim'de pek çoktur.][599]

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ
لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

29. "De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (kıble tarafına) doğrultun. Ve O'na, dininizi yalnız O'na hâlis kılarak ibadet edin. Sizi ilkin yarattığı gibi yine (O'na) döneceksiniz."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah'ın: *"Yüzlerinizi doğrultun."* buyruğu da böyledir. Maksatları ifade eden "vücuh: yüzler" ile kalbin ameli demek olan niyetler -ki bunlar dinin aslıdır- bazen ikamet edilir/doğrultulur, bazen de doğrudan başka tarafa çevirilir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Rahman'ın parmaklarından iki parmak arasında bulunmayan hiçbir kulun kalbi yoktur. Onu doğrultmayı dilerse doğrultur, onu eğriltmek isterse eğriltir/doğrudan uzaklaştırır." [600] O halde yüzün doğrultulması onun eğriltilmesinin/haktan başka tarafa çevrilmesinin ve meylettirilmesinin zıddıdır. Dosdoğru yol ise sırat-i mustakimdir.

Buna göre bir topluluk o yola yönelir ve onda dosdoğru ilerleyip sağa ve sola sapmayacak olursa o kişinin kastı/yönelmesi âlemlerin Rabbi Allah'a olur. Nitekim yüce Allah: *"Doğuya da batıya da nisbeti olmayan."* (Nûr, 35) buyurmaktadır. Rabi' b. Enes de böyle demiştir: Secdenizi yalnız Allah için ihlasla yapınız. Allah'tan başkasına secde etmeyiniz.

599 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 8-9.
600 Kaynakları daha önce gösterildi.

Dahhak ve İbn Kuteybe'den rivâyet edildiğine göre: Namaz vakti gelip de siz de bir mescidin yanında bulunuyor iseniz orada namaz kılıverin. Sizden hiçbir kimse: Ben kendi mescidimde namaz kılayım demesin demişlerdir.[601] Bu sözleri ile sanki her mescidin bulunduğu yerde Allah için namaz kılınız ve herhangi bir mescitte diğer mescitlere göre bir ayrıcalık bir özellik tanımayınız demek istemiş gibidir.

İşte bu husustaki iki görüşe göre bizim zikrettiğimiz açıklama doğru olarak anlaşılır.

Mücahid, Süddi ve İbn Zeyd'den rivâyet edildiğine göre[602] nerede olursanız olunuz namazda Kabe'ye yüzünüzü çevirin, yönelin.

Buna göre yüzün doğrultulması Kabe'ye yönelmek demektir. Ancak bu tartışılabilir. Çünkü bu âyet Mekke'de inmiş bir âyettir. Kabe'ye yönelmek ise Medine'de farz kılınmıştır. Ancak yüzün doğrultulması ile emrolunan tarafa yönelmenin kastedilmiş olması hali müstesnadır.

Şüphesiz buradaki görüş ayrılığı yüce Allah'ın: *"Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun."* buyruğundan ötürü ortaya çıkmıştır. Oysa yüce Allah'ın: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerine yarattığı fıtratına doğru çevir/ doğrult."* (Rûm, 30) buyruğundan farklıdır.][603]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun ve O'na dininizi yalnız O'na hâlis kılarak ibadet edin."* buyruğu ile her secde yerinde yüzü yalnızca ona doğrultmayı emir buyurmaktadır. Bu ise tevhiddir ve yüzü yalnızca ona çevirmektir. Çünkü ondan başkasına yönelmek doğrudan sapmak, uzaklaşmak demektir.

İhlas ile kul dosdoğru ayakta durur, doğrulmuş olur, şirk ile de doğru yoldan sapmış olur. Şanı yüce Allah: *"Sen yüzünü hanif olarak dine... dosdoğru çevir."* (Rûm, 30) ve: *"Yüzünü o dosdoğru dine çevir."* (Rûm, 43) buyurmaktadır. Yüzün ikame edilmesi-/çevrilmesi ise bir ve tek olarak Allah'a çevirilmesi demektir. Aynı zamanda yüzün ona teslim olması da bu demektir. Çünkü yüzün yalnız Allah'a teslim olması o yüzün yalnız Allah'a itaat etmesi ve yalnız ihlas ile ona yönelmesini gerektirir.][604]

601 Kaynakları daha önce gösterildi.
602 İbn Cerir, 14471-14775 numaralı rivâyetlerde nakletmektedir.
603 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 432-433.
604 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 425-426.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada dört lafız kullanılmış bulunmaktadır. Yüzün teslim olması, yüzün doğrultulması. Yüce Allah'ın: *"Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun."* buyruğu ile: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* (Rûm, 30) buyrukları gibi. Yüzün doğrultulması (tevcihi) de İbrahim el-Halil'in Kur'ân-ı Kerim'de nakledilen şu buyruklarda ifade edildiği gibidir: *"Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim."* (En'am, 79) Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de namazında istiftah duasında böyle diyordu: "Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."[605] Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Bera b. Azib'in rivâyetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uyumak üzere yatağına çekildiği zaman söylediği sözlerden birisi de şudur: "Allah'ım nefsimi sana teslim ettim, yüzümü sana döndürdüm."[606]

Buna göre vech hem müteveccih/yüzünü çevireni hem kendisine yüzün çevrildiği kimseyi/teveccüh olunanı ifade eder. Aynı zamanda kendisine doğru teveccüh edileni de anlatır. Mesela: Hangi vechi istersin sözü sen hangi tarafa hangi cihete gitmek istiyorsun demektir. Çünkü her ikisi birbirinden ayrılmazlar. Çünkü insanın teveccüh ettiği yere yüzü de teveccüh eder/yönelir. Onun yüzü teveccüh ettiği yerden ayrı olamaz. Bu hem batınında böyledir hem zahiri itibari ile böyledir. İşte bunlar dört husustur. Batın ise asıl olandır. Zahir ise kemali ve şuuru ifade eder. Kişinin kalbi bir şeye yönelecek/teveccüh edecek olursa zahiren yüzü de ona tabi olur. Kulun maksadı muradı ve teveccühü/yönelmesi Allah'a ise bu onun iradesinin ve maksadının sahih olması demektir. Kişi bununla birlikte ayrıca ihsan edici ise böylelikle o amelinin Rabbine hiçbir kimseyi ortak koşmayarak salih olması vasfını da kendisinde toplamış olur. Bu da Ömer'in (radıyallâhu anh) söylediği şu sözde ifade edilmiştir: "Allah'ım! Bütün amelimi salih kıl, onu yalnız vechin/zatın için hâlis kıl ve onda hiçbir kimseye hiçbir şey kılma." Salih amel ise ihsan demektir. İhsan da hasenatı işlemektir. Bu da Allah'ın emrettiği şeyleri ifade eder. Allah'ın emrettiği bir şey ise Allah'ın şeriatı ile meşru kıldığı şeydir. Allah'ın da sünnetine rasûlünün de sünnetine muvafık olandır. Şanı yüce Allah da kim ihlasla Allah'a yönelirse ve amelinde ihsan edici olursa ikabdan kurtulmuş olarak sevabı hak edeceğini haber vermiş bulunmaktadır.][607]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

605 Müslim, 771.
606 Kaynakları daha önce gösterildi.
607 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 176-177.

[Şüphesiz bütün hasenatın toplandığı odak adalettir. Kötülüklerin toplandığı odak da zulümdür. Bu pek büyük ve kapsamlı bir esastır. Bunu şöylece açıklayabiliriz: Şüphesiz şanı yüce Allah mahlukatı kendisine ibadet etmesi için yaratmıştır. İşte bu da bütün hasenat için istenen ve maksat olarak gözetilen husustur. Ve bu dinin tamamen Allah için hâlis kılınmasıdır. Amelde bu maksat hasıl olmadığı sürece kesinlikle ahirette Allah'ın sevabını gerektirecek mutlak bir iyilik de bulunmaz. Bazı bakımlardan dünyada sevabı bulunan bir hasene/iyilik olsa dahi. Onun yasakladığı her bir şey ise dosdoğru yoldan sapmak, eğrilip uzaklaşmaktır. Herhangi bir şeyi olması gereken yerden başka yere koymak da zulmün kendisidir.

Bundan dolayı şanı yüce Allah: *"De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun ve O'na, dininizi yalnız O'na hâlis kılarak ibadet edin."* buyruğunda her ikisini bir arada ifade etmiş bulunmaktadır.][608]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun ve O'na, dininizi yalnız O'na hâlis kılarak ibadet edin."* buyruğunda onu özellikle zikretmiş olması onun kıstın/adaletin kapsamında olmasında engel değildir. Nitekim imandan sonra salih amelin sözkonusu edilmesi de onun imanın kapsamında olmasına engel değildir.][609]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bütün vacipler/yükümlülükler yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun ve O'na, dininizi yalnız O'na hâlis kılanlar olarak ibadet edin."* buyruğunun kapsamı içerisindedir. Buna göre bütün vacipler/yükümlülükler yüce Allah'ın hakkı ile kullarının hakkı sınırları içerisindedir.][610]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (kıble tarafına) doğrultun. Ve O'na, dininizi yalnız O'na hâlis kılarak ibadet edin."* (A'raf, 29) ve: *"De ki: Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (A'raf, 33) buyurmaktadır.

608 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 86.
609 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 165-166.
610 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 415.

Başka bir yerde açıkladığımız gibi haram kılınmış şeylerin bütün türlerini bir arada ifade etmektedir. Diğer âyet-i kerime de yine açıklamış olduğumuz gibi bütün vacipleri/görev türlerini topluca ifade etmektedir. Şanı yüce Allah'ın: *"Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi doğrultun ve O'na, dininizi yalnız O'na hâlis kılarak ibadet edin."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah kıst/adalet ile birlikte yüce Allah'a ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmek olan tevhidi de emretmektedir. İşte dinin aslı esası budur. Bunun zıddı ise bağışlanması sözkonusu olmayan günahı ifade eder. Yüce Allah: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* (Nisa, 48) buyurmaktadır. İşte şanı yüce Allah'ın bütün rasûllere emrettiği ve onlarla bütün ümmetlere gönderdiği din işte budur. Yüce Allah: *"Senden önce gönderdiğimiz herbir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin."* (Enbiya. 25) buyurmaktadır.][611]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) haram olan kadınlar ile helal olan kadınlara dair genel hükümleri açıkça ifade etmiştir. Amcasının halasının teyzesinin dayısının kızları dışında erkeğin bütün kadın akrabaları kendisine haramdır. İçeceklerden de sarhoşluk veren her şeyi haram kılmıştır. Haram kılınmış şeyler yüce Allah'ın: *"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (A'raf. 33) buyruğu ile sınırlandırılmış bulunmaktadır. Buna göre genel ve mutlak olarak haram kılınmış hiçbir şey hiçbir durumda mübah değildir ve o sözü edilen bu haramlar kapsamı içerisindedir. Bütün görevleri de yüce Allah: *"De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (kıble tarafına) doğrultun."* (Âyet 29) buyruğunda yer almaktadır. Bütün vacipler/görevler Allah'ın hakkı ile kullarının hakkı çerçevesi içerisindedir. Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ona herhangi bir şeyi ortak koşmayarak yalnız ona ibadet etmeleridir. Kullarının hakkı ise adalettir. Muaz (radıyallâhu anh)'ın rivâyet ettiği hadiste belirtildiği gibi.[612] Sonra yüce Allah hayasızlıkların bağyin türlerini kulların haklarının türlerini başka yerlerde geniş geniş açıklamış bulunmaktadır. Mirasları ve mirası hakeden kimseler ile miras hakkı olmayanları farz hisse ile veya asabe olmak sûreti ile mirasçının hak ettiği şeyleri geniş geniş açıkladığı gibi nikahlan-

611 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 159.

612 Muaz (radıyallâhu anh)'ın: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bineği üzerine arkasına binmiştim ... "hadisi Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiş bilinen bir hadistir.

ması helal olanları da haram olanları da ve bunun dışında hiçbir şeyin dışarıda kalmadığı külli daha başka nasları ile açıklamış bulunmaktadır.][613]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Her mescitte ziynetinizi alın."* buyruğunu şanı yüce Allah müşriklerin -Hums denilenler dışında- Beyti çıplak olarak tavaf ettikleri bir zamanda indirmiştir. Onlar: Kendileriyle Allah'a isyan ettiğimiz elbiselerle biz tavaf etmeyiz derlerdi. Hums bunlardan müstesna idi. Çünkü onlar kendilerini daha üstün zannediyorlardı. Bunlar ise Kureyşliler ve onların dinde tutturdukları yolu izleyen kimselerdi. Humslulara mensup birisine ait bir elbise bulan bir kimse onunla tavaf ederdi. Onlardan birisine ait bir elbise bulamayan kişi ise çıplak tavaf ederdi. Şâyet kendi elbiseseyle tavaf edecek olursa bu ona haram idi. Şanı yüce Allah ise bu işi haram kıldı ve elbise demek olan -bir aba dahi olsa- ziyneti giyinmeyi emir buyurdu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'a hacc emirliği yaptığı sene insanlara: "Şunu bilin ki artık çıplak bir kimse Beyti asla tavaf edemeyecektir." diye yüksek sesle ilan etmesini emir buyurdu. Hadis müttefekun aleyhdir (Buhârî ve Müslim tarafından rivâyet edilmiştir.)][614]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Çıplak bir kimse Beyti tavaf etmesin."[615] buyurduğu sahih olarak rivâyet edilmiştir. Şanı yüce Allah da: *"Her mescitte ziynetinizi alın."* buyurmuştur. Bu âyet-i kerime Hums denilenler dışında Beyti çıplak olarak tavaf ettikleri zaman nazil olmuştur. Onlar (Humslar) elbiseleri ile tavaf ederken başkaları kendi elbiseleri ile tavaf edemiyor ve Allah'a isyan ederken üzerimizdeki elbiselerdir (onlarla tavaf edemeyiz) diyorlardı. Böyle kimseler eğer Humslardan birisinin elbisesini bulursa onu giyinerek tavaf eder, aksi taktirde çıplak tavaf ederdi. Şâyet kendi elbiseleri ile tavaf edecek olursa o elbiseleri bir kenara atardı ve bunlara da luka denirdi. Bu ise müşriklerin tavaf ile ilgili olarak kendiliklerinden çıkardıkları bid'atlerdendi. Yine onlar ihram halinde bir takım yiyeceklerin de haram olduğunu bid'at olarak ortaya koymuşlardı. Bu sebeple yüce Allah da: *"Ey Âdemoğulları, her mescidde ziynetinizi alın, yeyin, için israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez. De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram kılmıştır?"* (Âyet 31-32) buyruklarını indirdi. Yüce Allah'ın: Beyti çıplak tavaf etmek gibi *"Onlar bir hayasızlık yapsalar,*

613 Tarîku'l-Vusûl, 212-213.
614 Şerhu'l-Umde, -es-Salah, 258.
615 Kaynakları daha önce gösterildi.

biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretti, derler. De ki: Allah hiçbir zaman hayasızlığı emretmez. Bilmediğiniz şeyleri Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?" buyruklarını indirdi.][616]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Avret yerlerini örten libâs/giyecek"* ise bütün mübah giyecek türleri arasından avreti örten her şeye denilir. Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi müşriklerin Beyti çıplak olarak tavaf ettikleri ve: Allah'a isyan ettiğimiz elbiseler ile Beyti tavaf etmeyiz dedikleri bir zamanda indirmiştir. Bunun üzerine yüce Allah bu âyeti indirdiği gibi ayrıca: *"Her mescitte ziynetinizi alın."* buyruğunu indirmiştir.][617]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Her mescitte ziynetinizi alın."* buyruğu ile mescide girerken ziyneti almayı/elbise giyinmeyi buyurmuştur.][618]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Bekir'i de hacc emiri olarak gönderdi ve ona şöyle seslenmesini emir buyurdu: Bu yıldan itibaren hiçbir müşrik haccedemeyecek, Beyti çıplak bir kimse tavaf edemeyecek.

Çünkü müşrikler de haccediyor ve Beyti çıplak olarak tavaf ederek: Bizler Allah'a isyan ettiğimiz elbiselerimizle tavaf etmeyiz diyorlardı. Bundan sadece Hums denilenler ile onların dini inançlarını takip edenler müstesna idi. İşte şanı yüce Allah: *"Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi alın."* buyruğunu bu husus ile ilgili olarak indirmiştir.][619]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Elbisenin iki faydası vardır:

Birisi avreti örtmek sûreti ile ziynetlenmektir diğeri ise zararlı olabilecek sıcak, soğuk ya da düşmana karşı korunmaktır.

A'raf Sûresi'nde libas/giyecek ziynet (avreti setretmek) faydasından ötürü zikretmiştir. Bu ise namaz ve tavaf esnasında muteber olan faydadır. Nitekim yüce Allah'ın: *"Her mescitte ziynetinizi alın."* buyruğu buna delildir. Yine yüce Allah: *"Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek bir libas ve giyip süslene-*

616 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVI, 222.
617 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 88.
618 Kaynakları daha önce gösterildi.
619 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVI, 183.

ceğiniz bir elbise indirdik." ve: "De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti temiz ve hoş rızıkları kim haram kılmıştır." (Âyet 32) buyurmaktadır. Bununla yüce Allah onların cahiliye dönemindeki -Hums denilenlerin dışında kalanların- tavafa geldikleri elbiseler ile tavaf etmeyi ve kavurdukları yağları yemeleri türünden haram kıldıkları uygulamalarını reddetmektedir.][620]

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

32. *"De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram kılmıştır?" De ki: "Bunlar dünya hayatında iman edenler içindir. Kıyamet günü ise yalnız onlaradır." İşte Biz âyetleri bilenler için böylece açıklarız."*

Tefsiri:

[Birçok kimse işlerinde haram kılınmış hayasızlıklar türünden ve bunlara davetkar olan işler yapmaktadırlar. Ayrıca onlar bunun kalpleri ıslah eden şeylerden olduğunu da iddia etmektedirler. Bu sebeple onların iddialarına göre bu Allah'ın emrettiği işlerdendir. İşte bunların da bu âyet-i kerimenin manasından kendilerine ait bir pay vardır. Yüce Allah: *"De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram kılmıştır?" De ki: "Bunlar dünya hayatında iman edenler içindir. Kıyamet günü ise yalnız onlaradır." İşte Biz âyetleri bilenler için böylece açıklarız. De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (A'raf. 32-33) buyurmaktadır.][621]

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

620 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 277.
621 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 584.

33. "De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."

Tefsiri:

[Avretlere bakmak haram olup bu yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbim ancak hayasızlıkları haram kılmıştır."* buyruğu ile: *"Hayasızlıklara yaklaşmayın."* (En'am, 151) buyruğunun kapsamına dahildir. Çünkü hayasızlıklar (fevahiş) her ne kadar ferc ya da dübürden yaklaşmak hakkında ve buna bağlı olarak tenlerin değmesi, bakmak ve daha başka şeyler hakkında zahir bir buyruktur. Lut (aleyhisselâm) kıssasındaki: *"Sizden evvel âlemlerden hiç kimsenin yapmadığı hayasızlığı mı yapıyorsunuz?"* (A'raf, 80); *"Siz bu hayâsızlığı bile bile mi işlersiniz?"* (Neml, 54); *"Zinaya yaklaşmayın. O cidden hayâsızlıktır."* (İsra, 32) buyruklarında olduğu gibi. Aynı zamanda fuhşiyat/hayasızlıklar her ne kadar ten değmesi sözkonusu olmasa dahi avretin açılmasını da kapsar. Yüce Allah'ın: *"Onlar bir hayasızlık yapsalar (da ondan alıkonsalar): "Biz atalarımızı da bunun üzerinde bulduk, derler."* (A'raf, 28) buyruğunda olduğu gibi. Burada sözü edilen hayasızlık onların Beyti çıplak olarak tavaf etmeleridir. Onlar: Allah'a isyan ederken giyindiğimiz elbiselerle tavaf etmeyiz derlerdi. Bundan Hums denilenler müstesna idi. Onlar kendi elbiseleri ile tavaf ediyorlardı. Onların dışındakiler ise Hums denilenlerden eğer eline bir elbise geçerse onunla tavaf ederdi. Değilse çıplak tavaf ederdi. Şâyet elbiseleri ile tavaf edecek olursa o elbiseyi giymek ona haram olurdu, onun için o elbiseyi bir kenara atardı ve bu gibi elbiselere "luka" adı verilirdi. Aynı şekilde kadın da eğer bir elbise bulamayacak olursa bir elini fercinin üzerine diğer elini arkasına koyarak tavaf eder ve:

"Bugün onun bir kısmı yahut tamamı görünüyor olabilir

Fakat ondan görüneni (kimseye) helal etmiyorum." derdi.

Şanı yüce Allah buna da "fahişe: hayasızlık" adını vermiştir. İşte bu bağlamda yüce Allah: *"De ki: Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını haram kılmıştır."* buyurmaktadır. İşte bu buyruk aynı zamanda avretin açılmasını ve onun gösterilmesini de kapsar. Bunu şu husus da pekiştirmektedir: Nikah fiilini açık lafız ile dile getirmeye de "fahşa ve tefahhuş: müstehcen konuşma" adı verilir. Buna göre göz için azaların açılması ve fiilin işlenmesi ne ise kulak için bunların açıkça söylenmesi gibidir. Bu iki açıklığın her birine de aynı

vasıf verilir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadın bir başka kadını kocasına adeta gözü ile onu görüyormuşçasına nitelendirmesin."[622]

Yine Arapçada: Filan kişi filanı nitelendirir, vasfeder (anlatır) denildiği gibi tenin niteliğini gösteren elbise tabiri de kullanılır.

Diğer taraftan bunların her birinin kulak ve göz için açıkça belirtilmesi de ihtiyaç halinde mübahtır. Hatta müstehap yahut vacip olan bir husus ancak bu yolla gerçekleşebiliyorsa müstehap dahi olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Muaz'a (fiilin adını açıkça zikrederek: "Onu yaptın mı" demesi ve: "Cahiliye ağıtı gibi ağıt yakan kimseye git babanın bilmem nesini ısır deyin ve hiç kinayeli lafız kullanmayın." buyruğunda olduğu gibi.[623]

Maksat "fahişe (çoğulu fevahiş), hayasızlık" lafzının hem çirkin fiili hem de fiilin açıktan işlenip bu fiilin azalarının açıktan gösterilmesini de kapsar. Aynı zamanda bu nikah akdi ile dahi olsa çirkin hayasızca işleri de kapsar. Yüce Allah'ın: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesnâ. Şüphe yok ki o bir hayasızlıktı, (ilâhi) gazaba sebep iğrenç bir iş ve kötü bir yoldu."* (Nisa, 22) buyruğunda olduğu gibi. Yüce Allah bu buyruğunda böyle bir nikah çeşidinin bir hayasızlık olduğunu haber vermektedir. Şöyle de denilmiştir: Şüphesiz bu gizli hayasızlıklardan (fevahişten)dir. Böylelikle "fahişe" lafzının hayasızca akitleri kapsadığı da açıkça görülmektedir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın."* (Nisa. 22) buyruğu hem akdi hem de cinsel ilişkiyi ihtiva eder. Yüce Allah'ın: *"Açık olanını gizli olanını"* buyruğu ile pek çok söz ve fiil türünü ifade eden umumi bir tabirdir. Ayrıca yüce Allah şu buyruklarıyla ferci mutlak olarak korumayı emir buyurmuştur: *"Ferclerini/mahrem yerlerini korusunlar."* (Nûr. 30); *"Onlar ırzlarını korurlar. Eşlerine yahut sağ elleriyle sahip olduklarına karşı müstesnâ."* (Mü'minun, 5-6) Yine yüce Allah: *"Mahrem yerlerini koruyan erkekler ve kadınlar."* (Ahzâb, 35) Buna göre mahrem yerinin korunması yüce Allah'ın: *"Allah'ın sınırlarını koruyanlar."* (Tevbe. 112) buyruğunu andırmaktadır. Mahrem yerinin korunması ise helal olmayan hususlardan alıkonulması, uzak tutulması demektir.

Gözlere gelince; gözleri açıp onlarla bakmak kaçınılmaz bir iştir. Ama insan kasti olmayarak ansızın bir şeyler görebilir ve gözü mutlak olarak alıkoymak mümkün olmayabilir. Bundan dolayı şanı yüce Allah kullarına gözlerini koruma-

622 Buhârî. 5241.

623 Ahmed. V. 136: Buhârî. el-Edebu'l-Müfred. 1963: Nesai. Amelül Yevmi Velleyle. 975: İbnu's-Sünnî. Amelül Yevmi Velleyle. 435: İbn Hibban -el-İhsan-. 3153. Hadis sahihtir.

larını (güçlerinin yettiği kadarıyla) emir buyurmuştur. Nitekim Lukmân da oğluna sesini kısmasını emretmiştir. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Rasûlullah'ın yanında seslerini kısanlar."* (Hucurat, 3) buyruğuna gelince; yüce Allah bu buyrukla onları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda kayıtsız ve şartsız olarak seslerini kısmalarından ötürü övmüş bulunmaktadır. Onlar bunu yapmakla emrolunmuşlardı. İşte bu gibi durumlarda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda seslerini yükseltmeleri kayıtsız ve şartsız olarak yasaklanmıştır. Onlar böyle bir durumda bu emre muhataptırlar. Onun huzurunda seslerini yükseltmeleri onlara yasaktır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda mutlak/kayıtsız ve şartsız olarak sesi kısmaya gelince o övülmeye değer özel bir kısmadır. Kulun her durumda mutlak olarak sesini kısması da mümkündür. Bununla birlikte kula böyle bir emir verilmemiştir. Aksine bazı yerlerde ya vacip anlamında ya müstehap hükmünde sesini yükseltmesi dahi emredilir. Bundan dolayı: *"Sesini (bir miktar) kıs."* (Lukmân, 19) buyurmuştur. Çünkü sesin ve görmenin kısılması kalbe girip ondan çıkanların tamamının toplandığı bir odaktır. İşitilen kalbe girer. Sesle kalpten çıkar. Nitekim yüce Allah: *"Biz ona iki göz vermedik mi? Bir de bir dil ve iki dudak?"* (Beled, 8-9) buyruğunda her iki organı da zikretmiş bulunmaktadır. Çünkü göz ve bakmak sûretiyle kalp olanı biteni bilir, dil ve ses ise kalpten çeşitli hususlar ortaya çıkar. Birisi kalbin öncüsü haberinin sahibi ve casusudur, öteki de onun tercümanıdır.][624]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (Âyet 33) buyurmaktadır. Böylelikle gizli ve açık hayasızlıklar haksızca günah ve haddi aşmak hakkında herhangi bir delil indirmemiş olduğu şeyi Allah'a ortak koşmak ve Allah hakkında bilgisizce söz söylemek buyruğun kapsamı içerisindedir.][625]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz şanı yüce Allah'ın haklarında: *"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve*

624 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 381-383.
625 el-İstikâme, I, 310.

Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır." (Âyet 33) buyurduğu haram kılınmış hususlann esası bütün nebilerin şeriatlerinin üzerinde ittifak ettikleri hususlardandır.][626]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta yüce Allah haram kılınmış hususları *"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (Âyet 33) buyruğunda münhasıran zikretmiş bulunmaktadır. Buna göre mutlak ve umumi olarak haram kılınmış olan her bir şey -kan, leş ve domuz etinde olduğu gibi- bir durumda mübah olurken bir başkasında mübah olmaması sözkonusu değildir.][627]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (Âyet 33) İşte bu dört tür Allah'ın mutlak olarak haram kıldığı şeylerdir. Bunların hiçbiri herhangi bir insana ve herhangi bir durumda mübah değildir. Halbuki kan, leş ve domuz eti ile daha başka şeyler böyle değildir. Bunlar bir durumda haram iken bir başka durumda mübah olabilirler. Fakat sayılan bu dört husus mutlak olarak haram kılınmıştır.

Fevâhiş/çirkinlikler, hayasızlıklar şehvet ile ilgilidir. Haksız isyan/bağy ise öfke ile alakalıdır. Allah'a ortak koşmak/şirk ise adaletin esasının bozulmasıdır. Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür. Allah hakkında bilgisizce söz söylemek ise bilginin bozulması demektir. İşte şanı yüce Allah bu dört hususu haram kılmıştır ki bunlar da şehvetin ve gazabın bozuluşu ile adaletin ve ilmin bozuluşu demektir. Yüce Allah'ın: *"Allah'a hakkında asla bir delil indirmediği herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ..."* buyruğu yüce Allah hakkında zulmün esasının haram kılınmasını ihtiva eder. Bu da şanı yüce Allah hakkında adaletli olmayı gerektirir. Bu ise ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın sadece ona ibadet etmektir. Şüphesiz nefsin iki gücü vardır. İlmi ve ameli. İnsanın ameli ihtiyari amelleri demektir. İhtiyari/seçim ve tercih sonucu yapılan amel de ancak kulun iradesi ile olur. Her bir insanın da bir iradesi ve iradesi ile yaptığı bir işi vardır. Şüphesiz insan duyuları olan

626 el-Cevâbu's-Sahîh, IV. 156.
627 Minhâcü's-Sünne, VI. 414-415.

bir varlıktır. İrade ile hareket eder. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İsimlerin en doğru olanları Haris ile Hemmamdır." buyurmuştur.[628] İrade için ise mutlaka bir murad/istenen olmalıdır. Her istenen ise ya bizzat kendisinden ötürü istenen bir şeydir yahut da ondan başkası için istenen bir şeydir. Başkası için istenen bir şeyin ise sonunda bizzat kendisinden ötürü istenen bir şeye ulaşması da kaçınılmaz bir şeydir. İlim gücü insanın bir muradının olmasını gerektirir. Çünkü bizatihi istenen bir şey aslında fail illet için bir fail illettir. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: Avam: Her kişinin değeri yaptığı güzel işle ölçülür." derler. Arifler ise her kişinin değeri talep ettiği şeyle ölçülür." demişlerdir. Eski kitaplardan birisinde de şöyle denilmiştir: "Ben hikmetli kişinin söylediği söze değil onun isteyip gayretini yönlendirdiği şeye bakarım."

Şu felsefeciler ise bu hususu nefsin kemali hakkında sözkonusu etmezler. Onlar nefsin kemalini şehvet ve öfkenin iffet ve hilm ile itidalli hale getirilmesinde kabul ederler. Fakat bunun nihai noktası şehvet ve öfke hususunda aşırılığı terk etmekten ibarettir. Şehvet ise bedene faydalı olanı celbetmek demektir ama tür olduğu gibi kalır. Öfke de bedene zarar veren şeyleri önlemek demektir. Ancak felsefeciler ruhun bizzat kendisinden ötürü sevdiği muradı ele almazlar. Halbuki onlar beden ile alakalı hususları sözkonusu etmiş ve bunu nefsin bir aracından ibaret olan bedenin ıslahı olarak kabul etmişler. Nefsin kemalinin de mücerred bilgide olduğunu benimsemişlerdir.][629]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (Âyet 33) buyurmaktadır. Şu kabirler yanındaki ibadet, haklarında herhangi bir delil indirmediği şeyler Allah'a ortak koşmak kabilindendir. Çünkü şanı yüce Allah kabirlerin yanında dua etme maksadını gütmenin müstehap ve başka yerlere göre daha faziletli olduğunu ihtiva eden herhangi bir delil indirmemiştir. Böyle bir iş yapmayı Allah'ın dininin bir parçası olarak kabul eden bir kimse Allah hakkında bilmediği bir şey söylemiş olur. (Bu hususlarda) kıyasların ve hikayelerin delil gösterilmesinin önünü kesecek şekilde *"Hakkında asla bir delil indirmediği"* buyruğu ne kadar güzeldir.][630]

628 Kaynakları daha önce gösterildi.
629 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 33-35.
630 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 682.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kayıtsız ve şartsız bilgi sahibi olmadan konuşmayı yasakladığı gibi *"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (Âyet 33) buyruğu ile yüce Allah hakkında konuşmayı da özellikle yasaklamış bulunmaktadır.][631]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah A'raf Sûresi'nde onların haram kıldıkları şeyleri de şeriat olarak ortaya koyduklarını da sözkonusu etmiş ve: *"De ki: Rabbim ancak hayasızlıkları ... haram kılmıştır."* ve: *"De ki: Rabbim adaleti emretti."* (Âyet 29) buyurmak sûretiyle onlara kendilerine bizzat kendisinin neleri emrettiğini ve onlara neyi haram kıldığını beyan buyurmuş, onları yermek maksadı ile de: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan ortakları mı vardır?"* (Şura. 21) buyurmaktadır. Bu ise daha başka yerlerde genişçe açıklanmıştır.][632]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah müşriklerin emrettikleri şirki ve başka şeyleri Allah'ın haram kılmamış olduğu fakat kendilerinin haram kıldıkları yiyecek ve giyecekleri A'raf Sûresi'nde zikretmiş bulunmaktadır. Şanı yüce Allah kendisinin neyi emrettiğini ve neleri haram kıldığını sözkonusu ederek: *"De ki: "Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde yüzlerinizi (kıble tarafına) doğrultun. Ve O'na, dininizi yalnız O'na hâlis kılarak ibadet edin. Sizi ilkin yarattığı gibi yine (O'na) döneceksiniz. O, bir kısmına hidâyet verdi. Bir kısmına da sapıklık hak oldu."* (Âyet 29-30) buyruğundan itibaren *"De ki: "Rabbim ancak hayasızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (Âyet. 33) buyruğuna kadar bunları açıklamış bulunmaktadır.][633]

631 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 459-460.
632 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 357-358.
633 Nazariyyatu'l-Akd. 13.

قَالَ ادْخُلُوا فِـي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولٰيهُمْ رَبَّنَا هٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

38. "Diyecek ki: "Cinn ve insanlardan sizden önce geçmiş topluluklarla siz de ateşe girin!" Her ümmet girdikçe kardeşine (kendi dindaşına) lanet edecek. Nihâyet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman da sonrakileri öncekileri için: "Rabbimiz, işte bizi bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver." diyecekler. (Allah) buyuracak ki: "Herkese iki kattır. Fakat siz (bunu) bilmiyorsunuz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Diyecek ki: "Cinn ve insanlardan sizden önce geçmiş topluluklarla siz de ateşe girin!" Her ümmet girdikçe kardeşine (kendi dindaşına) lanet edecek. Nihâyet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman da sonrakileri öncekileri için: "Rabbimiz, işte bizi bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver." diyecekler. (Allah) buyuracak ki: "Herkese iki kattır. Fakat siz (bunu) bilmiyorsunuz."* (Âyet 38) buyruğu da bu kabildendir. Yüce Allah başkalarına uyan kimselerin dalaletin önderlerine azaplarının kat kat artırılması için dua edeceklerini haber vermektedir. Nitekim yüce Allah: *"Diyecekler ki: "Rabbimiz, gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik. Onlar da bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz, onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle lanetle."* (Ahzâb, 67-68) buyruğunda da onlar hakkında bu şekilde haber vermektedir. Yine yüce Allah kendilerine uyulanlara da uyanlara da hak ettikleri şekilde azabın katlandırılacağını haber vermektedir. Fakat başkalarına uyanlar azabın katlandırılmasını bilmezler.][634]

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

634 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 727.

40. "Âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı büyüklenenlere -hiç şüphesiz- gök kapıları açılmayacaktır. Onlar, deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler. Biz günahkârları böyle cezalandırırız."

Tefsiri:

[İmam Ahmed Müsned'de dedi ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti, bize Ahmeş el-Minhal b. Amr'dan tahdis etti, o Zazan'dan, o Bera b. Azib'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Ensar'dan bir adamın cenazesi için (kabristana) çıktık. Kabre vardığımız vakit henüz lahdi (mezarı) açılmamıştı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturdu biz de onun etrafında oturduk. Sanki başlarımız üzerinde kuşlar konmuş gibi (hareketsiz) idik. Elinde ise ucunu yere hafifçe vurduğu bir de sopa vardı. Başını kaldırdı ve: -iki yahut üç defa- kabir azabından Allah'a sığının buyurdu. Sonra şöyle dedi: Mümin bir kul artık dünya ile alakası kesilip ahirete yöneldiği zaman üzerine semadan yüzleri güneşi andıran bembeyaz yüzlü melekler iner. Beraberlerinde cennet kefenlerinden bir kefen, cennet hâmutundan/hoş kokularından hâmutlar da bulunur. Nihâyet onun gözünün görebildiği bir uzaklıkta otururlar. Sonra ölüm meleği gelir ve başının yanında oturur. Ey hoş nefis! Allah'tan bir mağfirete ve bir rızaya erişmek için çık der. Bunun üzerine onun ruhu çıkar ve kırbanın ağzından suyun damlası gibi akar. O melek de o ruhu alır. Onu alır almaz elinde gözkırpacak kadar bir süre dahi kalmadan öbür melekler onu alır, onlar o ruhu o kefene ve o hânuta sararlar. Ondan yeryüzünde bulunmuş en hoş misk kokusu gibi bir koku çıkar. O ruhu alıp onunla yükselirler. Yer ile gök arasında her bir melek topluluğunun yanından geçtiklerinde mutlaka o melekler: Bu hoş ruh neyin nesidir derler. Onlar: Dünyada iken (insanların) ona verdikleri isimlerinin en güzelini söyleyerek filan oğlu filandır derler. Nihâyet onu dünya semasına kadar ulaştırırlar. Onun için kapının açılmasını isterler. Kapı ona açılır. Her bir semadan o semanın mukarreb melekleri bir sonraki semaya onu teşyi ederler. Nihâyet yedinci semaya ulaşırlar. Bu sefer yüce Allah: Kulumun kitabını illiyyinde yazınız ve onu tekrar yere geri döndürünüz. Çünkü ben onları oradan yarattım, oraya iade ederim ve bir defa daha onları oradan çıkartırım buyurur. Bunun üzerine ruhu geri iade edilir. Ona iki melek gelip onu oturturlar ve ona: Rabbin kim derler. O, Rabbim Allah'tır der. Ona: Dinin ne derler. O: Dinim İslâm'dır der. Ona: Aranızda peygamber olarak gönderilen bu adam nedir derler, o: O Allah'ın Rasûlüdür der. Ona: Senin ilmin ne derler. O: Ben Allah'ın kitabını okudum, ona iman edip tasdik ettim der. Semadan bir münadi şöyle seslenir: Kulum doğru söyledi. Cennetten ona yaygı

serin, cennetten ona elbise giydirin ve ona cennetten bir kapı açın buyurur. Arkasından cennetin esintisinden kokusundan ona gelir, gözünün uzandığı kadar kabri ona genişletilir. Kendisine yüzü güzel, elbisesi güzel, kokusu hoş bir adam gelerek seni sevindirecek şeyleri müjdeliyorum. Bu sana vadolunan gündür der. Ona: Sen kimsin, senin yüzün hayır ile gelen kimselerin yüzü gibidir der. O: Ben senin salih amelinim der. Kişi: Rabbim, haydi kıyameti kopar da aileme malıma geri döneyim der.

Kafir kula gelince; o dünya ile alakasını koparıp ahirete yöneleceği sırada üzerine semadan beraberlerinde hayvan postları ile birlikte siyah yüzlü melekler iner. Gözünün görebileceği kadar uzak bir yerde otururlar. Arkasından ölüm meleği gelip başı ucunda oturur. Ey kötü nefis! Allah'tan bir gazap ve bir öfkeye çık der. Bunun üzerine nefsi (ruhu) cesedine yayılır. O demir bir çubuğun ıslak yünden çekildiği gibi o ruhu çekip alır. Ruhunu aldıktan sonra bir göz kırpacak kadar dahi bir süre elinde bırakmayarak o ruhu o postların içerisine bırakır. Ondan yeryüzünde bulunmuş en kötü kokmuş bir leşin kokusu gibi bir koku gelir. Melekler o ruhu alıp yukarı çıkarlar. Yanlarından geçtikleri her bir melek grubu mutlaka bu kötü ruh da ne oluyor derler? Onlar dünya hayatında iken kendisine verilen isimlerin en çirkinini söyleyerek filan oğlu filandır derler. Sonunda o ruh ile dünya semasına kadar ulaşırlar. Onun için kapının açılması istenir. Ona kapı açılmaz. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"... onlara gök kapıları açılmayacaktır. Onlar deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler."* buyruğunu okudu. Şanı yüce Allah: "Bunun kitabını en alt yerde siccinde yazınız buyurur ve ruhu şiddetli bir şekilde fırlatılır. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim Allah'a ortak koşarsa o sanki gökyüzünden düşüp, kuşların kaptığı yahut rüzgârın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer."* (Hacc, 31) buyruğunu okudu. Ruhu cesedine iade edilir. Ona iki melek gelerek onu oturturlar. Ona: Rabbin kim derler. O: Hı, hı, bilmiyorum der. Ona: Dinin ne derler. O: Hı, hı bilmiyorum der. Ona: Aranızda peygamber olarak gönderilen bu adam nedir derler. O: Hı, hı bilmiyorum der. Bunun üzerine semadan bir münadi şöyle seslenir: Kulum yalanlamış idi. Ona cehennemden bir döşek yayınız, ona cehennemden elbise giydiriniz, ona cehenneme açılan bir kapı açınız. Oranın sıcağından ve deri gözeneklerinden içeriye işleyen hararetinden gelir. Kabri onun üzerine öyle bir daraltılır ki sonunda kaburga kemikleri birbirine girer. Yüzü çirkin, elbisesi çirkin. kötü kokan birisi ona gelerek: Hoşuna gitmeyecek şeyleri sana söyleyeyim. İşte bu (dünyada iken) sana vadolunan gündür der. O: Senin yüzün kötülük getirenin yüzüne benziyor, sen kimsin der. O: Ben senin kötü amelinim der. O: Rabbim

kıyamet kopmasın der." Ben (İbn Teymiyye) derim ki: Bunu Bera b. A'zib'den Zazan'dan başka birileri de rivâyet etmiştir ki Adiyy b. Sabit, Muhammed b. Ukbe ve Mücahid bunlardandır.[635]][636]

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ
لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ
رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

43. "Biz onların kalplerinde kin türünden ne varsa söküp atacağız. Altlarından ırmaklar akar. "Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun, Allah bizi bu yola iletmeseydi, kendiliğimizden bunu bulmuş olamazdık. Andolsun ki, Rabbimizin peygamberleri hakla gelmişlerdi" derler. Onlara: "Yapmaya devam ettiklerinize karşılık mirasçısı kılındığınız cennet işte budur." diye seslenilir."

Tefsiri:

[İşte cennetliklerin: *"Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun."* demeleri de böyledir. Yüce Allah ise onlara ancak kendilerine faydalı ilmi ve salih ameli ilham buyurmakla hidâyet vermiştir/iletmiştir.][637]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlardan birisi de şudur: Rasûlleri göndermek ve kitapları indirmek sûretiyle nimet ihsanında bulunan her türlü eksiklikten münezzeh olan yüce Rabbimizdir. O kudret sahibi olmak, duyu organlarını ve bunun dışında ilim elde etme ve salih amel işleme araçlarını nimet olarak ihsan edendir. Kullarına hidâyet veren odur. O olmadan ne bir itaatte bulunacak güç bulunabilir ne de bir masiyete karşı direnmek imkânı olabilir. Bundan dolayı cennetlikler: *"Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun. Allah bizi bu yola iletmeseydi kendiliğimizden*

635 Abdürrezzak, 6737; İbn Ebu Şeybe, III, 380-382; Ahmed, IV, 287, 288, 295, 296; Tayalisi, 753; Ebu Davud, 4753; İbn Cerir, XIII, 215-218; Hakim, I, 37-40; İbn Hibban -İhsan-, 3117. Hadis meşhur ve sahihtir. Bazıları Zazan'ın Bera'dan hadis dinlememiş olduğunu belirterek illetli olduğunu söylemiş iseler de bu illeti büyük imam İbnul Kayyim Ebu Avane'nin Sahihi'nde Zazan'ın Bera'dan hadis dinlemesinin sabit olduğunu belirtmiş olduğunu söyleyerek reddetmiştir.

636 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 439-442.

637 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 166.

bunu bulmuş olamazdık. Andolsun ki Rabbimizin rasûlleri hakla gelmişlerdi." diyeceklerdir. Halbuki yaratılmış bir kul bunların hiçbirisini yapabilecek kudrete sahip değildir.][638]

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

55. "Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Gerçek şu ki, O, haddi aşanları sevmez.

56. Yeryüzü ıslah edilmişken orada fesat çıkarmayın. O'na korkarak ve umarak dua (ve itaat) edin. Şüphesiz Allah'ın rahmeti, iyi hareket edenlere yakındır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Gerçek şu ki. O, haddi aşanları sevmez. Yeryüzü ıslah edilmişken orada fesat çıkarmayın. O'na korkarak ve umarak dua (ve itaat) edin. Şüphesiz Allah'ın rahmeti, iyi hareket edenlere yakındır."* (Âyet 55-56) buyrukları hakkında şunu belirtelim: Bu iki âyet-i kerime iki tür duayı kapsamaktadır. Bu iki dua ibadet olan dua ile dilekte bulunmak duasıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de "dua" ile bazen bu bazen öteki kastedildiği gibi bazen her ikisi birlikte de kastedilir. Esasen bunların biri de diğerinden ayrı değildir. Çünkü dilekte bulunmak manasıyla dua, dua edene faydalı olacak şeyleri dilemek, ona zararlı olan şeylerin giderilmesini ve uzaklaştırılmasını istemektir. Zarara ve faydaya malik olan kimse şüphesiz bizatihi mabud olandır ve onun fayda ve zararın maliki olması zorunludur.

Bundan dolayı şanı yüce Allah zarar ve fayda verme gücüne sahip olmayan kendisinden başkalarına ibadet edenlerin bu yaptıklarını reddetmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu anlamdaki buyruklar pek çoktur. Yüce Allah'ın: *"Allah'tan başka sana faydası da olmayan zarar da veremeyen şeylere de ibadet etme."* (Yunus. 106); *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda veren şeylere taparlar."* (Yunus. 18) buyurmaktadır. Bu buyruklarıyla şanı yüce Allah bu bâtıl mabutların hem sınırlı hem de başkalarına da ulaşabilen zarar ve fayda vermele-

638 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 216-217.

rinin sözkonusu olmadığını, kendilerinin ne kendilerine ne de kendilerine ibadet edenlere bunları sağlayamayacaklarını ifade etmektedir.

Bu anlamda buyruklar pek çoktur. Şanı yüce Allah mabudun fayda ve zarar vermeye malik olmasının zorunlu olduğunu beyan etmektedir. Çünkü kişi dilekte bulunmak için dua ederken fayda ve zarar için dua eder. Ona korku ve ümit ile dua ettiği zaman da ibadet duası ile dua eder. Böylelikle her iki tür duanın ayrılmaz olduklarını öğreniyoruz. Çünkü her bir ibadet duası dilek duasını da kaçınılmaz olarak ihtiva eder. Her bir dilek duası da ibadet duasını ihtiva eder. İşte yüce Allah'ın: *"Kullarım sana beni sorarlarsa işte muhakkak ben pek yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenlerin duasına karşılık verir kabul ederim."* (Bakara, 186) buyruğu bu anlamda olmak üzere duanın her iki türünü de kapsar. Âyet-i kerime bunların her birisi ile de tefsir edilerek benden dilediği taktirde ona veririm diye açıklandığı gibi bana ibadet ettiği zaman ona sevap ve mükafat veririm diye de açıklanmıştır. Bu iki görüş de birbirinden ayrılmazdır.

Böyle bir kullanım aslında müşterek bir lafzın her iki manası hakkında yahut da bir lafzın hakikat ve mecaz anlamlarında kullanılması kabilinden değildir. Aksine bu her iki hususu bir arada ihtiva eden hakikat anlamındaki bir kullanımdır. Bunu iyice düşünmek gerekir ve bunun faydası pek büyüktür. Bunu fark edebilenler de pek azdır. Kur'ân-ı Kerim'de iki ve daha fazla manaya delalet eden âyetlerin çoğunluğu bu kabildendir. Bunun bir örneği yüce Allah'ın: *"Güneşin (batıya doğru) kaymasından/dülukünden gecenin karanlığına kadar dosdoğru namaz kıl."* (İsra, 78) buyruğudur. "Düluk/kayma" zeval ile de güneşin batımı ile de tefsir edilmiştir. Bunlar farklı iki görüş değildir. Aksine lafız her ikisini birlikte ihtiva eder. Çünkü düluk kaymak, meyletmek demektir. Güneşin dülukü meyletmesidir. Bu meyledişin de bir başlangıcı ve bir sonu vardır. Başlangıcı zevaldir, sonucu ise batıştır. Lafız bu itibarla her ikisini de kapsamaktadır.

Bunun bir diğer misali de *"gasik"* (Felak, 3) kelimesinin hem gece hem de ay ile tefsir edilmesidir. Bu tefsir bir ihtilaf değildir. Aksine bunların birliktelikleri dolayısıyla her ikisini de kapsar. Çünkü ay gecenin âyeti/alametidir. Benzeri buyruklar da pek çoktur.

Yine bu kabilden bir diğer buyruk da yüce Allah'ın: *"De ki: Duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu."* (Furkan, 77) buyruğudur. Sizin ona duanız olmasaydı demektir. Onun sizi kendisine ibadete dua etmesi/çağırması anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu durumda mastar mefule izafe edilmiş olur. Birincisi ise faile izafe edilmiş olur. Bu husustaki iki görüşten daha tercihe değer olanı budur.

Buna göre ondan maksat her iki türüyle duadır. Bunun ibadet duası hakkında olması da daha açıktır. Yani eğer sizler ondan ummasa idiniz o sizi ne etsin? Ona ibadet etmek ise ondan dilekte bulunmayı gerektirir. Buna göre her iki tür duanın kapsamına girmektedir. Yüce Allah'ın: *"Rabbiniz: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim buyurdu."* (Mü'min. 60) buyruğu da bu türdendir. Burada da "dua" her iki türü ihtiva eder. Bununla birlikte ibadet duası hakkında olması daha açıktır. Bundan dolayı hemen akabinde: *"Şüphesiz bana ibadet etmeyi büyüklüklerine yedirmeyenler..."* (Mümin. 60) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimede dua bununla da öteki ile de tefsir edilir. Tirmizi'nin rivâyetine göre Numan b. Beşir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde şöyle buyururken dinledim: "Şüphesiz dua ibadetin kendisidir." Sonra yüce Allah'ın: *"Rabbiniz: Bana dua edin ben de duanızı kabul edeyim buyurdu."* âyetini okudu. Tirmizi: Hasen sahih bir hadistir demiştir.[639]

Yüce Allah'ın: *"Allah'tan başka kendilerine dua ettiğiniz putların hepsi -bu iş için bir araya toplansalar dahi- şüphesiz bir sinek bile yaratamazlar."* (Hacc, 73) buyruğu ile: *"Onların ondan başka dua ettikleri ancak dişilerdir."* (Nisa. 117) buyruklarına gelince; şunu belirtelim: Müşriklerin putlarına dualarının zikredildiği her bir yerde kastedilen dilekte bulunmak duasını da ihtiva eden ibadet duasıdır. Ancak bunun ibadet duası hakkında olması şu üç sebepten dolayı daha açıktır:

1. Her şeyden önce onlar: *"Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz."* (Zümer. 3) demişlerdir. Böylelikle onlara yaptıkları duanın kendilerine yaptıkları ibadet demek olduğunu itiraf etmiş oluyorlar.

2. Şanı yüce Allah bu tür duayı bir başka yerde ayrıca tefsir etmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Onlara denilir ki: "O sizin Allah'tan başka ibadet ettikleriniz nerede? Size yardım edebiliyor ya da kendilerine yardımları dokunuyor mu?"* (Şuarâ, 92-93); *"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz."* (Enbiya. 98) ve: *"Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam."* (Kafirun. 2) buyruklarında olduğu gibi. Buna göre onların kendi bâtıl ilahlarına dua etmeleri onlara ibadet etmeleri anlamındadır.

3. Onlar rahat ve bolluk zamanlarında bu uydurma ilahlara ibadet ediyorlardı. Zor ve sıkıntılı hallerle başbaşa kaldıklarında ise onları bir kenara bırakarak yalnızca Allah'a dua ederler. Bununla birlikte onlar yine de bazı ihtiyaçlarını o uydurma ilahlardan istiyor, onlardan dileklerde bulunuyorlardı. O putlarına yaptıkları dua da aynı zamanda hem ibadet duası hem dilekte bulunmak duası

639 İleride kaynakları gösterilecektir. Sahih bir hadistir.

oluyordu. Yüce Allah'ın: *"Öyle ise kafirler hoşgörmese de dini yalnız Allah'a hâlis kılanlar olarak O'na dua edin."* (Mümin, 14) buyruğundaki ibadet duasıdır. Yani bir ve tek olarak ona ibadet edin, ona ihlasla ibadet edin, onunla birlikte başkasına ibadet etmeyin.

İbrahim (aleyhisselâm)'ın: *"Şüphesiz Rabbim duayı işitendir."* (İbrahim, 39) sözüne gelince; burada işitmekten maksat özel bir işitmek olup bu da duaya icabet edip kabul etmek anlamındaki işitmektir. Yoksa genel anlamı ile işitmeyi kastetmemiştir. Çünkü o zaten işitilmesi sözkonusu olan her bir şeyi çok iyi işitendir. Durum böyle olduğuna göre dua ibadet duası ve istek duası olmak üzere iki türlüdür. Yüce Rabbin onu işitmesi ise övgü olmak üzere ona sevap vermesi ve isteğine cevap vermesi/kabul etmesidir. O bunu da diğerini de çok iyi işitendir.

Zekeriyya (aleyhisselâm)'ın: *"Rabbim! Sana duam sayesinde bedbaht olmadım."* (Meryem, 4) sözleri hakkında bunun dilekte bulunmak duası olduğu söylenmiştir. Yani Rabbim, sen beni çağırdın, ben de senin çağrını kabul ettim. Sen beni geri çevirmek ve mahrum bırakmak sûretiyle de bedbaht etmedin. Bu ifade geçmişte duasını kabul edip ona ihsanda bulunmasını vesile etmesi şeklindedir. Bu da burada açıkça görülen manadır.

Yüce Allah'ın: *"De ki: İster Allah diye dua edin, ister Rahman diye dua edin."* (İsra, 110) âyetine gelince; işte meşhur olan dua bu olup bunun dilekte bulunmak duası olduğudur ve nüzul sebebi de budur. Çünkü dediklerine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbine dua ederken bazen ya Allah diye dua ederdi bazen ya Rahman diye. Bundan dolayı müşrikler onun iki ayrı ilaha dua ettiğini zannettiler. Bunun üzerine yüce Allah bu âyeti indirdi.

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki biz önceden ona ibadet ediyorduk. Gerçekten O el-Berr (iyilikleri kat kat fazlasıyla mükafatlandıran)'dir, Rahim'dir."* (Tur, 28) buyruğuna gelince; bu da korku ve ümit ile amelde bulunmayı ihtiva eden ibadet duasıdır. Yani: Bizler ona ihlasla ibadet ediyorduk. İşte böylelikle onlar da deri gözeneklerinden içeriye kadar işleyen azaptan Allah'ın kendilerini korumasını hak etmişlerdir. Yoksa sesli olarak dua eden ve etmeyen arasında ortak bulunan mücerred dilekte bulunmak sebebi ile değil. Çünkü gökte ve yerde bulunan herkes zaten ondan dilekte bulunur. *"Ondan başka hiçbir ilaha asla dua etmeyiz."* (Kehf, 14) buyruğu da ondan başkasına asla ibadet etmeyiz demektir. Yüce Allah'ın: *"Yoksa siz ba'le mi dua ediyorsunuz?"* (Sâffât, 125) buyruğu da böyledir.

Yüce Allah'ın: *"Ve onlara ortaklarınızı çağırın denilecek."* (Kasas. 64) buyruğundaki dua dilekte bulunmak duasıdır. Allah onları kıyamet gününde azarlayacak, görüşleri sebebi ile onları rüsvay edecektir. Çünkü onların ortakları kesinlikle çağrılarına karşılık veremeyeceklerdir. Burada maksat onlara ibadet etmelerinin emredilmesi değildir. Bu yüce Allah'ın: *"O gün buyuracak ki: Bana ortak olduklarını zannettiklerinizi çağırın. Onlar da çağıracaklar. Fakat bunlar kendilerinin çağrılarına (dualarına) olumlu karşılık vermeyeceklerdir."* (Kehf, 52) buyruğuna benzemektedir. Çünkü bunun böyle olduğu zaten bilinmiş olacaktır. Buna göre yüce Allah'ın: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."* buyruğu her iki dua türünü kapsar. Fakat dilek duası hakkında olduğu açık olmakla birlikte ibadet duasını da ihtiva eder. Bundan ötürü hem açıktan yapılmasını hem de gizli tutulmasını emir buyurmuştur. Hasan dedi ki: Gizli dua ile açık dua/davet arasında yetmiş kat vardır.

Müslümanlar dua ederken oldukça gayret gösterdikleri halde onların bir sesleri de duyulmazdı. Yani bu ancak kendileri ile Rabbleri arasında bir fısıltı gibi oluyordu. Çünkü yüce Allah: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."* buyurmaktadır. Yine şanı yüce Allah salih bir kulunu sözkonusu etmiş ve onun fiilinden razı olduğunu bildirerek şöyle buyurmaktadır: *"Hani o Rabbine gizlice niyaz edip yalvardığında."* (Meryem. 3) buyurmaktadır.

Duanın gizli yapılmasının birçok faydaları vardır.

1. Bu şekildeki bir duada iman daha büyüktür. Çünkü bu duayı yapan kişi yüce Allah'ın gizli duayı işittiğini bilir.

2. Edep ve tazim bakımından daha büyüktür. Çünkü hükümdarlar huzurunda sesler yükseltilmez. Sesini yükselten kimseye de öfkelenirler ve elbetteki en yüce misal Allah'ındır. O gizli yapılan duayı işittiğine göre onun huzurunda edebe yakışan ancak dua ederken sesi kısmaktır.

3. Yalvarıp yakarmakta ve niyaz etmekte daha ileri bir derecedir. Yalvarıp yakarmak ve hûşû ise duanın ruhu, özü ve maksadıdır. Elbette Rabbi önünde zilletini arz eden hûşû sahibi bir kimse yoksul ve zelil bir kimsenin istediği gibi dilekte bulunur. Kalbi kırık azaları boyun eğmiş sesi de kısılmış bir halde dua eder. Öyle ki onun alçalışı, sükunu, yalvarıp yakarması, dilinin dahi kırılgan bir hale gelmesine kadar ulaşır. Konuşmak istediklerini dili söyleyemez, kalbinden ondan yalvararak dileklerde bulunur, dili ise zilletinin aşırılığından adeta suskundur. Böyle bir durum ise dua ederken sesi yükseltmek ile birlikte gerçekleşemez.

4. İhlas bakımından da daha beliğ/daha ileridir.

5. Dua ederken Allah'ın önünde zillet üzerinde kalbin odaklanması için de daha beliğdir. Çünkü sesi yükseltmek kalbin odaklanmasını dağıtır. Bundan ötürü sesini ne kadar kısarsa şanı yüce Allah'a dua etmek için gayret ve maksadını da o kadar ileri derecede soyutlayabilir.

6. Dua edenin son derece yakın olan kimseye yakınlığına delalet eden oldukça üstün nüktelerden birisidir. Böylelikle uzaktaki bir kimsenin yine uzak olan bir kimseye yüksek sesle bir dilekte bulunduğu bir duadan farklıdır. Bundan dolayı yüce Allah kulu Zekeriyya'dan *"Hani o Rabbine gizlice niyaz edip yalvardığında."* (Meryem, 3) buyruğu ile ondan övgü ile söz etmektedir. Kalp Allah'ın yakınında olduğunu hatırladığı ve her şeyden daha çok kendisine yakın olduğunu fark ettiği kadar elinden geldiği kadarıyla duasını da gizli saklı yapar. Bizzat bu manaya Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste işaret etmiş bulunmaktadır. Yolculuk esnasında beraberindeki ashabı yüksek seslerle tekbir getirince O: "Kendinize acıyın. Çünkü siz ne sağır ne de gaib birisine sesleniyorsunuz. Sizler her şeyi çok iyi işiten ve pek yakın olan herhangi birinize yakınlığı devesinin boynundan bile daha ileri derecede olan birisine dua ediyorsunuz." buyurmuştu.[640] Böylelikle şanı yüce Allah'ın: *"Kullarım sana beni sorarlarsa işte muhakkak ben pek yakınım. Bana dua ettiğinde dua edenlerin dualarına karşılık verir kabul ederim."* (Bakara, 186) buyurmaktadır. Dua edenin bu yakınlığı ise özel bir yakınlıktır. Herkes için sözkonusu olan genel yakınlık değildir. Şanı yüce Allah kendisine dua edenlere de ibadet edenlere de pek yakındır. "Ve elbette kulun Rabbine en yakın olduğu hal secdedeki halidir." Yüce Allah'ın: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."* buyruğunda ise bu yakınlık gösterilmekte ve haber verilmektedir.

7. Bu şekilde dua dileğin ve isteğin devamını daha bir sağlar. Çünkü dil (bu durumda) yorulmaz, azalar bitkin düşmez. Sesini kaldırması halinde ise durum böyle değildir. Bu durumda dil bitkinleşebilir, güçleri zayıflayabilir. Bu ise okuyup okuduğunu tekrar eden kimsenin durumuna benzer. Yüksek sesle bunu yaparsa bunu uzun süre yapamaz. Halbuki sesini kısanın durumu böyle değildir.

8. Duayı gizli yapması kesintiye uğratıp şaşırtıcı etkenlerden onu daha uzak tutar. Çünkü dua eden bir kimse duasını gizli yaptığı taktirde kimse onu fark etmez. Böylelikle bu kişi ne şaşırır ne de başka bir durumla karşı karşıya kalır. Fakat yüksek sesle dua edecek olursa beşeri ruhlar (eğilimler) kaçınılmaz olarak onun karşısına çıkar, ona engel olur, ona karşı durur. Velev ki bunların onunla

640 Kaynakları daha önce gösterildi.

ilgisi onun çaba ve gayreti ile ilgili olmaktan ibaret olsun. Bu dahi duanın etkisini zayıflatır. Deneyimi olan bu hususu iyi bilir. İşte duayı gizli yaptığı taktirde bu kötülükten yana emin olur.

9. Şüphesiz nimetin büyüğü amele yönelmek ve taabbüd etmektir. Her bir nimet de büyüklüğüne göre küçük ya da büyük olsun bir kıskananı, kıskananların nefisleri bu nimet ile alakalıdır. Kıskanılan bir kimseyi ise kıskanandan kurtarabilmesinin en esenlikli yolu ise o nimetini saklı tutmasıdır. Nitekim Yakub, Yûsuf (aleyhisselâm)'a: *"Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar."* (Yûsuf. 5) demişti. Nice kalbi uyanık kalbini odaklayan bir kimse vardır ki Allah ile birlikteki halini dile getirmiş ve bunu haber vermiş olduğu için bu başkaları ondan bu nimetin alınmasına sebep olmuştur. Bundan ötürü arifler ve şeyhler yüce Allah ile aralarındaki sırların korunmasını ve kimseye bunların haber verilmemesini tavsiye ederler. Bunlar her şeyden çok Allah ile aralarındaki hallerini, Allah'ın bağışlamış olduğu muhabbetini, onunla huzur bulup kalbin bu huzur etrafında odaklanmasını gizlerler. Özellikle süluke yeni başlamış hidâyet bulmuş birisinin bunu yapmasını tavsiye ederler. Onlardan birileri ayağını sağlamlaştırıp güçlendirecek ve kökü sabit dalları semada ve kalbinde bulunan bu ağacın temellerini artık fırtınalardan korkmayacak şekilde sağlamlaştıracak olursa kendisine uyulması ve arkasından gelinmesi için Allah ile birlikteki halini açıklayacak olsa dahi asla buna aldırmaz. Şüphesiz ki bu faydası pek büyük bir alandır. Bunu ancak bunun ehli olanlar bilebilir.

Saklı tutulması emrolunan dua, istek ve övgü duasını muhabbet ve yüce Allah'a yönelme duasını ihtiva ettiği için bunun kindarların gözlerinden saklı tutulmayı en çok hak eden büyük hazinelerden olduğu da kabul edilmelidir. Bu ise oldukça üstün ve faydalı bir husustur.

10. Dua kendisine dua edilen (celle celalüh)'in anılmasıdır. Ondan bir şeyler istemeyi ve sıfat ve isimleriyle onu övmeyi ihtiva eder. Bu sebeple dua bir zikir ve zikirden fazla bir şeydir. Nitekim zikir de istekte bulunmayı kapsadığından ötürü dua diye adlandırılmıştır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Duanın en üstünü elhamdulillah demektir." buyurmuştur.[641] Böylelikle Allah'a hamd etmeyi katıksız bir övgü olmakla birlikte dua diye adlandırmıştır. Çünkü hamd etmek sevgiyi ve övgüyü ihtiva eder. Övgü ise dilek türlerinin en üstünüdür. Çünkü hamd eden kişi mahbubunu ister. Dolayısıyla bir şeyler isteyip talep edene göre daha

641 Tirmizi. 3585; İbn Mace. 3800; Ahmed. II. 127; ayrıca İmam Malik de rivâyet etmiştir, sahih bir hadistir.

çok "dua eden" diye adlandırılmayı hak eder. Çünkü hamd ve övgünün kendisi en büyük isteği kapsamakta, ihtiva etmektedir. Bu bakımdan o gerçek manada bir duadır. Hatta ondan daha alt mertebedeki dilek türleri arasından onun dışında kalanlara göre dua diye adlandırılmayı daha çok hak eder. Maksadımız da şudur: Dua ve zikir ayrı ayrı biri diğerini kapsar ve biri diğerinin içindedir. Yüce Allah da: *"Rabbini içinden yalvararak ve (azametinden) korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam zikret ve gafillerden olma."* (A'raf. 205) buyurmak sûretiyle yüce Allah nebisine kendisini kendi içinde zikretmesini emir buyurmaktadır. Mücahid ve İbn Cüreyc dedi ki:[642] Onlara kalplerde seslerini yükseltmeden feryad edip bağırmadan yalvarıp yakararak ve boyun eğerek onu zikretmekle emrolundular. Şimdi yüce Allah'ın zikir âyetinde: *"Rabbini an"* buyurduğunu, dua âyetinde de aynı şekilde: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."* (Âyet 55) buyurduğunu iyice düşünelim. Şanı yüce Allah her ikisinde de tazarruu/yalvarıp yakarmayı sözkonusu etmiştir ki bu da zilletini, miskinliğini (kalbinin) kırıklığını ortaya koymaktır. Bu da zikrin ve duanın özüdür.

Daha önce sözünü ettiğimiz hikmetler ve başka sebepler dolayısıyla da özellikle de duanın gizlice yapılmasını zikretmiştir. Allah'ı anmanın özel olarak da korku ile sözkonusu edilmesi ise onu ananın zikredenin korkuya ihtiyacından dolayıdır. Çünkü anmak sevgiyi gerektirir ve sevgiyi nemalandırır. Allah'ı çokça anan bir kimsenin bunun sonucunda muhabbetinin de nemalanması kaçınılmaz bir şeydir. Muhabbet korku ile beraber olmadığı sürece kişiye faydalı olmaz. Hatta ona zarar dahi verebilir. Çünkü bu durumda gevşek davranmayı ve rahatlamayı gerektirir. Bazı hallerde aldanan birçok cahil kimseyi ise muhabbet ile yetinerek görevlerini yerine getirmeye ihtiyaç duymayacakları bir hale dahi varmalarına sebep olabilir. Çünkü bunlar şöyle derler: İbadetlerden maksat ancak kalbin ibadeti, onun Allah'a yönelmesi ve onu sevmesidir. Bu durumda maksat hâsıl olduğu taktirde araçla uğraşmak bâtıldır derler.

Bir kişinin bana naklettiğine göre bu gibi kimselerden birisinin halveti esnasında cuma namazını terk etmesine tepki gösterdiğini, buna karşılık bu şeyhin ona şu cevabı verdiğini söyledi: Fakihler şöyle demezler mi: Bir kimse malının kısmen zarar göreceğinden korkacak olursa üzerinden cuma namazı düşer. Kişi ona evet deyince bu şeyh ona şu cevabı vermiş: Şüphesiz müridin kendi kalbi kendisi için on dirhemden çok daha değerlidir -ya da buna benzer bir söz söylemiştir-. İşte kişi dışarı çıkacak olursa kalbi kaybolur. Onun kalbini korumaya çalışması kendisi hakkında cuma namazının düşmesine sebep bir mazerettir. Ona

642 İbn Cerir. IX. 166-167.

itiraz eden kişi: Bu senin kendini aldatmandır. Yerine getirilmesi gereken görev Allah'ın emri dışarı çıkmaktır diye cevap vermiştir. Şimdi bu pek büyük aldanışın kişiyi toptan İslâm'dan sıyrılma sonucuna nasıl getirdiği üzerinde iyice düşünelim. Kim böyle bir yolu izleyip devam ettirecek olursa yılanın gömlek değiştirmesi gibi genel olarak İslâm'dan çıkar. Bununla birlikte o kendisinin havasul havas/özellerin özeli birisi olduğunu zanneder.

Bunun sebebi ise Allah'ın muhabbeti ve onun murad edilmesi ile birlikte Allah korkusunun bulunmayışıdır. Bundan ötürü seleften birileri şöyle demiştir: Sadece muhabbet ile Allah'a ibadet eden bir kimse zındıktır. Sadece korku ile Allah'a ibadet eden bir kişi ise haruri/haricidir. Yalnızca ümit ile Allah'a ibadet eden bir kimse mürciecidir. Hem sevgi hem korku hem de reca/ümit ile ona ibadet eden kişi ise mümindir.

Anlatılmak istenene gelince; sevgi ve zikrin korkudan soyutlanması işte bu gibi tehlikeli zeminlere kişiyi düşürür. Korku ile beraber olursa onun bütün varlığı ile yolda yürümesini sağlar ve herhangi bir sebeple yorgun düştüğü her seferinde tekrar onu yola geri iade eder. Tıpkı bir suvarinin zaman zaman bineğine vurduğu elindeki kamçı gibidir. Böylelikle yoldan çıkmamasını sağlar. Reca/ümit ise yolculuğa devam etmesini isteyen bir yol ezgisi gibidir. Sevgi onun yularından ve dizgininden şevkini artırarak çeken gibidir. Eğer bineğin kendisiyle yoldan çıkması halinde yola geri gelmesini sağlayacak bir kamçı ya da bir değnek bulunmuyorsa binek yolun dışına çıkar ve yolunu kaybeder.

Allah korkusu ondan ümit/reca ve ona muhabbet gibi hiçbir şeyle Allah'ın sınırları ve haramları korunmuş ve ona ulaşanlar ulaşabilmiş değildir. Kalpte bu üçü de bulunmayacak olursa ebediyyen düzelmesi ümit edilemeyecek bir şekilde bozulmuş olur. Bunlardan herhangi birisi kalpte zayıfladığı taktirde o oranda da imanı zayıflamış olur.

Şimdi zikir ile birlikte korkunun dua ile birlikte gizliliğin sözkonusu edilmesinde Kur'ân'ın sırları ve hikmetleri üzerinde iyice düşünelim. Bununla birlikte duanın gizli olmak ile zikrin de aynı şekilde korku ile birlikte yapılmakla beraber yapılacağına delalet de vardır. Dua âyetinde reca/ümidin kendisi olan ummak da sözkonusu edilmiştir. Çünkü dua onun üzerine yükselir. Dua eden bir kimse dileğinin ve isteğinin gerçekleşmesi hususunda ümitvar olmadığı taktirde onun içinden böyle bir talepte bulunma şevki arzusu uyanmaz. Çünkü umulmayan bir şeyi istemek imkânsızdır. Zikir âyetinde korkunun sözkonusu edilmesi ise korkanın ona ihtiyacından ötürüdür. Böylelikle her bir âyet-i kerimede ona yakışan

şekilde korku ve ümitle birlikte sözkonusu edilmiştir. Kelamını kalplerdeki hastalıklara şifa olarak indiren Allah'ın şanı ne mübarektir.

Yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez."* buyruğu ile ilgili olarak denildiğine göre maksat o dua ederken haddi aşanları sevmez. Mesela kendisine hiçbir şekilde yakışmayan bir talep olan nebilerin makamlarını ve buna benzer hususları istemek gibi. Ebu Davud'un Sünen'inde rivâyet ettiğine göre Abdullah b. Mâkil oğlunun şu duasını işitmişti: Allah'ım! Ben senden cennete gireceğim zaman cennetin sağ tarafındaki o beyaz köşkü istiyorum." Bunun üzerine Abdullah: Yavrucuğum, sen Allah'tan cenneti iste, cehennemden de ona sığın. Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: "Bu ümmet arasında taharet almak ve dua etmek hususlarında haddi aşacak kimseler olacaktır." buyururken dinlemiştim dedi.[643]

Buna göre dua hususunda haddi aşmak bazen kendisi için istenmesi caiz olmayan haram olan şeylere yardımcı olmasını dilemek gibi şeyleri istemesi sûretiyle olur. Bazen de Allah'ın yapmayacağı şeyleri istemekle olur. Faraza: Kıyamet gününe kadar ebedi bırakılmasını istemesi yahut üzerinden beşer olma özelliklerinin gereği olan hususların kaldırılmasını -yemeye, içmeye ihtiyaç duymamak gibi- istemesini, kendisine gaybını göstermesini dilemesi, yahut kendisini günahlardan hatalardan korunmuş masum kimselerden kılmasını ya da bir eşi olmadan kendisine bir evlat bağışlamasını ve buna benzer Allah'ın sevmediği bir haddin aşıldığı duayı ve böyle bir duayı yapanı sevmediği benzer isteklerde bulunmak da böyledir.

Haddin aşılması aynı zamanda dua ederken sesin yükseltilmesi diye de tefsir edilmiştir.

Burada şunu belirtelim ki âyet-i kerime bütün bu tefsirlerden daha umumidir. Bununla birlikte dua ederken haddin aşılması ondan kastedilmiş ise elbetteki bu yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah haddi aşanları sevmez."* (Bakara, 190) buyruğunun genel kapsamı içerisinde istenen hususlardandır. O ister dua olsun ister başka bir şey olsun her hususta haddin aşılmasını sevmez. Nitekim yüce Allah: *"Bir de haddi aşmayın. Muhakkak Allah haddi aşanları sevmez."* (Bakara, 190) buyurmaktadır.

Buna göre yüce Allah kendisine dua ve ibadet edilmesini emretmiş, bununla birlikte haddin aşılmasını sevmediğini de haber vermiştir. Onlar Allah ile birlikte başkasına da dua/ve ibadet ediyorlardı. İşte bunlar haddi aşanların en

643 Kaynakları daha önce gösterildi.

ileri derecede had aşanlarıdır. Çünkü en büyük haddi aşmak şirk koşmaktır. Bu da ibadetin hak olmayan bir yerde yapılması demektir. Şüphesiz bu şekildeki bir haddi aşmak yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez."* buyruğunun kapsamına kaçınılmaz olarak girer. Yalvarıp yakarmayan bir sûrette ona dua etmek de bir tür haddi aşmaktır. Hatta böyle bir kimsenin duası Rabbine ihtiyacı olmayan ona karşı nazlanan bir kimsenin duası gibidir. Bu ise kendisini zillet içerisinde görenin duasına aykırı olduğundan ötürü haddi aşmanın en büyük hallerindendir. Şüphesiz Allah'tan yalvarıp yakaran ve miskin ve ondan korkan bir kimsenin dua ettiği gibi dilekte bulunmayan bir kimse haddi aşan bir kimsedir.

Şanı yüce Allah'a teşri buyurmadığı yollarla ibadet etmek de kendi zatını övmediği ve izin vermediği bir sûrette onu övmek de haddi aşma çeşitlerindendir. Çünkü bu kişinin övgü duasında ve ibadetinde yaptığı bir haddi aşmadır ve bu dilek ve istek duasındaki haddi aşmanın bir benzeridir.

Buna göre âyet-i kerime iki şeye delil demektir:

1. Şanı yüce Allah'ın sevdiği, yalvarıp yakararak ve gizlice dua etmek.

2. Yüce Allah'ın gazap ettiği, hoşlanmadığı bir şey olan haddi aşmak.

Bundan dolayı yüce Allah sevdiği hususu emredip onu teşvik etmiş, buğz ettiği hususu ise vazgeçme ve sakındırma emir ve yollarının en beliğ olanı ile sakındırıp vazgeçilmesini emretmiştir. O bu işi yapanı sevmez. Allah'ın sevmediği bir kimsenin ise elde edebileceği bir hayır olabilir mi?

Yüce Allah'ın: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."* buyruğundan sonra *"Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez."* buyurmuş olması onun yalvara yakara ve gizlice Allah'a dua etmeyen kimseyi sevmediği ve haddi aşan kimselerden olduğuna delildir. Bu durumda âyet-i kerime insanları iki kısma ayırmış olmaktadır. Bir kısmı Allah'a yalvarıp yakararak ve gizlice dua eder diğeri ise böyle dua etmeyip haddi aşan kimselerdir.

Yüce Allah'ın: *"Orası ıslah edilmişken yeryüzünde fesat çıkarmayın."* (Âyet 56) buyruğu ile ilgili olarak müfessirlerin çoğunluğu şöyle demiştir: Masiyetler işlemek sûretiyle orada fesat çıkarmayın. Yeryüzünün Allah tarafından rasûllerin gönderilip şeriatin beyan edilmesi ve Allah'a itaate davet edilmesi sûreti ile ıslah edilmesinden sonra Allah'tan başkasına itaat etmeye davet eden/çağıran bir kimse fesat çıkartan bir kimsedir. Çünkü Allah'tan başkasına ibadet etmek ile ondan başkasına ve ona ortak koşmaya çağırmak yeryüzünde fesat çıkarmanın en büyük şeklidir. Hatta gerçek manada yeryüzünün fesat bulması ancak Allah'a

ortak koşmak ve onun emrine muhalefet etmektir. Yüce Allah: *"İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü karada ve denizde fesat başgösterdi."* (Rûm. 41) buyurmaktadır. Atiyye (el-Avfi) âyet-i kerime hakkında şunu söylemektedir: Yeryüzünde isyan etmeyin. O vakit Allah da yağmur yağdırmaz, masiyetleriniz sebebi ile ekini helak eder. Seleften bir başkası da şöyle demiştir:[644] Yağmur yağmadığı zaman canlı varlıklar isyankar Âdemoğullarına lanet okuyarak: Allah'ım onlara lanet et. Çünkü onların sebebi ile yeryüzünde kuraklık başgösterdi ve yağmur yağmadı derler. Özetle söyleyecek olursak şirk Allah'tan başkasına çağırmak ondan başka bir mabud ortaya koymak yahut da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra kendisine itaat edilip uyulacak bir kimse göstermek yeryüzünde fesatın en büyüğüdür. Yeryüzünün ve orada yaşayanların ıslahı ise ancak mabudun bir ve tek olarak Allah olması ve başkasına değil yalnız ona çağırılması ile kendisine itaat edilip uyulanın da ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in olması ile mümkün olur. Ondan başkasına itaat ise ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e itaat olan emirleri vermesi halinde icab eder. Eğer ona isyan olan bir hususu emredecek olursa dinlemek de itaat etmek de sözkonusu olmaz. Çünkü yüce Allah yeryüzünü rasûlü ile dini ile tevhidi emretmek ve ona şirk koşmak ve rasûlüne muhalefet etmek sûreti ile orada fesat çıkarmayı yasaklamak sûreti ile ıslah etmiştir.

Âlemin ahvali üzerinde iyice düşünen bir kimse yeryüzündeki her türlü salahın sebebinin Allah'ın tevhid edilip ona ibadet edilmesi, onun yüce rasûlüne itaat edilmesi olduğunu görecektir. Âlemdeki her türlü şerrin, fitnenin, belanın, kıtlığın, düşmanın musallat kılınmasının ve daha başka hususların sebebi ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhalefet etmek ve Allah'tan başkasına davet etmektir. Bu hususu gerçek manada iyiden iyiye düşünen bir kimse hem kendi özel şahsında hem de genel ve özel olarak başkaları hakkında durumun böyle olduğunu görecektir. Hiç şüphesiz Allah'ın yardımı olmadan ona itaat de edilmez, onun yasaklarından da kaçınılamaz (la havle vela kuvvete illa billah.)

Yüce Allah'ın: *"Ona korkarak ve umarak dua edin."* (Âyet 56) buyruğuna gelince; şanı yüce Allah dua etmekle birlikte korku ve ümidi zikrettikten sonra dua emrini sözkonusu ederek önce yalvarıp yakararak ve gizlice kendisine dua edilmesini emretti sonra aynı şekilde duanın korku ve ümit ile de yapılmasını emir buyurdu.

644 Selefin görüşleri için "Karada ve denizde fesat başgösterdi" (Rûm. 41) âyeti hakkındaki açıklamalara başvurulabilir. Bu açıklama İbn Abbas. İkrime ve Mücahid'den nakledilmiştir.

Yüce Allah bu iki cümleyi de yine iki cümle ile birbirinden ayırdı.

Bu iki cümleden birisi haber cümlesi olup yasağı da ihtiva etmektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez."* cümlesidir.

İkinci cümle ise istek bildiren bir cümledir. Bu da yüce Allah'ın: *"Orası ıslah edilmişken yeryüzünde fesat çıkarmayın."* cümlesidir. Her iki cümle de birinci cümle ile bağlantılı ve o cümlenin muhtevasını pekiştirici bir mahiyettedir. Diğer taraftan şanı yüce Allah bu cümleyi tespit edip onun zıddının ne olduğunu beyan buyurduktan sonra korkarak ve ümit ederek kendisine dua edilmesini emir buyurmaktadır. Çünkü yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez."* buyruğu bundan önceki: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."* buyruğu ile alakalıdır.

Şanı yüce Allah'ın: *"Ona korkarak ve umarak dua edin."* buyruğu iman ve ihsanın bütün makamlarını kapsayan bir buyruktur. Bu makamlar ise sevgi, korku ve ümittir. İşte bundan dolayı bunların akabinde: *"Şüphesiz ki Allah'ın rahmeti ihsan (iyi hareket) edenlere yakındır."* (Âyet 56) buyurmaktadır. Yani şüphesiz onun rahmeti kendisine korkarak ve ümit ederek dua eden kimselere ulaşır. İşte böyle bir kimse ihsan edici bir kimsedir, rahmet de ona pek yakındır. Çünkü ihsan da bu üç esas üzerinde döner durur.

Yalvarıp yakararak ve gizlice dua etmek, yalvarıp yakarmayarak ve gizliliğe riâyet etmeyerek haddi aşmanın zıddı olduğundan ötürü şanı yüce Allah hemen bunun akabinde: *"Gerçek şu ki O, haddi aşanları sevmez."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın: *"Yalvara yakara ve gizlice"* buyrukları ile *"korkarak ve umarak"* buyruklarının nasb ile gelmesi ise hal olmalarından ötürüdür. Yani siz ona yalvarıp yakaranlar olarak sesini kısanlar ve itaat edenler olarak ona dua edin. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah'ın rahmeti iyi hareket edenlere (ihsan edicilere) yakındır."* buyruğunda da emrolunan bu fiilin sizden istenen ihsanın kendisi olduğuna ve sizin Allah'tan istediğiniz şeyin ise onun rahmeti, rahmetinin de emrolundukları şekilde yalvarıp yakararak gizlice korkarak ve ümit ederek ona dua ederken riâyet etmeleri gereken emirleri yerine getiren iyilik yapan/ihsan edici kimselere pek yakın olduğuna açık bir şekilde dikkat çekilmektedir. Böylelikle sizin ondan neyi istediğinizi tespit etmektedir ki bu da sizin onun sizden riâyet etmenizi ve yerine getirmenizi istediklerini gerçekleştirdiğiniz oranda rahmettir. Şüphesiz eğer iyilik yaparsanız/ihsan ederseniz kendiniz için iyilik yapmış olursunuz.

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah'ın rahmeti iyi hareket edenlere yakındır."* buyruğunun bir taraftan mantuki ile bir delaleti iması ve talili ile de mefhumu yolu ile

delaleti sözkonusudur. Onun mantuki ile delaleti rahmetinin ihsan edicilere yakın olduğu şeklindedir. İma ve talil yoluyla delaleti ise bu yakınlığı ihsan ile hakedildiğini göstermektedir. Rahmetinin onlara yakın olmasının sebebi odur. Mefhumu ile delaleti ise onun ihsan edici olmayanlardan uzak oluşuna delaletidir.

İşte bunlar bu cümlenin üç türlü delaletini göstermektedir. İhsan edicilere rahmetinin yakınlığı özelliğinin verilmesi ise onun merhametlilerin en merhametlisi yüce Allah'ın ihsanı oluşundan dolayıdır. Yüce Rabbimizin ihsanı ise ancak ihsan ehli kimseleredir. Çünkü karşılık amelin türünden verilir. Onlar amellerini ne kadar güzel yaparlarsa o da rahmeti ile onlara ihsanda bulunur. İhsan ehli olmayan kimselere gelince; ne kadar ihsandan uzak kalırsa rahmet de ondan o kadar uzak kalır. Yani uzaklığa karşı uzaklık, yakınlığa karşı yakınlık sözkonusu olur. İhsanda bulunmak sûreti ile ona yakınlaşan kimseye yüce Allah da rahmeti ile yakınlaşır. İhsandan uzak kalan bir kimseden de Allah rahmetini uzaklaştırır.

Şüphesiz Allah ihsan edici kimseleri sever, ihsan edicilerden olmayan kimselere de buğz eder. Allah'ın sevdiği kimseye onun rahmeti her şeyden daha yakın olur. Allah'ın buğz ettiği kimseye de onun rahmeti her şeyden daha uzak olur. Burada ihsan ise emrolunanı yerine getirmektir. İster insanlara iyilik yapmak olsun ister kendi kendisine. Çünkü şüphesiz ihsanın en büyüğü iman, tevhid, yüce Allah'a dönmek, ona yönelmek, ona tevekkül etmek, Allah'ı celal ve azametini takdir ederek görüyormuşçasına ondan haya ederek onu severek ve ondan haşyet duyarak ibadet etmek demektir.

İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği gibi ihsan makamı budur. Çünkü Cebrail (aleyhisselâm) kendisine ihsana dair soru sorduğu vakit O: "Allah'a onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir." buyurmuştur.[645] İşte ihsan bu olduğuna göre Allah'ın rahmeti de buna sahip olan kimseye yakın demektir. Zaten iyiliğin karşılığı iyilikden başka ne olabilir ki? Yani Rabbine güzelce ibadet eden bir kimseye verilecek karşılık Rabbinin ona iyiliğinden başka ne olabilirki? İbn Abbas dedi ki: La ilahe illallah deyip Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdikleri gereğince amel eden bir kimsenin mükafatı/amelinin karşılığı cennetten başka ne olabilir ki?

İbn Ebu Şeybe ve başkaları ez-Zübeyr b. Adiyy'in Enes b. Malik (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: *"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?"* (Rahman, 60) buyruğunu okuduktan sonra "Rabbiniz ne buyurdu biliyor musunuz?" dedi. Ashab:

645 İman'a dair Cibril hadisi Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiş bir hadistir.

Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O şu cevabı verdi: Kendisine tevhid nimetini ihsan ettiğim kimsenin mükafatı cennetten başka ne olabilir buyurdu dedi.[646] İşte iki âyete dair açıklamalar burada sona ermektedir. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Allah Muhammed'e, onun aile halkına ve ashabına salat ve selâm eylesin.][647]

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

56. "Yeryüzü ıslah edilmişken orada fesat çıkarmayın. O'na korkarak ve umarak dua (ve itaat) edin. Şüphesiz Allah'ın rahmeti, iyi hareket edenlere yakındır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Orası ıslah edilmişken yeryüzünde fesat çıkarmayın."* buyurmaktadır. Bununla iman ve itaatten sonra küfür ve masiyet ile fesat çıkarmayın demektedir. Fakat fesat iki türlüdür. Birisi lazım/geçişsizdir. Bu da fesede, yefsudü (bozuldu, bozulur), fesaten fiilinin mastarıdır. Diğeri ise geçişli/müteaddidir. Bu da efsede, yufsidu: Bozdu, ifsad etti, bozar, ifsaden: bozmak fiilinin mastar ismidir. Yüce Allah'ın: *"(Yanından) ayrılıp gitti mi yeryüzünde fesat çıkarmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır, Allah ise fesatı sevmez."* (Bakara, 205) buyurmaktadır.][648]

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

57. "Rahmetinin önünden rüzgârları müjde olmak üzere gönderen O'dur. Nihâyet bunlar ağır yüklü bulutları kaldırınca Biz onları ölmüş (kurak) bir yere süreriz ve ondan su indiririz. Ve derken o su ile ürünün her türlüsünü çıkartırız. İşte Biz ölüleri de böyle çıkaracağız. (Bunları) iyi düşünüp ibret alırsınız diye (açıklıyoruz.)"

646 Hadis Rahman Sûresi'nde gelecektir.

647 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 10-28.

648 es-Sârimu'l-Meslûl, 391.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onunla tane ve bitki çıkaralım diye."* (Nebe, 15) buyruğu ile yüce Allah'ın: *"Nihâyet bunlar ağır yüklü bulutları kaldırınca."* buyruğu bizlere rüzgârların bulutları taşıdığını ve böylelikle bu cansızı tabiatı gereği etken kıldığını haber vermektedir.][649]

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً فَاذْكُرُوا اٰلَآءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

69. "Sizi uyarmak için Rabbiniz tarafından içinizden bir adama size bir öğüt (risalet ve beyân) geldi diye şaştınız mı yoksa? Düşünün ki O, sizi Nûh kavminden sonra halifeler kıldı, yaratılış itibari ile size boy pos da verdi. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa erdirilesiniz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın nimet ve ihsanları üzerinde düşünmek. O: *"O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa erdirilesiniz."* buyurduğu gibi; *"Elde ettiğiniz her nimet Allah'tandır."* (Nahl, 53); *"Açık ve gizli olarak nimetlerini üzerinize bol bol tamamlamış ..."* (Lukmân, 20); *"Eğer Allah'ın nimetlerini topluca saymak isteseniz dahi siz onları sayamazsınız."* (İbrahim, 34) buyurmaktadır.

Kul Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu göğü ve arzı emrine musahhar kılmış olması, onlardaki ağaçları ve canlıları emrine vermiş olması, ona ihsan etmiş olduğu iman ve bunun dışındaki gizli nimetlerini hatırlayacak olursa hiç şüphesiz bu onda bir takım duyguları arzuları galeyana getirir. Korku da böyledir. Onu tehdide dair yasak bildiren amellerin arz edilmesi, hesaba çekilmek ve buna benzer âyetleri görüp düşünmesi harekete getirir. Aynı şekilde ümit de böyledir. Onu lütfu keremi, hilmi ve af ediciliği görüp düşünmeye iter. Ümit hakkında varid olmuş hususlar ile tevhide dair açıklamalar oldukça geniş bir bahistir.][650]

649 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 192.
650 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 95-96.

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

81. "Çünkü siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Hayır, siz çok ileri giden bir kavimsiniz."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte Allah'ın Rasûlü olarak Lut (aleyhisselâm)'ın hayasızlık işleyen kimseleri bundan dolayı azarlayarak: *"Hayasızlığı mı yapıyorsunuz?"* (Âyet 80) diyerek azarlamış idi. Bu ise inkâr ve yasak anlamında bir istifham/sorudur. Yermek ve yasaklamak anlamında da bir inkârdır. Bir kimsenin bir diğerine: Sen böyle böyle bir iş mi yapıyorsun. Allah'tan korkmuyor musun demesine benzer. Daha sonra yüce Allah: *"Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşıyor(musunuz)"* buyurmaktadır. Bu ise ihtiva ettiği yergi ve azar ile birlikte ikinci bir sorudur. Ayrıca bu iftira atmak ve lems/yasak olan ayıplamak kabilinden de değildir.][651]

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾

86. "Ve siz öyle her yolun başında oturarak Allah'a iman edenleri tehdit edip ve eğriliğini arayarak Allah'ın yolundan alıkoymayın. Düşünün ki siz vaktiyle çok az idiniz de sizi çoğalttı. Bir de fesat çıkaranların sonları nice olmuştur, bir bakıverin."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şöyle denilir: Şanı yüce Allah küfür ehlinden yermiş olduğu kimseleri onların Allah'ın yolundan alıkoymaları ve onun eğrilmesini doğrudan sapmasını arzu ettikleri için yermiştir.

Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Ey Kitap Ehli! Allah bütün yaptıklarınıza şahit iken, niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?" De ki: "Ey Kitap Ehli, kendiniz şahit olup dururken Allah'ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek niçin iman edenleri o yoldan döndürmek istiyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan gâfil değildir."*

651 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 334.

(Âl-i İmrân, 98-99); *"Ve siz öyle her yolun başında oturarak Allah'a iman edenleri tehdit edip ve eğriliğini arayarak Allah'ın yolundan alıkoymayın. Düşünün ki siz vaktiyle çok az idiniz de sizi çoğalttı."* (Araf, 86) ve: *"Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zâlimlerin üzerinedir. O zâlimler ki Allah yolundan alıkoyarlar."* (Hud, 18-19) ile: *"(Uğrayacakları) şiddetli azaptan dolayı, vay o kâfirlerin haline! Onlar, dünya hayatını âhiretten daha çok sevenler, Allah'ın yolundan alıkoyanlardır."* (İbrahim, 2-3) buyurmaktadır.

Bilindiği üzere Allah'ın yolu rasûlleri ile göndermiş olduğu emirleri ve ona dair verdiği haberlerdir. Her kim Allah'ın rasûllerini tasdik edip onlara itaat etmekten soyut bir şekilde insanlara bir takım şeyleri yasaklamaya kalkışacak olursa elbette o kişi onları Allah'ın yolundan alıkoymuş olur.][652]

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَاۜ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾

88. "Kavminden büyüklük taslayan (müstekbir), ileri gelenler (mele): "Ey Şuayb, seni ve seninle beraber iman edenleri muhakkak ülkemizden çıkaracağız, yahut mutlaka bizim dinimize döneceksiniz." dediler. O: "Ya istemezsek de mi?" dedi."

Tefsiri:

Merhum Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kavminden büyüklük taslayan (müstekbir), ileri gelenler (mele): "Ey Şuayb, seni ve seninle beraber iman edenleri muhakkak ülkemizden çıkaracağız, yahut mutlaka bizim dinimize döneceksiniz." dediler. O: "Ya istemezsek de mi?" dedi. "Allah bizi ondan kurtardıktan sonra yine sizin dininize geri dönersek doğrusu Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Ona dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Meğer ki Rabbimiz olan Allah dileye."* (Âyet 88-89) buyruğunun zahiri Şuayb'in ve onunla birlikte iman edenlerin onun kavminin milleti/dini üzere olduklarına delildir. Çünkü onlar: *"Yahut mutlaka bizim milletimize/dinimize döneceksiniz."* dedikleri gibi Şuayb (aleyhisselâm) da ya dininize geri dönmeyi *"istemesek de mi"* demesi ile: *"Allah bizi ondan kurtardıktan sonra yine sizin dininize geri dönersek doğrusu Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz."* demiş olması onların daha önce o dinde olduklarına delildir. Ayrıca: *"Allah bizi ondan kurtardıktan sonra"* buyruğu da şanı yüce Allah'ın onunla kirlenmele-

652 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 210.

rinden sonra kendilerini ondan kurtarmış olduğuna delildir. Diğer taraftan yüce Allah'ın: *"Ona dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Meğer ki Rabbimiz olan Allah dileye"* buyruğu da bunu ifade eder. Burada zamirin "onun kavmi"ne ait olması mümkün değildir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Ya istemesek de mi"* buyruğu ile bunu açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. Bu ise mütekellimin (birinci şahsın) bunun kapsamına girmesini gerektirir. Bunun bir benzeri de İbrahim Sûresi'ndeki *"Kâfir olanlar peygamberlerine dediler ki: "Kesinlikle şunu bilin; sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız yahut dinimize döneceksiniz." Bunun üzerine Rabbleri kendilerine şunu vahyetti: "Biz, o zâlimleri muhakkak helâk edeceğiz."* (İbrahim, 13) buyruğudur.][653]

"Kavminden büyüklük taslayan (müstekbir), ileri gelenler (mele): "Ey Şuayb, seni ve seninle beraber iman edenleri muhakkak ülkemizden çıkaracağız, yahut mutlaka bizim dinimize döneceksiniz." dediler. O: "Ya istemezsek de mi?" dedi. (Devamla): "Allah bizi ondan kurtardıktan sonra yine sizin dininize geri dönersek doğrusu Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Ona dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Meğer ki Rabbimiz olan Allah dileye. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz, ancak Allah'a güvenip dayandık. Rabbimiz, bizimle kavmimiz arasında Sen hak ile hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın."" (Âyet 88-89) buyruğu ile *"Kâfir olanlar peygamberlerine dediler ki: "Kesinlikle şunu bilin; sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız yahut dinimize döneceksiniz." Bunun üzerine Rabbleri kendilerine şunu vahyetti: "Biz, o zâlimleri muhakkak helâk edeceğiz."* (İbrahim, 13) buyrukları ile ilgili olarak Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tefsir alimleri *"dinlerine geri dönme"*nin manası hususunda iki farklı görüşe sahiptir:

Birincisi selef müfessirlerinden nakledilmiş olarak bulduğum görüş olup bu Atiyye'nin İbn Abbas'dan naklettiği tefsirinde zikredilmektedir. İbn Cerir, İbn Ebu Hatim ve onların dışında genel olarak müfessirler de ondan nakilde bulunurlar.

Muhammed b. Sa'd el-Avfi'den rivâyet olunduğuna göre (o dedi ki): Bana babam tahdis etti, bana amcam tahdis etti, bana babam babasından tahdis etti, o İbn Abbas'dan diye rivâyet edilir. Maverdi, Sa'lebî, Vâhidî, Beğavi ve İbnu'l-Cevzi gibi genel olarak müteahhir bütün müfessirler ve başkaları ondan nakilde bulunurlar. İbn Ebu Hatim ondan bu âyet-i kerime hakkında İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Rasûller ile müminler kavimleri tarafından zayıf bulunuyor ve onları yenik düşürüyorlardı. Kendi dinlerine dönmeleri için

653 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 29.

onlara davette bulunuyorlardı. Ancak Allah Rasûlünün de müminlerin de küfür dini olan onların dinlerine geri dönmelerini kabul etmeyerek onlara kendisine tevekkül etmelerini emir buyurmuştur."[654]

Atiyye seleften tefsir rivâyetlerini nakletmekle meşhur birisidir. Ama onun İbn Abbas'dan rivâyeti bir parça leyyindir. Fakat böyle bir tefsir Atiyye'den meşhurdur. Bunu İbn Abbas' dan es-Süddi de kendisinden sabit olan ve bilinen tefsirde rivâyet etmiş olup o da bunu üstadlarından nakletmiştir. Süddi ise Müslim'in de kendisinden rivâyet naklettiği sika bir ravidir. Onun tefsirini kendisinden Esbât b. Nasr rivâyet etmiştir. O da sikadır. Müslim de onun rivâyetini almıştır.

O tefsirinin baş taraflarında bunu Ebu Malik ile Ebu Salih'den onların da İbn Abbas'dan aldıklarını zikretmektedir. ... Yine o bunu Murre el-Hemdani'den o İbn Mesud'dan diye yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birçok kişiden diye nakletmiştir. Fakat kendisi bunu lafzı ile naklederken rivâyetleri de birbirine karıştırır. Hatta rivâyetler arasında mürsel olanları da vardır, müsned olanları da vardır. Fakat kendisi bunları birbirinden ayırd etmez. Bundan dolayı Süddi bunu üstadlarından zikretmiştir denilir. Bu rivâyetler arasında İbn Mesud, İbn Abbas ve onların dışında bazı sahabiden sabit olan rivâyetler olduğu gibi kat'i olarak bir şey söylenemeyen rivâyetler de vardır. O Tefsir'inde *"Yahut mutlaka bizim dinimize döneceksiniz."* kıssası ile ilgili olarak "Bundan maksat onların küfre dönmeleri değildir. Çünkü nebiler (hiçbir zaman) kafir olmamışlardır." demektedir.[655]

İbn Atiyye dedi ki: "Ebediyyen dönmek ise o daha önce olmuş bir hale dönmek ile alakalıdır. Rasûller ise asla küfür dininde olmamışlardır. İfadenin manası şudur: Ya da sizler risaletten önce olduğunuz gibi bizim halimize ses çıkarmayacaksınız ve sizin bundan önce önemsenmeyen kimseler olduğunuz gibi öylece kalacaksınız demektir. Dedi ki: İşte böylesi kafirlere göre onların dinlerinde olmak demektir."[656]

Bu görüşün sahibi bilinen manaya göre dönüşü kabul etmekte fakat o bunu iyiliği emredip münkerden alıkoymayı ve onları imana davet etmeyi -rasûl olarak gönderilmelerinden önceki hallerinde olduğu gibi- bir dönme olarak kabul etmiştir. Onlar da bunu o kafirlere göre kafirlerin dinlerine dönmek olarak değerlendirmişlerdir. Fakat buna iki şekilde itiraz sözkonusudur:

---

654 İbn Cerir "Tahkikli Baskı", XVI, 544; ed-Durru'l-Mensur, V, 12'de İbn Ebu Hatim ve İbn Merdûye tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.

655 Taberi, XII, 562-563.

656 İbn Atiyye, el-Muharrar, X, 71.

1. Dönmek ancak rasûller için özel olur. Çünkü emredip yasaklamalarda bulunan ve kendilerine uymaları için davette bulunan kimseler onlardır.

İbn Atiyye: "Yahut dinimize dönersiniz, yani ona girersiniz." diye açıklamıştır. [657]

Ebu'l-Ferec dedi ki: "Yahut milletimize dönersiniz ifadesi dinimize dönersiniz demektir ki o da şirktir. Eğer: Şuayb kesinlikle küfürde olmamış olmakla birlikte nasıl olur da yahut dönersiniz dediler diye sorulacak olursa buna iki şekilde cevap verilir:

a. Onlar onunla hitaplarında daha önce kafir olup sonra iman edenleri hitaplarına katmışlar ve Şuayb'e de ona tabi olanlara hitap ettikleri gibi hitap etmişlerdir. Bu şekilde ona uyanların çokluğu ve kendisinin tek başına olması sebebi ile çoğul lafzını tekil olan ona hitap lafzına galib getirmişlerdir.

b. Yahut milletimize girersiniz demektir. Bu durumda ifade baştan itibaren (yani şu andan itibaren kafir olursunuz) anlamında olur. Nitekim: Filan kişiden hoşlanmadığım bir hal döndü demeye benzer. Bu da ondan bu hal bana ulaştı demektir. Daha önce ondan hoşlanılmayan bir hal görmemiş olsa bile.

Şair dedi ki:

فإن تكن الأيام أحسن مرة   اليَّ فقد عادت لهن ذنوب

"Günler bir sefer bana iyilik yapmış ise de

Onların geçmişten bir çok günahları avdet etmiştir."

(İbnu'l-Cevzi) devamla dedi ki: Biz bu hususu Bakara Sûresi'nde yüce Allah'ın: *"Bütün işler Allah'a döndürülür."* (Bakara, 210) buyruğunda genişçe açıklamış bulunmaktayız.

Bu iki cevabın manasını Zeccac[658] ile İbnu'l-Enbâri[659] de zikretmiş bulunmaktadır. Fakat İbrahim Sûresi'ndeki âyet ile ilgili bir şey zikretmemektedir. Birinci cevap zayıf olmakla birlikte İbrahim Sûresi'nde uygun değildir.

Beğavi ile birlikte Sa'lebî ve başkaları da her iki açıklamayı zikretmekle birlikte üçüncü bir açıklama daha zikretmiş ve -lafız Beğavi'ye ait olmak üzere- şöyle demişlerdir: "Andolsun bizim izlemekte olduğumuz dinimize dönmelisiniz.

657 İbn Atiyye, VII, 110.
658 Meanil Kur'an, II, 355
659 Zâdu'l-Mesîr, III, 230

Şuayb: Ya istemesek de mi" bizi buna mecbur edecek misiniz" dedi. Allah bizi ondan kurtardıktan sonra yine sizin dininize geri dönersek doğrusu Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz." Yani: Allah'ın meşietinde bizim sizin dininize döneceğimiz takdir edilmiş olması hali müstesna. İşte o vakit Allah'ın hakkımızdaki hükmü geçerli olur ve onun verdiği hüküm bizi bulur.

Dedi ki: Eğer yüce Allah'ın: *"Yahut mutlaka bizim dinimize döneceksiniz."* buyruğu Şuayb hiçbir zaman onların dininde olmadığı halde onların dinlerine dönmesini istemeleri şeklindeki sözleri nasıl doğru bir ifade olabilir? Bunun manası nedir diye sorulacak olursa şöyle cevap verilir: Bunun manası yahut dinimize mutlaka gireceksiniz şeklindedir. O da: Bizim sizin dininize girmemiz yapacağımız bir şey değildir, böyle bir şey olmaz demiştir.

Bunun manasının: Eğer dininize girersek şeklinde olduğu da söylenmiştir. Çünkü bu durumda "döndü" fiili "oldu" demektir.

Bununla Şuayb'in kavmini kastettiği de söylenmiştir. Çünkü onlar önceden kafir idiler. Sonra iman ettiler. Şuayb de onlar yerine cevap vermiştir."

Fakat bu tevilleri İbrahim Sûresi'nde zikretmemiştir. Aksine orada lafzın gereği olarak dönmeniz müstesna ya da dinimize dönünceye kadar diye açıklamıştır.

Derim ki: Bunlar ise lafzın medlulünde olduğu gibi "millet"i küfür ile tefsir etmişler ve İbn Atiyye'nin söylediklerini zikretmemişlerdir. İbn Atiyye ise bunu önceki hale dönmek diye tefsir etmiş ve şöyle demiştir: Dönmek önceki bir hale dönüştür demiş ve bunun baştan (öncesi ile alakası olmayan) bir manada olmasını uygun görmemiştir. İbnu'l-Cevzi'nin bundan önceki beyitte söylediklerine tanıklık eden hususlardan birisi de Lebid'in:

وما المرء إلا كالشهاب وضوئه   يحور رمادا بعد إذ هو ساطع

"Kişi ancak bir alev ve onun ışığı gibidir

Önceleri alev saçarken sonradan kül olur."

Bu sözleriyle, sonradan kül olur yoksa ta baştan beri küldü, demek istememiştir. Umeyye b. Ebu's-Salt'ın şu beyiti de böyledir:

تلك الكارم لا قعبان من لبن   شيبا بماء فعادا بعد أبوالا

"Şu üstün ahlaki değerler iki süt sağımlığı değildir

Su katılıp karıştırıldığı için sonradan sidiğe dönüşmüş."

Onların bu zikrettikleri âyetin manasına tanıklık etmemektedir. Çünkü âyetin lafzı "yahut milletimize/dinimize döneceksiniz." şeklindedir. Şuayb'in cevabı ise "yine sizin dininize geri dönersek doğrusu Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz." şeklindedir. İşte onlar rasûllere hep böyle demişlerdir. Bu ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunu andırır: "Yaptığı bağıştan geri dönen bir kimse kusmuğunu geri yutan kişiye benzer. Bununla birlikte kötü örnek bizim için değildir." Sünen'de ise şöyle denilmektedir: "Babanın oğluna yaptığı bağış müstesna herhangi bir bağışta bulunan bir kimsenin bağışından geri dönme hakkı yoktur." Aynı şekilde Ömer'e de böyle demiştir: Onu sana bir dirheme dahi verecek olsa ondan satın alma. Çünkü verdiği sadakada geri dönüş yapan bir kimse kusmuğunu geri yutan kişi gibidir." Bir başka lafızda da şöyle denilmektedir: Kusan sonra kusmuğunu geri yutan köpeğe benzer." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da bu kabildendir: Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra tekrar küfre geri dönmekten ateşe atılmaktan tiksindiği gibi tiksinen bir kimse (imanın tadını alır.)"

Arapçada: Buna avdet etti/döndü. denilir. Yüce Allah'ın: *"Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra yine kendilerine yasaklanan şeylere dönen kimseleri görmedin mi?"* (Mücadele. 8) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Hanımlarına zihar yapıp sonra da o sözlerinden dönenler."* (Mücadele. 3) buyurmaktadır. Bunun gibi yerlerde bu lafız daha önce rasûllerin ve onlara tabi olanların üzerinde bulunduğu bir duruma dönmek hususunda açık bir ifadedir. -İbn Atiyye'nin dediği gibi- bundan başka bir anlama gelmez.

Ama: Buna geri döndü, denildiği taktirde bu ta baştan beri olan bir şeyin benzerini yapmak fiilini işlemek demektir. Daha önce yaptıkları bir işi yapmaları yasaklandığı halde bu yasaktan sonra tekrar o işe dönen kimseler gibi ve zevcesine yaklaşmayı kabul etmeyen hanımını nikahı altında tutmayı ve onunla birlikte olmayı haram eden zihar yapan sonra da tekrar onu nikahı altında tutup onunla cima etmeye dönen kimsenin durumu gibi. Hiçbir kimse böyle bir durumda avdet etmenin/dönmenin yeni yapılan bir fiil olduğunu söylemiş değildir.

Şairlerin "Onların geçmişten bir çok günahları avdet etmiştir"; "Sonradan sidiğe dönüşmüş" ile "Sonradan kül olur" sözlerine gelince; bunlar mutlak olarak kullanılmış fiillerdir. Bu fiillerde onun şuna avdet ettiği ya da bu işe geri döndüğü/vazgeçtiği anlamı yoktur. Avdet lafzı dönmek demektir. Hem bir şeye dönmeyi hem bir şeyden dönmeyi/vazgeçmeyi gerektirir. Mutlak olarak kullanılması halinde ise böyle bir durumdan dönmek de kastedilebilir. "Havr" fiilinin "an" ile kullanılması ve benzeri fiiller de bir şeye geri dönmeyi gerektirir. Bundan dolayı

bir kimse müslüman olarak doğmuş olsa ve önceden kafir olmamış olsa dahi İslâm'dan dönmesi halinde ona mürted adı -genel olarak bütün ilim adamlarına göre- verilmiştir. Buna sebep ise onun İslâm'dan dönmüş olmasıdır.

Şuayb ve Diğer Rasûllerin Risaletten Önceki Dini Durumları

Şuayb de diğer rasûller de kesinlikle kavimlerinin dininde değildi. Bu din ise küfürdür şeklindeki sözlerine gelince: bu hususta meşhur bir görüş ayrılığı vardır. Durum ne olursa olsun böyle bir iddia sem'î ya da aklî delili gerektiren bir haberdir. Kitap, sünnet ve icma delilleri arasında buna dair bir haber veren bir husus yoktur. Aklî bakımdan ise mesele tartışmalıdır. Ehl-i sünnetin aklî ilimleri alanında uzman olanlara gelince; akılda bunun önünde bir engel olmadığı kanaatindedirler. Bu mesele ise sünnete, hadise ve Mutezileye müntesip olanların müteahhirleri arasında görüş ayrılığı vardır.

Kadı Ebu Bekr b. et-Tayyib nebilerin günah işlemelerinin caiz olup olmadığı, eğer onlar hakkında bu caiz kabul edilecek olursa işlemeleri caiz olan nedir? Acaba bu bi'setten/peygamber gönderilmeden önce mi caizdir yoksa bu hususta durumda bir farklılık var mıdır hususuna dair görüşleri ve buna benzer diğer fasıllara dair açıklamalarda bulunurken bu husustaki görüş ayrılığını zikretmiş ve hak olanı açıklayarak şunları söylemiştir:

"Tebliğ edilmesi ve Allah'tan bildirilmesi gereken hususlarda onların (peygamberlerin) yalan söylemelerinin, gizlemelerinin, hata etmelerinin, yanılmalarının, gaflete düşmelerinin, tevriye yollu/kinayeli ve muammalı ifadelerle konuşmalarının imkânsız olduğunu ve onların nübüvvetlerine gölge düşürecek her bir sebepten korunmuş olduklarını mucizelerinin delaletini, Allah'ın özel olarak kendilerine ihsan etmiş olduğu şerefli mevki ve üstün kadr-u kıymeti zikretmiş bulunmaktayız."

Devamla dedi ki: "İnsanlar onların günah işlemelerinin caiz olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Mutezile küfür ve ondan daha küçük çaptaki büyük günahları işlemeleri caiz (değil)dir[660] hem nübüvvet öncesi hem nübüvvet sonrası böyledir. Çünkü onların bu halleri kendilerine itaatten insanları uzaklaştırır, onların dediklerini kabul etmeye engel olur. Hatta bazılarına göre alametlerin ve Allah'tan alınanı öğrenip tebliğ etmenin gerektirdiklerini dahi bozar, ifsad eder. Dolayısıyla nebinin peygamber olarak gönderilmeden önce ancak aklî açıdan

660 Buradaki "(değildir)" ibaresi tercümeye esas aldığımız metinde bulunmamaktadır. Ancak gerek Mutezilenin bu husustaki kanaati gerekse ifadelerin akışı bunun kaydedilmesini zorunlu hale getirmektedir. (Çeviren.)

farz olanlara sımsıkı sarılan salih amele bağlı ve kendisinden önceki bir nebinin şeriati üzere dine bağlı bir kimse olması gerekir. başka türlü caiz değildir."

Derim ki: Ehl-i sünnetten pek çok kimse der ki: Şüphesiz nebiler nübüvvetten önce küfürden korunmuşlardır. Nitekim İbnu'l-Enbari, Zeccac, İbn Atiyye, İbnu'l-Cevzi ve Beğavi böyle demişlerdir.

Beğavi dedi ki: "Usul alimleri ise nebilerin vahiyden önce mümin olduklarını kabul ederler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) dininin şer'i hükümleri kendisine beyan edilmemişken İbrahim'in dini üzere Allah'a ibadet ediyordu."

Derim ki: Onun bu sözü yüce Allah'ın: "*Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi*" (Duha. 7) buyruğu ile ilgili olarak söyledikleri ile çelişmektedir. O orada şöyle demiştir: "Âyetin manası şudur: O bugün senin üzerinde bulunduğun yoldan seni şaşmış buldu ve seni kendisini tevhide ve nübüvvete iletti, hidâyet etti demektir." Böylelikle o tevhidi daha önce şaştığı, bilmediği ve sonradan onu kendisine ilettiği bir husus olarak değerlendirmektedir. Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Kitabın da imanın da ne olduğunu bilmezdin.*" (Şura. 52) buyruğu da bununla çelişmektedir.

Ahmed'den de şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Nebinin kavminin dini üzere olduğunu söyleyen bir kimsenin bu sözü şüphesiz kötü bir sözdür."[661] Fakat Süddi ve başkaları: "Kırk sene boyunca kavminin dini üzere idi" demişlerdir.[662]

Derim ki: İbn Ebu Hatim şu rivâyeti nakletmektedir: Bana Abdullah b. Ebu Bekr, Osman b. Ebu Süleyman b. Cübeyr b. Mut'imden tahdis etti, o amcası Nafi' b. Cübeyr b. Mut'im'den, o babası Cübeyr b. Mut'im'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kavminin dini üzere iken onu arafatta bir devesi üzerinde vakfe yaparken gördüm. Bu arada onun kavmi Allah'ın bir tevfiki ile diğer insanlarla birlikte (arafattan) ayrılıyorlardı." Bunu Ahmed de İbn İshak yolu ile böylece rivâyet ettiği gibi yine Süfyan yoluyla babasından diye rivâyet etmiş olup: "Kavminin dini üzere" dememiştir.

Maksat şudur: Onların nübüvvetten önce günah işlemeleri hakkındaki görüş ayrılıkları yalnızca Mutezilenin kanaati olmayıp aksine bu ayrılık hadis ashabı ve ehl-i sünnet arasındadır.

Ebu Bekir b. et-Tayyib dedi ki: "Onlardan ve bizim mezhep alimlerimiz ile hak ehlinden birçok kimse şöyle demiştir: Peygamberliğinden önce kafir olan

661 el-Hallal. es-Sünne. I. 195-196.
662 Taberi. XXX. 232.

yahut büyük günah işlemiş olan bir kimsenin peygamber olarak gönderilmesinin önünde bir engel yoktur. Bu husustaki görüşü açıklayacağımız üzere bize göre bunun önünde bir mani bulunmamaktadır.

Ama peygamber olarak gönderilmelerinden sonra onların bazı günahlar işlemeleri hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Rafıziler ve onlara tabi olanlar şöyle demiştir: Küçük günahlar hakkında da büyükleri hakkında da böyle bir şey onlar için caiz olamaz. (mümkün değildir. düşünülemez.) Ayrıca onların tebliğde olsun başka bir hususta olsun yanılmaları da şaşırmaları da caiz değildir.

Mutezile dedi ki: Risalet durumunda onların küçük günah işlemeleri, bunların tehlikeli olduklarını ve çirkinliklerini bilmekle birlikte mümkündür. Fakat onların ne büyük masiyet işlemeleri ne de kişinin değerini düşüren küçülten çirkin kabul edilen küçük günahları işlemeleri caizdir.

Onlardan bir kesim de şöyle demiştir: Kasti olarak çirkin ve haram olduklarını bilerek günah işlemeleri caiz/mümkün değildir. Ama onlar te'vilde hata etmek sûreti ile bu gibi günahları işleyebilirler. Bu ise Cubbai'nin ve onların seleflerinden birçoğunun görüşüdür.

Nazzam ve Cafer b. Busran dedi ki: "Onların günah işlemeleri ancak yanılmaları sûretiyle olabilir. Bununla birlikte bu halde bile onlar bu gibi günahları işleyecek olurlarsa bundan dolayı sorgulanırlar. Bu durumdan dolayı sorgulanmak onların ümmetlerinden kaldırılmış ve onlara bu halleri mağfiret edilmiş olsa dahi böyledir. Buna sebep ise peygamberlerin Allah'ı ve dinini bilip tanımaları daha güçlü, buna dair delillerinin daha çok olmasıdır. Ayrıca onlar kendi ümmetlerine göre incelemek, hataya ve yanılgıya düşmekten kendilerini korumak hususunda daha muktedirler. Bundan dolayı onların yükümlülükleri ağırdır."

Devamla dedi ki: "Hak ehli insanların cumhuru ve hadis alimleri dedi ki: Nübüvvetleri halinde onların bir takım günahlar işlemeleri caizdir. Ancak yüce Allah'tan tebliği ifsad eden ve onlar üzerinde açıkça görülen âyetlerin delaletlerinin tenkit edilmesine zemin hazırlayan ve ümmetin onlar tarafından işlenmeyeceğini icma ile kabul ettikleri bir takım günahlar müstesnadır. Onların bildirdikleri haberlerin nübüvvetlerinin doğruluğunun tenkid edilmesine ve doğru söyledikleri hakkında şüphe uyanmasına sebep olan günahlar gibi. Ayrıca yüce Allah'a masiyet olan hususlar arasında yergiyi ve cezalandırılmayı hak ettirmeyen ve amelleri boşa çıkartan küçük günah da yoktur. Aksine şanı yüce Allah'a karşı

işlediği herhangi bir fiil kesinlikle bütün kulların birbirlerine karşı masiyet işlemelerinden daha büyüktür. Onların günahları mağfiret olunur ve ahirette bunlardan dolayı cezalandırılmazlar."

Dedi ki: "Hak ehlinden birçok kimse dedi ki: Onların bu gibi günahları işlemeleri ile birlikte onlar bunları büyük bir korku, bir çekingenlik ve onların büyüklüklerini oldukça ileri derecede görür ve kabul ederler. Bunun hemen akabinde de derhal tevbe ederler, pişmanlık duyarlar." Dedi ki: İşte bizim tarafımızdan tercih olunan budur."

Dedi ki: "Hak ehlinden cumhur dedi ki: Nübüvvet halinde onların bu gibi günahlarını işlediklerini kesin olarak söylemek icab etmez. Ayrıca buna dair bir delilin de mutlaka bulunması gerekir. Hatta âyetler ve bu hususta rivâyet olunan haberler nübüvvetten önce onların bu gibi günahları işlemiş oldukları hususunda ihtimallidir." Sonra dedi ki: "Bu ise daha uygun ve onlara daha layıktır."

Daha sonra dedi ki: Risaletten önce küfür ve büyük günah işlemiş kimsenin peygamber olarak gönderilmesinin caiz olduğuna dair bir fasıl.

Buna delil olan bir takım hususlar vardır:

Bunların birisi şudur: Bir rasûlün peygamber olarak gönderilip onun üzerinde bunun alametlerinin/belgelerinin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak onun imanına, doğru söylediğine, iç dünyasının pâk oluşuna, ilminin kemâline, Allah'ı bilip tanıdığına ve onun başkasından değil de sadece Allah'tan kendisine verilen görevleri yerine getirdiğine kaçınılmaz olarak delildir ve bunu gerektirir. Çünkü alametlerin/delillerin (mucizelerin) ortaya çıkması onun risalet iddiasında doğru söylediğine dair bunları delil göstermesi içindir. Bunların onun üzerinde görülmesi bu derece temiz ve nezihlik haline delalet edip önceki halinden vazgeçip onu sonlandırması, peygamber olarak gönderilmesine onun gereği gibi tazim edilip ona saygı duyulmasının lüzumuna engel değildir. Velev ki risaletten önce bu halin zıddı onda bulunmuş olsun.

Buna delil ümmete imam nasb etmenin caiz olduğudur. İmam ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uyguladığı şekilde hadleri uygulayıp hakları alıp hak sahiplerine tastamam vermekle yükümlüdür. İsterse imam bundan önce kafir yahut da imam olmadan önce büyük günah işlemiş birisi olsun. Bununla birlikte Allah onun tazim edilmesini, ona itaat edilip emirlerine boyun eğilmesini emretmiştir. İşte fazilet itibari ile mertebeleri ayrı olsa dahi nebinin durumu da böyledir.

Yine şu husus buna delildir. Önceleri kafir iken daha sonra sahih bir şekilde tevbe edip küfründen vazgeçmiş bir kimsenin peygamber olarak gönderilmesinin önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Kim bunun teklifte yahut başka bir hususta imkânsız olanı ya da bir şeylerin ifsad edilmesini gerektirdiğini zannedecek olursa bu husus ona -görüşünün tutarsızlığını göstermek için- zikredilir."

İbnu't-Tayyib bu hususta Mutezilenin görüşlerini çürütmek maksadıyla uzun uzadıya açıklamalarda bulunmuştur.

Derim ki: Zikredilenlerden maksat insanların bu asıl mesele hakkında görüş ayrılığına düşmüş olduklarıdır. Bu hususta doğru kanaatin tahkikine gelince: Şüphesiz yüce Allah risaleti için kavimlerinin en hayırlı olanlarını seçer. Nitekim o şöyle buyurmaktadır: *"Allah risaletini kime vereceğini çok iyi bilendir."* (En'am, 124); *"Allah meleklerden ve insanlardan rasûller/elçiler seçer."* (Hacc, 75)

Hatta bazen tertemiz nesebi olan bir aileden bir soydan da peygamber olarak gönderir. Nitekim Heraklîyus Ebu Süfyan'a: "Onun aranızda nesebi nasıldır?" diye sorunca Ebu Süfyan: "O bizim aramızda nesebi soylu birisidir." deyince Heraklîyus: "İşte rasûller kavimlerinin nesebi bakımından bu şekilde gönderilirler." diye cevap vermiştir.

Şuayb'ın (aleyhisselâm) kavmi ise onu zayıf görmelerine rağmen: *"Eğer senin aşiretin olmasaydı seni taşa tutardık. Zaten sen bizim için değerli bir kimse değilsin."* (Hud, 91) demişlerdi.

Cahil ve müşrik bir kavim arasında yetişen bir kimse için onlardan dolayı bir eksiklik sözkonusu olmayacağı gibi aralarında doğruluk ve güvenilirlikle bilinen birisi olması şartıyla onların dinleri gibi bir yol üzerinde olmasından ötürü onun buğz edilmesini ya da küçük görülmesini gerektiren bir durumu olmaz. Hatta onların vacip/yerine getirilmesi gerekli olduğunu bildiği işleri yapması ve çirkin olduğunu bildikleri işlerden uzak durması da böyledir. Esasen yüce Allah da: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azap ediciler değiliz."* (İsra, 15) buyurmaktadır. Buna göre bunlar risaletten önce azap edilmeleri gereken kimseler değildirler. İsterse o da onlar da peygamber ile gönderilen şeyleri yapan kimseler olmasın.

Ayrıca çirkin olduğu bir işi işlemesi ile böyle olduğunu bilmediği bir işi yapması arasında bir fark vardır. Bu ikincisinden ötürü kişiyi yermezler, onu ayıplamazlar. Onların yaptıkları bir işi kendisinin yapması halinde de ondan nefret edip uzaklaşmaları sözkonusu olmaz. Oysa birincisi böyle değildir.

İşte bundan dolayı İsrailoğullarının nebileri arasında şirk koştuğu bilinen bir kimse olmamıştır. Çünkü onlar Tevrat şeriatine göre yetişmişlerdi. Bu husus ancak onlardan öncekiler hakkında sözkonusu edilir. Fakat onun bu zikrettiği husus Yûsuf'un kardeşleri hakkında düşünülebilir. Bu ise onların Yûsuf'a yaptıklarından sonra nebi olduklarının ve o yaptıkları işin nebi olmadan önce onlar tarafından yapılmış olduğunun kabul edilmesi halinde sözkonusu olur.

Yüce Allah'ın Şuayb kıssası ile diğer nebilerin kıssasında zikrettiklerine gelince; bu hususlarda herhangi bir kimseyi onların söylediklerini kabul etmekten uzaklaştıracak bir taraf yoktur. Cahiliye dönemlerinden sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman eden ashabın durumu da böyledir. Onlar arasında İslâm'dan önce izlediği yolu iyi olan kimseler vardı. Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) gibi. O her zaman için doğrulukla, güvenilirlikle ve üstün ahlaka sahip olmakla tanınan bir kişi idi. İslâm'dan önce onda kendisini ayıplamalarına sebep olacak bir haslet yoktu. Cahiliye ise onların hepsinde ortak bir payda idi.

Böylelikle Kur'ân-ı Kerim'de nebiler ile ilgili nübüvvetten önceki durumlarına dair haber verilen hususlarda herhangi bir kimseyi onları tasdik etmekten uzak kalmasını gerektirecek kendi kavimlerinin onları tenkit etmelerini icab ettirecek herhangi bir husus olmadığı açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. Bundan dolayı müşriklerden hiçbir kimse bunun nübüvvetleri hakkında bir tenkit sebebi olduğunu sözkonusu etmemiştir. Eğer onlar bunu bir ayıp görmüş olsalardı ayıplarlar ve şöyle derlerdi: Sizler de bu yerilen durum üzerinde bizimle beraber idiniz. Eğer rasûllere böyle bir şeyden söz etmiş olsalardı şöyle diyeceklerdi: Biz de bizden başkaları gibi idik. Allah'ın bize vahyettiği şeyleri bilmiyorduk. Ama kavimleri kendilerine: *"Siz ancak bizim gibi bir beşersiniz."* (İbrahim, 10) demiş rasûller de kendilerine: *"Biz ancak sizin gibi bir beşeriz. Fakat Allah kulları arasından dilediğine lütuf ve ihsanda bulunur."* (İbrahim, 11) demişlerdi.

Kendisinden önceki rasûller ile gönderilen nübüvvet ve şeriatleri bilmeyen bir kimsenin rasûl olarak gönderilmesinin caiz olduğu üzerinde ve risaletten sonra bu rasûlün risaletini kabul etmeyen kimsenin de kafir olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Rasûller ise vahiyden önce bunu -buna yaklaşmak bir tarafa- bilmiyorlardı. Böylelikle bunu bilmeyip iman etmemenin onların nübüvvetlerinin tenkit edilmesini gerektirmediği de bilinmiş olmaktadır. Ama Allah onlara peygamberlik verdikten sonra daha önce bilmedikleri şeyleri onlara öğretti. Nitekim yüce Allah: *"Kendi emrinden ruhu kullarından dilediği kimseye gönderir."* (Mü'min, 15) ve: *"O kendi emri ile kullarından dilediği kimseler üzerine vahiy ile melekleri: 'Benden başka hiçbir ilah olmadığını bildirin. O halde benden korkun' desinler*

diye indirir." (Nahl. 2) buyurmakta ve böylelikle bir ve tek olarak Allah'a ibadet hususundaki uyarılarını onların kavuşma gününü bildirerek uyarmaları gibi değerlendirmektedir. Onlar bu iki hususu ise vahiy ile bilip öğrenmişlerdir.

İbrahim el Halil aralarında Allah'ı tevhid eden kimsenin bulunmadığı kafir bir kavim arasında yetişti. Allah ona doğru yolu gösterdi ve onlar arasında bulunmayan bir bilgiyi ve hidâyeti ona verdi. İşte onun dışındaki diğer rasûllerin durumu da böyledir. Mûsâ (aleyhisselâm)'ı yüce Allah Firavuna rasûl olarak gönderince Firavun kendisine dedi ki : *"(Firavun) dedi ki: "Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi? Ömründen nice seneler aramızda eğlenmedin mi? Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin." (Musa): "O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim." dedi. "Sizden korkunca da aranızdan kaçtım da Rabbim bana bir hüküm bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı. Sen İsrailoğullarını köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun.""* (Şuarâ. 18-22)

Yüce Allah rasûllerin sonuncusuna da: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."* (Yûsuf. 3) buyurmaktadır. Buradaki "in" lafzı şeddeliden hafifletilmiştir. Onun haberinin başına nefy için kullanılan "in"den farkını gösteren "lam" harfi gelmiştir.[663] Oysa Arapçayı ve Kur'ân manalarını anlamayan bir kimse bunu böyle (nefy edici) zanneder.

Yine yüce Allah: *"Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Onları bundan evvel ne sen biliyordun ne de kavmin."* (Hud. 49) ve: *"Ve sana önceden bilmediğin şeyleri öğretti."* (Nisa. 113) ile: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin, fakat Biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* (Şura, 52) buyruğundan itibaren sûrenin sonuna kadarki buyrukları bildirdi.

İnsanlar Araf Sûresi ile İbrahim Sûresi'ndeki âyetlerin manası hakkında görüş ayrılığına düştükleri gibi nübüvvetten önce nebimizin durumu ile bu gibi âyetlerin bazılarının manası hakkında da görüş ayrılığı içerisindedirler.

Bazıları Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kavminin dini üzere olmadı ve onların kestiklerini hiç yemedi demişlerdir. Ahmed b. Hanbel'den nakledilen de budur. O: "Kim onun kavminin dini üzere olduğunu iddia ederse şüphesiz ki bu kötü bir söz olur. O putlar için kesilenlerden yemeyen birisi değil miydi" demiştir.

---

663 Bu şekildeki "in" "muhakkak"anlamını ifade eder. İkisinden hangisinin olduğu ise ifadelerin bağlamından ve karinelerden anlaşılır ki. bunların en önemlisine merhum İbn Teymiyye işaret etmiş bulunmaktadır. (Çeviren)

Derim ki: İmam Ahmed'in: O putlara ibadet etmeyen birisi değil miydi demiş ondan bunu nakleden yanlışlık yapmış olabilir. Çünkü bu husus rivâyetlerde nakledilmiş olup bu rivâyetler onun putlara ibadet etmediğini ifade etmektedir. Onların kestiklerinden yemediğine gelince bu hususa dair bir rivâyet geldiği bilinmemektedir. İmam Ahmed ise insanlar arasında rivâyetleri en iyi bilenlerden birisidir. Hakkında bir naklîn gelmediği nakledilen şeylerden hareketle rastgele bir söz nasıl söylemiş olabilir? Fakat sözkonusu bu söz buna benzemektedir. Ona risalet verildiği zamandan itibaren o şirki haram kılmıştır. Putlar üzerine kesilenlerin yenilmesinin haram kılınması ise ancak Maide Sûresi'nde sözkonusu edilmiştir. En'am ve Nahl gibi mekki sûrelerde ise kesilirken Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenlerin haram kılınmış olduğu sözkonusu edilmiştir.

Bunların haram kılınması ancak Kur'ân-ı Kerim ile bilinmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in nüzulünden önce şirkten farklı olarak bunların haram oldukları bilinmiyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı ise İslâm geldikten sonra Mekke'de ikamet ettikleri sürede onların kestiklerinden yiyorlardı. Fakat et maksadıyla kestikleri ile putlara yakınlaşmak için dikili taşların yanında kestikleri arasında bir fark vardır. Bu ise hiçbir şeriatte asla mübah olmayan şirk türündendir ve putlara ibadet etmek kabilindendir.

Müşriklerin kestiklerine gelince; şeriat bunların helal olduklarını bildiren bir hükümle (bir zaman) gelmiş olabilir. İlk zamanlarda müşrik kadınlarla evleniyor olmaları gibi.

İkinci görüş ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavminin dini üzere olduğunu mutlak olarak söylemektir. Bu ise onların şirkleri hususunda onlara muvafakat ettiği manasına değil İbrahim'in dini kalıntılarından sürdürdükleri hususlar üzerinde olması şeklinde açıklanır.

İbn Kuteybe dedi ki: "Onun kırk yıl süre ile kavminin dini üzere olduğuna dair hadis gelmiştir." Bunun manası şudur: Araplar hâlâ ataları İbrahim'in dininden bazı kalıntılar üzerinde bulunuyorlardı. Beyt'i haccetmek, orayı ziyaret etmek, sünnet olmak, nikah, üç talakın verilmesi halinde boşamanın gerçekleşmesi, bir ve ikinci talakta kocanın dönüş hakkının bulunması, diyetin yüz deve olması, cünubluktan yıkanmak, akrabalık ve evlilik yolu ile kendileri ile evlenilmesi haram olanların haram kılınması bunlar arasındadır.

Böylelikle o da onların Allah'a iman etmek ve sözü edilen bu şer'i hükümler ile amel etmek manasına onların dini üzere idi. Bununla birlikte o putlara yaklaş-

maz, hatta onları ayıplardı. Fakat kendi lisanı üzere Allah'ın kulları için şeriat kılmış olduğu şer'i hükümleri şanı yüce Allah bunu kendisine vahyedinceye kadar bilmiyordu. İşte yüce Allah'ın: *"Sen kitap"* yani Kur'ân *"nedir ve iman nedir bilmiyordun."* (Şura. 52) buyruğu bunu ifade eder. İmandan kasıt ise imanın öngördüğü şer'i hükümlerdir. Yoksa Allah'ın varlığını kabul etmek anlamındaki imanı kastetmemektedir. Çünkü şirk üzere ölmüş bulunan onun ataları da Allah'a iman ediyor ve ona ortak koşmaları ile birlikte yine de onun için haccediyorlardı."

Derim ki: İbn Kuteybe'nin sözünü ettiği Arapların haccettikleri sünnet oldukları gibi hususlar onlardan tevâtür yoluyla gelmiştir. Onlara göre haniflik de bu idi. Akraba evliliklerinin haram kılınması da böyledir.][664]

* * *

Ebu'l-Hasan el-Ahfeş dedi ki: Hanif, müslüman demektir. Cahiliye döneminde sünnet olup Beyt'i hacceden kimselere hanif derlerdi. Çünkü Araplar İbrahim'in dini adına hacc ve sünnet olmaktan başka herhangi bir şeye sıkı sıkı bağlanmamışlardı. İslâm gelince de haniflik geri döndü.

İbn Ebu Hatim Said'den o Katade'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Haniflik Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahitlik etmektir. Kapsamına annelerle kızlarla halalarla teyzelerle evlenmenin haram kılınması, Allah'ın haram kıldıklarının haram kabul edilmesi ve sünnet olmak dahildir. Haniflik bir tür şirkten idi. Müşrikler şirk hallerinde de annelerle, kızlarla, kızkardeşlerle, halalarla, teyzelerle evlenmeyi haram biliyorlar, Beyt'i haccedip kurban kesiyorlardı."[665]

İbn Abbas: "Hanif, hacceden demektir." demiştir.[666]

İbn Ebu Hatim dedi ki: "Hasan'dan[667] Dahhak'dan[668] Atiyye'den[669] ve Süddi'den[670] de buna yakın rivâyet nakledilmiştir."

Şâyet bunlar bu türün haniflere özel olduğunu kastediyorlarsa ne cahiliye döneminde ne de İslâm döneminde herhangi bir yahudi ya da bir nasrani haccetmez (demek olur.) Bundan ötürü hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: "Her kim kendisini Allah'ın evine ulaştıracak bir azık ve bir bineğe sahip olmak-

664 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 160-202.
665 İbn Ebu Hatim Tefsiri. Bakara. s. 398.
666 İbn Ebu Hatim. Bakara. s. 323; Taberi -tahkikli-. III. 106.
667 Taberi -tahkikli-. III. 104.
668 Taberi. III. 106.
669 Taberi -tahkikli-. III. 105
670 Taberi -tahkikli-. III. 106.

la birlikte haccetmeyecek olursa dilerse yahudi dilerse nasrani olarak ölsün." buyrulmuştur.[671]

Aynı şekilde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman eden kimseler dışında hiçkimse müslüman olamaz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den önce ise İsrailoğulları ve başkaları İbrahim'in milleti üzere idiler. Muhammed'den önce haccetmek müstehap idi. Farz değildi. Bundan dolayı Musa, Yunus ve onların dışındaki nebiler haccetmişlerdir. Ama hacc İsrailoğullarına farz kılınmamıştı. İslâm'dan önce haniflikte müstehap olan bir kemal özelliği idi. Ama Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere farz kılınınca artık haniflik üzerine vacip/farz kemalden oldu. Hacsız haniflik tamam olmaz.

İslâm da beş esas üzerine bina edilmiştir. Bunların biri de Beyt'i haccetmektir. Haniflik ile ilgili geniş açıklamaların yapılacağı yer burdan başka bir yerdir. Fakat maksadımız Arapların İbrahim'in dininin kalıntısı olan haniflikten sahip bulundukları hacc, sünnet olmak, sözü edilenlerle evliliğin haram kılınması gibi hususlar olduğunu ifade etmektir. Fakat bu hususların haram kılınışı hususunda kitap ehli de onlarla ortaktır. Sünnet olmak hususunda yahudiler de onlarla ortaktır. Buna göre cahiliye mensupları ancak Beyt'i haccetmek özelliğine sahip idiler. Onlardan başka Beyt'i hacceden yoktu. Sünnet olmak ve bir takım hususların haram kılınmasına gelince İbrahim'in dininin kalıntılarını sürdürenler de onlarla beraber bunlara riâyet ediyorlardı.

İbn Kuteybe'nin sözkonusu ettiği üç talakı boşama olarak değerlendirmelerine gelince; durum böyle değildir. Aksine bu ancak Medine'de teşri buyrulmuştur. Çünkü müslümanlar İslâm'dan sonra Medine'de belli bir sayı sözkonusu olmaksızın talak veriyorlardı. Kişi hanımını boşuyor, iddetinin bitmesi yaklaştımı yine onu boşuyor sonra da ona zarar vermek üzere tekrar ona ricat yapıyor/dönüyordu. Yüce Allah onlara bunu yasakladı ve onlara sadece üç defa boşama hakkını verdi. Bu hususun böyle olduğu hadislerde, tefsirde ve fıkıhta meşhurdur. Ayrıca herhangi bir kitaba atfedilip kaynak gösterilmesine gerek olmayacak kadar meşhurdur.

Diyet ise yüz deve idi. Ancak bu İsmail'in dininden bir hüküm değildi. Aksine bu Abdulmuttalib'in kendilerine yol olarak tespit ettiği Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de İslâm'da takrir ettiği bir uygulamadır.

İbn Abbas'ın zikrettiğine göre onlar can karşılığında yüz deve diyet veriyorlardı. Bunun sebebi ise son doğan çocuğunu boğazlayacağını adaması şeklindeki adağı idi.

671 Kaynakları daha önce gösterildi.

Şöyle de denilmiştir: O on oğlu olursa birilerini boğazlamayı adamıştı. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in babası Abdullah'ı boğazlamak istemiş kavmi ona engel olunca Rabbi için onun karşılığında fidye olarak deve vermek istemiş ve böylelikle kur'a çekmeye koyulmuştu. Her seferinde kur'ada Abdullah çıkıyor o da develerin sayısını artırıyor sonunda develer yüze ulaşınca kur'ada develer çıkmıştı. Kıssa siyerde ve başka kaynaklarda meşhurdur.

Sözü edilen kadınlarla evlenmenin haram kılınmış olduğu doğrudur. Fakat evlilik yoluyla haram kılma böyle değildir. Aksine kişi babasının hanımı ile evleniyordu. Bu onların meşhur uygulamaları arasında idi. Bundan dolayı yüce Allah: *"Babalarınızın nikahladığı kadınları nikahlamayın. Ancak geçmiş olan müstesna."* (Nisa, 22) buyurmuştur. İbn Kuteybe onların kestiklerinden yemediğini sözkonusu etmediği gibi başkaları da bundan söz etmemiştir. Aksine: -Ahmed'den gelen naklîn aksine- onların kestiklerinden yerdi demişlerdir.

İbn Atiyye yüce Allah'ın: *"Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi"* (Duha, 7) buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: "Ona nübüvvet ve risalet nimetini ihsan etmeden önce nübüvvetinde izlediği yolun dışında bir yol üzere bulmuştu." Bu ise Hasan'ın ve Dahhak'ın görüşüdür.[672]

Dalal/şaşkınlık farklı anlamlara gelir. Uzak anlamına ve yakın anlamına da gelir. Uzak anlamı kafirlerin dalalı/sapması demektir. Şanı yüce Allah'ın sözünü ettiği buradaki dalal/şaşkınlık asıl dalala daha yakındır. O ise onun helake götüren hususlar arasında ayırım gözetemeyecek vaziyetteki duruşu halini anlatır. Yoksa bir başka yolla tutulmuş olduğu manasına gelmez. Aksine o zaman zaman ilerler, bakar, düşünürdü. Süddi dedi ki: "Kavminin dini üzere kırk yıl kaldı."[673] Dedi ki:[674] "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla bir puta ibadet etmedi. Ama Zeyd b. Amr b. Nufeyl'in Beldah'ın alt tarafları hakkındaki hadisine göre onların kestiklerini yemiştir. O onların izledikleri yola göre yürümüş, devam etmiştir. Bununla birlikte o içinde bulunduğu hataya tepki göstermemiş idi. Kendisi Arafattan ayrılmış ve birçok hususta onlara da muhalefet etmişti."[675]

Derim ki: Onun Zeyd b. Amr b. Nufeyl hakkında sözkonusu ettiği hadisi Buhârî Mûsâ b. Ukbe'nin rivâyet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir: Bana Salim'in haber verdiğine göre o İbn Ömer'i 'Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye

672 Hasan ve Dahhak'dan bu görüşü Beğavi, IV. 499; İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesîr, IX, 158'de lafız itibari ile bazı farklarla birlikte.

673 Kaynakları daha önce gösterildi.

674 Kastettiği İbn Atiyye'dir.

675 el-Muharraru'l-Veciz. XVI. 321-322.

şunu tahdis ederken dinlemiştir: Zeyd b. Amr b. Nufeyl ile Beldah'ın alt taraflarında karşılaşmıştı. Bu ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy inmeden önce idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona et bulunan bir sofra açtı. O ondan yemeyi kabul etmeyip dedi ki: "Ben sizin dikili taşlarınız üstüne kestiklerinizden yemem. Ben üzerine Allah'ın adı anılmamışlardan yemem."

Yine o Kureyşlilerin kesimlerini ayıplıyor ve şöyle diyordu: "Koyunu yüce Allah yarattı. Semadan ona su indirdi. Yerden onun için bitki bitirdi. Sonra siz o koyunu yerin üzerinde Allah'tan başkasının adına kesiyorsunuz. Böylelikle onların yaptıklarına tepki gösteriyor ve büyük bir iş olarak gördüğünü ifade etmiş oluyordu."[676]

Nakledilenlere göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvvetten önce putlara ibadet etmekten nefret ediyordu. Fakat insanlara genel manada bu işten vazgeçmelerini de söylemiyordu. O ancak kendisine yakın özel kimselere bunu yapmamalarını söylüyordu. Nitekim Ebu Ya'la el-Mavsili şu rivâyeti nakletmektedir: Bize Muhammed b. Beşşar "bundar" tahdis etti, bize Abdülvehab b. Abdülmecid -bize kitabından okuyarak- tahdis etti. bize Muhammed b. Amr Ebu Seleme ile Yahya b. Abdurrahman b. Hatıb b. Ebu Beltaa'dan tahdis etti, o Üsame b. Zeyd b. Harise'den o Zeyd b. Harise'den şöyle dediğini rivâyet etti: Mekke'deki sıcak günlerden bir günde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni bineğinin arkasına bindirmiş olduğu halde onunla birlikte dikili taşlardan birisinin yanına çıkıp gittik. O taşın yanında bir koyun kestik ve onu pişirdik. Sonra Zeyd b. Amr b. Nufeyl ile karşılaştık. Onların her biri diğerine cahiliye dönemi usülüne göre selâm verdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Ey Zeyd! Neden ben senin kavminin seni kötüleyip ayıpladığını görüyorum." deyince o şöyle dedi: Ey Muhammed! Allah'a yemin ederim bunun sebebi benim onlara yaptığım bir kötülük değildir. Fakat ben şu dini (doğru dini) aramak üzere çıktım. Nihâyet fedekli (yahudi) alimlerin yanına vardım. Onların Allah'a şirk koşarak ona ibadet ettiklerini gördüm.

Ben: Benim aradığım din bu değildir dedim. Kalkıp Hayber alimlerinin yanına gideyim dedim. Onların da Allah'a ortak koşarak ona ibadet ettiklerini gördüm. Benim aradığım din bu değildir deyip çıktım. Nihâyet Şam alimlerinin yanına vardım. Onların da Allah'a ona şirk koşarak ibadet ettiklerini gördüm. Yine: Benim aradığım din bu değildir deyip çıktım. Aralarından yaşlı bir zat bana şöyle dedi: Sen öyle bir dini soruşturuyorsun ki o dine göre Allah'a ibadet eden olarak Hire'deki yaşlı bir zattan başka birisi olduğunu bilmiyoruz dedi. Ben de çıktım

676 Buhârî. IV. 232.

sonunda onun yanına vardım. Beni görünce: Kimlerdensin dedi. Ben: Ben dikenliklerin ve mazıların bulunduğu yer ahâlisi olan Allah'ın evinin ahâlisindenim dedim.

O bana dedi ki: Senin bu aradığın senin ülkende ortaya çıkmış bulunuyor. Çünkü yıldızı doğmuş bir nebi peygamber olarak gönderildi. Benim bütün gördüklerim ise dalalet içinde idi. (Zeyd) dedi ki: Ben hiçbir şey farketmedim. Sonra önüne sofrayı koydu (Zeyd b. Amr b. Nufeyl) dedi ki: Bu ne ey Muhammed! O: Bu dikili taşlardan birisinin yanında kesilmiş bir koyun dedi. Zeyd: Ben üzerine Allah'ın adı anılmamış bir şeyden yemem dedi. Ve biri diğerinden ayrıldı.

Zeyd b. Harise dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyt'e gelip ben de onunla birlikte olduğum halde tavaf etti. Safa ile Merve arasında da say etti. Safa ile Merve yakınlığında bakırdan iki put vardı. Birisinin adı isaf. diğerinin adı naile idi. Müşrikler safa ile merve arasında say ettikleri zaman bu putlara ellerini sürerlerdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Onlara sakın el sürme çünkü onlar bir pisliktir buyurdu. Ben kendi kendime: Onlara ellerimi bir süreyim de ne dediğini göreyim dedim ve ellerimi onlara sürdüm. O bana: Ey Zeyd! Bunu yapmamanı söylemedim mi buyurdu.

(Zeyd b. Harise) dedi ki: Zeyd b. Amr b. Nufeyl öldü. Allah da rasûlüne (vahyi) indirdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "O kıyamet gününde yalnız başına bir ümmet olarak diriltilecektir." buyurdu.[677]

Ebu Abdullah el-Makdisi dedi ki: "Bu hasen bir hadistir. Bunun sahih'te İbn Ömer tarafından rivâyet edilmiş bir şahidi vardır."[678]

Ebu Bekr el-Beyhaki bu hadisi ihtisar edip bunu kendi isnadı ile Ebu Seleme ile Yayha b. Abdurrahman b. Hatıb b. Ebu Beltaa'dan o Üsame b. Zeyd'den o Zeyd b. Harise'den şöyle dedi diyerek rivâyet etmiştir: "İsaf ya da naile denilen bakırdan bir put vardı. Müşrikler tavaf (safa ile merve arasında say) ettiklerinde ellerini ona sürerlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de tavaf etti, ben de onunla birlikte tavaf ettim. O putun yanından geçince ben de ellerimi ona sürdüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini ona sürme buyurdu. Zeyd: Tavaf ettik, kendi kendime de: Andolsun ona dokunacağım da ne olacağını bir

677 Ebu Ya'la, 7212; Hakim, III, 238-239; Heysemi, Mecma, IX, 417-418'de şunları söylemektedir: "Bunu Ebu Ya'la, Bezzar ve Taberani rivâyet etmiş olup Ebu Ya'la ile Bezzar'ın ravileri ile Taberani'deki senetlerden birisinin ravileri Muhammed b. Amr b. Alkame dışında sahihin ravileridirler. O ise hadisi hasen birisidir demektedir.

678 Ben onu el-Muhtare'nin matbu nüshasında bulamadım. Yazma halindeki cüzde bulunma ihtimali vardır.

göreyim dedim ve elimi ona sürdüm dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Neden vazgeçmedin buyurdu.

Beyhaki dedi ki: Bu hadisin isnadında ondan başkası Muhammed b. Amr diye eklemiş ve kendi isnadı ile rivâyet etmiştir. Zeyd dedi ki: Ona (nübüvvet ile) ikram edene üzerine kitabı indirene yemin ederim ki o kesinlikle Allah kendisine o ikramı lütfedinceye kadar hiçbir puta elini sürmedi." (Beyhaki) dedi ki: Bizler rahip Bahira kıssasında lât ile uzzaya -Kureyş'e uyarak- yemin verdirince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Lat ile uzza adına benden hiçbir şey isteme. Allah'a yemin ederim onlardan nefret ettiğim kadar hiçbir şeyden nefret etmem." buyurmuştur.[679]

Şanı yüce Allah onu cahiliye dönemi işleri olan münker işlerden tenzih etmişti. O onların eğlence toplantılarında bulunmazdı. Bu kabilden bir şey yapmayı istediği zaman yüce Allah onun kulaklarını perdeler ve uyumasını sağlardı. Beyhaki ve başkası bu hususta bir takım rivâyetler zikretmiş bulunmaktadır.

Aynı şekilde Kureyşliler de hacer-i esvedi ve daha başkasını kaldırmak için avretlerini açarlardı. Yüce Allah da onu böyle bir halden korumuş, tenzih etmiştir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Cabir'in rivâyet ettiği hadis gibi.[680] İmam Ahmed'in Müsned'inde Ebu Tufeyl'in rivâyet ettiği hadiste şu fazlalık vardır: Ona avretini açma diye seslenildi o da derhal taşı bıraktı ve elbisesini giyindi."[681]

Araplar ona es-Sâdık el-Emin/doğru ve güvenilir adını veriyorlardı. Yüce Allah onu onların çirkin işlerinden korumuştu. Onun peygamberlikten önce herhangi bir yalan söylediği, bir hainlik ettiği, bir hayasızlık işlediği ya da bir haksızlık yaptığı bilinmemektedir.

Aksine o amcaları ile birlikte mazluma yardım etmek üzere yapılan mutayyibler antlaşmasında hazır bulunmuştu. Onun hakkında da şöyle buyurmuştu: "Cahiliye döneminde amcalarım ile birlikte bir antlaşmada bulunmuştum. Eğer İslâm'da da onun benzerine çağırılacak olursam şüphesiz onun gereğini yerine getirir kabul ederim."[682]

679 Beyhaki. Delailü'l-Nübuvve, I. 316-317.
680 Buhârî. I. 96; Müslim, I, 267-268.
681 Ahmed, Müsned. V. 454.
682 Ahmed. I, 190. 193; Beyhaki, Delailü Nübuvve, I. 318-319; İbn Sa'd, I. 128-129. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yetiştiği ise mutayyiblerin antlaşması değil Fudul antlaşmasıdır. Çünkü mutayyibler daha önce idi. İbn Kesir'in el-Bidaye ve Nihaye. II, 270-271'deki tahkiki bunu ifade etmektedir.

Şanı yüce Allah'ın varlığını kabul edip ona ibadet ederek onu tazim etmeye, göklerin ve yerin onun tarafından yaratılmış olup daha önceleri yokken sonradan meydana getirildiklerine, ondan başka bir yaratıcının olmadığı hususlarına gelince; bu onların genel olarak bilip ikrar ve kabul ettikleri bir şeydi. Bu durumda onun bunu bilmemesi ikrar ve kabul etmemesi nasıl sözkonusu olabilir?

Onlar tavaf yaparak haccederek ibadet ediyorlardı. Kendisi de bu şekilde ibadet ediyordu. Ebu Talib onlara içinde ibadet etmek maksadıyla Hira mağarasına çıkma sünnetini/uygulamasını getirmişti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de nübüvvetten önce orada ibadete çekilirdi. O mağarada iken kendisine vahiy indirildi. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivâyet ettiği hadiste belirtildiği gibi.[683]

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in doğumundan itibaren onda hayrın alametleri açıkça görülmüş, doğumu dolayısı ile dünya değişmiş, nübüvvetine delalet olan pek çok husus ortaya çıkmıştı. Fakat ondan dolayı meydana gelen bu hususların benzerlerinin her bir nebi için olması gerekmez. Çünkü o bütün nebilerin en faziletlisi Âdemoğullarının efendisidir. Şanı yüce Allah ise en yüksek makam ve mertebe için kulunu ehliyet sahibi kıldığı taktirde o mertebe ve mevkiye göre onu terbiye eder, eğitir.

Bir nebinin nübüvvetten önce büyük günahlardan küçüğü ile büyüğü ile hayasızlıklardan korunmuş olması her bir nebinin böyle olmasını gerektirmez. Şanı yüce Allah eğer ona nübüvvetten önce kavminin şirk koşmasından nefret etmesini sağlamışsa yine her nebinin böyle olmasını gerektirmez. Bizim nebimizin bilinen durumu ve faziletleri ondan başkasının bundan daha aşağı mertebeyi gösteren rivâyet edilmiş haberler ile çelişmez ve bununla birlikte o kişinin bir nebi olmasına engel teşkil etmez. Fakat şanı yüce Allah kimi nebiyi diğerlerine üstün kılmıştır. Nitekim şeriatler, kitaplar ve ümmetler bakımından da kimisini diğerine üstün kılmıştır. İşte bu gözönünde bulundurulması gereken bir esastır.

Şanı yüce Allah Lut (aleyhisselâm)'ın İbrahim ümmetinden ve ona iman edenlerden olduğunu haber vermektedir. Sonra Allah ona risalet verip peygamber olarak göndermiştir. Aynı şekilde Yuşa da Musa'nın ümmetinden idi. Yuşa da onun hizmetindeki bir gençti. Sonra Allah ona risalet verdi, Harun da böyle. Fakat Harun ile Yuşa İsrailoğullarının dini İbrahim'in milleti üzere idiler. Lut'a gelince; onun İbrahim'den önce onun kavminden Lut'un tabi olacağı bir milleti/dini yoktu. Aksine Allah İbrahim'e peygamberlik verince ona iman etti.

683 Buhârî, I, 3-4; Müslim, I, 139-142.

Herhangi bir peygamberlikleri bulunmayan küfür ehli arasında yetişen sonra da Allah'ın aralarında peygamber olarak gönderdiği bir kimse nübüvveti bilen bir kavimden olanlara göre daha mükemmel ve daha büyük olur. Çünkü Allah'ın onu desteklemesi ilim ve hidâyet ile desteklemesi, ona yardım etmek ve düşmanını kahretmek sûreti ile desteklemesi bakımından daha büyük olur. Nuh ve İbrahim'de olduğu gibi. Bundan dolayı şanı yüce Allah bu gibi buyruklarda durumu onlara izafe eder: *"Andolsun ki Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik. Nübüvveti ve kitabı soylarından gelenlere verdik."* (Hadid, 26); *"Gerçekten Allah Âdem'i, Nûh'u, İbrahim'in ailesini ve İmrân'ın ailesini seçip âlemlere üstün kıldı."* (Âl-i İmrân, 33)

Çünkü Nuh müşriklere gönderilen ilk rasûldür. Kavminin şirk koşması ise salih ölüleri tazim etmekle başlamıştı. İbrahim kavminin şirkleri ise yıldızlara ibadetle başlamıştı. O (Nuh kavminin şirki) yere ait bir şirk idi. Bu ise semavi bir şirktir.

Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna da ötekine de götüren yolu kapatmış, kabirleri mescit edinmeyi[684] kabirlere doğru namaz kılmayı[685] yasaklamış ve Ali (radıyallâhu anh) da yükseltilmiş olup düzeltmedik hiçbir kabir yerle bir etmediği hiçbir heykel bırakmamasını emir buyurmuştu.[686]

Bütün bu hadisler ise sahih'tedir.[687] Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneşin doğuş ve batış zamanlarında namaz kılmayı da yasaklamıştır.[688] Buna sebep ise semavi şirktir.

Şanı yüce Allah rasûlleri kendilerine rasûl gönderilenlerin türünden gönderir. Çünkü böylesi risaletten gözetilen maksadın hâsıl olması için daha mükemmel bir yoldur. Yüce Allah: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi -kendilerine apaçık anlatsın diye- ancak kendi kavminin diliyle gönderdik."* (İbrahim, 4); *"O gün her ümmetin içinden kendilerine karşı (peygamberlerini) birer şahit göndereceğimiz gibi..."* (Nahl, 89) buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Rabbiniz tarafından içinizden bir kişiye bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa?"* (Araf, 63) buyurmuştur.

684 Buhârî, IV, 144; Müslim, I, 376.
685 Müslim, I, 668
686 Müslim, I, 666.
687 Bu risalenin basılı nüshasında "sahihayn" şeklinde el yazması nüshaların birisinde "sahih" şeklindedir. Bu ise asıldan daha doğrudur.
688 Buhârî, IV, 88.

Daha önce her bir rasûl özel olarak kendi kavmine peygamber olarak gönderildiği halde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) genel olarak bütün insanlara gönderilmiştir. O sekaleyne, cinlere ve insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Bundan dolayı cinler Kur'ân-ı Kerim'i işittiklerinde: *"Ey kavmimiz, Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul edin ve ona iman edin."* (Ahkâf. 31) diye Ahkâf Sûresi'nde dile getirilen âyetleri ifade etmişlerdir. Ayrıca onlar: *"Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'an dinledik. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız."* (Cin. 1-2) dedikleri gibi *"Gerçekten biz hidâyeti işittiğimizde ona iman ettik."* (Cin. 13) ve diğer âyetleri de ifade etmişlerdir.

Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine Allah'ın sekaleyne yani cinlere ve insanlara hitapta bulunduğu Rahman Sûresi'ni okuyup şanı yüce Allah: *"İçinizden size âyetlerimi okuyan, bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?"* (En'am. 130) buyurmuştur. İşte bu sözler onlara kıyamet gününde söylenecektir.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki içinizden size öyle bir Peygamber gelmiştir."* (Tevbe. 128); *"Andolsun ki Allah müminlere, içlerinde kendilerinden, Peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Âl-i İmrân. 164) buyrukları hakkında iki görüş vardır: Bunun Araplara bir hitap olduğu da söylenmiştir. bütün insanlara hitap olduğu da söylenmiştir.

Tahkik sonucu ise şudur: Bu önce araplara yöneltilmiş bir hitaptır. Hatta öncelikle onunla Kureyş'e hitap edilmiş, sonra Araplara sonra da kitap ehlinden olsun ümmilerden/kendilerine kitap verilmemişlerden olsun Arapların dışındaki diğer insanlara hitap edilmiştir.

"Andolsun size ... gelmiştir." buyruğundaki kef (siz) hitap kef'idir. Bu ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine gelip getirdiği Kur'ân'ı kendilerine tebliğ ettiği kimselere bir hitaptır. Nitekim yüce Allah: *"Onunla hem sizi ve hem de bu sözün kendilerine ulaştığı kimseleri uyarıp korkutmak için."* (En'am. 19) buyurmaktadır. Buna göre bütün ümmetler arasından Kur'ân-ı Kerim'in kendilerine ulaştığı herkes bu âyet ile muhataptır. Çünkü o insanlardan olması itibari ile kendilerindendir. Meleklerden değildir. Çünkü meleklerden olsaydı ondan öğrenme takatini bulamazlardı.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Aranızdan bir rasûl gönderdiğimiz gibi."* (Bakara. 151) buyruğu da Kur'ân'a muhatap olan herkese bir hitaptır. Onlar ise bütün ya-

ratılmışlardır. Cinler de aynı zamanda bunun kapsamına girerler. Çünkü cinlere ve insanlara gönderilmiş olan rasûl onlardandır, meleklerden değildir. Cinler de insanlar gibi yerler, içerler, evlenirler. Onlar insanlardan öğrenebilirler. İnsanların söylediklerini de melek rasûlden farklı olarak anlarlar. Bunun hem araplar hakkında hem de başkaları hakkında umumi olduğunu açıkça gösteren hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir."* (Cuma, 2) buyruğudur. Bundan sonra da: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da."* (Cuma, 3) buyurmuş olmasıdır.][689]

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَٓائِهَا وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

101. "İşte o beldelerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Gerçekten peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat daha önce yalanladıkları şeylere iman etmediler. İşte Allah kâfirlerin kalplerini böyle mühürler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Okuyacağız."* (Kasas, 3); *"Okuruz"*, *"Onu okuduğumuz zaman."* (Kıyamet, 18) buyruklarına gelince: Arap dilinde bu kip kendisine itaat edilen yardımcıları olan büyük bir kişi için kullanılır. Eğer onun yardımcıları emri ile bir iş yapacak olurlarsa o: Biz yaptık der. Hükümdarın bu şehri biz feth ettik, bu orduyu biz yendik ve buna benzer sözler söylemesi gibi. Çünkü o bu işleri ancak yardımcıları ile yapar. Şanı yüce Allah da meleklerin Rabbidir. Onlar söz söylemekte dahi önüne geçmezler ve onlar onun emri ile iş yaparlar. Verdiği emirlerde Allah'a karşı gelmezler, emrolundukları ne ise onu yaparlar. Bununla birlikte kendilerini de onların fiillerini de kudretlerini de yaratan odur ve onun onlara hiçbir ihtiyacı yoktur. Kendisi kendisine ihtiyaç duymadıkları kudret ve hareket ile iş yapan yardımcılarının işler yaptığı hükümdara benzemez. Bundan dolayı şanı yüce Allah'ın melekleri vasıtası ile yaptığına biz yaptık demesi bazı hükümdarların böyle demelerine göre daha bir hak eder ve bu ona daha yakışır.[690]

689 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 160-238.
690 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 233.

وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ إِنّ۪ي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿١٠٤﴾ حَق۪يقٌ
عَلٰٓى أَنْ لَآ أَقُولَ عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّۜ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ
مَعِيَ بَن۪ٓي إِسْرَٓائ۪يلَۜ ﴿١٠٥﴾

104. "Mûsâ dedi ki: "Ey Firavun, ben şüphesiz ki âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.

105. Allah hakkında haktan başkasını söylememek bana bir borçtur..."

Tefsiri:

[Meşhur kıraate göre[691], yüce Allah hakkında haktan başka herhangi bir şeyi söylemesinin ona layık olmadığını, kendisine yakışanın o olduğunu, sabit ve karar bulmuş olanın da bu olduğunu haber vermektedir. Diğer kıraate göre ise yüce Allah hakkında haktan başkasını söylememek onun için bir görev olduğunu haber vermiş olmaktadır.][692]

["*Allah hakkında haktan başkasını söylememek bana bir borçtur. Gerçekten size Rabbinizden apaçık bir delil ile geldim. Artık İsrailoğullarını benimle gönder.*" (Âyet 105) Mûsâ buna Allah'tan gelmiş bir beyyine/apaçık bir delil adını vererek: "*Gerçekten size Rabbinizden apaçık bir delil ile geldim.*" buyurmaktadır. Bu bakımdan "*Rabbinizden apaçık bir delil*" buyruğu yüce Allah'ın: "*İşte bunlar Rabbin tarafından iki burhan (delil ve mucize)dir.*" (Kasas, 32) buyruğu gibidir.

Burada beyyine yaratılmış bir hüccet, bir âyet ve bir delalet olup şanı yüce Allah'ın şahitlik etmesi ve sözü ile haber vermesi durumundadır. Tıpkı bir adamın ailesine ve vekiline bir başkası ile gönderdiği bir alamet/bir nişan gibidir. Said b. Cübeyr âyet-i kerime hakkında şöyle demiştir: Bu senin birisi ile gönderdiğin yüzüğe benzer. İşte bu onun söylediklerini doğru kabul edin yahut da istediklerini ona verin demesi düzeyindedir.][693]

691 حقيق عليّ şeklindeki "ye" şeddeli ve fethalı kıraat, Nâfi'in kıraatidir. (Sözü edilecek olan "diğer kıraat" budur.) Diğerleri ise على lafzını cer harfi olarak okumuşlardır. En-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr, II, 270

692 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 141.

693 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 101.

قَالَ أَلْقُوا ۚ فَلَمَّآ أَلْقَوْا سَحَرُوٓا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَآؤُا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

116. "Önce siz atın, dedi. Onlar (büyü aletlerini yere) bırakınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Ve böylece büyük bir sihir ortaya koydular."

Tefsiri:

[Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasında: "*İnsanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar ve böylece büyük bir sihir ortaya koydular.*" buyurmaktadır. Bu ise insanların gözleri hususunda bir değişikliğin hâsıl olmasını gerektirir. Bundan dolayı yüce Allah: "*Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, muhakkak ki: "Gözlerimiz döndürülmüş hatta biz büyülenmiş bir topluluğuz." diyeceklerdir.*" (Hicr. 14-15) buyurmaktadır. Onlar sihirin hastalığı ve öldürülmeyi gerektirdiği gibi hissetmeyi de değişikliğe uğrattığını biliyorlardı. Bütün bunlar insanların kudretlerinin yettiği şeyler türündendir. İnsan başkasının idrâkini bozacak, onu hasta edecek ve ölümü ile neticelenecek bir işi yapabilecek güce sahiptir. Böyle bir işi yapmak zulüm ve şer olmakla birlikte yine de bu beşerin gücü çerçevesinde olan işler arasındadır. Cinlere mensup bir kimse ise kendi yoldaşına gayb olan bir takım hususları göstermek isterse ve bu ondan istenecek olursa o da bunları onun önüne temsilen getirir. Cinlerin yoldaşına çalınmış bir şeye dair soru sorulursa ona o malın şeklini gösterir. Bir kişiye dair ona soru sorulursa onun sûretini gösterir ve buna benzer hususlar olur. Bazı hallerde bunları gören kişi bizzat o kişinin kendisini gördüğünü zannederse de gerçekte ancak onun bir benzerini görmüştür. Bazen cin bir kimse insan sûretine bürünür ve sonunda kişi o insanın kendisi olduğunu zanneder. İşte Süraka b. Malik b. Du'şum sûretinde Kureyşe göründüğü gibi bu pek çok görülmüş bir husustur. Süraka ise Kinane oğullarının eşrafından idi. Yüce Allah da: "*Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti: "Bugün insanlardan sizi yenebilecek yoktur. Ben de muhakkak sizin yardımcınızım.*" (Enfâl. 48) buyurmaktadır. Şeytan melekleri görünce arkasını dönüp kaçtı. Kureyşliler geri döndüklerinde bunu Süraka'ya söylediler. O: Allah'a yemin olsun ki sizin yenilgiye uğradığınızın haberi bana gelinceye kadar ben sizin savaşa girdiğinizi bilmiyordum demiştir.][694]

694 en-Nübuvvât. 273.

رَبِّ مُوسٰى وَهَارُونَ ﴿١٢٢﴾

122. "Musa'nın ve Harun'un Rabbine."

Tefsiri:

[*"Âlemlerin Rabbine iman ettik, Musa'nın ve Harun'un Rabbine."* (Âyet 121-122) Musa'nın ve Harun'un Rabbi olmanın bütün yaratılmışlar için sözkonusu olan genel rububiyetten ayrı bir özelliği vardı. Çünkü şanı yüce Allah'ın eğer birisine başkasına verdiği kemalden daha fazla bir kemal vermiş ise onun dışındakilere göre daha mükemmel bir manada ona rablik etmiş, rububiyeti gereği onu terbiye edip eğitmiş demektir.][695]

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَٓاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَٓاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾

127. "Firavun kavminden ileri gelenler (Firavun'a) şöyle dedi: "Mûsâ ve kavmini yeryüzünde (Mısır'da) fesatçılık etsinler, seni ve ilâhlarını terketsinler diye mi bırakacaksın?" O da: "Oğullarını öldürür, yalnız kadınlarını diri bırakırız, şüphesiz biz onların üzerinde kahredici güce sahibiz." dedi."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın haklarında: *"Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Mümin, 60) diye buyurduğu kimselerden olan Firavun ve buna benzer yüce Allah'a asla ibadet etmemiş olanlara gelince; bunlar muattiledirler. Kafirlerin de en şerlileridir. Bununla birlikte onların Allah'tan başka ibadet ettikleri varlıkları da bulunur. Nitekim yüce Allah Firavun kavmi hakkında: *"Seni ve ilahlarını terk etsinler diye mi?"* buyurmaktadır. Seleften birden çok kişi: Onun kendilerine ibadet ettiği ilahları vardı, demişlerdir.][696]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Firavun ve kavmi müşrik, kafir sabiilerden idi. Bundan dolayı o şanı yüce Allah'ın: *"Seni ve ilahlarını terk etsinler diye mi"* buyruğu ile haber verdiği gibi

695 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 105.
696 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 292.

o Allah'tan başka bir takım ilahlara ibadet ediyordu. Musa'nın getirdiklerinin durumunu bilen ve ona kesin olarak inanan bir kişi olmakla birlikte o böyle idi. Çünkü o inkâr etmiş, helake mahkum birisi idi. Nitekim yüce Allah bu hususu: *"Âyetlerimiz kendilerine apaydınlık geldiğinde onlar: "Bu, apaçık bir sihirdir." dediler. Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak."* (Neml, 13-14) buyruklarında haber vermektedir. Yine yüce Allah: *"Andolsun ki Biz Musa'ya apaçık dokuz âyet verdik."* buyruğundan itibaren *"Andolsun ki bunları ... göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir."* (İsra, 101-102) buyruklarına kadar.][697]

قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

128. "Mûsâ kavmine: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır, kullarından dilediğine onu miras verir. İyi âkibet ise, takva sahiplerinin olacaktır." dedi."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"(Güzel) âkıbet takva (sahipleri)nindir."* (Taha, 132); *"(İyi) âkıbet takva sahiplerinindir."* (Âyet 128) ve: *"Eğer sabreder ve Allah'tan korkarsanız (takvalı olursanız) onların hile ve tuzaklarının size hiçbir zararı olmaz."* (Âl-i İmrân, 120) buyurmaktadır.

Çünkü takva sahipleri faydalı yemekleri yeyip rahatsız edici yemeklerden sakınan bir kimse durumundadır. Bu şekilde beslenen bir kimsenin bedeni sağlıklı olur ve onun âkıbeti de esenlik olur. Takvalı olmayan kimse ise abur cubur yiyerek yemekleri karıştıran kimsedir. Böyle bir kimse her ne kadar bu yedikleri ile gıdalansa bile bu şekildeki karıştırmaları onu ya rahatsız edecek yahut da büsbütün helak edecek bir takım hastalıklara maruz bırakır. Bununla birlikte aklı başında hiçbir kimse böyle bir kişinin zararlı gıdaları terk etmeye ihtiyacı ve bu terkten dolayı elde edeceği faydası onun faydalı gıdalara olan ihtiyacından ve onlardan yararlanma gereğinden daha çoktur diyemez. Aksine onun almış olduğu gıdalara olan ihtiyacı ve yararlanması onların bir kısmını terk etmesi sebebi ile elde ettiği faydadan daha büyüktür. Çünkü o hiçbir şekilde gıda almayacak olursa kesinlikle ölür. Ancak hem yararlı hem zararlı olanı yiyecek olursa onun esen

697 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 9-10.

kalması ümit edilebildiği gibi sakatlanmakla sonuçlanabilecek bazı hastalıklara maruz kalmasından da korkulur. Fakat zararlı olanları almayıp yalnızca faydalı olanları yiyecek olursa sağlıklı olur. esenliğe kavuşur.][698]

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

136. "Artık Biz de âyetlerimizi yalanlamaları, onları umursamamaları yüzünden kendilerinden intikam aldık ve hepsini denizde boğduk."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Artık Biz de âyetlerimizi yalanlamaları, onları umursamamaları yüzünden kendilerinden intikam aldık ve hepsini denizde boğduk."* (Âyet 136) buyurmaktadır. Fakat katıksız gaflet ancak risaletin kendisine ulaştığı kimseler tarafından ortaya çıkar. Kişinin azaba uğramasına sebep olan küfür ise ancak risaletin ulaşmasından sonra sözkonusu olur. Bundan dolayı yalanlamak ile birlikte gafleti sözkonusu etmiştir.][699]

Yüce Allah: *"(Böylece) Rabbinin İsrailoğullarına olan o pek güzel va'di sabretmelerinden ötürü bütünüyle yerini buldu."* buyurmaktadır. Yani onlara vadetmiş olduğu. Firavuna karşı zafer. onun helak edilmesi ve kendilerini Şam topraklarına gitmek üzere çıkarması ile ilgili bütün vaatleri eksiksiz olarak gerçekleşti.][700]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Firavunun ve kavminin yapmakta ve yükseltmekte olduklarını ise darmadağın ettik."* buyurmaktadır. Yüce Allah onların yaptıkları binaları ve yükselttikleri yapıları harap etti. Bunlar ile ayakta duran araza gelince bunlar da suda boğulmalarından önce yok olup gitmiş oldu. Yüce Allah'ın: *"Yükseltmekte oldukları"* buyruğu "el-uruş: yükseltilen yapılar"in onlar tarafından yapılan şeyler olduğuna delildir. İçinde bulunan arşı yapanlar (yüksek yapıları. tahtı inşa edenler) oradadır ki bu ise bir araya getirmek demektir.][701]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

698 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 136-137.
699 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 78.
700 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 254.
701 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 17.

[Yüce Allah: *"Zaafa uğratılagelmiş kavmi de bereketlendirdiğimiz yerin doğularına da bâtılarına da mirasçı kıldık. (Böylece) Rabbinin İsrailoğullarına olan o pek güzel va'di (sözü, işkencelere) sabretmelerinden ötürü bütünüyle yerini buldu."* (Âyet 137) buyurmaktadır. Bilindiği üzere İsrailoğullarına Şam topraklarının doğuları ve bâtıları Firavunun denizde boğulmasından sonra miras olarak verilmiştir.][702]

Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye (rahmetullahi aleyh) dedi ki:

[Şanı yüce Allah Şam (Suriye. Ürdün ve civarı) topraklarını mübarek kılmış olduğunu çeşitli âyetlerde haber vermiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Zaafa uğratılagelmiş kavmi de bereketlendirdiğimiz yerin doğularına da bâtılarına da mirasçı kıldık."* (Âyet 137); *"Biz onu ve Lut'u âlemler için bereketlendirdiğimiz arza (ulaştırıp) kurtardık."* (Enbiya. 71); *"Onun emri ile bereket verdiğimiz toprağa hızlıca götürürdü. Biz her şeyi bilenleriz."* (Enbiya. 81); *"Onlar ile bereket verdiğimiz memleketler arasında ardarda kasabalar var ettik."* (Sebe. 18) buyrukları bunlardandır. Burada sözü edilen kasabalar ise Şam bölgesi kasabaları ile Yemen bölgesindeki kasabalardır. Onların arasındaki kasabalar ise Hicaz ve çevresindeki kasabalar olup sonradan bunlar harab olmuşlardır.

Yüce Allah'ın: *"Çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya..."* (İsra. 1) buyruğu da bu tür âyetler arasındadır.][703]

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا
يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾

138. "İsrailoğullarını denizden geçirdik. Kendilerine ait putlara tapagelen bir topluluğa rastgeldiler. "Ey Mûsâ, onların nasıl tanrıları varsa, sen de bize böyle bir tanrı yap" dediler. "Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz!" dedi."

Tefsiri:

[Bu kabilden birisi de Zühri'nin Sinan b. Ebu Sinan ed-Dueli'den naklettiği rivâyettir. O Ebu Vakid el-Leysi'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile henüz küfürden yeni kurtulmuş iken Huneyn'e gittik. Müşriklerin de yanlarında bulundukları ve silahlarını dallarına astıkları bir Ara-

702 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 505-506.
703 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 32.

bistan kirazı ağaçları vardı. Bu ağaca Zâtu Envât deniliyordu. Bizler de böyle bir ağacın yanından geçince: Ey Allah'ın Rasûlü! Onların silahlarını astıkları ve Zatu Envât dedikleri bir ağaçları olduğu gibi sen de bize Zâtu Envât diye bir ağaç göster dedik. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allahuekber. Gerçekten sünnet olan hallerle karşılaşıyoruz. Nefsim elinde olana yemin olsun ki sizler de İsrailoğullarının Mûsâ (aleyhisselâm)'a söyledikleri gibi: *"Onların nasıl bir tanrıları varsa sen de bize böyle bir tanrı yap"*dedikleri gibi dediniz. Yemin olsun sizden öncekilerin yollarını adım adım izleyeceksinizdir." buyurdu. Hadisi Malik, Nesai ve Tirmizi rivâyet etmiş olup[704] Tirmizi de: Bu hasen sahih bir hadistir demiştir. Onun lafzı da: Sizden öncekilerin sünnetlerini adım adım izleyeceksiniz." şeklindedir.][705]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İsrailoğullarını denizden geçirdik. Kendilerine ait putlara tapagelen bir topluluğa rastgeldiler. "Ey Mûsâ, onların nasıl tanrıları varsa, sen de bize böyle bir tanrı yap" dediler. "Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz!" dedi." Şüphesiz ki onların içinde bulundukları yok olmaya mahkûmdur ve yapmakta oldukları da bâtıldır." Dedi ki: "O sizi âlemlere üstün kılmışken, ben sizin için ilâh olarak Allah'tan başkasını mı arayacak mışım?"* (Âyet 138-140) buyurmaktadır. İşte müşriklerin itikafları (ibadetleri) bu, müslümanların itikafları da bu. Müminler yalnızca Allah'a ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere mescitlerde itikaf ederler. Müşrikler ise Allah'tan başka kendilerinden bir şeyler umdukları ve korktukları Allah'a ortak ve hak olmayan şefaatçiler edindikleri kimseler için itikafta bulunurlar. Müşriklerden hiçbir kimse âlemin iki yaratıcısı vardır demediği gibi Allah'ın sıfatlarında ona eşit olan bir ortağı vardır da demiyordu. Bunu hiçbir müşrik söylemiş değildir. Aksine onlar şanı yüce Allah'ın haklarında şu buyruklarında haber verdiği gibi gökleri ve yeri yaratanın bir olduğunu kabul ediyorlardı: *"Andolsun onlara göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, onlar elbette: "Allah" diyeceklerdir."* (Lukmân. 25); *"De ki: "Yer ve oradakiler kimindir? Eğer biliyorsanız (söyleyin.)" Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. Sen de de ki: "O halde siz iyice düşünüp, ibret almaz mısınız?" De ki: "Yedi göğün ve büyük Arş'ın Rabbi kimdir?" "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "O halde korkmaz mısınız?" De ki: "Her şeyin hâkimiyeti elinde bulunan, himaye eden fakat kendisine karşı*

704 Tirmizi. 2180; Ahmed. V. 218; Tayalisi. 1346; Nesai. Tefsir. 205; İbn Cerir. IX. 31. Hadis sahihtir.

705 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. I. 145-146; Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 137.

kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan kimdir? Evet, biliyorsanız (cevabını) verin." Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "Öyle ise nasıl olur da aldanıyorsunuz?" (Mü'minun. 84-89)][706]

وَلَمَّا جَآءَ مُوسٰى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

143. "Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip ve Rabbi de onunla konuşunca dedi ki: "Rabbim, bana kendini göster de Sana bakayım." Buyurdu ki: "Beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak! Eğer o yerinde durabilirse sen de Beni görebileceksin." Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "(Allah'ım) Seni tenzih ederim. (Seni görme isteğimden) Sana tevbe ettim ve (dünyada görülemeyeceğine) iman edenlerin ilkiyim."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın dağa tecellisi hususunda merfu olarak rivâyet edilmiş hadisler arasında[707] Tirmizi'nin Cami'inde (Sünen'inde) rivâyet ettiği şu hadis de gelmiş bulunmaktadır: Bize Abdullah b. Abdurrahman -yani ed-Darimi- tahdis etti, bize Süleyman b. Harb bildirdi. bize Hammad b. Seleme Sabit'den tahdis etti. o Enes'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu: *"Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti"* Hammad dedi ki: İşte bu şekilde Süleyman da baş parmağının ucu ile sağ parmağının baş tarafını yakaladı ve dağ yerin dibine geçti. *"Mûsâ da baygın düştü."* Tirmizi dedi ki: Bu hasen, garib. sahih bir hadistir, bunu ancak Hammad b. Seleme'nin rivâyet ettiği bir hadis olarak biliyoruz.

Ebu Bekr b. Ebu Asım da es-Sünne adlı kitabında dedi ki: Bize Hüseyn b. el-Esved tahdis etti, bize Amr b. Muhammed el-Ankazi tahdis etti, bize Esbât. Süddi'den tahdis etti, o İkrime'den. o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti:

706 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 358.

707 Tirmizi. II. 180: Ahmed. III. 125. Zikredilecek hadisi ayrıca İbn Ebu Asım. I. 210-211; Taberi. IX. 37: İbn Huzeyme. Tevhid. s. 75: Hakim. II. 320 ve başkaları rivâyet etmiş olup hadis sahihtir.

"Rabbi o dağa tecelli edince" ondan ancak serçe parmağı misali tecelli etti. *"Onu paramparça etti"* toprak oldu *"Mûsâ da baygın düştü"* bayılıp yere yıkıldı. *"Ayılınca dedi ki: Seni tenzih ederim."* senden seni görmeyi istediğimden *"Sana tevbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim dedi."* (İbn Abbas) dedi ki: İsrailoğulları arasından sana iman eden ilk kişiyim.[708]

Bunu Taberani de rivâyet ederek dedi ki: Bize Muhammed b. İdris b. Asım b. el-Hammal tahdis etti, bize İshak b. Rahuye tahdis etti, bize Amr b. Muhammed el-Ankazi tahdis etti ve bunu İbn Abbas'dan diye zikretti: *"Rabbi o dağa tecelli edince"* dedi ki: Ondan ancak serçe parmağı kadar tecelli etti ve onu dümdüz yaptı. İbn Abbas dedi ki: Yani toprak yaptı.[709]

Bunu Beyhaki de İsbatu'r-Ru'ye adlı eserinde şöylece rivâyet etmiştir: Bize Hafız Muhammed b. Abdullah haber verdi. bize Ebu Abbas Muhammed b. Yakub tahdis etti, bize Muhammed b. İshak -yani es-Sâğâni- de tahdis etti, bize Amr b. Talha Tefsir'de tahdis etti, bize Esbat Süddi'den tahdis etti. o İkrime'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Ondan serçe parmağının ucu kadar tecelli edince "onu paramparça etti."][710]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Mûsâ ile özel bir şekilde konuştuğunu haber verdiği ve şu buyruklarındaki hususları dile getirdiği gibi. perde arkasından insanlarla konuştuğunu da haber vermektedir: *"İşte Biz o peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık. Allah onlardan kimisi ile söyleşmiş kimisini de birçok derecelerle yükseltmiştir."* (Bakara. 253); *"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip ve Rabbi de onunla konuşunca dedi ki: Rabbim bana kendini göster de sana bakayım. O: Beni asla göremezsin..."* buyurdu. Bu ise onun bazı kulları ile kutsi gücün ve başkasının sözkonusu olduğu ilham ve vahiy ile hâsıl olan türün dışında kalan bir sûrette özel olarak konuşmasını gerektirmektedir.][711]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip ve Rabbi de onunla konuşunca"* buyruğu konuşanın Allah olmasını gerektirmektedir. Buna göre o başkası ile kaim bir kelam ile mütekellimdir demek imkânsız olduğu gibi kendisinden başkası ile kaim bir kelam ile konuştuğunu demeye de imkân yoktur.][712]

708 İbn Ebu Asım. es-Sünne. I. 212.
709 Taberani'nin es-Sünne adlı kitabı kayıptır.
710 el-Fetava el-Kubra -et-Tis'iniyye-. V. 72-73.
711 es-Safdiyye. I. 204-205.
712 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 514.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

145. "Bir de ona Levhalar'da her şeye ait bir öğüt ve herşeye dair açıklamayı yazdık. "Haydi bunları kuvvetle al. Kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını emret. Yakında size fâsıkların yurdunu göstereceğim."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Bir de ona levhalarda herşeye ait bir öğüt ve her şeye dair açıklamayı yazdık. Haydi bunları kuvvetle al, kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını emret."* buyruğu gibi yüce Allah müminlere Rabblerinden kendilerine indirilenlerin en güzeline tabi olmalarını emretmiştir. İsrailoğulları'na da Tevrat'ı en güzeli ile almayı emir buyurmuştur. Bu öbür âyetten daha belağatlidir. Çünkü öbür âyette sadece en güzel olana uymak sûreti ile övgü sözkonusudur.][713]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını emret."* buyruğu da aynı şekilde bunu emretmektedir. Fakat emir vacip olarak emretmeyi de müstehap olarak emretmeyi de kapsar. Onlar onun kapsamı içerisindeki vacip olan hususları vacip kılan bir emir ile, ondaki müstehap olan şeyleri de müstehap kılan bir emir ile almakla emrolunmuş kimselerdir.][714]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah Rabbimizden bize indirilenin en güzelini almamızı emir buyurmaktadır. En güzel olan ise ya vacip yahut müstehaptır. Yüce Allah da: *"Haydi bunları kuvvetle al, kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını emret..."* ve: *"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun ..."* (Zümer, 55) buyurarak en güzel olana uyup onu kabul edip gereğini yerine getirmeyi emir buyurmaktadır.][715]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Haydi bunları kuvvetle al, kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını emret."* buyruğu şuna delildir: İndirilenler arasında güzel olan da var

713 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 6.
714 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 7.
715 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 17.

daha güzel olanı da var. Daha güzel olan buyruğun nesh edilen dışında alınıp kabul edilmesi gereken nesh edici olması fark etmez. Çünkü yüce Allah bir âyeti nesh ettiği taktirde ya ondan hayırlı olanı getirir ya da -eğer böyle değilse- onun mislini getirir.][716]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Musa'ya: *"Yakında size fâsıkların yurdunu göstereceğim."* buyurmaktadır. Bu ise o Amalika denilen kimselerin bulundukları yurttur. Bundan sonra burası müminlerin yurdu oldu. İşte Kur'ân-ı Kerim'in arz-ı mukaddesden delalet edip gösterdiği yurt budur.][717]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şam, Mûsâ (aleyhisselâm) zamanında İsrailoğulları ile birlikte çıkmasından önce fâsık, zorba, müşrik sabiilerin yurdudur. Şanı yüce Allah İsrailoğullarına *"Yakında size fâsıkların yurdunu göstereceğim."* hitabını da onun ile ilgili olarak buyurmuştur.][718]

سَأَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ
لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ
يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

146. "Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenlere âyetlerimden yüz çevirteceğim. Onlar her âyeti görseler bile yine de onlara iman etmezler. Hidâyet yolunu görseler, onu bir yol edinmezler. Fakat azgınlığın yolunu görseler hemen onu yol edinirler. Bu, âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gâfil olmalarındandır."

Tefsiri:

[Bu yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde haksızlıkla kibirlenenlere âyetlerimden yüz çevirteceğim."* (Âyet 146) buyruğu gibidir. Seleften bir grup: Onların kalplerinin Kur'ân'ı anlamalarına engel olacağım demişlerdir.[719]][720]

716 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 12-13.
717 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 283.
718 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 45.
719 Taberi, 15122'de belirtildiği üzere bu İbn Uyeyne'nin görüşüdür.
720 el-İstikâme, II, 45; Câmiu'l-Mesâil, IV, 65.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Mûsâ'nın kavmi onun ardından ziynet eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini (ilâh) edindiler. Onun kendileriyle konuşamadığını, onlara bir yol da gösteremediğini görmediler mi onlar? Onu (ilâh) edinmekle zâlimlerden oldular."* (Âyet 148) buyurmuştur. İşte bu konuşamamanın ve doğru yolu gösterememenin bir eksiklik olduğuna, konuşup doğru yolu gösterebilenin konuşamayan ve doğru yolu gösteremeyene göre daha mükemmel olduğuna delildir. Şanı yüce Rabbimiz ise kemali tam anlamıyla hak edendir.][721]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun kavmi buzağıyı ilah edinince Allah onlara ilahlığa aykırı eksiklik sıfatlarını beyan buyurarak: *"Mûsâ'nın kavmi onun ardından ziynet eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini (ilâh) edindiler. Onun kendileriyle konuşamadığını, onlara bir yol da gösteremediğini görmediler mi onlar? Onu (ilâh) edinmekle zâlimlerden oldular."* (Âyet 148) ve: *"Gerçekten bize: Muhakkak azap yalanlayan ve yüz çevirenler üzerinedir, diye vahyolundu. Sizin Rabbiniz kimdir ey Musa, dedi. Rabbimiz, bütün her şeye hilkatini verip, sonra da doğru yolu gösterendir, dedi."* (Taha. 88-90) buyurmak sûretiyle onu sesi olsa dahi bu bir böğürtüdür. O onlarla konuşamamakta, onlara bir sözle geri cevap verememekte, onlara doğru yolu gösterememekte, onlara herhangi bir fayda ve bir zarar verme imkânına sahip olamamakta diye nitelendirmektedir.][722]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onları yemek yemez bir ceset de kılmadık."* (Enbiya. 8) ve: *"Böğüren bir cesetten ibaret bir buzağı."* buyurmakta ve böylelikle cesedi hayatı bulunmamakla cansız olmakla nitelendirmektedir. Çünkü ölmüş olan ne işitir ne görür ne konuşur ne de bir fayda verir.][723]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onun kendileri ile konuşmadığını, onlara bir yol da gösteremediğini göremediler mi onlar?"* buyurarak onu ayıpladığı, kusurunu dile getirdiği hususlar arasında bir ceset sahibi oluşunu zikretmemektedir. Fakat onu ayıplarken zikrettiği hususlar arasında: *"Onun kendileri ile konuşamadığını, onlara bir yol da gösteremediğini"* zikretmektedir. Eğer sadece bir beden oluşu, bir

721 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 81-82.
722 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 208.
723 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 209.

kusur ve bir eksiklik olsaydı bunu da zikredecekti. Böylelikle âyet-i kerimenin bir şeyin beden oluşunu kusur ve eksiklik oluşuna dair onu delil gösterenlerin bu delillerinin çürük olduğuna delalet ettiği görülmüş olmaktadır. Çünkü böyle bir delil onların "kaybolma"yı delil göstermelerinin bir benzeridir. Onlar bu kelimenin dildeki manasını değiştirerek hareket diye kabul ettiler. İbrahim'in de bunu onun âlemlerin Rabbi olmayışına delil gösterdiğini sandılar. Eğer durum dedikleri gibi olsaydı bu onların lehine değil onlara karşı bir delil olurdu.][724]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kimileri dedi ki: Şanı yüce Allah: *"Musa'nın kavmi onun ardından ziynet eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini (ilah) edindiler. Onun kendileri ile konuşamadığını, onlara bir yol da gösteremediğini göremediler mi onlar?"* buyurmaktadır. Bu buyruğu ile şanı yüce Allah bir cesedi ilah edinenleri yermektedir. Ceset ise cisimdir. Bu durumda Allah cisim olan bir varlığı ilah edinen kimseleri yermiş olmaktadır. Bu sıfatın sabit olması da onun cisim olmasını gerektirir. Ancak bu husus şer'i delil ile geçerliliğini kaybetmektedir. Çünkü bu hususta şeriate dayanılması gerektiğini iddia eden kimselerin söylediğinin hülasası bundan ibarettir. Böyle birisine şu şekilde cevap verilir: Bu deliliniz çeşitli bakımlardan bâtıldır:

1. Eğer bu bir şeye delalet ediyorsa ancak onun ceset olmadığına delildir. Yoksa onun cisim olmadığını ortaya koymaya delil değildir. Cisim ise sıfatları kabul etmeyen bu kimselerin ıstılahında cesetten daha geneldir. Çünkü onlara göre cisim cesetten farklı olarak kesif ve latif kısımlarına ayrılır.

Eğer cisim derken sözlük manasını kastediyorsa -ki dil bilginlerinin cesettir dediği anlamdır- sana şöyle denilir: Arşın üzerine istivâ ettiğinin kabul edilmesi onun ceset olmasını gerektirmez. Lügavi anlamı ile cisim de odur. Bizler havanın, yerin yukarısına çıktığını ve onun bir ceset olmadığını kesinlikle biliyoruz. Ceset ise sözlükteki cisimdir.

Buna göre itiraz edenin: Eğer arşın üzerinde istivâ ediyor olsaydı cisim olması gerekirdi. Cisim ise ceset demektir. Ceset ise şer'an kabul edilemez şeklindeki sözleri doğruyu yanlışa karıştıran bir ifadedir.

Çünkü eğer o cisim ile cesedi kastediyorsa birinci önerme imkânsız olur. Çünkü aklı başında hiçbir kimse: Eğer o arşın üstünde olsaydı elbette ceset olurdu demez. Yine aklı başında hiçbir kimse eğer onun ilmi ve kudreti bulunsaydı

724 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, I, 620.

bir ceset olması gerekirdi demez. Yine akıllı bir kimse: Eğer o görüyor ve konuşuyor ise kesinlikle bir ceset ve bir beden olmalıdır demez.

Şüphesiz meleklerin bilgileri ve kudretleri vardır. Görürler ve konuşurlar. Cinler de böyledir. Aynı şekilde hava da başka şeylerin üstüne çıkmakla birlikte bir ceset değildir.

Şâyet cisim ile kelam ehlinin kastettikleri kendisine işaret olunan şeydir anlamını kastediyorsa ve onlar gibi kendisine işaret olunan her bir şeyi bir cisim. görünen her bir şeyi ya da görünmesi mümkün olan yahut da sıfatlar ile nitelendirilmesi sözkonusu olan her bir şeyin cisim olduğu kanaatini kabul ediyorsa ya da başkasının üzerine yükselen ve onun üstünde olan her bir şeye o da cisim diyorsa ona şöyle denilir: Bu kelami açıklamaya göre ceset demek cisim demektir. Fakat kalın ve ince kısımlarına ayrılır. Diğer taraftan ceset olan ile ceset olmayan kısımlarına ayrılır.

Bundan ötürü fakihler der ki: Eğer necaset meyte/leş gibi cesetlenmiş ise onun hükmü şudur. şâyet cesetlenmiş değilse -sidik gibi- hükmü budur.

Delilin onun ceset olmadığına delalet ettiği var sayılacak olsa bile bu terimsel açıklamaya göre onun cisim olmaması gerekmez. Çünkü onlara göre cisim cesetten daha geneldir. Özel olanın yokluğunu söylemek genelin yokluğunu gerektirmez. Nitekim o bir insan değildir dediğimiz taktirde onun hayvan olmaması gerekmez.

Bu sebeple "cisim" lafzı sözlükteki manası ile kelamcıların örfündeki manası arasında bir ortaklık vardır. Sözlükteki anlamı cesedin anlamı ile aynı ise -ki bu da sözkonusu edilen delil gereğince böyle değildir- zat ile istivanın sözkonusu olmayacağını söyleyenlerin ya da bunun dışındaki diğer sıfatları kabul etmeyenlerin sözü de bâtıl olur. Çünkü onlar şöyle derler: Eğer o bu sıfatlara sahipse cisim olması gerekirdi. Bu durumda böyle bir gereklilik sözkonusu olmaz. Çünkü iki önermeden birisi geçersizdir. Ya birincisi ya da ikincisi.

Bunun bir benzeri ise onun şöyle demesidir: Eğer onun ilmi ve kudreti olmuş olsaydı araz olan özelliklerin bulunduğu bir yer olması gerekirdi. Arazın bulunduğu şeylerin yeri olan bir şey ise türlü afetlerin/kusurların ve ayıpların bulunduğu bir yer olur. Dolayısı ile o kuddus/eksikliklerden münezzeh de olamaz, es selâm da olamaz. Çünkü dil bilginleri şöyle demişlerdir: Araz insanın geçici olarak karşı karşıya kaldığı hastalık ve benzeri arızi şeylerdir. Eğer arazın onunla kaim olması caiz olursa şanı yüce ve mukaddes Rabbimizin kusurlu ve eksik olması gerekirdi. Oysa o bunlardan yücedir. münezzehtir. Çünkü o es-Selâm ve el-Kuddüsdür.

Buna şöyle cevap verilir: Araz lafzı sözlükte sözkonusu edilen mana ile kelamcıların örfündeki manası arasında ortak olarak kullanılan müşterek bir lafızdır. Çünkü ilim ve kudrete mutlak olarak araz diyen kimselere göre bunun manası hayat ilim kudret ve hareket ile sükun ve buna benzer başkaları ile birlikte var olabilen şeylerdir.

Diğerleri ise şöyle derler: Araz iki zaman kalıcılığı olmayan şeydir. Yine onlar derler ki: Yaratıcının sıfatları mahlukat ile birlikte var olan sıfatlardan farklı olarak bâkidir. Çünkü mahlukatın sıfatları iki ayrı zaman kalıcılık gösteremez.

Burada maksat şudur: O şâyet: Eğer onunla ilim ve kudret kaim ise elbette araz olur. Kendisiyle arazın kaim olduğu varlık ile de bir takım afetler/kusurlar eksiklikler kaim olur. Sözü hakkı bâtıla karıştıran bir sözdür. Çünkü iki önermeden birisi bâtıldır.

Eğer araz lafzı sıfat ile açıklanacak olursa ikinci önerme bâtıldır. Şâyet insan hakkında arız olan hastalık ve benzeri hususlarla açıklanırsa bu sefer birinci önerme bâtıldır.

Bunun bir benzeri şöyle demesidir: Eğer o arşın üzerinde istivâ etmiş ise yeni bir olay meydana getirmiş olur ve onunla hadis şeyler/yeni olaylar kaim olur. Çünkü istivâ hadis olan bir fiildir. -Önce yokken sonradan olmuştur- Eğer onunla istivâ kaim olursa hadisler de onunla kaim olur. Kendisi ile hadislerin kaim olduğu kimse ise yeni bir şey ihdas etmiş. meydana getirmiş olur. Şanı yüce Allah ise bundan münezzehtir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah bir hades/olmadık bir iş ihdas eden yahut da hadesde bulunmuş/olmadık bir iş yapmış (bir cinâyet işlemiş) birisini barındıran kimseye lanet etmiştir."[725] buyruğu ve: "Sonradan ihdas edilmiş (din adına ortaya çıkartılmış) hususlardan kendinizi uzak tutun. Çünkü her bir bid'at bir dalalettir."[726] buyurmuştur.

Buna şöyle cevap verilir: Sözlükte "hâdis" önceleri yokken sonradan olan şey demektir. Yüce Allah da dilediği şeyi yapar. Onun yaptığı her bir fiil ise önceleri yokken sonradan hâdis olmuş demektir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zikrettiği ihdas edilen şeyler (muhdesat) ise dinde ihdas edilen (yokken çıkartılan şeyler demektir. O da bir kimsenin dinde Allah'ın şeriat kılmadığı bir bid'ati/olmayan bir şeyi ihdas etmesidir. Dinde böyle bir şeyin ihdas edilmesi ise kullar tarafından yapılırsa yerilen bir iş olur. Şanı yüce Allah ise dilediğini ihdas eder ve kimse onun hükmüne karşı çıkamaz.

725 Müslim. 1978.

726 Ebu Davud. 4607: Tirmizi. 2676: İbn Mace. 44: Ahmed. IV. 126-127: Darimi. I. 44: İbn Ebu Asım. Sünne. 54: ve başkaları. Hadis sahihtir.

Buna göre müştebeh/birkaç anlama gelme ihtimali bulunan ve mücmel bir söz eğer istidlal hususunda özel olarak kullanılacak olursa bu yolla doğru yoldan uzaklaşılır ve başkaları da uzaklaştırılır. Nitekim: Akıllı kimselerin anlaşmazlığa düştükleri hususların çoğunluğu isimlerin müşterekliğinden (bir ismin birkaç anlama gelmesinden) kaynaklanmaktadır denilmiştir.

2. Sözkonusu edilen istidlalin/delillendirmenin bâtıl olduğunun beyanı hakkında da şöyle denilir: O dedi ki: Şüphesiz Allah insanların cesetleri olsun, ruhları olsun ve bunların dışında diğer yaratılmışlar olsun yaratılmış hiçbir şeyin türünden olmaktan münezzehtir. Çünkü eğer o hakikati bu yaratılmışın hakikati gibi olacak şekilde bu yaratılmışların herhangi bir türünden olmuş olsaydı o taktirde bunların her biri hakkında caiz/mümkün olan her bir şeyin diğeri hakkında da caiz olması, onun için vacip/gerekli. zorunlu olan her bir şeyin onun için de vacip olması. birinin hakkındaki mümteni/imkânsız bir hususun onun hakkında da imkânsız olması gerekirdi. Bu da mümkün değildir. Çünkü bu durumda kadim ve zatı itibari ile vacibul vücub olanın kadim ve zatı itibari ile vacibul vücub olmamasını ayrıca müstağni/muhtaç olmaması imkânsız olan yaratılmışın yaratıcıya ihtiyaç duyması imkânsız bir sûrette bir gani/muhtaç olmayan bir varlık olmasını gerektirir ve buna benzer birbirleri ile çelişkili pek çok husus ortaya çıkar. Şanı yüce Allah ise kendi zatını denginin yahut mislinin yahut kendi adaşının ya da benzerinin olmasından tenzih etmiş bulunmaktadır.

İşte bu şer'i ve aklî deliller ile şanı yüce Allah'ın Âdemoğullarının ya da diğer yaratılmışların türünden bir ceset olmasından münezzeh olduğu anlaşılır. Fakat bunun böyle olduğuna dair yüce Allah'ın: *"Musa'nın kavmi onun ardından ziynet eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini (ilah edindiler)."* buyruğunu buna delil göstererek son derece zayıf bir delil göstermiş olur. Çünkü "ceset" her ne kadar cevheri ve başkaları: ceset beden demektir, bundan dolayı cesetlendi denilir (tecessede.) Nitekim cismin cisimlendi (tecesseme) denilmesi gibi. Ceset aynı şekilde zaferan ve buna benzer boya çeşitleridir. Yine ceset aynı zamanda kan demektir.

Nitekim Nabiğa:

وما أريق علي الأصنام من جسد

"Ve putlar üzerine akıtılan her bir ceset/kan"

Demiş olmakla birlikte Kur'ân-ı Kerim'deki "ceset" lafzından kasıt ne budur ne de ötekidir. Çünkü buzağıdan maksat onun Âdemoğullarının bir bedeninin

olduğu gibi bedenli olması da değildir, ineklerin bedenleri gibi bir bedeninin bulunması da değildir. Çünkü buzağı böyle değildi. Araplar ise bir kimseye kanın yapışması halinde "cesede bihi eddem: ona kan yapıştı" derler. Şair de:

ساعد به جسد مورس من الدماء مائع ويبس

"Derken ona hem sıvı hem de kuru kandan versli/ala çehreli bir ceset (cisim) ona destek oldu" demiştir.

Kırmızı ceset ile mücesset/cesetlenmiş ise boyaya iyice doyurulmuş elbiselere denilir. Buna sebep ise ona yapışan boyanın oldukça mükemmel olmasından dolayıdır. Buna göre bu lafızda kesiflik ve birbirine yapışık ve bitişik olma manası vardır. Bu bakımdan fukaha da mütecessid necaset/cesetlenmiş (maddi varlığı olan) necaset ile mütecessid olmayan necaset kısımlarından söz ederler. Kur'ân-ı Kerim'de bu lafız ile kastedilen ise kesif birbirine bitişik ve bir araya gelmiş ceset de kastedilir, hayatı bulunmayan bir varlık da kastedilir. Şanı yüce Allah "ceset" lafzını dört yerde zikretmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah: *"Onları yemek yemez bir ceset de kılmadık."* (Enbiya, 8); *"Bu sebeple tahtı üzerine bir ceset bırakmıştık. Sonra o (Rabbine) döndü."* (Sâd, 34); *"Musa'nın kavmi onun ardından ziynet eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini/cesedini (ilah) edindiler."* ve: *"(Samiri) onlara böğüren bir buzağı heykeli/cesedi yaptı."* (Taha, 88) buyurmaktadır. Bu adeten içi dolu boş olmayan bir buzağı idi. Şöyle de denilebilir: Onda hayat yoktu. Sadece bir defa böğürdü. Yüce Allah ise burada cesedi olan, bedeni olan, cismi olan bir buzağı buyurmamıştır. Çünkü her bir buzağının bir cesedinin olduğu bilinen bir husustur. Cesedi ise onun bedeni, bedeni de onun cismi demektir. Fakat bilinen buzağı ruhu olan bir cesettir.

Maksadımız şudur: Samiri'nin ortaya çıkardığı cansız ruhu olmayan bir ceset idi. Böylelikle onun eksikliği ve ta baştan beri hareketsiz ve cansız olduğu açıkça görülsün.

Onun yalnızca bir defa böğürdüğü de rivâyet edilmiştir.

Şöyle de denilebilir: Eğer cesetten kasıt cansız yahut da kesif ve buna benzer bir şey kastediliyor ise bu husus bu bakımdan onun eksikliğini beyan etmek için zikredilmiştir dememiş olur. Aksine onlar bu açıdan o buzağı sebebi ile sapıttılar. Çünkü eksiklik o buzağının: *"Onun kendileri ile konuşmaması ve onlara bir yol gösterememesi"* bakımından idi. Şöyle de denilebilir: O cansız olduğuna

göre onun eksikliği hayatının bulunmamasından dolayı ve buna benzer diğer kemal sıfatlarının eksikliğinden ötürüdür. Yoksa onun bir bedeninin oluşundan yahut da bir bedeninin olmayışından dolayı değildir. Çünkü insanın da bir bedeni vardır.

Şâyet onlara diğer buzağılar gibi bir buzağı yahut tam bir insan ya da canlı bir at yahut bir deve ya da daha başka bir canlı çıkarmış olsaydı bunun da aynı zamanda bir bedeni olacaktı ve onun bu yaptığı bu iş pek hayret verici büyük bir iş olurdu. Ondan dolayı fitneye düşmek ise daha büyük çapta olurdu. Fakat şanı yüce Allah ortaya çıkartılanın eksiklik sıfatlarına sahip bir cisim olduğunu beyan buyurmaktadır. Bunu da şu husus tahkik etmektedir: Aşağıdaki husus bunun tahkikini (gerçekliğini) ortaya koymaktadır:

3. Şanı yüce Allah: "*Onun kendileri ile konuşmadığını, onlara bir yol da gösteremediğini görmediler mi onlar?*" buyururken onu ayıpladığı ve kusurunu dile getirdiği hususlar arasında "ceset sahibi" olduğunu zikretmemektedir. Fakat onu ayıpladığı hususlar arasında: "*Onun kendileri ile konuşmadığını, onlara bir yol da gösteremediğini göremediler mi*" ifadelerini zikretmektedir. Eğer sırf bir beden olması, bir kusur ve eksiklik olsaydı elbette bunu da zikredecekti.

Böylelikle âyet-i kerimenin bir şeyin bedenli olmasının kusur ve eksiklik olduğunu ortaya koymak için onu delil gösterenlerin bu delillendirmelerinin de eksik olduğuna delalet ettiği bilinmiş olmaktadır. Onların bu delilleri "üfûl"ü/kayboluşu delil göstermelerine benzer. Çünkü onlar sözlükteki manasını değiştirdiler ve bunu hareket demektir diye açıkladılar. Böylelikle İbrahim'in bunu o varlığın hareket etmesini âlemlerin Rabbi olmadığına delil gösterdiğini zannettiler. Eğer durum dedikleri gibi olsaydı şüphesiz bu onların lehine delil aleyhlerine bir delil olurdu.

4. Şanı yüce Allah onu böğürmesi olan ceset bir buzağı olmakla nitelendirdikten sonra: "*Onun kendileriyle konuşmadığını, onlara bir yol da gösteremediğini görmediler mi onlar?*" buyurmaktadır. Diğer sûrede ise: "*Dediler ki: "Biz kendi güç ve isteğimizle vaadine muhalefet etmedik. Fakat (Kıpti) kavmin süs eşyasından iğreti aldığımız ağırlıklar yüklenmiştik de onları (ateşe) attık, Sâmirî de böylece attı." (Sâmirî) onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı. Dediler ki: "Bu sizin ilâhınızdır. Musa'nın da ilâhıdır, o unuttu." Onun, hiçbir sözlerine karşılık veremediğini, onlara bir zararının dokunmadığını, bir fayda da sağlayamadığını görmezler mi?*" (Taha, 87-89) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah onu yalnızca bir ceset olarak nitelendirmekle kalmayıp onun bir böğürtüsünün olduğunu da

belirtmekte, onun kendileri ile konuşmadığını, kendilerine bir fayda ve bir zarar verebilecek durumda olmadığını da açıklamaktadır.

Buna göre onun eksik olmasını gerektiren ya bütün bu sıfatların toplamıdır, ya onların bir kısmıdır ya da bunların her birisidir. Eğer bunların toplamı ise bunların bir eksiğinin eksiklik olduğuna delil değildir. Eğer bunların bazısı ise bunun ceset olmasının böğürtüsünün olmasından daha öncelikli gelmesi sözkonusu değildir. Bunların biri de öteki de onun konuşamayan ve fayda ve zarar verecek gücü bulunmayan bir varlık oluşundan daha öncelikli değildir. Bunların her biri (eksiklik olsa bile) bilindiği gibi onlar onun böğürmesi ve buna benzer sebepten ötürü doğru yoldan saptılar. Şanı yüce Allah ise onlara karşı konuşamaması ve fayda ve zarar verememesini delil göstermektedir.

5. Kur'ân-ı Kerim'de onun ceset olması ile böğürmesinin oluşunun bir eksiklik sıfatı olduğuna dair bir delalet bulunmamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in delalet ettiği ise buzağının onlarla konuşamaması, kendilerine bir fayda ve bir zarar verecek gücünün bulunmamasının bir eksiklik olduğu şeklindedir. Bunu şöylece açıklayabiliriz: Böğürme bir sestir. Ses çıkartan insandır. Bununla birlikte böğürme (hara yahuru) fiili öküz hakkında kullanılır. O başkası ile konuşur ve bazen ona doğru yolu gösterebilir de.

Şanı yüce Allah ise buzağının niteliklerinin başkası ile konuşup ona yol gösterebilen insanın niteliklerine göre eksik olduğunu beyan etmektedir. Böyle bir durumda ise ibadet eden mabuttan daha mükemmeldir. Bunu da şöylece açıklayalım: Eğer o buzağı onlarla konuşmuş olsaydı aynı şekilde o ses çıkarmış olacaktı. Eğer ses çıkardığının zikredilmesi onun eksikliğini açıklamak için zikretmiş olsaydı yüce Allah'ın: *"Onların kendileri ile konuşmadığını... görmediler mi"* buyruğunu delil göstermesi geçerli olmazdı. Onun onlarla konuşmasına gelince, eğer onlarla konuşmuş olsaydı bile bu ancak kendisinden işitecekleri bir ses ile olabilirdi. Böylelikle ses çıkarmanın sözkonusu edilmesinin onun bir eksiklik vasfı olmadığını gösterdiği gibi ceset oluşunun zikredilmesi de böyledir.

Özetle söyleyecek olursak Kur'ân-ı Kerim'in bunun da ötekinin de buzağıyı kendisinden ötürü ayıpladığı husus olduğuna delalet ettiğini söyleyip bunu onun ilah olmayacağına delil kıldığını ileri süren bir kimse Kur'ân-ı Kerim hakkında delil olmadığı bir şeyi söylemiş olur. Aksine Kur'ân-ı Kerim bunun zıttına daha açık bir delil ihtiva eder.

6. Şanı yüce Allah İbrahim el-Halil'den (aleyhisselâm): *"Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeye niçin ibadet edersin"* (Meryem, 42)

dediğini zikretmektedir. Yine yüce Allah: *"Dedi ki: "Acaba bunlar dua ettiğinizde sizi işitirler mi? "Yahut size fayda ve zarar verirler mi?" Onlar: "Hayır ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk." dediler."* (Şuarâ, 72-74) buyurmaktadır. Böylelikle o bunların ilah olamayacağına, işitemeyen, göremeyen, fayda ve zarar sağlayamayan varlıklar oluşunu delil göstermektedir. Halbuki bu varlıkların her birisinin hem bir bedeni hem de cismi vardı. İster taş ya da başka bir şey olsun.

Eğer tek başına bu delillendirme yeterli olsaydı bunu İbrahim el-Halil de onun dışındaki diğer nebiler de -en üstün salat ve selâm onlara- elbette bunu zikrederlerdi. Halbuki onlar bu varlıkların konuşmak, kudret sahibi olmak, hareket etmek ve daha başka bir takım kemal sıfatlarına sahip olmadıklarını söyleyerek onlara karşı delil göstermişlerdir.

7. Şöyle denilir: Yüce Allah'ın sözünü ettiği ya şanı yüce Allah'ın bu sıfatların bir kısmına sahip olduğuna delildir yahut da delil değildir. Eğer delil değilse onların söyledikleri de çürütülmüş olur. Eğer delil ise o taktirde bu şanı yüce Allah'ın kemal sıfatlarına sahip olduğuna delildir. Bu da kullarla konuşmak, işitmek, görmek, kudret sahibi olmak, fayda ve zarar vermek gibi sıfatlardır.

Bu ise âyet-i kerimelerin sıfatların reddedilmesine değil sabit olduğuna delil olmalarını gerektirir. Sıfatları kabul etmeyenler ise sıfatları kabul etmenin ancak "tecsîm ve tecsîdi (cisim ve ceset sahibi olduğunu)" kabul etmeyi gerektirdiğini zannettiklerinden ötürü reddetmişlerdir. Halbuki bu durumda onların delil gösterdikleri âyetler kendilerinin lehine değil kendilerine karşı delildir.

Bu bizim sıfatları kabul etmeyenlerin delil diye gösterdikleri bütün âyetlerde kesintisiz olarak gördüğümüz bir husustur. Bütün bu âyetler onların varmak istedikleri sonuca değil o sonucun zıttına delildir.

8. Eğer her bir cisim bir ceset ise ve yüce Allah'tan başka kendisine ibadet olunan güneş, ay, gezegenler, putlar ve daha başka şeyler cisim ve ceset iseler ve şanı yüce Allah bu hususu onun ilah olamayacağını reddetmek maksadıyla buzağıda zikretmiş ise bu delilin bütün mabudlar hakkında da geçerli olması gerekir.

Bilindiği gibi şanı yüce Allah bu hususları buzağıdan başkası hakkında zikretmemiştir. O buzağının ceset oluşunu onların kendisi ile fitneye düşüş sebebini beyan etmek için zikretmiştir. Yoksa bunu onlara karşı bir delil olarak değerlendirdiği için değil. Aksine onlara karşı kendisinin onlarla konuşamayıp kendilerini doğru yola iletemeyişini delil göstermiştir.

9. Şanı yüce Allah A'raf Sûresi'nde: *"Onların kendileri ile yürüyecekleri ayakları mı var? Yoksa kendileriyle tuttukları elleri mi var? Yoksa kendileri ile gördükleri gözleri mi yahut kendileri ile işittikleri kulakları mı var?"* (A'raf. 195) buyurmaktadır. İnsanların bu âyet hakkında iki görüşü vardır:

a. Yüce Allah ibadet edenin ibadet ettiği mabuttan daha kamil olduğunu beyan etmek için onları bu eksiklikler ile nitelendirmiştir.

b. Yüce Allah'ın bunu zikretmesinin sebebi mabudun bu sıfatların zıttı ile nitelendirilen bir zat olması gerektiğini belirtmek için zikretmiştir.

Birinci görüş kabul edilecek olursa buzağı ile ilgili âyet hakkında da aynı şeyi söylemek mümkün olur. Böylelikle bu hususta ilahın sıfatları sözkonusu edilmemiş demektir. Eğer ikinci görüş kabul edilecek olursa o taktirde Rabbin putlar hakkında sözkonusu olmadığını belirtmiş olduğu sıfatlara sahip olması gerekir.

Buna göre eğer bu hususlar cisim iseler böyle bir delalet öbür âyet hakkında zikredilen şeyler ile çelişkili olur. Eğer bunlar cisim değil iseler bunların Allah hakkında sözkonusu olamayacağını söylemeleri bâtıl olur. Şanı yüce Allah'ın da kitap ve sünnette zikredildiği şekilde el ve daha başka sıfatlar ile nitelendirilmesi icab eder. Bununla birlikte bunların ne cisim olması gerekir ne de böyle bir kabulün tecsim olması gerekir. Eğer bu bir tecsim değil ise "uluvv/yücelik, üstünlük"ün kabul edilmesinin de tecsim olmaması öncelikle sözkonusudur. İşte bu böyle bir kabulün bir tecsim olmadığına delildir. Bu da şeriatin onların zikrettikleri ile çelişkili olduğuna delildir.

10. Şöyle denilir: Kitap ve sünnet kemal sıfatlarının Allah hakkında sabit olduğuna ve yüce Allah'ın zatının arşın üzerinde oluşunun hasredilemeyecek kadar büyük olduğuna delildir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında görüldüğü gibi: *"Güzel söz O'na yükselir."* (Fatır. 10); *"Hayır! Allah onu kendisine yükseltti."* (Nisa. 158); *"Melekler ve ruh O'na yükselir."* (Mearic. 4); *"Muhakkak Rabbinin nezdinde bulunanlar..."* (A'raf. 206)

Şöyle denilmiştir: Bu tür buyruklar üç yüz âyeti bulur ve bunlar gâyet açık ve seçiktir. Bunlar Kur'ân-ı Kerim'den anlaşılmakta, yüce Allah'ın kelamından akledilmektedir.

Eğer bunların sabit olduğunu kabul etmek şanı yüce Allah'ın cisim ve ceset oluşunu gerektiriyor ise buzağı kıssasında zikredilen şeylerle bu nasların icab ettirdiğini reddetmeye imkân yoktur. Çünkü bu kıssada yalnızca onun ceset oluşunun şanı yüce Allah'ın ilahlığına engel kabul edip kendisinden ötürü ayıpladığı

eksikliğin bu oluşuna dair bir delil yoktur. Eğer "uluvv/yücelik, üstünlük"ü ve diğer sıfatları kabul etmek onun bir cisim ve bir ceset olmasını gerektirmiyorsa böylelikle onların söyledikleri esastan çürütülmüş olur. Çünkü onların temel dayanakları "uluvv/yücelik, üstünlük"ü kabul etmenin cisimlendirmeyi ve cesetlendirmeyi gerektirdiğidir. Eğer bu sıfatların cisimlendirmeyi ve cesetlendirmeyi gerektirmediğini kabul edecek olurlarsa o halde bunu nefy etmelerine dair bir delilleri de olmamış olur.

Bu duruma göre eğer buzağı kıssası ya da başkası şanı yüce Rabbin ceset ya da cisim olmasının imkânsızlığına delil ise naslar arasında da herhangi bir aykırılık olmaz. Aksine o zatı ile arşın üstünde olmakla nitelendirilir ve ondan (celle celaluh) nefy edilmesi icab eden şeyler de nefy edilir/kabul edilmez.

Şunu söylemek istiyoruz: Şeriatte uluvvu ve onun dışındaki sıfatları kabul etmeyenlerin söyledikleri ile herhangi bir şekilde örtüşen hiçbir husus bulunmamaktadır.][727]

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

150. "Mûsâ kavmine öfkeli ve kederli dönünce dedi ki: "Siz bana halef olduktan sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrinin çabucak gelmesini istediniz ha!" Ve (öfkesinden elindeki Tevrat) levhaları(nı) bırakıverdi. Kardeşinin başından yakalayıp onu kendine doğru çekmeye başladı. Dedi ki: "Ey anamın oğlu! Bu kavim beni gerçekten zayıf buldular, neredeyse beni öldüreceklerdi bile. Sen de bana düşmanları sevindirecek bir iş yapma ve beni o zâlimler güruhu ile bir tutma."

Tefsiri:

[es-Safdî dedi ki: Bana ondan[728] Şeyh Şemsuddin b. Kayyim el-Cevziyye

727 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 213-225.

728 Kastedilen kişi, İbn Teymiyye zamanında yaşamış Moğolların ileri gelen idarecilerinden birisi olan Büyük Kutlubek adındaki yöneticidir. Bk. es-Safdî, el-Vâfî bi'l- Vefeyât, VII, 12 vd. (Çeviren)

naklederek dedi ki: el-Mencaoğulları arasında küçük bir çocuk iken onlarla bir bahis hakkında konuşuyordu. Onlar bir şey iddia ettiler o bunu kabul etmedi. Bunun üzerine nakil getiriverdiler. O nakili görünce öfke ile elindeki o ciltlenmiş kitabı bir kenara fırlattı. Ona: Gördüğümüz kadarıyla sen çok cüretkar birisisin. Bir ilim kitabı olmakla birlikte onu elinden bir kenara nasıl fırlatırsın dediler. O da derhal onlara şöyle dedi: Benmi hayırlıyım yoksa Mûsâ mı? Onlar: Mûsâ dediler. Bu sefer: Hangileri hayırlı bu kitap mı yoksa on kelimenin içinde yazıldığı bulduğu o cevher levhalar mı dedi. onlar: Levhalar dediler. Bu sefer şu cevabı verdi: Şüphesiz Mûsâ kızdığı zaman levhaları elinden bir kenara bırakmıştı dedi ya da bunun gibi bir cevap verdi.][729]

Merhum el-Kasımi dedi ki:

[Suyuti el-İklil adlı eserinde dedi ki: İbn Teymiyye yüce Allah'ın: *"Ve levhaları bırakıverdi."* buyruğunu elindeki kitabı kızgın olduğu halde yere bırakan bir kimsenin bundan dolayı kınanamayacağına delil göstermiştir -İbn Teymiyye'nin delillendirmesi budur-. Bunun böyle olduğu da gâyet açıktır.][730]

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

152. "Şüphesiz buzağıyı (tanrı) edinenlere Rabblerinden bir gazab, dünya hayatında da bir horluk erişecektir. Biz iftira edenleri işte böyle cezalandırırız."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şüphesiz buzağıyı (tanrı) edinenlere Rabblerinden bir gazab, dünya hayatında da bir horluk erişecektir. Biz iftira edenleri işte böyle cezalandırırız."* (Âyet 152) buyurmaktadır. Ebu Kılâbe dedi ki: Bu âyet-i kerime kıyamet gününe kadar bu ümmet arasından gelecek her türlü iftiracı hakkındadır.[731]][732]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ve o kişi şanı yüce Allah'ın haklarında: *"Şüphesiz buzağıyı (tanrı) edinenlere Rabblerinden bir gazab, dünya hayatında da bir horluk erişecektir. Biz iftira*

729 es-Safdî. el-Vâfî bi'l- Vefeyât. VII. 16.
730 Bunu el-Kasımi Tefsir'inde. VII. 257 Suyuti'den nakletmektedir.
731 İbn Cerir. 15148. 15149.
732 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 196: Minhâcü's-Sünne. VI. 179: İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. V. 751: en-Nubuvvat. 229.

edenleri işte böyle cezalandırırız." (Âyet 152) dediği iftiracılardandır. Ebu Kılâbe dedi ki: Bu buyruk kıyamet gününe kadar bu ümmet arasından çıkacak her bir iftiracı hakkındadır.][733]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Şüphesiz buzağıyı (tanrı) edinenlere Rabblerinden bir gazab, dünya hayatında da bir horluk erişecektir. Biz iftira edenleri işte böyle cezalandırırız."* (Âyet 152) buyurmaktadır. Ebu Kılâbe dedi ki: Âyet-i kerime kıyamet gününe kadar bu ümmet arasından gelecek her türlü iftiracı hakkındadır. Bunlar ise din hakkında iftiracı, aldatan ve hakkı bâtıla karıştıran (tedlis yapan) kimselerdir. Her ikisi de iftiracılardandır.][734]

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى
وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

154. "Mûsâ'nın öfkesi gidince Levhaları aldı. Onlardaki yazıda Rabblerinden korkanlara hidâyet ve rahmet vardı."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Musa'nın öfkesi gidince levhaları aldı."* buyruğunda öfkeyi sükût ile/dinmekle, susmakla nitelendirmektedir. İbn Mesud, Muaviye b. Kurra ve İkrime'nin kıraatinde[735] ise (sekete: sustu yerine) nun harfi ile sekene: sükun buldu, sakinleşti, dindi şeklindedir. Meşhur kıraate göre ise te iledir. Müfessirler de: Seketel gazab: öfke sustu. yani sakinleşti diye açıklamışlardır.

Nitekim Zeccac ve daha başka dil bilginleri de böyle demişlerdir.[736]

Cevheri dedi ki: "Öfkenin susması sükunet bulması gibidir. Hatta sükun daha özeldir. Çünkü her suskun sakindir ama her sakin suskun değildir. Sükun bulmakla nitelendirdiği taktirde onun daha önce hareketli olduğuna delalet eder. Bu ise nefsani/manevi arazların hareket ve sükun ile nitelendirilmesi anlamına gelir.][737]

733 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 440. Buradaki: "O" diye kastettiği kişi ise şanı yüce Allah'ın kullara aciz kaldıkları/yerine getirmeye güçlerinin yetmeyeceği işleri emretmiştir diyen kimsedir.
734 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 372. "Her ikisi" diye kastettiği ise sûret yapanlar ile kimya ile (o zamanın telakkisine göre) uğraşan kimselerdir.
735 Zâdu'l-Mesîr, III, 267. Ancak Muaviye b. Kurra yerine Talha
736 Zâdu'l-Mesîr, III, 276.
737 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 568-569.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sehl b. Abdullah dedi ki:[738] Allah ile kul arasında iddiada bulunmaktan daha kalın bir hicap yoktur. İftikardan daha yakın bir yol da yoktur. Dünyada da ahirette de her türlü hayrın esası ise Allah'tan korkmaktır. Buna da yüce Allah'ın: *"Mûsâ'nın öfkesi gidince Levhaları aldı. Onlardaki yazıda Rabblerinden korkanlara hidâyet ve rahmet vardı."* (Âyet 154) buyruğu delildir.][739]

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّآ أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَآءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَآءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَآءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

155. "Mûsâ tayin ettiğimiz vakit(te buluşmaya gelmek) için kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş sarsıntı tutunca dedi ki: "Rabbim, eğer dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin. İçimizdeki bir takım beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk mı edeceksin? Zaten o ancak senin fitnendir. Sen onunla kimi dilersen saptırır, kimi dilersen hidâyete erdirirsin. Sen bizim velimizsin. O halde bizi bağışla, bize merhamet buyur! Çünkü Sen bağışlayanların en hayırlısısın."

Tefsiri:

[Mûsâ (aleyhisselâm)'ın: *"Zaten o ancak senin fitnendir. Sen onunla kimi dilersen saptırır kimi dilersen hidâyete erdirirsin."* buyruğu da bu türdendir. Yani bu ancak senin imtihanın, denemen ve sınamandır. Nitekim sen kullarının sabredip şükredeni diğerlerinden açıkça ortaya çıkarman için iyiliklerle ve kötülüklerle sınadığın gibi rasûller göndermek ve kitaplar indirmek sûretiyle de onları sınadın. Böylelikle müminin kafirden. doğru söyleyenin yalancıdan. münafığın ihlas sahibinden ayırdedilmesini açıkça ortaya çıkarmak istedin. İşte sen bunu da bir takım kimselerin dalaletine diğer başkalarının ise hidâyet bulmalarına sebep kılıyorsun.][740]

738 Burdakine yakın bir ifade: Hilye(tü'l-Evliya). X. 199.
739 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 20.
740 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII, 182.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Zaten o ancak senin fitnendir. Sen onunla kimi dilersen saptırır kimi dilersen hidâyete erdirirsin."* Yani sen sınamanla. denemenle rasûllere aykırı hareket edenleri saptırır, o deneme ile onlara uyan kimseleri de hidâyete iletirsin.][741]

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي
أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

156. "Bize hem bu dünyada hem de âhirette iyilik yaz. Çünkü biz sana döndük." Allah buyurdu ki: "Ben kimi dilersem onu azabıma uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, işte onlara yazacağım."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Bize hem bu dünyada hem de âhirette iyilik yaz. Çünkü biz sana döndük." Allah buyurdu ki: "Ben kimi dilersem onu azabıma uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, işte onlara yazacağım.Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları, kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar. İşte ona iman edenler, onu yüceltenler, ona yardım edenler ve onunla indirilen nura tabi olanlar; işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* (Âyet 156-157) buyurmak sûretiyle rasûlünü her türlü marufu/iyiliği emretmek, her türlü münkeri/kötülüğü yasaklamakla, hoş ve temiz olan şeylerin hepsini helal. pis ve murdar olan her şeyi haram kılmakla, ağır yükleri ve kendisinden öncekiler üzerinde bulunan zincirleri kaldırıp indirmekle nitelendirmektedir.][742]

741 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 188.
742 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 39-40.

اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي
التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ
الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي
كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ
مَعَهُ أُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

157. "Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları, kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar. İşte ona iman edenler, onu yüceltenler, ona yardım edenler ve onunla indirilen nura tabi olanlar; işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."

Tefsiri:

[Eğer *"O halde Allah'a ve O'nun sözlerine iman eden ümmî peygamber olan Rasûlüne iman edin."* (Âyet 158) buyruğu gereğince onun rasûlüne imanın kapsamına bütün kitaplara, rasûllere ve nebilere iman da dahildir denilirse...[743]][744]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan."* buyruğunda olduğu gibi "münker/kötülük"ün kapsamına Allah'ın hoş görmediği her şey girer. Nitekim maruf/iyiliğin kapsamına da onun sevdiği her şey dahildir.][745]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah onun hakkında: *"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helal pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren."* buyurmaktadır. Yani o kendilerini ağır yüklerden sırtlarındaki zincirlerden ve türlü hileler peşinde koşanların münkerlerine girip dalmaktan onları kurtarır.][746]

743 Cümle kaynağı belirtilen yerde uzayıp gitmektedir. İman, infak, birr/iyilik... gibi kavramların kapsamına daha başka hususların da girdiğini örnekleriyle açıklamak bağlamında alıntılanan bu ibareler yer almaktadır. (Çeviren)

744 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 165.

745 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 135.

746 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 34.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan."* buyruğundaki iyilik/marufun kapsamına bütün vacipler ve kötülük/münkerin kapsamına da her türlü çirkin iş dahildir.][747]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan."* buyurmaktadır. Kötülük/münkerin kapsamına Allah'ın hoşlanmadığı her bir şey girer. Nitekim iyilik/marufun kapsamına da Allah'ın sevdiği her şey girer.][748]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah buyurdu ki: *"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren"* buyruğu özü itibari ile fiilin iyilik/maruf ve kötülük/münker olduğuna, yenilen şeylerin de temiz ve murdar olduğuna delildir.][749]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmi peygamber olan o rasûle uyarlar."* buyurmaktadır. Masiyet onun emir ve yasağına muhalefet etmektir. Haddi aşmak, Allah'ın helal kıldığı bir takım şeyleri aşarak onun haram kıldığı şeylerin içine düşmektir. İşte yüce Allah'ın .... buyruğu da böyledir.[750]][751]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın hakkında: *"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları ... ümmi peygamber olan o rasûle uyarlar."* buyurduğu Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) hali budur. Onun ümmiliği kalbinden (ezberlemiş olduğu, bildiği) ilim ve kıraatinin olmayışından dolayı değildir. Çünkü o bu hususta imamların da imamıdır. Onun ümmiliği onun ancak yazı yazmayışı ve yazılı olan bir şeyi okuyamayışı ciheti ile idi. Nitekim yüce Allah

---

747 el-Fetava, V, 131.

748 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 274-275.

749 Minhâcü's-Sünne, III, 179.

750 Burada zikrettiği âyet-i kerime de: Âl-i İmrân, 137deki: "Rabbimiz günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla" buyruğudur. (Çeviren)

751 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 172.

onun hakkında: *"Sen bundan önce hiçbir kitap okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın."* (Ankebût, 48) buyurmaktadır.

İnsanlar Hudeybiye günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine ait bir mucize olmak üzere kendi el yazısı ile yazıp yazmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Yazmanın en mükemmel maksatlarının hâsıl olması ile birlikte yazma sûretinin kendisinden husule gelmesine engel olunmak sûretiyle yazı yazmamış olması onun faziletlerinin en büyüklerinden, mucizelerinin en muazzamlarındandır. Şüphesiz Allah ona kendisine ait bir mucize olmak üzere bir kitap aracılığı olmaksızın ilim öğretmiştir. Önceki kitaplarda tahrif ve tebdil sözkonusu olmuş, kendisi de ümmetine kitabı ve hikmeti ayrıca kendi eli ile yazı yazmaya ihtiyaç duymaksızın öğretmiş bulunmaktadır. Dört raşid halife gibi ashabın diğer büyükleri ile onların dışındakilerin yaşlıları çoğunlukla ihtiyaç duyduklarından ötürü yazı yazmayı biliyorlardı. Çünkü onlardan herhangi bir kimseye vahiy yoluyla ona verildiğinin benzeri bir şey verilmemişti. Bu sûretle onun kendisine has ümmiliği onun hakkında ondan daha üstün ve daha mükemmel bir hususa sahip olmak sûretiyle ona muhtaç olmadığından onun için özel bir kemal idi. Halbuki ümmilik ondan başkası için ise bir eksikliktir. Çünkü yazma dışında herhangi bir yolla gerçekleşmeyen üstünlükleri ümmi bir kimse elde edemez.][752]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ümmi peygamber olan o rasûle uyarlar."* Bu âyet ve daha başkaları onlara vermiş olduğu her bir emrin kalplerin kendisini tanıdığı ve bizatihi maruf/iyilik olduğuna delildir. Bu sebeple o kalplere uygun onların bozukluklarını da düzelticidir. Bu marufun/iyiliğin maruf olması emredilmiş olması anlamında değildir. Çünkü bu ortak bir paydadır. Böylelikle rasûlün emretmiş olduğu şeyin özel olduğu ve yasaklamış olduğu şeyin ise sakıncalı ve münker/kabul edilemez, kötülük olmak gibi bir özelliğinin bulunduğu, helal kıldığı şeyin hoş ve temiz olmak özelliğine sahip olmakla birlikte haram kıldığı şeylerin pis ve murdar olmak özelliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de ve bunun dışında Tevrat, İncil ve Zebur gibi diğer kitaplarda bunun benzerleri pek çoktur. Her türlü eksiklikten münezzeh ve yüce Allah en iyi bilendir.][753]

[Şanı yüce Allah nebimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) nitelikleri hususunda: *"Kendilerine iyiliği emreden onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan"* buyurmaktadır ki bu onun risaletinin kemalini

752 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 172.
753 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 193.

beyan etmektedir. Çünkü o şanı yüce Allah'ın her türlü marufu/iyiliği dili ile emredip her türlü münkeri/kötülüğü yasakladığı, hoş ve temiz olan her bir şeyi helal, pis ve murdar olan her bir şeyi haram kıldığı zattır. Bundan dolayı Onun: "Ben ancak mekarimi ahlakı/üstün ahlaki değerleri tamamlamak üzere gönderildim." buyurduğu rivâyet edilmiştir.[754]

Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiş (müttefekun aleyh) hadiste de şöyle buyurmaktadır: Benim ve diğer peygamberlerin misali bir ev yapıp bir kerpiç yeri dışında onu tam ve mükemmel yapan bir insanın durumuna benzer. İnsanlar bu yaptığı evi dolaşıyor. güzelliğine hayran kalıyor ve: Keşke şu kerpiçin yeri (boş kalmasaydı) demeye koyuluyorlardı. İşte o eksik kerpiç benim."[755] İşte onunla her türlü iyiliğin emredilip her türlü kötülüğün yasaklanmasını hoş ve temiz her bir şeyin helal. murdar ve kötü her bir şeyin de haram kılınmasını ihtiva eden Allah'ın dini kemale ermiştir. Ondan önceki rasûller ise kendi ümmetlerine bir takım hoş ve temiz şeyleri haram kıldıkları oluyordu. Nitekim yüce Allah: *"Yahudilere zulümleri sebebi ile kendilerine helal kılınmış olan pek çok temiz şeyleri haram kıldık."* (Nisa. 160) buyurmaktadır. Hatta bazı durumlarda onlara bütün murdar şeyleri haram kılmamış da olabilir. Yüce Allah'ın: *"Tevrat indirilmezden evvel İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldığından başka bütün yiyecekler İsrailoğullarına helal idi."* (Âl-i İmrân. 93) buyurduğu gibi;

Pis ve murdar şeylerin haram kılınması "münkerin/kötülüğün nehy edilmesi"nin anlamına dahildir. Nitekim hoş ve temiz şeylerin helal kılınması da "iyiliğin/marufun emredilmesi" kapsamına girer. Çünkü hoş ve temiz şeylerin haram kılınması Allah'ın yasakladığı şeylerdendir. Aynı şekilde "maruf/iyilik"in kapsamında bulunan mekarimi ahlak/üstün ahlaki değerlerin kendisi ile Allah tarafından tamamlanmış olduğu bir rasûlden başkası için tamamlanması sözkonusu olmamış. Marufun/iyiliğin tümü ile emredilip münkerin yasaklanması da böyledir. Yüce Allah: *"Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* (Maide. 3) buyurmuştur. Allah dini bizim için kemale erdirmiş, üzerimizdeki nimeti tamamlamış ve bizim için din olarak İslâm'ı beğenip seçmiştir.][756]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

754 Buhârî. el-Edebu'l-Müfred. 273: Ahmed. II. 381: İbn Sâd. I. 128: İbn Ebu Şeybe. XI. 500: Hakim. II. 613: İbn Asakir. V. 438. Hadis sahihtir.

755 Buhârî. 3535: Müslim. 2286.

756 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 121-122.

[Her durumda müslüman alimleri Mesih (aleyhisselâm)'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geleceği müjdesini verdiğinde hiçbir şekilde şüphe etmezler. Nitekim yüce Allah: "*Hani Meryemoğlu İsâ da: "Ey İsrailoğulları muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir rasûlü müjdeleyici olarak geldim.*" (Saf. 6) ve: "*Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları, kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar.*" buyurmuştur.][757]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mutlak olarak anılmaları halinde maruf ve münker lafzı da böyledir. Yüce Allah'ın: "*Kendilerine iyiliği/marufu emreden, onları kötülüklerden/münkerden alıkoyan.*" buyruğunda olduğu gibi. Bunun kapsamına her türlü hayasızlık ve haddi aşma da girer. Eğer bunlardan birisi yüce Allah'ın: "*Muhakkak namaz hayasızlıklardan ve münkerden alıkoyar.*" (Ankebût. 45) buyruğunda olduğu gibi münker ile birlikte zikredilecek olursa yahut da yüce Allah'ın: "*O hayasızlığı münkeri ve haddi aşmayı yasaklar.*" (Nahl. 90) buyruklarında olduğu gibi ikisi ile birlikte zikredecek olursa o taktirde "münker" ismi bir görüşe göre bundan dolayı ortaya çıkan şeyler hakkında özel olur. Bir diğer görüşe göre ise hepsini kapsar. Bu da umuma atfedilmiş olan hassın umumi olan nassın onu kapsamasına engel olup olmadığı yahut da böylelikle bu iki defa zikredilmiş olup olmadığı hususu ile ilgili görüş ayrılığından kaynaklanmaktadır. Zahiri sözler ve ameller ise bâtını amellerin bir sonucu ve onların bir gereğidir.][758]

[İşte bu nitelik hükmün kendisi ile alakalı olduğu hususun nas olduğuna delildir. O da yüce Allah'ın: "*Onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan.*" buyruğudur. Buna göre fayda veren her bir şey tayyib/temizdir. Zarar veren her bir şey de pis/habisdir. Aklı başında herkes de aradaki ilişkiyi açıkça görür: Fayda ile helal kılmak birbirine uygundur. Zarar ile haram kılmak da birbirine uygundur. Bu husustaki deveran/beraberliğe gelince; haram kılmak leşte, kanda, domuz etinde, azı dişlilerle pençelilerde, içki ve bunun dışında insanların nefislerine zararlı olan şeylerde var olması itibari ile deveran eder. Fakat davarlarda süt ve diğer hususlarda ise bu yoktur.][759]

757 el-Cevâbu's-Sahîh. V, 147.
758 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 551-552.
759 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 540.

[*"Onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren (ümmi peygamber.)"* Şanı yüce Allah bize temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılmıştır. Pis şeyler/habais iki türlüdür. Ondaki bir özellik dolayısıyla liaynihi pis olan şeyler, kan, leş, domuz eti gibi. Sonradan kazandığı bir vasıf dolayısıyla pis olan şeyler. Zulmen alınan yahut da haram bir akit yolu ile alınan şey -faiz ve kumar- gibi.][760]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onlara temiz şeyleri helal pis şeyleri de haram kılan."* buyruğu onun bunu yapacağına dair verilen bir haberdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) temiz şeyleri helal pis şeyleri haram kılmıştır. Yırtıcı hayvanlardan azı dişli, uçan kuşlardan da pençeli olan her birisini haram kılması gibi. Çünkü bunlar saldırgan ve haddi aşan hayvanlardır. İnsanlar bunlardan yiyecek olurlarsa -ki bir gıda ile beslenen beslendiği gıdaya benzer- onların da ahlakında bu yedikleri hayvanların huyu karışır. Bu da haddi aşmak/bağy ve saldırganlık/udvandır. Aynı şekilde şanı yüce Allah'ın akmış kanı haram kılması ise nefsin gazabi şehevi güçlerinin toplandığı yer olmasıdır. Kanın fazlalığı ise bu güçlerin tuğyan etmesini/hadlerini aşmasını gerektirir. Kan ise şeytanın bedende kendisi ile aktığı şeydir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz şeytan Âdemoğlunun içinden kanın cereyan ettiği gibi akar."[761] buyurmaktadır. Bundan dolayı Ramazan ayı girdi mi (azgın) şeytanlar zincirlere vurulur. Çünkü oruç bir kalkandır.][762]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın mübah kıldığı temiz şeyler akıllara ve ahlaka faydalı yiyeceklerdir. Pis şeyler ise akıllara ve ahlaka zararlı şeylerdir. Nitekim içki kötülüklerin anasıdır. Çünkü içki aklı ve ahlakı bozar. Allah temiz şeyleri takva sahibi olan kimselere mübah kılmıştır. Onlar bu temiz şeyleri kendisi için yaratılmış oldukları Rabblerine ibadet etmek için bir yardımcı olarak değerlendirirler. Buna karşılık yüce Allah yaratılış maksatları bakımından kendilerine zararlı olan pis şeyleri haram kılmıştır. Yüce Allah kendilerine temiz şeyleri yemekle birlikte şükretmesini emretmiş, onları (kendiliklerinden) haram kılmalarını yasaklamıştır. Buna göre onları yeyip şükretmeyen bir kimse Allah'ın emrettiğini terk etmiş olur ve cezalandırılmayı hak eder. Rahiplerin yaptığı gibi bunları kendiliğinden haram kılan bir kimse ise Allah'ın sınırlarını aşmış olduğu için de cezalandırılmayı hak eder.][763]

760 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 334.
761 Kaynakları daha önce gösterildi.
762 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 179-180.
763 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 180.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Onun (sallallâhu aleyhi ve sellem) niteliği hususunda: *"Sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah onun Rasûlünün (sallallâhu aleyhi ve sellem) kitap ehlinin sırtlarındaki ağır yükleri ve zincirleri indirdiğini bildirmektedir.][764]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren."* buyruğu bunun ağır yükler ve zincirler hususunda onlara muvafakat etmenin hoş karşılanmayan bir şey olmasını gerektirmektedir.

Âsâr (ağır yük) oldukça ağır ve yerine getirilmesi istenen vacip kılınan hükümler ile alakalıdır.

Ağlâl (zincirler) ise çok sıkı ve ağır haram kılınan hususlardır.

Çünkü "ısr" ağırlık ve zorluk demektir. Vacip/farz kılınan şeyin durumu budur.

Gul ise zincire vurulmuş kimsenin hareket etmesini engeller. Bu da yasak kılınan şeyin özelliğidir.

İşte şanı yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez."* (Maide. 87) buyruğu buna delildir. Nüzul sebebi de meşhurdur.][765]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"İşte ona iman edenler onu destekleyenler, ona yardım edenler ve onunla indirilen nura tabi olanlar. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* Yani onlardan başka kurtuluşa eren yoktur buyurmaktadır.][766]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O halde Allah'a ve ... ümmi peygamber olan Rasûlüne iman edin."* (Âyet 158) buyurmaktadır. O bu itibarla ümmi birisidir. Çünkü o yazı yazmaz, kitapta olan şeyleri okumazdı. Yoksa ezberinden bir şey okumayan birisi olması itibari ile ümmi değildir. Aksine Kur'ân-ı Kerim'i en güzel şekli ile hıfz etmiş idi.][767]

764 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, I. 285.
765 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, I. 285.
766 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX. 97.
767 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII. 436.

قُلْ يَآ أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَاٰمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

158. "De ki: "Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerin mülkü (ve hakimiyeti) kendisinin olan, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan, hem dirilten hem öldüren Allah'ın size, hepinize gönderdiği peygamberiyim. O halde Allah'a ve O'nun sözlerine iman eden ümmî peygamber olan Rasûlüne iman edin ve ona uyun ki, doğru yolu bulmuş olasınız."

Tefsiri:

[Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetinin sahip bulunduğu her türlü faydalı bilgi ve salih ameli onlar nebilerinden öğrenmişlerdir. Bununla birlikte aklı başında herkes açıkça şunu görür: Onun ümmeti ilmi ve ameli bütün faziletler alanında ümmetlerin en mükemmelidir. Bilindiği gibi fer/dal durumundaki her bir öğrencide bulunan mükemmel muallim/öğretici durumundaki asıldandır. Bu da onun ilim ve din bakımından insanların en mükemmel bir kişi olmasını gerektirir. Bütün bu hususlar ise onun: *"Şüphesiz ben Allah'ın size hepinize gönderdiği Rasûlüyüm."* buyruğunda doğru söyleyen birisi olduğunun kesinlikle bilinmesini gerektirir. O asla yalancı ve iftiracı değildir. Çünkü böyle bir söz ancak insanların -eğer doğru söylüyor ise- en hayırlıları ve en mükemmelleri tarafından yahut da eğer yalancı birisi ise insanların en kötüleri ve en berbatları tarafından söylenebilecek bir sözdür.

Onun ilminin ve dininin kemaline dair zikredilmiş olanlar ise kötülük, murdarlık ve bilgisizlikle taban tabana zıttır. Böylelikle onun ilim ve din itibari ile son derece mükemmel olmakla nitelendirilmiş olduğu kaçınılmaz olmaktadır. Bu da onun: *"Muhakkak ben Allah'ın Rasûlüyüm."* sözünde doğru olmasını gerektirmektedir.][768]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben Allah'ın size hepinize gönderdiği Rasûlüyüm."* ve: *"Biz seni ancak bütün insanlara peygamber olarak gönderdik."*; *"Hak ile bâtılı birbirinden ayıranı (furkanı) âlemlere uyarıcı olsun diye*

768 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 445.

kuluna gönderen (Allah) ne yüce ne mübarektir." (Furkan. 1) ve: *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olmak üzere gönderdik."* (Enbiya. 107) buyurmaktadır. "İnsanlar" ve "alemler" isimlerinin kapsamına Araplarla Arap olmayan Farslar. Rumlar. Hintliler ve Berberiler gibileri de girer.][769]

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

159. "Musa'nın kavminden de hakka yönelten ve gereğince adaletle hükmeden bir topluluk vardır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada sözkonusu edilenler Necaşi ve ona benzer kimselerdir. Şanı yüce Allah bunlar hakkında kitabından bir takım âyet-i kerimeler indirmiş bulunmaktadır ki: *"Muhakkak kitap ehlinden öyleleri vardır ki Allah'a size indirilene ve kendilerine indirilene ... iman ederler."* (Âl-i İmrân. 199): *"Rasûle indirileni işittiklerinde bildikleri haktan ötürü gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün."* (Maide. 83) buyrukları gibi.][770]

وَاسْأَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ
إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعاً وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ
نَبْلُوهُم بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

163. "Onlara (yahûdîlere) deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu da sor. Hani onlar Cumartesi gününde haddi aşmışlardı. Çünkü Cumartesi (gün) lerinde balıkları, akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyor, tatil yapmadıkları gün ise yanlarına gelmiyordu. İşte Biz itaatten çıktıklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlara (yahûdîlere) deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu da sor. Hani onlar Cumartesi gününde haddi aşmışlardı. Çünkü Cumartesi (gün) lerinde balıkları, akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyor, tatil yapma-*

769 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 207.
770 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 71.

dıkları gün ise yanlarına gelmiyordu. İşte Biz itaatten çıktıklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk." (Âyet 163) buyruklarında olduğu gibi şanı yüce Allah ihramlı olan bir kimsenin ihramda olduğu günde av hayvanının karşısına çıkmasına rağmen ihramsız olduğu gün onunla karşılaşmaması yahut da kendisi ile faizli muamele yapacak kimseye yanına gelirken alışveriş muamelesi yapacak kimse ile karşılaşmamak ile sınandığı gibi fâsıklıkları sebebi ile balık avlamalarının haram olduğu gün onların balıkların gelmesi ile avlamalarının mübah olduğu gün de gelmemelerinin sağlanması sûreti ile fâsıklıklarından ötürü onları imtihan ettiğini haber vermektedir.][771]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlara (yahûdîlere) deniz kıyısındaki o kasabanın durumunu da sor. Hani onlar Cumartesi gününde haddi aşmışlardı. Çünkü Cumartesi (gün) lerinde balıkları, akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyor, tatil yapmadıkları gün ise yanlarına gelmiyordu. İşte Biz itaatten çıktıklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk. Hani içlerinden bir topluluk: "Allah'ın kendilerini helâk edeceği veya çetin bir azap ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dediği zaman, onlar (o öğüt verenler): "Rabbinize karşı mazeret olsun ve belki bunlar da sakınırlar diye" demişlerdi. Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca Biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri de yapageldikleri fâsıklıkları yüzünden şiddetli bir azapla yakaladık. Böylece onlar serkeşlik ederek kendilerine yasak kılınanları yapmakta ısrar edince kendilerine: "Allah'ın rahmetinden uzak, aşağılık maymunlar olun." dedik."* (Âyet 163-166) İlim adamlarından, fukahadan ve tefsir alimlerinden pekçok toplulukların zikrettiklerine göre onlar cumartesi günü avlanacakları vakit bir hileye başvurmuşlardı. Bu hile dış görünüşü itibari ile onların cumartesi günü avlanmadıkları izlenimini veriyordu. Hatta Ebu Bekr el-Acurri faizli ilişkiler hususunda bir takım hileleri zikrederek şunları söylemektedir: Yahudiler bundan daha geride kalan sebepler dolayısı ile hilkatleri değiştirilip maymunlara dönüştürüldüler.

Ondan önce imam Ebu Yakub el-Cüzecani de el-İstidlal Alal İbdalil Hiyel adlı eserinde şunları söylemektedir: İsrailoğulları arasındaki o kesime gelen hilkatlerinin değiştirilmesi (mesh musibeti) Allah'ın emrine karşı hileye başvurmaktan başka bir sebeple mi gelmişti? Onlar cumartesi yasağı gününde balıklar için geri çıkmalarına engel olacak şekilde setler yapmışlardı. Pazar günü bu balıkların etrafa yayılmasını böylelikle engelledikleri için onları alıp yakalamışlardı.

771 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 200-201.

Zalimin boynuna dolanan zincir de böyle idi. İnci hırsızı olan kişi buna karşı bir hileli yola başvurmuştu. O bu inciyi bir kamışın içine yerleştirmiş sonra bu kamışı bir hasmına vermiş arkasından zinciri almak üzere ileri geçince kaldırılmış idi.

İmamlardan birisi şöyle demiştir: Bu âyet-i kerimede fakih kılıklı kimseler arasından -gerçekte fakih olmadığı halde- şer'i yasaklara karşı bir takım hilelere başvuran kimseler için pek büyük bir azar vardır. Çünkü fakih kişi özellikle faizli meselelerde ve boşanmış kadınlar için hulleci birisini tutan hulle yapmak meselelerinde boşanmış kadınlar tarafından boşanmış kadınlar lehine ödenmesi gereken hususları çözmek için hul meselelerinde ve buna benzer daha büyük iş ve musibetler hususunda Allah'tan korkan kimsedir. Bunlar öyle musibetlerdir ki bunların birisini bir kişi bir başka kişiye karşı yapacak olursa son derece çirkin olurdu. Peki gizliyi ve gizliden de gizli olanı bilen kişiye karşı bunlar yapılırsa ne olur? Meşhur müfessirlerden birçok kişi bu husustaki olayı birbirine yakın manada zikretmiş bulunmaktadır. es-Süddi de Ebu Malik ve Ebu Salih yoluyla İbn Abbas'tan; Murre ve başkaları yoluyla ayrıca birden çok kimsenin İbn Mesud'dan ve ondan başka Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından olan kimselerden bu rivâyeti[772] tefsirinde nakletmiş ve şunları söylemiştir: Balıklar cumartesi günü oldumu istisnasız dışarı çıkıyorlardı. Öyle ki onların burunları suyun dışında görülüyordu. Pazar günü oldumu o balıklardan hiçbir şey görünmüyordu. Bir sonraki cumartesiye kadar bu böyle gidiyordu. İşte yüce Allah'ın: *"Çünkü cumartesi (gün)lerinde balıkları akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyor, tatil yapmadıkları gün ise yanlarına gelmiyordu"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Şanı yüce Allah yahudilere cumartesi günü bir şey yapmalarını haram kılmıştı. Aralarından bazılarının canı balık çekince bir çukur kazmaya ve o kazdığı çukura denizden bir kanal açmaya koyuldu. Cumartesi günü geldimi dalgalar balıkları alıp getirir ve onları o çukura bırakacak kadar karaya vururlardı. Balık dışarı çıkmak istediği halde o kanalın suyunun azlığından ötürü çıkamıyordu ve orada kalıveriyordu. Pazar günü geldimi bu çukuru açmış kişi gelir o balıkları yakalardı. Bu kişi balıkları közde pişirmeye koyuldumu komşusu balığın kokusunu alır o da ne yaptığını ona anlatırdı. Komşusu da onun yaptığının aynısını yapardı.

Bir diğer görüşe göre onlar cuma günleri ağlarını ve oltalarını atarlar, pazar günü alıp toplarlardı. İşte Kadı Ebu Ya'la'nın sözkonusu ettiği şekil de budur. Onlar bir süre bu işi yaptılar. Malları çoğaldı. Bununla birlikte onlara bir ceza

772 Taberî,Tefsir. XIII. 184-200 de bu rivâyetler hakkında değerlendirmede bulunmuştur. Ayrıca bk. Ed-Durru'l-Mensûr.

inmedi. Zamanla kalpleri katılaştı ve günah işlemeye karşı daha da cesaretlenip şöyle dediler: Gördüğümüz kadarıyla cumartesi günü yasağımız kaldırılmış, bize (iş yapma ve avlanma yasağı) helal olmuş bulunuyor. Onlar bu işi yapınca bu sefer o şehir halkı üç kısma ayrıldı. Bir kısmı böyle bir işi yapmayıp diğerlerine yapmamalarını da söyledi. Bir diğeri bu işi yapmamakla birlikte başkasını da alıkoymaya kalkışmadı. Bir diğer kesim ise haramı çiğnedi. Kıssanın tamamı meşhurdur.

Hasan-ı Basri'den de bu kıssaya yakın rivâyet nakledilmiş olup bunu İbn Uyeyne bir adamdan o Hasan'dan yüce Allah'ın: *"Cumartesi günü aranızdan haddi aşanları bilmişsinizdir."* (Bakara. 65) buyruğunun tefsirinde bunu zikretmiş ve şöyle demiştir: Onlar ağlarını cumartesi günü attılar. Daha sonra onları suda bıraktılar. Arkasından ağlarını çekip balıkları çıkardılar. Pişirip yediler. Allah'a yemin olsun ki onlar o balıkları yediklerinde yedikleri en vahim yiyecekleri olmuştu. Dünyadaki cezalarını oldukça çabuklaştırmış, ahiretteki azaplarını da hızlandırmıştı. Allah'a yemin olsun o balıkların etleri Allah nezdinde müslüman bir topluluğun kanlarından daha büyük değildi. Ancak yüce Allah onların cezalarını dünyada acilen vermişti. Bunların cezalarını ise geciktirmiş oluyor.

Hasan'ın: "Onları/ağlarını cumartesi günü attılar." ifadesi cumartesi günü suya atmak hususunda bir hileye başvurdular demektir. Nitekim ondan başkaları balıklar için bir takım havuzlar kazdıklarını sonra da cuma akşamı bu havuzlarını açık bıraktıklarını açıklamıştır. Yahut da o onların cumartesi günü halatlarını (oltalarını, ağlarını) attıklarını sonra da pazar gününe kadar onları suda bıraktıktan sonra pazar günü balıklarla birlikte çıkardıklarını kastetmiştir. Yoksa onlar cumartesi günü bunları atmaya başladıklarını kastetmiş değildir. Çünkü onlar bunu yapmak cesaretini göstermiş olsalardı (o gün balıkları) çıkartırlardı. Ancak şöyle bir tevil yapma olmaları hali müstesnadır. Ağları elleriyle atmış olmaları bir avlanma değildir. Haram kılınılan ise ancak avlanmadır.

Onların bu hadiseyi tevil etmeleri ile ilgili bundan daha çirkin olanı da rivâyet edilmiştir. Bunu Muhammed b. Ömer el-Ankarî Ahbaru'l-Enbiya adlı eserinde zikrederek şöyle demiştir: Bize Ebu Bekr -zannederim el-Hüzlî'dir- İkrime'den şöyle dediğini bildirdi: İbn Abbas'ın yanına gittim. O sırada mushaftan A'raf Sûresi'ni okuyor ve ağlıyordu. Yanına yaklaştım ve mushafı aldım. Ona: Ağlamana sebep ne dedim. O: Şu sahifelerde yazılı olanlar beni ağlattı, dedi. Sonra: Eyle'yi bilir misin dedi. Ben: Evet dedim. O: Allah yahudilerden bir kolu o Eyle'de iskan etmişti. Onları cumartesi günü kendilerine haram kıldığı buna karşılık her gün

onları kendilerine helal kıldığı balıklarla sınamıştı. Cumartesi günü oldumu balıklar onların önlerine çıkagelirdi. Cumartesi günü geçtimi bu sefer balıklar denizin dibine çekilir ve öyle ki avlamak isteyenler onları göremezlerdi. Eyle'deki o ahali toplandılar ve bu hususta görüş ayrılığına düştüler. Onlardan bir kesim: Sizin bu balıkları cumartesi günü yemeniz size haram kılındı. Bu sebeple siz onları cumartesi günü avlayın, sair günlerde yeyin. dedi.

Bir başka kesim: Hayır, balıkları avlamanız yahut onları rahatsız etmeniz ya da ürkütmeniz size haram kılındı dedi. Cumartesi günü oldumu balıklar önlerine akın akın gelmeye başladı. İnsanlar kısımlara ayrıldı. Bir fırka: Bunları ne alırız ne de onlara yaklaşırız dedi. Diğerleri: Hayır cumartesi günü onları yakalasak da onları yemeyiz dedi. Onlar üç fırkaya ayrılmışlardı. Bir fırkaları sağda, bir diğer fırkaları sol taraflarında bir diğer fırka ise ortalarında idi. Sağdaki fırka kalkıp onları bu işi yapmaktan vazgeçirmeye çalışıp: Allah'tan korkun Allah'tan. Allah'ın azabından çekinmenizi istiyoruz dediler. Soldaki fırka kalkıp ellerini geri çektiler ve dillerini de tuttular. Ortadaki fırka ise balıkların üzerine atılarak onları yakalamaya başladılar.

Böylelikle şanı yüce Allah'ın onların hilkatlerini değiştirerek maymunlara dönüştürmesi ile ilgili kıssanın tamamını zikretti.

İşte bu rivâyetler onların bu balıkları hileli bir yola başvurarak ve bir tür tevilde bulunarak onları helal bilerek avlanmış olduklarına delildir.

Aralarında tevilleri en doğru gibi görünenleri ise o gün kendisi doğrudan ve fiilen bir müdahalede bulunmadan cumartesi günü ağlara ve havuzlara düşmeleri için hileli yola başvuran kimselerdi. Bundan sonra ise balıkları fiilen suya atıp cumartesiden sonra onları çıkartanlar gelir. Bunlardan sonra ise bunları cumartesi günü sudan çıkartıp cumartesi günü çıkana kadar onları yemeyenler idi. Çünkü bunlar haram kılınanın onları yemek olduğunu kabul ederek tevilde bulunmuştu.

Aynı şekilde İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den yüce Allah'ın: "*Cumartesi (gün)lerinde balıkları akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyor, tatil yapmadıkları gün ise yanlarına gelmiyordu.*" buyruğu hakkında şunları dediği rivâyet edilmiştir: Cumartesi günleri balık onlara haram kılınmıştı. Bu sebepten dolayı cumartesi günleri onlara bir sınav olmak üzere akın akın onlara geliyor, cumartesi günleri dışındaki günlerde ise yine onlar için bir sınav olmak üzere balıkların peşine kendileri düşmeden balıklar kendilerine gelmiyordu. "*Fasıklık ettiklerin-*

den (itaatin dışına çıktıklarından) dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk." Onlar balıkları Cumartesi günü helal bilerek ve Allah'a isyan ederek balıkları yakaladılar. Bu sebeple yüce Allah da: *"Allah'ın rahmetinden uzak aşağılık maymunlar olun."* buyurdu. Onlardan sadece haddi aşmayan ve bu işi yapmaktan onları vazgeçirmeye çalışan bir kesim müstesna idi. Yüce Allah bu buyruklarla (bu kesimin dışında kalanların) balıkları helal gördüklerini böylelikle de Allah'a başkaldırıp isyan ettiklerini beyan buyurmaktadır.

Onların bunları Mûsâ (aleyhisselâm)'ı yalanlamak. Tevrat'ı inkâr etmek sûreti ile helal kabul etme yoluna gitmedikleri bilinen bir husustur. Onların bu şekildeki avlanmayı helal bilmeleri bir tevil ve bir hileli yola başvurmaktan ibaretti. Bu yolun dıştan görünüşü onların yasağı çiğnemekten kaçınmaları sûretinde görünüyordu. Gerçek mahiyeti ise haddi aşmanın kendisiydi. Bundan dolayı -Allah en iyi bilendir- onlar maymunlara dönüştürüldüler. Çünkü maymun sûretinde insan sûretine benzeyen taraflar vardır. Maymuna dair sözkonusu edilen bir takım nitelikleri de insanı andırmaktadır. Fakat tanım ve hakikati itibari ile insandan çok farklıdır. Allah'ın dininin sınırlarını aşan bu kimselerin hilkati bu şekilde değiştirildiği zaman onlar ancak hakikati dışında kısmen zahiri itibari ile dine benzeyen bir şeylere tutunmuşlardı. Yüce Allah da bundan ötürü onları maymunlara dönüştürdü. Hakikatleri dışında dış görünüşlerinde kısmen insanlara benzeyen varlıklardı. Bu da onlara verilen uygun bir ceza idi.

Bunu pekiştiren bir husus da şudur: İsrailoğulları şanı yüce Allah'ın kitabında açıkladığı gibi faiz yediler. insanların mallarını bâtıl yollarla yediler. Bu ise muayyen bir zamanda haram kılınmış bir av hayvanını yemekten daha büyük bir iştir. Nitekim bu işin bizim şeriatimizde de haram kılındığını fakat cumartesi günü avlanmanın bize haram olmadığını da görüyoruz.][773]

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا
شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

164. "Hani içlerinden bir topluluk: "Allah'ın kendilerini helâk edeceği veya çetin bir azap ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dediği zaman, onlar (o öğüt verenler): "Rabbinize karşı mazeret olsun ve belki bunlar da sakınırlar diye" demişlerdi."

773 el-Fetava'l-Kübrâ. III. 17-20.

Tefsiri:

[Deniz kıyısındaki kasaba halkından o topluluk cumartesi yasağını aşıp çiğneyen öğüt veren kimselere *"Allah'ın kendilerini helak edeceği yahut çetin bir azap ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz dediği zaman onlar: Rabbinize karşı mazeret olsun ve belki bunlar da sakınırlar diye."* cevap vermişlerdi. Yani belki böylece biz Rabbimizin huzurunda kendimizi mazur gösterecek bir iş yapmış oluruz. Onların hidâyete erişmeleri bizim yapacağımız bir iş değildir. Aksine hidâyete iletmek Allah'a aittir.][774]

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِٓ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوٓءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ
ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

165. "Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca Biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri de yapageldikleri fâsıklıkları yüzünden şiddetli bir azapla yakaladık."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca Biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri de yapageldikleri fâsıklıkları yüzünden şiddetli bir azapla yakaladık."* buyruğu gereğince Allah onları bu işten vazgeçirmeye çalışanları kurtarmış bulunuyor.][775]

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذٰلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ
بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

168. "O vakit Rabbin onlara; Kıyamet gününe kadar üzerlerine mutlaka kendilerini en kötü azaba uğratacak kimseler göndereceğini bildirdi. Şüphe yok ki Rabbin cezayı çabucak verendir ve muhakkak ki O mağfiret ve rahmet edendir."

Tefsiri:

[Ayrıca yüce Allah'ın: *"Belki dönerler diye de onları hem iyiliklerle hem de kötülüklerle"* yani rahatlık ve bollukla da darlık ve sıkıntılar ile de *"imtihan ettik."* buyruğu gibidir.][776]

774 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 580.
775 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 383.
776 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 44.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir."* (Nisa, 79) buyurmaktadır. Burada seyyiat/fenalıklardan maksat kulun hoşuna gitmeyen musibetlerdir. İyilikler/hasenattan maksat ise onu sevindiren nimetlerdir. Nitekim yüce Allah: *"Biz onları hem iyiliklerle hem de kötülüklerle imtihan ettik."* buyurmuştur.][777]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Belki dönerler diye de onları hem iyiliklerle hem de kötülüklerle imtihan ettik."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın acı ile yani darlık, sıkıntı ve savaş gibi hallerle imtihan edip rızkını daraltmış olduğu kimsenin bu hali onu alçaltmak için değildir. Aksine bu bir ibtila/sınamadır. Eğer bu hususta Allah'a itaat ederse mutlu olur. Eğer bu sınavda ona isyan ederse bedbaht olur. Nitekim bunun bir benzeri nebilerle müminler hakkında mutlu olmalarına sebeptir. Kafirlerle günahkârlar hakkında ise bir bedbahtlık sebebidir.][778]

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْأَدْنٰى
وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ
مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ
الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

169. "Onlardan sonra arkalarından kötü kimseler gelip yerlerine geçti. Kitaba da mirasçı oldular. Bu dünyanın değersiz malını alırlar (ve): "Bize (nasıl olsa) ileride mağfiret olunur" diyorlardı. Kendilerine ona benzer bir metâ' gelirse onu da alıyorlardı. Allah'a karşı haktan başkasını söylemeyeceklerine dair kendilerinden o kitabın teminatı alınmadı mı? Halbuki onda olanı durmadan okumuşlardı da. Âhiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akletmeyecek misiniz?"

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Allah'a karşı haktan başkasını söylemeyeceklerine dair kendilerinden o kitabın teminatı alınmadı mı?"* buyurmaktadır. İşte bu hakkın-

777 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 42.
778 Câmiu'l-Mesâil, II, 353.

da şu hadisin geldiği (mücerred) re'ye/görüşe dayanarak Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmek kabilindendir: "Kur'ân hakkında kendi görüşü ile söz söyleyen bir kimse ateşteki yerine hazırlansın."[779]][780]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki hak Rabbinizden gelendir."* (Kehf. 29) buyruğu da bu türdendir. Yani: Bu hak Rabbinizdendir. Bazı cahillerin zannettiği gibi değildir. Yani: De ki hak söz (Rabbinden gelendir" şüphesiz eğer bu anlam kastedilmiş olsaydı "hak" lafzı nasb edilmeli idi. Maksat ise Kur'ân-ı Kerim'in hak olduğunun tespit edilmesidir. Bundan ötürü: Hak Rabbinizden gelendir" buyurmaktadır. Burada murad: Mutlak olarak bir hakkı söylemek değildir. Aksine bu mana yüce Allah'ın: *"Söz söylediğiniz zaman da adaletli olunuz."* (En'am. 152) ve *"Allah'a karşı haktan başkasını söylemeyeceklerine dair kendilerinden o kitabın teminatı alınmadı mı?"* buyruğunda sözkonusu edilmiş bulunmaktadır.][781]

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

170. "Bir de Kitaba sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar(a gelince); şüphesiz Biz, ıslah etmeye çalışanların mükâfatını boşa çıkarmayız."

Tefsiri:

[Buna yakın da yüce Allah'ın: *"Bir de Kitaba sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar(a gelince); şüphesiz Biz, ıslah etmeye çalışanların mükâfatını boşa çıkarmayız."* (Âyet 170) buyruğudur. Şanı yüce Allah burada "onların mükafatlarını" buyurmamaktadır. Çünkü bu hükmün o vasıf ile alakalı olduğunu dile getirmek istemiştir. Bu vasıf ise onların ıslah eden kimseler olmalarıdır. Halbuki zamirde ise sözü geçen bu vasfa delalet eden bir husus olmaz.][782]

---

779 Hadis zayıftır. Bunu Tirmizi. 2951. 2952; Ebu Davud. 2952; Ahmed. V. 115. Darimi ve başkaları rivâyet etmiştir. İbn Kesir ve daha başka ilim adamları hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

780 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII. 288.

781 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 33.

782 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 89.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾

172. "Hani Kıyamet günü: "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye, Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (buyurmuştu.) Onlar da: "Evet (Rabbimizsin) şahit olduk." demişlerdi."

Tefsiri:

[İmam Malik Muvatta'ında[783] Zeyd b. Eslem'den o Abdülhamid b. Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattab'dan rivâyet ettiğine göre kendisine Müslim b. Yesar el-Cüheni'den haber verdiği üzere Ömer b. Hattab'a şu: *"Hani kıyamet günü: bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutup: Ben sizin Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu.) Onlar da: Evet, şahit olduk demişlerdi."* âyetine dair soru sorulunca Ömer b. Hattab şöyle demişti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu âyete dair soru sorulduğunu işittim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştu: "Şanı yüce ve mübarek Allah Âdem'i yarattıktan sonra sağı ile onun sırtını sıvazladı. Ondan bir zürriyet çıkardı ve: Bunları cennet için yarattım ve bunlar cennet ehlinin ameli ile amel edecekler buyurdu. Sonra sırtını (bir daha) sıvazları. Yine ordan bir zürriyet çıkardı. Bunları da cehennem için yarattım. Cehennemliklerin ameli ile amel edecekler buyurdu. Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde amel etmenin faydası ne deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şu cevabı verdi: Şüphesiz yüce Allah cennet için bir kulu yarattığı zaman onun cennet ehlinin ameli ile de amel etmesini sağlar. Nihâyet o da cennet ehlinin amellerinden bir amel üzere ölür. Bir kulu da cehennem için yarattığı taktirde onun da cehennemliklerin ameli ile amel etmesini sağlar. Nihâyet o cehennem ehlinin amellerinden bir amel üzere ölür.

Bu hadisi Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai gibi Sünen ve Müsned kitap telif etmiş kimseler rivâyet etmişlerdir. Ayrıca (Tirmizi) hasen bir hadistir demiştir. Bu hadisin isnadının munkatı ve onu rivâyet edenin meçhul (hadis rivâyet etmek-

783 Malik. 1873: Ebu Davud. 4703: Tirmizi. 3075. Tuhfetul Eşraf. VIII. 10654'de belirtildiği üzere Nesai de es-Sünenül Kübra'da rivâyet etmiştir. Hadis sahih olmakla birlikte sırtının sıvazlanması sabit değildir.

le tanınmayan birisi) olduğu da söylenmiştir. Ama bununla birlikte bunu Malik Muvatta'da rivâyet etmiştir. Ayrıca hadis, hadisteki şu ifade dolayısı ile diğerlerine göre daha beliğdir: "Sonra sağıyla onun sırtını sıvazladı ve ondan bir zürriyet çıkardı. Sonra yine sırtını sıvazladı ve ondan bir zürriyet çıkardı." Acurri'ye hayret edilir. Çünkü o bu hadisi eş-Şeria adlı kitabında Malik, Sevri, Leys ve başkaları yolu ile rivâyet etmektedir. Eğer Ebu'l-Meali ve onun taraftarları olan kimseler kabul etmedikleri o kitap üzerinde iyice düşünmüş olsalardı o kitapta kendilerine karşı susturucu delili bulacaklardı. Fakat Ebu'l-Meali aşırı zeki, ilme tutkusu kendi alanındaki değerinin üstünlüğüne rağmen nebevi rivâyetleri az bilen birisi idi. Muhtemelen o içinde ne var ne yok bilmek maksadı ile hiçbir şekilde Muvatta'ı bile mütalaa etmemiş olabilir. Çünkü o Buhârî ve Müslim'in sahihlerini. Ebu Davud'un, Nesai'nin ve Tirmizi'nin sünenleri ile bunların benzeri sünen kitapları hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Muvatta'ı nereden bilsin ki?][784]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu anlam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir çok yoldan meşhur olarak nakledilmiş bulunmaktadır. Malik'in Muvatta'ında. Ebu Davud'un. Nesai'nin ve başkalarının süneninde yer alan Müslim b. Yesar'dan gelen bir lafızda da Nuaym b. Rebia'dan gelen rivâyette olduğu gibi: Buna göre Ömer b. Hattab'a yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin ... Âdemoğulları'nın sırtlarından zürriyetlerini (çıkarıp almış...)"* âyetine dair soru sorulması üzerine Ömer de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye -bir lafzında da: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu âyete dair soru sorulurken dinledim. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Allah Âdem'i yarattıktan sonra onun sırtını sağı ile sıvazladı ve ondan bir zürriyet çıkardı. Sonra: Bunları cennet için yarattım ve cennetliklerin ameli ile amel edecekler buyurdu. Sonra yine sırtını sıvazladı. Ondan bir zürriyet çıkardı ve: Bunları cehennem için yarattım ve cehennemliklerin ameli ile amel edecekler buyurdu. Bunun üzerine bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde amel etmenin faydası ne dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah bir adamı cennet için yarattığı taktirde onun cennet ehlinin ameli ile amel etmesini sağlar. Nihâyet sonunda cennet ehlinin amellerinden bir amel üzere ölür ve o ameli sebebi ile de onu cennete koyar. Bir adamı da cehennem için yaratacak olursa onun da cehennemliklerin ameli ile amel etmesini sağlar. Nihâyet cehennemliklerin amellerinden bir amel üzere ölür ve onun sebebi ile onu cehenneme koyar."][785]

784 el-Fetâva't-Tis'îniyye. V. 250-251; Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 179; el-İstikâme. I. 173-174.

785 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 65-66.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[el-Ezrakî Muhammed b. Ebu Ömer el-Adenî'den şu rivâyeti nakletmektedir: Bize Abdülaziz b. Abdüssamed el-Ammî Ebu Harun el-Abdî'den tahdis etti, o Ebu Said el-Hudri'den şöyle dediğini rivâyet etti: Bizler Ömer (radıyallâhu anh) ile birlikte Mekke'ye gitmek üzere yola çıktık. Bizler tavafa başlayınca o Hacer(-i Esved)in yanında durdu ve: Allah'a yemin ederim senin zarar da veremeyen fayda da sağlayamayan bir taş olduğunu çok iyi biliyorum. Ve eğer ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in seni öptüğünü görmemiş olsaydım ben de seni öpmezdim dedi. Sonra onu -yani tavaf esnasında- öptü. Ali de ona: Hayır müminlerin emiri! O zarar da verir, fayda da verir dedi. Ömer: Bu nerede var deyince Ali: Allah'ın kitabında dedi. Ömer: Peki bu Allah'ın kitabının neresinde dedi. Ali şu cevabı verdi: Yüce Allah şöyle buyurdu: *"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine karşı şahit tutup: Ben Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu.) Onlar da evet şahit olduk demişlerdi."* buyurmaktadır. İşte Âdem (aleyhisselâm)'ı yaratınca onun sırtını sıvazladı ve onun sulbünden zürriyetini çıkardı. Kendilerine kendisinin Rab, kendilerinin ise kul olduklarını söyletti. Sonra da onların misakını (söz ve taahhütlerini) bir kitaba yazdı. Bu taşın iki gözü ve bir dili vardı. Yüce Allah o taşa: Ağzını aç dedi ve o yazdığı sahifeyi onun ağzına koydu ve sonra bu taşı bu yere yerleştirdi ve: Senin yanına gelen kimseler lehine kıyamet gününde buraya geldiklerine dair şehadet edeceksin buyurdu. Bunun üzerine Ömer: Ey Hasan'ın babası! Senin aralarında bulunmadığın bir toplulukla birlikte yaşamaktan Allah'a sığınırım dedi.[786]][787]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine karşı şahit tutup..."* buyruğundan itibaren: *"Yahut ... diye"* buyurmakta ve böylelikle şanı yüce Allah onun soyundan gelenleri çıkartmış olup onları kendilerine karşı şahit tuttuğunu haber vermektedir. Bundan maksat ise onların: O bâtıla sapanların işledikleri yüzünden bizi helak mi edeceksin" dememeleridir. Böylelikle şanı yüce Allah'ın herhangi bir kimseyi başkasının günahından ötürü cezalandırmayacağı da bilinmiş olmaktadır.][788]

İbnul Kayyim bu âyetin tefsirinde dedi ki:

786 el-Ezraki. Ahbaru Mekke. I. 323. Bu rivâyette (Ebu Harun) el-Abdi denilen kişi vardır ki oldukça zayıf bir ravidir.

787 Şerhul Umde -hacc-. II. 436-437.

788 el-Mustedrek Ala Mecmuil Fetava -Baskı aşamasında-.

[İshak'ın söylediği: "İlim adamları yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini (çıkarıp) almış ..."* buyruğu dolayısıyla ruhların cesetlerden önce yaratılmış olduğu üzerinde ilim adamları icma etmiştir şeklindeki sözüne gelince; şüphesiz İshak -yüce Allah'ın rahmeti ona- kendisine ulaşan ve bilgisinin vardığı şeyi dile getirmiştir. Oysa bu bir icma değildir. Çünkü insanlar cesetlerin ruhlardan önce mi yoksa onlarla birlikte mi yaratıldığı hususunda iki ayrı görüşe sahiptirler. Bu iki görüşü de bizim üstadımız (İbn Teymiyye) ve daha başka kimseler nakletmiş bulunmaktadır.][789]

Yine İbnul Kayyim bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her doğan fıtrat üzere doğar." buyruğu hakkında dedi ki: Bu bize göre babalarının sulblerinde iken onlardan ahit aldığı zamandır. İbn Kuteybe dedi ki: Âdem'in sırtını sıvazladığı zamandır demek istemektedir. O vakit Allah Âdem'den kıyamete kadar gelecek zürriyetini zerrecikler misali çıkarmış ve kendilerini kendilerine karşı şahit tutarak ben sizin Rabbiniz değil miyim demişti. Onlar evet Rabbimizsin demişlerdi. Üstadımız dedi ki: İmamların asıl maksatları doğrudur. O da bu hadisi kaderiyyenin kaderin olmadığına dair delil gösteremeyeceklerini ortaya koymaktır. Fakat bununla birlikte Kur'ân'ın ve hadisin Allah'ın ve Rasûlünün muradı olan şey dışında tefsir edilip açıklanmasına ihtiyacı yoktur. Bu hususta delilin delalet ettiği şeye uymak gerekir. Şanı yüce Allah'ın onları küfür, iman, bilgi ve inkâr fıtratı üzere yaratmıştır şeklinde zikrettiklerine gelince: Eğer bununla şanı yüce Allah bunların iman edeceklerini, kafir olacaklarını bileceklerini ve inkâr edeceklerini ezeli ilmiyle bildiğini anlatmak istiyorlarsa ve bu Allah'ın meşieti, kudreti ve yaratmasıyla olmuştur demek istiyorlarsa bu kaderiyyenin kabul etmedikleri bir hakikattir. Çünkü onların aşırıya gidenleri (Allah'ın) ilmi(ni) kabul etmezler. Onların hepsi de genel olarak yaratmasını, meşietini ve kudretini inkâr ederler. Şâyet bu bilmek ve inkârın onlardan söz aldığı zaman da var olduğunu kastediyorlarsa -İshak'dan gelen naklîn zahirinde olduğu gibi- bu da şu iki hususu kapsar: Birincisine göre marifet ve iman onlarda o zaman mevcut idi. Nitekim seleften bir kesim bu kanaattedir. İshak'ın hakkında icmaın olduğu naklettiği de budur. Bununla birlikte âyetin tefsiri hususunda imamlar arasında görüş ayrılığı vardır. Aynı şekilde ruhların cesetlerden önce yaratılması hususunda da bilinen iki görüş vardır: Fakat burada maksat şudur: Eğer bu kanaat gerçek ise bu onların o bilgi ve ikrar üzere doğduklarının tekid edilmesi mahiyetindedir. Bu da hadislerin onun millet/din,

789 Ahkamu Ehli Zimme. II. 597-598.

fıtrat üzere doğduğuna dair ve Allah'ın bütün kullarını hanifler olarak yarattığına dair delaletine aykırı değildir. Aksine bunu daha da pekiştirir.

Bu sözü söyleyen kimsenin: Onlar bu ikrar hakkında itaat eden ve kafir olan kısımlarına ayrıldılar sözüne gelince. Bu benim bildiğim kadarıyla seleften herhangi bir kimseden nakledilmiş değildir. Ancak Süddi'den tefsirinde şöyle dediği nakledilmektedir: Allah Âdem'i semadan indirmeden önce cennetten çıkarttığı zaman sırtının sağ tarafını sıvazladı. oradan inci gibi beyaz zerrecikleri andıran şekilde bir zürriyet çıkardı. Onlara: Rahmetimle cennete girin buyurdu. Diğer taraftan sırtının sol tarafını da sıvazladı ve ondan yine zerrecikler gibi siyah bir zürriyet çıkardı ve: Cehenneme girin ve buna aldırmıyorum buyurdu. İşte yüce Allah'ın: *"Ashabul yemin (sağ ehli.)"* (Vakıa. 27) buyruğu ile *"Ashabul şimal (sol ehli.)"* (Vakıa. 41) buyruğu bunu ifade eder. Sonra onlardan misakı/onların Rabbi olduğuna dair ahdi alarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" buyurdu onlar da: Evet Rabbimizsin dediler." Böylelikle bir kesim isteyerek ona ahit verdi, bir diğer kesim ise takiyye yaparak hoşlanmadan bu ahdi verdi. Sonra o ve melekler: *"Şahit olduk."* demişlerdi. *"Kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz diye"* Âdemoğulları arasından yüce Allah'ın kendi Rabbi olduğunu bilmeyen hiçbir kimse yoktur. Yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde bulunan herkes ister istemez O'na teslim olmuştur."* (Âl-i İmrân. 83) buyruğu ile yüce Allah'ın: *"De ki: "Öyle ise tam ve yeterli hüccet Allah'ındır. Eğer dileseydi elbette hepinizi hidâyete erdirirdi."* (En'am. 149) buyruğu bunu ifade etmektedir. Yani misakın/ahdin alındığı günü kastediyor.[790]

Üstadımız dedi ki:

[Bu rivâyete güvenilmez de denilmiştir. Çünkü Süddi'nin Tefsir'inde bazılarının bâtıl olduğu bilinen rivâyetler vardır. Kendisi ise özü itibari ile sika birisidir. Bu ve benzeri rivâyetlerin en iyi durumu ise bunların eğer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den alınmış iseler mürsel rivâyetler gibi olmalarıdır. Peki ya kitap ehlinden alınmış rivâyetler ise durum ne olur? Eğer bu rivâyette ikrar hususunda bütün insanlar arasında eşitliğin bulunduğunu ihtiva eden diğer rivâyetlere aykırılıktan başka bir husus olmasaydı bile bu dahi yeterli olurdu.][791]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

790 Bu rivâyeti İbn Abdilberr. et-Temhîd. XVIII. 85'de Süddî'den o arkadaşları Ebu Malik ve Ebu Salih'den onlar İbn Abbas'dan. Ayrıca Mürre el-Hemdani'den o İbn Mesud'dan diye rivâyet etmektedir. Bundan dolayı bunun kitap ehlinden gelen bir rivâyet olma ihtimali zayıftır. Allah en iyi bilendir.

791 Şifaü'l-Alîl. 294.

[Onların konuşturulup şahit tutulmalarına gelince. Bu husus seleften bazı kimselerden rivâyet edilmiştir. Ubeyy ve İbn Abbas'dan da rivâyet edilmiştir. Hatta bazıları bunu İbn Abbas ve başkalarının yoluyla merfu olarak da rivâyet etmişlerdir. Bunu da Hakim Sahihi'nde rivâyet etmiş olmakla birlikte bu rivâyet zayıftır.[792]

Hakim'in buna benzer rivâyetleri vardır. O Sahih'inde uydurma bir takım hadisler dahi rivâyet eder. Züreyb b. Bersemel[793] Hâme b. el-Hîm[794] rivâyet ettiği hadis ile benzerleri gibi. Buna dair açıklamaların genişçe yapılacağı yer burası değildir.

Fakat insanların yaratıcıyı ikrar ve kabul fıtratına sahip oldukları ise kitap ve sünnetin delalet ettiği bir husustur. Ayrıca bu akılların delilleriyle de bilinen bir husustur. Nitekim bu çeşitli yerlerde genişçe açıklanmış bulunmakta ve yaratıcıyı kabul etmenin insanların mayalarında fıtri ve zorunlu olduğu beyan edilmiş bulunmaktadır. Fakat insanlardan bazılarının fıtratları bozulduğu için tedaviye ihtiyacı vardır. Bu bozuluş ise kesin bilgiler hususunda bir çok insanın karşı karşıya kaldığı bir takım safsatalar düzeyindedir. Bu da bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.

Bu gibi kimselerin iyice düşünmeye ihtiyaçları vardır. İşte insanların büyük çoğunluğunun kabul ettikleri de şudur: Bilginin aslı bazen kesin ve fıtri olarak ortaya çıkar, bazen de o hususta düşünmeye ve istidlalde bulunmaya gerek vardır.

Kelam alimlerinin büyük çoğunluğu şöyle der: Bilginin kesin olarak ortaya çıkması caiz değildir. Aksine bilgi düşünme ve kazanım ile gerçekleşir. Onlar derler ki: Çünkü bilgi zorunlu olarak meydana gelmiş olsaydı teklif ve imtihan ortadan kalkardı. Kimileri de bunun vakıada sözkonusu olmadığını iddia etmiştir. Bu da zayıftır. Çünkü rasûllerin getirdikleri imtihan ve teklif Allah'a ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet etmeleri şeklindedir. Genel olarak bütün rasûller buna davet etmiştir. İnsanlar arasından inkârcı olan kimseleri de ya-

792 Hakim, II, 323.

793 Beyhaki, Şuayb, V, 425, 426; Ebu Nuaym, Delailü'n-Nübuvve, 63-64; Hatib, Tarihu Bağdat, X, 255; İbnu'l-Cevzi, Mevzûât, I, 209-210. Hadisi Şeyhu'l-İslâm uydurma olduğunu zikretmektedir. Nitekim İbnul Kayyim, el-Fevaidul Hadisiyye, 101'de benim kardeşim meşhur Hasan ile birlikte tahkiki yapılmış eserinde nakletmiş bulunmaktadır.

794 İbn Hibban, el-Mecruhîn, I, 135; Ukayli, I, 98-100; İbnul Cevzi, el-Mevzûât, I, 207-208; Ebu Nuaym, Delailü, 315; es-Silefi, et-Tuyuriyât'da, el-İsabe, III, 594'de belirtildiği gibi. Hadis uydurmadır. İbnu'l-Kayyim bunu Fevaidul Hadisiyye adlı eserinde -kardeşim Meşhur Hasan Selman ile birlikte tahkik ettiğim eserinde- 91-96'da; ayrıca s. 96'da Şeyhu'l-İslâm (İbn Teymiyye)'den bu hadisin yalan olduğunu söylediğini de nakletmektedir.

ratıcıya kabule çağırmışlardır. Firavun ve benzerleri gibi. Bununla birlikte o içten içe Allah'ı tanıyan birisi idi. O ancak zalimlik ederek ve üstünlük taslayarak inkâr etmiştir. Yüce Allah'ın: *"Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler."* (Neml, 14) Mûsâ (aleyhisselâm) da ona: *"Andolsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir."* (İsra, 102) demişti.

Rasûllerin sonuncusu insanları iki şehadeti getirmeye çağırarak şöyle buyurmuştur: Ben insanlarla Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şehadet getirinceye kadar savaşmakla emrolundum. Onlar bunu söyledikleri taktirde benden canlarını ve mallarını korurlar. Onun hakkı ile olması hali müstesna."[795]

Sahih hadiste de belirtildiği üzere Muaz'a şöyle demiştir: Şüphe yok ki sen kitap ehli olan bir kavmin yanına gideceksin. Onları kabul etmeleri için kendisine çağıracağın ilk şey Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet getirmek olsun. Eğer onlar sana bu hususta itaat edecek olurlarsa kendilerine Allah'ın üzerlerine bir gün ve bir gecede beş vakit namaz farz kılmış olduğunu bildir. Onlar sana itaat edecek olurlarsa sen de onlara Allah'ın üzerlerine zenginlerinden alınıp fakirlerine geri verilen bir sadakayı/zekatı farz kıldığını bildir."[796]

Bundan dolayı bütün rasûller kavimlerine yüce Allah'ın şu buyruklarında haber verdiğini söylemişlerdir: *"Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra Allah'tan başkasının bilmediği başka kavimlerin haberleri size gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık belgelerle gelmişti de ellerini ağızlarına götürüp..."* (İbrahim, 9) buyruğundan itibaren, *"Artık müminler, yalnız Allah'a tevekkül etmelidir."* (İbrahim, 11) buyruklarda olduğu gibi.

Aynı şekilde bilgilerin sonunda zorunlu bir takım önermelere varması da kaçınılmaz bir şeydir. Bununla birlikte onlara esasen hasıl olmuş bir şeyi tahsil etmeleri emredilmemiştir. Aksine onlara hem bunlar gereğince hem de bunlar aracılığıyla elde edecekleri başka bilgiler gereğince amel etmeleri emredilmiştir.

Aynı şekilde insanların çoğu fıtri olarak sahip bulundukları bilgiden gaflettedirler. İşte onlara fıtratlarında bulunan bilgi/ilim hatırlatılır. Bu hususta ikrarın aslı da budur. İşte bundan dolayı rasûller hatırlatmakla nitelendirilirler. Ayrıca şanı yüce Allah kendi âyetlerini hatırlatan öğüt veren ve basiretleri açan olmakla

795 Buhârî, 25; Müslim, 22.
796 Buhârî, 1458; Müslim, 19.

nitelendirmektedir. Yüce Allah'ın: *"Dönen her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için."* (Kaf, 8) buyruğunda olduğu gibi.

Eğer bir takım bilgilerin ittifakla kesin olduğu kabul edilmekle birlikte bunlar da ya öğüt verip hatırlatmak yahut da istidlalde bulunmak sûretiyle emir ve nehye engel değilse bundan dolayı kimi zaman insanlara öğüt alıp hatırlamaları, kimi zaman da basiretlerini açmaları emredilir, sonra da insanlara bilip tanıklık ettiği şeyleri kabul etmeleri emredilir. Onlar da ona karşı inat etmez, onu inkâr etmezler. Bununla birlikte kafirlerin çoğunluğu bildikleri şeyleri inkâr etmişlerdir.

Bilinen hakkı itiraf, onun öyle olduğuna tanıklık etmek, hak sahibine boyun eğmek ise iman hususunda kaçınılmaz bir şeydir. İblis, Firavun ve başkaları ise şanı yüce Allah'ın bu hususu kitabında zikrettiği gibi inat etmeleri ve büyüklenmeleri sebebi ile kafir olmuşlardır.

Fakat cehmiyye yalnızca kalbin bilmesinin iman olduğunu zannetmekle onlar bunun bir kazanç olarak değerlendirilmesini istemişlerdir. Böylelikle iblis ve Firavun gibi şeriatin kafir olduğunu söylediği kimselerin kalplerinde ikrar adına hiçbir şeyin bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Yine onlar Allah'a ve Rasûlüne düşmanlık etmekle zorlama olmaksızın zahiren Allah'a ve Rasûlüne sövmekle birlikte kulun kalbinde tam bir imanın var olmasının da mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir. İşte bundan dolayı Veki b. el-Cerrah, Ahmed b. Hanbel ve onların dışında bir takım imamlar onların bu kanaatlerini kabul edenlerin kafir olduğunu söylemişlerdir ki bu husus ilgili yerlerinde genişçe açıklanmıştır.][797]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yunus b. Abdulala'dan o Abdullah b. Vehb'den o Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den yüce Allah'ın: *"Sen yüzünü Hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir. Din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (Rûm, 30) buyruğu hakkında şöyle dediği rivâyet edilmiştir:[798] Bu İslâm'dır. Allah Âdem'den onların hepsini yarattığı andan itibaren onlar bunu ikrar ve kabul ederler. Sonra da yüce Allah'ın: *"Hani Kıyamet günü: "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye, Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (buyurmuştu.) Onlar da: "Evet (Rabbimizsin) şahit olduk." demişlerdi."* (Âyet 172) buyruğunu okudu.][799]

797 Câmiu'l-Mesâil, I, 12-17.
798 Taberi, XXI, 40.
799 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 373.

Merhum İbn Teymiyye rafızi İbn Mutahhar el-Hilli'nin kanaatlerini red etmek sadedinde dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Hani Kıyamet günü: "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye, Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (buyurmuştu.) Onlar da: "Evet (Rabbimizsin) şahit olduk." demişlerdi."* (Âyet 172) buyruğu ile ilgili olarak İbn Şireveyh, el-Firdevs adlı eserinde Huzeyfe b. el-Yeman'dan merfu olarak şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Eğer insanlar Ali'ye ne zaman müminlerin emiri adının verildiğini bilmiş olsalardı onun faziletini inkâr etmezlerdi. Ona Âdem daha ruh ile ceset arasında bulunuyorken müminlerin emiri adı verilmiştir. Yüce Allah: *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* buyurdu, melekler: Evet Rabbimizsin dediler. Bunun üzerine şanı yüce Allah da: "Ben sizin Rabbinizim, Muhammed sizin nebinizdir, Ali de sizin emirinizdir." buyurmuştur. Bu ise bu hususta gâyet açıktır.

Buna çeşitli bakımlardan cevap verilebilir:

1. Bu rivâyetin sahih olmadığını söyler ve bu rivâyetin takririni isteriz. Hadis alimleri ittifakla el-Firdevs sahibinin tek başına naklettiği rivâyetin bu hadisin sahih olduğuna delil teşkil etmediğini ifade etmişlerdir. Çünkü İbn Şireveyh ed-Deylemi el-Hezenami bu kitabında çok sayıda sahih, hasen ve uydurma hadis zikretmiştir. Kendisi ilim ehli ve dinine bağlı bir kişi olmakla birlikte ve bizzat kendisi yalancılıkla itham edilmemesinin yanında o diğer insanların kitaplarında bulunan bilgileri aktarmıştır. Kitaplarda ise doğru da yalan da karışık olarak bulunmaktadır. O da bütün hadisler hakkında birçok insanın yaptığı gibi ya senetleri ile zikretmiştir yahut da senetlerini kaydetmeden zikretmiştir.

2. Bu hadis, hadis alimlerinin ittifakı ile yalan ve uydurmadır.

3. Kur'ân-ı Kerim'deki ifadeye göre O: *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar: Evet, dediler."* den ibarettir. Orada ne nebi ne de emir sözkonusu edilmektedir. Yine orada: *"Yahut: Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık... demeyeceksiniz diye."* (Âyet 173) buyurmuş olması bunun sadece tevhid ile alakalı bir misak olduğuna ve bunda nübüvvete dair bir misakın bulunmadığına delildir. Ondan daha alt mertebede bir hususun bulunduğu nerede kaldı?

4. Müsned, Sünen, Muvatta, Tefsir kitapları ve diğerlerinde bu hususta bilinen hadisler de bu kabilden böyle bir şey bulunmamaktadır. Eğer bu asıl mi-

sakta zikredilen bir husus olmuş olsaydı bütün insanlar bunu ihmal etmez ve doğruluğu bilinmeyen aksine yalancı olduğu bilinen bir kimse bunu tek başına zikretmezdi.

5. Sözü edilen misak Âdem'in bütün zürriyetinden alınmıştır. Dolayısıyla (onların mantığına göre) Ali'nin -Nuh'tan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar- bütün nebilerin üzerinde de bir emir olması gerekir. Bu ise delillerin bir hezeyanıdır. Şüphesiz onlar Allah'ın Ali'yi yaratmasından önce ölmüşlerdir. Nasıl onların emiri olabilsin?

Onun nihai manada emirlik yapabileceği kimseler kendi zamanında yaşayan insanlardır. Kendisinden önce yaratılmışlara ve kendisinden sonra yaratılacaklara emirlik yapmasına gelince; bu ne söylediğini akletmeyen ve söylediklerinden de haya edip sıkılmayan kimselerin yalanlarından ibarettir.

Hayret edilecek bir husus ki, şanı yüce Allah'ın haklarında: *"Kendilerine Tevrat yükletildikten sonra onu taşımayanların misali kocaman kitaplar taşıyan eşeğin misali gibidir."* (Cuma. 5) buyurduğu yahudinin aklı başında olanlarının eşeklerinden daha büyük olan bu rafızi eşeğin durumudur. Çünkü avam: Rafızi yahudinin eşeğidir demekte mazurdurlar. Çünkü yahudilerin aklı başında olanları bunun aklen ve şeran imkânsız olduğunu bilirler. Bu ise onların, "tavan altlarından üzerlerine çöktü" deyiminde anlatıldığı gibi bir durumdan söz etmektedir. Bu sebeple ortada ne akıl vardır ne de Kur'ân denilir.

Aynı şekilde Ali'nin Âdem'in soyundan gelenlerin hepsi üzerine emir olması da böyledir. Oysa o Âdem'in vefatından binlerce yıl sonra doğmuştur. Onun zaman ve mertebe itibari ile kendisinden önde bulunan nebilere emir olması da sözkonusu olamaz. Bu ise İbn Arabi et-Tai ve nebilerin Allah'a dair bilgileri hatemül evliyanın kandilinden yararlanıyordu diyen inkârcı benzeri mutasavvıflar türündendirler. Bu hatemül enbiya ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yaklaşık 600 yıl sonra ortaya çıkmıştır. İşte bunların imamete dair bu iddiaları öbürlerinin velâyet hakkındaki iddiaları kabilindendir. Her birisi kendi işini yalan, aşırılık, şirk, bâtıl iddialar, kitaba, sünnete ve ümmetin selefinin icmaına zıt düşmek üzerinde kurup yükseltmektedir.

Diğer taraftan bu kitap taşımak durumunda olan rafızi eşek şöyle der: "Bu bu hususta gâyet açıktır." Peki aklı başında herhangi bir kimseye göre bu bir delil olabilir mi? Yahut da kendisi muhatap alınabilmeyi hak eden bir kimse böyle bir şeyi delil gösterebilir mi? Bu ümmetin hayırlılarının fâsık kabul edilmesi, dalalet içerisinde olduklarının söylenmesi, tekfir edilmeleri ve cahil olduklarının iddia edilmesi hususunda bunun delil gösterilmeye kalkışılması da ayrıca işin cabası.

Eğer bu zalim saldırgan kişi Allah'ın gerçek dostlarının ve yeryüzündekilerin en ileri gelen saygın efendilerinin nebilerden sonra Allah'ın yarattıklarının en hayırlı olanlarının üzerine dini zedeleyecek şekilde ve kafirlerle münafıkları musallat olmasına sebep teşkil edecek bir çok mümini şüphelerle ve bir takım tereddütlerle karşı karşıya bırakacak türden bir saldırganlıkta bulunmamış olsaydı onun sırlarını açığa çıkarmaya, örtülerini parçalamaya hiçbir şekilde ihtiyacımız olmazdı. Onları ve benzerlerini Allah'ın hesaba çekecek olması yeter.][800]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu yüce Allah'ın: *"Hani Kıyamet günü: "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz diye, Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (buyurmuştu.) Onlar da: "Evet (Rabbimizsin) şahit olduk." demişlerdi. Yahut: "Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık. Şimdi (atalarımız olan) o bâtıla saplananların işledikleri yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" demeyesiniz diye."* (Âyet 172-173) buyruğunda sözü edilen ikrar/kabul ve şahitlik budur.

Bu âyet-i kerime ile ilgili olarak iki görüş vardır: İnsanlardan: Bu şahit tutma Âdem'in sulbünden çıkartıldıkları zaman gerçekleşmiştir diyenleri vardır. Nitekim bu husus seleften bir kesimden nakledilmiş bulunmaktadır. Kimileri de bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan merfu bir rivâyet olarak da kaydetmiştir. Bunu böylece Hakim zikretmiş olmakla birlikte merfu olarak rivâyeti zayıftır.[801]

Ebu Davud ve Tirmizi gibi sünenlerde ve İmam Malik'in Muvatta'sında merfu olarak rivâyet edilen ise Ebu Hureyre ile Ömer'in naklettiği bir rivâyet olup buna göre yüce Allah onları (zürriyet olarak) ortaya çıkartmıştır. Fakat bu kitaplarda onların konuştuklarından ve söz söylediklerinden söz edilmiyor.

Fakat Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadiste onun zürriyetini Âdem'e gösterdiği, Ömer'in ve diğerlerinin rivâyet ettiği hadiste de onun: Bunlar cennetliktir. bunlar da cehennemliktir buyurduğu geçmektedir. Bu rivâyette ise kaderin isbatı ve şanı yüce Allah'ın olacak şeyleri olmadan önce bildiği Âdem'in soyundan gelecek bedbaht ve bahtiyarları bildiği de anlaşılmaktadır. İster onun çıkartıp Âdem'in gördükleri onların misalleri/örnekleri olsun ister bizzat kendileri olsun fark yoktur.

800 Minhâcü's-Sünne. VII. 288-292.

801 Bu hadise dair değerlendirme daha önceden geçti.

Onların nutfelerine gelince; sabit ve merfu hadislerin hiçbirisinde sözkonusu edilmediği gibi Kur'ân-ı Kerim de buna delalet etmemektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutmuştu" buyruğu yer almakta ve bu buyrukta bizzat Âdem'in kendisinden değil Âdemoğullarının sırtlarından alışı sözkonusu etmektedir. Onların zürriyetleri ise kendilerinden doğum yolu ile var olacak herkesi kapsar. Çok olsa dahi. Nitekim âyet-i kerimenin devamında: *"Yahut: Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık ... demeyesiniz diye"* buyurmaktadır. Bir başka yerde de: *"Gerçekten Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim'in ve İmrân'ın ailesini seçti âlemlere üstün kıldı. Hepsi birbirinden gelmiş tek bir zürriyetti. Allah hakkıyla işitendir, bilendir."* (Âl-i İmrân. 33-34): *"Ey Nuh ile birlikte taşıdıklarımızın soyundan gelenler!"* (İsra. 3); *"Zekeriyyâ'ya, Yahyâ'ya, İsâ'ya, İlyas'a da (hidâyet verdik). Hepsi salihlerdendi."* (En'am. 85) buyurmaktadır. Buna göre "zürriyet" ismi büyükleri de kapsar. Yüce Allah'ın: *"Onları kendilerine karşı şahit tutup: Ben sizin Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu.) Onlar da: Evet, demişlerdi."* buyruğuna gelince; Kur'ân-ı Kerim'de insanın kendisine karşı şahitliğinden maksat onun yaptığı ikrarıdır. Bu sebeple bir kimse kendi üzerindeki bir hakkı ikrar edecek olursa bu hakkın üzerinde bulunduğuna dair de şahitlik etmiş olur.

Yüce Allah: *"Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Kendinizin yahut ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhine olsa dahi."* (Nisa. 135) buyurmaktadır. İşte bu buyruk kişinin kendi hakkındaki ikrarının kabul edileceğine dair fakihlerin gösterdiği delillerdendir.

Maiz b. Malik ile ilgili hadiste de kendi aleyhine dört defa şahitlik edince -yahut da dört defa ikrarda bulununca- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu recm ettiği belirtilmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Müşriklerin kendi küfürlerine kendileri şahit iken Allah'ın mescitlerini imar hakları yoktur."* (Tevbe. 17) buyruğu da bu kabildendir. Çünkü onlar kafir olan bir şeyi ikrar ediyorlardı. Bu da onların kendi aleyhlerindeki bir şahitliği idi.

Yine yüce Allah: *"Ey cin ve insanlar topluluğu, içinizden size âyetlerimi okuyan, bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar: "Nefislerimize karşı (kendi aleyhimize) şâhidlik ederiz." diyecekler. Halbuki dünya hayatı onları aldattı da kendi aleyhlerine kâfir kimseler olduklarına şahit oldular (olacaklar.)"* (En'am. 130) buyurmaktadır.

O halde onların kendi aleyhlerindeki şahitlikleri onların ikrarıdır ve o halde bu ikrar da onların kendi aleyhlerindeki şahitlikleridir.

Filan kişi şahit oldu ve ben onu şahit tuttum lafzından maksat ise şahitliği yüklenmektir. (Tanık olduğu bir hususa şahit tutmaktır.) Yine bununla şahitliğin edası/yapılması da kastedilir. Birincisine örnek yüce Allah'ın: *"Ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun."* (Talak. 2) buyruğu ikincisi de: *"Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şahitlik eden kimseler olun."* (Maide. 8) buyruğu gibi buyruklardır. Yüce Allah'ın: *"Onları kendilerine şahit tutun."* buyruğu da bu ikinci türdendir. Yoksa bundan maksat onların bir başka zamanda yerine getirecekleri kendileri hakkında bir şahitliği tahammül etmeleri/şahit tutulmaları değildir. Çünkü böyle bir durumda şanı yüce Allah kişiye karşı kendisinden başkasını şahit tutar.

Âdem kıssasında melekleri ona karşı şahit tutması ve yine meleklerin ve organların kendi sahiplerine karşı şahit tutmalarında olduğu gibi. İşte bazı müfessirler bunun böyle olduğunu zannettikleri için buyruktan kasıt onları birbirlerine karşı şahit tuttu demişlerdir.

Fakat bu lafız Kur'ân-ı Kerim'de geldiği yerde onunla kişinin kendisine karşı şahitlik etmesi ile kendi aleyhine karşı şahitliği eda etmesi/şahitlikte bulunması manasıdır. Bu da kendi aleyhine karşı yaptığı bir ikrardır. O halde burada şahitlik etmek bir haber vermektir.

Onların: *"Evet şahit olduk."* sözleri de onların yüce Allah'ın Rabbleri olduğunu ikrar etmeleri demektir. Bir kişi kendisi hakkındaki bir durumu haber verecek olursa o hususta kendisi hakkında şehadette bulunmuş olur. Bundan dolayı âyet-i kerimede: *"Onları kendilerine şahit tutup: Ben sizin Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu.) Onlar da: Evet (Rabbimizsin)"* demişlerdi. Onların "evet" demiş olmaları, sen bizim Rabbimizsin anlamındadır. Bu da onların yüce Allah'ın kendi Rabbleri olduğuna dair bir ikrarlarıdır. İşte onların bu ikrarları kendileri hakkındaki bir şahitliğidir. Yani yüce Allah'ın kendi rububiyetini ikrar etmeleri sûretiyle onları konuşturması ve rububiyetini ikrar etmeleri sûretiyle kendilerine karşı onları şahit tutmasıdır.

Yüce Allah'ın: *"Onları kendilerine şahit tutun."* buyruğu kendisinin Rabbleri olduğuna dair onları kendilerine karşı şahit tutanın o olmasını gerektirir. Bu şekilde şahit tutmak ise babalarının sırtlarından alınmaları ile birlikte olmuştur. Hakkında hiçbir şüphe bulunmayan bilinen ve tanık olunan bu alış ise babaların sulblerinden meninin alınıp annelerin rahimlerine inmesidir. Fakat yüce Al-

lah burada anneleri sözkonusu etmemiştir. Çünkü bundan sonra: *"Yahut: Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık demeyesiniz diye."* buyurmaktadır. Onlar da annelerinin dinine değil atalarının dinine uyan kimselerdi. Nitekim onlar: *"Biz atalarımızı bir ümmet/ bir din üzere bulduk."* (Zuhruf. 22) demişlerdi.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Ya Ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirdi isem de mi dedi."* (Zuhruf. 24) buyurmaktadır. O halde yüce Allah'ın buyruğu şu demektir: Sen onların atalarının sulblerinden alındıkları ve doğdukları zaman fıtrat üzere doğup yaratıcıyı ikrar ve kabul ve kendileri hakkında Allah'ın kendi Rabbleri olduklarına dair şahitlik ederek yaratılmış oldukları zamanı hatırla. İşte bu ikrar kıyamet gününde Allah'ın onlara karşı bir delilidir. O halde yüce Allah burada onları alışını ve bu alışını kendileri hakkında şahit etmesini zikretmektedir. Çünkü yüce Allah her şeyi yaratıp yerli yerince düzenleyen, takdir edip hidâyete iletendir.

Onların alınmaları yaratılmalarını ihtiva ederken şahit tutması ise onların kendilerine bu ikrarda bulunma hidâyeti vermiş olmasını ihtiva eder. Çünkü yüce Allah: "Onları kendilerine karşı şahit tutarak" buyurmaktadır. Yani onları şahit tuttu. Bizler "işhad/şahit tutma" ile şahitliğin yükletilmesinin de kastedildiğini zikretmiş idik. Yüce Allah'ın: *"Aranızdan adaletli iki kişiyi şahit tutun."* (Talak. 2) buyruğunda olduğu gibi. Yani sizler bu şahitliği haklarında şahitlikte bulunulacak bu kimselere karşı yükletin (şahit tutun.)

Burada Allah'ın konuşmalarını sağladığı şey ile onların kendilerine karşı şahit tutulduğunu söylememektedir. Böylelikle bu şahitlikte bulunmaktan başka şahitlikte ifade edilen bir ikrar olurdu. Ama ister onların bazı alimlerin dedikleri gibi birbirlerine karşı şahitliği olsun. İsterse de ikrar ettikleri şey ile kendileri hakkında şahitlik etmek olsun. Herhangi bir fark olmaksızın onların kendileri hakkındaki şahitlikleri bizzat ikrarları demektir.

Bu durumda şehadet/şahitlik etmek ikrarın kendisidir. Yüce Allah'ın: *"Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun."* (Nisa. 135) buyruğunda olduğu gibi. Yine Maiz hakkında: Kendisi aleyhine dört defa şahitlik etti denilmesi de böyledir. O halde onların kendilerine karşı şahit tutulmaları kendileri hakkında şahitlik eden kimseler olmaları demektir. Yani onun rububiyetini ikrar etmeleri anlamındadır. Nitekim ifadelerin devamında: *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu.) Onlar da: Evet (Rabbimizsin) şahit olduk demişlerdi."* buyrulmaktadır. Onların: Evet şahitlik ettik demeleri yüce Allah'ın rububiyetini ikrar

etmeleri ve kendileri hakkında onun Rabbleri olduğunu ve kendilerini yaratanın o olduğunu tanıklık etmeleri demektir. Böylelikle onlar onun kulu olduklarına dair kendileri hakkında şahitlik etmiş oldular.

Nitekim bir kölenin: Bu benim efendimdir diyerek kendisi hakkında efendisinin mülkiyeti altındaki bir köle olduğuna şahitlik etmesi de böyledir. İşte bu, bu şekilde bir şahit tutmanın insanın gereklerinden/ondan ayrılmazlardan olmasını gerektirmektedir. Şanı yüce Allah her bir insanı kendi rububiyetini ikrar eden ve kendisinin bir mahluk olduğuna, kendisinin yaratıcısının da Allah olduğuna şahitlik eden bir şahittir.

Bundan dolayı bütün Âdemoğulları bu ikrarı yapar ve bu hususta kendileri hakkında şahitlik ederler. Bu onlar hakkında zorunlu bir durumdur. Hiçbir yaratılmış bundan ayrı ve uzak değildir. Bu husus onların üzerinde yaratılmış olduğu ve mayalarında bulunan bir husustur. Allah bunu onlar için kesin ve zorunlu bir bilgi olarak takdir buyurmuştur. Hiçkimsenin onu inkâr etmesine imkân yoktur.

Bundan sonra da yüce Allah: *"Demeyesiniz diye"* buyurmaktadır ki böyle bir şey söylemeniz hoş olmadığı için ve bizler: Allah'ın rububiyetini ikrar etmekten ve kendimizin de kulluğunu kabul etmekten gafil kimselerdik dememeniz için demektir. Çünkü onlar böyle bir gerçekten gafil/habersiz değillerdir. Aksine bu onların ayrılmazı, onlar için kesin bilgilerdendir. Kesinlikle hiçbir kimse bu bilgiden ayrı ve uzak değildir. Bazı hallerde kesin ve zorunlu olan bir çok bilgiden bu yönü ile farklıdır. Fakat Âdemoğulları arasından pek çok kimse aritmetik hesap ve bunun dışında bilgilerden habersiz bulunmaktadır. Halbuki bunlar iyice düşünüldüğü taktirde kesin ve zorunlu bilgilerdir. Ama birçok insan da bundan gafil/habersizdir.

Yaratıcının itiraf ve kabul edilmesine gelince; bu da insandan ayrı olmayan kesin bir bilgidir. Herhangi bir kimse bunu bilmeyecek şekilde bundan gafil kalmaz. Aksine bir şekilde bunu bilmiş olması -onun unuttuğu varsayılsa bile- bir zorunluluktur. Bundan dolayı böyle bir şeyin tanıtılmasına "tezkir/hatırlatma" denilir. Çünkü bu kulun unutabilmesi mümkün, kesin, zorunlu, fıtri bilgilerin hatırlatılmasından ibarettir.

Nitekim yüce Allah: *"Allah'ı unutup da bundan dolayı Allah'ın kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın."* (Haşr, 19) buyurmaktadır. Sahih hadiste de: "Allah kafire: Sen beni unuttuğun gibi bugün de ben seni (böylece) unuturum diyecektir."[802]

802 Müslim, IV, 2279.

Daha sonra yüce Allah: *"Yahut: "Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık. Şimdi (atalarımız olan) o bâtıla saplananların işledikleri yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" demeyesiniz diye."* (Âyet 173) buyurmaktadır. Böylelikle onların bu şahit tutmanın çürüttüğü iki türlü delillerinin olduğunu dile getirmektedir.

Onların delillerinden birisi: *"Kıyamet günü bizim bundan haberimiz yoktu demeyesiniz diye."* buyruğunda dile getirilmektedir. Şanı yüce Allah böylelikle bunun fıtri ve kesin bir bilgi olduğunu, her bir insanın bunu bilmesinin kaçınılmaz olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın ta'til (denilen inkârcılığın) çürütülmesi hususunda Allah'ın delilini ve yaratıcının sabit olduğunu kabul etmenin fıtri ve kesin bir bilgi olduğunu ihtiva etmektedir ki bu da ta'til'in sözkonusu olmayacağına dair bir delildir.

İkincisi de: *"Yahut: "Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık."* (Âyet 173) buyruğunda ifade edilmektedir. Birincisi ta'til'in /yaratıcının yokluğunun red edilmesi için bir delil olduğu gibi, bu da şirkin sözkonusu olamayacağının delilidir. Firavun'un ve benzerlerinin küfür ve inkârı ta'til'e, bütün ümmetlerin müşriklerinin ortak koşmaları da şirke örnektir.

Yüce Allah'ın: *"Yahut: "Daha önce sadece atalarımız Allah'a ortak koşmuşlardı. Biz de onlardan sonra gelen bir kuşaktık. Şimdi (atalarımız olan) o bâtıla saplananların işledikleri yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" demeyesiniz diye."* Buyruklarına gelince, bununla şunu söylemek istiyorlar: Onlar bizim müşrik atalarımızdı, sen de bizi bizden başkalarının günahı dolayısı ile mi cezalandıracaksın? Çünkü onların Allah'ın Rabbleri olduğunu bilmedikleri atalarını müşrik olarak bulup kendilerinin de onlardan sonra gelen soylarından gelenler oldukları kabul edilse bile şüphesiz normal bir tabiatın gereği insanın sanatlarda meskenlerde giyeceklerde ve yiyeceklerde bile babasının arkasından gidip onu izlemesidir. Zira onu eğitip besleyen odur. Bundan dolayı anne babası onu yahudi, hristiyan, mecusi ve müşrik yaparlar. Tabii alışkanlığın adetin gereği bu olup onların fıtratlarında ve akıllarında bununla çelişen bir şey bulunmadığından ötürü onlar: Bizler mazuruz. Asıl şirk koşanlar da bizim atalarımızdır. Bizler de sadece onlardan sonra gelen bir zürriyetiz. Alışılagelmiş tabiat gereğince onlara uyduk ve bizim elimizde onların hata içerisinde olduklarını açıkça gösterecek bir şey yoktu (diyebilirler.)

Eğer onların fıtratlarında bir ve tek olarak Allah'ın Rabbleri olduklarına dair şahitlikleri bulunuyor ise onlarla beraber böyle bir şirkin bâtıl olduğunu açıkça gösteren bir bilgi var demektir. Bu da onların kendileri hakkında şahitlik ettikleri tevhiddir. Onlar atalara uymak şeklindeki doğal adeti delil gösterecek olurlarsa elbette bu ataların adetinden de önce mevcut olan önceki fıtri, tabii ve aklî hakikat onlara karşı delil teşkil eder.

Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra anne babası onu yahudi, hristiyan yahut mecusi yapar." İslâm'ı gerektiren fıtrat onların delil diye gösterdikleri eğitimden öncedir. Bu ise onların kendisi vasıtasıyla tevhidi bilebildikleri aklın şirkin bâtıl olması hususunda bir delil olmasını gerektirir. Bunun için ayrıca bir rasûle ihtiyaç yoktur. Çünkü şanı yüce Allah daha önceden geçen bu hususu buna gerek olmaksızın onlara karşı delil göstermiştir.

Bu ise yüce Allah'ın: *"Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz."* (İsra, 15) buyruğu ile çelişmemektedir. Çünkü rasûl de tevhide çağırır. Fakat eğer fıtratta kendisi ile yaratıcının sabit olduğunun bilineceği aklî bir delil yoksa yalnızca risaletin gönderilmesinde onlara karşı delil olacak bir taraf bulunmaz. İşte onların Allah'ın Rabbleri olduğuna dair ikrarlarını ve bunu bildiklerini ihtiva eden bu şahitlik ve şüphesiz bu bilgi ve bu şahitlik Âdemoğullarından ayrılmaz oluşu ile şanı yüce Allah'ın rasûllerinin tasdik edilmesi hususundaki delilini de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kıyamet gününde hiçbir kimsenin: Benim bundan haberim yoktu demesine imkân olmayacaktır. Günah benim değil şirk koşan atamındı diyemeyecektir. Çünkü kendisi de Allah'ın ortağı bulunmayan Rabbi olduğunu bilen birisidir. Dolayısıyla ne Allah'ı tanımamakta (ta'til hususunda) ne şirk koşmakta o mazur görülemeyecektir. Aksine kendisi sebebi ile azabı hak etmesine sebep olan husus bizzat onunla birlikte bulunur.

Diğer taraftan şanı yüce Allah rahmetinin ve ihsanının kemali ile hiçkimseyi kendilerine bir rasûl göndermedikçe azaplandırmaz. İsterse onlar yerilmeyi ve cezalandırmayı hak eden işleri yapan kimseler olsun. Arap müşrikleri ile kendilerine rasûl gönderilen diğerlerinin yerilmenin ve cezalandırılmanın sebebini teşkil eden günah ve çirkin işleri yapan kimseler olmakla birlikte şanı yüce Allah'ın yine de onlara bir rasûl göndermeden kendilerini azaplandırmamış olması gibi.

İnsanların bu hususta üç görüşü vardır. Ehl-i sünnete mensup dört imam mezhebine bağlı İmam Ahmed'in mezhebine mensup alimler ile başkaları arasında farklı kesimlerin söylediği bir görüştür.

Bir kesim şöyle der: Fiiller kendileri sebebi ile iyi ya da kötü olmakla nitelendirilmelerine sebep teşkil edecek sıfatlara sahip değildir. Fiilin iyi ve kötü olmasının anlamı ancak onun yasaklanmış yahut yasaklanmamış olması ile alakalıdır. Bu ise ancak şeriat ile sabit olan ek bir sıfattır. Bu Eşari'nin ve Malik, Şafii ve Ahmed'in mezhebine mensup alimler arasından ona uyanların görüşüdür. Kadı Ebu Ya'la ve ona tabi olanlar gibi. Bunlar şanı yüce Allah'ın hiçbir günah işlememiş kimseyi azaplandırmasını caiz gördükleri için küçük çocukların ve delilerin de azaplandırılmasını caiz görürler.

Bir kesim de şöyle der: Hayır, fiiller güzel ve çirkin sıfatlarına sahiptir. Bu akıl ile de bilinebilir. Ve akıl ile bundan ötürü cezalandırılmayı hak ettiğini söylerler. İsterse bu konuda sem'î delil gelmemiş olsun. Nitekim Mutezile ve onlara muvafakat eden Ebu Hanife mezhebine mensup alimler ile Ebu'l-Hattab ve onun dışındaki başka kimseler gibi.

Bir kesim de şöyle demektedir: Hayır, ameller övülmeyi ve yerilmeyi gerektirecek şekilde güzel ve çirkin niteliklerine sahiptir. Fakat hiçbir kimseyi risalet gelmeden azaplandırmaz. Nitekim yüce Allah'ın: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azaplandırıcılar değiliz."* (İsra, 15); *"Öfkesinden neredeyse çatlayacak gibi olur. İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir gelmedi mi diye sorarlar. Onlar: "Evet, gerçekten bize bir nezir geldi fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz dedik." diye cevap verirler."* (Mülk, 8-9) buyrukları buna delildir. Ayrıca yüce Allah iblise: *"Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım."* (Sâd, 85) buyurmaktadır.

Bu ise bu husustaki görüşlerin en sahih olanıdır. Kitap ve sünnet buna delildir. Şanı yüce Allah kafirlerin çirkin ve yerilen ameller olmalarını gerektirecek şekilde -rasûl kendilerine gelmeden önce- haber vermiş olduğu gibi onlara bir rasûl göndermedikçe de onları azaplandırmayacağını haber vermektedir.

Yüce Allah'ın: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azap ediciler değiliz."* buyruğu ise diğer iki görüş sahiplerine karşı bir delildir. Her ne kadar tahsil ve takdim/güzel ve çirkin görmenin aklî olduğunu kabul etmeyenler bu âyeti kendi muhaliflerine karşı delil göstermekte ise de aslında bu aynı zamanda onlara karşı da bir delildir. Çünkü onlar yüce Allah'ın günahı olmayan ve kendisine bir rasûlün gelmediği kimseleri azaplandırmasının caiz olduğunu gördükleri gibi kendilerine rasûl gelmemiş küçük çocukların da delilerin de azaplandırılmasının caiz olduğunu kabul ederler. Hatta: Onların azap edilmeleri de bir vakıadır demişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim akıl ile de bilinmesi mümkün bir hüsnün ve kubhun/güzelliğin ve çirkinliğin sabit olduğuna, bu fiilin övülen ve yerilen bir fiil olduğunun bilinebileceğine delalet etmekle birlikte aynı zamanda bir rasûl göndermedikçe de kimseyi azaplandırmayacağına da delildir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][803]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O kendi isnadı ile Ebu Cafer er-Razi'den diye bilinen tefsirde er-Rabi' b. Enes'den, o Ebu'l-Aliyye'den, o Ubey b. Ka'b'den yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin, Âdemoğullarının sırtlarından (sulbünden) zürriyetlerini (çıkarıp) almış ... o bâtıla saplananların işledikleri yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" demeyesiniz diye..."* (Âyet 172-173) buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir:

Yüce Allah onların hepsini ruhlar halinde yarattı, sonra onlara sûret verdi, sonra onları konuşturarak: Ben Rabbiniz değil miyim dedi. Onlar, evet, Rabbimizsin, şahit olduk dediler. İşte kıyamet gününde biz bunu bilmiyorduk dememeleri için: Senin bizim Rabbimiz ve ilahımız olduğuna, senden başka bir Rabb, senden başka bir ilah olmadığına şehadet ederiz dediler.

O: Ben sizlere rasûllerimi göndereceğim, üzerinize kitaplarımı indireceğim. Rasûllerimi yalanlamayın, va'dettiklerimi doğrulayın. Şüphesiz ben bana ortak koşup bana iman etmeyenlerden intikam alacağım.

Böylelikle onlardan ahitlerini ve sözlerini aldı. Babaları Âdem'i yükseltti. O onların zenginlerini, fakirlerini, sûreti güzel olanlarını ve daha başkalarını gördü. Bunun üzerine: Rabbim! Kullarının arasında eşitlik sağlasaydın (olmaz mıydı) dedi. O: Ben bana şükredilmesini sevdim buyurdu.

O gün ise nebiler aralarında kandiller gibi idi. Onlardan da risaleti tebliğ edeceklerine dair özel bir misak daha alındı.[804]][805]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup: Ben sizin Rabbiniz değil miyim (buyurmuştu...) bizi helak mı edeceksin? demeyesiniz diye."* (Âyet 172-173) buyruğu ile şanı yüce Allah onların zürriyetlerini çıkardığını ve kendilerine şahit tuttuğunu haber vermektedir. Bundan maksat ise onların: Bâtıla saplananların iş-

803 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 482-494.

804 İbn Cerir, 15363; Abdullah b. Ahmed, Ziyadâtü'l-Müsned, V, 135; Hakim, II, 323; el-Acurri, eş-Şeria, 207. Sahihtir.

805 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 438-439.

ledikleri yüzünden bizi helak mı edeceksin dememeleridir. İşte böylelikle cenabı Allah'ın onları başkalarının günahı ile kendilerini cezalandırmayacağı bilinmiş olmaktadır.][806]

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾

176. "Eğer Biz, dileseydik onu bunlar sebebiyle yükseltirdik. Fakat o, yere mıhlandı ve hevâsına uydu. Artık onun durumu, üstüne varsan da dilini sarkıtıp soluyan, kendi haline bırakırsan da yine dilini uzatıp soluyan bir köpeğin durumuna benzer. İşte âyetlerimizi yalanlayan toplulukların durumu budur. Artık sen kıssayı (onlara) anlat. Belki iyice düşünürler."

Tefsiri:

[Şüphesiz yüce Allah yermek sadedinde insanı köpeğe, eşeğe ve bunlara benzer varlıklara benzetmiştir. Yüce Allah'ın: *"Eğer Biz, dileseydik onu bunlar sebebiyle yükseltirdik. Fakat o, yere mıhlandı ve hevâsına uydu. Artık onun durumu, üstüne varsan da dilini sarkıtıp soluyan, kendi haline bırakırsan da yine dilini uzatıp soluyan bir köpeğin durumuna benzer. İşte âyetlerimizi yalanlayan toplulukların durumu budur. Artık sen kıssayı (onlara) anlat. Belki iyice düşünürler. Âyetlerimizi yalanlayan ve kendilerine zulmetmekte olanların durumu ne kötüdür."* (Âyet 176-177) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Kendilerine Tevrat yükletildikten sonra onu taşımayanların misali kocaman kitaplar taşıyan eşeğe benzer."* (Cuma, 5) buyurmaktadır. Şimdi ona benzemek ancak benzemek kastı olmaksızın yermek maksadıyla sözkonusu edilmiş olduğuna göre ona benzemeyi kasteden kimsenin yerilen bir kişi olması öncelikle sözkonusudur. Fakat eğer şeriatin yerdiği hususun bizzat kendisinde ona benzemiş ise bu sefer iki bakımdan yerilmiş birisi olur. Eğer muayyen olarak yermediği hususta olursa o taktirde muayyen olarak yerilmiş olan hususa düşmeyi gerektiren benzeyişten ötürü yerilmiş olur. Bunu şu husus desteklemektedir:

Dördüncüsü de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahih hadisteki şu buyruğudur: "Yaptığı iyilikten geri dönen kişi kusmuğunda geri dönen kişiye benzer (bununla birlikte) kötü örnek bizim için değildir."[807]

806 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 643-644.
807 Buhârî, 2621; Müslim, 1622.

Bundan dolayı nakledildiğine göre Şafii ve Ahmed bu mesele hakkında birbirleri ile tartışmışlar. Şafii ona: Köpek mükellef değildir deyince Ahmed de Şafii'ye: Kötü örnek de bize değildir diye cevap vermiştir.

Bu delil ise hadisin kendisinde bulunmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu misali ancak köpeğe benzediği taktirde insanın yerilmiş olacağını açıklamak için zikretmiştir. Her ne kadar mükellefiyet bakımından bundan dolayı köpek yerilmiş bir varlık olmasa dahi. İşte bundan dolayı kötü örnek bizim için değildir. Şanı yüce Allah da: *"Durumu/örneği ne kötüdür."* (Âyet 177) buyruğu ile köpeğe benzetmenin kötü bir örnek olduğunu mümin kimsenin de böyle bir kötü örnekten münezzeh olduğunu beyan buyurmuş olmaktadır. Buna göre köpeğin bu kötü hali ona misal verilebiliyorsa o taktirde bu kötü misal oranında o da yerilmiş birisi olur.][808]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Sae: Kötü oldu" fiili "ne kötüdür" anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Âyetlerimizi yalanlayarak ... durumu ne kötüdür."* buyruğunda olduğu gibi. Yani onların örneği pek kötü bir örnektir. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Ne kötü hüküm veriyorlar."* buyruğu hakkında onların verdikleri yargı ne kadar da kötüdür diye açıklamışlardır.][809]

وَلِلّٰهِ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فٖي أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

180. "En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na bunlarla dua edin. O'nun isimlerinde eğriliğe sapanları terkedin. Onlar yapmakta olduklarının cezasını göreceklerdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na bunlarla dua edin. Onun isimlerinde eğriliğe sapanları terk edin. Onlar yapmakta olduklarının cezasını göreceklerdir."* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın en güzel isimleri *"er-Rahman, er-Rahim."* (Fatiha, 3), *"el-Ğafur, er-Rahim."* (Yunus, 107) gibi isimlerdir. Bu sözler onun en güzel isimleridir. Bu isimler dua ederken ve haber cümlesinde anılacak olursa bunlarla o isimlerin müsemması kastedilir. Ama: *"el-Aziz, er-Rahim olana tevekkül et."* (Şuarâ, 217) buyruğunda ise maksat sadece müsemmadır. Yoksa

808 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 257-258.
809 en-Nübuvvat, 227.

maksat sair sözler hakkında yaratıcının sözü yaratılmışların sözü derken kastedilen ve sözlerden ibaret olan isimlere tevekkül etmek değildir.][810]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"En güzel isimler Allah'ındır."* buyurmaktadır. Bundan maksat ise onun bizatihi kendisinin güzel isimlerinin bulunduğunu ifade etmektir. Bunlardan birisi de onun "Allah" adıdır. Nitekim yüce Allah: *"De ki: İster Allah diye (dua edip) çağırın ister Rahman diye çağırın. Hangisi ile çağırırsanız çağırın esasen en güzel isimler O'nundur."* (İsra, 110) buyurmuştur. Buna göre en güzel isimler kendisinin olan kim ise o isimler onun adıdır. Bundan ötürü İmam Ahmed'in ifadeleri arasında bu ismin yüce Allah'ın en güzel isimlerinden olduğu ifadesi yer almaktadır. Bazen o: En güzel isimler yalnız onundur, yani müsemma isimlerden değildir demiştir. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"En güzel isimler Allah'ındır."* buyruğundan maksat bu ismin (Allah adının) en güzel isimlere sahip olduğunu anlatmak değildir. Aksine en güzel isimlerin bu isme sahip olan zata ait olduğunu anlatmaktır.][811]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna göre ona dua edileceği zaman ancak en güzel isimleri anılarak ona dua edilir. Nitekim yüce Allah: *"En güzel isimler Allah'ındır, o halde O'na bunlarla dua edin. Onun isimlerinde eğriliğe sapanları terk edin."* buyurmuştur.][812]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"En güzel isimler Allah'ındır, o halde O'na bunlarla dua edin. Onun isimlerinde eğriliğe sapanları terk edin."* ve: *"Ahirete iman etmeyenlere de şüphesiz pek acıklı bir azap hazırlamış olduğumuzu da."* (İsra, 10); *"Allah odur ki Ondan başka ilâh yoktur. En güzel isimler yalnız Onundur."* (Taha, 8) ve: *"O Allah'tır ki Halik'tir, Bari'dir, Musavvir'dir. En güzel isimler yalnız O'nundur."* (Haşr, 24) buyurmuştur. "el-Hüsna", "el-Hasene"den daha üstün bir anlam ifade eder. Bunun tekili ise ehasindir.

Ayrıca burada üç görüş vardır. Ya: onun isimleri arasında "ahsen: en güzel" olandan başkası yoktur ve ancak böyle bir isim ile ona dua edilir denilecek. Yahut da el-Hüsna'dan olmasa dahi ona verilmesi caiz olan isimler bulunmakla birlikte ona ancak el-Hüsna'dan olan isimlerle dua edilebilir denilecektir. Bunlar bilinen iki görüştür.

810 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 197.
811 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 198.
812 el-Cevâbu's-Sahih, V, 8.

Yahut da şöyle denilecek: Böyle bir şey duada da haber vermek halinde de caizdir. Çünkü yüce Allah'ın: *"En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na bunlarla dua edin. O'nun isimlerinde eğriliğe sapanları terkedin. Onlar yapmakta olduklarının cezasını göreceklerdir."* (Âyet 180) ve: *"İster Allah diye (dua edip) çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın. Esasen en güzel isimler O'nundur , de."* (İsra. 110) buyrukları en güzel isimlerin yalnızca ona ait olduğunu tespit etmekle birlikte onlar ile kendisine dua edilmesini emir buyurmuştur. Bunun zahiri ise bütün güzel isimlerin yalnız ona ait olduğu şeklindedir.

Şöyle de denilebilir: Kafirlerin yaptığı gibi kendisi hakkında nefyedilmesi caiz olmayan. onlarla kendisine dua edilmesini ve o isimler ile kendisi anılmak sûretiyle kendisine dua edilmesini emretmiş olduğu cins olarak "en güzel isimler" müşriklerin ona "er-Rahman" adı ile ona dua etmelerinin yasaklandığı hallerinden farklıdır. Çünkü şöyle denilebilir: Yüce Allah'ın: *"Ona onlarla dua edin."* buyruğu en güzel isimlerle ona dua edilip ondan başkası ile ona dua edilmemesi emrini ihtiva eder. Nitekim yüce Allah: *"Onları babalarına nisbet ederek çağırın."* (Ahzâb. 5) buyurmaktadır. Bu buyrukta da onların babalarından başkalarına nisbet edilerek çağırılmalarına dair bir yasaktır.

Bununla birlikte ona dua etmek ile ona dair haber vermek arasında fark gözetilir. Ona ancak en güzel isimlerle dua edilir. Ona dair haber verilirken ise kötü bir isim ile olmamalıdır. Fakat güzel bir isim ile yahut da kötü olmayan bir isim ile -onun güzel olduğuna dair hüküm verilmese bile- anılabilir. Sabit olanın kastedilmesi halinde şey, zat. mevcut/var ismi gibi. Eğer "zorlu zaman ve hallerde mevcut olan" kastedilecek olursa o taktirde bu esmai hüsnadan olur. Aynı şekilde irade sahibi ve mütekellim isimleri de böyledir. Şâyet irade ve kelam övülen ve yerilen kısımlarına ayrılıyor ise şüphesiz ki bu en güzel isimlerden değildir. el-Hakim, er-Rahim. es-Sadık ve benzer isimler ise böyle değildir. Çünkü bu isimlerin ihtiva ettiği mana ancak övülen şeyler hakkında sözkonusudur.

Nitekim *"Peygamberin çağrısını (ona seslenmeyi) aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi bellemeyin."* (Nûr. 63) buyruğunda belirtildiği üzere Allah'ın Rasûlü hakkında da bu böyledir. Onlara şanı yüce Allah'ın: *"Ey Nebi!"* (Enfâl. 64); *"Ey Rasûl!"* (Maide. 41) buyruklarında olduğu gibi. Ona nasıl hitap ettiyse kendilerine de ona ey Allah'ın Rasûlü, ey Allah'ın nebisi diye seslenmeleri diye. ey Muhammed. ey Ahmed. ey Ebu'l-Kasım dememelerini emir buyurmaktadır. Bununla birlikte onlar ezan ve buna benzer haber bildiren ifadelerde de "eşhedü enne muhammeden rasûlullah" diyorlardı. Nitekim yüce Allah da: *"Muhammed*

Allah'ın Rasûlüdür." (Fetih. 29); *"Benden sonra adı Ahmed olan bir rasûlün geleceğini müjdeleyerek."* (Saf. 6) ve: *"Muhammed adamlarınızdan bir kimsenin babası değildir. Fakat o Allah'ın Rasûlü ve nebilerin sonuncusudur."* (Ahzâb. 40) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah Muhammed'e ancak rasûl. nebi. müzzemmil ve müddessir gibi şerefine dikkat çeken bir vasıf ile hitap buyurmuştur. Diğer nebilere ise isimleri ile hitap etmiştir. Bununla birlikte ona dair haber vermek makamında isminin zikredildiği de olmuştur. Bu durumda şanı yüce Allah Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında hitap halleri arasında fark gözetmiş ve bize de onun hakkında bu iki durum arasında fark gözetmemizi emir buyurmuştur. Esasen emir ulema, meşayih ve başkan yönetici gibi büyük kimselere hitap ettikleri vakit insanların akıllarında yerleşmiş alışageldikleri adet de budur. Onlara ancak güzel bir isim ile hitap eder ve onları çağırırlar. Onlardan herhangi birisi hakkında haber verildiği zaman o bir insandır. o konuşan bir hayvandır. bir cisimdir. o muhdestir. o mahluktur. o merbubdur. o masnudur. o bir kadının oğludur. yemek yer ve içecek içer denilse bile.

Fakat ona dair haber verilmesi halinde onun sözü edilen bütün isim ve sıfatları ile ona seslenilmesi ve hitap edilmesi halinde onlarla çağırılabilir. Her ne kadar yaratılmışların isimlerinde onun eksikliğine. hadis oluşuna delalet eden husus bulunuyor ise de şanı yüce Allah'ın isimlerinde eksikliğe ve hadis oluşa delalet eden bir husus yoktur. Aksine o isimlerde kemale delalet eden en güzel olan vardır ve kendisine dua edilirken zikredilecek olan isimler de bunlardır. Eğer onun hakkında güzel olan yahut güzelliğe aykırı olmayan veyahut da güzel olması icab etmeyen bir isim ile haber verecek olursa ...[813]

Rivâyet ile nakledilmiş isimlere gelince; güzel bir manaya delalet etmeyen hiçbir isim yoktur. Bundan dolayı rivâyet ile nakledilmiş dua ve haber ile nakledilmemiş olan arasında bu farkı ve inceliği iyice düşünmek gerekir. Çünkü rivâyet ile nakledilmemiş olanlar yaratılmışların hâdis olmasının zarureti dolayısı ile söylenmiştir ve böylelikle dua ile haber arasındaki ayırımı ve belirtilen şekilde nakledilerek gelmiş rivâyetlerin arasını ayırmak için yahut da onlara bilmediği hususları bilip öğretmek için söylenir. Buna göre herhangi bir konumda/bağlamda zikredilmiş bulunan her bir isim her yerde zikredilebilir anlamına gelmez. Aksine gerekli ayırımı gözetmek icab eder.][814]

813 Asıl nüshada boşluk
814 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 141-143.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾

184. "Arkadaşlarında (Hz. Peygamberde) hiçbir deliliğin olmadığını düşünmediler mi? O, ancak apaçık bir uyarıcıdır."

Tefsiri:

[Sonra yüce Allah: *"Arkadaşlarında hiçbir deliliğin olmadığını düşünmediler mi?"* buyurmaktadır. Burada (fiildeki) zamir yalanlayıcılara aittir. Çünkü yüce Allah: *"Arkadaşlarında hiçbir deliliğin olmadığını düşünmediler mi?"* buyurmaktadır.][815]

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

187. "Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: "Onun bilgisi Rabbimin yanındadır. Zamanı gelince onu O'ndan başka kimse açığa çıkartamaz. Göklerde ve yerde ağır basmıştır. O size ancak ansızın gelir." Sanki onu biliyormuşsun da onu sana sorarlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir. Fakat insanların çoğu bilmezler."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. De ki: Onun bilgisi Rabbimin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklerde ve yerde ağır basmıştır."* buyurmaktadır. Yani ona dair bilgi göklerdekiler için de yerdekiler için de gizli saklıdır.][816]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aksine yüce Allah: *"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar... Ağır basmıştır."* yani göklerde ve yerde bulunanlara ona dair bilgi ağır basmıştır buyurmaktadır. Yine yüce Allah Mûsâ (aleyhisselâm)'a: *"Muhakkak kıyamet saati*

815 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 9.

816 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 79; el-Cevâbu's-Sahîh. I. 441.

gelecektir. Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye vaktini gizli tutarım." (Taha, 15) buyurmaktadır. İbn Abbas ve başkaları: Neredeyse onu kendimden dahi gizleyeceğim. Nasıl başkasına onu bildiririm ki diye açıklamışlardır.[817]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[818] Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği ve Müslim'de de Ömer (radıyallâhu anh)'dan gelen bir hadis olarak yer alan hadise göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Kıyamet ne zaman kopacak diye sorulunca O: "Kendisine ona dair soru sorulan kişi sorandan daha iyi bunu bilen birisi değildir." diye cevap vererek kıyameti buna dair soru sorandan daha iyi bilmediğini haber vermektedir. Bunu soran kişi ise bedevi birisinin sûretinde gelmişti. Onun Cebrail olduğunu ancak gittikten sonra bilmişti. Sorusuna cevap verdiği zaman onu ancak bir bedevi diye zannediyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisi hakkında kıyametin ne zaman kopacağını bir bedeviden bile daha iyi bilemediğini ifade ettiğine göre kıyametin kopacağı zamanı bildiğini ondan başka birisinin iddia etmesi nasıl sözkonusu olabilir? Bununla birlikte kitap ve sünnet kıyametin alametleri demek olan şartlarını haber vermiş bulunmaktadır. Bunlar ise pek çok olup bazıları önceden meydana gelmiş, bir kısmı ise henüz çıkmamıştır.][819]

قُلْ لَآ أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ
لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوٓءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

188. "De ki: "Ben kendim için -Allah'ın (benim hakkımda) dilediğinden başka - ne bir fayda sağlayabilirim, ne de bir zarar. Eğer gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapardım ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben ancak bir uyarıcı ve iman eden bir topluluğu müjdeleyenim."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: "Ben kendim için -Allah'ın (benim hakkımda) dilediğinden başka - ne bir fayda sağlayabilirim, ne de bir zarar. Eğer gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapardım ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben ancak bir uyarıcı ve iman eden bir topluluğu müjdeleyenim."* (Âyet 188) buyurmaktadır. Buradaki *"Allah'ın dilediğinden başka"* buyruğu hakkında iki görüş vardır.

817 Bu rivâyetleri İbn Cerir, XVI, 149-150'de zikretmektedir.
818 İkisi tarafından ittifakla rivâyet edilmiş imana dair hadiste.
819 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 341-342.

Bunun muttasıl bir istisna olup onun Allah'ın kendisine verdiği imkân kadarına sahip olduğu söylendiği gibi munkatı bir istisna olduğu yaratılmışın hiçbir durumda kendisine bir fayda ve bir zarar sahibi olma imkânının bulunmadığı da söylenmiştir. Bu durumda yüce Allah'ın: *"Allah'ın dilediğinden başka"* buyruğu munkatı bir istisnadır. Yani bu kabilden Allah'ın dilediği şey olur.][820]

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾

194. "Allah'ı bırakıp da taptıklarınız (o putlar) şüphesiz sizin gibi kullardır. Şâyet (iddianızda) doğru iseniz haydi onları (duâ edip) çağırın da size karşılık versinler."

Tefsiri:

[Bazen "abd: kul" lafzı bütün yaratılmışlar hakkında kullanılır. Yüce Allah'ın: *"Allah'ı bırakıp da taptıklarınız (o putlar) şüphesiz sizin gibi kullardır."* buyruğu ile: *"O kafirler beni bırakıp kullarımı veliler edineceklerini mi sandılar?"* (Kehf. 102) buyruklarında olduğu gibi. Bunun hakkında şöyle denilebilir: Bundan maksat melekler ve nebilerdir. Çünkü yüce Allah zaten bunların veli edinilmesini yasaklamış bulunmaktadır. O halde onlardan başkalarının veli edinilmesinin yasak olması öncelikle sözkonusudur. Nitekim yüce Allah: *"Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahman'ın huzuruna ancak kul olarak gelecektir."* (Meryem. 93) buyurmaktadır.][821]

إِنَّ وَلِيِّيَ اللهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

196. "Benim velim o Kitabı indiren Allah'tır ve O, salihleri veli edinir."

Tefsiri:

[*"Benim velim o kitabı indiren Allah'tır ve O, salihleri veli edinir."* İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Onlar Allah'a hiçbir varlığı denk tutmadığı için Allah da onları veli edinir, onlara yardım eder. Onlara düşmanlık edenlerin düşmanlıkları onlara zarar vermez.][822]

820 er-Raddu Ala'l Ahnai. 135.
821 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 44.
822 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 429.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

199. "Sen af yolunu tut. Urf ile emret, cahillerden de yüz çevir."

Tefsiri:

[Yüce Allah nebisine: *"Sen af yolunu tut, urf ile emret, cahillerden de yüz çevir."* buyruğu ile ona insanlara karşı huy ve tutumlarında af yolunu tutmayı emir buyurmaktadır. Af ise bu hususta kabul gören şeydir. İbnu'z-Zübeyr dedi ki: Yüce Allah nebisine insanlara karşı davranışlarında affetmeyi ahlak edinmesini emir buyurmuştur. Bu da yüce Allah'ın: *"Sana neyi infak edeceklerini sorarlar. De ki: Afvi."* (Bakara. 219) buyruğu gibidir. Mallarından afvi/arta kalanı infak edin" demektir. İşte bu da affetmek türündendir. Ayrıca iyiliği emretmesini, cahillerden de yüz çevirmesini emir buyurmuştur. Bu âyet-i kerimede güzel ve üstün ahlakın temel noktaları yer almaktadır. Çünkü insanın diğer insanlara karşı ilişkilerinde ya ona karşı sevmediği yahut hoşlanmadığı işleri yaparlar. Bu durumda ona onlardan sevdiği ve onların müsamaha edebildikleri şeyleri almasını, onlardan daha fazlasını istememesini emir buyurmaktadır. Eğer ona hoşlanmadığı bir şey yapacak olurlarsa onlardan yüz çevirir. Kendisi ise onlara iyiliği emreder. Bu oldukça geniş bir konudur.][823]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mal ve menfaat ile insanlara iyilikte bulunup onların eziyetlerine katlanmak -övülmeye değer cömertlik gibidir. Nitekim şanı yüce Allah: *"Sen af yolunu tut, urf/maruf ile emret, cahillerden de yüz çevir."* buyruğunda bunları bir arada sözkonusu etmiştir. Çünkü onun onlarla ilişkilerinde af yolunu tutmayı ahlak edinmesi onların eziyetlerine de katlanması demektir. Bu da iki türlü olur. Ya senin onlar üzerindeki hakkını almamakla olur. Bu durumda af yolunu tutman halinde onların yerine getirmedikleri hakkını istemezsin. Ayrıca senin sınırlarını aşıp haksızlık ettikleri hususlarda da bu işi yapmamalarını söylemezsin.][824]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî'nin rivâyetine göre[825] İbn Abbas şöyle demiştir: "Uyeyne b. Hasm kardeşinin oğlu olan el-Hurr b. Kays'ın yanına gelmişti. el-Hurr ise Ömer'in yakın tuttuğu kimselerden idi. Esasen kurra/Kur'ân'ı okuyup bilenler Ömer'in

823 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXX. 370-371.
824 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 71.
825 Buhârî. 4642.

meclislerinde oturup kalkan kimselerdi. Yaşlı yahut genç olsunlar fark etmezdi. Bundan dolayı Uyeyne yeğenine şöyle dedi: Kardeşimin oğlu! Bu emir nezdinde sen hatırı sayılır bir kimsesin. Bu sebeple onun huzuruna çıkabilmem için ondan izin iste dedi. Bunun üzerine Hurr da Uyeyne için izin istedi. Ömer de huzuruna girmesi için izin verdi. Onun yanına girince Uyeyne: Demek öyle ey Hattab'ın oğlu! Allah'a yemin olsun sen bize ne fazla bir şeyler veriyorsun ne de aramızda adaletle hükmediyorsun dedi.

Ömer öyle bir öfkelendi ki onun canını dahi yakmak istedi. Bunun üzerine ona el-Hurr: Ey müminlerin emiri! Şüphesiz yüce Allah nebisine: *"Sen af yolunu tut. Urf/maruf ile emret, cahillerden de yüz çevir."* buyurdu. Şüphesiz bu da cahillerden birisidir. Allah'a yemin ederim bu âyeti ona okuyup bitirince Ömer bu âyeti aşıp daha ileriye gitmedi. Esasen Ömer Allah'ın kitabının sınırlarında çok sağlam duran birisi idi.][826]

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾

201. "Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese geldiğinde iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar görüp bilmişler bile."

Tefsiri:

[*"Muttakiler: takva sahipleri"* şanı yüce Allah'ın: *"Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese geldiğinde iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar görüp bilmişler bile."* (Âyet 201) buyruğu ile nitelendirdiği gibidirler. Onların kalplerine şeytandan herhangi bir vesvese geldiğinde derhal iyice düşünüp öğüt alırlar ve hemen basiretleriyle durumu iyice görürler. Said b. Cübeyr dedi ki: Burada sözü edilen kişi (ye misal) kızıp köpüren bir adamın Allah'ı hatırlaması üzerine derhal öfkesini bastırması, yutması halidir. Leys Mücahid'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir. Burada sözü edilen kişi (ye misal) bir günah işlemeyi kararlaştırmışken Allah'ı hatırlar ve onu işlemekten vazgeçer.

Şehvet ve öfke kötülüklerin başlangıç noktasıdır. Kişi durumu basireti ile görünce bundan vazgeçer.

Daha sonra yüce Allah: *"Kardeşleri ise onları sapıklığa sürükler, sonra da ellerini yakalarından çekmezler."* buyurmaktadır. Yani şeytanlar kendi kardeş-

826 Minhâcü's-Sünne. VI. 35-36.

lerini azgınlık içerisinde devam ettirir giderler ve bundan da hiç geri kalmazlar. İbn Abbas dedi ki: Ne insanlar kötülük işlemekten geri kalırlar ne de şeytanlar onlardan vazgeçerek yakalarını bırakırlar.[827] O basireti ile görmediği taktirde kalbi azgınlıkta kalır. Şeytan da o azgınlığında onun sürüklenmesini sürdürür. Eğer kalbindeki tasdik yalanlamıyor ise o nur ve basiretle görmek o haşyet ve korku bu durumda kalbinden çıkıp gider. Bu da şuna benzer: İnsan gözlerini kapatınca hiçbir şey görmez. İsterse kör olmasın. İşte kalp de günahların kiri onu örtüp kaplayınca hakkı göremez. İsterse kafirin kör olduğu gibi kör olmasın.][828]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese geldiğinde iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar görüp bilmişler bile."* (Âyet 201) buyurmaktadır. Buna göre takva sahiplerine kalplerine gelen bu şeytani vesveseler ile karşı karşıya kaldıkları vakit bundan önce bildikleri şeyi hemen hatırlarlar. Böylelikle o şeytani vesvese zail olur ve daha önce bilmiş oldukları hakkı görürler. Fakat bu şeytani vesvese onu görmelerine engel olmaya çalışır.

Şanı yüce Allah da: *"Kardeşleri ise onları sapıklığa sürükler. Onlar da ellerini yakalarından çekmezler."* buyurmaktadır. Buna göre şeytanlar kardeşlerinin azgınlıkları içerisinde sürüp gitmelerini, bu hallerini sürdürmelerini isterler. *"Sonra da ellerini yakalarından çekmezler."* Şeytanlar onlara destek verip yardımlarına koşmaktan geri durmazlar, insanlar da hadlerini aşmaktan geri kalmazlar. Bununla birlikte kendilerince bilinen fıtratlarında yerleşmiş bulunan bu azgınlığı görmezler, aksine (bu haldeyken) onu unuturlar.][829]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese geldiğinde iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar görüp bilmişler bile."* (Âyet 201) Şeytandan kalbi örten vesvese bazen latif/ince hissedilmesi zor, bazen kesif/yoğun olabilir. Ancak bu vesvese kalbin hakkı görmesine engel olan bir perdedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz kul bir günah işlediği taktirde kalbine siyah bir leke konulur. Tevbe eder vazgeçer ve mağfiret dilerse kalbi cilalanır. Eğer (günahını) artırırsa o siyah karartı da artırılır. Ve sonunda kalbinin üstünü tamamen kapatır. İşte yüce Allah'ın: *"Hayır! Aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."*

827 İbn Cerir, 15564.
828 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 31-32.
829 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 347-348.

(Mutaffifin, 14) buyruğunda sözü edilen "erran: kalbin örtülmesi" budur."[830] Fakat şeytanın (burada sözü edilen) vesvesesi (tayf) günahların kalbi kaplamasından başka bir şeydir. Bu işlenen günahın bir cezasıdır. Gayn ise bundan daha latiftir. Sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda dile getirildiği gibi: "Şüphesiz benim kalbimin üzerine gayn gelir ve ben muhakkak bir günde Allah'tan yetmiş defa mağfiret dilerim."[831] Buna göre şeytan insan nefsine şerri bırakır. Melek de hayır bırakır. Sahih'te de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Aranızda üzerinde meleklerden bir arkadaşının cinlerden de bir arkadaşının vekil bırakılmadığı hiçbir kimse yoktur. Ashab: Senin de mi ey Allah'ın Rasûlü deyince O: Evet, benim de (şeytanım var.) Ancak Allah ona karşı bana yardım etti. Böylelikle o bana itaatkâr oldu." Bir rivâyette de: "Bu sebeple bana hayırdan başka bir şey emretmez." buyurmaktadır ki o bana teslimiyet gösterip boyun eğdi demektir.[832] İbn Uyeyne buradaki (feesleme: itaatkâr oldu) lafzını (feesleme olarak değil de) ötreli olarak "feeslemu: ben de böylelikle onun şerrinden kurtulurum." diye rivâyet eder ve şöyle derdi: Şeytan kesinlikle İslâm'a girmez (itaate teslim olmaz.) Fakat öbür rivâyetteki "Bana hayırdan başka bir şey emretmiyor." ifadesi onun artık peygamber Efendimize şer emretmeyecek duruma geldiğine delildir. Onun itaati/islâmı da budur. Bununla birlikte bu ifade onun Allah'a imanını belirten bir ifade değil boyun eğip itaatle alçaldığına dair kinayeli bir tabirdir. Tıpkı bir kimsenin zahiri düşmanını mağlub edip esir alması gibi. Yenik düşen düşman da kendisini yenen bu kişiye yaptığı şer telkinlerinin onun tarafından bilindiğini ve bu telkinlerini kabul etmeyip aksine bundan dolayı onu cezalandıracağını bilir. İşte bundan dolayı onun emrini kabul edip ona itaat etmesi neticesinde onun karşısındaki alçalışı ve acizliğinden ötürü -iyiliğinden ve dindarlığından da olmamak üzere- ona hayır olandan başkasını göstermez. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ancak Allah ona karşı bana yardım etti. Bu sebeple o bana hayırdan başka bir şey emretmez." buyurdu. İbn Mesud da şöyle demiştir: "Şüphesiz meleğin insana bir telkini vardır. Şeytanın da bir telkini vardır. Meleğin telkini hayırlı şeyleri vadetmektir, hakkı tasdik etmektir. Şeytanın telkini ise şer ile korkutmaktır ve hakkı yalanlamaktır."][833]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

---

830 İbn Mace, 42-44; Ahmed, II, 297. Hasen bir hadistir.
831 Müslim, 2702.
832 Müslim, 2814.
833 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 522-524.

[Yüce Allah: *"Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese geldiğinde iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar görüp bilmişler bile. Kardeşleri ise onları sapıklığa sürükler, sonra da ellerini yakalarından çekmezler."* (Âyet 201-202) buyurmaktadır. Buna göre şeytanın kendisini azgınlık içerisinde bırakıp durduğu bu halinde herhangi bir öğüdü hatırlamayıp hiçbir şeyi hakkı göremediği durumda bulunan bir kişi nasıl takva sahibi olanlardan olabilir?][834]

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى إِلَيَّ مِنْ
رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

203. "Onlara bir âyet getirmezsen: "Kendin onu uyduruverseydin ya!" derler. De ki: "Ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu Rabbinizden gelen gözleri açan belgelerdir. İman eden bir topluluk için hidâyet ve rahmettir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kitabının bir kaç yerinde rahmetin Kur'ân ile hâsıl olduğunu zikretmektedir. Yüce Allah'ın: *"Kur'ân'dan müminler için bir şifa ve bir rahmet olanı kısım kısım indiririz."* (İsra, 82); *"Bu Rabbinizden gelen gözleri açan belgelerdir. İman eden bir topluluk için hidâyet ve rahmettir."* (Âyet 203); *"Biz sana bu kitabı her şeyi açıklayan bir hidâyet, bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olmak üzere kısım kısım indirdik."* (Nahl, 89) buyruklarında olduğu gibi.][835]

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

204. "Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyruğu hakkında insanlar namaz hakkında indiğini ve bu nastan namazda Kur'ân okumanın kastedildiğini ittifakla dile getirmişlerdir.][836]

[Çünkü yüce Allah: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyurmuştur. Buna göre imam Kur'ân okuduğu va-

834 Minhâcü's-Sünne, V. 291.
835 el-İstikâme, I, 396.
836 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 20.

kit (imama uyan kişi) onu dinlemelidir. O sustuğu taktirde Kur'ân okusun. Çünkü Kur'ân okumak beraberinde dinlemenin bulunmadığı susmaktan hayırlıdır. Ayrıca Kur'ân okuyan kimseye her bir karşılığında on hasene yazılır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi.[837] O halde herhangi bir fayda elde etmeksizin bu fırsatı kaçırmamak lazım. Aksine kişi ya Kur'ân dinleyen birisi olmalıdır ya da okuyan. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][838]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyurmaktadır. Seleften yaygın bir şekilde rivâyet edildiği üzere bu âyet-i kerime namazda Kur'ân okumak hakkında inmiştir. Bazıları da hutbe hakkında olduğunu söylemişlerdir. Ahmed b. Hanbel ise onun bu husus hakkında indiğinin üzerinde icma olduğunu zikrettiği gibi imamın açıktan okuması halinde cemaate uyan kimsenin Kur'ân okumasının vacip olmadığı üzerinde icma bulunduğunu da zikretmiştir.

Sonra şöyle der: Yüce Allah'ın: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyruğu umumi bir lafızdır. Ya kıraat namaz hakkında özel olarak tahsis edilecektir ya namaz dışındaki kıraat hakkında yahut her iki hali de genel olarak kapsayacaktır. İkincisi kesin olarak bâtıldır. Çünkü müslümanlardan hiçbir kimse namaz dışında Kur'ân okumanın vacip olduğunu fakat namazda vacip olmadığını söylememiştir. Çünkü Kur'ân dinleyen bir kimsenin uyduğu ve uyması icab ettiği imamın kıraatini dinlemesinin âyetin kapsamına girmesi namazın dışında Kur'ân okuyanın kıraatini dinlemesinden öncelikle sözkonusu olur. Ya özellik sebebi ile yahut da genel delalet sebebi ile bu böyledir. Her iki durumda da âyet-i kerime imama uyan kimsenin imamın kıraatini dinlemesinin emredildiğine delalet etmektedir. Bu emir ister vaciplik ifade etsin isterse de müstehaplık. Farketmez. Her iki durumda da maksat hasıl olur.

Çünkü anlatılmak istenen dinlemenin okumaktan daha yerinde olduğudur. Durum ne olursa olsun âyet-i kerimenin delaleti bakımından bu husus gâyet açıktır. Karşı kanaati savunan kişi de Fatiha'nın dışında kıraatin dinlenmesinin emrolunmuş olduğunu kabul etmektedir. Âyet-i kerime ise Kur'ân okunduğu taktirde dinlemeyi emretmiştir. Fatiha da Ummu'l-Kur'ân/Kur'ân'ın Anası'dır. Her namazda okunması zorunlu olan sûre de odur ve Fatiha Kur'ân sûrelerinin en faziletlisidir. Tevrat'da, İncil'de, Zebur'da ve hatta Kur'ân'da benzeri indiril-

837 Kaynakları Bakara Sûresi'nin baş taraflarında gösterildi.
838 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 330.

memiş bir sûredir. Dolayısıyla âyet-i kerimede onun dışındaki Kur'ân'a -âyetteki lafzın mutlak ve umumi olması ile birlikte- dinlenilmesinin kastedilmiş olması imkânsızdır. Bununla beraber ayrıca Fatiha'nın okunması daha çok ve daha meşhurdur ve o başka sûrelerden de daha faziletlidir. Buna göre yüce Allah'ın: *"Kur'ân okunduğu zaman"* buyruğu onun dışındaki buyrukları kapsadığı gibi onu da kapsar. Fatiha'yı kapsaması ise hem lafız itibari ile hem mana itibari ile daha açıktır. Onu dinlemeyip onu okuma cihetini tercih eden bir kimse aslında onu okumanın onu dinlemekten daha faziletli olduğunu kabul ettiği için buna yönelir. Bu ise nassa ve icmaa aykırı bir yanlışlıktır. Çünkü kitap da sünnette imama uyan kimseye Kur'ân okumayıp dinlemeyi emretmektedir. Ümmet de Fatiha'nın dışındaki Kur'ân kıraatini dinlemenin kendisinin Fatiha'dan fazlasını okumasından daha faziletli olduğu üzerinde ittifak etmiş bulunmaktadır.][839]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bir kimse yoldan geçerken Kur'ân'ı dinlemeden işitecek olursa bundan dolayı ecir almaz. O ancak maksatlı bir şekilde Kur'ân'ı dinlemekten dolayı ecir alır. Nitekim yüce Allah: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) ve Mûsâ (aleyhisselâm)'a hitaben de: *"Şimdi sana vahyolunanı dinle"* (Taha, 13) buyurmuştur.][840]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ahmed b. Hanbel yüce Allah'ın: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyruğu hakkında dedi ki: İnsanlar bunun namaz hakkında indiği hususu hakkında icma etmişlerdir. Hutbe hakkında inmiş olduğu söylenmiş olmakla birlikte doğrusu âyet-i kerimenin hepsi hakkında inmiş olduğudur. Ayrıca Ebu'l-Abbas'ın ifadelerinin zahirinden âyet-i kerimenin Kur'ân'ı dinlemeye delalet etmektedir. Hutbe esnasında kıraatin vacip oluşuna delalet ettiğini de açıkça ifade etmiştir.][841]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların delilleri yüce Allah'ın: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyruğudur. Çünkü dinleme emrini mutlak olarak vermiştir. Kendisi dinlemekle birlikte okuyan bir kimse ise "dinlemiş" olmaz.][842]

839 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 269-270.
840 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 213.
841 el-Fetava, IV, 47-48.
842 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 312.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah: *"Onu dinleyin ve susun."* buyurmuştur. O açıktan okunan Kur'ân'ı dinler. Bununla birlikte yüce Allah'ın: *"Onu dinleyin."* buyruğunu alıp şöyle deriz: Sustuğu zamanlarda imamın arkasında Kur'ân okur.][843]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyurmak sûretiyle Kur'ân'ı dinlemenin rahmete sebep olduğunu zikretmektedir.][844]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cumhurun görüşü sahih olan görüştür. Çünkü yüce Allah: *"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız."* (Âyet 204) buyurmaktadır. Ahmed dedi ki: Bu âyetin namaz hakkında indiği üzerinde insanlar icma etmişlerdir.

Sahih'te Ebu Mûsâ el-Eşari'nin rivâyet ettiği hadiste sabit olduğuna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İmam ancak kendisine uyulsun diye imam olmuştur. Bu sebeple o Allahuekber dediği zaman siz de tekbir alın. O Kur'ân okuduğu vakit susup dinleyin. Tekbir alıp rükûa vardığı taktirde siz de tekbir alıp rükûa varın. Şüphesiz imam sizden önce rükûa eğilir ve sizden önce kalkar. İşte bu ötekinin yerini tutar."[845] diye hadis devam eder.

Bu lafız yine Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği hadiste de kaydedilmektedir. Müslim de bunun sabit olduğunu zikretmektedir. Bu durumda Allah da rasûlü de Kur'ân okunması halinde imamı dinlemeyi emretmiş olmaktadır.Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunu imama uymanın kapsamı içerisinde değerlendirmiştir. Buna göre imamı dinlemeyip susmayan bir kimse imama uymuş olmaz. Bilindiği üzere imam kendisine uyan kimselerden ötürü açıktan okur. Bundan dolayı da ona uyan kişi imamın duasına (Fatiha'dan sonra) amin der. Şâyet onun Kur'ân okumasını dinlemeyecek olursa imamın açıktan okuması boşa gider. İmama uyma maslahatı ise tek başına namaz kılan kimseye verilmiş olan emirlere uyma maslahatından önce gelir. Nitekim bir kişi imama vitir namazında yetişecek olursa onun yaptığını yapar. Vitrin akabinde teşehhüd eder ve onun secde etmekte olduğunu görmüşse tekbirden sonra o da secdeye varır.

843 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 295.
844 el-İstikâme. I. 396.
845 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bütün bunlar imama tabi olmaktan dolayıdır. Nasıl olur da onun Kur'ân okumasını dinlemez. Halbuki onu dinlemek ile birlikte Kur'ân okuma maslahatını/faydasını elde etmiş olur. Şüphesiz dinleyenin de Kur'ân okuyan gibi ecir alması sözkonusudur.][846]

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

205. "Rabbini içinden yalvararak ve (azabından) korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an ve gâfillerden olma."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Rabbini içinden yalvararak ve korkarak ... an."* buyurmak sûretiyle nebisine (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu içinde anmasını emir buyurmaktadır. Mücahid[847] ve İbn Cüreyc[848] dedi ki: Şanı yüce Allah'ı sesi yükseltmeden feryad edip bağırmadan yalvarıp yakarmakla boyun eğmekle kalplerde onu anmakla emrolundular. Şanı yüce Allah'ın zikredilmesini emrettiği âyet-i kerimede *"Rabbini ... an."* buyurduğu üzerinde iyice düşünelim. Dua âyetinde de: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."* (Araf, 55) buyurarak her ikisinde de bir arada tazarruu (yalvarıp yakarmayı) zikretmektedir. O ise zilletini ve miskinliğini, kırıklığını ortaya koymaktır. Bu hal ise zikrin ve duanın ruhudur.][849]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Rabbini içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an."* buyurmak sûretiyle Allah'ı içinde zikretmesini emir buyurmaktadır. Burada: Bu onu dilinin katılımı olmadan kalbinde zikretmektir denilebilir. Çünkü bundan sonra: *"Yüksek olmayan bir sesle"* buyurmaktadır. Daha sahih olmak üzere şöyle de denilebilir: Aksine Allah'ı içinde kalbi ile birlikte dili ile zikreder. Yüce Allah'ın: *"Yüksek olmayan bir sesle"* buyruğu onun: *"Namazında sesini ne pek yükselt ne de pek kıs. İkisi ortası bir yol tut."* (İsra, 110) buyruğu gibidir.

Sahih'teki rivâyete göre Âişe (radıyallâhu anhâ): Âyet-i kerime dua hakkında inmiştir. Yine Sahih'teki rivâyete göre İbn Abbas dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve

846 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 295-296.
847 Taberi, 15620.
848 Taberi, 15622.
849 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 19-20.

sellem) yüksek sesle Kur'ân okurdu. Müşrikler de onu işitince Kur'ân'a ve onu indirene üzerine indirildiği kimseye sövüp sayıyorlardı. Bu sebeple yüce Allah da müşrikler Kur'ân'ı işitip ona sövmesinler diye Kur'ân'ı yüksek sesle de okuma onu işitmeyecekleri şekilde ashabından onu pek kısık sesle de okuma buyurdu.[850]

Böylelikle yüce Allah ona hem sesini yükseltmesini hem de yalnızca içinde onu zikretmesi demek olan gizli okumasını yasakladı. Yasak kılınan yüksek sesle okuma ise yüce Allah'ın: "*Yüksek olmayan bir ses*" buyruğunda sözü edilen şekilde sesi yükseltmektir. Çünkü cehr: sesi yükseltmek ileri derecede açığa vurmak demektir. Mesela sesi pek yüksek kişiyi nitelemek için "cehuriyussavt" ve "cehîr" denilir. İşte Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın dua hakkındaki açıklaması da böyledir. Çünkü dua yüce Allah'ın buyurduğu gibi: "*Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin.*" (Araf, 55) ve: "*Hani o Rabbine gizlice niyaz edip yalvarmıştı.*" (Meryem, 3) buyurmaktadır. Sesi gizlemek (ihva) ise bazen yakında birisinin işiteceği bir sesle olur. Buna münacât denilir. Cehr ise mutlak olarak nida etmek, seslenmek gibidir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı yüksek sesle tekbir getirmeleri üzerine söylediği şu sözleri andırır: "Ey insanlar! Kendinize acıyınız. Siz ne sağır ne de gaib birisine dua ediyorsunuz. Sizler ancak her şeyi işiten ve pek yakın birisine dua ediyorsunuz. Gerçek şu ki kendisine dua ettiğiniz o zat sizden herhangi birisine devesinin boynundan daha yakındır."

Yine yüce Allah'ın: "*Rabbini içinden ... an.*" buyruğunun bir benzeri de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Rabbinden naklettiği şu rivâyetteki ifadeleri gibidir: "Beni kendi içinde zikreden kimseyi ben de kendi nefsimde zikrederim, beni bir topluluk içerisinde anan bir kimseyi ben ondan daha hayırlı bir topluluk içerisinde anarım."

Bunun kapsamına ise kendi içinde dil ile onu anmak da girer. Çünkü o bunu topluluk arasında anmanın bir diğer kısmı olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu yüce Allah'ın: "*Yüksek olmayan bir sesle*" buyruğunun bir benzeridir. Buna delil de yüce Allah'ın: "*Sabah akşam*" buyurmuş olmasıdır. Bilindiği gibi sabah akşam Allah'ın meşru olarak zikredilmesi namazın içinde ve dışında sözkonusudur. Ve bu da kalp ile birlikte dil ile olur. Bu da sabah ve ikindi namazları ile her iki namaz akabinde meşru olan zikir ile günün iki ucunda sabah ve akşam meşru olan gece ve gündüz amelleri arasında rivâyet edilmiş bulunan ve öğretip yaptığı zikirler ve dualar gibidir.

850 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bunun kapsamına yalnızca kalp ile Allah'ın anılması da girebilir. Fakat kişinin içinde zikretmesi tam olan ve olmayan kısımlarına ayrılır. Kâmil zikir kalp ile birlikte dil ile yapılan zikirdir. Kâmil olmayan zikir ise yalnızca kalp ile yapılan zikirdir.

Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Onlar kendi nefislerinde: Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi derler?"* (Mücadele, 8) Şüphesiz mutlak söz nefsin kelamıdır diyenler bu âyeti delil gösterirler. Fakat bizim mezhep alimlerimiz ve onlardan başkaları buna iki şekilde cevap vermişlerdir:

1. Onlar dilleri ile gizli bir söz söylemişlerdir.

2. Yüce Allah bunu "nefis" kaydı ile zikretmiştir. Söz "nefis" kaydı ile zikredilecek olursa şüphesiz kayıtlı olanın delaleti mutlak olanın delaletinden farklıdır. Bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğuna benzer: "Şüphesiz Allah ümmetime içinden geçirdikleri şeyleri konuşmadıkça yahut onun gereğince amel etmedikçe ümmetime bağışlamıştır."[851]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "İçlerinden geçirdiklerini söylemedikçe" buyruğu insanın içinden geçirdiği şeylerin mutlak bir söz olmadığına ve bunun dil ile söylenmediğine delildir. Bu kanaatte olanların bazıları yüce Allah'ın: *"Sözünüzü ister gizli ister açık söyleyin. Çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir."* (Mülk, 13) buyruğunu delil göstermişlerdir ve böylelikle onlar sözü dil ile söylenmeyip kalpte gizli olan diye tanımlamışlardır. Çünkü yüce Allah: *"Çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir."* buyurmuştur. Bu da zayıf bir delildir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Sözünüzü ister gizli ister açık söyleyin."* buyurması sözün kimi zaman gizli söylendiğini kimi zaman da açığa vurulduğunu göstermektedir. Bu ise ancak harfleri itibari ile işitilen söz hakkında sözkonusu olur.

Bundan sonra yüce Allah'ın: *"Çünkü O, göğüslerin özünü en iyi bilendir."* buyurması daha alt mertebede olan ile daha üst mertebede olana dikkat çekmektir. Çünkü yüce Allah göğüslerin özünü çok iyi bilen olduğuna göre onun gizli ve açıkça söylenen sözü bilmesi de öncelikle sözkonusudur. Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"İçinizden birisi ister sözünü gizlesin, ister onu açıklasın, gece gizlensin ve(ya) gündüzün yoluna gitsin, hepsi (O'nun ilminde) birdir."* (Rad, 10) buyruğudur.][852]

851 Kaynakları daha önce gösterildi.
852 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 33-36.

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

206. "Şüphe yok ki Rabbin nezdindekiler O'na ibadet hususunda asla büyüklenmezler. O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki Rabbin nezdindekiler."* buyruğu ile: *"Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. Onun yanında olanlar ise."* (Enbiya, 19) buyrukları gibi. Eğer anlatılmak istenen "onun yanında" lafzının manası cehmiyyenin söylediği gibi "kudretinde" şeklinde olsaydı yaratılmışların hepsinin onun kudreti ve meşieti içerisinde olması gerekirdi. Göklerde olanlar ile yerde olanlar arasında ve onun yanında bulunanlar arasında bir fark olmazdı. Nitekim "istiva"dan maksat "istila" olmuş olsaydı o bütün mahlukat üzerinde istivâ etmiş olmalıydı ve aynı şekilde arşı yaratmadan önce her zaman için arşın üzerinde istivâ etmiş olması gerekirdi.][853]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah nezdinde bulunanların itaatkâr olduklarını haber vermektedir. Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki Rabbin nezdindekiler O'na ibadet hususunda asla büyüklenmezler. O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler."* (Âyet 206) buyruğunda olduğu gibi. Eğer "yanında olma"nın gereği genel bir mana olsaydı -hepsinin onun kudret ve meşieti altında bulunmaları gibi ve buna benzer hususlardır- o taktirde her bir yaratılmışın onun yanında olması gerekirdi. Hiçkimse de ona ibadete karşı büyüklenmezdi. Aksine o her zaman ibadet etmek üzere tesbih getiren, secdeye kapanan birisi olur. Şanı yüce Allah: *"Şüphesiz Bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min, 60) buyurmuştur. Şanı yüce Allah da kafirlerin ve ona ibadete karşı büyüklenenlerin tutumlarını reddetmek üzere melekleri nitelendirmiş olmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de bunun benzerleri ancak zorlukla ezberlenebilecek kadar çoktur.][854]

853 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 221-226.
854 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 165-166.

ENFÂL SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 75 âyettir)

Genel Olarak Enfâl Sûresi

[Yine Enfâl Sûresi'ndeki: *"Hani bir zaman: Ey Allah! Eğer bu senin katından (indirilmiş) hakkın kendisi ise ..."* (Enfâl. 32) buyruğu da böyledir. Sûre ittifakla Bedir gazasının akabinde ve Gadiru Hum'dan birçok sene önce nazil olmuştur. Tefsir alimlerinin ittifakla ifade ettiklerine göre âyet Ebu Cehil ve benzeri müşriklerin hicretten önce Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyledikleri sebebi ile nazil olduğu, yüce Allah'ın da nebisine onların neler söylediklerini: *"Hani bir zaman: Ey Allah! Eğer bu senin katından (indirilmiş) hakkın kendisi ise durma bizim üzerimize gökten taş yağdır."* buyrukları ile hatırlattığını ifade etmişlerdir. Yani onların böyle dediklerini bir hatırla. Bu da yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin meleklere şöyle demişti: ..."* (Bakara. 30) buyruğu ile: *"Hani sen (bir sabah) erkenden müminleri savaşa elverişli yerlere yerleştirmek üzere ailenden ayrılmıştın."* (Âl-i İmrân. 121) ve benzeri buyruklar gibidir. Şanı yüce Allah geçen bütün bu hususları hatırlamasını ona emretmektedir. İşte bu. bu sözlerin sûrenin nüzulünden önce söylenmiş olduğuna delildir.

Aynı şekilde onlar zafer verilmesi için dua ettikleri vakit de yüce Allah aralarında Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olduğu sürece üzerlerine azabın inmeyeceğini beyan buyurarak: *"Hani bir zaman: "Ey Allah, eğer bu (Kur'ân-ı Kerim) senin katından (indirilmiş) hakkın kendisi ise durma bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize acıklı bir azap gönder." demişlerdi."* (Âyet 32) buyurduktan sonra da: *"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir. Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Âyet 33) buyurmaktadır. Yine insanlar Mekkeliler üzerine bu sözleri söyledikleri zaman semadan taş inmediği üzerinde ittifak etmişlerdir. Eğer bu bir âyet/mucize olsa idi elbette fil ashabının başına gelen âyet/mucize türünden olurdu. Buna benzer hususların ise nakledilmesi üzerinde gayretler ve nakledilmesini sağlayan sebepler ise her zaman bolca bulunur.][855]

855 Minhâcü's-Sünne. VII. 45-46.

Enfâl'in Nüzul Sebebi

[Bedir günü müslümanlar Enfâl/ganimetler hususunda görüş ayrılığına düştüler. Bu topladıklarımız bizimdir dediler. Düşman arkasından gidenler ise bizimdir dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i koruyanlar da hayır bizimdir dediler. Nihâyetinde yüce Allah: *"Sana "Enfâl"i soruyorlar. De ki: "Enfâl Allah'ın ve Rasûl'ündür. O halde Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin. Eğer (gerçekten) müminler iseniz Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin."* (Enfâl, 1) âyetini indirdi.][856]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ganimet ise savaş yolu ile kafirlerden alınmış olan mala denilir. Yüce Allah bunu Bedir gazvesi hakkında indirmiş olduğu Enfâl Sûresi'nde sözkonusu etmiş ve ganimete müslümanların mallarında bir artış sağladığından ötürü "Enfâl" adını vererek: *"Sana Enfâl'i soruyorlar. De ki: Enfâl Allah'ın ve Rasûl'ündür."* (Âyet 1) buyruğundan itibaren: *"Eğer Allah'a furkan günü olan iki ordunun birbirleri ile karşılaştıkları günde kulumuza indirdiğimize inanmışsanız bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, rasûlüne, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."* (Âyet 41) buyruğuna kadar indirdi.][857]

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ
بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

1. "Sana "Enfâl"i soruyorlar. De ki: "Enfâl Allah'ın ve Rasûl'ündür. O halde Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin. Eğer (gerçekten) müminler iseniz Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin."

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim'de bunun bir benzeri: *"Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin."* buyruğu ile; *"Şüphesiz Allah göğüslerde olanı çok iyi bilendir."* (Âl-i İmrân, 119) buyrukları gibidir. Yani aranızda bulunan o hasleti ve o ciheti ıslah edip düzeltin ve O, göğüslerde bulunan hatıra gelen düşünce ve benzeri hususları çok iyi bilendir demektir.][858]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

856 Minhâcü's-Sünne, VI, 312.
857 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 269.
858 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 342.

[Yüce Allah'ın: *"O halde Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin."* buyruğu ile *"O göğüslerde olanı çok iyi bilendir."* (Hadid. 6) ve benzeri buyruklar da bu türdendir. Âyetlerde geçen "zat" kelimesi "zu"in dişilidir. Bu kelime muzaf olarak kullanılarak onun yolu ile cinslere sıfat yapılır. Eğer nitelendirilen varlık eril ise o taktirde zukeza: şunun sahibi denilir. Eğer dişil ise o taktirde "zatukeza" denilir. Zatusuvar denildiği gibi.][859]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾

2. "Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu), onların imanını artırır ve onlar ancak Rabblerine dayanıp güvenirler."

Tefsiri:

[Yüce Allah müminlerin ariflerin alimlerin ve nebilerin Kur'ân'ı dinleyişlerini sözkonusu ederek: *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu), onların imanını artırır."* buyurmaktadır.][860]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki: Allah anıldığı zaman kalpleri titrer."* buyurmaktadır. Burada kastedilenler gerçek manada mümin olanlardır. Bundan dolayı da: *"İşte onlar gerçek müminlerdir."* buyurmuştur. Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Mümin, insanların kendisinden emin oldukları kimsedir. Müslüman ise diğer müslümanların dilinden ve elinden kurtuldukları kimsedir."[861] buyruğu da böyledir ki gerçek (müminler, müslümanlar) demektir. Yine Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: İman bakımından müminlerin en mükemmel olanları"[862] buyruğu da bu türdendir. Bir başkası daha eksik olmadıkça bunun daha mükemmel olmayacağı bilinen bir husustur.][863]

859 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 334.
860 el-İstikâme. I. 302.
861 Ahmed. III. 154: İbn Ebu Şeybe. VIII. 547: Hakim. Müstedrek. IV. 165: el-İhsan'da belirtildiği üzere İbn Hibban. 510: hadis sahihtir.
862 Ebu Davud. 4682: Ahmed. II. 250: İbn Ebu Şeybe. VIII. 515: Hakim. I. 3: Darimi. II. 323. Hadis hasendir.
863 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 331.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Artıştan Kur'ân-ı Kerim birçok âyet-i kerimede söz etmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Gerçek müminler... onların imanını artırır."* buyruğunda olduğu gibi. İşte bu âyetlerin onlara okunması halinde yani onlara okunduğu zamanda sözkonusu edilen bir artıştır. Bu artış ise nüzul esnasında onların bu âyetleri tasdik etmeleri değildir. Bu müminin Allah'ın âyetlerinin kendisine okunması esnasında Kur'ân'ı anlaması ve manalarını bilmesi sûretiyle daha önce bulunmayan iman ilmi kabilinden kalbindeki artıştır. Öyle ki o bu halde âyeti ancak o zaman işitmiş gibi olur. Onun kalbinde daha önce bulunmayan bir şekilde hayra karşı bir istek, şerden de bir korku hâsıl olur. Böylelikle onun Allah'ı bilmesi, ona itaati sevmesi daha bir artmış olur. İşte (burada sözü edilen) imanın artması budur.][864]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki: Allah anıldığı zaman kalpleri titrer."* Bu âyet-i kerimede şanı yüce Allah bu gibi kimselerin mümin olduklarını dile getirirken başkalarında imanın sözkonusu olmayacağını da ifade etmektedir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de hadislerinde bir takım durumlarda imanın bazı kimselerde bulunmayacağını ifade etmiştir. Onun: "Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mümin olarak zina etmez, hırsızlık yapan bir kimse hırsızlık yaptığı zaman mümin olarak hırsızlık yapmaz, içki içen bir kimse onu içtiği zaman mümin olarak içmez. Bunlardan sakının, bunlardan sakının."[865] buyruklarında olduğu gibi.

Aynı şekilde onun: "Emanete riâyet etmeyen bir kimsenin imanı, ahdini sözünü yerine getirmeyen kimsenin dini yoktur."[866] buyruğu da böyledir. Şanı yüce Allah'ın: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen ... lerdir."* (Hucurat, 15) ve: *"Müminler ancak o kimselerdir ki onlar Allah'a ve Rasûlüne iman ederler. Aynı zamanda onlar kamuyu ilgilendiren herhangi bir işi danışmak için onunla bir arada olduklarında ondan izin almadıkça yanından ayrılmazlar."* (Nûr, 62) âyetleri de bu türdendir.

Bu âyet-i kerimelerde iman ile ilgili bu hususlar hakkında insanlar ihtilafa düşmüşlerdir. Selefin hadis ehlinin ve başkalarının büyük çoğunluğunun kabul ettikleri kanaat şudur: Burada imanın sözkonusu olmadığının ifade edildiği hususlar aslında iman hakkındaki bir takım vaciplerin bulunmadığını ifade etmek-

864 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 228.
865 Buhârî, 5587; Müslim, 57.
866 Ahmed, III, 135; Taberani, 7798, 7972; Ayrıca İbn Ebu Şeybe ve İbn Hibban da rivâyet etmişlerdir, hadis sahihtir.

tedir. Şeriat koyucu ise şer'i ismin verildiği herhangi bir hususu ancak onun ile ilgili bir vacibin bulunmayışından ötürü sözkonusu olmayacağını söyler. Eğer bundan maksat kemalin sözkonusu olmayacağıdır denilecek olursa şunu da belirtelim ki kemal iki türlüdür: Vacip ve müstehap. Müstehap bazı fakihlerin: Gusül kâmil ve yeterli kısımlarına ayrılır. Maksatları ise müstehap olan hususları kâmil ve tam demektir. Burada şeriat koyucunun lafzında olmayacağı belirtilen bu tür bir kemal değildir. Aksine olmayacağı belirtilen kemal vacip olan kemaldir. Yoksa şeriat koyucu iman namaz oruç taharet ve buna benzer şer'i ismin verildiği bu amellerin bazı müstehaplarının bulunmaması dolayısı ile bunların yokluğunu ifade etmiş değildir. Çünkü durum böyle olsaydı müminlerin büyük çoğunluğunun imanları sözkonusu olmazdı. Aksine onun vaciplerinin bulunmadığından ötürü olmadığını ifade etmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Geceden niyetlenmeyen kimsenin orucu olmaz."[867] ve: "Ummul Kur'ân (Fatiha)'sız namaz olmaz."[868] buyruklarında olduğu gibi.][869]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Esed b. Mûsâ dedi ki: Bize el-Velid b. Müslim Evzai'den tahdis etti, bize Hassan b. Atiyye tahdis edip dedi ki: Allah'ın kitabında iman amele doğru yönelmiştir. Yüce Allah: *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri titrer."* (Âyet 2) buyurmaktadır. Sonra yüce Allah onları amele yönelterek: *"Gerçek müminler ancak* o *kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri titrer."* buyurmuştur. O dedi ki: Evzai'yi şöyle derken dinledim: Yüce Allah: *"Eğer tevbe eder namazı dosdoğru kılar, zekatı verirlerse dinde kardeşlerinizdir."* (Tevbe, 11) buyurmaktadır. Allah'a iman dil iledir, onun tasdiki de amel iledir.][870]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah onları adının anılması halinde kalplerinin titremesi ile âyetlerini işitmeleri halinde de imanlarının artması ile birlikte nitelendirmiş bulunmaktadır. Dahhak dedi ki[871] onların yakinlerini artırır. er-Rabi' b. Enes[872] haşyetlerini artırır diye açıklarken İbn Abbas tasdiklerini (artırır)[873] diye açıklamışlardır.][874]

867 Ebu Davud, 2454; Nesai, I, 320; Tirmizi, İbn Mace, 1700; Ahmed, VI, 287; İbn Huzeyme, 1933. Hadis sahihtir.
868 Buhârî, 756; Müslim, 394.
869 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 267-268.
870 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 295.
871 Zâdu'l-Mesîr, III, 320.
872 Taberi, 15693
873 Taberi, 15684
874 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 27.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Övgüsü güzellik, yergisi çirkinlik olan kişi ise Allah ve Rasûlüdür. Bir de şanı yüce Allah'ın hak ehli kıldığı şu buyruklarında anılan kimselerdir. *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu), onların imanını artırır ve onlar ancak Rabblerine dayanıp güvenirler. Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infâk ederler. İşte onlar gerçek müminlerin ta kendileridir."* (Âyet 2-4) buyruklarında anılan kimselerdir. Şanı yüce Allah gerçek müminleri âyetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarının artması ile nitelendirmektedir. Onun âyetlerine karşı itiraz eden bu kimselere ise âyetleri okunduğu taktirde bu âyetler onların imanlarını artırmaz. Aksine onların şüphelerini ve münafıklıklarını artırır.][875]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer."* buyruğundan itibaren *"İşte onlar gerçek müminlerin ta kendileridir."* (Âyet 4) buyruklarına kadar olan âyetler de bu türdendir. İşte onlar için gerekli olduğu gibi gerçek manada bu ismi hakedenler bunlardır.][876]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: *"Gerçek müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu), onların imanını artırır ve onlar ancak Rabblerine dayanıp güvenirler. Onlar namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infâk ederler. İşte onlar gerçek müminlerin ta kendileridir."* (Âyet 2-4) buyrukları da böyledir. Bütün bunlar vacip olan hususlardır. Çünkü şüphesiz yüce Allah'a tevekkül de vaciplerin en büyüklerinden olan bir vaciptir. Nitekim Allah için ihlaslı olmak da bir vaciptir. Allah'ı ve Rasûlünü sevmek de bir vaciptir. Şanı yüce Allah'ın birden çok âyet-i kerimede tevekkülü emretmesi abdest almak, cünubluktan gusletmek emrinden daha büyüktür. Ayrıca yüce Allah'tan başkasına tevekkül etmeyi de yasaklamıştır. Yüce Allah: *"O halde yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na tevekkül et"* (Hud, 123); *"Allah odur ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Müminler yalnızca Allah'a tevekkül etmelidir."* (Teğabün, 13); *"Allah size yardım ederse artık sizi yenecek kimse olamaz. Eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan başka size yardım edecek olan kimdir? Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdırlar."* (Âl-i İmrân, 160)

875 Der-u Tearuz, V, 336
876 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 158.

ve: *"Mûsâ: "Ey kavmim, eğer siz Allah'a iman etmiş ve O'na teslim olmuşsanız artık O'na güvenip dayanın." dedi."* (Yunus, 84) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu), onların imanını artırır."* buyruğuna gelince; şöyle denilir: Kalbin halleri ve amelleri arasından kimisi kalpte bulunan sabit imanın gereklerindendir. Öyle ki insan mümin olduğu taktirde onun bu hususta herhangi bir maksadı ve bir kasdı olmaksızın bir gereklilik olarak ortaya çıkar. Eğer bu bulunmayacak olursa vacip/gerekli imanın henüz kalpte hâsıl olmamış olduğuna delildir. Bu da yüce Allah'ın: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir."* (Mücadele, 22) buyruğunda dile getirildiği gibidir. Şanı yüce Allah bu buyruğu ile şunu haber vermektedir: Herhangi bir müminin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan kimseye sevgi beslediğini göremezsin. Çünkü imanın bizzat kendisi böyle birisine sevgi beslemeye taban tabana zıttır. Tıpkı iki zıttan birisinin diğerini reddetmesi ve ona aykırı gelmesi gibi. Buna göre iman bulunduğu taktirde onun zıttı ortadan kalkar. Bu da Allah'ın düşmanlarına sevgi beslemektir. Buna göre bir kimse kalbinden Allah'ın düşmanlarını veli ediniyor/seviyor, dost ediniyor ise bu onun kalbinde vacip/gerekli imanın bulunmadığına bir delildir.

Yine yüce Allah'ın diğer âyet-i kerimedeki: *"Onlardan birçok kimsenin kâfirleri veli edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendilerine hazırladığı şey ne çirkin şeydir! Çünkü Allah onlara gazap etmiştir. Azapta da ebedi kalıcıdırlar. Eğer Allah'a, Peygambere ve ona indirilene iman eden kimseler olsalardı, onları veli edinmezlerdi. Fakat onlardan bir çoğu fâsık kimselerdir."* (Maide, 80-81) buyruğu da bunun gibidir. Yüce Allah burada bir şart cümlesi zikretmektedir ki bu cümle şartın var olması halinde şart koşulan şeyin de var olmasını gerektirir. Bu şart cümlesinde de şart ile birlikte şart koşulanın sözkonusu olmamasını gerektiren "lev" edatını kullanarak: *"Eğer Allah'a, Peygambere ve ona indirilene iman eden kimseler olsalardı, onları veli edinmezlerdi. Fakat onlardan..."* (Maide, 81) buyurmuştur. İşte bu da sözü geçen imanın onları veli/dost edinmeye aykırı olduğuna, ona zıt olduğuna iman ile onları veli edinmenin kalpte bir araya gelmeyeceğine delil olduğu gibi bu da aynı zamanda onları veli edinen kimsenin Allah'a, peygambere ve ona indirilenlere iman gibi vacip/gerekli olan imanı yerine getirmediğine delil teşkil eder.][877]

877 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 16-17.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

4. "İşte onlar gerçek müminlerin ta kendileridir. Onlar için Rabbleri katında dereceler, mağfiret ve bitmez, tükenmez bir rızık vardır."

Tefsiri:

[Eğer: Gerçek mümin vacipleri/farzları yapan, haramları terk eden kimse ise şunu bilelim ki yüce Allah: *"İşte onlar gerçek müminlerin ta kendileridir."* buyurmakla birlikte ancak beş hususu zikretmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde bir diğer âyette: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Hucurat, 15) buyurduğu gibi yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki senden izin isteyenler Allah'a ve Rasûlüne iman edenlerdir."* (Nûr, 62) buyruğu da böyledir denilecek olursa şöyle cevap verilir: Buna iki cevap verilir:

Birincisi şudur: Sözü edilen hususlar sözkonusu edilmeden bırakanları da gerektiricidir. Çünkü onların Allah'ın anılması halinde kalplerinin titrediğinin, âyetlerinin kendilerine okunması halinde de imanlarının arttığının, bununla birlikte ona tevekkül ettiklerinin, namazı da zahiren ve bâtınen emrolunan vechi ile dosdoğru kılmanın, aynı şekilde maldan ve faydalanılan şeylerden infak etmenin sözkonusu edilmesi, geri kalan diğer hususların da yerine getirilmesini gerektirmektedir. Çünkü Allah'ın adının anılması halinde kalbin titremesi Allah'a karşı haşyetli olmayı, ondan korkmayı gerektirir. Nitekim müfessirler "veciled: (kalpler) titrer" buyruğunu korkar diye de tefsir etmişlerdir. İbn Mesud'un kıraatinde[878] Allah'ın adı zikredildiği zaman kalpleri titrer" buyruğunda "vecilet" yerine "ferikat" lafzı kullanılmıştır. Bu da doğrudur. Çünkü sözlükte "vecel" havf'in kendisidir. Nitekim utanmanın kızarıklığı ile vecelin/korkunun sararmışlığı tabirleri kullanılır. Yüce Allah'ın: *"Verdiklerini verirlerken Rabblerinin huzuruna dönecekler diye kalpleri ürperenler* (vecilet kökünden veciletün)." (Mü'minun, 60) buyruğu da bu kabildendir. Bunun üzerine Âişe (radıyallâhu anhâ): Ey Allah'ın Rasûlü! Burada sözü edilen kişi zina edip hırsızlık etmekle beraber cezalandırılmaktan korkan kişi midir diye sorunca o şöyle cevap vermiştir: Hayır ey es-Sıddik'in kızı. Bu namaz kılmak, oruç tutmak ve sadaka vermekle birlikte bu amelinin kendisinden kabul olunmayacağından korkan kişidir buyurmuştur.[879]

878 el-Bahrul Muhit, IV, 457.

879 Kaynakları daha önce gösterildi.

Süddi de yüce Allah'ın: *"Allah anıldığı zaman kalpleri titrer."* buyruğu hakkında şunları söylemiştir:[880]Burada maksat zulmetmek isteyen yahut bir masiyet işlemeyi içinden geçiren sonra da bundan vazgeçen kişidir. Bu da yüce Allah'ın: *"Rabbinin huzuruna varmaktan korkup, nefsini hevâdan alıkoyana gelince; hiç şüphe yok ki cennet varılacak yerin ta kendisidir."* (Naziat. 40-41) buyruğu ile *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır."* (Rahman, 46) buyruğu gibidir. Mücahid ve ondan başka diğer müfessirler de şöyle demişlerdir.[881]: Burada kastedilen kişi bir masiyet işlemek isteyip de Allah'ın huzurunda duracağını hatırlayarak Allah'tan korktuğu için o işi terk eden kimsedir.

Allah'ın anılmasından dolayı kalbin titremesi ondan haşyeti ve ondan korkmayı ihtiva ettiğine göre şüphesiz ki bu o kişiyi emrolunan işleri yapmaya yasak olanları da terk etmeye çağırır.][882]

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾

9. "Hani siz Rabbinizden imdat istiyordunuz da: "Muhakkak Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediyorum." diye duanıza karşılık vermişti."

Tefsiri:

[Müslim'in Sahih'inde rivâyet ettiği[883] İbn Abbas'ın naklettiği hadise göre Ömer dedi ki: Bedir gününde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere bakıp onların bin kişi, ashabına bakıp onların 319 kişi olduğunu görünce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıbleye döndü. Sonra ellerini uzattı ve Rabbine şöylece seslenmeye başladı: Allah'ım! Bana va'dettiğini gerçekleştir. Allah'ım bana va'dettiğini ver. Allah'ım İslâm ehlinden olan bu topluluk eğer helak olursa yeryüzünde sana ibadet edilmez." buyuruyordu. O kıbleye yönelmiş olduğu halde ellerini uzatarak Rabbine seslenip durdu. Sonunda ridası omuzlarının üzerinden düştü. Ebu Bekir ona gelerek ridasını aldı ve onu omuzlarının üzerine koydu. Sonra arkasında durarak: Ey Allah'ın Nebisi! Rabbine bu kadar seslenmen, yalvarıp yakarman yeter. Şüphesiz ki o sana verdiği sözünü gerçekleştirecektir dedi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Hani siz Rabbinizden imdat istiyordunuz da: "Mu-*

880 İbn Cerir, 15690.
881 İbn Cerir, XXVII, 145.
882 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 19-20.
883 Müslim, III, 1383-1385.

hakkak Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediyorum." diye duanıza karşılık vermişti." (Âyet 9) buyruğunu indirdi.

Ve Allah melekleri onun yardımına gönderdi.

Ebu Zümeyl dedi ki: Bana İbn Abbas tahdis edip dedi ki: O gün müslümanlardan bir kişi önündeki müşriklerden bir adamın izini hızlıca takip etmekte iken üst tarafından bir kamçı darbesi ve bir suvarinin: İlerle ey Hayzum diyen sesini işitti. Önündeki müşriğe bakınca onun yere sırt üstü yıkıldığını gördü. Ona yakından bakınca burnunun kesilmiş olduğunu, yüzünün de kamçı darbesi gibi yarılmış olduğunu ve oranın tamamen morarmış olduğunu gördü. Ensardan olan o kişi geldi ve bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatınca O: "Doğru söyledin. Bu üçüncü semadan gelen yardımcılarımızdır." buyurdu. O gün müslümanlar yetmiş kişiyi öldürdüler, yetmiş kişiyi de esir aldılar. Ebu Zümeyl dedi ki: İbn Abbas dedi ki: Onlar esirleri alınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir ve Ömer'e: "Bu esirler hakkındaki görüşünüz nedir?" diye sordu. Ebu Bekir: Ey Allah'ın Nebisi! Bunlar (bizlerin) amcaçocuklarımız, aşiretimizin çocuklarıdır. Benim görüşüme göre onlardan birer fidye al. Böylelikle bu müşriklere karşı bizim için bir güçlenme sebebi olur. Umulur ki Allah onları İslâm'a hidâyet eder dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Senin görüşün nedir ey Hattab'ın oğlu" buyurdu. Ben de şöyle dedim: Hayır! Allah'a yemin olsun ey Allah'ın Rasûlü! Ebu Bekir ile aynı görüşte değilim. Fakat benim görüşüm şu: Sen bize imkân ver, biz de onların boyunlarını vuralım. Ali'ye Akil'i ver onun boynunu vursun. Bana Ömer'in bir akrabasının adını vererek o kişiyi ver, onun boynunu da ben vurayım. Çünkü şüphesiz bunlar küfrün önderleri ve elebaşılarıdır dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir'in söylediklerinden memnun oldu ancak Ömer'in söylediklerini benimsemedi. Ertesi gün olunca ben geldiğimde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Ebu Bekir'in oturmuş ağladıklarını gördüm. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Seni ve arkadaşını ağlatan ne? Eğer ben de ağlayacak olursam ağlarım. Eğer ağlayamazsam siz ağladığınız için ağlar gibi yaparım dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Fidye aldıklarından ötürü arkadaşlarının karşı karşıya kaldığı durumdan ötürü ağlıyorum. Onların uğratılacakları azap bana şu ağaçtan daha yakın gösterildi" buyurdu. Bunu söylerken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yakınındaki bir ağacı gösterdi. Bunun üzerine şanı yüce Allah: *"Yeryüzünde çokça savaşıp zaferler kazanıncaya kadar esirler alması hiçbir peygambere yaraşmaz."* (Enfâl. 67) buyruğunu indirdi. (Ömer) dedi ki: sonra Allah onlara ganimet almayı helal kıldı.

Bunu Abdullah b. Mesud da rivâyet etmiş olup bu rivâyetinde şöyle demiştir: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ey Ebu Bekir senin misalin İbrahim'in misaline benzer. O: *"Bana tabi olan şüphesiz ki o bendendir, bana isyan eden kimse de ... gerçekten sen günahları bağışlayansın, rahimsin."* (İbrahim. 36) Yahut da şöyle diyen İsâ gibisin: *"Eğer onları azaplandırırsan şüphesiz onlar senin kullarındır ve eğer onların günahlarını bağışlarsan muhakkak sen azizsin, hakimsin."* (Maide. 118) Ve şüphesiz ey Ömer senin misalin de Nuh gibidir. O: *"Rabbim! Yer üzerinde dönüp dolaşan/yer tutan bir kafir bırakma."* (Nuh. 26) demişti. Ve şüphesiz ey Ömer yine senin misalin şöyle diyen Musa'ya benzer: *"Onların kalplerini de mühürle. Çünkü onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmeyeceklerdir."* (Yunus. 88)[884]

Ahmed'in Müsned'de Ebu Muaviye'den rivâyet ettiği hadiste[885] -bunu İbn Batta da rivâyet etmiş olmakla birlikte biz de bunu İbn Arafe'nin Ebu Muaviye'den diye naklettiği cüzde rivâyet ettik- lafzı şu şekildedir: O dedi ki: "Bedir gününde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Bu esirler hakkında ne dersiniz buyurdu. Ebu Bekir: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar senin kavmin. senin akrabalarındır. Onları bırak ve onlar hakkında sükunetle muamele et. Belki Allah onların tevbelerini kabul eder dedi. Ömer de: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar seni yalanladı, seni (yurdundan) dışarı çıkardı. Onları yakınlaştır ve onların boyunlarını vur diye hadisin geri kalan kısmını zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara hiçbir cevap vermeden içeri girdi. Daha sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıkarak şöyle buyurdu: Gerçek şu ki ey Ebu Bekir senin misalin şöyle diyen İbrahim'in misali gibidir: *"Bana uyan şüphesiz bendendir. Bana karşı gelen ise ... muhakkak sen ğafursun, rahimsin."* (İbrahim. 36) Ve şüphesiz ey Ebu Bekir senin misalin şöyle diyen İsa'nın misali gibidir: *"Eğer onları azaplandırırsan şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan muhakkak sen azizsin, hakimsin."* (Maide. 118) ve şüphesiz ey Ömer senin misalin şöyle diyen Nuh'un misali gibidir: *"Rabbim yeryüzünde kafirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma."* (Nuh. 26) ve elbette ey Ömer senin misalin şöyle diyen Musa'nın misaline benzer: *"Kalplerini mühürle (ve sık) çünkü onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmeyeceklerdir."* (Yunus. 88)

İbn Batta da ez-Zinci b. Halid'in İsmail b. Umeyye'den diye naklettiği sabit olan hadiste (İsmail'in) şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir ve Ömer'e: "Eğer sizler (bu hususta) bana farklı cevaplar vermemiş olsaydınız ben size muhalefet etmezdim." buyurdu.[886]

884 Ahmed. V. 227: Fezailu Sahabe. I. 181: Hakim. III. 21. Munkatı olduğundan dolayı zayıftır.

885 Ahmed. V. 227-229. Bu lafzi farklılıklarla birlikte bir önceki rivâyettir.

886 Mecmaul Zevaid. IX. 52'de belirtildiği üzere Taberani. Evsat'ta rivâyet etmiş ve şu değerlen-

Selef de -Ali (radıyallâhu anh)'ın şiası dahil- her ikisinin öne geçirildiği üzerinde ittifak etmişlerdir.][887]

[Ebu Abdullah el-Halimi dedi ki: Giyâs, muğîs'in kendisi demektir. Çoğunlukla da "ğıyâsu'l-müsteğîsîn" denilir. Bu da zorlu ve sıkıntılı hallerde kendisine dua ettikleri vakit kullarının imdadına yetişip dualarını kabul eden, onları kurtaran demektir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki istiska ile ilgili haberde şöyle denilmektedir: "اللَّهُمَّ أغثْنَا اللَّهُمَّ أغثْنَ". أغاثهُ إغاثَةً وغياثا وغوْثا" diye kullanılır. Bu isim mucîb ve mustecîb/icabet eden, duayı kabul eden anlamındadır. Şanı yüce Allah da: *"Hani siz Rabbinizden imdat istiyordunuz da ... duanıza karşılık vermişti"* buyurmaktadır. Ancak iğasenin fiiller hakkında kullanılması daha doğru, isticabe/kabul etmenin de sözler hakkında kullanılması daha doğrudur. Bununla birlikte bunların her biri ötekinin yerine de kullanılabilir.

Dediler ki: İstiğasede bulunan ile dua eden kişi arasındaki fark şudur: İstiğasede bulunan gavs/istiğase için seslenir. Dua eden ise kendisine dua edilene ve muğise seslenir. Bu açıklama su götürür. Çünkü istiğase siğalarından birisi de: "Ya lellahu li'l-müslimin: Ey Allah, müslümanların imdadına yetiş" ifadesidir. Maruf el-Kerhi'den rivâyet edildiğine göre o: "vâ ğavsâh: (Rabbim) imdadıma yetiş!" derdi. Ve şunları söylerdi: Ben yüce Allah'ın: *"Hani siz Rabbinizden imdat istiyordunuz/istiğase ediyordunuz da duanıza karşılık vermişti."* buyurduğunu gördüm.

Rivâyet edilen duada da: "Ey hayy, ey kayyum, senden başka hiçbir ilah yoktur, rahmetinle istiğasede bulunuyorum/imdadıma yetiş. Bütün işlerimi benim için ıslah et. Bir göz kırpacak kadar bir süre beni kendime ve yarattıklarından herhangi bir kimseye bırakma" buyrulmuştur.[888]][889]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebilere yardım etmek ve onları desteklemek için inmelerine gelince, şanı yüce Allah bunu kitab-ı keriminde Bedir kıssası ile ilgili olarak birkaç yerde zikretmiş bulunmaktadır: *"Hani siz Rabbinizden imdat istiyordunuz da: "Muhakkak*

dirmeyi yapmıştır: Senedinde Malik'in katibi Habib b. Ebu Habib vardır ki o metruk bir ravidir. Buna yakın bir rivâyeti de Heysemi, IX, 53'de zikretmektedir: "Herhangi bir danışma hususunda eğer ittifak ettiyseniz ben size asla muhalefet etmem" şeklindedir. Heysemi dedi ki: Bunu Ahmed rivâyet etmiş olup ravileri sikadırlar. Ancak İbn Gunm, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadis dinlememiştir demektedir.

887 Minhâcü's-Sünne, VI, 130-135.

888 Tirmizi, 3524; Hakim, I, 509. Hadis sahihtir.

889 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 111.

Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediyorum." diye duanıza karşılık vermişti. Allah bunu ancak bir müjde olsun ve o sayede kalpleriniz tümüyle rahatlasın diye yapmıştı. Yardım yalnız Allah katındandır. Şüphe yok ki Allah mutlak gâliptir, Hakîmdir." (Âyet 9-10) Yine: *"Hani Rabbin meleklere: Şüphesiz Ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat verin."* (Âyet 12) buyruğuna kadar ve yine: *"Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: "O yakıcı azabı tadın." diye diye canlarını alırken bir görseydin!"* (Âyet 50) buyruklarında görüldüğü gibi.][890]

Şeyhu'l-İslâm dedi ki:

[Şanı yüce Allah Bedir kıssası hakkında: *Hani siz Rabbinizden imdat istiyordunuz da: "Muhakkak Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediyorum." diye duanıza karşılık vermişti. Allah bunu ancak bir müjde olsun ve o sayede kalpleriniz tümüyle rahatlasın diye yapmıştı."* (Âyet 9-10) buyurmakta ve böylelikle mutlak bir vaad ile onlara bin meleği yardıma göndereceği vaadinde bulunmakta, ayrıca bin melek ile yardımın bir müjde olduğu haberini vermekle birlikte bunun ile ilgili bir kayıt da sözkonusu etmemektedir. Uhud ile ilgili olarak da: *"Hani sen müminlere: "İndirilen üç bin melekle Rabbinizin size yardım etmesi size yetmez mi?" diyordun. Evet, siz sabreder ve sakınırsanız; bunlar da ansızın üstünüze gelecek olurlarsa Rabbiniz, işaretlenmiş beşbin melekle size yardım edecektir."* (Âl-i İmrân, 124-125) buyurmaktadır. Bu hususta zannederim iki görüş vardır:

Bu iki görüşten birisine göre bu Uhud ile alakalıdır. Çünkü yüce Allah daha sonra: *"Allah kafirlerden bir kısmını helak etsin."* (Âl-i İmrân, 127) buyurmaktadır. Ayrıca bu kayıtlı bir vaaddir. Yüce Allah'ın bunun hakkında: *"Allah onu (bu imdadı) ancak (zaferi) müjdelemek için ve kalpleriniz onunla huzur bulsun diye yaptı."* (Âl-i İmrân, 126) buyurmuş olması da onlara müjde verme özelliğinin bulunmasını gerektirmektedir.

Bedir ile ilgili anlatılanlara gelince; buna dair verilen müjde umumidir. Böylelikle bu Bedir'de yardıma gelen bin meleğin ümmet arasında kalıcı olduğuna delil olabilir. Çünkü orada yardıma gelmeyi ve müjdeyi mutlak olarak zikretmiş "bihi: o sayede" (Enfâl, 10) buyruğunu "lekum: size, sizin için" lafzından -bin meleğe özel itina dolayısıyla- öne geçirmiştir. Uhud'da ise gösterilen itina onlar ile ilgili idi. Elbetteki bu sabretmeleri şartına bağlıydı. Bu şart ise meydana gelmemişti.

890 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 495

Yine merhum İbn Teymiyye dedi ki:

Bir Fasıl

Yüce Allah: *"Onları siz öldürmediniz."* (Enfâl. 17) buyruğu hakkında üç görüş vardır:

1. Bu mütevellet (dolaylı) fiil oluşuna mebnidir. Doğrudan Âdemoğullarının yaptığı fiil türünden değildir. Aksine Allah'ın fiilinden dolayıdır. Öldürmek de canı çıkarmak demektir. Bu da mütevellet bir fiildir. Bu şekilde tevellütü kabul etmeyen kimseler bu görüşü de kabul edebilir. Ama bu zayıf bir görüştür. Çünkü bu görüş aynı zamanda atmanın da olmadığını ifade eder. Çünkü atmak doğrudan (bir insan) fiilidir. Ayrıca yüce Allah: *"Artık müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* (Tevbe. 5) ve: *"Kim kasten bir mümini öldürürse."* (Nisa. 93) buyurmak sûretiyle öldürme fiilini (insan hakkında) tespit etmektedir. Ayrıca öldürmek canı çıkarmaya elverişli bir fiildir. Yoksa -imate- öldürmek fiilinden farklı olarak can çıkmasının bizzat kendisi değildir.

2. Bu fiillerin yaratılmasına binaendir. Bunu da sufilerin birçoğu kabul edebilir. Zannederim bu Cüneyd'den de nakledilmiştir. O hakikate nazaran kulun fiilinin olmadığını ifade etmiştir. Çünkü her bir sanat sahibini de sanatı ile yaptığı şeyi de yaratan Allah'tır. Bu görüş ise iki sebepten ötürü zayıftır:

a. Bizler fiilin yaratıldığını söylemiş bulunuyoruz. Bu ise kuldan fiilin selb edilmesini gerektirmez. Aksine fiil de ona izafe edilir. Bundan dolayı ben iman etmedim, ben namaz kılmadım, ben oruç tutmadım, ben tasdik etmedim, ben bilmedim denilmez. Çünkü böyle bir şey hakka karşı bile bile bir inkârdır. Çünkü bu durumda asgarisinden böyle bir vasfa sahip olmayı gerektirir. Bu da sabit bir husustur.

b. Aynı şekilde böyle bir ifade Bedir'de öldürmek ve ok atmak müstesna yapmakla emrolunduğumuz fiillerden hiçbirisi hakkında kullanılmamıştır. Eğer bu husus kullara ait bütün fiillerin Allah tarafından yaratılması hakkında sözkonusu olsaydı özel olarak Bedir için kullanılmazdı.

3. Şanı yüce Allah bu hususta alışılmışın dışına çıkmıştır (olağanüstü iş yapmıştır.) Böylelikle müşriklerin kelleleri silahın kendilerine ulaşmasından önce işaret ile uçar olmuş ve kurumuş bir dal kendisi ile savaşılan bir kılıç halini almıştır.

Aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in atması da kudreti ile isabet ettirmesi sözkonusu olmayan kimselere isabet etmiştir. Böylelikle ortaya çıkan öldürme ve atılanın isabet etmesi onların alışılagelmiş kudretlerinin dışında bir

iş oldu. Onun buna gücünün yetmesi sözkonusu olmadığından ötürü bu işi kendilerinin yapmadığı söylendi. Bu da daha sahihtir. Bu açıklama ile böylelikle olumsuz ifade ile olumlu ifade bir arada anlaşılabilir. Yani: *"Attığın zaman sen atmadın."* isabet ettirmedin demektir. *"Fakat Allah attı."* (Enfâl. 17), O isabet ettirdi demektir.

İşte şanı yüce Allah'ın oldukça güçsüz bir sebep dolayısıyla alışılmış kudretin dışında kalan yaptığı bütün fiilleri böyledir. Suyun fışkırtılması ve buna benzer olağanüstü haller yahut da fiili işleyenin kudreti dışındaki işler gibi. Bu da açıkça görülen bir husustur. Bunda ne cebriyeciliğe dair bir delil ne de tevellütün sözkonusu olmayacağına dair bir delil bulunmamaktadır.][891]

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾

11. "Hani O, kendi katından bir emniyet olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyordu. Sizi onunla tertemiz yapmak, sizden şeytanın pisliğini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve onunla ayaklar(ınız) a sebat vermek için de üstünüze gökten bir su indiriyordu."

Tefsiri:

[Bedir günü hakkında da: *"Hani o kendi katından bir emniyet olmak üzere sizi hafif bir uykuya büründürüyordu."* buyurmaktadır. Uyuklama ise dimağa giren buharların inmesi sebebi ile başa inen bir haldir. Bunun üzerine bu inen buharlar birbiri ile düğümlenir ve bunların neticesinde uyuklama ortaya çıkar.][892]

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَئِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾

12. "Hani Rabbin meleklere: "Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin; Ben, kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Artık onların boyunlarının üstüne de vurun, onların her parmağına da vurun." diye vahyediyordu."

891 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 37-40.
892 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 249.

Tefsiri:

[Yüce Allah Bedir günü hakkında: *"Hani Rabbin meleklere: "Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin; Ben, kâfirlerin kalplerine korku salacağım, diye vahyediyordu."* buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde -lafız Müslim'e ait olmak üzere- İbn Abbas'dan o Ömer b. Hattab'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bedir gününde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere baktığında onların bin kişi olduklarını, ashabının ise 317 kişi olduğunu gördü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıbleye yöneldikten sonra ellerini uzattı ve Rabbine şöylece seslenmeye koyuldu: "Allah'ım! Bana va'dettiğini gerçekleştir. Allah'ım! Bana va'dettiğini ver. Allah'ım! Eğer müslümanlardan olan bu topluluk helak olacak olursa yeryüzünde sana ibadet edilmeyecektir." O ellerini uzatmış kıbleye yönelmiş olduğu halde Rabbine böylece seslenip durdu. Nihâyet ridasını omuzlarından (yere) düşürdü. Ebu Bekir ona gelerek ridasını aldı, omuzlarının üzerine bıraktı. Sonra arkasında durarak şöyle dedi: "Ey Allah'ın Nebisi! Rabbine bu kadar yalvarman yeter. Şüphesiz ki o sana verdiği sözünü gerçekleştirecektir." Bunun üzerine yüce Allah: *"Hani siz Rabbinizden imdat istiyordunuz da: "Muhakkak Ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediyorum." diye duanıza karşılık vermişti."* (Âyet 9) buyruğunu indirdi. Allah ona melekler ile yardım gönderdi.

Ebu Zumeyl dedi ki: Bana İbn Abbas tahdis edip dedi ki: O gün müslümanlardan bir adam önündeki müşriklerden bir adamın arkasından hızlıca koşarken üst tarafından bir kamçı darbesi ile "ilerle ey Hayzum" diyen bir suvari sesi duydu. Önündeki müşrik adama bakınca onun sırt üstü yere yıkıldığını gördü. O adama bakınca burnunun kesilmiş olduğunu ve kamçı darbesini andıran bir şekilde yüzünün yarılmış ve her tarafının morarmış olduğunu gördü. Ensar'dan olan kişi gelip bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatınca "doğru söyledin, bu üçüncü semadan gelen yardımcılardandır." buyurdu. O gün yetmiş kişi öldürdüler, yetmiş kişi de esir aldılar." diyerek hadisin geri kalan kısmını zikretti.

Buhârî bu hadiste de ayrıca şunu zikretmektedir: O -yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)-: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır."* (Kamer, 45) buyruğunu okuyarak dışarı çıktı.

İbn İshak dedi ki: Bana Abdullah b. Ebu Bekr b. Hazm, Saideoğulları'ndan birisinden tahdis ederek dedi ki: Ben Ebu Esid Malik b. Rabia'yı -gözlerini kaybettikten sonra- şöyle derken dinledim: Şu anda sizinle birlikte Bedir'de ve gözlerim gördüğü halde bulunmuş olsaydım sizlere meleklerin çıktığı dağ yolunu

haber verirdim. Bu hususta hiçbir şüphe ve tereddütüm de olmazdı. Melekler indiği zaman iblis de onları gördüğünde yüce Allah da meleklere: *"Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin."* buyruklarını vahyetmişti.

Onlara sebat vermeye gelince: Melekler adama tanıdığı bir adam sûretinde gelir ve ona şöyle derdi: Müjde olsun sizlere. Onlar hiçbir şey değildir. Allah sizinle beraberdir. Haydi onların üzerine hücum edin. İblis melekleri görünce topukları üzerine gerisin geri gitti ve: *"Benim sizinle hiçbir ilişkim yok, gerçekten ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum."* (Enfâl. 48) demişti.

Şeytan Süraka sûretinde idi. Ebu Cehil de gelerek arkadaşlarını teşvik ediyor ve: Süraka'nın sizi yardımsız bırakması sizi korkutmasın. Çünkü onun Muhammed ve ashabı ile bir sözleşmesi vardır dedikten sonra lat'a da uzza'ya da yemin ederim ki Muhammed'i ve ashabını (esir alıp) iplere bağlamadıkça geri dönmeyeceğiz. Siz onları öldürmeyin. Onları tek tek yakalayın demişti.[893]"[894]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz kalpte hâsıl olan ilim, güç ve buna benzer şeyleri şanı yüce Allah meleklerin fiilleri aracılığı ile ortaya çıkartabilir. Nitekim yüce Allah: *"Hani Rabbin meleklere: Şüphesiz Ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat verin... diye vahyediyordu."* (Âyet 12) ve: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir."* (Mücadele, 22) buyurduğu gibi.

Yine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da böyledir: "Her kim hakimlik görevini isteyip o görevi istemek için (başkasından) yardım dilerse o işle başbaşa bırakılır. Kim de hakimlik görevini istemeyip onu almak için yardım istemezse (ve o göreve getirildiği taktirde) Allah onun üzerine onu doğruya yönlendirecek bir melek indirir."[895]

Hadis-i şerifteki "doğruya yönlendirme (tesdid)" onun kalbine doğru sözü söylemeyi telkin etmektir. Yüce Allah da: *"Bizler Musa'nın annesine onu emzir diye vahyettik."* (Kasas, 7); *"Hani Ben havarilere bana ve rasûlüme iman edin diye vahyetmiştim. Onlar da iman ettik demişti."* (Maide, 111) buyurmaktadır.

893 Beyhaki İbn İshak'dan, III, 52-53; İbn Kesir, es-Siretün Nebeviye, II, 47.
894 El-Cevâbu's-Sahîh, VI, 264-268
895 Tirmizi, 1323-1324; Ebu Davud, 3578; İbn Mace, 2309. Hadis zayıftır

Burada sözü edilenler nebi değildi. Aksine onlara yapılan bu vahiyden kasıt ilhamdır. Bu bazen melek aracılığı ile de olabilir. Nitekim yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur, ya bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) göndererek izni ile dilediğini vahyeder."* (Şura, 51) buyurmaktadır. Görüş belirtmek ve görüşte hata etmek ise şeytanın telkinindendir. Sahibi mazur görülen bir müctehid bile olsa. Çünkü Ebu Bekir ve İbn Mesud gibi ashab-ı kiramdan birden çok kişi bazı sorular hakkında şöyle demişlerdir: "Ben bu mesele hakkında kendi görüşüme göre söz söylüyorum. Eğer doğru ise Allah'tandır. Şâyet hata olursa benden ve şeytandandır. Allah da rasûlü de ondan uzaktır."[896]][897]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Hani Rabbin meleklere: Şüphesiz Ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat verin ... diye vahyediyordu."* buyruğunda olduğu gibi. Sözkonusu bu sebat melekler vasıtası ile kalplere inmiştir. İşte sekînet/huzur ve sükun de budur.][898]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Hani Rabbin meleklere: "Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin; Ben, kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Artık onların boyunlarının üstüne de vurun, onların her parmağına da vurun." diye vahyediyordu. Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmeleridir."* (Âyet 12-13) buyurmaktadır. Yüce Allah onların kalplerine korku salıp onların öldürülmeleri emrini Allah'a ve Rasûlüne aykırı durup muhalefet etmeleri olarak tespit etmiştir. Buna göre Allah'a ve Rasûlüne aykırı durup muhalefet eden herkes bu durum ile karşı karşıya bırakılmayı gerektirir.][899]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Hani Rabbin meleklere: "Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin: Ben, kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Artık onların boyunlarının üstüne de vurun, onların her parmağına da vurun." diye vahyediyordu. Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmeleridir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelirse (bilmeli ki) muhakkak Allah, cezası çok şiddetli olandır."* (Âyet 12-13) buyurmak sûretiyle onların Allah'a ve Rasûlüne muhalefet edip onlarla sınır mücadelesine girişmeleri sebebi ile öldürülmeleri emrini ver-

896 Kaynakları daha önce gösterildi.
897 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyin, 507-508.
898 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 249.
899 es-Sârimu'l-Meslûl, 34.

miştir. Buna göre Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yaparak muhalefete kalkışan her bir kimseye konu ile alakalı illetin/sebebin, gerekçenin bulunması sebebi ile ona böyle bir iş yapılması icab eder.][900]

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

16. "Savaşmak için yer tutmak yahut başka bir bölüğe katılmak gayesi ile olmaksızın o gün kim onlara arkalarını çevirip kaçarsa muhakkak o Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun yeri de cehennemdir, o ne kötü bir dönüş yeridir."

Tefsiri:

[Sözkonusu edilen *"yer tutan"* ile ilgili olarak yüce Allah: *"Savaşmak için ... uğramış olur."* buyurmaktadır.

Cevheri dedi ki: "Havz" cem etmek demektir. Kendisine bir şeyler katan herkes hakkında o şeyi haiz olmuş olur. "Hâze" haiz oldu fiilinin mastarı da havz ve hıyaze diye gelir. Aynı anlamda "ihtâze" de kullanılır. Havz ile hayz ise yumuşakça sürmek demektir. Hâzelibile ve yehûzülibil ile yehîzülibil, develeri yumuşakça sürdü demektir. Havzülibil ise develerin suya sürülmesi anlamındadır. Esmai dedi ki: Eğer develerin merası sudan uzak bulunuyor ise onların suya doğru götürüldüğü ilk geceye "leyletülhavz" denilir. Yılanın bükülüp kıvrılmasını anlatmak için tahavvezet ve tehayyezet fiilleri kullanılır. Hatta: Ma leke tetehavvezu tehavvuzelhayye ile tetehayyezu tehayyuzelhayye : Neden yılan gibi kıvrılıyorsun denilir. Sibeveyh dedi ki: O (Âyetteki mütehayyizin fiili olan tehayyüz) hiztüşşey'e: bir şeye haiz oldum, ele geçirdim fiilinden "tefa'ül" vezninde bir fiildir. Şair el-Katami dedi ki:

تَحَيَّزَ مِنِّي خَشْيَةَ أَنْ أُضِيفَهَا كَمَا انْحَازَتْ الْأَفْعَى مَخَافَةَ ضَارِبِ

"Onu izafe ederim korkusuyla benden kıvrılıp gitti

Vuracak bir kimseden korkan yılanın kıvrılıp gitmesi gibi."

Şair şunu kastediyor: Bu yaşlı kadın ona misafir olurum korkusu ile kıvrılıp uzaklaşıyor ve geri duruyor. "Hayz" ise evin tamamlayıcı müştemilatı arasından eve katılan yerlere denilir. Her bir tarafa da "hayz" denilir. Bunun aslı "vav"dir.

900 es-Sârimu'l-Meslûl. 39.

Hayz ise "hayyiz"in tahfif edilmiş (şeddesiz) şeklidir. Heyn ile heyyin (kolay), leyn ile leyyin (yumuşak) gibi. Çoğulu ise "ehyâz" diye gelir. Havze de taraf demektir. İnhâze anhu ondan yan tarafa uzaklaştı. İnhaze kavmu: Bulundukları merkezlerini terk edip başka tarafa çekildiler demektir. Dost kimselere: İnhazu anil aduv ve ahuzu: düşmandan çekildiler denilir. Venhaze adehu: Yenildiler, arkalarını dönüp kaçtılar demektir. Tehâvezil ferikanil fil harb: Her bir fırka/bölük diğerinden çekilip uzaklaştı anlamındadır.][901]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde "mütehayyiz: başkasına katılan" ile etrafını var olan bir şeyin çevirmiş olduğu şey kastedilir. Yüce Allah'ın: "*Yahut başka bir bölüğe katılmak gayesi ile.*" buyruğunda olduğu gibi. Bununla da başkasından uzaklaşıp ayrıldığı şey kastedilir.][902]

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

17. "Onları siz öldürmediniz. Fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın. Ama ancak Allah attı. Müminleri kendi nezdinden güzel bir imtihan ile denemek için (bunu yaptı.) Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Ebu Bekir bundan sonra gölgelikten çıktılar. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de yüce Allah'ın: "*Attığın zaman da sen atmadın. Ancak Allah attı.*" buyruğunun sözkonusu ettiği o attığını onlara attı. Ebu Bekir es-Sıddik de onlarla savaştı. Hatta oğlu Abdurrahman kendisine: Bedir günü seni gördüm de ben senden başka tarafa kaydım demiş. Ebu Bekir (radıyallâhu anh) ise: Ama ben seni görmüş olsaydım andolsun seni öldürecektim, demiştir.][903]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Onları siz öldürmediniz fakat Allah onları öldürdü.*" buyruğu şüphesiz onun "*Attığın zaman da sen atmadım. Ama ancak Allah attı.*" buyruğu

901 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 343-344.
902 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 299.
903 Minhâcü's-Sünne. VIII. 540.

gibidir. Onları öldürmek, onların kudretleri dışında bir takım hususlarla gerçekleşti. Meleklerin indirilmesi, korkunun onların (müşriklerin) kalplerine salınması gibi. Aynı şekilde atmak da onun toprağın hepsinin gözlerine isabet etmesini sağlayacak bir şekilde kalplerini korkutacak bir şekilde gücü çerçevesinde olan bir iş değildi. Çünkü yüce Allah'ın kulun alışılmış kudreti dışında tespit ettiği o atmak şanı yüce Allah'ın onun hakkında sözkonusu etmediği atmadır.

Ebu Ubeyd dedi ki: O başarıyı sen sağlamadığın gibi isabet ettiren de sen değildin. Fakat o başarıyı sana veren ve seni destekleyen Allah'tır. Zeccac dedi ki: Senin aldığın bir avuç toprak yahut çakıl o çok sayıdaki ordunun askerlerinin gözlerini dolduracak kadar bir dereceye ulaşamamıştır. Bunu üzerine alan bizzat yüce Allah'tır.

İbnul Enbari'nin zikrettiğine göre de sen onların yüzlerine toprağı attığın zaman kalplerine korkuyu sen atmadın. İşte bundan dolayı bu iş onun gücünün yettiği sınırların dışında kalan bir işti ve bu onun nübüvvetinin delillerinden belgelerinden birisi idi.

Bir diğer görüş de şöyledir: Hatta şanı yüce Allah ancak güç yetirilen bir fiilin kendisi ile kaim olmadığı, ayrı ve mahluk olan bir şeyden başkasına kadir değildir. Kul ise ancak kendi zatı ile kaim olana muktedir olur. O kendisinden ayrı olan bir şeye muktedir değildir. Bu ise Eş'ari'nin ve ona Kadı Ebu Ya'la, İbn Akil, İbnu'z-Zâğûnî gibi ve onların dışında imamlara tabi olan alimler arasından ona muvafakat edenlerin görüşüdür.[904]

Bir diğer görüş de şöyledir: Kulun buna da ötekine de gücü kuvveti yetmez. Şanı yüce Allah ise ancak ayrı olana muktedirdir. Bu da Mutezilenin görüşüdür.

Bir diğer görüş de şöyledir: Her ikisi de kendisinden ayrı olan dışında kendisi ile kaim olana muktedir değildir. Bununla birlikte ben: Her ikisinin de kendisi ile muttasıl olana değil de munfasıl olana muktedirdir diyen kişi olduğunu bilmiyorum.][905]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Attığın zaman sen atmadın ama ancak Allah attı."* buyruğuna gelince. Buna dair açıklama daha önce geçti ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında sözkonusu olmadığı belirtilen atmanın kendisi tarafından yapıldığı belirtilenin aynısı olduğunu zannedenlerin yanlış olduklarını açıkladığımız

904 Zâdu'l-Mesîr, III, 332.
905 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 17-18.

gibi sözkonusu olmadığı belirtilen halin atılanın kafirlere ulaşıp onları etkilediği ve sözkonusu olanın ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiili olan fırlatmak olduğunu da açıklamış bulunuyoruz.][906]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Attığın zaman da sen atmadın ama ancak Allah attı."* buyruğundan maksadı kulun fiilinin yüce Allah'ın fiilinin kendisi olduğunu -hataya düşenlerden bir kesimin zannettiği gibi- kastetmiş değildir. Çünkü böyle bir anlayış sahih olsaydı o taktirde herkese böyle demek gerekirdi. Öyle ki yürüyen kimseye yürüdüğün zaman sen yürümedin fakat Allah yürüdü denilmesi, bineğine binen bir kimseye bindiğin zaman sen binmedin ama Allah bindi denilmesi, konuşan kimseye konuştuğun zaman sen konuşmadın Allah konuştu denilmesi aynı şeyin yiyene, içene, oruç tutana, namaz kılana ve buna benzer işleri yapana aynısının söylenmesi gerekirdi.

Bunun sürdürülmesi halinde ise kafir olan kimseye: Kafir olduğun zaman sen kafir olmadın ama kafir oldu demek, yalan söyleyen kimseye: Yalan söylediğin zaman sen yalan söylemedin ama Allah yalan söyledi demek gerekirdi.

Bunun gibi bir şey söyleyen kişi ise aklın ve dinin dışına çıkmış, kafir ve mülhid birisidir.

Fakat âyetin manası şudur: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir gününde onlara (bir avuç toprak) attı. Bu attığını onların hepsine ulaştırmak onun gücü kudreti içerisinde olan bir iş değildi. Çünkü onlara bir avuç toprak atmış ve: *"O yüzler çirkin olsun."* buyurduğu zaman bunu onların hepsine ulaştırmak onun kudretinin yeteceği bir iş değildi. Şanı yüce Allah onun o attıklarını kudreti ile onların hepsine ulaştırdı. Yani: Sen o toprağı attığın zaman onlara sen ulaştırmadın fakat Allah ulaştırdı demek istemiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında sabit olarak sözkonusu ettiği atmak ile onun hakkında sözkonusu olmadığını belirttiği atmak aynı şey değildir. Çünkü bunu kabul etmek iki çelişik olanı bir arada kabul etmeyi gerektirir. Aksine onun toprağı vardırıp ulaştırmadığını ifade ederken atmayı ve fırlatmayı onun yaptığını tespit etmiştir. Aynı şekilde bir ok atıp Allah onu olağanüstü bir sûrette düşmana ulaştıracak olursa o oku kudreti ile ulaştıran yüce Allah olur.][907]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

906 el-İstiğase, 225-226.
907 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 331-332.

[Yüce Allah'ın: *"Attığın zaman da sen atmadın ama ancak Allah attı."* buyruğunun manası şudur: Sen attığın zaman isabet ettiremedin fakat isabet ettiren şanı yüce Allah'tır. Bu durumda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe edilen el ile atmaktır. Yüce Allah'a izafe edilen ise düşmana ulaştırıp o attığını düşmana isabet ettirmesidir. Yoksa bundan maksat bazı kimselerin zannettiği şu husus değildir: Yüce Allah atanı ve atmayı yarattığı zaman onlar: Gerçekte atan odur demişlerdir. Şüphesiz ki bu atma işini yaratan o olduğu için doğru olmuş olsaydı aynı şeyi diğer fiiller hakkında da söyleyebilmemiz gerekirdi. Bu durumda: Yürüdüğün zaman sen yürümedin fakat Allah yürüdü, tokat attığın zaman sen tokat atmadın fakat Allah tokat attı, mızrağını sapladığın zaman sen saplamadın fakat Allah sapladı, kılıçla sen vurmadın ama Allah vurdu, ata binmedin ama Allah bindi, oruç tutmadın, namaz kılmadın, hacc etmedin fakat oruç tuttu, namaz kıldı, haccetti demek gerekirdi.

Bütün bunların bâtıl olduğu kesinlikle bilinen hususlardandır. Ayrıca bu kaderi sabit kabul edenlerin aşırılıklarındandır. Bundan dolayı rivâyet olunduğuna göre Osman b. Avfan (radıyallâhu anhum)'a evinde onu muhasara ettikleri vakit ona taş atıyorlardı. Kendisi onlara neden bana taş atıyorsunuz demesi üzerine onlar: Biz sana atmadık ama sana Allah attı dediler. Kendisi ise: Eğer Allah bana taş atmış olsaydı mutlaka bana isabet ettirirdi. Fakat asıl bana taş atanlar sizlersiniz ve isabet ettiremiyorsunuz demişti.

Bu ise ashab-ı kiramın Allah kulların fiillerinin halikidir demediklerini söyleyen ve kaderi kabul etmeyen kaderiyyecilerin ileri sürdüğü delillerden olduğu gibi kaderi kabul eden bazı kimseler de yüce Allah'ın: *"Ama ancak Allah attı."* buyruğunu delil göstermişlerdir. Ama her ikisi de hatadır.][908]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun yüce Allah'ın: *"Attığın zaman da sen atmadın ama ancak Allah attı."* buyruğunu delil göstermesine gelince: o da bu türdendir. Fakat cahillerden bir taifenin yanlış olarak vehm ettiği bu mana ondan daha önce de ileri sürülmüştür. Şöyle ki: Şanı yüce Allah burada sadece kulların fiillerinin haliki olduğundan ötürü atma fiilini kendi zatına nisbet etmiş değildir. Çünkü bu kadarı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in atması ile atma dışındaki diğer fiilleri ve ondan başka insanların atmaları ile diğer fiilleri arasındaki ortak bir paydadır. Çünkü Bedir günü her iki ordunun yaptığı işleri şanı yüce Allah diğer canlıların fiillerini yarattığı gibi onları da yaratmıştır. Eğer: Kulun hareketini yarattığı için Allah attı demek caiz olmuş

908 Minhâcü's-Sünne. III. 218-219.

olsaydı o taktirde hücum eden, kaçan, binen, koşan, oruç tutan, tavaf eden ve buna benzer fiilleri de -bunları yaratanın o olması sebebi ile- onun yaptığını söylemek gerekirdi. Rivâyet olunduğuna göre Osman (radıyallâhu anh)'ı evinde kuşatma altına alanlar ona taş atıyorlardı. O: Bana neden taş atıyorsunuz deyince onlar: Biz sana atmadık fakat sana Allah attı demişlerdi. O: Yalan söylediniz. Eğer Allah bana atmış olsaydı bana isabet ettirirdi. Sizler ise bana atıyor ve bana isabet ettiremiyorsunuz demişti. O bu hususta doğruyu söylemişti. Çünkü şanı yüce Allah Lut kavmine ve Fil ashabına taş attığı zaman onlara isabet ettirmişti. Fakat onlar Osman'a attılar (ve isabet ettirememişlerdi.) Yüce Allah da: *"Attığın zaman da sen atmadın ama ancak Allah attı."* buyurmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir avuç toprak ya da bir başka şey almış, onu müşriklere atmıştı. O attığı da düşmanın gözlerine isabet etmiş, şanı yüce Allah bunun sebebi ile onları bozguna uğratmıştı. Fakat bunu yapabilmek Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kudretinde olan (yapabileceği bir iş) değildi. Aksine yüce Allah bu attığını onlara ulaştırandı. Atmanın iki yönü vardır. Birisi atılanı fırlatmak diğeri ise onu düşmana ulaştırmak ve onlara bu vesile ile sıkıntı vermektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) birincisini yaptı yüce Allah da ikincisini yaptı. Yani sen elinle fırlattığın zaman o attığın şeyleri ulaştırmadın. Onu Allah ulaştırdı ve onun sebebi ile onları o bozguna uğrattı. Şanı yüce Allah'ın nebisinin hakkında sabit olduğunu belirttiği husus onun hakkında sabit olmadığını söylediği husustan farklıdır. Şanı yüce Allah: *"Attığın zaman"* buyruğu ile onun bir atmasının sabit olduğunu söylerken "*sen atmadın*" buyruğu ile de bir atmasının sözkonusu olmadığını dile getirmiştir. Bunların biri ötekinden farklıdır. Böylelikle sözün birbiri ile çelişmesi önlenmiş olur.

Eğer maksat bu kişinin ve onun benzeri olup kulların fiillerini Allah'ın yarattığına dair bu âyeti delil gösteren diğer benzeri kimselerin söylediği gibi olsaydı ve bunu söyledikleri için de Mutezile mensupları ile diğer kaderiye mensuplarını bu âyeti buna delil gösterdiği için de güldürmüş olurdu. Eğer maksat bu olsaydı o taktirde bunun benzeri bir ifadenin kulların bütün fiilleri hakkında kullanılabilmesi uygun olur ve şöyle denilebilirdi: Bindiğin zaman sen binmedin fakat Allah bindi, zannettiğin zaman sen zannetmedin fakat Allah zannetti, yediğin zaman sen yemedin fakat Allah yedi.

Yine yayla ok atan herkese: Attığın zaman sen atmadın fakat Allah attı denilebilirdi. Kafirlere de müslümanlara ok attıkları zaman: Attığınız zaman siz atmadınız fakat Allah attı denilebilirdi. Ve buna benzer ne müslüman bir kimsenin ne de aklı başında bir kimsenin söylemeyeceği sözler söylenebilirdi.

Diğer taraftan yüce Allah bu âyet-i kerimeyi Bedir gününde nebisi ve müminler üzerindeki nimetini açıklamak için onlara gönderdiği yardım ve desteğini beyan etmek için zikretmiştir. Şâyet Allah'ın onun fiilini yaratan olduğu anlatılmak istenseydi şüphesiz ki bu bütün insanlar arasında ortak bir paydadır. Fakat onun atmasının bütün yaratılmışların aciz kaldığı bir özelliğinin bulunması gerekirdi. Yüce Allah da bunu nebisini desteklemek, ona yardım etmek, ona ve müminlere bir nimet ihsanında bulunmak üzere bunu yapmış olmalıydı.][909]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Attığın zaman sen atmadın ama ancak Allah attı."* buyruğunun manası şudur: Sen o toprağı attığında sen ulaştırmadın fakat atılanı ulaştıran Allah'tır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere bir avuç toprak fırlatmış ve: "Yüzler çirkin olsun" buyurmuştu.[910] Yüce Allah onun o attığını müşriklerin yüzlerine ve gözlerine kadar ulaştırmıştı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bunları onlara ulaştırmak gücüne sahip değildi. Atmanın bir başlangıç noktası vardır ki o da fırlatmaktır. Bir de vardığı nokta vardır ki o da ulaştığı yerdir. Şanı yüce Allah: *"Attığın zaman"* buyruğu ile başlangıcın nebisi tarafından gerçekleştirildiğini fakat varacağı yere onun vardırmadığını tespit edip bunu *"ama ancak Allah attı"* buyruğu ile bizzat kendisi ile gerçekleştirdiğini ifade buyurdu. Yoksa sabit görülenin sabit olmadığı belirtilenin aynısı olması caiz değildir/imkânsızdır. Çünkü bu bir çelişki olur.][911]

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ
وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

19. "Eğer siz fetih istemekteyseniz işte size o fetih gelmiştir. Eğer vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Yok, tekrar dönerseniz, Biz de döneriz. Topluluğunuzun -çok da olsa- size hiçbir faydası olmaz. Çünkü Allah müminlerle beraberdir."

Tefsiri:

[*"Eğer siz fetih istemekteyseniz işte size o fetih gelmiştir."* İstiftah: Fetih istemek, fethi talep etmek demektir. Fetih de yardım ve zafer anlamındadır. Hadiste

909 el-İstiğase, 167-169. Kastedilen, Şeyhu'l-İslâm'ın kanaatlerini reddettiği kişi olan el-Bekrî'nin delil göstermesidir.
910 Ahmed, I, 303; Hakim, III, 157; Beyhaki, Delailül Nübuvve, VI, 240. Hadis sahihtir.
911 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 375.

rivâyet edilen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhacirlerin yoksullarıyla istiftah ediyordu/fetih taleb ediyordu[912] yani onlar ile yardım diliyordu. Onların duaları ile yardım istiyordu demektir. Nitekim şöyle buyurmuştur: "Hem size ancak aranızdaki zayıf kimselerin yaptıkları dualarından başka bir sebeple mi yardım ediliyor, rızık veriliyor (sanıyorsunuz.)"[913] Onların dua ve ihlaslarından (başka bir sebeple ... demektir.)][914]

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

22. "Çünkü Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü akıl etmeyen sağır ve dilsizlerdir."

Tefsiri:

[Şüphesiz insan yüce Allah'ın: *"Çünkü Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü."* buyruğunda geçen "devab: canlılar" kapsamı içerisinde girmekle birlikte ...][915]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah ondan yüz çevirenleri yermek sadedinde de: *"Çünkü Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü akıl etmeyen sağır ve dilsizlerdir. Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* (Âyet 22-23) buyurmuştur.][916]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü akıl etmeyen sağır ve dilsizlerdir. Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* (Âyet 22-23) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah eğer onlarda hakka yönelmekten ibaret bir hayır olduğunu bilmiş olsaydı onların anlamalarını sağlardı. Fakat onlarda bir hayır yoktur. Şâyet onların anlamalarını sağlamış olsaydı yine de yüz çevirerek arkalarını dönüp gideceklerdi.][917]

912 Taberani. Kebir. 857-859. Hadis murseldir.
913 Buhâri. 2896.
914 el-İstiğase. 56-57.
915 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 143.
916 el-İstikâme. I. 228.
917 en-Nübuvvât. 158.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Çünkü Allah katında yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü akıl etmeyen sağır ve dilsizlerdir. Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* (Âyet 22-23) Bu buyruklar O'nun: *"Ey iman edenler, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Dinleyip durduğunuz halde ondan yüz çevirmeyin. Kendileri dinlemedikleri halde "dinledik" diyenler gibi de olmayın."* (Âyet 20-21) buyruklarından sonra gelmektedir. Şanı yüce Allah'ın: *"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara işittirirdi."* buyruğu ile şu iki sebepten ötürü sadece sesin işittirilmesini kastetmemiştir:

1. Bu işitme kaçınılmaz bir şeydir ve davet edilenlere karşı o olmadan delil ortaya konulmuş olmaz. Nitekim yüce Allah: *"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin. Sonra onu emin olacağı yere kadar ulaştır."* (Tevbe. 6); *"Onunla sizleri ve kimlere ulaşırsa onları uyarıp korkutmam için."* (En'am. 19) ve: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azap ediciler değiliz."* (İsra. 15) buyurmaktadır.

2. Tek başına bunun faydası olmaz. Çünkü Kur'ân'ı işitip onu inkâr eden bütün kafirler için bu hâsıl olmuş bir şeydir. Daha önce geçtiği gibi. Bu işitme anlama işitmesinden farklıdır. İşte şanı yüce Allah'ın kendisinde hayır bulunan kimselere verdiği işitme budur. Bu ise Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Allah hakkında hayır murad ettiği kimseyi dinde fakih/derin bilgili kılar."[918] buyruğunun bir benzeridir.

Bu âyet ve bu hadis şuna delildir: Sözü iyice fıkh edip anlamasını sağlayacak bir dinlemenin kendisi için hâsıl olmadığı kimsede bir hayır olduğunu Allah bilmiyor ve onun hakkında hayır murad etmiyor demektir. Şüphesiz Allah'ın kendisinde bir hayır olduğunu bildiği yahut da hakkında hayır murad ettiği kimseye işittirmesi ve onu bilgi/fıkıh sahibi yapması da kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü hadis Allah'ın hakkında hayır murad ettiği her bir kimseyi dinde fakih kılacağını beyan etmektedir. Birincisi ikincisini gerektirmektedir. Kip de umumidir. Buna göre Allah'ın dinde bilgi sahibi kılmadığı bir kimse bu umumi ifadenin içine girmez. Dolayısıyla Allah o kimse hakkında hayır murad etmemiş olur. Onun hakkında lazım olan husus sözkonusu olmadığı için o lazımın gereği de sözkonusu olmaz.

Yüce Allah'ın: *"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara işittirirdi."* buyruğu birincisinin ikincisi hakkında nahiv bakımından bir şart oldu-

918 Buhârî. 71: Müslim. 1037.

ğunu beyan etmektedir. Bu ise gerektiricinin gereği ve sebeptir. O halde Allah'ın kendisinde hayır olduğunu bildiği herkese bu şekilde işittirmesini gerektirir. Bunu kendisine işittirmediği kimsede ise bir hayır olmadığını bilmiştir demektir. Şimdi böyle bir işitmenin nasıl gerekli olduğunu iyice düşünelim. İşte fıkıh da budur. Müminlerin hali de böyledir. Onlar bu halleri ile beraberinde fıkhetmenin bulunmadığı bir işitme ile yahut da beraberinde işitmenin bulunmadığı bir fıkıh ile bir şeyler söyleyenlerinkinden farklıdır. İşte benim kastettiğim böyle bir işitmedir.

Yüce Allah'ın: *"Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* buyruğuna gelince. Bu buyruk birçok kimseye açıklanması zor gelebilir. Çünkü bunlar şartlı sözkonusu edilen bu işitmenin birinci cümlede varlığı kabul edilmeyen işitmenin kendisi olduğunu zannederler. Oysa birinci cümlede sözkonusu edilen Allah'ın onlarda hayır olduğunu bilmesi ile ilgiliydi. Âyet-i kerimede ise bunun böyle anlaşılmasını gerektiren bir husus yoktur. Aksine âyet zahiri ile de batını ile de bu anlayışa aykırıdır. Çünkü yüce Allah'ın: *"Şâyet onlara işittirmiş olsaydı"* buyruğundaki zamir yüce Allah'ın: *"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara işittirirdi."* buyruğunda geçen iki zamire aittir. Bunlar ise şanı yüce Allah'ın onlarda bir hayır olduğunu bilmediğine dair sözün delalet ettiği kimselerdir. İşte bundan dolayı onlara işittirmemiştir. Çünkü "lev: şâyet" her zaman için şartın bulunmadığına delildir. Eğer Allah onlarda bir hayır olmadığını biliyor ise ve yine de onlara işittirecek olursa şüphesiz yüz çevirerek arkalarını dönüp gideceklerdi. Tıpkı işittik ve isyan ettik diyen yahudiler durumunda olurlardı. Bunlar da üçüncü sınıftır.

Âyet-i kerime şuna delildir: İşitip fıkh eden herkesde hayır vardır demek değildir. Aksine kişi bazen fıkhedip anlayabilmekle birlikte bilgisi ile amel etmediğinden ötürü ondan yararlanamaz. Böylelikle onda hayır olmamış olur. Yine âyet-i kerime anlatıp kavratmak şeklindeki işittirmenin kendisinde hayır bulunan kimseler için istenen bir şey olduğuna delildir. Çünkü bu işitmeden yararlanabilecek kişi böyle bir kişidir. Ondan yararlanmayan kimseye gelince onun bu sözü anlaması istenen bir hal değildir.][919]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu ise yüce Allah'ın: *"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* (Âyet 23) buyruğu gibidir. Çünkü yüce Allah'ın:

919 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 10-10.

"Elbette onlara işittirirdi" buyruğundan maksat Kur'ân-ı Kerim'in anlaşılmasıdır. Yani Allah onların maksatlarının iyi ve hakkı kabul edecek durumda olduklarını bilse onların Kur'ân'ı anlamalarını sağlardı. Fakat onların Kur'ân'ı anlamalarını sağlayacak olsa dahi onlar maksatlarının kötülüğünden ötürü imandan ve hakkı kabul etmekten yüz çevireceklerdi. Çünkü onlar cahil ve zalim kimselerdir.][920]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["İşitmek" ile sesin idrâk edilmesi kastedildiği gibi bununla birlikte mananın bilinmesi de kastedilir. Yine bununla anlamakla birlikte kabul ve karşılık vermek icabet etmek de kastedilir. Yüce Allah: *"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara işittirirdi."* buyurduktan sonra *"şâyet onlara işittirmiş olsaydı"* buyurmaktadır. Yani onlara bu halleri üzerinde bulundukları halde işittirmiş olsaydı hakkı kabul etmezlerdi. Sonra da *"yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* Böylelikle yüce Allah onları Kur'ân-ı Kerim'i anlamamakla, anlasalar dahi gereğince amel etmemekle yermektedir.][921]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah âyetleri anlamayıp üzerlerinde düşünmeyen kimseler hakkında: *"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Şâyet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* (Âyet 23) buyurmak sûretiyle onları anlamadıkları için anlasalar bile ilimleri ile amel etmedikleri için yermektedir.][922]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara işittirirdi."* Yani işittikleri şeyleri anlamalarını sağlardı. Daha sonra şöyle buyurmaktadır: Bulundukları bu hal ile birlikte onların anlamalarını sağlamış olsaydı dahi *"yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarına döner giderlerdi."* buyurmaktadır. Çünkü onların fıtratları bozulmuştur. Anlamıyorlar. Anlasalar dahi amel etmezler. Yüce Allah böylelikle onların hem ilmi güçlerinin hem ameli güçlerinin sağlıklı olmadığını ifade etmiş olmaktadır.][923]

920 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 405.
921 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 208-209.
922 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 148.
923 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 26.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

25. "Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden (azaptan) sakının. Hem bilin ki Allah, şüphesiz azabı çetin olandır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: "*Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden sakının.*" buyruğundaki meşhur kıraat de böyledir. Seleften bir topluluk bunu: "*Aranızdan yalnızca zulmedenlere muhakkak isabet edecek.*" anlamında (لَتُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً) diye okumuşlardır.[924] Her iki kıraat de bir haktır. Çünkü Allah'ın sınırlarını aşan bir kimse zalim birisidir. Böyle birisinin yaptığına karşı çıkmayı terk eden bir kimse ise ona ortak olmadığı için zalim olmayan bir kişi olarak değerlendirilebildiği gibi münkeri değiştirmesi icab ettiği halde bunu yapmaması itibari ile zalim kabul edilebilir. İşte yüce Allah'ın: "*Onlar kendilerine verilen öğütleri unutunca Biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık. Zulmedenleri de yapageldikleri fâsıklıkları yüzünden şiddetli bir azapla yakaladık.*" (A'raf, 165) buyruğu bu manadadır. Şanı yüce Allah münkerden vazgeçirmeye çalışanları kurtardı. Fakat: "*Sizler ... bir topluluğa ne diye öğüt veriyorsunuz?*" (A'raf, 164) diyen ve işlenen günahtan hoşlanmayan o kimselere gelince çoğunluk onların da kurtulmuş olduğu kanaatindedirler. Çünkü onlar bu yapılan münkerden hoşlanmıyorlardı. Kendi güçlerine göre münkere karşı çıkmış oldular.

Mutlak olarak münkere karşı çıkmayı terk eden bir kimse ise zalimdir ve azaba uğratılır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnsanlar bir münkeri görüp de onu değiştirmeyecek olurlarsa Allah'ın kendi nezdinden göndereceği umumi bir azaba hepsini uğratması uzak değildir."[925] buyurduğu gibi. Bu hadis âyete pek uygundur.

Burada maksadımıza gelince her iki itibar ile de nefy de isbat da/olumsuzluk ve olumluluk da doğrudur. Nitekim yüce Allah'ın: "*İçinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan*" buyruğu sadece haddi aşanlara özel olmayıp aksine aranızdan münkeri görüp de onu değiştirmeyen kimseleri de kapsar. Yüce

924 Zâdu'l-Mesîr, III, 342.

925 Kaynakları daha önce gösterildi.

Allah'ın: *"İçinizden yalnızca"* buyruğunu "minkum hâssah" diye okuyan kimseler bunun kapsamına gücü yetmekle birlikte münkere karşı çıkmayı terk edenleri sokar. Bununla bu gibi kimselerin dünyada azaba uğratılacakları ve niyetlerine göre ölümden sonra diriltileceklerinin kastedilmiş olması da mümkündür. Tıpkı Beytullah'a gaza düzenleyecek ordunun tamamının yerin dibine geçirilmesi ve bunlar arasında istemeyerek ve baskı neticesinde bulunan kimselerin de niyetlerine göre haşredilecek olması gibi.][926]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden sakının."* buyurmaktadır. Şüphesiz fitne günahlardan dolayı mağfiret dilemek ve salih amel ile ortadan kaldırılabilir.][927]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden sakının."* buyurmuştur. Çünkü zalim zulmeder, insanlar da onun fitnesi dolayısıyla belaya uğrar. Zulmetmeyen kimseye de bu fitne isabet eder ve o vakit o da onu geri çevirmekten aciz kalır. Bu durum ise zalimin ta baştan beri engellenmesi halinden farklıdır. Eğer öyle bir şey yapılacak olursa o taktirde fitnenin sebebi ortadan kalkar.][928]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah da: *"Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden sakının."* buyurmaktadır. Yani bu fitne yalnızca zalime isabet etmekle kalmaz. Aksine zalime de onu zulümden vazgeçirmeyerek suskun kalan kimseye de isabet eder. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz insanlar münkeri gördükleri taktirde onu değiştirmeyecek olurlarsa Allah'ın nezdinden hepsini bir cezaya çarptırması uzak değildir." buyurmuştur.[929]][930]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden sakının."* buyruğu nazil oldu. ez-Zübeyr dedi ki: Biz bir süre bu âyeti okuduğumuz halde bu âyet ile kastedilenlerden olduğumuzu görmüyordum. Bir

926 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 382-383.
927 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 44.
928 Minhâcü's-Sünne. IV. 323.
929 Kaynakları daha önce gösterildi.
930 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 158.

de baktım ki bu *"Bir de içinizden yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden sakının."* buyruğu ile kastedilenler bizlermişiz.][931]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

29. "Ey iman edenler, eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış (Furkân) verir, kötülüklerinizi örter, size mağfiret eder. Allah büyük lütuf sahibidir."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış (furkan) verir."* buyurmaktadır. Bunu yardım, zafer ve kurtuluş diye tefsir etmişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Furkan günü"* (Enfâl, 41) buyruğunda olduğu gibi. Kendisi ile hakkın bâtıldan ayırdedilebileceği bir nur olduğu da söylenmiştir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir."* buyruğu böyledir. Yüce Allah takva sahibi olanlara darlıktan çıkma ve faydalanacakları şeyleri rızık olarak verme vaadinde bulunmuştur.][932]

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

30. "Hani o kâfirler seni tutup bağlamak yahut öldürmek yahut seni (Mekke'den) çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da bunun karşılığında kendilerine tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranlara karşılık verenlerin en hayırlısıdır."

Tefsiri:

[Nitekim rivâyet edildiğine göre o (şeytan) Daru'n-Nedve'de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i öldürmek mi hapsetmek mi yoksa onu Mekke'nin dışına çıkarmak mı doğru olur diye konuşmak üzere toplandıkları zaman Necid'li bir şeyh/yaşlı kişi sûretine girmişti. Nitekim şanı yüce ve mübarek Allah onların bu

931 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 428.
932 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 176.

toplantıları ile ilgili olarak: *"Hani o kâfirler seni tutup bağlamak yahut öldürmek yahut seni (Mekke'den) çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da bunun karşılığında kendilerine tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranlara karşılık verenlerin en hayırlısıdır."* (Âyet 30) buyurmaktadır.][933]

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

33. "Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir. Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir. Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Âyet 33) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisinde de şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Kim çokça Allah'tan mağfiret dilerse Allah ona her bir sıkıntıdan bir kurtuluş, her bir darlıktan bir çıkış yolu ihsan eder ve onu ummadığı yerden rızıklandırır."[934] Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir Kitaptır. "Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz." diye. Şüphesiz ben size O'nun tarafından (gönderilmiş) bir uyarıcı ve bir müjde vericiyim. Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki belli bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde (nimetleriyle) faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi lütfunu versin."* (Hud, 1-3) buyurmaktadır.][935]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tirmizi şu rivâyeti nakletmektedir:[936] Bize Süfyan b. Veki tahdis etti, bize İbn Numeyr, İsmail b. İbrahim b. Muhacir'den tahdis etti, o Abbad b. Yûsuf'tan, o Ebu Burde b. Ebu Musa'dan, o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah benim ümmetim için iki tane eman indirmiştir: *"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir. Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Âyet 33) Ben gittikten sonra aranızda Allah'tan mağfiret dilemeyi bırakmış olacağım."][937]

933 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 45.
934 Kaynakları daha önce gösterildi.
935 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 83.
936 Tirmizi, 3082. Hadis bir derece zayıftır.
937 er-Raddu Ala'l Ahnai, 54.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir. Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Âyet 33) buyurarak mağfiret dilemeyi sürdüren birisini azaplandırmayacağını haber vermektedir. Çünkü mağfiret dilemek azabın sebebi olan günahı siler ve böylelikle azap uzaklaştırılmış olur.][938]

Yine merhum İbn Teymiyye yüce Allah'ın: *"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir. Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Enfâl. 33) buyruğu hakkında şunları söylemektedir:

[Âyet-i kerimeye dair iki bakımdan açıklama yapılabilir:

1. Azabı uzaklaştıran mağfiret dilemek, hakkında

2. Mağfiret dilemek sûretiyle uzaklaştırılan azap hakkında.

Birincisini ele alalım: Azap ancak günahlardan ötürü sözkonusu olur. Mağfiret dilemek ise azabın sebebini teşkil eden günahların mağfiret ile bağışlanmasını gerektirir. Böylelikle azap uzaklaştırılmış olur. Nitekim yüce Allah: *"Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir Kitaptır. "Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz." diye. Şüphesiz ben size O'nun tarafından (gönderilmiş) bir uyarıcı ve bir müjde vericiyim. Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki belli bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde (nimetleriyle) faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi lütfunu versin."* (Hud, 1-3) buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah onların bunu yapmaları halinde belirli bir süreye kadar güzel bir şekilde faydalandırılacaklarını sonra da eğer onların ayrıca mükafatı verilmesi gereken fazla amelleri varsa o fazlasının karşılığının da onlara verileceğini beyan buyurmaktadır.

Yine yüce Allah Nuh (aleyhisselâm) hakkında: *"O da dedi ki: "Ey kavmim şüphesiz ben sizi apaçık bir korkutan ve uyaranım. Şöyle ki: Allah'a ibadet edin, ondan korkun ve bana itaat edin. Ta ki günahlarımızdan bir kısmını mağfiret buyursun ve sizi belli bir süreye kadar geciktirsin."* (Nuh, 2-4)'den itibaren *"Arkasından: Rabbinizden mağfiret dileyin çünkü O çok mağfiret edicidir dedim. Böylece O üzerinize semayı bol bol salıverir."* (Nuh, 10-11)'e kadar buyruklar ve: *"Ey kavmim, Rabbinizden mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin ki, üzerinize gökten*

938 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 163.

bol bol yağmur göndersin. Gücünüze güç katsın." (Hud, 52) diye buyurmuştur. Çünkü şanı yüce Allah: *"Size gelip çatan her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir, bununla birlikte çoğunu da affeder."* (Şura, 30); *"İki ordunun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirenleri ancak yaptıkları bazı işler yüzünden, şeytan yoldan çıkarmak istemişti."* (Âl-i İmrân, 155); *"Böyle iken başlarına iki katını getirdiğiniz bir musibet gelip size çatınca mı: "Bu bize nereden geldi?" dediniz? De ki: "O kendinizdendir."* (Âl-i İmrân, 165); *"Ellerinin önünden gönderdikleri sebebi ile de onlara bir kötülük gelip çatarsa."* (Rûm, 36) ve: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir."* (Nisa, 79) buyurmaktadır.

Önlenip uzaklaştırılan azaba gelince bu hem semavi azap türünü kapsar hem de kullar vasıtası ile gelen azabı da kapsar. Çünkü şanı yüce Allah bunların hepsine azap adını vermiştir. Nitekim yüce Allah ikinci tür hakkında: *"Hani sizi, size işkencelerin en kötüsünü yapan, oğullarınızı öldüren, kızlarınızı da (hizmetlerinde kullanmak için) sağ bırakan Firavun hanedanından kurtarmıştık."* (A'raf, 141); *"Onlarla savaşın ki, Allah ellerinizle onları azaplandırsın. Onları rezil etsin, size onlara karşı zafer versin."* (Tevbe, 14) buyurmaktadır. Onun: *"De ki: "Bize iki güzel şeyin birinden başkasının gelmesini mi gözetir durursunuz? Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz."* (Tevbe, 52) buyruğu da böyledir. Çünkü ifadenin takdiri ya Allah'ın nezdinden bir azap yahut kendi ellerimizle bir azap ile şeklindedir. Yüce Allah'ın: *"Onlarla savaşın ki, Allah ellerinizle onları azaplandırsın."* (Tevbe, 14) buyruğunda olduğu gibi.

Buna göre kulların fiili sebebi ile azap sözkonusu olur. İfadenin takdirinin: *"Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz."* (Tevbe, 52) yahut bizim ellerimizle size isabet edecek (bir azap) şeklinde olduğu da söylenebilir. Fakat birincisi daha uygundur. Çünkü müminlerin elleri ile isabet eden azap kötülükle bir musibet olduğuna delil değildir. Çünkü ona hayır isabet ettirdi ve şer isabet ettirdi denilir. Yüce Allah da: *"Sana bir hayır dilerse O'nun lütfunu geri çevirecek hiçbir kimse yoktur. O, bunu kullarından dilediğine eriştirir."* (Yunus, 107); *"Yağmurun onların arasından çıktığını görürsün. Onu dilediği kullarına isabet ettirince onlar hemen seviniverirler."* (Rûm, 48); *"İşte böylece o yerde Yûsuf'a iktidar verdik. O, orada dilediği yerde konaklardı. Rahmetimizi dilediğimize veririz."* (Yûsuf, 56) buyurmaktadır.

Aynı zamanda eğer "isabet: gelip çatmak" lafzı kötülük ile isabete delalet ediyor olsaydı yüce Allah'ın: *"Allah'ın size isabet ettirmesi"* buyruğunda bu ka-

darı ile yetinmeli idi. Yine yüce Allah: *"Eğer onlara bir iyilik dokunursa: "Bu Allah'tandır." derler. Şâyet onlara bir kötülük dokunursa: "Bu sendendir." derler. Hepsi Allah'tandır, de. Böyle iken bunlara ne oluyor da hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?"* (Nisa, 78) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Zina eden dişi ile zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş kimseler iseniz Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir topluluk da azaplarına tanık olsunlar."* (Nûr, 2) buyruğu ile *"İçinizden muhsan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa güç yetiremeyenler, sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın. Allah imanınızı çok iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz. Zinadan kaçınan gizli dost edinmeyen namuslu kadınlar olmaları halinde onları velilerinin izni ile nikâhlayın. Mehirlerini de güzellikle kendilerine verin. Muhsan olduktan sonra fuhuş işlerlerse onlara evli hür kadınlara verilen cezanın yarısı verilir. Bu içinizden günaha girmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."* (Nisa, 25) buyruğu da bu türdendir. Yine bu türden olmak üzere Bilal ve benzeri ashab hakkında: Allah uğrunda azaba uğratılan/işkence edilen kimselerden idiler denilir. Yine: Ebu Bekir Allah yolunda azaba uğratılanlardan yedi (köle) kimseyi satın almıştı denilmektedir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Yolculuk azaptan bir parçadır." buyurmuştur.[939]

Bu böyle olduğuna göre yüce Allah'ın: *"De ki: "O, size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ya da sizi fırkalar halinde birbirinize katıp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kâdir olandır."* (En'am, 65) buyruğu ile birlikte Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Cabir'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüce Allah'ın: *"De ki: "O, size üstünüzden yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye."* (En'am, 65) buyruğu nazil olunca: Vechine sığınırım *"Yahut ayaklarınızın altından"* buyurunca yine: vechine sığınırım dediğini *"Yahut birbirinize birbirinizin hıncını tattırarak sizi fırkalar halinde katmayı."* buyruğu üzerine de bu ikisi daha kolaydır."[940] buyruklarıyla birlikte ele almamız gerekir.

İşte bu da şunu gerektirir: Bizim fırkalar halinde birbirimizin hıncını diğerine tattırması Allah'tan mağfiret dilemek sûreti ile uzaklaştırılacak azap türündendir. Nitekim yüce Allah: *"Bir de aranızdan yalnızca zulmedenlere erişmekle kalmayan bir fitneden (azaptan) sakının."* (Enfâl, 25) buyurmaktadır. Şüphesiz fitne ancak günahlardan dolayı mağfiret dilemek ve salih amel işlemek ile uzaklaştırılabilir. Yüce Allah'ın: *"Eğer topluca cihada çıkmazsanız Allah sizi can yakıcı bir*

939 Buhârî, 1804; Müslim, 1927.

940 Kaynakları daha önce gösterildi.

azapla azaplandırır. Yerinize başka (itaatli) bir kavmi getirir." (Tevbe, 39) buyruğuna gelince: Azap Allah tarafından da gelebilir, kulların elleri vasıtası ile de olabilir. Eğer insanlar Allah yolunda cihad etmeyi terk edecek olurlarsa şanı yüce Allah onları aralarına düşmanlık koymak belasına maruz bırakabilir. Böylelikle şu anda vakıada görüldüğü gibi aralarına fitneler düşer. Şüphesiz insanlar Allah yolunda cihad ile uğraştıkları taktirde Allah onların kalplerini bir araya getirir. Onları birbirlerine kaynaştırır ve onların güç ve kuvvetlerini Allah'ın düşmanlarına karşı ve kendi düşmanlarına karşı kullanmalarını sağlar. Eğer Allah yolunda savaşa çıkmayacak olurlarsa Allah da onları fırkalar halinde birbirlerine katarak birinin hıncını diğerine tattırmak sûretiyle azaplandırır.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Biz onlara –belki dönerler diye- en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız."* (Secde, 21) buyruğu da böyledir. Yakın azabın kapsamına kulların elleri ile görülen azap girer. Nitekim şanı yüce Allah'ın müşriklere vadetmiş olduğu azabın bir kısmının Bedir vakası ile de tefsir edildiğini görüyoruz.][941]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onun için bil ki: Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."* (Muhammed, 19) buyurmaktadır. Tevhidi ile kul güçlenir ve başkalarına ihtiyaçtan kurtulur. İnsanların en güçlüsü olmaktan memnuniyet duyacak herkes sadece Allah'a tevekkül etmelidir. Mağfiret dilemekle de Allah onun günahlarını bağışlar ve onun azabını ondan uzaklaştırır. *"Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Âyet 33) Buna göre kulun fakirliği ve yoksulluğu ancak tevhid ile ortadan kalkar. Kulun tevhide sahip olması kaçınılmaz bir şeydir. Eğer tevhidi elde edemeyecek olursa hiçbir şekilde ele geçiremeyeceği şeyleri istemek sûreti ile fakirlikten, ihtiyaçtan ve azaptan kurtulamaz. Yüce Allah da: *"Kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz."* (Nisa, 48) Tevhid ile birlikte bir de Allah'tan mağfiret istenecek olursa böylelikle kulun ganiliği/ihtiyaç duymayışı ve mutluluğu da gerçekleşir, kendisini azaba uğratan hususlar ortadan kalkar. Vela havle vela kuvvete illa billah.][942]

941 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 41-45.
942 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 55-56.

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

34. "Onlar Mescid-i Haram'dan alıkoyup durdukları halde Allah onlara ne diye azap etmesin ki? Hem onlar ona hizmete layık kimseler de değildirler. Ona hizmete gerçekten layık olanlar, ancak takva sahipleridir. Fakat onların pek çoğu bilmez."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar Mescid-i Haram'dan alıkoyup durdukları halde Allah onlara ne diye azap etmesin ki? Hem onlar ona hizmete layık kimseler de değildirler. Ona hizmete gerçekten layık olanlar, ancak takva sahipleridir."* buyruğu ile o müşriklerin ne kendisinin ne de Beyt'inin dostları olmadığını, onun dostlarının ancak takva sahibi olanlar olduğunu beyan buyurmaktadır.][943]

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

35. "Onların Beyt'in yanında duaları, ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi. Öyleyse inkârınızdan dolayı azabı tadın."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onların Beyt'in yanında duaları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi."* buyurmaktadır. İbn Abbas[944], İbn Ömer[945] ve seleften başkalarının dediklerine göre "tasdiye" el çırpmak "mukâ" ise ıslık çalmak gibi bir şeydir. Müşrikler bunu ibadet olarak yapıyorlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabının ibadet şekilleri ise Allah'ın emrettiği namaz, Kur'ân okumak, zikir ve benzeri hususlardır. Şer'i toplantılardır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı ne el ile ne def ile icra edilen herhangi bir müziği dinlemek üzere bir araya gelip toplanmış değillerdir. Kesinlikle de o vecde gelmemiş ve bunun neticesinde burdesini düşürecek hale kadar ulaşmamıştır. Aksine bütün bunlar onun hadisi hakkında bilgi sahibi olan ilim ehlinin ittifakı ile yalandır.][946]

943 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 164.
944 İbn Cerir, 16023-16025.
945 İbn Cerir, 16026
946 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 295-296.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[El çırpmayı, şarkı ve çalgı aletleri Allah'a yakınlaştıran, ona bir itaat ve ona götüren bir yol edinmeye gelince. Şüphesiz ki bu yüce Allah'ın haklarında: *"Onların Beyt'in yanında duaları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi."* diye buyurduğu müşriklerin dinlerinin türünden bir şeydir. Muka ağız ile ıslık ve şarkı gibi ses çıkarmaktır. Tasdiye ise el çırpmak demektir. Şanı yüce Allah bunu namazın/ona duanın yerine geçiren bu gibi müşrikleri yermiş bulunuyor.][947]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Onların Beyt'in yanında duaları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi."* buyurmaktadır. Âyette geçen muka: ıslık çalmak demektir. Tasdiye ise el çırpmaktır. Şanı yüce Allah müşriklerin ıslık çalıp el çırpmayı ve şarkı söylemeyi kendileri için bir salat/dua, ibadet ve Allah'a yakınlaştırıcı bir amel gibi değerlendirdiklerini ve böylelikle bunu Allah'ın ve Rasûlünün teşri buyurmuş olduğu namazın yerine koyduklarını haber vermektedir.][948]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Islık ve benzeri şeyler demek olan muka ve el çırpmak demek olan tasdiyenin ve benzeri şeylerin semaına/dinlenmesine gelince; şüphesiz ki bu şanı yüce Allah'ın: *"Onların Beyt'in yanında duaları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi."* buyruğunda sözkonusu ettiği müşriklerin semaı bu idi. Yüce Allah müşriklerin el çırpmayı ve ağız ile ses çıkarmayı (ıslığı) (Allah'a) yakınlaştırıcı bir amel ve bir din olarak uyguluyorlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı ise kesinlikle böyle bir sema yapmak için bir araya gelmiyorlar, böyle bir semaın yapıldığı bir yerde de kesinlikle bulunmuyorlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle bir işin yapıldığı yerde hazır bulunduğunu söyleyen kimse onun hadisini ve sünnetini bilenlerin ittifakı ile ona yalan söylemektedir.][949]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onların Beyt'in yanında duaları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi."* Çünkü muka denilen şey ıslık ve benzeri tegannilerdir. Tasdiye ise el çırpmaktır. Şanı yüce Allah'ın kitabında yermiş olduğu müşriklerin semaı bu olduğuna göre bu şekilde ıslık ile birlikte birbirine eklenmiş üflenerek çalınan borazanlar ve zincirli defler beraberliğinde yapılırsa ve bunu yüce mevlaya yakınlaştırıcı bir yol ve bir din edinmeye kalkışırsa durum ne olabilir?][950]

947 Câmiu'l-Mesâil. I. 90.
948 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 594.
949 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 562-563.
950 el-İstikâme. I. 308.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı bu sema yani ıslık çalmayı ve el çırpmayı dinleme semaı esasında müşriklerin semaıdır. Nitekim yüce Allah: *"Onların Beyt'in yanında duaları ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi."* buyurmaktadır.][951]

el-Kasımi -merhum- dedi ki:

[Onun (İbnul Kayyim'in) üstadı Takiyuddin İbn Teymiyye -yüce Allah'ın rahmeti ona- fetvalarından birisinde şunları söylemektedir: El çırpmayı, şarkı söylemeyi, deflere vurmayı, kaval üflemeyi ve bu maksatla toplanmayı bir din ve Allah'a götüren bir yol, ona yakınlaştıran bir amel edinmeye gelince; bunun İslâm dini ile hiçbir ilgisi yoktur. Nebileri Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve onun halifelerinden herhangi bir kimsenin de meşru kıldığı işlerden değildir. Müslümanların imamlarından hiçbir kimse de böyle bir işi güzel görmemiştir. Hatta din ehli arasından dindar hiçbir kimse Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde de ashabı döneminde de onlara güzel bir şekilde uyan tabiinin döneminde de o tabiine uyanların döneminde de böyle bir işi yapan hiçbir kimse olmamıştır. Hatta ilk üç asırda Hicaz'da, Şam'da, Yemen'de, Irak'da, Horasan'da, Mağrib'de ve Mısır'da üç asır boyunca din ehlinden hiçbir kimse böyle bir sema için bir araya gelip toplanmıyordu. Şüphesiz bu iş ilk üç asırdan sonra İslâm'da bir bid'at olarak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Şafii böyle bir işi görünce şunları söylemişti: Bağdat'ta zındıkların ihdas ettikleri "tağdir" adını verdikleri bir şey bıraktım. Onlar bununla insanları Kur'ân'dan alıkoyuyorlardı. Ahmed'e buna dair soru sorulunca o: Ben bunu kerih görüyorum ve bu sonradan (bid'at olarak) ihdas edilmiştir demiştir. Peki onlarla birlikte oturalım mı diye sorulunca o hayır demiştir. İşte sair din imamları da ondan böylece hoşlanmadıkları gibi salih şeyhlerin büyükleri de böyle bir mecliste hazır bulunmamışlardır. Ne İbrahim b. Ethem ne Fudayl b. İyad, ne Maruf el-Kerhi, ne Ebu Süleyman ed-Darani, ne Ahmed b. Ebu'l-Havari, ne Serri es-Sakati bu gibi meclislerde hazır bulunmuşlardır. Övülen şeyhler arasından semada hazır bulunanları ise sonunda bunu yapmayı terk etmişlerdir. Şeyhlerin ileri gelenleri ise bu işi ayıplamışlardır. Nitekim bunu Şeyh Abdulkadir, Şeyh Ebul Beyan ve onların dışındaki diğer şeyhler de böylece zikretmişlerdir. İmam Şafii'nin sözünü ettiği bu işin zındıkların bid'at olarak ihdas ettiklerine dair söylediği sözü ise İslâm'ın esaslarını çok iyi bilen, onlardan haberdar olan bir imamın sözüdür. Şüphesiz böyle bir semaın dinlenmesi teşvik edilemez ve esas itibari ile ona davet edilemez. Bu işi ancak İbnu Ravendi, Farabi, İbn Sina ve onların benzerleri zındıklıkla itham edilmiş kimseler yapabilir.

951 el-İstikâme, I. 266.

Sonra (devamla) merhum dedi ki: Evet bir takım müritler ve muhabbet ehli ve muhabbetten kısmen bir pay sahibi olan kimseler bu meclislerde hazır bulunmuşlardır. Çünkü bunda onlar bir çeşit harekete getirilmekte fakat ne bunun gailesini biliyorlardı ne de bunun aldatıcı etkisini biliyorlardı. Nitekim fukahadan bir takım kimseler de İslâm dinine muhalif filozofların bazı sözlerine uygun ve hak olduğunu zannederek bu gibi sözlere dalmışlardır. Halbuki onlar bu sözlerin getireceği gaileyi bilmedikleri gibi bunun aldatıcılığını da bilmiyorlardı. Şüphesiz ilmen, kavlen, amelen, zevk ve bilgi itibari ile dinin hakikatlerini dimdik ayakta tutmayı insanların çoğu kendi başlarına başaramazlar. Fakat en kapsamlı delil ise şüphesiz kitaba ve sünnete sıkı sıkıya sarılmaktır.

Sonra merhum (İbn Teymiyye) dedi ki: Dinin hakikatlerini kalplerin hallerini marifet ve zevklerini bilip bunlardan haberdar olan bir kimse ıslık çalıp el çırpma semaının kalbe herhangi bir fayda ve bir maslahat getirmediğini de bilir. Hatta bunun kapsamında bulunan mefsedetin maslahatından çok daha büyük olduğunu da bilir. Çünkü semaın ruha verdiği içkinin cesede verdiğine benzer. Onun nefislerdeki etkisi içki kadehlerinin verdiği kendini bilmeyecek hale düşüren sarhoşluğun etkisinden çok daha büyüktür.

Daha sonra şunları söylemektedir: Özetle mümin kimsenin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cennete yaklaştıracak ne varsa cehennemden uzaklaştıracak ne varsa her şeyi mutlaka söyleyip anlattığını sema ise eğer bir maslahatı olan bir iş olsaydı mutlaka Allah'ın ve Rasûlünün onu teşri buyuracağını bilmesi gerekir. Çünkü yüce Allah: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım."* (Maide, 3) buyurmaktadır. Semaı dinleyen bir kişi bunda kalbine bir fayda bulup Allah'ın kitabından ve rasûlünün sünnetinden buna dair de bir tanık ve bir delil bulamıyorsa ona iltifat etmesin. Nitekim fakih bir kişi de kitap ve sünnetin lehine şahitlik etmediği bir kıyası öngörecek olursa kesinlikle ona iltifat etmemelidir.][952]

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينِ ﴿٣٨﴾

38. "Sen o kâfirlere de ki: "Eğer (şirkten) vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur. Eğer yine (şirke) dönerlerse kendilerinden öncekilerin sünneti muhakkak devam etmiş olur."

952 Bunu el-Kasımi, Tefsir, VIII, 51-52'de zikretmiş bulunmaktadır. Bu fetvanın aslı ise Mecmû'u'l-Fetâvâ'nın 11. cildinde bazı farklılıklarla yer almaktadır.

Tefsiri:

[Bu onların müslüman olmalarından önce idi. Bundan sonra müslüman oldular. Onlar da Hind de güzel bir şekilde müslüman oldu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona ikramda bulunurdu. İslâm da kendisinden önceki menfilikleri siler. Yüce Allah da: *"Sen o kafirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur."* buyurmuştur.][953]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sen o kafirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur."* buyruğu şuna delildir. Bir şeyden vazgeçip onu terk eden bir kimseye onun geçmişte o türden yapmış olduğu şeyler ona bağışlanır. Yoksa herhangi bir şeyden vazgeçen kimseye o şeyin dışındakilerinin de ona bağışlanacağına delil değildir. Çünkü bir kimsenin diğerine: Eğer vazgeçersen ben sana geçmişte yaptıklarını bağışlarım ve buna benzer bir söz söyleyecek olursa bu sözü mutlak olarak kullanmış ise bundan sen bu işten vazgeçtiğin taktirde yine geçmişte bu tür işten yaptıkların sana bağışlanır demektir. Bir şeyden vazgeçecek olursan o işten yaptıkların sana bağışlanır. Nitekim *"eğer tevbe edersen"* sözünden de bunun gibi bir mana anlaşılır. Yoksa bu sözden sen bir günahtan vazgeçtiğin taktirde onun dışındaki günahlardan geçmişte işlediklerinin sana bağışlanacağı anlamı çıkmaz.][954]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tevbe etmeyi istemenin vacip ya da müstehap olduğu görüşünde olanların delili yüce Allah'ın: *"Sen o kafirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur."* buyruğudur. Bu buyrukta yüce Allah Rasûlüne kafir olanların hepsine eğer vazgeçecek olurlarsa geçmişlerinin kendilerine mağfiret olunacağını haber vermesini emretmektedir. İşte tevbe istemenin manası budur. Mürted de kafirlerden birisidir. Emir de vücub ifade eder. Böylelikle mürtedden tevbe etmesini istemenin vacip olduğu anlaşılmış olmaktadır. Bu durumda: İslâm'a davet genel olarak onlara ulaşmıştır denilemez. Çünkü bu küfür ötekinden daha özel bir küfürdür. Çünkü bu (irtidad küfrü) onu işleyeni öldürmeyi gerektirir ve bu küfürden tevbe etmesi istenmeden onun o halde bırakılması caiz değildir.][955]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

953 Minhâcü's-Sünne. IV. 474.
954 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 324.
955 es-Sârimu'l-Meslûl. 329.

[Şöyle denilir: Küfürden sonra sahih iman gelecek olursa bu küfrü işlemiş kişi üzerinde yerilmesini gerektiren bir husus bırakmaz. Bu İslâm dininin kesin olarak bilinen bir hükmüdür. Hatta bütün rasûllerin dini böyledir. Nitekim yüce Allah: *"Sen o kafirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur."* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Muhakkak İslâm kendisinden öncekileri yıkar."[956] bir lafızda da şöyledir: "Kendisinden önceki şeyleri yıkar. Şüphesiz hicret de kendisinden önceki şeyleri yıkar ve şüphesiz had (in uygulanması) da kendisinden öncekileri yıkar." şeklindedir.][957]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sen o kafirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur."* buyruğu bütün kafirleri kapsar.][958]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sen o kafirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmiş (günahları) mağfiret olunur."* buyruğu. Yani onlara vazgeçmeleri söylenen şeylerden vazgeçecek olurlarsa geçmişte yaptıkları onlara bağışlanır.

Günahtan vazgeçmek ondan tevbe etmek demektir. İşlemiş olduğu bir günahtan vazgeçene de geçmişte o günahı işlediğinden ötürü kazandıkları ona bağışlanır. Bir günahtan vazgeçmeyen bir kimseye ise bir başka günahtan vazgeçti diye geçmişte işlediği diğer günahların ona bağışlanması gerekmez.][959]

وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ
بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

39. "Hiçbir fitne kalmayıncaya ve din (egemen düzen) bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşınız. Eğer vazgeçerlerse muhakkak Allah ne yaptıklarını iyice görmektedir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Hiçbir fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşınız."* buyurmaktadır. Eğer din bütünüyle Allah'ın olmazsa

956 Kaynakları daha önce gösterildi.
957 Minhâcü's-Sünne, VIII, 283-284.
958 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 47.
959 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 702.

fitne olur. Dinin aslı ise Allah için sevmek, Allah için buğz etmek, Allah'tan korkmak, Allah'tan ümid etmek, Allah için vermek, Allah için vermemektir. Bu ise ancak rasûle uymakla olur.][960]

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا
يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

41. "Eğer Allah'a, Furkân günü olan iki ordunun birbirleriyle karşılaştıkları günde kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulü'ne, yakınlar(ın)a, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye gücü yetendir."

Tefsiri:

[el-Vâlibî İbn Abbas'dan "Furkan Günü" Bedir Günü'dür. Allah o günde hak ile bâtılın arasını ayırmıştır dediğini rivâyet etmektedir.[961]

Mücahid'den, Miksem'den, Ubeydullah b. Abdullah'tan, Dahhak'dan, Katade'den ve Mukatil b. Hayyan'dan da bunun benzeri ifadelerin rivâyet edilmiş olduğunu İbn Ebu Hatim söylemiştir.[962] Onların birçoğu da: *"Eğer Allah'tan korkarsanız o size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış (furkan) verir."* (Enfâl. 29) buyruğunu da böylece tefsir etmişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu gösterir."* (Talak. 2) Yani o sıkıntıdan ona bir çıkış, bir kurtuluş nasip eder buyruğunda olduğu gibi.[963]

İbn Ebu Hatim dedi ki: Mücahid, İkrime, Dahhak, Katade, Süddi, Mukatil ve İbn Hayyan'dan da böylece rivâyet edilmiştir. Ancak Mücahid: Dünya ve ahirette bir çıkış diye açıklamıştır.[964] Ayrıca Dahhak'dan, o İbn Abbas'dan: Bir yardım ve zafer diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. O dedi ki: İbn Abbas ve Süddi'nin bir diğer görüşünde de "kurtuluş" denilmektedir.

960 Minhâcü's-Sünne. V. 255-256.
961 İbn Cerir. 16130.
962 İbn Cerir bu rivâyetlerin çoğunu zikretmiş bulunmaktadır.
963 Taberi. XIII. 484-485.
964 Mücahid'in rivâyeti. Taberi. 15939'da yer almaktadır. İbn Cerir bu rivâyetlerin bazılarını da tahric etmiş bulunmaktadır.

Urve b. ez-Zübeyr'den[965]: *"O size iyi ile kötüyü ayırdedecek bir anlayış (furkan) verir."* buyruğu hakkında hakkı bâtıldan ayırdedecek, Allah'ın kendisi ile hakkınızı galip getireceği, size muhalefet edenlerin bâtılını da söndüreceği ayırdedici bir anlayış verir diye açıkladığı rivâyet edilmiştir.

Beğavi de Mukatil b. Hayyan'dan şöyle dediğini zikretmektedir.[966] Dünyada şüphelerden bir çıkış yolu gösterir. Fakat bu açıklama Mukatil b. Hayyan'ın maksadına dair bir açıklama olabilir. Nitekim Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi'nin[967] İbn Abbas, Mücahid, İkrime, Dahhak ve İbn Kuteybe'den zikrettiklerine göre onlar: O çıkış yolunun kendisidir demişlerdir. Sonra o[968] dedi ki: Yani Allah size dünyada dalaletten çıkış yolu gösterir. Bu ise onların maksatları değildir. Onların maksatları ise yüce Allah'ın: *"Allah'tan korkanlara o bir çıkış yolu gösterir."* (Talak, 2) buyruğunda zikredilen çıkış yoludur. Yüce Allah'ın: *"Furkan günü kulumuza indirdiğimiz"* buyruğunda zikredilen furkana gelince İbn Zeyd'den şöyle dediği zikredilmektedir:[969] Kalplerinde kendisi ile hakkı bâtıldan ayırdedip bilmelerini sağlayan bir hidâyet demektir. Furkanın her iki türü de hidâyet ve beyanın furkanı, yardım ve kurtuluş da yüce Allah'ın: *"O rasûlünü hidâyet ile ve hak din ile -onu bütün dinlere üstün kılmak için- gönderendir."* (Fetih, 28) buyruğunda sözü edilen "üstün kılmak" türünden bir türdür. Allah onu beyan ile delil ve burhan ile üstün kıldığı gibi elle, güçle ve silahla da onu üstün kılar.][970]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ganimet malını yüce Allah: *"Eğer Allah'a, Furkân günü olan iki ordunun birbirleriyle karşılaştıkları günde kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulü'ne, yakınlar(ın) a, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Allah her şeye gücü yetendir."* (Âyet 41) buyruğunda zikretmiş bulunmaktadır. İşte bu ganimetler beşte biri alındıktan sonra ganimet alanlara aittir.][971]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

965 Bu rivâyeti bulamadım.
966 Beğavi, II, 204.
967 Zâdu'l-Mesîr, III, 346.
968 Yani İbnul Cevzi
969 Zâdu'l-Mesîr, III, 346. Orada İbn Cerir'de yer alan ve isnadı düşmüş bir rivâyet vardır ki o rivâyetin manası da buna yakındır. Onun olma ihtimali vardır.
970 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 11-12.
971 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 407.

[Yüce Allah'ın: *"Eğer Allah'a, ... inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Râsulü'ne, yakınlar(ın)a, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."* buyruğunda zikrettiği ganimetler ise savaş yoluyla kafirlerden alınan şeylerdir. İşte ganimetler ve onların beşte biri bunlardır.][972]

[Ayrıca yüce Allah kitabında: *"Sana Enfâl'i soruyorlar. De ki: Enfâl Allah'ın ve Rasûlündür. O halde Allah'tan korkun."* buyurmaktadır. Yine yüce Allah kitabında: *"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlüne, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."* (Âyet 41) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah kitabında: *"Allah'ın fethedilen ülkeler ahâlisinden rasûlüne verdiği fey' Allah'a, rasûle, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara verilir."* (Haşr. 7) buyurmaktadır. Fey âyetindeki lafız hums (beşte bir âyetindeki lafız gibidir. Enfâl sûresi Bedir sebebi ile nazil olmuştur. Bu bakımdan ganimetlerin bunun kapsamına girdiğinde hiç bir şüphe yoktur. Bunun kapsamına yüce Allah'ın müslümanlara kafirlerin mallarından nefel olarak verdiği diğer şeyler de girebilir. Nitekim "fey" lafzı ile Allah'ın müslümanlara fey' olarak verdiği/ellerine geçmelerini sağladığı her bir şey kastedilebilir. Böylelikle bunun kapsamına ganimetler de girer. Bazen de bu Allah'ın kendilerine müslümanların üzerine at ve deve koşturmadıkları şeylerden olup ellerine geçirdikleri (savaşsız aldıkları) şeyler hakkında özel olarak da kullanılabilir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Allah'ın size fey' olarak verdiklerinden bana beşte birden başka ait bir şey yoktur. O beşte bir de size geri döndürülür."[973] buyruğu birinci türdendir. Yüce Allah bu malları Allah'a ve Rasûlüne aittir diye izafe edince ilim adamlarından bir kesim bu şekildeki izafenin onun insanların diğer mülkleri gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in özel mülkü olması gerektiği kanaatine sahip olmuşlardır. Bundan sonra ise ganimetler ganimet alanlara ve ganimetlerin beşte biri adı zikredilenlere verildi. Geriye de fey' yahut onun beşte dördü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mülk olarak kaldı. Nitekim Şafii ve Ahmed'in mezhebine mensup olanlardan bir kesim böyle demektedir. Ancak bunlar fey' hususunda tereddüt etmişlerdir. Genel olarak ilim adamları fey'i beşte birlere ayırmazlar. Fey'in beşte birler olarak ayrılmasını Şafii ve el-Hiraki gibi Ahmed'in mezhebine mensup bir kesim söylemişlerdir. Malik, Ebu Hanife, Ahmed ve onun mezhebine mensup alimlerin çoğunluğu ile diğer müslüman imamlar fey'in beşte birlere ayrılacağı görüşünde değildir. Fey ise cizye ve haraç gibi savaşmaksızın müşriklerden alınan maldır.

972 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 562.

973 Kaynakları daha önce gösterildi. Hadis sahihtir.

İlim adamlarından ikinci bir kesim de şöyle demiştir: Bu şekildeki bir izafet malların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mülk olmasını gerektirmez. Aksine bunlara dair verilecek emrin Allah'a ve Rasûlüne ait olmasını gerektirir: Bu durumda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu malları Allah'ın kendisine emrettiği sahalarda harcar.

Nitekim Buhârî'nin Sahihi'nde Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan diye sabit olan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'a yemin ederim şüphesiz ki ben ne bir kimseye veririm ne de bir kimseyi mahrum bırakırım. Ben ancak bir paylaştırıcıyım. Emrolunduğum yere malı koyarım (veririm.)"[974]

Yine sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Benim ismimi isim olarak alabilirsiniz. Ama benim künyemi künye olarak kullanmayınız. Ben ancak bir paylaştırıcıyım. Aranızda pay ederim."[975]

Buna göre rasûl Allah'tan aldığı emir ve yasaklarını tebliğ edendir. Allah'a ve Rasûlüne izafe edilen mal ise Allah'ın ve Rasûlünün emretmiş olduğu vacip ve müstehap hususlarda harcanan maldır. Allah'ın kullarına mülk olarak verdiği mallardan bu bakımdan farklıdır. Onlar kendi mallarını mübah olan alanlarda harcayabilirler.

Bundan dolayı yüce Allah kitabet akdi yapmış olan köleler hakkında: *"Onlara Allah'ın size vermiş olduğu mallardan veriniz."* (Nûr, 33) buyruğu ile ilgili olarak ilim adamlarının çoğunluğu -Malik, Ebu Hanife ve onlardan başkaları gibi- kastedilenin Allah'ın kullarına mülk olarak vermiş olduğu mallar arasından Allah'ın size verdiği mallardan (veriniz) manasında olduğu kanaatindedirler. Çünkü şanı yüce Allah bu malları Allah'a ve Rasûlüne izafe ettiği mallardan farklı olarak rasûlüne (sallallâhu aleyhi ve sellem) izafe etmemiştir. Bu şekilde izafe edilen mal ise ancak Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği hususlardan verilir.

Buna göre enfâl Allah'a ve Rasûlüne aittir. Çünkü bunları paylaştırmak Allah'ın hak sahipleri arasında paylaştırmış olduğu gibi miras malları gibi olmayıp Allah'a ve Rasûlüne aittir. İşte beşte bir ile fey' malları da böyledir.

İlim adamları beşte bir (humus) ve fey' hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Malik ve ondan başka bir takım ilim adamları her ikisinin de harcama yeri aynıdır. Bu da Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği hususlardır demiş ve onun tayin

974 Buhârî, IV, 85.
975 Buhârî, IV, 84; Müslim, III, 1682

etmiş olduğu yetimleri, miskinleri ve yolcuları da özellikle anılmaları sûretiyle o da onları tayin ederek zikretmiştir. Ahmed b. Hanbel'den de buna uygun bir rivâyet nakledilmiş ve onun rikaz denilen yer altından çıkartılan mallardan alınacak beşte birin fey'in harcandığı yerlere harcanacağını söylemiştir. Çünkü o da ganimetlerin beşte birine tabidir. Şafii ve meşhur rivâyete göre de Ahmed şöyle demişlerdir: Humus/beşte bir beş kısma paylaştırılır. Ebu Hanife ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve vefatı sebebi ile akrabalarının paylarını düşürerek üçe pay edileceğini söylemiştir.

Davud b. Ali dedi ki: Hatta fey' malları da beş kısma ayrılır. Ama birinci görüş delilleri bir başka yerde genişçe açıklandığı gibi bu görüşlerin en sahih olanıdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti ile raşid halifelerin sünneti/uygulaması da buna delildir.

Yüce Allah'ın: Humus/ganimetlerin beşte biri ve fey' hakkında "Allah'ın ve Rasûlündür." buyruğu tıpkı enfâl hakkındaki "Allah'ındır ve Rasûlündür." buyruğu gibidir. Burada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe edilmesi bu malları Allah'ın emri ile paylaştıranın o oluşundan dolayıdır. Hiçkimsenin özel mülkü değildir. Ayrıca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz ki ben Allah'a yemin ederim ne kimseye bir şeyler veririm ne de kimseyi mahrum ederim. Ben ancak paylaştırıcıyım. Emrolunduğum şekilde veririm." buyruğu da mallara onun malik olmadığına delildir. Onun ancak mallar hususunda Allah'ın emrinin bir uygulayıcısı olduğunu göstermektedir. Çünkü yüce Allah onu hükümdar bir nebi olmak ile rasûl bir kul olmak arasında istediğini tercih etmekte serbest bırakmış, o da rasûl bir kul olmayı tercih etmiştir. Bu ise bu şekildeki iki makamı daha yüksek olanıdır. Çünkü melik/hükümdar malı istediği alanda harcar ve bundan dolayı da bir günahı olmaz. Fakat rasûl olan kul ise malı ancak emrolunduğu alanda harcar. Böylelikle o yaptığı işler Allah'a bir ibadet ve ona bir itaat olur. Onun paylaştırmasında sevap almayacağı mübah türünden bir şey olmaz. Aksine o onların hepsi karşılığında sevap alır.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Allah'ın size fey' olarak verdiklerinden bana ait beşte birden başka bir şey yoktur. O beşte bir de size geri döndürülür." buyruğu da bunu desteklemektedir. Buradaki "bana ait" ifadesi de ona dair emir ve tasarruf yetkisi bana ait olan yoktur demektir. Bundan dolayı da: "O beşte bir de size geri verilir." buyurmuştur. İşte bu esasa göre onun elinde bulunan Nadiroğulları ile Fedek malları Hayber'in beşte biri ve daha başkalarının hepsi onun mülk edindiği fey' mallarından değildir. Bu sebeple bunlar ondan miras alınamaz. Ondan ancak onun bizzat malik olduğu (mülkiyetinde olan) şeyler miras alınır.

Aksine bu malların Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği ameller uğrunda harcanması icab eder. Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) da böyle demiştir.

Onun mülkü olduğu zannedilen şeylere gelince -nitekim Muhayrik'in kendisine vasiyet ettiği ve Hayber'deki payı böyledir- bunun ile ilgili olarak ya: Bunun da hükmü birinci türün malları gibidir denilir. Yahut da bu mallar onun mülküdür ama Allah o mülkü hakkında da o maldan ihtiyacı olan kadarını almasını ve bundan artanın da miras alınmayacak şekilde sadaka olması hükmünü vermiştir denilir.

Nitekim sahih hadiste Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Benim mirasçılarım ne bir dinarı ne bir dirhemi paylaştırırlar. Hanımlarımın nafakaları ile âmillerimin ihtiyacından arta kalan olarak her neyi terk edip bıraktıysam o bir sadakadır."[976]][977]

İbn Kesir dedi ki:

[Şüphesiz hums hakkında imam, müslümanların maslahatına göre tasarrufta bulunur. Tıpkı fey' malında tasarrufta bulunduğu gibi. Üstadımız İmam Allame İbn Teymiyye dedi ki: Bu Malik'in ve selefin çoğunluğunun görüşü olup bu husustaki görüşlerin en sahih olanıdır demiştir.][978]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ramazan'ın 17. gecesine gelince; onun yüce Allah'ın hakkında: "*Furkan günü olan iki ordunun birbirleriyle karşılaştıkları gün*" olan Bedir günü gecesi olduğunda da şüphe yoktur.][979]

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلاًۜ وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي
الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَۜ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

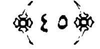
43. "Hani Allah onları rüyanda sana az göstermişti. Eğer onları sana çok gösterseydi elbette korkuya kapılacaktınız ve iş hakkında çekişecektiniz. Ama Allah (sizi bundan) kurtardı. Şüphesiz O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir."

976 Buhârî, IV, 12; Müslim, III, 1382.
977 Minhâcü's-Sünne, IV, 208-214.
978 İbn Kesir, Tefsir, II, 344-345.
979 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 85.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Hani Allah onları rüyanda sana az göstermişti. Eğer onları sana çok gösterseydi elbette korkuya kapılacaktınız ve iş hakkında çekişecektiniz. Ama Allah (sizi bundan) kurtardı."* buyurmuştur. Bilindiği üzere yüce Allah Bedir'e katılanları yüz kişiden fazla olarak göstermişti. Şanı yüce Allah da bunu göreceli ve izafi olarak az diye adlandırmıştır.][980]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

45. "Ey iman edenler! Bir topluluk ile karşılaşırsanız sebat edin (yüz çevirmeyin); Allah'ı çokça anın ki felâh bulasınız."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Bir topluluk ile karşılaşırsanız sebat edin."* buyurmak sûretiyle sebat göstermeyi onlara emretmektedir. Sözkonusu bu sebat ise meleklerin bunu müminlere vermeleri vahyolunan sebattır.][981]

İbnul Kayyim dedi ki:

[Ben Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'yi -Allah ona rahmet etsin- bunu tanık gösterdiğini dinledim.[982]: Muhabbet besleyenler böyle bir durumda muhabbet beslediklerini anmakla övünürler. Nitekim Antere şöyle demiştir:

وَلَقَدْ ذَكَرْتُكِ وَالرِّمَاحُ كَأَنَّهَا ... أَشْطَانُ بِئْرٍ فِي لُبَانِ الْأَدْهَمِ

"Yemin ederim mızraklar o koyu renkli atın boynunda

Kuyunun ipini andırırcasına arka arkaya gelirken seni andım."

Bir başkası da şöyle demektedir:

ذَكَرْتُكِ وَالْخَطِّيُّ يَخْطِرُ بَيْنَنَا ... وَقَدْ نَهِلَتْ مِنَّا الْمُثَقَّفَةُ السُّمْرُ

"Mızraklar aramızda bir inip kalkarken hatırladım seni

Ve esmer yaylar kanımızdan içmişken."

980 Minhâcü's-Sünne. IV. 83.

981 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 339.

982 Kastettiği: "Şüphesiz beni zikreden kulum -her bir kulum- ki o beraberinde olan ile karşılaşacaktır ..." şeklindeki kutsi hadisi kastetmektedir.

Bir diğer şair şöyle demiştir:

وَلَقَدْ ذَكَرْتُكِ وَالرِّمَاحُ شَوَاجِرٌ ... تَحْوِي وَبِيضُ الْهِنْدِ تَقْطُرُ مِنْ دَمِي

"Mızraklar bana doğru hızlıca gelip dururken seni hatırladım

Ve benim kanım Hind'in beyaz (kılıç)larından damlarken.

Bu tema onların şiirlerinde çokça işlenir. Bu sevginin ne kadar güçlü olduğuna delil olan hususlardandır. Çünkü kişinin kendisinden başkasını düşünmediği böyle bir durumda sevdiğini hatırlaması sevdiğinin kendisinin canı gibi ya da ondan da daha değerli olduğunun delilidir. Bu da sevgideki samimiyete delildir. Allah en iyi bilendir.][983]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Bir topluluk ile karşılaşırsanız sebat edin (yüz çevirmeyin); Allah'ı çokça anın ki felâh bulasınız."* (Âyet 45) buyurmak sûretiyle hem sebat göstermeyi hem onu zikredip anmayı birlikte emir buyurmuştur.][984]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kendi yolunda can ve mal ile cihadı sözkonusu etmiş ve kitabında bir çok âyet-i kerimede onu övmüştür. İşte kahramanlık da ona itaat uğrunda fedakarlık da budur. Yüce Allah: *"Nice az bir topluluk daha fazla bir topluluğu Allah'ın izni ile yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."* (Bakara, 249) ve: *"Ey iman edenler! Bir topluluk ile karşılaşırsanız sebat edin (yüz çevirmeyin); Allah'ı çokça anın ki felâh bulasınız. Allah'a ve Râsulü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korkuya kapılırsınız, gücünüz (kesilip devletiniz yıkılıp) gider. Bir de sabredin. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir."* (Enfâl. 45-46) buyurmaktadır.][985]

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي
جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ
إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

983 Medaricü's-Sâlikin. II. 427-428.
984 Meseletü'l-Murabatati Bissuğur. 47.
985 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 158.

48. "Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti: "Bugün insanlardan sizi yenebilecek yoktur. Ben de muhakkak sizin yardımcınızım." İki ordu birbirini görünce iki topuğu üstüne gerisin geri kaçarak: "Benim sizinle hiçbir ilişkim yok. Gerçekten ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum. Ben muhakkak Allah'tan korkarım. Çünkü Allah cezası çok şiddetli olandır." demişti."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: "*Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti: "Bugün insanlardan sizi yenebilecek yoktur. Ben de muhakkak sizin yardımcınızım." İki ordu birbirini görünce iki topuğu üstüne gerisin geri kaçarak: Benim sizinle hiçbir ilişkim yok, demişti..*" buyurmaktadır. Tefsirde ve siyrette belirtildiği üzere şeytan onlara bir insan sûretinde gelmişti.][986]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim o Kureyşlilere Süraka b. Malik b. Cu'şum sûretinde görünmüştü.[987] Süraka ise Kinaneoğulları'nın eşrafındandı. Yüce Allah da: "*Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti: "Bugün insanlardan sizi yenebilecek yoktur. Ben de muhakkak sizin yardımcınızım.*" buyurmaktadır. Melekleri görünce ise arkasını dönerek kaçtı. Savaştan geri döndüklerinde Süraka'ya bu durumu zikrettiklerinde o: Allah'a yemin olsun sizin yenilgiye uğradığınız haberi bana ulaşıncaya kadar sizin savaşa girdiğinizi bilmiyordum dedi.][988]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti: "Bugün insanlardan sizi yenebilecek yoktur. Ben de muhakkak sizin yardımcınızım." İki ordu birbirini görünce iki topuğu üstüne gerisin geri kaçarak: "Benim sizinle hiçbir ilişkim yok. Gerçekten ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum. Ben muhakkak Allah'tan korkarım. Çünkü Allah cezası çok şiddetli olandır." demişti.*" (Âyet 48) buyurmaktadır.

İbn Abbas'dan ve başkasından şöyle dediği rivâyet edilmiştir: İblis beraberinde bir sancak da bulunduğu halde Müdlic oğulları'ndan şeytanlardan bir grup asker ile birlikte göründü. Şeytan da Süraka b. Malik b. Cu'şum sûretinde idi.

986 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 510.
987 İbn Cerir. 16183.
988 en-Nübuvvât. 273.

Bugün insanlardan sizi yenebilecek kimse yoktur. Ben de sizin taraftarınızım, yanınızdayım dedi. Cibril (aleyhisselâm) iblisin karşısına çıktı. İblis onu görünce o sırada eli müşriklerden bir adamın elini tutmakta idi. Derhal elini çekti. Beraberindekilerle birlikte arkasını dönüp kaçtı. Adam: Ey Süraka! Sen bizim taraftarımız olduğunu, bizi koruyacağını ileri sürmüyor muydun deyince iblis şu cevabı vermişti: Ben sizin görmediğiniz şeyleri görüyorum. Muhakkak ben Allah'tan korkarım. Allah ise cezalandırması pek çetin olandır.[989]

İbn Abbas dedi ki: Bu hâl onun melekleri gördüğü zaman ortaya çıktı. Dahhak dedi ki: Şeytan sancağıyla ve askerleriyle birlikte onlarla beraber yola koyuldu. Müşriklerin kalplerine de sizler kendi dininiz ve atalarınızın dini uğrunda savaştığınız halde hiçbir kimse sizi yenemeyecektir duygusunu da telkin etti.][990]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim şeytan Kureyş'e Bedir'e çıkmak istedikleri zaman Süraka b. Malik b. Cu'şum sûretinde gelmişti. Şanı yüce Allah da: *"Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti: Bugün insanlardan sizi yenebilecek yoktur. Ben de muhakkak sizin yardımcınızım ... Çünkü Allah cezası çok şiddetli olandır demişti"* buyurdu.][991]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Gerçekten ben sizin göremeyeceğinizi görüyorum. Ben muhakkak Allah'tan korkarım. Çünkü Allah cezası çok şiddetli olandır."* buyruğu ile şeytanın Allah'tan korktuğunu haber vermektedir. Ukubet/cezalandırmak ise ancak emrolunan şeyi terk etmek yahut yasaklanan bir işi yapmak dolayısı ile sözkonusu olur. Burada ise bu tasdik anlamını ihtiva etmemektedir.][992]

وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ
وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

50. "Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: "O yakıcı azabı tadın." diye diye canlarını alırken bir görseydin!"

989 Bu az önce zikredilen İbn Cerir'in kaydettiği rivâyetin aynısıdır.
990 el-Cevabu's- Sahih. II. 330-331.
991 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 45.
992 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 235.

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah: "*Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: "O yakıcı azabı tadın." diye diye canlarını alırken bir görseydin!*" (Âyet 50): "*Nefislerine zulmedenler olarak canlarını alacağı kimselere melekler: Ne işte idiniz derler? Onlar: Biz yeryüzünde mustazaf kimselerdik derler.*" (Nisa. 97) ve: "*Onlar ki, melekler hoş ve temiz olarak ruhlarını alırlarken: 'Selâm size, işleyegeldiklerinizin karşılığı olmak üzere girin cennete' derler. (Kâfirler) kendilerine o meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin (azap) emrinin gelip çatmasından başkasını mı beklerler?*" (Nahl. 32-33) buyurmaktadır.

Bu âyet-i kerimelerde yüce Allah meleklerin canları aldıklarını ve ölülere ya hayır yahut da şer ifadelerle hitap ettiklerini ve onlara nimet ve azap kabilinden yaptıkları işleri haber vermektedir.][993]

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

53. "Bunun sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı değiştirmedikçe Allah onlara ihsan ettiği bir nimeti değiştirici değildir ve şüphesiz ki Allah herşeyi işitendir, bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Bunun sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı değiştirmedikçe Allah onlara ihsan ettiği nimeti değiştirici değildir.*" buyurmaktadır. Bu değiştirme ise iki türlüdür:

1. Bunun açığa çıkarak yergi ve cezanın gerekeceği bir söz ve bir amel olarak kalması şeklinde ortaya çıkmasıdır.

2. Kalplerindeki imanı onun zıttını teşkil eden şüphe, tereddüt ve nefrete dönüştürmeleri ile Allah'ın ve Rasûlünün emrettiğini terk etmeyi kararlaştırmaları, bunun sonucunda da dünyada emrolunanları terk ettiklerinden ötürü azabı, orada da yasak olanı işledikleri için azaplandırılmayı hak etmeleridir.][994]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Bunun sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı değiştirmedikçe Allah onlara ihsan ettiği nimeti değiştirici değildir.*" Allah onlardan ancak masiyet ve

993 es-Safdiyye. I. 206.
994 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 109.

günahlar sebebiyle nefislerinde olanı değiştirdikleri vakit o nimeti onlardan alır. Çünkü yüce Allah kötülükleri işleyenlerden başkalarını kötülükle cezalandırmaz. Bunları gerektiren kötülükleri işleyenler dışında kimseden intikam almaz ve ellerinde bulunan nimetleri çekip almaz. Yüce Allah'ın bütün ümmetler arasında rasûllerine muhalefet edenlere yaptığı işte budur. O azap hakkında: *"Tıpkı Firavun hanedanı ve onlardan önce gelenlerin yaptıkları gibi. Âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahlarından dolayı yakalayıverdi. Allah cezası pek çetin olandır."* (Âl-i İmrân, 11) buyurmuştur.

Sonra yüce Allah *"Bunun sebebi şudur: Bir kavim nefislerinde olanı değiştirmedikçe Allah onlara ihsan ettiği nimeti değiştirici değildir."* âyetini ve bundan sonraki âyeti *"hepsi de zalimdiler."* buyurmakta ve böylelikle onun âyetlerini yalanlamaları sebebi ile üzerlerindeki nimetlerin zeval bulmasına dair bir temsil zikretmiş bulunmaktadır.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Biz de günahları yüzünden onları helak etmiştik."* buyurmaktadır. Birincisini ölümden sonraki azaplarına bir örnek olmak üzere zikrettiği gibi ayrıca O: *"Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: "O yakıcı azabı tadın." diye diye canlarını alırken bir görseydin! Bu, ellerinizin daha önce yaptıkları yüzündendir ve hiç şüphesiz Allah'ın kullarına zulmedici olmadığındandır. Tıpkı Firavun hanedanıyla onlardan öncekilerin gidişi gibi. Onlar Allah'ın âyetlerini inkâr etmişlerdi de Allah da kendilerini günahları sebebiyle yakalamıştı. Şüphesiz ki Allah güçlüdür, cezası çetin olandır."* (Âyet 50-52) buyurmaktadır. Burada da yüce Allah: *"Allah da kendilerini günahları sebebi ile yakalamıştı"* buyurmaktadır. Şüphesiz onun yakalaması ölümden sonra azaba ulaşmaları için yakalamayı da ihtiva eder. Yüce Allah nimetlerin son bulmasıyla onların helak olmalarını ve aynı zamanda azaba uğratılmak sûretiyle yakalanmalarını da zikretmektedir. Nitekim bir başka yerde: *"Rabbin, zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı pek acıklı. pek şiddetlidir."* (Hud. 102) buyurmaktadır.

"Muâheze: Sorgulama, sorumlu tutma" lafzı "ahs: almak. yakalamak"dan gelmektedir. Yüce Allah'ın: *"Rabbimiz! Unutur yahut yanılırsak bizi muâheze etme/sorgulama, sorumlu tutma"* (Bakara. 286); *"Şüphesiz O'nun yakalaması pek acıklı ve pek çetindir."* (Hud. 102) buyruklarında yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Rabbinin yakalaması pek çetindir."* (Buruc. 12) buyruğu gibidir. Yine yüce Allah: *"Andolsun ki, senden önceki ümmetlere Biz nice peygamberler gönderdik. Onları yalvarırlar diye darlığa ve sıkıntıya uğrattık."* (En'am. 42) ve: *"Andolsun ki onları*

azap ile aldığımız halde yine de Rabblerine itaatle boyun eğmediler. Yalvarıp, yakarmadılar." (Mü'minun, 76) buyurmuştur. Bu kendisine yalvarıp yakarmaları ve tevbe edip ona dönmeleri için dünyada onlara yapılan bir azaptır. Burada yüce Allah'ın onları azap ile yakalamış olduğunu sözkonusu etmekle birlikte günahlar sebebi ile buyurmamaktadır. Sanki -yüce Allah en iyi bilendir- bu fiilin manasına: Bize dönüp tevbe etsinler diye biz onları kendimize doğru çektik (azap ile aldık) manasını da katmış gibidir. Yüce Allah: *"Allah onları günahları sebebi ile yakaladı"* buyurduğu yerde onları helak etti demek olur. Yani onları helak etmek sûretiyle kendi nezdine aldı demektir. Bunun genişçe açıklanacağı yer bir başka yerdir.][995]

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدْوَ اللهِ
وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ اَللهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ
شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

60. "Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet (savaş eğitimi dahil savaş malzemesi) ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki, bununla Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizlerin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsanız (ecri) size eksiksiz ödenir ve size asla zulmedilmez."

Tefsiri:

[Nitekim Sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Ok atın ve ata binin. Bununla birlikte ok atmanızı binmenizden daha çok severim."[996] "Kim ok atmayı öğrendikten sonra onu unutursa bizden değildir."[997] Kendisi de halifeleri de atlar arasında yarış yaptırıyorlardı. Minber üzerinde de: *"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın."* âyetini okumuş sonra da: Şunu bilin ki kuvvet atmak demektir, şüphesiz kuvvet atmak demektir." buyurmuştur.[998] Durum bu iken Allah'ın ve Rasûlünün emredip müslümanların da emrolunması üzerinde ittifak ettikleri bir husus Allah'ın, rasûlünün ve ondan sonra da ashabının yasakladıkları

995 Câmiu'l-Mesâil, I, 134-136.
996 Ebu Davud, 2513; Nesai, VI, 223; İbn Mace, 2811. Hadis zayıftır. Allah en iyi bilendir.
997 Müslim, 1917.
998 Müslim, 1919.

şeye benzemesi nasıl sözkonusu olabilir? Diğer taraftan haram kılmayı gerektiren sebep yalnızca kumar olarak kabul edilmeyecek olursa o taktirde nert/tavla, zar ve satranç da bir yarış gibi değerlendirilir.][999]

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ
وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً
مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

62. "Eğer seni aldatmak isterlerse muhakkak Allah sana yeter. O seni yardımıyla ve müminlerle destekleyen,

63. Ve gönüllerini sevgiyle birleştirendir. Sen yeryüzünde olan herşeyi toptan harcasaydın yine de kalplerini birleştiremezdin. Fakat Allah aralarını bulup kalplerini kaynaştırdı. Çünkü O Azîzdir, Hakîmdir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*O seni yardımıyla ve müminlerle destekleyen ve gönüllerini sevgiyle birleştirendir.*" buyurmaktadır. Yüce Allah o hayatta iken onu ancak ashabı vasıtası ile desteklemişti.][1000]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*O seni yardımıyla ve müminlerle destekleyen ve gönüllerini sevgiyle birleştirendir. Sen yeryüzünde olan her şeyi toptan harcasaydın yine de kalplerini birleştiremezdin. Fakat Allah aralarını bulup kalplerini kaynaştırdı.*" buyurmaktadır. Bu ise müminlerin kalpleri birbirine kaynaştırılmış kimseler olduğu Ali (radıyallâhu anh)'ın da onlardan bir kişi olduğuna dair açık bir nasdır. Çünkü onun birbirlerine kaynaştırılacak kalpleri yoktur. "Mü'minun: Müminler" de çoğul bir kip olarak onunla muayyen bir kişinin kastedilmiş olma ihtimalinin bulunmadığı hususunda da açık bir ifadedir. Durum böyle iken nasıl olur da bu âyet ile yalnızca Ali'nin kastedildiği söylenebilir.][1001]

---

999 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 224.
1000 Minhâcü's-Sünne. II. 33.
1001 Minhâcü's-Sünne. VII. 196-197.

﴿ يَٓا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾ ﴾

64. "Ey Nebi! Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey Nebi! Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyurmaktadır. Yani Allah hem sana yeter hem de müminlerden sana uyanlara da yeter. Ashab-ı kiram ise ona tabi olan müminlerin en faziletli olanları ve en ilkleridir.][1002]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey Nebi! Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyurmaktadır. Yani tek başına Allah hem sana yeter hem de sana uyan müminlere yeter. (Âyetin manası hususunda) Allah ve müminler muhakkak sana yeter diyenler şüphesiz doğruyu isabet ettirememişlerdir. Hatta böyle bir kimsenin açıklaması kafirlerin sözleri kabilindendir. Çünkü yüce Allah tek başına ona iman eden herkese yeter. "Yeter" ise kâfi gelen, yeten demektir. Nitekim yüce Allah: *"Allah kuluna kâfi gelmez mi yetmez mi?"* (Zümer. 36) buyurmaktadır.][1003]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî'nin İbn Abbas'dan diye naklettiği rivâyete göre[1004] *"Allah bize yeter O ne güzel vekildir."* (Âl-i İmrân. 173) buyruğu hakkında: Ayrıca yüce Allah: *"Ey Nebi! Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyurmuştur.

Selef ve halefin büyük çoğunluğuna göre bunun manası yalnız başına Allah hem sana hem de müminlerden sana uyanlara yeter demektir. Nitekim bu husus delillerle daha önce açıklandı. Çünkü rasûller -Allah'ın salat ve selâmı onlara- bizlerle Allah arasında onun emirleri, yasakları vaadleri ve tehditleri hususunda vasıtadırlar. Zira helal Allah'ın ve Rasûlünün helal kıldığıdır. Haram da Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığıdır. Din de Allah'ın ve Rasûlünün teşri buyurduğudur.][1005]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey Nebi! Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyurmuştur. Yani Allah hem sana yeter hem de müminlerden sana uyanlara yeter.

1002 Minhâcü's-Sünne. II. 32.
1003 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 107. VIII. 488. X. 234-235. XVIII. 292. XXVI. 158. XXVIII. 34; Câmiu'l-Mesâil. II. 114.
1004 Kaynakları daha önce gösterildi.
1005 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 306.

Bu âyet-i kerime hakkında kesin ve doğru olarak kabul edilen budur. Bundan dolayı İbrahim'in ve Muhammed'in -Allah'ın salat ve selâmları onlara- söyledikleri söz: *"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir olmuştur."]*[1006]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyan herkes ile yüce Allah da onun bu uymasına göre beraber olur. Çünkü yüce Allah: *"Ey Peygamber sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyurmaktadır. Yani o hem sana hem sana uyanlara yeter. Bütün müminler arasında rasûle uyan herkese Allah yeter. İşte Allah'ın onunla beraber olmasının manası budur. Mutlak olarak yetmek mutlak olarak tabi olmak ile beraber sözkonusudur. Eksik ile birlikte de eksik yeterlilik sözkonusu olur. Ona iman edenlerden bazılarına bundan dolayı düşmanlık eden kimseler ortaya çıkacak olursa Allah ona yeter ve o onunla beraberdir.][1007]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Ey Nebi! Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyurmaktadır. Yani Allah hem sana hem de müminlerden sana uyanlara yeter. Eğer onun rasûle uyan müminlere yeterli oluşu ister ona uysunlar ister uymasınlar her iki durumda da sözkonusu olmuş olsaydı iman etmenin ve rasûle uymanın bu yeterli oluşta herhangi bir etkisi olmazdı. Onlar hakkında bu özel durumun sözkonusu olmasının da bir anlamı olmazdı. O vakit bu bir kimsenin: O hem senin hem sana uyan müminlerin yaratıcısıdır demenin bir benzeri olurdu. Maksadın bundan farklı olduğu da bilinen bir husustur.][1008]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyruğunun manası şudur: Allah hem sana yeter hem de sana uyan müminlere. Yalnız başına o sana da yeter, seninle beraber olan müminlere de yeter. Bu Arapların: "Sana da bir dirhem yeter Zeyd'e de" demeleri kabilindendir. Şairin şu sözü de bu türdendir:

فحسبك والضحاك سيف مهند

"Sana da Dahhak'a da keskin bir Hind kılıcı yeter."

1006 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 105.
1007 Minhâcü's-Sünne, VIII, 487.
1008 Câmiu'l-Mesâil, I, 89-90.

Çünkü "hasbu" (yeter) kelimesi bir mastardır. İzafe edildiği taktirde mecrur olmasına sebep olan lafız tekrar edilmedikçe atıf yapmak güzel olmaz. Çünkü bu olmadan atıf yapılması bu husustaki iki görüşten daha sahih olana göre caiz olsa bile pek azdır. Mecrur olmasına sebep teşkil eden lafzın tekrar edilmesi daha güzel ve daha fasihtir. Bu durumda manaya atıf yapılmış olmaktadır ki muzafun ileyh de mansub manasındadır. Çünkü şairin: "Fehasbuke feddahake" ifadesi hem sana hem Dahhak'a yeter anlamındadır.

Mastar da fiilin amel ettiği gibi amel eder. Fakat izafe yapıldığı taktirde muzafun ileyhden başkasında amel eder. Bundan dolayı faile izafe edildiği taktirde mefulü nasb eder. Mefule izafe edildiği taktirde de faili ref eder. Bundan dolayı: "أعجبني دق القصار الثوب" : Kassar'ın (boyacının) elbiseyi dövmesi (tokaçlaması) hoşuma gitti" denilir. İfadenin açıklaması bu şekildedir. Yine aynı şekilde: "أعجبني دق الثوب القصار" da (aynı manada) denilir.

Nahivciler arasından şöyle diyenler de vardır: Nekire geldiği taktirde amel etmesini sağlamak muzaf olarak onun amel etmesini sağlamaktan daha güzeldir. Çünkü izafe sebebiyle isimlere benzerliği güç kazanır. Doğrusu ise mastarın onlardan birisine izafe edilmesi ve diğerinde amel etmesini sağlamak, onun nekire bırakılmasından ve her ikisinde amel etmesinden daha güzeldir. Buna göre bir kimsenin: "A'cebeni dekkul kassari essevbe: Boyacının elbiseyi tokaçlaması hoşuma gitti" demesi onun "دقٌ الثوب القصارُ "demesinden daha güzeldir. Çünkü şüphesiz nekirelik de ismin özelliklerindendir. İzafet ise daha hafiftir. Çünkü o da isimdir. Onda aslolan ise izafetinin yapılması ve amel etmemesidir. Fakat faile ve mefule bir arada izafe edilmesi imkânsız olduğundan ötürü birisine izafe edilir, diğerinde de amel etmesi sağlanır.

Matufta da durum böyledir. Eğer zahire muzafta olduğu gibi onu tamamına izafe etmek mümkün olursa bu daha güzeldir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz Allah içkinin, meytenin, kanın, domuzun ve putların satılmasını haram kılmıştır." buyruğu ile fakihlerin: Melâkih (denilen damızlık develerin) mezâmin (dişi develerin karnındaki ceninlerin) ve hablul habele (gebe hayvanın karnındaki ceninin gebe kalacağı yavrunun) satılması yasaklandı şeklindeki sözlerine benzer.

Eğer imkânsız olursa yine de pek güzel olmaz. Hasbuke ve zeyden dirhamun: Sana ve Zeyd'e bir dirhem yeter diye manaya atıf ile söylemek gibi.

Buna benzeyen buyruklardan birisi de yüce Allah'ın: *"Geceyi de bir sükun (zamanı) güneşi ve ayı da birer hesap (işareti) kıldı"* (En'am, 96) buyruğu benze-

mektedir. Bu buyruk cer halindeki “leyl: gece”nin mahalline göre nasb edilmiştir. Çünkü ism-i fail de mastar gibidir. Bazen izafe edilir bazen de amel eder.

Bazı hataya düşenler ise âyet-i kerimenin: Sana Allah ve müminler yeter anlamında olduğunu sanmışlar ve bu durumda “sana uyanlar” lafzının “Allah” lafzına atf ile merfu olduğunu kabul etmişlerdir. Bu ise küfrü gerektiren çirkin bir hatadır. Çünkü yalnızca Allah bütün yaratılmışlara yeter.

Nitekim yüce Allah: *“Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: “(Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun.” dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.” dediler.”* (Âl-i İmrân, 173) buyurmuştur ki yalnızca Allah hepimize yeter demektir.

Buhârî'de bu lafız hakkında İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: “Bu sözü ateşe atıldığı zaman İbrahim söyledi, bir de insanlar ashabına: İnsanlar sizin için asker topladı. Bu sebeple onlardan korkun dedikleri zaman da Muhammed bu sözü söylemişti. Onların bu söyledikleri imanlarını artırmış ve Allah bize yeter o ne güzel vekildir demişlerdi. Kısacası bütün nebiler Allah bana yeter demişler ve kendisine yetmesi hususunda Allah'a başkasını ortak koşmamışlardır. İşte bu beraberinde başkası olmamak üzere tek başına Allah'ın ona yettiğine delildir.

Yüce Allah'ın: *“Allah kuluna yetmez mi?”* (Zümer, 36) buyruğu ile: *“Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: Bize Allah yeter. Yakında bize lütfundan ve kereminden Allah da, rasûlü de verecektir deselerdi.”* (Tevbe, 59) buyruğu da bu türdendir. Şanı yüce Allah onları Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiği şeylere razı olmaya ve Allah bize yeter demeye çağırdı. Yoksa bize Allah ve Rasûlü yeter demeye değil.

Çünkü vermek rasûlün izni ile olur. Yüce Allah'ın: *“Rasûl'ün size verdiğini alın ve size yasakladığından da kaçının.”* (Haşr, 7) buyruğunda olduğu gibi.

Rağbet/arzu ve beklentili yöneliş ise sadece Allah'adır. Nitekim yüce Allah: *“O halde boş kaldın mı hemen yorul ve yalnız Rabbine yönel.”* (İnşirah, 7-8) buyurmuştur.

İşte tevekkül demek olan “tehassüb: yetmek ve yeterli oluş” da böyledir, yalnızca Allah'a yapılır. Bundan dolayı onlara “hasbunallah” demeleri emrolunmuş, buna ve rasûlüh: rasûlü de demeleri emrolunmamıştır. Allah'ın ve Rasûlün bir arada mümine yeterli gelmesi caiz olmadığına göre peki müminlerin kendileri Allah ile beraber nasıl rasûlüne yeterli olduğu söylenebilir.

Aynı şekilde müminler de rasûlün Allah'a muhtaç olduğu gibi Allah'a muhtaçtırlar. O halde Allah'ın onlara yetmesi de onlar için bir kaçınılmazlıktır. Onlar güçlerini ve yardımlarını rasûlden alırlarken rasûlün gücünün kendilerinden olması caiz değildir. Çünkü böyle bir şey fasit bir daire içine girmeyi gerektirir. Aksine onların güçleri de rasûlün gücü de Allah'tandır. Onların gücünü yaratan tek başına Allah'tır. Rasûlün gücünü de yaratan tek başına Allah'tır.

Bu buyruk da yüce Allah'ın: *"O seni yardımıyla ve müminlerle destekleyen ve gönüllerini sevgiyle birleştirendir."* (Âyet 62-63) buyruğu gibidir. Rasûlü iki şey ile destekleyen yalnızca odur. Bu iki şeyin biri Allah'ın kendisi ile ona yardım ettiği yardımıdır, ikincisi ise onları ortaya çıkaran müminlerdir. Öbür âyette ise *"Allah sana yeter."* demiştir. Allah'ın yardımı yeter dememiştir. Çünkü Allah'ın yardımı ondan gelir. Nitekim müminler de onun yarattıkları arasındadır. Bu durumda kendinden olanı yine kendinden olana atfetmiştir. Çünkü her ikisi de ondandır. Şanı yüce Allah ile birlikte herhangi bir şeyi meydana getirmekte ise başkasının bulunması sözkonusu değildir. Aksine kendi dışındaki her bir şeyi yaratan tek yaratıcı odur. Hiçbir şeyi yaratmakta başkasına asla ihtiyacı olmaz.

Bu husus açıkça görüldüğüne göre bu rafıziler bir bilgisizliğe dayanarak bir başka cehaleti ortaya koymuşlardır. Böylelikle birbiri üstünde karanlıklar içine gömülmüşlerdir. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Sana da sana uyan müminlere de Allah yeter."* buyruğunun sana Allah ve müminlerden sana uyanlar yeter anlamında olduğunu zannetmişler sonra da ona tabi olan müminleri Ali b. Ebu Talib'den ibaret kabul etmişlerdir.

Bu husustaki bilgisizlikleri ise birincisindeki bilgisizliklerinden daha açıktır. Çünkü birincisi bazı kimseler için bir tereddüt doğurabilir. Bu ise aklı başında hiçbir kimseye gizli saklı kalmaz. Çünkü bütün yaratılmışlar arasından tek başına Ali Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yetmez. Eğer onunla birlikte Ali'den başka kimse bulunmamış olsaydı dinini dimdik ortaya koyamazdı. İşte yeryüzünde en kalabalık ordu beraberinde olduğu halde Ali kendi kendisine bir fayda sağlayamamıştır. Hatta Şamlılar ile birlikte Muaviye onunla savaştığı zaman Muaviye ona karşı direniyor yahut da ister savaş gücü ile isterse de hile ve desise gücü ile ona üstün görülüyordu. Esasen savaş da bir hiledir:

الرَّأْيُ قَبْلَ شَجَاعَةِ الشُّجْعَانِ   هُوَ أَوَّلٌ وَهِيَ الْمَحَلُّ الثَّانِي

فَإِذَا هُمَا اجْتَمَعَا لِنَفْسٍ مَرَّةً   بَلَغَتْ مِنَ الْعَلْيَاءِ كُلَّ مَكَانِ

"Sağlam görüş kahramanların kahramanlığından önce gelir

Sağlam görüş birincidir, kahramanlık ise ikinci sırada gelir."

İşte onlar bir defa olsun bir kişide bir araya gelecek olurlarsa

Her bir yüksekliğe o kişinin ulaşması işten değildir."[1009]

İslâm'ın güçlenip yeryüzünde bulunanların çoğunluğunun ona tabi olmasından sonra o kendisine bir fayda sağlayamamışken nasıl olur da yeryüzündekilerin hepsi Allah Rasûlünün düşmanı iken ona bir fayda sağlayabilirdi?][1010]

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُوا أُولٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

72. "İman edip hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerle, (onları) barındırıp (düşmanlara karşı) yardım edenler (Ensar), işte onlar (mirasta) birbirlerinin velileridirler. İman edip de hicret etmeyenler ise, hicret edene kadar, sizin onlarla, hiçbir velâyetiniz yoktur. (Buna rağmen) eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse size yardım etmek düşer. Ancak sizinle aralarında antlaşma bulunan bir kavme karşı değil. Allah yaptıklarınızı görendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"İman edip hicret eden, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerle, (onları) barındırıp (düşmanlara karşı) yardım edenler (Ensar), işte onlar (mirasta) birbirlerinin velileridirler."* buyruğundan itibaren *"İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenlerle, barındırıp yardım edenler, işte gerçek mümin olanlar bunlardır. Onlar için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır. Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere*

1009 Beyitlerin Mütenebbi'ye ait olduğu bilinmektedir. El-Berkukî, Şerhu Divani'l-Mütenebbi, IV, 207.

1010 Minhâcü's-Sünne, VII, 201-206.

gelince, onlar da sizdendir." (Âyet 72-75) buyurmaktadır. Bu buyruklar umumidir. Ayrıca yüce Allah: *"(O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlüne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sâdıkların ta kendileridir. Onlardan önce Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise yanlarına hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir. Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki Sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."* (Haşr. 8-10) buyurmaktadır.

Bu âyet-i kerime ile ondan önceki âyet-i kerime öne geçen ilklerden sonra kıyamet gününe kadar iman edenleri kapsar. Durum böyle iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman edip onunla birlikte cihad eden ashabı nasıl olur da onun kapsamına girmez.][1011]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar din hususunda sizden yardım isterlerse size yardım etmek düşer."* buyurmaktadır. Mutlak yardım ise düşmanın kendisi ile yenilgiye uğrayacağı hususu yaratmak demektir. Buna ise yüce Allah'tan başkasının kudreti yetmez."][1012]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İyilik ve takva üzere yardımlaşınız."* (Maide. 2) buyurmaktadır. Aynı şekilde istinsar yani yardım istemek de böyledir. Yüce Allah: *"Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse size yardım etmek düşer."* buyurmaktadır.

Bu iki âyet-i kerimeyi daha önce zikretmiş ve yaratılmışa izafe olunan ile yaratıcıya izafe olunan nasr/yardım ve iğase/yardım etmek arasında fark gözetmektedir. Tıpkı iğase hususunda bu ikisi arasında fark gözettiği gibi. Buna göre senin ondan genel olarak nefy edici bir ifade nakledişin apaçık bir yalandır. Fakat bu birini diğerinden ayırmadır. O Allah'tan başkasına izafe olunmayan bir şeyi -ki bu da mutlaktır- onun hakkında özel olarak değerlendirmiştir. Mahluka izafe olunan şey ise ona yakışan şeydir.][1013]

1011 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 462-463.
1012 el-İstiğase. 215.
1013 el-İstiğase. 216.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولٰئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُوا
الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

75. "Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince, onlar da sizdendir. Akrabalar, Allah'ın Kitabınca birbirlerine daha yakındırlar. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Muhacir Allah'ın yasakladığı şeyi hecr eden/terk edendir."[1014] Buna göre tulaka denilen Mekke fethinden sonra müslüman olan ve Allah'ın yasakladığı şeyleri hecr edip terk eden kimseler için de bu anlamdaki hicretten bir payı vardır. Böylelikle bu gibi kimseler de yüce Allah'ın: *"Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince onlar da sizdendir."* buyruğunun kapsamına tıpkı yüce Allah'ın: *"Bununla birlikte Allah onların hepsine el-Hüsna'yı/Cenneti vadetmiştir."* (Nisa. 95) buyruğunun kapsamına girdiği gibi girerler.][1015]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince onlar da sizdendir."* buyurmaktadır. Seleften bir kesim dedi ki: Bunun kapsamına kıyamet gününe kadar iman edip hicret eden ve cihad eden herkes girer.][1016]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah iman şartıyla akrabalar arasında "velâyet/dostluk"un varlığının sabit olduğunu belirtmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince birbirlerine daha yakındırlar."* buyurmaktadır.][1017]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince birbirlerine daha yakındırlar."* buyruğu herhangi bir fark olmaksızın zevil erhamdan olan herkesin mirasını

1014 Kaynakları daha önce gösterildi.
1015 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 36.
1016 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 463.
1017 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 463.

kapsar. Hatta onlar iyilik ve nafakalarının karşılanması hususunda önceliklidirler. Dayının akile arasına katılmasına dair varid olan buyruk ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İnsanların kızkardeşlerinin oğlu onlardandır." buyruğu ile "Bir kavmin mevlası/azadlısı onlardandır." buyrukları da buna göre yorumlanmıştır.[1018]][1019]

[Nihâyet yüce Allah: *"Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince birbirlerine daha yakındırlar."* buyruğunu indirdi. Böylelikle mirasçılık buradaki kardeşlik ve ahitleşme ile yapılan kardeşlik antlarını dışarıda tutarak akrabalık bağına göre gerçekleşir oldu.][1020]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih hadisleri, siyreti, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hallerini, kardeşliğin sebebini, faydasını ve maksadını bilip bundan haberdar olan herkes bütün bu hususları bilir. Onlar bütün bunlar sebebiyle birbirlerinden miras alırlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhacirler ile ensar arasında kardeşlik yaptı. Nitekim O Sa'd b. er-Rabi' ile Abdurrahman b. Avf'ı, Selman el-Farisi ile Ebu Derda'yı birbirleri ile kardeş yaparken muhacirlerle ensar arasında bir bağ oluşturmak istemişti. Nihâyet yüce Allah: *"Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince birbirlerine daha yakındır."* buyruğunu indirdi. Burada kastedilen ise yüce Allah'ın hakkında *"Yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da paylarını verin."* (Nisa, 33) buyruğunu indirdiği antlaşmadır. Fukaha arasında: Acaba neseb akrabasının bulunmaması halinde mirasçı kabul edileceği manasına muhkem bir âyet mi yoksa bu antlaşma dolayısı ile ona hiçbir şekilde miras verilmez mi hususunda iki farklı görüşe sahiptirler. Bu ikisi de Ahmed'den iki rivâyet olarak gelmiştir. Birincisi Ebu Hanife'nin görüşüdür. İkincisi de Malik ve Şafii'nin görüşüdür.][1021]

1018 Bu hadisler Taberani, Hakim, Müstedrek, II, 328; Buhârî, el-Edebül Müfred ve Ahmed, IV, 340'da bir rivâyet olarak bir arada zikredilmiş bulunmaktadır.

1019 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 93.

1020 Muellafatu Şeyh Muhammed b. Abdülvehhab, IX, 22-23.

1021 Minhâcü's-Sünne, VII, 364.

TEVBE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 129 âyettir)

Genel Olarak Tevbe Sûresi'ne Dair

[Şanı yüce Allah münafıkların iç yüzünü açığa çıkartıp onları rüsvay ettiği için "el-Fâdıha" diye adlandırılan Berae/Tevbe Sûresi'ni indirmiştir.

Bunu Buhârî ve Müslim İbn Abbas'dan tahric etmiş olup şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir:[1022] O sûre el-Fâdıha'dır. O *"ve onlardan"* (Tevbe, 49) *"ve onlardan"* (Tevbe, 58) diye inip durdu. Hatta onlar bu sûrede zikredilmedik hiçkimse kalmayacağını dahi zannettiler.

el-Mikdat b. Esved'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Bu sûre "el-Buhus sûresi"dir. Çünkü bu sûre münafıkların sırlarını araştırdı. Katade'den de: O el-Müsire'dir. Çünkü bu sûre münafıkların rüsvaylıklarını ortaya çıkarmıştır dediği rivâyet edilmektedir.

İbn Abbas'dan da: O Müba'sira'dır dediği rivâyet edilmiştir. (Mastarını teşkil eden) masere ile isare: bir şeyi tahrik etmek, tozunu dumanına katmak, karıştırmak anlam itibari ile yakın iki kelimedir. İbn Ömer'den onun el-Mukaşkişe olduğunu söylediği rivâyet edilmiştir. Çünkü bu sûre münafıklık hastalığından iyileştiricidir.

Nitekim bir hastanın iyileştiğini anlatmak için "tekaşkaşe" fiili kullanılır. Esmai ise: İki ihlas sûresine[1023] el-Mukaşkişetani denilirdi. Çünkü bu iki sûre münafıklık hastalığını iyi eder.[1024]

Bu sûre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gazalarının sonuncuları olan Tebuk gazvesinde hicretin 9. yılında İslâm güçlenmiş ve üstünlük sağlamış olduğu bir zamanda inmiştir.

1022 Buhârî, 4882; Müslim, 3031.

1023 Yani İhlas ve Kafirun sûrelerine

1024 Berae/Tevbe Sûresi'nin isimlerini İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesîr, III, 389'da zikretmektedir.

Yüce Allah bu sûrede münafıkların durumunu açığa çıkartmış, onları bu sûrede korkaklıkla ve cihadı terk etmekle nitelendirmiştir.

Yine onları Allah yolunda gerekli harcamaları yapmaktan çekinip cimrilik etmekle ve mala tutkunluk ile nitelendirmiştir. Bunlar yani korkaklık ve cimrilik ise iki büyük hastalıktır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Kişideki en şerli (iki) vasıf kendisinde tahammül bırakmayan aşırı bir cimrilik ve alabildiğine korkuya kapılmasına sebep olan bir korkaklıktır."[1025] buyurmuştur. Bu hadis sahih bir hadistir. Bundan dolayı bu iki hastalık bazen ateşe girmeyi gerektiren büyük günahlardan dahi olabilir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, onu haklarında hayırlı sanmasınlar. Bilakis o, onlar için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey Kıyamet günü boyunlarına (ateşten) bir halka olarak geçirilecektir."* (Âl-i İmrân. 180) ve: *"Savaşmak için, yer tutmak yahut başka bir bölüğe katılmak gayesi ile olmaksızın, o gün kim onlara arkasını çevirip kaçarsa, muhakkak o, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun yeri de cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"* (Enfâl. 16) buyurmuştur.

Onları korkaklık ve dehşete kapılmakla nitelendirmesine gelince; yüce Allah: *"Onlar muhakkak sizden olduklarına (dair) Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildir. Fakat onlar korkak bir topluluktur. Eğer sığınacak bir yer yahut mağaralar veya sokulacak bir delik bulsalardı serkeş bir at gibi süratle o tarafa yönelirlerdi."* (Tevbe. 56-57) buyurmak sûretiyle onların kendilerinin müminlerden olduklarına dair yemin etseler dahi aslında onlardan olmadıklarını fakat düşmandan aşırı derecede korkan kimseler olduklarını haber vermektedir.

"Eğer sığınacak bir yer ... bulsalardı." Yani cihadı terk eden kimselerin kaçıp sığındığı kaleler ve korunaklı yerler gibi sığınacak yerleri *"yahut mağaralar"* mağaraya bu adın veriliş sebebi içine giren kimsenin suyun yerin altına girip saklandığı gibi orada saklanmasından dolayıdır. *"yahut sokulacak bir delik"* bu da içine girmek için kişinin kendisini zorladığı yerdir. Ya girişinin darlığından ya da başka bir sebepten dolayı olabilir. İçine girecekleri bir mekan bulsalardı anlamındadır. İsterse onun içine girmek oldukça külfetli ve meşakkatli olsun yine de *"serkeş bir at gibi"* cihaddan kaçarak *"süratle o tarafa yönelirlerdi."* Hamle yaptığı vakit serkeş atı dizginlerinin geri çevirememesi gibi kimsenin onları geri çeviremeyeceği bir şekilde hızlıca koşup giderlerdi. İşte bu bizim bu hadisemizde ve bundan önceki hadiselerde ve sonralarında pek çok kimsenin durumu ile örtüşen bir vasıftır.

1025 Ebu Davud. 2511: Ahmed. II. 302: İbn Ebu Şeybe. IX. 98: Beyhaki. IX. 170. Hadis sahihtir.

Aynı şekilde yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sûresi'nde: *"Muhkem bir sûre indirilip de içinde savaş emri verilince kalplerinde hastalık bulunanların üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün. O onlara yakın olandır. (Onlar) itaat edip güzel söz söylemeli (idiler) ama iş ciddileşince eğer onlar Allah'a karşı sadakat gösterselerdi, bu onlar için elbette daha hayırlı olurdu."* (Muhammed, 20-21) buyurmaktadır. Yani uzak olsunlar onlar. Yine yüce Allah: *"Müminler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* (Hucurat, 15) buyurmak sûretiyle müminlerin münhasıran iman edip cihad edenlerden olduğunu ifade buyurmaktadır. Yüce Allah bir başka yerde de: *"Allah'a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad etme(me) konusunda senden izin istemezler. Allah takva sahiplerini çok iyi bilendir. Ancak Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, kalpleri şüpheye düşüp de kendileri şüphelerinin içinde bocalayıp duran kimseler senden izin isterler."* (Tevbe, 44-45) buyurmaktadır. Bu yüce Allah tarafından mümin bir kimsenin cihadı terk etmek hususunda Allah Rasûlünden izin istemeyeceğine, ondan ancak iman etmeyenlerin izin isteyeceğine dair verdiği bir haberdir. Ya izin istemeden cihadı terk edenin durumu ne olabilir?

Kur'ân-ı Kerim'i iyice düşünen bir kimse bu buyrukların benzerlerinin bu anlam üzerinde birbirlerini teyid ettiklerini görecektir.

Yüce Allah onları cimrilik ile nitelendirmek üzere de: *"Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah'a ve Rasûlü'ne (inkâr ile) kâfir olmuşlardır, namaza ancak üşene üşene gelirler; infâklarını da mutlaka isteksiz yaparlar."* (Tevbe, 54) buyurmaktadır. İşte istemeyerek infak edenin durumu bu iken ta baştan beri cihad için harcamayı terk edenin durumu nasıl olur? Yüce Allah ayrıca: *"Bazıları da sadakalar hususuda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Şâyet onlardan kendilerine (istedikleri) verilmezse hemen kızarlar."* (Tevbe, 58) ve: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız. Ama Allah, kendilerine lütfundan ihsan edince de cimrilik edip yüz çevirerek gerisin geriye döndüler."* (Tevbe, 75-76) Yine bu sûrede: *"Ey iman edenler, doğrusu haham ve rahiplerin birçoğu insanların mallarını bâtıl yollarla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları, Allah yolunda infâk etmeyenlere gelince; onlara acıklı bir azabı müjdele! O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak, o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. "İşte bu, kendiniz için toplayıp*

sakladıklarınız! Öyleyse sakladığınız şeyleri(n acısını) tadın." denir." (Âyet 34-35) buyurmaktadır.

Böylece bu âyet-i kerime malın haksızca alınması yahut da hak sahibine verilmemesinin bütün insanlar bakımından durumunu ihtiva etmektedir. Ahbar alimler ruhban da abidlerdir. Onların birçoğunun insanların mallarını bâtıl yollarla yediklerini ve onların Allah'ın yolundan yüz çevirip başkalarını da alıkoyduklarını haber vermektedir.][1026]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tebuk gazvesinden döndüğü zaman Allah da Berae Sûresi'ni indirdi ve bu sûrede *"ve onlardan."* buyurarak münafıkların durumlarını sözkonusu etti. Bundan dolayı bu sûreye Kâşife, Müba'sire ve Fâdıha isimleri de verilir. Ayrıca yüce Allah bu sûrede mutlak/süresiz yapılmış antlaşmaların bozulmasının ve harem bölgesinin kafirlere haram kılınmasını emretti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Ebu Bekir'i hacc emiri olarak gönderdi. Ona çıplak insanların Beyt'i tavaf etmelerini yasaklamasını ayrıca müşriklerin hacca gelmelerini de engellemesini emir buyurdu. Bundan dolayı hacc döneminde: "Bu seneden sonra müşrik hiçbir kimse haccetmeyecek, çıplak bir kimse Beyt'i tavaf etmeyecektir." diye nida edilirdi.[1027] Belli bir süresi olmayan mutlak antlaşmalı müşriklerin antlaşmalarının bozulması dolayısı ile de onun arkasından Ali b. Ebu Talib'i göndermişti. Hacc emiri Ebu Bekir (radıyallâhu anh) idi. Ali (radıyallâhu anh) da onunla birlikte ona uyarak namaz kılıyor, onun emirlerini yerine getiriyordu. Fakat onu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in göndermesinin sebebi ahitleri ahdedip bozan bir kimsenin ancak kendisine itaat olunan yahut onun ehli Beytinden bir adam tarafından akdedilip bozulması şeklindeki adetlerinden dolayı onu göndermişti. Çünkü kendi aile halkından birisini göndermeyecek olursa ahitlerin bozulmasını kabul etmeyeceklerinden ve Ebu Bekir'in Medine'ye dönmeyeceğinden korkmuş idi. Yoksa Ebu Bekir'e vermiş olduğu herhangi bir görevden onu azletmedi. Bu kabilden nakledilen rivâyetler ise yalan olduğu açıkça bilinen yalan rivâyetlerdendir.

Onu Ali (radıyallâhu anh)'a emir tayin etmesi de esasen Tebuk Gazvesi'nde Ali (radıyallâhu anh)'a: "Musa'ya göre Harun'un konumu ne ise senin de bana göre konumunun böyle olmasına razı değil misin"[1028] dediğinden sonra -ilgili yerinde genişçe açıklandığı gibi- olmuştu. Şanı yüce Allah da Berae Sûresi'nde: *"Müşriklerden antlaşma yaptıklarınıza Allah ve Rasûlü tarafından ilişkilerin kesil-*

1026 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 436-439.
1027 Kaynakları daha önce gösterildi.
1028 Buhârî, 3706; Müslim, 2404.

diğine dair bir uyarı(dır bu)!" (Âyet 1) buyruğundan itibaren: *"Antlaşma yaptığınız müşrikler arasından (muahededen) sonra size karşı bir eksiklik yapmamış, aleyhinizde kimseye yardım etmemiş olanlar müstesnâdır. O halde onların süreleri bitinceye kadar ahitlerini tamamlayın. Şüphesiz Allah sakınanları sever."* (Âyet 4) buyruğuna kadar bu hususları dile getirdi.

Fakihlerden bir kesim süresinin belli olması hali dışında kafirlerle antlaşma yapmanın caiz olmadığını zannetmişlerdir. Daha sonra işin içinden çıkamayarak bazıları: Ahdin bozulması caizdir ve bağlayıcı olmaz derken diğer bir kısmı ise hayır bağlayıcı olur ve süresi sona ermez demişlerdir. Diğer taraftan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in antlaşmayı bozması hususunda da farklı kanaatler belirtmişlerdir. Doğrusu ise mutlak/süresiz ve süreli antlaşma yapmanın caiz olduğudur. Eğer belli bir süre ile yapılmış ise bağlayıcı olur ve yüce Allah'ın: *"O halde onların süreleri bitinceye kadar ahitlerini tamamlayın. Şüphesiz Allah sakınanları sever."* (Âyet 4) buyruğu dolayısıyla bozulması caiz olmaz. Fakat antlaşma mutlak yapılırsa bağlayıcı değildir. Çünkü bağlayıcı akitler şirket, vekalet ve diğerleri gibi ebedi/süresi sınırsız olamazlar. Bu husus başka bir yerde genişçe açıklanmış ve her bir görüşün kime ait olduğu da belirtilmiştir.

Burada maksat şudur: Şanı yüce Allah Berae Sûresi'ni indirip o sûrede: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* (Tevbe, 4) -ki bu haram aylar yüce Allah'ın kendilerinden söz ederken: *"Yeryüzünde dört ay rahat rahat dolaşın."* (Tevbe, 2) buyurduğu süredir. Yoksa Zülkade, Zülhicce, Muharrem ve Receb'ten ibaret haram aylar değildir. Bazıları bu haram aylar olduğunu söylemiş olmakla birlikte bu hususta hata etmiştir. Yüce Allah: *"O müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse, yollarını serbest bırakın."* (Tevbe, 5) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimeye " âyetü's-seyf: kılıç âyeti" adı verilir. Yüce Allah bu âyet ile müşriklerle ve kitap ehli ile kendi elleriyle küçülmüş oldukları halde cizyeyi verecekleri vakte kadar savaşma emrini vermiştir.

Bundan dolayı yüce Allah Fetih âyetinde: *"Yakında çetin savaşçı bir kavme karşı (savaşa) çağırılacaksınız ve onlarla savaşacaksınız yahut onlar (savaşsız) İslâm'a gireceklerdir."* (Fetih, 16) buyurmaktadır. Bunlar ise rumlar/bizanslılar ile farisilerdir. Araplardan daha güçlü savaşçı idiler. Onlarla savaşmak yahut İslâm'a girmeleri kaçınılmaz idi. Kendileri ile savaşıldığı taktirde onlarla küçülmüş oldukları halde elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşılacaktır. Bu yönüyle cizye âyetinden önceki durumdan farklılık arz eder. Çünkü onlar kimi zaman savaşırlar kimi zaman cizyesiz olarak antlaşma yaparlardı. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve

sellem) yahudilerle ve müşriklerle cizyesiz olarak antlaşma yapmıştır. Hudeybiye senesi de kendileri ile savaşılacaklarla yahut da ahit yapılacaklar ile savaşmaya çağırılmışlardı. Bundan sonra ise kendileri ile savaşılacak yahut müslüman olacak kimselerle savaşmaya çağırılır oldular. Yüce Allah burada (ev yuslimune buyurmakta olup) "ev yuslimu" buyurmamıştır. Çünkü bu durumda mana müslüman oluncaya kadar demek olur. Fakat bu nihai noktaya varıncaya kadar onlarla savaşmak icab etmez. Aksine kendileri küçülmüş oldukları halde elleriyle cizyeyi verdikleri taktirde emrolunan şekilde onlarla savaşılmış demek olur.

Diğer taraftan ilim adamları cizye âyetinin nüzulünden sonraki durum hakkında görüş ayrılığı içindedirler: Acaba cizye kitap ehlinden ve kitap ehli olma ihtimali bulunanlardan alınıp diğerlerinden alınmaz mı? Yoksa kendileriyle antlaşma yapmanın caiz olduğu her kafirden alınabilir mi? Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç şüphesiz Araplardan cizye almamıştır. Çünkü araplarla savaşları cizye âyetinin inişinden önce olmuştu. Yoksa Arapların müşrikleri mi sadece istisna edilir. İşte bu hususta ilim adamlarının meşhur üç görüşü vardır. Cumhur ise Hind, Türk ve Arap olmayan onların dışındaki çeşitli türlerin müşriklerinden alınmasını caiz kabul etmişlerdir. Nitekim hepsi de ihtiyaç halinde ya da maslahat gerektirdiği taktirde bunlarla antlaşma yapmak caizdir. Peki bunlarla mutlak/süresiz ahit yapmak caiz midir yoksa ahit ancak belli bir süre ile sınırlı mı olmalıdır? İki görüş bulunmaktadır.

Bundan dolayı mana itibari ile savaşı yasakladığı zannedilen bir çok âyet-i kerime hakkında bu âyetlerin kılıç âyeti ile nesh edilmiş olduğunu zanneden bir çok müfessir bulunmaktadır. Buna göre *"De ki ey kafirler"* (kafirun. 1) buyruğunun nesh edilmiş olduğunu söyleyenlerin hareket noktası budur. Doğrusu ise bu âyet-i kerimenin ne emir ne yasak mahiyetinde savaşı ele almadığıdır. Aksine bunun muhtevası kafirlerin dininden uzak oluşu dile getirmektedir. Bu ise muhkem bir emirdir ve ebediyyen nesh edilmez. Ancak bu sûre hakkında ya da başkaları hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir kafirin dinine razı olduğu şeklinde bir şey söylenecek olursa şunu belirtelim ki bunu kesinlikle İslâm alimlerinden herhangi birisi söylemiş değildir. Ne ümmetin selefinden, ne öncekilerden ne de sonrakilerden böyle diyen olmamıştır. Esasen bunu ancak Allah'a ve Rasûlüne iftira eden birisinden başkası söyleyemez. Şüphesiz Allah İslâm dininden başka bir dine razı değildir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gönderdiği din odur. Allah da rasûlü de yaratılmışlardan hiçbir kimseden kesinlikle bu dinden başkasını kabul etmezler. Velev ki işin başında müslümanların acizlikleri ve sayılarının azlığı dolayısıyla onlarla cihad etmeyi emretmemiş olsun.

İşte bundan dolayı ensar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Akabe gecesinde bey'at ettiklerinde ondan cihad etmek hususunda izin istediklerinde kendisi: Henüz bana böyle bir emir verilmedi buyurmuştur. Daha sonra savaş yazılınca bazıları ondan hoşlanmadı. Bunun için yüce Allah: *"Kendilerine: "(Savaştan) ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın, zekâtı veriniz." denilmiş olanlara bakmaz mısın? Şimdi onlara savaş farz kılınınca bakarsın ki içlerinden bir grup insanlardan (müşriklerden) Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla korktular ve: "Rabbimiz, üzerimize niçin savaşmayı farz kıldın? Bizi yakın bir süreye kadar geciktirmeli değil miydin?" dediler. "Dünya menfaatı pek azdır. Âhiret ise takva sahibi olanlar için elbette daha hayırlıdır ve size kıl kadar dahi zulmedilmez, de."* (Nisa, 77) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimenin genişçe açıklamasının yapılacağı yer burası değildir.][1029]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -Allah'ın salat ve selâmları ona- apaçık delillerle ve hidâyet ile gönderildi. O hem haber bildiren hem talep ifade eden hükümleri ve bunlara delil teşkil eden delillerini beyan buyurduğu gibi meseleleri ve vesileleri de beyan buyurdu. Dini söylenen sözleriyle de amelleri ile de açıkladı. Kendisi ile hak din olarak amel olunan esaslarını da beyan etti. Bu manayı şanı yüce Allah birden çok yerde sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Yine o rasûlüne hidâyet ile ve hak din ile diğer bütün dinlere üstün kılmak üzere gönderdiğini de beyan buyurdu. Bu hususu Tevbe Sûresi'nde, Fetih Sûresi'nde ve Saf Sûresi'nde sözkonusu etti. Hidâyet ise yaratılmışları hakka yöneltmek ve onlara bunu tarif edip kendilerini ona yönlendirmektir. Bu da ancak delillerin ve bunun hidâyet olduğuna delalet eden âyetlerin sözkonusu edilmesi ile olur. Aksi taktirde sadece haber vermek sûretiyle onun hak olduğu bilinemez ve onun hak olduğuna dair de delil ortaya konulmuş olmaz. Şanı yüce Allah da nebileri bizim nebimizi ve başkalarını sözkonusu ettiği zaman onları apaçık delillerle, belgelerle göndermiş olduğunu da zikreder. Bunlar ise kesin olarak bilinen apaçık deliller ve belgelerdir. Çünkü her bir delilin özü itibari ile apaçık bir takım önermelere varması kaçınılmaz bir şeydir. Bunlara da bazen bedihiyat/apaçık gerçekler adı verildiği gibi bazen zaruriyat/doğruluğu zorunlu, kesin gerçekler, bazen de evveliyat/ilk önermeler diye adlandırılır. Şöyle de denilebilir: Bunlar bizzat kendileri bilinen bilgilerdir. Rasûller -Allah'ın salat ve selâmları onlara- apaçık âyetlerle gönderilmişlerdir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Kendisine benzerini görüp de insanların

1029 es-Safdiyye, II, 318-323.

iman ettiği bir takım âyetlerin/delil ve belgelerin verilmediği hiçbir nebi yoktur. Bana verilen ise ancak Allah'ın bana vahyettiği bir vahiydir. Bu sebeple kıyamet gününde onlar arasında kendisine uyanlarının en çok olduğu kişi olacağımı ümit ederim."[1030]][1031]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Berae Sûresi'ne gelince çoğunluğu münafıkların nitelikleri ve onların yerilmesi hakkındadır. İşte bundan dolayı ona Fadıha ve Mubasire isimleri verilmiştir. Bu sûre Tebuk senesi inmiştir. Tebuk de hicretin 9. yılında olmuştu. Tebuk Gazvesi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizzat katıldığı gazalarının sonuncusudur. Bu gazada ise münafıklardan ayrı olarak ortaya çıkan ayrıldı ve belirginleşti. Şanı yüce Allah da bu sûrede onlara dair sıfatlarından bir takım niteliklerini zikretti.][1032]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah Tevbe Sûresi'nde onları *"ve onlardan"* ve *"ve onlardan"* diyerek onları açığa çıkartınca böylelikle aralarından bazı kimselerin münafıklık ettikleri de bilinir oldu. Bundan önce ise bu gibi kimselerin münafıklık ettikleri bilinmiyordu. Şanı yüce Allah onlardan insanların kendilerinin sahip oldukları bir takım nitelikleri ile söz ederek onları nitelendirdi. Halbuki insanlar da bu niteliklerin onların münafıklıklarının gerektirdiği nitelikler olduğundan da kesinlikle emin değillerdi. Bazıları böyle bir zanda bulunmakla ve hatta bazıları bunu bilmekle bu böyleydi. Onların münafıklıkları Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu zamanki durumlarından farklı olarak müslüman cemaat/büyük çoğunluk tarafından bilinmiyordu. Bundan ötürü Berae Sûresi nazil olunca münafıklığı ve bundan önce açığa vurmaları bazen mümkün olan bir takım şeyleri açığa vurmak imkânları da kalmadı. Yüce Allah da: *"Eğer münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun sana onlarla çarpışmanı emrederiz. Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler. Lanete uğramışlar olarak; nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler. Daha önce geçenler hakkında Allah'ın sünneti(dir bu.) Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın."* (Ahzâb. 60-62) buyruklarını indirdi. Münafıklıklarını açığa vurdukları taktirde öldürülmekle tehdit edilmeleri üzerine de münafıklıklarını gizlediler.][1033]

1030 Buhârî. IX. 624; Müslim. 152.
1031 en-Nübuvvât. 154-155.
1032 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 466.
1033 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 214-215.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz Berae Sûresi insanların ittifakı ile orucun farz kılınmasından sonra nazil olmuştur.][1034]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de münafıkların nitelikleri hakkında: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar."* (Tevbe, 58); *"Peygambere eziyet eden kimseler de onlardandır."* (Tevbe, 61); *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: ..."* (Tevbe, 75); *"Onlardan bazıları da ... bana izin ver, beni fitneye düşürme derler."* (Tevbe, 49); *"Bazıları: Bu hanginizin imanını artırdı derler."* (Tevbe, 124) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah böylelikle Berae Sûresi'nde ve başka sûrelerde burada genişçe açıklanmasına yerin elvermediği kadar bir takım alamet ve niteliklerini zikretmiş oldu.][1035]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah Berae Sûresi'ni indirdi, o sûrede münafıkların durumunu açığa çıkardı, onları müslümanlara tanıttı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve onun ümmetinin nezdinde ise uzak tutulan ve yerilen kimseler idiler.

Ebu Bekir ve Ömer onun nezdinde insanların en yakını, ona göre insanların en değerlileri, kendisinin en çok sevdiği ve kendisinin en özel şahısları idiler. Gece ve gündüz bütün insanlar arasında onunla en çok arkadaşlık edip sohbetinde bulunanlar onlardı. Ona herkesten en fazla muvafakat eder ve herkesten çok onu seviyorlardı. Onun emrine uymaya, dinini yüceltmeye insanlar arasında en gayret sahibi olanlar ve tutkulu olanlar onlardı. Durum böyle iken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı onun münafıklardan ne kadar yüz çevirdiğini, onları ne kadar küçük düşürdüğünü ve Tevbe Sûresi'nden sonra onlardan hiçbir kimseyi kendisine yakın tutmadığını bildikleri münafıklar gibi bu yüce sahabelerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) nezdinde olacaklarını aklı başında bir kimse nasıl mümkün görebilir?][1036]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebiler, salihler ve aynı zamanda melekler hakkında aşırıya kaçıp onları ibadette aracılar kılarak kendilerini Allah'a daha da yaklaştırsınlar diye onlara

1034 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 608.
1035 Minhâcü's-Sünne, IV, 299.
1036 Minhâcü's-Sünne, VII, 322.

ibadet eden, onların heykellerini, sûretlerini yapan ve kabirleri yanından ayrılmayan ikinci bir kısım daha vardır. Bu ise hristiyanlar arasında ve kıble ehlinin dalalete düşmüşlerinden onlara benzeyenler arasında çokça görülür. Bundan dolayı yüce Allah bu kesimi Kur'ân-ı Kerim'de Âl-i İmrân ve Berae sûrelerinde hristiyanlardan söz etmek bağlamında sözkonusu etmiştir.][1037]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sözü söyleyen kişi: Kafirlerle tartışma âyeti ile ondan başka kılıç âyeti ile nesh edildiğini ileri sürdüğü diğer âyetleri söyleyecek olursa ona: Kılıç âyeti derken neyi kastediyorsun? Sen onunla muayyen bir âyeti mi kastetmektesin yoksa cihad emrinin bulunduğu her bir âyeti mi kastediyorsun denilir.

Eğer birincisini kastediyor ise ona iki şekilde cevap verilir:

1. Cihadın sözkonusu edildiği âyet-i kerimeler pekçoktur. Dolayısıyla özel olarak onların birisini kastetmek caiz değildir.

Eğer ben bununla yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün,"* (Tevbe. 5) âyetini kastediyorum diyecek olursa ona şöyle denilir: Bu âyet müşriklerle savaşmak hakkındadır. Bundan sonra ise kitap ehli ile savaşmak hususunda: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Tevbe. 29) buyurmuştur.

Eğer kılıç âyeti ancak bir âyet değil ise bu âyetlerin biri ötekinden (kılıç âyeti diye anılması bakımından) öncelikli değildir. Şâyet cihadın sözkonusu edildiği her bir âyettir diyecek olursa ona şöyle denilir: Cihad çeşitli mertebeler halinde teşri kılındı. Şanı yüce Allah'ın cihad hakkında indirdiği ilk buyruk: *"Kendileri ile savaşılanlara zulme uğradıkları için izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir."* (Hacc. 39) şeklindeki cihada izin verdiği buyruktur. Birden çok ilim adamı cihad hakkında inen ilk âyetin bu olduğunu söylemiştir. Bundan sonra ise cihadın vücubu/farziyeti yüce Allah'ın: *"Üzerinize kital/savaş (farz olarak) yazıldı..."* (Bakara. 216) buyruğunda indi. Bu buyrukta ise onlarla barış yapmak hususunda savaşmakla emrolunmamışlardır. Aksine yüce Allah: *"Onlar kendileri kâfir oldukları gibi sizin de kâfir olup -böylece- birbirinize eşit olmanızı arzu ederler. O halde onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar, içlerinden kimseyi veli edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları bulduğunuz yerde yakalayıp öldürün ve onlardan hiçbir veli ve hiçbir yardımcı edinmeyin. Sizinle aralarında*

1037 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 283.

antlaşma bulunan bir kavme sığınanlar yahut hem sizinle, hem kendi kavimleriyle savaşmaktan göğüsleri daralarak size gelenler müstesnâdır. Allah dileseydi elbette onları üzerinize saldırtır, sizinle savaşırlardı. Şâyet onlar sizden uzak durup da sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde kalmak isterlerse, artık Allah size onların aleyhine bir yol bırakmamıştır." (Nisa. 89-90) buyurmaktadır.

Aynı şekilde onlarla barış antlaşması yapmış olanlar ile de savaşmaları emrolunmamışlardı. İsterse barış antlaşması bağlayıcı olmayan caiz bir akit olsun.

Daha sonra yüce Allah Tevbe Sûresi'nde ahitleri bir kenara atmak emri nazil oldu ve onlara bütün müşriklerle savaşma emrini verdiği gibi eğer müslüman olmayacak olurlarsa küçülmüş oldukları halde kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar kitap ehli ile savaşmaları için onlara emir verdi. Ayrıca onlara onlarla savaşmayı terk etmeyi mübah kılmadı. İsterse onlarla cihad etmeleri mümkün olmakla birlikte barış da yapsalar mutlak bir ateşkes antlaşması da yapmış olsunlar.

Mücadeleyi/tartışmayı nesh eden kılıç âyeti (cihada) izin âyetidir diyecek olursa ona şöyle cevap verilir: Cihada izin veren âyet-i kerime Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) çevreye herhangi bir seriyye/askeri birlik göndermeden önce Medine'ye ilk geldiği sıralarda nazil olmuştu. O bundan sonra kafirlerle mücadele etmiş/tartışmıştır. Aynı şekilde eğer savaşı farz kılan âyetlerdir denilecek olursa şöyle cevap verilir: Yüce Allah'ın: *"Üzerinize kital/savaş farz kılındı."* (Bakara. 162) buyruğu Bedir'den önce işin başında nazil olmuştur denilir. Şüphesiz cihad Uhud günü, Hendek günü, Hayber'in fethi ve Mekke'nin fethi vacip/farz idi. Şanı yüce Allah bu gazalarda cihadın farz kılındığına dair âyetleri zikretmiş olduğu gibi bunu Âl-i İmrân ve Ahzâb sûrelerinde de sözkonusu etmiştir. Şâyet hayır cidal/tartışma barış yapan da yapmayan ile de cihad etme emri verildiği zaman nesh edildi denilecek olursa bu sefer şöyle denilir: Bu bâtıldır. Çünkü tartışma eğer cihada aykırı ise onun mübah oluşuna da vacip kılınışına da aykırıdır. Barış yapan kimse için dahi böyledir. Eğer cihada aykırı değilse bu taktirde barış yapanlar ile cihadın vacip kılınışına aykırı değildir. Tıpkı başkalarıyla cihadın vacip kılınışına aykırı olmadığı gibi.

Barış yapan kişi bazı hallerde tartışma da yapmaz fiilen savaşmaz da. Bazı hallerde ise hem tartışır hem fiilen savaşır. Nitekim ondan başkası da savaşabilir ve tartışabilir veya bunlardan birisini yapabilir.

Eğer bunun vacip kılınması önce savaşı başlatan muharib ile cihad için sözkonusu ise bu onunla tartışmaya da aykırı değildir. Dolayısıyla savaşa kendisi başlamayan kimse ile cihad etmenin onunla tartışmaya aykırı olmaması önce-

likle sözkonusudur. Çünkü savaşmaktan daha uzak olan bir kimse ile mücadele etmek/tartışmak savaşı daha büyük çapta olan kimseye göre savaşmaya aykırılığı daha azdır.][1038]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Mûsâ b. Ukbe'nin ez-Zühri'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisi ile savaşmayan kimselerle savaşmamıştı. Yüce Allah'ın: *"Şâyet onlar sizden uzak durup da sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde kalmak isterlerse artık Allah size onların aleyhine bir yol bırakmamıştır."* (Nisa. 90) buyruğunda olduğu gibi. Bu durumu Berae Sûresi nazil oluncaya kadar devam etmiştir.

Bunun özeti şudur: Berae Sûresi nazil olunca putperestleri ile kitap ehli olanlarıyla ona ister ilişmesinler ister savaş açmış olsunlar bütün kafirlere savaş açmakla emrolundu. Kendisi ile aralarında yapılmış bulunan süresiz/mutlak antlaşmaların bozulduğunu onlara bildirmesi söylendi. Bu sûrede kendisine: *"Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol."* (Tevbe. 73) emri verilmiştir. Halbuki daha önce ona: *"Kafirlere de münafıklara da itaat etme, onların eziyetlerine aldırma."* (Ahzâb. 48) denilmiş idi.

Bundan dolayı Zeyd b. Eslem şöyle demiştir: Bu âyet-i kerime kendisinden öncekileri nesh etmiş bulunmaktadır. Tevbe Sûresi'nden ve Bedir'den önce ise o onların eziyetlerine sabretmekle ve onları affetmekle emrolunmuştu. Bedir'den sonra ve Tevbe Sûresi'nden önce ise kendisine eziyet verenlerle savaşıyor, kendisi ile barış yapanlara da ilişmiyordu. İbnu'l-Eşref ve ondan başka kendisine eziyet eden kimselere yaptığı uygulama gibi. Çünkü Bedir dinin güçlenmesinin temelidir. Mekke'nin fethi de dinin güçlenmesinin kemalidir. Müminler Bedir'den önce açıktan açığa yapılan eziyetleri işitiyor, bununla birlikte buna sabretmekle emrolunuyorlardı. Bedir'den sonra ise münafıklar ve başkaları tarafından gizlice eziyet edilmekle birlikte yine buna sabretmekle emrolunuyorlardı. Tebuk Gazvesi'nde ise kafirlerle münafıklara karşı sert ve haşin olmakla emrolundular. Bundan sonra ne bir kafir ne bir münafık, ne özel bir mecliste ne genel bir yerde onlara eziyet etmek imkânını bulamadı. Aksine öfkesi ile geberip gitti. Çünkü konuştuğu taktirde öldürüleceğini biliyordu. Bedir'den sonra yahudilerin bir tür haddi aşmaları ve müslümanlara eziyette bulunmaları vakıaları vardı. Bu halleri de Ka'b b. el-Eşref'in öldürülmesine kadar devam etmişti.[1039]

1038 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 232-237.
1039 es-Sârimu'l-Meslûl. 227-228.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra hükümdarlara (mektup) gönderilmesinden sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hristiyanlara karşı gaza yapmaya koyuldu. Önce Zeyd b. Haris'e Cafer b. Ebu Talib ve Abdullah b. Revaha'yı bir ordu ile birlikte gönderdi. Bunlar el-Kerk topraklarında Mute'de hristiyanlarla savaştılar. Ashabına şöyle demişti: "Komutanınız Zeyd'dir. Eğer öldürülürse Cafer'dir. Eğer o da öldürülürse Abdullah b. Revaha'dır. Üçü de öldürüldü. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de öldürüldükleri günde onların öldürülme haberlerini vermişti. Ayrıca Halid b. Velid'in sancağı aldığını da, Allah'ın onun eli ile zafer nasip ettiğini de haber verdi. Bundan sonra bizzat kendisi hristiyanların üzerine gaza düzenledi ve bütün müslümanlara kendisi ile birlikte bu gazaya çıkmalarını emretti. Hiçbir kimseye bu gazadan geri kalmaya izin vermedi. Onbinlerce kişi ile Tebuk'e gazve düzenledi ve Tebuk'e geldi. Tebuk'de Arap, Bizans ve onların dışındaki bütün hristiyanlara gaza yapmak üzere yirmi gün kaldı. Onlarla savaşmak üzere onları bekleyip durdu. Onlar onun durumunu işitmekle birlikte onunla savaşmaktan çekindiler ve onun üzerine gelmediler.

Şanı yüce Allah bu hususta Berae Sûresi'nin çoğunluğunu indirdi. Yüce Allah hristiyanlarla savaşmaktan geri kalanları çok ağır bir şekilde yerdi.

Onlarla cihad etmeyi bir itaat olarak görmeyenleri de münafık ve kafirler olarak değerlendirdi. Tevbe etmeyecek olurlarsa onların günahlarını Allah bağışlamayacaktı. Bunun için nebisine de: *"Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez."* (Münafikun, 6) ve: *"Onlardan ölen hiçbir kimsenin namazını asla kılma, kabrinin başında da durma."* (Tevbe, 84) buyurdu.

Onlarla cihad etmeyi bir itaat görmedikleri için onlarla cihad etmekten geri kalan kimseler hakkındaki Allah'ın ve Rasûlünün hükmü bu olduğuna göre bizzat onlar hakkındaki hükmü ne olabilir? Öyle ki yüce Allah: *"De ki: "Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun."* (Tevbe, 24) buyurmaktadır.

Daha sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere vefatına yakın bir zamanda yahudilerle hristiyanları Arap yarımadası'ndan çıkarmamızı emir buyurdu.[1040]][1041]

1040 İmam Ahmed, I, 195; Ebu Ubeyd, el-Emval, 276; el-Humeydi, Müsned, I, 46; Darimi, Sünen, II, 233. Hadis sahihtir.

1041 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 300-303.

بَرَآءَةٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾

1. "Müşriklerden antlaşma yaptıklarınıza Allah ve Rasûlü tarafından ilişkilerin kesildiğine dair bir uyarı(dır bu)!"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Müşriklerden antlaşma yaptıklarınıza Allah ve Rasûlü tarafından ilişkilerin kesildiğine dair bir uyarı(dır bu)!"* (Âyet 1) buyruğunda sözü edilen antlaşmalar caiz olan antlaşmalardır. bağlayıcı olanlar değildir. Çünkü bu gibi antlaşmalar süresiz antlaşmalar idi. O da bu antlaşmaları geçerliliğini kabul etmek ile onları bozmak arasında serbest bırakılmıştı. Vekalet ve benzeri akitlerde olduğu gibi.][1042]

فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ وَأَنَّ اللهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

2. "Yeryüzünde dört ay rahat rahat dolaşın. Biliniz ki siz Allah'ı âciz bırakamazsınız ve her halde Allah kâfirleri rüsvay edendir."

Tefsiri:

[*"Yeryüzünde dört ay rahat rahat dolaşın."* buyruğu yeryüzünün üzerinde dolaşın demektir.][1043]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yeryüzünde dört ay rahat rahat dolaşın."* buyruğu yerin üzerinde dolaşın demektir.][1044]

İbnul Kayyim dedi ki:

[Üstadımız dedi ki: Bunu ve ötekini aynı kabul edenlerin görüşleri yanlıştır. Çünkü bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadisinde "Zülkade, Zülhicce, Muharrem ve Cumade ile Şaban arasındaki Mudarlıların tazim ettikleri Receb ayı olduğunu" beyan etmiş bulunmaktadır. Bu dört ay ise arka arkaya gelen aylar değildir. Dolayısıyla bunlar hakkında *"O haram aylar çıkınca."* (Âyet 5) denilmez. Çünkü üç ay çıktıktan sonra geriye Receb kalır. Receb çıktıktan sonra

1042 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 140.
1043 Beyânu Telbisi'l-Cehmiyye. II. 530; Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 192.
1044 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 90.

bu sefer geriye üç ay kalır. Sonra haram aylar gelir. O taktirde bunun bir çıkış olarak kabul edilmesi öncekine göre daha öncelikli değildir. Bu gibi çıkışlar için de (Âyetteki) "insilah" tabiri kullanılmaz. Çünkü bu tabir ancak kesintisiz devam eden zamanlar hakkında kullanılır. Diğer taraftan fukahanın cumhuru sözü edilen o haram aylarda savaşmanın mübah olduğu kanaatindedir. O halde nasıl olur da Zülkade, Zülhicce, Muharrem ve Receb ayları geçtikten sonra müşrikleri öldürün diyebiliriz? Halbuki o bu aylar içerisinde müşriklerle savaşmayı zaten mübah kılmıştır.

Aynı şekilde bu âyet-i kerime Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh)'ın haccettiği sene nazil olmuştur.[1045] O ise adet üzere onların aylarda geciktirme yaptıkları nesi uygulaması dolayısıyla Zülkade ayında haccetmişti. Zaman Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü şekline Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir sonraki sene olan onuncu senedeki veda haccında ilk haline dönmüştü. Yüce Allah da müşriklere güven altında dört ay gezip dolaşma imkânını verdi. Bu dört ay ise ancak Rabiülevvel'in onuncu günü sona eriyordu.

Müfessirler bu haram aylar hakkında -ki bunlar serbestçe, güvenle dolaşma aylarıdır- değişik görüşlere sahiptir. Bir görüşe göre bunlar yüce Allah'ın: *"Onların dördü haram aylardır."* (Tevbe, 36) buyruğunda zikredilen haram aylardır. Bu görüş İbn Abbas'dan nakledilmekle birlikte[1046] ondan sahih olarak nakledilmemiştir.

İkinci görüşe göre ise bu dört ayın başlangıcı Mücahid, Süddi ve diğerlerinden nakledildiği üzere haccı ekber günüdür. Sahih olan görüş de budur.[1047] Buna göre bu dört ayın bittiği son gün Rabiülahir ayının onuncu günüdür.

Üçüncü görüşe göre bu dört ayın bittiği gün Rabiülevvel ayının onuncu günüdür.[1048]

Üstadımız dedi ki: Bu iki görüş arasında aykırılık yoktur. Çünkü herkesin ittifak ettiği üzere Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) hacc mevsiminde müşrikler arasında bunu yüksek sesle ilan etmiş ve: Size serbestçe dolaşabileceğiniz dört ay süre verilmiştir demiştir. Nahr günü ise o sene ittifakla Zülkade'nin onuncu günü idi.][1049]

1045 Tirmizi, 871, 3092; Ahmed, 594; Umeydi, 48; Ebu Ya'la, 452; Bezzar, 785; Hakim, IV, 178; Beyhaki, IX, 207. Hadis sahihtir.
1046 Zâdu'l-Mesîr, III, 394.
1047 İbn Cerir bunu destekleyen onlarca görüş nakletmiş bulunmaktadır. Doğrusu da budur.
1048 Zâdu'l-Mesîr, III, 394.
1049 Ahkamu Ehl-i Zimme, II, 480-481.

وَأَذَانٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللهَ بَرِيءٌ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ
غَيْرُ مُعْجِزِي اللهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾

3. "Ve (bu) Hacc-ı Ekber günü Allah ve Râsulü'nden insanlara Allah ve Rasûlü'nün, müşriklerden uzak olduklarına dair bir ilândır. Eğer tevbe ederseniz o, sizin için daha hayırlıdır. Yok, eğer yüz çevirirseniz iyi bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakamazsınız. O kâfirlere can yakıcı bir azabı müjdele."

Tefsiri:

[Aynı şekilde umre küçük hacc demektir. Buna delil de yüce Allah'ın: "*Ve Hacc-ı Ekber günü Allah ve Rasûlünden insanlara ... bir ilandır.*" buyruğudur. Çünkü sıfat eğer nitelendirilenin hâlini beyan etmek için gelmemişse bu taktirde onun için bir kayıt ve isim bakımından onunla ortak adı taşıyanlardan ayrıcalık sağlayan bir özellik olur. Şanı yüce Allah "*Hacc-ı Ekber günü*" buyurduğuna göre ortada bugüne has olmayan bir küçük hacc olduğu anlaşılmış olmaktadır. Çünkü haccı ekberin bir tek vakti var ve o vakitten başkasında sahih olmaz. Haccı asgarın ise (herhangi) bir vakti vardır. Dârakutnî İbn Abbas'dan: "Haccı ekber (günü) nahr (kurban bayramı birinci) günüdür. Haccı asgar/küçük hacc ise umredir." dediğini rivâyet etmektedir.[1050]][1051]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Amr b. Hazm'e yazdığı mektupta da geçmektedir. Buna göre umre küçük hacc demektir. Ayrıca yüce Allah'ın: "*Hacc-ı Ekber günü*" buyruğu da buna delildir. Hacc ise bir yılda sadece bir defa meşrudur. Umre de böyledir.][1052]

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ
أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

1050 Kaynakları daha önce gösterildi. Bu sözü Taberi'de geçmektedir.
1051 Şerhul Umde -el-hacc-. I. 101.
1052 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVI. 267-268.

4. Antlaşma yaptığınız müşrikler arasından (muahededen) sonra size karşı bir eksiklik yapmamış, aleyhinizde kimseye yardım etmemiş olanlar müstesnâdır. O halde onların süreleri bitinceye kadar ahitlerini tamamlayın. Şüphesiz Allah sakınanları sever."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Müşriklerden antlaşma yaptıklarınıza Allah ve Rasûlü tarafından ilişkilerin kesildiğine dair bir uyarı(dır bu)! Yeryüzünde dört ay rahat rahat dolaşın."* (Âyet 1-2) buyruğundan itibaren: *"Antlaşma yaptığınız müşrikler arasından (muahededen) sonra size karşı bir eksiklik yapmamış, aleyhinizde kimseye yardım etmemiş olanlar müstesnâdır. O halde onların süreleri bitinceye kadar ahitlerini tamamlayın."* (Âyet 4) buyurmaktadır. Bu ise hemen kendisi ile beraber olandan yapılmış bir istisna değildir. Sözün başlangıcından yapılmış bir istisnadır.][1053]

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ
وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَاٰتَوُا
الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

5. "O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse, yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah mağfiret ve rahmet edicidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah mutlak olan kılıç âyetini müşriklerle ve kitap ehli ile cihad etmek üzere indirmiştir. Şanı yüce Allah: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse, yollarını serbest bırakın."* buyurmaktadır. İşte bu aylar ilim adamlarının büyük çoğunluğuna göre yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde dört ay rahat rahat dolaşın. Biliniz ki siz Allah'ı âciz bırakamazsınız ve her halde Allah kâfirleri rüsvay edendir."* (Âyet 2) buyruğunda sözü edilen aylardır.

1053 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXI. 162.

Müşrikler iki tür idiler. Bir kısımlarının süresi bulunmayan mutlak bir antlaşmaları vardı. Böyle bir akit ise bağlayıcı olmayan caiz bir akittir. Diğer türün ise geçici bir antlaşması vardı. Allah Rasûlüne mutlak antlaşmaları olan müşriklere antlaşmaları bozduğunu bildirmesini emir buyurdu. Çünkü böyle bir antlaşma bağlayıcı olmayan caiz bir antlaşmadır. Yine ona onlara dört ay serbestçe gezmelerine imkân tanımasını da emretti. Belli süreli antlaşması olanların bu antlaşmaları ise bağlayıcıdır. Bu sebeple yüce Allah ona bu antlaşmanın süresi belli ise bağlı kalmasını emir buyurdu. Bazı fakihler barış antlaşmalarının ancak süresinin belirli olması halinde caiz olacağı kanaatindedirler. Diğer bir kısmı ise imamın karşı tarafın görevlerini yerine getirmeleri ile birlikte barış antlaşmasını fesh etmesinin caiz olmadığı kanaatindedir. Doğrusu ise ki bu üçüncü görüştür bunun mutlak olsun süreli olsun caiz olduğudur.

Mutlak/süresiz olan antlaşma zaten caiz olup bağlayıcı değildir. Bunu geçerli kabul etmek ile bozmak arasında muhayyer bırakılır.][1054]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyruğu da aynı şekilde yasağı kaldırmak ve durumu o aylardan önceki vaziyete döndürmek içindir. Çünkü ondan önce de ona emredilen o idi.][1055]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* âyetinde geçen haram aylardan kasıt yüce Allah'ın: *"Onlardan dördü haram aylardır."* (Tevbe. 36) buyruğunda sözü geçen haram aylar değildir. Bu görüşte olanlar ilim ehli nezdinde -ilgili yerinde genişçe açıklandığı gibi- bilindiği üzere büyük bir hataya düşmüş olur.][1056]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü orada lafzi bir umum yoktur. Lafız mutlak bir lafızdır. Yüce Allah'ın: *"Müşrikleri öldürün."* buyruğu gibidir. Bu buyruk muayyen kişiler hakkında umumi. durumlar hakkında da mutlaktır.][1057]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"O müşrikleri nerede bulursanız öl-*

1054 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 174-176.
1055 er-Raddu Ala'l Ahnai. 83.
1056 Minhâcü's-Sünne. IV. 513-514.
1057 Minhâcü's-Sünne. IV. 179: Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 166.

dürün." buyruğudur. Bu buyruk şahıslar hakkında umumi, kişilerin durumları hakkında ise mutlaktır.[1058] Çünkü bazen mest ile üzeri örtülmüş olabilir. Lafız ise durumları sözkonusu etmemektedir.][1059]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyruğundan itibaren: *"Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."* Bu buyruk her müşrik ile savaşmak ve şirkinden tevbe edip namaz kılıp zekatı vermesi halinde de yolunu serbest bırakmak hususunda -asli bir müşrik olması yahut da mürted bir müşrik arasında fark olmaksızın- umumidir.][1060]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyurmuştur. Bunun kapsamına Arap müşrikleri olsun, Türk, Hind ve Berberi müşrikleri gibi müşrikler olsun bütün müşrikler girer. İsterse bunlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde (benzeri müşrikler) öldürülmüş kimselerden olmasınlar.][1061]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse, yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah mağfiret ve rahmet edicidir."* (Âyet 5) buyurmaktadır. Bu buyrukta onları serbest bırakmayı iman edip namaz kılıp zekat verme şartına bağlı olarak sözkonusu etmektedir.][1062]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."* buyurmak sûretiyle onları serbest bırakmayı ancak bütün küfür türlerinden tevbe ettikten, namaz kılıp zekat verdikten sonra emir buyurmaktadır.][1063]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öl-*

1058 Asıl yazmada boşluk bulunmaktadır.
1059 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 26.
1060 es-Sârimu'l-Meslûl. 325.
1061 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 209.
1062 Minhâcü's-Sünne. VIII. 328-329.
1063 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 469.

dürün, onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse, yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah mağfiret ve rahmet edicidir." (Âyet 5) buyurarak şirkten tevbe edip namaz kılıp zekat vermeleri şartıyla onların yollarını serbest bırakmayı emir buyurmaktadır. Nitekim Hayber'e gönderdiği zaman Ali'ye de böyle demişti.][1064]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Namazı büsbütün terk etmeye gelince: onun öldürülmeyi gerektirdiği hususunda görüş ayrılığı yoktur. Çünkü yüce Allah: "*O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, onları alıkoyun. Onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah mağfiret ve rahmet edendir.*" buyurmakta ve bu buyruğu ile mutlak olarak öldürmeyi emrederken bundan tevbe edip namaz kılıp zekatı vermeleri halini istisna etmektedir. Buna göre bunları yerine getirmeyen bir kişi genel hal üzere kalır. Diğer taraftan yüce Allah yollarını serbest bırakmayı üç şarta bağlamıştır. Belli bir şarta bağlı olan bir hüküm ise o şartın bulunmaması halinde sözkonusu olmaz. Çünkü belli bir sebebe bağlı olan hükmün aynı zamanda o sebebin kendisi için bir illet/gerekçe olduğuna delil teşkil ettiği bilinen bir husustur. Yollarının serbest bırakılması bu üç husus olduğuna göre bunlarsız yollarının serbest bırakılması caiz değildir. Burada namazın dosdoğru kılınmasından kastın onu kabul etmek olduğunu söylemek caiz değildir. Çünkü onu kabul ettikten sonra ve fiilen yerine getirmeden önce onları serbest bırakmak vaciptir. Çünkü bizler bundan kasıt onu kabul etmek ve fiilen yerine getirmektir diyoruz. Zira namazın dosdoğru kılınması ve zekatın verilmesi fiilin hakikatini ifade eder. Onu kabul etmek ise zaten bunun için istenir. Eğer onlar bunu kabul edecek olurlarsa biz de onları gözlemlemek üzere serbest bırakırız. Şâyet kabul ettiklerinin gereğini yerine getirirlerse mesele yok. Aksi taktirde onları alır ve öldürürüz. Çünkü bizler bizzat kabul etmekle onları serbest bıraktık. Çünkü kabul etmek fiilin sebeplerinin ilkidir. Nitekim abdest almak ve taharetlenmek isteyen kimse de serbest bırakılır. Fiili tamamlarsa mesele yok, değilse alınıp yakalanır. Hatta denilse ki: Onlar namazı fiilen yerine getirdikleri taktirde onları serbest bırakın. Eğer getirmeyecek olurlarsa onları öldürün. Eğer daha sonra: Ben bunu kabul edeceğim diyecek olursa cizye ile ilgili âyette olduğu gibi onları serbest bırakmak icab etmez. Çünkü cizye âyetinde onlarla savaşma süresini onu fiilen ödeyecekleri vakte kadar uzatmıştır. Eğer vermeyi kabul edecek olurlarsa bu fiile başlamak konumundaki sebeplerin ilkidir. Bunu gerçekleştirirlerse

1064 Minhâcü's-Sünne. I. 76.

mesele yok. Aksi taktirde onları öldürürüz. Diğer taraftan şâyet maksat fiilden uzak kabul etmekten ibaret olsaydı hiçbir zaman namaz ve zekat ile diğerleri arasında bir fark olmazdı. Çünkü İslâm'ın tümünü kabul etmeyen kimseler ile savaşılır. Aynı şekilde kabul etmek ile *"eğer tevbe ederlerse"* buyruğu dolayısı ile bu durum hasıl olmayabilir. Çünkü küfürden tevbe eden bir kimse rasûlün getirdiklerinin hepsini ikrar ve kabul etmedikçe tevbe etmiş olmaz. Ayrıca kabulden maksat vücubun itikadı ve ikrar edilmesi ise lafızda yalnız başına onun kastedildiğine dair bir delil bulunmamaktadır. Eğer bununla fiil ve bu fiilin işleneceğine dair vaad kastedilecek olursa bu da ancak terk etmeleri sebebi ile öldürülmeleri icab ettiği taktirde vacip olur. Yoksa onların terk etmeleri sebebi ile öldürülmeleri vacip olmayıp kendileri de: Biz bunun vacip olduğuna inanıyoruz. Fakat bunu yapmıyoruz diyecek olurlarsa onları öldürmek haram olur. Aynı şekilde mesele hakkında delil olan ve âyet-i kerimenin tefsiri mahiyetindeki hususlardan birisi de Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Abdullah b. Ömer'den diye Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğuna dair naklettikleri rivâyettir: "Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet edinceye, namazı dosdoğru kılıp zekatı verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Onlar bunu yaptıkları taktirde canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. İslâm'ın hakkı ile olması müstesna. Hesaplarını görmek de Allah'a aittir." Müslim'in lafzında "İslâm'ın hakkı ile olması müstesna" ibaresi yoktur.

Enes b. Malik'den de şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettikten sonra Araplar da irtidad etti. Ömer: Ey Ebu Bekir! Araplarla nasıl savaşırsın dedi. Ebu Bekir şu cevabı verdi: Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Ben insanlarla Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehadet getirinceye, namazı dosdoğru kılıp zekatı verinceye kadar savaşmakla emrolundum buyurmuştu."[1065] Bunu Nesai rivâyet etmiştir.][1066]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyruğundan itibaren: *"Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah mağfiret ve rahmet edicidir."* âyetine benzemektedir. Yüce Allah burada onlarla savaşmayı emrettikten sonra onları serbest bırakmayı tevbe edip salih amel işleme şartına bağlamıştır. Bu ise

1065 Kaynakları daha önce gösterildi.
1066 Şerhu'l-Umde -es-Salah-. 60-61.

namazı dosdoğru kılıp zekatı vermektir. Bununla birlikte onlar şehadet kelimesini söyledikleri taktirde onlardan el çekmek gerekir. Bundan sonra namaz kılıp zekat verirlerse mesele yok. Aksi taktirde bundan sonra fiili yükümlülükleri terk ettiklerinden dolayı cezalandırılırlar. Çünkü şeriat koyucu tevbe hususunda ona eziyet etmekten vazgeçmeyi teşri buyurmuştur. Bu hususta (el çekmek) ise işin tamamlanması şartına bağlı kalır. Hayasızlıktan tevbe eden kimsenin durumu da böyledir. Ona eziyet etmekten halini düzeltinceye kadar el çekmek meşrudur. Eğer halini düzeltirse ona eziyet etmekten yüz çevirmek icab eder. Halini düzeltmezse ona eziyet etmekten geri kalmak icab etmez. Aksine ona eziyet caiz yahut vacip olur.

Bu âyet-i kerime eziyet etmek sûreti ile tazir cezası verilebileceğine delil gösterilen buyruklardandır. Eziyet her ne kadar hayasızlığı işleyen hakkında sözlü eziyete dair çokça kullanılmakla birlikte yalnızca ona mahsus değildir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıbleye doğru tüküren kimseye: "Şüphesiz sen Allah'a ve Rasûlüne eziyet ettin." buyurmuştur.[1067] Aşnı şekilde kızı Fatıma hakkında da: "Onu rahatsız eden şey beni de rahatsız eder. Ona eziyet olan bir şey bana da eziyettir." buyurmuştur.[1068] Aynı şekilde sarımsak ve soğan yiyen kişiye de: "Şüphesiz melekler Âdemoğullarının eza duyduğu şeylerden ötürü eziyet görürler." buyurmuştur.[1069]

Ok sahibi kişiye de: "Müslümanlardan herhangi bir kimseye eziyet vermemen için onların sivri uçlarını elinle tut" buyurmuştur.[1070] Yine yüce Allah: *"Yemek yediniz mi dağılın, söze dalmak için beklemeyin çünkü bu Nebiyi rahatsız etmekte..."* (Ahzâb. 53) buyurmuştur.][1071]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bu sebep dolayısıyla savaşı terk etmek ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah mağfiret ve rahmet edicidir."* buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde bu âyet-i kerimeye uygun olan İbn Ömer'in rivâyet ettiği hadis de daha önceden geçmiş bulunmaktadır.][1072]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1067 Ebu Davud. 481; Ahmed. IV. 56. 88. Hadis sahihtir.
1068 Buhârî. 5230; Müslim. 2449.
1069 Müslim. 564.
1070 Müslim. 2614.
1071 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 301-302.
1072 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 604.

[Yine yüce Allah: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir es-Sıddik'i hacc emiri olarak gönderdi ve ona bu yıldan sonra müşrik bir kimsenin haccetmeyeceğini ve çıplak bir kimsenin de tavaf edemeyeceğini ilan etmesini emir buyurdu. O bakımdan hacc mevsiminde bunu yüksek sesle ifade ediyorlardı. Nitekim bu husus sahih'te ve başka kaynaklarda Ebu Hureyre'nin ve başkalarının rivâyet ettiği bir hadis olarak sabittir. Bu hadis mütevâtir hadislerdendir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de -onun antlaşmalılara antlaşmalarının bozulduğunu ifade etmesi için- Ali b. Ebu Talib'i (bunu dile getirmek üzere) göndermişti. Çünkü onların adetlerine göre akdin bozuluşunu ve çözülüşünü ancak büyük kişiden yahut da büyüğün ehl-i Beytine mensup birisinden kabul ediyorlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de o zaman için bunu kabul etmeleri maksadıyla adetlerine uygun uygulama yaptı. Diğer taraftan insanlara hacc ibadetlerinin uygulamasını gösteren imam ve onların namazlarını kıldırıp aralarında hükmeden kişi Ebu Bekir idi. Ali ise onunla beraber antlaşmalı kimselere antlaşmalarının bozulduğu mesajını tebliğ etmek üzere onunla beraber idi.][1073]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali b. Ebu Talha İbn Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet etti.[1074] Yüce Allah'ın: *"Müşriklerden yüz çevir."* (En'am. 106); *"Sen onların üzerinde bir zorba değilsin."* (Gaşiye, 22); *"Onları affet ve bağışla"* (Maide. 13); *"Şâyet af edip bağışlarsanız."* (Teğabün, 14); *"Allah emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın."* (Bakara, 109); *"İman edenlere de ki: Allah'ın günlerini ümit etmeyen kimseleri bağışlasınlar."* (Casiye, 14) ve buna benzer Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah'ın müminlere müşrikleri affedip bağışlamasını emrettiği buyrukların tamamı yüce Allah'ın: *"Müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyruğu ile *"Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle ...küçülmüş oldukları halde... kadar savaşın."* (Tevbe, 29) buyruğu ile nesh edilmişlerdir. İşte bu buyruklar onun müşrikleri affetmesine dair buyrukları nesh etmişlerdir.][1075]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* (Tevbe. 5) Ona: Bu müşriklerle savaş hakkındadır denilir.][1076]

1073 Minhâcü's-Sünne. II. 183.
1074 Kaynakları daha önce gösterildi.
1075 es-Sârimu'l-Meslûl, 226.
1076 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 232.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyruğu *"Mescid-i Haram'ın yanında onlarla savaşmayın."* (Bakara. 191) buyruğunu nesh etmiştir.][1077]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün. Onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun."* buyurdu ve yine *"eğer tevbe edip"* buyurup, tevbe edinceye kadar onlarla savaşın buyurmamıştır.][1078]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün."* buyruğu da bu türdendir. Yüce Allah onların öldürülmesini emir buyurmaktadır. Emir ise ancak kulun gücü dahilinde olur. İşte bu öldürmenin kulun güç yetirebildiği bir iş olduğuna delildir. Öldürmek ise kişinin bir başka kişide yaptığı ve ölümüne sebep olduğu fiildir. Bu da boğazını kesmek gibi bir iştir. Yüce Allah'ın: *"Kestikleriniz müstesna."* (Maide. 3); *"Av (hayvanın)ı öldürmeyin."* (Maide. 95) buyrukları ile: *"İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası ... öldürdüğü hayvanın benzeridir."* (Maide. 95) buyrukları bu türdendir. Bu buyruklar av hayvanının onu öldüren insan tarafından katledilmiş olduğuna delildir. Bu yönüyle yüce Allah'ın: *"Onları siz öldürmediniz fakat onları Allah öldürdü."* (Enfâl. 17) buyruğundan farklıdır. Çünkü bu buyruk yüce Allah'ın: *"Attığın zaman sen atmadın ama Allah attı."* (Enfâl. 17) buyruğu gibidir. Çünkü onların öldürülmeleri kendi güçleri dışında bir takım hususlarla meydana gelmiştir. Meleklerin indirilmesi, düşmanlarının kalplerine korku bırakılması gibi. Atmak da böyledir. Toprağın onların hepsinin gözlerine isabet etmesini sağlamak ve onların kalplerine korku salmak onun gücü içerisinde değildi. Çünkü şanı yüce Allah'ın kulun alışılmış kudretinin sınırları dışında yaratmış olduğu atmak yüce Allah'ın onun hakkında sözkonusu olmayacağını belirttiği atmaktır.

Ebu Ubeyd dedi ki: Bizzat sen bunu kazanmadın ve sen isabet ettiremedin. Fakat bunu sana kazandıran ve seni destekleyen odur. Zeccac dedi ki: Senin attığın ancak bir avuç toprak yahut çakılın o çok sayıdaki askerlerin gözlerini dolduracak kadar değildi. Bunu bizzat yapan yüce Allah'tır.

1077 Şerhu'l-Umde. -hacc-. II. 38.
1078 Minhâcü's-Sünne. VIII. 516-517.

İbnu'l-Enbâri de şunu zikretmiştir: Sen yüzlerine toprak attığın zaman kalplerine de korkuyu sen salmadın. Bundan dolayı bu iş onun gücünün sınırları dışında bir işti. Bu sebeple de onun nübüvvetinin delil ve belgelerinden birisi olmuştu.][1079]

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

6. "Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra onu emin olacağı yere kadar ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olduklarından dolayı böyledir."

Tefsiri:

[Dar-ı Harb ahâlisinden bir kişi Kur'ân'ı dinleyinceye ve İslâm'ın delillerini görüp inceleyinceye kadar eman dileyecek olursa biz de ona eman veririz. Nitekim yüce Allah: *"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra onu emin olacağı yere kadar ulaştır."* buyurmaktadır.][1080]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra onu emin olacağı yere kadar ulaştır."* Burada sözü edilen kişi dar-ı harb ahâlisinden olup himaye ve eman isteyen bir kişidir. Şanı yüce Allah ona karşı Allah'ın delilinin ortaya konuluncaya kadar ona himaye ve koruma verilmesini sonra da onun güven duyacağı yere kadar ulaştırılmasını emir buyurmaktadır. Bu ise antlaşmaların bozulduğunu ilan ettiği ve "kılıç âyeti"nin yer aldığı Berae Sûresi'ndedir. Yüce Allah bu âyet-i kerimeyi antlaşmaların bozulması emri çerçevesinde zikretmektedir. Böylelikle yüce Allah bu durumdaki birisine karşı delil ortaya konuluncaya kadar ona eman verilmesi gerektiğini kendisine karşı Allah'ın delilinin ulaştırılmasını istemeyen kimse ile savaşıldığı gibi bununla savaşmanın caiz olamayacağını beyan etmek istemiştir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem dedi ki: *"Sonra onu emin olacağı yere kadar ulaştır."* buyruğu şu demektir: Bizim ona anlattıklarımız ve ona verdiğimiz haber-

1079 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 17-18.
1080 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 15.

leri kendisi uygun bulmayacak olursa sen de onu güven duyacağı bir yere kadar ulaştır. Ayrıca Abdurrahman: Bu nesh edilmiş değildir demiştir.[1081]

Mücahid dedi ki: Sana gelip sana indirilenleri dinleyen bir kimse senin yanına ulaşıncaya kadar güven altındadır.

Ata da müslümanlara herhangi bir ahit olmaksızın gelen müşrik bir kimse hakkında şunu söylemiştir: Sen onu seçim yapmakta serbest bırakırsın. Ya onu orada bırakırsın yahut da güven duyacağı yere kadar onu ulaştırırsın.

Yüce Allah'ın: "*Ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin.*" buyruğuna gelince. bundan maksadının manasını anlamasına imkân verecek şekilde onu dinlemek olduğu bilinmiş olmaktadır. Çünkü maksat mananın anlaşılmasına imkân vermeyecek şekilde sadece lafzın dinlenmesi işitilmesi ile gerçekleşmiş olamaz. Eğer bu kişi Arap değilse ona kendisine karşı delilin ikame edileceği kadar tercüme yapılması icab eder. Eğer bu kişi Arap olup Kur'ân-ı Kerim'de onun konuştuğu şiveye göre garip/bilmediği lafızlar bulunuyorsa o lafızların manasının ona beyan edilmesi icab eder. Şâyet lafzı insanlardan birçoğunun işittiği gibi işitip manayı anlamayacak olur ve bizden onu kendisine açıklamamızı ve manasını beyan etmemizi isteyecek olursa bunu yapmak da bizim görevimiz olur.][1082]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah insanlar onun: "*Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin.*" buyruğunu okudukları halde bu hususu açıkça ortaya koyunca bazı hevâ ehli kimseler de şöyle demeye koyuldu: Bu durumda kişi ancak Allah'ın kelamını okuyan kişinin sesini işitir. Onun sesi ise mahluktur. Ve bu okuduğu da Allah'ın kelamıdır. Buna göre Allah'ın kelamı mahluktur.

Bu iddiada bulunan kimse sözü söyleyen kimseden -Musa'nın Allah'tan aracısız işitmesi halinde olduğu gibi- işitmesi ile kendisinden tebliğde bulunulan kimseden işitmesi arasındaki farkı birbirinden ayıramamaktadır.

Bilindiği üzere eğer kişi nebilerin ve onlardan başka diğer tebliğ edenlerin kelamını işitecek olursa hiçbir zaman tebliğ edenin sesi kendisinden tebliğin getirildiği kişinin sesi değildir. İsterse kelam tebliğ edenin kelamı olmayıp kendisinden tebliğ olunanın kelamı dahi olsa.

1081 İbn Cerir. 16486.
1082 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 220-222.

Buna göre Allah'ın kelamı ondan tebliğ edenlerden işitilecek olursa tebliğ edenlerin değil de -kendi sesleriyle onu tebliğ etseler dahi- Allah'ın kelamı olması öncelikle sözkonusudur.][1083]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu husus dinleyenlerin kalplerinde iyice yer ettiğinden ötürü onlar yüce Allah'ın: *"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin."* buyruğunun da ancak o sözü tebliğ edenlerden dinlemek olduğunu bizzat kendisinden dinlemek olmadığını, bu dinlemenin ise Musa'nın Allah'tan, Allah'ın kelamını dinlemesine benzemediğini de çok iyi bilirler. Çünkü Mûsâ ondan o kelamı aracı olmadan işitmiştir. Bizler ise ashab-ı kiramdan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kelamını işittiğimiz taktirde bizim bu işitmemiz ashabın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işitmesi gibi olamaz. Bununla birlikte onlar onun tebliğini ondan işittikleri gibi tebliğ ederler. Bununla beraber şunu da biliyoruz ki onlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sesinin kendisini nakletmiyorlar. Çünkü ne onların sesleri onun sesidir ne de onun sesi gibidir. Bununla beraber onlar işittikleri gibi onun hadisini tebliğ etmişlerdir. O halde Kur'ân-ı Kerim'i Cebrail'in işittiği gibi tebliğ etmiş olması Allah Rasûlü'nün de onu işittiği gibi tebliğ etmiş olması, ümmetin de onu işittiği gibi tebliğ etmiş olması ve tebliğ ettiğinin de işittiğinin kendisi olması öncelikle sözkonusudur. Bu da her iki durumda da şanı yüce Allah'ın kelamıdır. Bununla beraber Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beşer türünden bir beşerdir. Şanı yüce Allah ise *"Benzeri gibisi dahi bulunmayandır."* (Şura, 11)][1084]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar yüce Allah'ın: *"Ta ki Allah'ın kelamını dinlesin."* buyruğunu delil göstererek şöyle diyebilirler: İşte bu Allah'ın kelamıdır. Allah'ın kelamı ise mahluk değildir. O halde bu kelam mahluk olmadığına göre bizler ise ancak okuyucunun sesini işitiyoruz. Bu onların cahilliğidir. Çünkü Allah'ın kelamını hatta her kelamı işitmek bazen aracı olmadan o kelamı söyleyenden işitmek sûretiyle gerçekleşir. Bazen de onu tebliğ eden rasûl/elçi vasıtası ile sözkonusu olur. Yüce Allah da: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* (Şura, 51) buyurmuştur.][1085]

1083 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 335-336.
1084 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 538-539.
1085 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 263-264.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu âyet-i kerime Allah'ın da buyurduğu gibi haktır. İki âyetten biri herhangi bir şekilde diğeri ile çelişmemektedir. Ayrıca bu iki âyetten birisinde bile bâtıl bir görüşe delil yoktur. Her iki âyetin her birini bazı kimseler bâtıl bir görüşe delil gösterebilirler. Bu da yüce Allah'ın: "*Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse ona eman ver. Ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra onu emin olacağı yere kadar ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olduklarından dolayı böyledir.*" (Âyet 6) buyruğudur. Bu buyrukta böyle bir kimsenin Allah'ın kelamını kendisine uyup tebliğ edenden işiteceğine dair delalet vardır. Ayrıca müslümanların okuduklarının Allah'ın kelamı olduğunu da göstermektedir. Nitekim Sünen'de yer alan Cabir'in rivâyet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vakfe yerinde kendisini insanlara takdim ediyor ve: Rabbimin kelamını tebliğ edebilmem için beni kavmine taşıyıp götürecek bir adam yok mu? Çünkü Kureyş benim Rabbimin kelamını tebliğ etmeme engel oldular buyuruyordu.

Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh)'ın hadisindeki ifadeye göre o müşriklerin yanına çıkınca onlara: "*Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir;*" (Rûm. 1-3) buyruklarını okudu. Onlar ona: Bu senin sözün mü yoksa arkadaşının sözü mü, deyince Ebu Bekir: Ne benim sözüm ne de arkadaşımın sözüdür. Ama o Allah'ın kelamıdır dedi.][1086]

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ
وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

8. "(Müşriklerin) nasıl (bir ahdi) olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa, hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler. Dilleriyle sizi hoşnut etmeye çalışırlar. Kalpleri ise isteksizdir. Onların çoğu fâsık kimselerdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunu yüce Allah'ın: "*Nasıl olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler.*" buyruğu açıklık getirmektedir. Yani onların nasıl bir ahdi olabilir ki? Eğer onlar size üstünlük sağlayacak olur-

1086 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 258-259.

larsa sizinle onlar arasındaki akrabalık bağını da gözetmezler, sizinle kendileri arasındaki antlaşmalara da hiçbir şekilde riâyet etmezler.][1087]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Nasıl olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* Buradaki "ill" akrabalık demektir. Zimmet ise ahit demektir. Bunlar da yüce Allah'ın: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağını kesmekten de sakının."* (Nisa. 1) buyruğunda ve: *"Onlar hiçbir mümin hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* (Tevbe. 10) buyruklarında zikredilmiş bulunmaktadır. Şanı yüce Allah onları hem akrabalık bağını kestiklerinden dolayı hem de ahidi bozduklarından dolayı yermiş bulunmaktadır. Bu husustaki buyruklar da *"Eğer ahitlerinden sonra yeminlerini bozarlar da..."* (Tevbe. 12) buyruğuna kadar devam etmektedir. Bu âyet-i kerime Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke'lilerle Hudeybiye barışını yaptığı sene Mekke kafirleri hakkında nazil olmuştur. Daha sonra onlar Huzaalılara karşı Bekiroğulları'na yardımcı olmak sûreti ile bu antlaşmalarını bozmuşlardı.][1088]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar hiçbir mümin hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* Yani onlar verdikleri ahde vefa gözetmezler. Bundan maksat onların ahit ve sorumlulukları ile ilgili akitlerin geçersiz olduğunu ifade etmek değildir.][1089]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar hiçbir mümin hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* gibi buyruklarda "(ill den) ilâl: akrabalık ve yakınlık demektir. Zimmet ise ahit ve misak anlamındadır.][1090]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar hiçbir mümin hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* buyruğu hakkında buradaki "ill"in Rabb olduğu söylenmiştir. Ebu Bekir es-Sıddik'in Müseylime'nin Kur'ân diye okuduğunu işittiği zaman: Şüphesiz bu ill'den/Rabb'den gelmemiş bir kelamdır demesi gibi.][1091]

1087 es-Sârimu'l-Meslûl. 18.
1088 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 140.
1089 Nazariyyatu'l-Akd. 52.
1090 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 13.
1091 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 14.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَاٰتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

11. "Eğer tevbe eder, namaz kılar, zekât verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir. Biz bilen bir kavme âyetleri böyle uzun uzadıya açıklarız."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."* (Tevbe. 5) buyurmaktadır. Diğer âyet-i kerimede ise *"Artık dinde kardeşlerinizdir."* buyurmuştur. Bilindiği gibi dar-ı harb ehlinden olan kafir bir kimse nebilere dil uzatarak söver sonra da tevbe ederse icma ile Allah da onun tevbesini kabul eder. Çünkü o, o sırada bunun helal olduğunu kabul ediyordu. Rafızi olan bir kişi de aynı şekilde ashaba sövmeyi de helal kabul eder. Bunu yapmasının haram olduğunu açıkça öğrenip onlara mağfiret dilemeye koyulacak olursa daha önce yaptığı işi değiştirmiş olacağından Allah da onun seyyiatını hasenata değiştirir.][1092]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bazı âyet-i kerimelerde iman kardeşliğini sadece namaz ve zekata bağlı olarak sözkonusu etmiştir. Yüce Allah'ın: *"Eğer tevbe eder namaz kılar zekat verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir."* buyruğunda olduğu gibi.][1093]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer tevbe eder namaz kılar zekat verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir."* buyruğunda dinde kardeş olmayı şirkten tevbe etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekatı vermek şartlarına bağlamıştır. Bir şarta bağlı olarak sözkonusu edilen bir husus o şartın yokluğu halinde o hüküm de sözkonusu olmaz. Buna göre bu işi yapmayan bir kimse dinde kardeş değildir. Dinde kardeş olmayan bir kişi de kafirdir. Çünkü müminler büyük günah işlemeleri ile beraber yine de kardeştirler. Nitekim mümin ile çarpışmak küfür diye adlandırılmış olmakla birlikte yüce Allah'ın birbirleri ile çarpışan müminler ile ilgili âyet-i kerimede: *"Müminler ancak kardeştir."* (Hucurat. 10) buyurmuş olması buna delildir.][1094]

1092 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 683.
1093 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 604.
1094 Şerhu'l-Umde -salat-. 83: Câmiu'l-Mesâil. IV. 105'de buradaki ifadelerin bir kısmı yer almaktadır.

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

12. "Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Mescid-i haramın yanında ahitleştikleriniz dışında müşriklerin Allah katında ve rasûlün yanında nasıl bir ahdi olabilir?"* buyruğundan itibaren *"Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler."* (Âyet 7-12) buyrukları ile şanı yüce Allah müşrik bir kimsenin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendileri ile ahitleşmiş olduğu kimselerden -sözkonusu ettiği kimseler dışında- herhangi bir ahdinin olmayacağını ifade etmektedir. Şanı yüce Allah bunlara bize karşı dosdoğru durdukları sürece bir ahdin bulunacağını belirtmektedir. Böylelikle bir müşrike verilen bir ahdin ancak onun dosdoğru halini sürdürdüğü sürece devam edeceği bilinmiş olmaktadır. Bilindiği üzere bize karşı Rabbimize nebimize kitabımıza ve dinimize dil uzatıp açıktan açığa sövmesi bu dosdoğru duruşu yaralar. Tıpkı bizim antlaşma halinde açıktan açığa savaşmamızın bu ahdi yaraladığı gibidir. Hatta eğer biz mümin kimseler isek bu bize çok daha ağır gelir. Çünkü bizim yüce Allah'ın sözünün en üstün oluncaya kadar canlarımızı ve mallarımızı cömertçe feda etmemiz görevimizdir. Bizim topraklarımızda Allah'a ve Rasûlüne eziyet türünden hiçbir şey açıkça söylenemez. Onlar en hafif iki husustan birisi hakkında ahitlerini zedeleyecek şekilde bize karşı dosdoğru durmayacak olurlarsa daha büyük olanını zedelemekle birlikte nasıl bize karşı dosdoğru durmuş olabilirler.

Buna şanı yüce Allah'ın: *"Nasıl olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* buyruğu açıklık getirmektedir. Yani eğer onlar size üstünlük sağlayacak olurlarsa aranızdaki akrabalık bağına da aranızdaki antlaşmazlıklara da riâyet etmeyeceklerine göre onların nasıl bir ahdi olabilir? Böylelikle üstünlük sağlaması halinde bizimle kendisi arasındaki antlaşmaya riâyet etmeyecek durumda olan kimselerin herhangi bir ahdinin olmayacağı, açıktan açığa dinimize dil uzatan kimsenin de bu halinin eğer üstünlük sağlayacak olursa bizimle kendisi arasındaki ahde hiçbir şekilde riâyet etmeyeceği de açıkça bilinmiş olur. Çünkü antlaşmanın ve kendisinin zilletinin

sözkonusu olması ile birlikte bu işi yapıyorsa peki güç ve kudret sahibi olduğu halde durumu ne olur? Böylesinin durumu ise bize karşı bu gibi sözleri açıkça söylemeyen kimsenin durumundan farklıdır. Çünkü böylesinin üstünlük sağlasa bile aramızdaki antlaşmaya bağlılık göstermesi mümkündür.

Bu âyet-i kerime her ne kadar kendi yurtlarında ikamet etmekte olan barış antlaşması yapılmış kimseler hakkında ise de onun manasının öncelikli olarak kendi yurdumuzda ikamet eden zimmet ehli hakkında sabit olması öncelikle sözkonusudur.

Üçüncü nokta ise yüce Allah' ın: *"Eğer ahitlerinden sonra yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa küfrün önderlerini hemen öldürün."* buyruğudur. Bu âyet-i kerime de birkaç bakımdan delil teşkil etmektedir.

1. Yalnız başına antlaşmayı bozmak savaşmayı gerektirir. Dine dil uzatmanın sözkonusu edilmesi ve özellikle de ondan söz edilmesi onun için bir tahsis ve bir beyan mahiyetindedir. Çünkü bu savaşı gerektiren en güçlü sebeplerindendir. Bundan dolayı dine dil uzatan kimseye yüce Allah'ın izni ile ileride açıklayacağımız gibi antlaşmalarını bozan kimseler arasından başkalarına göre cezası daha da ağırlaştırılır. Yahut da dine dil uzatmak açıklamak mahiyetinde ve savaşmanın sebebini beyan için olmuş olabilir. Çünkü dine dil uzatmak şanı yüce Allah'ın sözünün en yüce olması için onlarla savaşmayı gerektiren sebebin kendisidir. Yalnız başına antlaşmayı bozmaya gelince; bazen bundan dolayı kahramanlık göstermek, tarafgirlik ve riyakarlık maksadıyla yapılabilir. Ya da dine dil uzatmak şu âyet-i kerimede: *"Küfrün önderlerini hemen öldürün."* buyruğu ile: *"Yeminlerini bozan, o Peygamberi (Mekke'den) sürüp çıkarmaya kalkışan ve bununla beraber ilk olarak sizinle kendileri (savaşmaya) başlayan bir kavim ile savaşmaz mısınız? Onlardan korkuyor musunuz yoksa? Eğer mümin kimseler iseniz, asıl korkmanız gereken Allah'tır. Onlarla savaşın ki, Allah ellerinizle onları azaplandırsın."* (Âyet 13-14) buyrukları dolayısıyla savaşı daha bir gerektirici olmasından dolayıdır.

Bu ise yalnızca andı bozan kimseye eman verilip onunla ahitleşmenin caiz olduğunu ifade eder. Ama dine dil uzatan bir kimsenin öldürülmesinden başka bir yol yoktur. İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti bu idi. O Allah'a ve Rasûlüne eziyet eden, dine dil uzatan kimsenin kanını -başkalarının bu şekilde cezalandırmasını öngörmese dahi- heder kabul ediyordu. Yalnız başına antlaşmayı bozmak bile -dil uzatmak sözkonusu olmasa dahi- savaşmayı gerektiren bir sebep olduğuna göre dine dil uzatmanın ya bir başka sebep olduğu yahut da

ahdi bozmanın gerektirdiği bir sebep olduğu anlaşılmış olur. Çünkü savaşmanın gerekliliği hususunda onun bir etkisinin bulunması kaçınılmaz bir husustur. Aksi taktirde onu sözkonusu etmenin bir anlamı olmaz.

Şâyet: Bu ahdini bozup dine dil uzatan kimse ile savaşmanın gerektiğini ifade eder. Fakat yalnızca dine dil uzatan kimseyi âyet sözkonusu etmemektedir. Hatta âyetin mefhumundan tek başına onun böyle bir hükmü gerektirmediği anlaşılmaktadır. Çünkü iki niteliğe bağlı olarak sözkonusu edilmiş bir hükmün bu niteliklerden birisinin varlığı halinde var olmasını gerektirmez denilecek olursa biz de şöyle deriz:

Hükümde her bir niteliğin bir etkisinin olmasının kaçınılmaz olduğunda bir şüphe yoktur. Yoksa herhangi bir etkisi bulunmayan bir niteliği sözkonusu edip hükmü ona bağlı zikretmek doğru değildir. Bu da: "zina eder ve ona celde vurulur" demeye benzer. Bundan sonra bunun tek başına bulunması halinde bağımsız olarak etkisi bulunan bir sıfat olabilir. Mesela: Böyle bir kişi öldürülür. Çünkü bu zinakar bir mürteddir. Bazen cezanın toplamı bunların toplamı hakkında sözkonusu olabilir ve her bir niteliğin bir kısmında bir etkisi bulunabilir. Yüce Allah'ın: *"Allah ile birlikte bir başka ilaha dua (ve ibadet) edenler ..."* (Furkan, 68) âyetinde buyurduğu gibi. Bazı hallerde bu niteliklerin her biri diğerinden ayrı olmayıp eğer ayrı olduğu varsayılacak olursa bağımsız olarak etkili olması yahut da bir arada bulunması halinde etkisinin olması sözkonusu olabilir. Bu durumda bu gerekli görülenin açıklanması ve beyanı için zikredilmiş olur. Nitekim Allah'ı ve Rasûlnü inkâr ettiler. Allah'a ve Rasûlüne isyan etti denilmesi böyledir.

Bazı hallerde ise aksi sözkonusu olmamak üzere biri diğerini gerektirebilir. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah'ın âyetlerini inkâr edenler ve haksız yere nebileri öldürenler..."* (Âl-i İmrân, 21) buyruğunda olduğu gibi.

Bu âyet-i kerimeye gelince bunun bu kısımlardan hangisinden olduğunu kabul edersek edelim onda bir delalet bulunur. Çünkü söylenebilecek en ileri söz şudur: Ahdin bozulması savaşmayı mübah kılan bir sebeptir. Dine dil uzatmak ise ya bu savaşı daha da pekiştirir. Yahut da ayrıca savaşmayı da gerektirir.

Biz deriz ki: Dine dil uzatmak bizimle kendisi arasında antlaşma bulunmayan kimseler ile savaşmayı daha da pekiştirip savaşı gerektirdiğine göre kendisi ile bizim aramızda bir zimmet akdi bulunan kimse ile savaşmamızı gerektirir ve bunun böyle bir küçük düşürmeyi gerektirmesi öncelikle sözkonusu olur. Bunun açıklaması ileride gelecektir.

Üstelik antlaşmalı kimsenin kendi yurdunda bizi rahatsız etmeyecek şekilde kendi dini ile ilgili dilediğini açığa vurmak hakkı vardır. Zımmi bir kimsenin ise İslâm diyarında bize rahatsızlık vermese dahi bâtıl olan dininden herhangi bir şeyi açığa vurma hakkı yoktur. Bu durumda onun hali daha ağırdır. Bu âyet-i kerimenin haklarında nazil olduğu Mekkeliler ise antlaşmalı kimselerdi. Zimmet ehli değillerdi. Eğer onların tek başına dine dil uzatmalarının antlaşmayı bozmadığı kabul edilecek olursa bile zımmi böyle değildir.

2. Zımmi bir kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yahut Allah'a söverse ya da açıktan açığa İslâm'ı ayıplayacak olursa yapmış olduğu antlaşmasını bozmuş ve dinimize dil uzatmış olur. Çünkü bundan dolayı cezalandırılacağı ve te'dib edileceği hususunda müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Böylelikle bunu yapmak üzere onunla antlaşmanın yapılamayacağı bilinmiş olmaktadır. Çünkü bizler bunu kabul ederek onunla antlaşacak olsak sonra da o bunu yapacak olursa bundan dolayı onu cezalandırmamız caiz olamaz. Eğer bizler onunla dinimize dil uzatmamak şartı üzere antlaşmış olup sonra o dinimize dil uzatacak olursa böylelikle o antlaşmasından sonra hem kendi dinine göre bozmuş olur hem de bizim dinimize dil uzatmış olur. Böylelikle âyetin nassı gereğince onun öldürülmesi icab eder. Bu ise oldukça güçlü ve güzel bir delalettir. Çünkü bizim görüşümüzü kabul etmeyen kişi de bizimle onun arasındaki antlaşma gereği onun bu hükümden yana koruma altında olduğunu bizimle birlikte kabul eder.

Fakat biz şöyle diyoruz: Ona yasak olan her bir şeyi açıktan yapması onun yaptığı antlaşmayı bozmak anlamına gelmez. Açıktan içki içmesi, domuzu çıkarması ve benzeri hususlar böyledir. Bizler diyoruz ki: O ahdin kendisine yasakladığı iki şeyi yapmış olur ve dine dil uzatmak ise bunlardan farklıdır. Çünkü onlar ancak sadece antlaşma sebebi ile kendilerine yasak kılınmış bir işi yapmış olurlar. Kur'ân-ı Kerim ise antlaşmasını yaptığı antlaşmadan ve dine dil uzatmasından sonra bozan kimselerin öldürülmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla böyle bir kimse hakkında "o antlaşmasını bozmadı" demeye imkân yoktur. Çünkü antlaşmayı bozmak antlaşmaya aykırı davranmak demektir. Buna göre onlarla yapılan barış şartlarından herhangi bir şeye muhalefet ettikleri zaman yaptıkları bu iş antlaşmayı bozmak olur. Buradaki antlaşmayı bozmak (neks) halatın neks edilmesi/çözülmesi tabirinden alınmıştır ki bu da onun gücünü çözmek anlamındadır. Halatın çözülmesi ise tek bir gücün ortadan kaldırılması ile hâsıl olur. Tıpkı bütün güçlerinin çözülmesi ile de hâsıl olduğu gibi. Fakat bir kısmının çözülmesi halinde yine halatın kendisi ile kendisini tutacak kısmen bir gücü kalmış olur. Büsbütün de gücünü kaybetmiş de olabilir.

Antlaşmalının bu şekilde antlaşmaya aykırı davranışı bazen onu bir harbi durumuna düşürecek kadar antlaşmayı büsbütün geçersiz kılabilir. Bu durumda antlaşma bozulmuş olur. Hatta onların cezalandırılmasını mübah kılar. Nitekim alışveriş, nikah ve benzeri akitlerde bazı şartlar sebebi ile alışveriş büsbütün bâtıl olabilir. Mesela sattığı şeyi bir at diye söylediği halde deve olduğunun ortaya çıkması gibi. Bazen de rehin ve kefil ile ilgili hususlardaki bir ihlal gibi bir sebep akdin fesh edilmesini mübah kılabilir. Bu ise şarta aykırı davranılması halinde fark gözetenlere göre böyledir. Ahit bütün aykırı davranışlar sebebi ile bozulur, diyenlerin görüşlerine göre durum gâyet açıktır. Her iki varsayıma göre akit onların dinimizi açık bir şekilde ayıplamamalarını ve bunu ne zaman açığa vuracak olurlarsa ahitlerini bozmuş ve dini tenkid edip ona dil uzatmış olmalarını gerektirir. Böylelikle onlar lafız ve mana itibari ile âyetin genel kapsamı içerisine girerler. Bu gibi umumi ifadeler ise nass derecesine ulaşır.

3. Dine dil uzattıklarından dolayı yüce Allah onlara *"küfrün önderleri"* adını vermiş ve zahiri gizli ve saklı tutulanın yerine geçirmiştir. Çünkü onun *"küfrün önderleri"* buyruğu ile ya ahdi bozanları yahut dil uzatan kimseleri ya da onların bir kısmını kastetmektedir. İkincisi caiz değildir. Çünkü savaşmayı gerektiren fiil onların hepsinden sadır olmuştur. Dolayısıyla cezanın bir kısmına tahsis edilmesi caiz olamaz. Çünkü illetin hükmünün herkes hakkında geçerli kabul edilmesi gerekir. Bir maninin bulunması hali müstesnadır. Burada da böyle bir mani yoktur. Ayrıca o ikinci olarak onların herhangi bir ahitlerinin olmadığını belirterek illet ifade etmiştir. Bu da ahdi bozup dine dil uzatanların tamamını kapsar. Diğer taraftan ahdi bozup dine dil uzatmak savaşın vacip olmasına münasip türemiş bir sıfattır. Ayrıca buna bağlı olarak cezanın şarta bağlı sözkonusu olması gibi "fe" harfi ile cezayı tertib etmiştir. Bu ise böyle bir fiilin ikincisini gerektirdiği hususunda açık bir nasdır. Böylelikle onun hepsini kastettiği sabit olmaktadır. Bu da onların hepsinin küfrün önderleri olmasını gerektirir. Küfrün önderi ise küfre çağıran ve bu hususta kendisine uyulan kimsedir. Onun küfürde önder/imam oluşu ise dine dil uzatmasından dolayıdır. Çünkü tek başına ahdi bozmak bunu gerektirmez. Ayrıca bu münasip bir vasıftır. Çünkü dine dil uzatmak onu ayıplaması, onu yermesi ve ona muhalif olan bir şeye çağırması demektir. Bu da önder kişinin yapacağı bir iştir. Böylelikle dine dil uzatan herkesin küfürde bir önder olduğu sabit olmaktadır. Buna göre zımmi bir kimse dine dil uzatacak olursa o küfürde bir önder demektir. Yüce Allah'ın: *"O halde küfrün önderleri ile savaşın."* buyruğu dolayısıyla onunla savaşmak icab eder ve onun herhangi bir yemini/ahdi olmaz. Çünkü o bizimle dini açıktan ayıplamamak şartına bağlı kal-

mak üzere ahitleşmiş ve bu ahdine muhalefet etmiştir. Burada yeminden maksat ise yapılan ahitlerdir. Yoksa müfessirlerin zikrettikleri şekilde Allah adına kasem etmek değildir. Evet o böyledir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye yılı onlara Allah adına yemin ettirmemişti. Onlarla sadece bir akit yapmış idi. Yazılan antlaşma belgesinde ne olduğu bilinmektedir. Onda kasem/yemin yoktur. Bu böyledir çünkü yemine denildiği üzere bu ismin veriliş sebebi ahitleşenlerin her birisinin diğerine kendi yeminini/sağ elini uzatmasından dolayıdır. Daha sonra bu tabir baskın bir hal alarak yalnız başına ahdi sözkonusu etmek bile "yemin" diye adlandırılır oldu. Ona yemin deniliş sebebinin yeminin/sağ elin güç ve çetinlik manasını ifade ettiğinden dolayıdır. Nitekim yüce Allah: *"Biz elbette onu yemin ile/güç ve kudretimizle alıverirdik."* (Hâkka. 45) buyruğunda böyledir. Yapılan antlaşma akdedilip pekiştirildiğinden ötürü ona yemin denilmiştir. Buna göre "yemin" adı kul ile Rabbi arasındaki akdi -adak olmakla birlikte- kapsayan bir isimdir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Nezir/adak bir yemindir."[1095] buyruğu ile yine "adağın keffareti yeminin keffaretidir."[1096] Ashab-ı kiramdan bir topluluğun kızgınlık ve öfke halinde adakta bulunan kimseye: "Yeminine keffarette bulun"[1097] demeleri de bu türdendir. Aynı şekilde yaratılmışlar arasındaki ahde/antlaşmaya da böyle denilir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Yeminleri/antlaşmaları pekiştirilmelerinden sonra bozmayın."* (Nahl. 91) buyruğu da böyledir. Antlaşmaların bozulmasının -muhtevasında yemin olmasa dahi- yasaklanmış olması da bu şekildedir. Yüce Allah da: *"Kim de Allah ile ahit ettiği şeye vefa gösterirse"* (Fetih. 10) buyurmaktadır. Burada ahdin lafzı ise: "Biz savaştan kaçmamak üzere sana beyat ettik." şeklinde olup bunda bir yemin ifadesi yoktur. Ayrıca yüce Allah onlara Allah ile ahitleşenler adını vermiş bulunmaktadır. Yine yüce Allah: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağın)ı kesmekten de sakının."* (Nisa 1) buyurmaktadır. Dediklerine göre bunun manası ahitleştikleri ve akitleştikleri demektir. Çünkü ahitleşenlerin her biri diğerine ancak Allah'ın emaneti, kefaleti ve şahitliği ile diğeriyle ahitleşmiştir. Böylelikle kendisi ile böyle bir işi yapmamasını gerektiren bir ahitte bulunduğumuz her kişi bundan sonra dinimize dil uzatan herkes bu durumda herhangi bir yemini bulunmayan küfürde bir önder olur. Âyetin nassı gereğince öldürülmesi icab eder. İşte bunun-

1095 Buna yakın bir ifade olarak Ahmed. IV. 149'da: "Nezir ancak bir yemindir" ifadesi yer almaktadır. Şeyhu'l-İslâm'ın zikrettiği lafzı İbn Kudame el-Muğni'de zikretmiştir. Allah en iyi bilendir.

1096 Müslim. 1645 buyruğu da bu kabildendir.

1097 Bunun bir bölümünü Abdürrezzak. Musannef. VIII. 436'da zikretmiştir.

la böyle bir kişi ile önder olmayan, ahdini bozan kişi arasındaki fark da ortaya çıkmış olur. Bu ise dine dil uzatmaksızın kendileriyle üzerinde barış yapılmış olan hususlardan herhangi bir şeye aykırı hareket eden kişidir.][1098]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler."* (Âyet 12) ve sonraki âyetler ile ilgili olarak:

İbn Âmir, Hasan, Ata, Dahhak, Esmaî ve başkaları Ebu Amr'dan naklen: *"Onların yeminleri yoktur."* anlamındaki "la elmane lehum" ibaresini hemze kesreli olarak "la imane lehum: onların imanları yoktur" diye okuduğunu rivâyet etmişlerdir ki meşhur bir kıraattir.[1099] Bu âyet-i kerime dine dil uzatan kimsenin kanını ne bir imanın ne de ikinci bir yeminin korumadığına delildir.

Çoğunluğun kıraatine göre ise: "La eymane nehum: Onların yeminleri yoktur" onların yeminlere vefaları yoktur demektir. Bilindiği üzere yüce Allah onların gelecekte yapacakları bir başka yemine vefalarının olmayacağını kastetmiştir. Çünkü geçmişte yeminlerinin bulunmaması zaten: *"Eğer ahitlerinden sonra yeminlerini bozarlar da ..."* buyruğu ile taahhuk etmiş bulunmaktadır. Bu da yeminini bozup dine dil uzatan kimsenin küfürde bir önder olduğunu, onunla ebediyyen ikinci bir akit yapılmayacağını ifade etmektedir.

İbn Âmir'in kıraatine göre ise küfürde önder olan kişinin imanının olmadığı bilinmiş olmaktadır. Bu ise onlarla savaşmak için bir gerekçe sadedinde değildir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Küfrün önderlerini hemen öldürün."* buyruğu *"Onların yeminleri yoktur."* buyruğuna göre onlarda iman bulunmadığını söylemekten daha beliğ ve hükmün illetinin ne olduğuna dair daha açık bir delildir. Bununla birlikte -Allah en iyi bilendir- maksadın şu olması ihtimali de vardır: Ahdini bozup dine dil uzatan kişi küfürde bir imam olup onun açığa vurduğu imanına güvenilmez. Tıpkı onun akdettiği antlaşmalara güvenilmediği gibi. Çünkü yüce Allah'ın: *"Onların yeminleri yoktur."* buyruğu cinsi nefy eden la ile nefy edilmiş bir nekiredir. Böylelikle mutlak olarak onların iman sahibi olmamalarını gerektirir. Böylece antlaşmasını bozup dine dil uzatan kimsenin imanı olmayan küfürde bir önder olduğu sabit olmaktadır. Bunlar arasından küfürde imam olan her birisinin de bir imanı yoktur. Bu sebeple iman ettiğini açığa vursa dahi öldürülmesi icab eder.

1098 es-Sârimu'l-Meslûl, 18-23.

1099 Zâdu'l-Mesîr, III, 404. Ayrıca bk. el-Keşfu Alvucui Kıraati Seb, I, 500.

Bunu şu husus desteklemektedir: Her bir kafirin küfür halinde iken imanı yoktur. Peki ya küfür liderlerinin durumu nasıl olsun? Özellikle bunların imanlarının olmadığının sözkonusu edilmesinin bir gerektirici sebebi mutlaka bulunmalıdır. Kesinlikle onlarda bunun bulunmadığını ifade etmenin dışında da bunun bir gerektiricisi yoktur.

Mana şudur: Böylelerinin iman etmeleri ümit edilemez. Bu sebeple onlar hayatta bırakılmamalıdır. Bunlar bir imanı açığa vuracak olsalar dahi bu sahih/doğru değildir. Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunu andırır: "Müşriklerin yaşlılarını öldürün ve çocuklarını da hayatta bırakın."[1100]

Çünkü yaşlı kimse küfürde uzun süre kalmıştır. Yine Ebu Bekir es-Sıddik de ordu komutanları Şurahbil b. Hasen'e Yezid b. Ebu Süfyan ve Abd el-Âs'a şu vasiyette bulunmuştur: Sizler başlarını ortadan kazıtmış bir takım kimseler göreceksiniz. O başlarından şeytanların düğüm attığı yerleri kılıçlarınızla vurunuz. Onlardan bir kişiyi öldürmüş olmayı onlardan olmayan yetmiş kişiyi öldürmekten daha çok severim. Çünkü yüce Allah: *"Küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah ise en doğru sözü söyleyendir.[1101]

Ahitlerini bozup dine dil uzatmış olan küfür önderlerinden birisinin güzel bir şekilde İslâm'a bağlandığı neredeyse bilinmemektedir. Halbuki ahdi bozmamış yahut bozmakla birlikte dine dil uzatmamış yahut dil uzatmakla birlikte ahdi bozmamış kimselerin durumu böyle değildir. Bunların iman etmeleri sözkonusu olabilir.

Buna yüce Allah'ın: *"Olur ki vazgeçerler."* buyruğu açıklık getirmektedir. Yani ileride açıklayacağımız gibi ahdi bozmaktan ve dine dil uzatmaktan vazgeçebilirler. Bu vazgeçiş ise ancak kendisini sağlam bir şekilde koruyan kesim ile yenik düşürülünceye kadar savaşılması halinde yahut da kendisini koruyamayan bir kişinin yakalanıp öldürülmesi halinde gerçekleşebilir. Çünkü güç yetirilmesinden sonra yine hayatta bırakılacak olursa onun benzerleri de hayatta bırakılacakları umuduna kapılarak bu işten vazgeçmezler.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Bu âyet-i kerimenin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verdikleri sözde durmayan ve onun müşrik düşmanlarına kendisine karşı yardım etmeyeceklerine dair verdikleri ahit ve yeminleri bozan ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Medine'den çıkartılması için

---

1100 Ebu Davud, 2670; Tirmizi, 1583; Beyhaki, IX, 92; Taberani, VII, 272. Hadis zayıftır.

1101 Malik, Muvatta'da; Abdürrezzak, 9375; İbn Ebu Hatim, Tevbe, no: 839; Beyhaki, IX, 85.

kafirlerle münafıklara yardım etmeye kalkışan yahudiler hakkında inmiş olduğudur. Şanı yüce Allah böylelikle onların öncelikle sözlerinde durmadıklarını ve ahdi onların bozduklarını haber vermekte ve onlarla savaşılmasını bundan dolayı emir buyurmaktadır.[1102] Bunu Kadı Ebu Ya'la zikretmiş bulunmaktadır. Buna göre bu âyetin nüzul sebebi olup bizim meselemizle birebir örtüşmektedir.

Bu âyetin Kureyş müşrikleri hakkında indiği de söylenmiş olup bunu bir topluluk zikretmiştir.

İlim adamlarından bir kesim de dedi ki:[1103] Berae/Tevbe Sûresi Tebuk'den de sonra Mekke'nin fethinden de sonra nazil olmuştur.[1104] O gün ise Mekke'de savaşabilecek bir müşrik kalmamıştı. Bu durumda tulaka/Mekke fethinden sonra serbest bırakılıp azad edilenler arasından görünüşte müslüman olan kimseler kastedilmiş kimseler olur. Münafıklıklarını açığa vurdukları taktirde ise küfürden geriye azınlık da kalmaz. Bunu Mücahid ve Dahhak'ın hemzeyi kesreli okuyarak "nekesu imanehum: imanlarını bozan" kıraati desteklemektedir. Böylelikle âyet-i kerime müslüman olacağına dair verdiği ahdini bozup dine dil uzatan kimseler ile savaşılacağına ve bunun imanının olmadığına delalet eder. Bu âyet-i kerimeyi (bu manadaki açıklamayı) destekleyen kimseler ise şöyle derler: Çünkü yüce Allah: *"Eğer tevbe eder namaz kılar zekat verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir."* buyurduktan sonra *"Eğer ahitlerinden sonra yeminlerini bozarlar da"* buyurmaktadır. Böylelikle bunun tevbe etmekten sonraki bir ahdi bozmak olduğu bilinmiş olmaktadır. Çünkü önce onların birinci defa ahitlerini bozduklarını *"Onlar hiçbir mümin hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* buyruğu ile *"(Müşriklerin) nasıl (bir ahdi) olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa ..."* âyeti ile onların ilk defa ahitlerini bozmalarına dair haber daha önceden verilmiş bulunmaktadır. "Yeminler"in ahitler demek olduğu da daha önceden açıklanmış idi. Buna göre âyet-i kerime iman ahdini bozanları da eman ahdini bozanları da kapsamaktadır. Bu durumda kişi dine dil uzatacak olursa onunla savaşılır ve bu durumda onun bir imanı olmaz. Böylelikle âyet-i kerime Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sövmek ile ve buna benzer müslümanlara sövmek sûreti ile dine dil uzatan kimseler hakkında ve zimmet ehlinin (bu durumda) bir amanlarının ve bir yeminlerinin de bulunmadığına delalet etmektedir. Artık bundan sonra hiçbir sûrette bunların kanı koruma altına alınmaz.

1102 Zâdu'l-Mesîr, III, 405. Ebu Ya'la'ya nisbet etmemektedir.
1103 Zâdu'l-Mesîr, III, 404; Beğavi, II, 272.
1104 Buhârî, 4654; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII, 316'da da bunu teyit etmektedir.

Şâyet: Yüce Allah'ın: *"Onların imanları yoktur."*[1105] Yani onların emanları yoktur. Bu da "adama eman verdim (in mastarı olarak "iman" şeklindeki mastardır ve bu onu korkuttumun zıt anlamlısıdır. Yüce Allah'ın: *"Korkudan kendilerine güvenlik verendir."* (Kureyş. 4) buyruğunda olduğu gibi söylenmiştir denilecek olursa buna da şöyle cevap verilir:

Eğer bu görüş doğru ise bu da aynı şekilde bir delildir. Çünkü onların yalnızca bu durumda emanlarının olmadığını kastetmemiştir. Zira onların ahdi bozdukları bilinen bir husustur. Maksat ancak onların şimdiki ve gelecek zamanda herhangi bir durumda emanlarının olmayacağını ifade etmektir. O taktirde de böyle birisine hiçbir durumda eman vermek caiz olmaz. Aksine durum ne olursa olsun öldürülür.

Denilse ki: Âyet-i kerimede öldürmek değil mukatele emredilmiştir. Zaten ondan sonra da: *"Allah dilediğine tevbe nasip eder."* (Âyet 15) buyurmaktadır. Böylelikle onun daha önce yapacağı tevbenin kabul edileceği anlaşılmış olmaktadır. Çünkü bundan önce güçlü ve kendisini koruyabilecek bir kesim sözkonusu edilmiş ve onlarla savaşılması emredilmiştir. Ayrıca yüce Allah onları müminlerin elleriyle azaplandıracağını, müminlere onlara karşı zafer vereceğini de haber vermektedir. Sonra bunun ardından Allah dilediği kimselerin tevbelerini kabul eder. Çünkü ahdi bozan kimseler eğer kendilerini koruyabilecek şekilde güçlü iseler ona güç yetirilmeden önce aralarından tevbe edenlerden hadler düşer. Bundan dolayı yüce Allah: *"Dilediğine tevbe nasip eder."* buyurmaktadır. Bu ise ancak bazılarının tevbe etmesi ile ilgili meşietin alakalı bulunduğu çok sayıda kimse hakkında sözkonusu olur.

Buna da yüce Allah'ın: *"Allah dilediğine tevbe nasip eder."* buyurmuş olması da açıklık getirmektedir. Bu ise emrin cevabı kapsamına girmeyen yeni bir cümledir. Bu da tevbenin onlarla savaşmaktan maksat olarak gözetilmediğine ve onlarla savaşmakla hâsıl olmadığına bir delildir. Aksine onlardan maksat ancak onların antlaşmalarını bozmaktan ve dine dil uzatmaktan vazgeçmelerini sağlamaktır. Onlarla savaşmanın muhtevası ise onları azaplandırmak, onları rüsvay etmek, onlara karşı zafer kazanmaktır. Bu da haddin ahdi bozup dine dil uzatan kimseden tevbesini açığa vurması sebebiyle düşmeyeceğine delildir. Çünkü o bunun için öldürülmemiştir ve bunun için onunla savaşılmaz.

1105 İbn Âmir mastar olarak hemzeyi kesre ile (iman) diye okumuştur. Diğerleri ise "yemin"in çoğulu olmak üzere fethalı olarak "eyman" diye okumuşlardır. Bk. en-Neşr fi Kıraati'l-Aşr. II. 278.

Bunu da yüce Allah'ın: *"Mescid-i Haramın yanında ahitleştikleriniz dışında müşriklerin Allah katında ve rasûlü yanında nasıl bir ahdi olabilir? ... Eğer tevbe eder, namaz kılar, zekat verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir."* (Âyet 7-11) buyruğu desteklemektedir. Bundan sonra da: *"Eğer ahitlerinden sonra yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa küfrün önderlerini hemen öldürün."* buyurmaktadır. Burada ahdin bozulmasından ve dine dil uzatmaktan söz etmeden önce kardeşliği gerektiren tevbeyi sözkonusu ettiğini ve antlaşmalı kimsenin üç halinin bulunduğunu ifade ettiğini görmekteyiz.

Birinci durum: Antlaşmalı bize karşı dosdoğru davranır. O bize dosdoğru davrandığı gibi biz de ona karşı dosdoğru hareket ederiz. Böylelikle onun yolu serbest bırakılır. Fakat dinde kardeş değildir.

İkinci durum: Küfürden tevbe edip namazı dosdoğru kılıp zekatı vermesi halidir. Bu durumda dinde kardeş olur. Bundan dolayı burada önceki âyette buyurduğu gibi onların yollarını serbest bırakın buyurmamaktadır. Çünkü orada savaşan kimsenin tevbe etmesi sözkonusudur. Tevbe etmesi ise onun yolunun serbest bırakılmasını gerektirir. Burada ise ahitli kimsenin tevbe etmesinden söz edilmektedir. Zaten onun yolu serbest idi. Tevbe etmesi ise ancak onun dinde kardeş olmasını gerektirir. Yüce Allah: *"Biz bilen bir kavme âyetleri böyle uzun uzadıya açıklarız."* (Âyet 11) buyurmaktadır. Çünkü muharib/savaşçı tevbe ettiği taktirde yolunu serbest bırakmak gerekir. Çünkü onun sadece buna ihtiyacı vardır. Ayrıca kılıç korkusundan dolayı tevbe etmiş olması mümkündür. Bu durumda kişi mümin değil müslüman olur. Çünkü onun iman kardeşliği imanın delillerinin açıkça ortaya çıkmasına bağlıdır. Yüce Allah'ın: *"Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin."* (Hucurat, 14) buyruğunda ifade ettiği gibi. Antlaşmalı ise tevbe ettiği taktirde zaten zahiren onun tevbeden başka bir sığınağı yoktur. Biz onu tevbe etmeye de zorlamayız. Onu zorlamak da caiz değildir. Onun tevbesi isteyerek tevbe ettiğine delildir. Bu durumda da müslüman ve mümin olur. Müminler de kardeş olduğundan dolayı o da bir kardeş olur.

Üçüncü durum ise: Antlaşmasından sonra ahdini bozup dinimize dil uzatması halidir. Bununla savaşmayı/onu öldürmeyi emir buyurmuş ve böyle bir kimsenin ahdinin ve imanının olmadığını beyan buyurmuştur. Onunla kitalden maksat ise ahdini bozmaktan ve dinimize dil uzatmaktan vazgeçmesini sağlamaktır. Yalnızca küfürden vazgeçmesi değildir. Çünkü o zaten kafir olmakla birlikte antlaşmalı birisi idi ve onunla savaşmak caiz değildi. Böylelikle bunun gibi birisinin küfürden vazgeçmesi onunla savaşmaktan gözetilen maksat değildir.

Onunla savaşmaktan maksat ise müslümanlara zarar verdiği bir iş olan antlaşmasını bozup dine dil uzatmaktan vazgeçmesidir. Bu ise güç ve imkâna sahip birisinin öldürülmesi, kendilerini koruyabilecek kadar güçlü olan bir grubun ise kendisi ile azap görecekleri alçaltılacakları ve müminlerin onlara karşı zafer kazanacakları bir şekilde onlarla savaşmakla mümkün olur. Çünkü belli bir durum hakkında tevbenin özellikle sözkonusu edilmesi bir başka durumda sözkonusu olmayacağına delildir.

Şanı yüce Allah'ın bundan sonra tevbeyi bağımsız bir cümle olarak sözkonusu etmesi -onları azaplandırmayı, rüsvay etmeyi ve müminlerin onlardan yana kalplerinin rahatlamasını gerektiren hususu emrettikten sonra bunu ifade etmesi- bu gibi kimselerin tevbe etmesi ile birlikte yaptıklarından ötürü onlardan intikam almanın da kaçınılmaz olduğuna bir delildir. Onların bu tevbesi ise ahdini sürdüren kimsenin tevbesinden farklıdır. Eğer yakalandıktan sonra yakalanan kimsenin tevbe etmesi öldürmeyi kaldıracak olsa o taktirde bu intikamın sözkonusu olmayacağı bir tevbe olur ve bu gibi kimselerin azaplandırılmaması, rezil ve rüsvay edilmemesi ve onlardan yana müminlerin kalplerinin rahatlatılmaması gerekir. Bu da âyet-i kerimede verdiği emre aykırıdır. Çünkü ahdi bozmuş ve dine dil uzatmış olan bu kimseler irtidad edip kan dökmüş kimseler gibi olurlar. Eğer bu işi yapan tek başına bir kişi ise -İslâm'a dönse bile- mutlaka öldürülmelidir. Eğer kendilerini koruyacak kadar güçlü iseler onlarla savaşılır. Aralarından bundan sonra tevbe eden olursa öldürülmez. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][1106]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sabrı ve savaşı emreden âyetleri sözkonusu edince dedi ki: Kendisinin mustazaf olduğu/zayıf düşürüldüğü bir yerde ve böyle olduğu bir zamanda bulunan bir mümin kitap ehlinden ve müşriklerden Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenlere karşı sabredip affedip bağışlamak ile ilgili âyet(ler) ile amel etsin. Güç ve kuvvet sahibi olanlar ise dine dil uzatan küfrün önderleri ile savaşmayı emreden âyet ile kitap ehli ile kendi elleriyle küçülmüş oldukları halde cizyeyi verecekleri zamana kadar savaşmayı emreden âyet ile amel etsinler.][1107]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İlim adamlarının öldürülmeleri ve kendilerinden cizye alınması hususunda ihtilaf ettikleri rahipler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in halifesi Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh)'dan nakledilen hadiste sözü edilen kimselerdir. Bu rivâyete

1106 es-Sârimu'l-Meslûl. 398-402.
1107 Tarîku'l-Vusûl. 234.

göre o Yezid b. Ebu Süfyan'ı Şam'ı fethetmek üzere komutan olarak gönderdiği zaman ona vasiyetinde şunları söylemişti: Sizler kendilerini manastırlara hapsetmiş kimseler bulacaksınız. Onları kendilerini ne için hapsettiler ise onunla başbaşa bırakınız. Yine sizler başlarının ortalarını traş edip açmış bir takım kimseler de bulacaksınız. O ortasını açtıkları kafalarını kılıçla vurun. Çünkü yüce Allah: *"Küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler."* buyurmaktadır.[1108]][1109]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü yüce Allah kitab-ı keriminde: *"Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler. Yeminlerini bozan ... bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* (Âyet 12-13) buyurmuştur.

Bu âyet-i kerime her ne kadar barış yapmış kimseler hakkında inmiş ise de[1110] lafız ve mana itibari ile âyetin umumu açıkça görüldüğü gibi antlaşması olan herkes hakkında yorumlanır. Şanı yüce Allah ise savaşabilecek durumda olanlarla onları bulduğumuz her yerde savaşmamızı emir buyurmuştur. Bu ise onların emin bulundukları yeri de emin olmadıkları yeri de kapsar. Diğer taraftan yüce Allah kendileri küçülmüş oldukları halde elleriyle cizyeyi ödeyinceye kadar onlarla savaşmayı emir buyurmuştur. O halde cizyeyi vermedikleri yahut küçülmemiş halde bulundukları zaman âyetin manasına göre herhangi bir şart aramaksızın onlarla savaşmak caiz olur. Diğer taraftan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbnu'l-Eşref'in öldürüldüğü gecenin sabahında gördükleri yahudi erkeklerin de öldürülmesini emir buyurmuştur.[1111] Halbuki onlar onunla antlaşmalı idiler ve onları emin olacakları yere kadar geri götürmeyi de emir buyurmadı.][1112]

1-13. Âyetlerin Tefsiri Hakkında Dedi ki:

[Yeminin aslı iki kişiden birisinin yeminini/sağ elini diğerinin yemini ile akd etmesi demektir. Aynı şekilde akdin de aslı onlardan birisinin elini diğerine akdetmesi/bağlaması, tutması demektir. İşte alış veriş akdine yemin denilmesi ile akit denilen şey aynı şeydir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Müşriklerden antlaşma yaptıklarınıza Allah ve Rasûlü tarafından ilişkilerin kesildiğine dair bir uyarı(dır*

1108 Az önce nisbeten farklı bir lafızla geçmiş olup kaynakları orada gösterilmiştir.
1109 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 659-660.
1110 İbn Cerir. X. 87.
1111 Vakidi. Meğazi. I. 191.
1112 es-Sârimu'l-Meslûl. 278.

bu)! Yeryüzünde dört ay rahat rahat dolaşın. Biliniz ki siz Allah'ı âciz bırakamazsınız ve her halde Allah kâfirleri rüsvay edendir." (Âyet 1-2) buyruğundan itibaren *"Mescid-i Haram'ın yakınında ahitleştikleriniz dışında, müşriklerin Allah katında ve Rasûlü yanında nasıl bir ahdi olabilir? O halde onlar size karşı (ahitlerinde) doğru davrandıkları sürece siz de onlara doğrulukla davranın. Şüphesiz ki Allah sakınanları sever. (Müşriklerin) nasıl (bir ahdi) olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa, hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler. Dilleriyle sizi hoşnut etmeye çalışırlar. Kalpleri ise isteksizdir. Onların çoğu fâsık kimselerdir. Onlar Allah'ın âyetlerini az bir bedel karşılığında sattılar ve O'nun yolundan alıkoydular. Yapageldikleri gerçekten ne kötüdür! Onlar hiç bir mümin hakkında hiç bir yemin ve hiç bir ahit gözetmezler."* (Âyet 7-10) buyurmaktadır. Zimmet de ahit demek olup o da akit demektir. Sonra yüce Allah: *"Eğer tevbe eder, namaz kılar, zekât verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir. Biz bilen bir kavme âyetleri böyle uzun uzadıya açıklarız. Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler. Yeminlerini bozan, o Peygamberi (Mekke'den) sürüp çıkarmaya kalkışan ve bununla beraber ilk olarak sizinle kendileri (savaşmaya) başlayan bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* (Âyet 11-13) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah önce antlaşmalı olanlar ile alakaların koparıldığını sözkonusu etti. Bunlar arasından antlaşması süreli olup sonra da akdin gereklerini tam olarak yerine getiren ve herhangi bir düşmana da yardım etmeyenleri istisna etti. Bu gibi kimselerin antlaşmalarını belirlenmiş sürelerine kadar tamamlamayı emir buyurdu. Bu da sona erdirildiği belirtilen diğer antlaşmaların mutlak (ucu açık) olduğunu ve belli bir süreye kadar olmadığını gösterir. Bu ise mutlak barışın caiz olmadığını, aynı şekilde Allah'ın sizi bıraktığı kadar biz de sizi bırakırız demenin caiz olmadığını söyleyenlerin kanaatlerine aykırıdır.

Mezhebimize mensup bazı ilim adamları bu hususta icma olduğunu iddia etmiş ise de bunun bir değeri yoktur.

Daha sonra yüce Allah kendilerine verilen dört aylık süre demek olan haram ayların sona ermesi ile birlikte onları öldürmemizi emir buyurdu. Çünkü onlara dört ay bir erteleme süresi verilmişti. Bundan önce öldürülmeleri (onlarla savaşılması) caiz değildir. Daha sonra ise tevbe edip namazı ve zekatı ifa eden kimselerin serbest bırakılmasının icab ettiğini sözkonusu etti.

Yüce Allah himaye isteyen kimseye de eman verilmesi gerektiğini sözkonusu ettikten sonra: *"Müşriklerin ... nasıl bir ahdi olabilir?"* (Âyet 7) buyurmaktadır.

Bunlardan da Mescid-i Haram'ın yanında antlaşma yapanlar müstesna edildi. Bunların istisna edilmeleri mekan dolayısıyla ahitlerinin ağırlaştırılmış olmasından dolayı olabilir. Nitekim belli bir zaman ile yapılmış antlaşmaları da böylece istisna etmiştir. Bu yönüyle belli bir süreye bağlı olmayan ve mekan sebebi ile de önemi ağır basmayan mutlak/süresiz ucu açık antlaşmadan farklıdır. Bundan dolayı burada yüce Allah: *"O halde onlar size karşı doğru davrandıkları sürece siz de onlara doğrulukla davranın."* (Âyet 7) buyurmakta ve onlar için öbürleri hakkında sözkonusu ettiği şekilde bir süreyi zikretmemektedir. Bu haram bölgesinde herhangi bir kimse ile savaş başlatmamaya benzer. Aksine harem bölgesine giren kişi güven altındadır. Bizzat kendisinin orada hainlik yapmaya başlaması hali müstesnadır. İşte orada mutlak antlaşma yapmış muahidin durumu da böyle olup kendisi ahdi bozan olmadıkça ilk olarak ahdi bozanlar biz olmayız. Çünkü harem dışında mübah olan bir iş harem bölgesi içerisinde koruma altında bulunabilir. Av hayvanlarının öldürülmesi, ağaçların kesilmesi ve insanların kanının dökülmesi gibi. İşte antlaşmalar da böyledir. Kimilerini bozmak ve haremin dışında o ahdin tarafı ile savaşmak mübahtır. Eğer harem bölgesinin içerisinde olursa o ahit koruma altına alınan bir ahit olur. İşte bu da harem bölgesinde yapılan yeminlerin ağırlaştırılmış olduğunu, orada yeminin de antlaşmanın da ağırlaştırılmışlık hükmünün bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Sonra yüce Allah: *"(Müşriklerin) nasıl (bir ahdi) olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa hakkınızda hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* (Âyet 8) buyurmaktadır. İll: Yemin yakınlık zimmet ise ahit demektir. Daha sonra yüce Allah bu antlaşmalılar hakkında: *"Eğer tevbe eder namaz kılar zekat verirlerse artık dinde kardeşlerinizdir."* (Âyet 11) buyurmaktadır.

Diğer taraftan ise herhangi bir antlaşmaları olmayan aksine kendileri ile savaşılabilen muharibler hakkında ise: *"Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekat verirlerse yollarını serbest bırakın."* (Âyet 5) buyurmuştu. Bu antlaşmalılar hakkında ise: *"Yeminlerini bozan ... bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* (Âyet 12-13) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah antlaşmalıların iki durumu olduğunu sözkonusu etmektedir. Birisi tevbe etme halidir diğeri antlaşmayı bozma halidir. Bunlar ise -Allah en iyi bilendir- ikinci bir ahitleri bulunmayan, kendileri ile belli bir süreye kadar antlaşma yapılmış olanlar ile Mescid-i Haramın yanında onlarla antlaşma yapılmış olanlardır. Çünkü bunların dışında kalanların antlaşmalarının bozulduğu kendilerine bildirilmiş ve onlar muharib kimseler olmuşlardır. Onların herhangi bir ahitleri ve bozulacak herhangi bir yeminleri yoktur.

Yüce Allah'ın: *"(Müşriklerin) nasıl (bir ahdi) olabilir ki? Size karşı üstünlük sağlarlarsa..."* tür olarak antlaşma yapanlar hakkındadır. Yani bunlar ancak aciz kaldıkları zaman antlaşmaya bağlı kalırlar. Ama size karşı üstünlük sağladıkları vakit sizin hakkınızda herhangi bir yakınlığı ve bir antlaşmayı gözetmezler.

Böylelikle yüce Allah üstünlük sağlamaları halinde bizlerle onlar arasındaki antlaşmaya riâyet etmeyeceklerini beyan buyurmaktadır. Bununla birlikte yine de yüce Allah: *"O halde onlar size karşı (ahitlerinde) doğru davrandıkları sürece siz de onlara doğrulukla davranın."* (Âyet 7): *"O halde onların süreleri bitinceye kadar ahitlerini tamamlayın."* (Âyet 4) buyurmakta ve her iki yerde de *"Şüphesiz Allah sakınanları sever."* buyurmaktadır.

Durum böyle olduğuna göre bu antlaşmalıların daha önceden herhangi bir ahitleri ve bir zimmetleri. antlaşmaları sözkonusu olmamıştır. Şanı yüce Allah da: *"Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da ..."* (Âyet 12) ve: *"Yeminlerini bozan ... bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* (Âyet 13) buyurmak sûretiyle ahdi bozmayı yapılan yeminleri bozmak diye değerlendirmektedir. Tıpkı: *"Muhakkak ki sana beyat edenler ancak Allah'a beyat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların eli üzerindedir. Kim (beyatini) bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur."* (Fetih. 10) buyruğunda olduğu gibi.

Çünkü neks yapılan bey'ati bozmak demektir. İsterse o beyat yapılırken yemin kipi ile Allah adına yemin edilmemiş olsun. Çünkü onlar: Biz sana kaçmamak üzere yahut da ölmek üzere beyat ediyoruz demişlerdi. Aynı şekilde müşriklerle yapılan antlaşmada da yemin kipi ile yapılmış Allah adı anılarak yapılmış bir yemin yoktu.

Bunu şöylece açıklayalım: Hudeybiye günü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklerle barış yaptığı zaman barış için kullanılan lafızlar şu idi: "Bu Abdullah'ın oğlu Muhammed'in Süheyl b. Amr ile yaptığı antlaşmadır. On yıl süre ile savaşmamak üzere onunla anlaştı..."

Böylelikle bu antlaşma bir alışveriş ve bir nikah akdi gibi bir akit olmuştu.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kitap ehli ve müşrikler ile yaptığı diğer antlaşmaları da böyledir. Onlar da bu türden idiler. bu antlaşmalarda yemin için meşhur olan Allah'ın adına yapılan yemin lafzı bulunmuyordu.][1113]

1113 Nazariyyatu'l-Akd. 62-65.

أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُم بَدَؤُكُمْ
أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

13. "Yeminlerini bozan, o Peygamberi (Mekke'den) sürüp çıkarmaya kalkışan ve bununla beraber ilk olarak sizinle kendileri (savaşmaya) başlayan bir kavim ile savaşmaz mısınız? Onlardan korkuyor musunuz yoksa? Eğer mümin kimseler iseniz, asıl korkmanız gereken Allah'tır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Yeminlerini bozan, o peygamberi (Mekke'den) sürüp çıkarmaya kalkışan ve bununla beraber ilk olarak sizinle kendileri (savaşmaya) başlayan bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* buyurmak sûretiyle onların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Mekke'den çıkarmaya çalışmalarını, onlara karşı savaşmaya teşvik edici unsurlar arasında değerlendirmiştir. Bunun tek sebebi ise bu davranışta onu rahatsız eden tarafın bulunmasıdır. Ona sövmek ve hakaret etmek ise onu dışarı çıkarmak istemekten daha ağır bir vebaldir. Buna delil ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke'nin fethedildiğinde kendisini Mekke'nin dışına çıkarmak istemiş olanları affetmiş olmakla birlikte kendisine sövüp hakaret etmiş olanları affetmemiş olmasıdır. Buna göre zımmi bir kişi açıktan ona sövecek olursa onunla yapılmış olan antlaşmayı bozmuş ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i dışarıya çıkarmayı istemekten daha büyük bir iş yapmış ve eziyete öncelikle kendisi başlamış bir kişi olur. Bundan dolayı onunla savaşmak/öldürmek gerekir.][1114]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Yeminlerini bozan ... bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* ve *"Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa"* (Âyet 12) buyurmaktadır. Yüce Allah onların yeminlerine bağlılık göstermeyeceklerini kastetmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Onlar hiçbir mümin hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* (Âyet 10) buyurmaktadır. Yani onlar yerine getirmeleri gereken sorumlulukları yerine getirmezler. Yoksa onların zimmet ve antlaşma akitlerinin geçersiz olacağını kastetmemiştir.][1115]

1114 es-Sârimu'l-Meslûl. 23.
1115 Nazariyyatu'l-Akd. 52.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ
قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾

14. "Onlarla savaşın ki, Allah ellerinizle onları azaplandırsın. Onları rezil etsin, size onlara karşı zafer versin ve (bununla) mümin bir topluluğun gönüllerine şifâ versin;"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Eğer ahitlerinden sonra (tekrar) yeminlerini bozarlar da dininize dil uzatırlarsa, küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onların yeminleri yoktur. Olur ki vazgeçerler. Yeminlerini bozan o peygamberi (Mekke'den) sürüp çıkarmaya kalkışan ve bununla beraber ilk olarak sizinle kendileri (savaşmaya başlayan bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* (Âyet 12-13) ve *"Onlarla savaşın ki, Allah ellerinizle onları azaplandırsın. Onları rezil etsin, size onlara karşı zafer versin ve (bununla) mümin bir topluluğun gönüllerine şifâ versin;"* (Âyet 14) diye buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah antlaşmayı bozan ve dine dil uzatan kimselerle savaşmayı farz kılmaktadır. Bilindiği üzere yalnızca antlaşmayı bozmak bile antlaşmadan önce de daha vurgulu bir şekilde farz olan savaşı gerekli kılmaktadır. O halde bunun da daha fazla bir vurgu ifade etmesi kaçınılmazdır. Buna sebep ise şudur: Antlaşmalı olmayan kafir ile maslahatın gerektirmesi halinde belli bir süreye kadar savaşmamak caiz olduğu gibi onun köleleştirilmesi de caizdir. Halbuki antlaşmasını bozup dine dil uzatan bir kimse ile tevbe etmesini istemeksizin savaşmak icab eder. Herhangi bir fiili yapmasına gerek olmaksızın kendileri ile savaşılması icab eden her bir kesimin bu hali bireylerinin kanını mübah kılar. Çüknü böyle bir işi onlardan birisi yaptığı taktirde elimizin altında bulunuyor ise öldürülmesi gerekir. İrtidad etmek gibi muharebe/çete halinde silahlı yol kesmede. zina ve buna benzer durumlarda öldürmek gibi. Ancak bağy (denilen meşru İslâmi yönetime başkaldırmak) böyle değildir. Bu hal o kesimin kendisini koruyacak bir gücü olmadıkça kanlarının mübah olmasına sebep olmaz. Fakat beraberinde bir antlaşmanın bulunmadığı küfür böyle değildir. Genel olarak kafirlerin öldürülmesi caizdir.

Yüce Allah'ın: *"Onlarla savaşın ki Allah ellerinizle onları azaplandırsın, onları rezil etsin."* buyruğu şanı yüce Allah'ın onlardan intikam alınmasını istediğine delildir. Bu ise tek bir kişiden ancak öldürülmesi halinde hâsıl olur. Serbest

bırakılması yahut karşılığında fidye alınması ya da köleleştirilmesi halinde bu gerçekleşemez. Evet âyet-i kerime ahdini bozan ve kendisini koruyacak gücü olan kesimin aralarından Allah'ın dilediği kimselerin tevbesini -onları azaplandırıp yenik düşürülmekle rezil ettikten sonra- caiz olduğuna delildir. Çünkü onları saran azap ve rezillik aslında yapmak istediklerinden onları vazgeçirmek ve onların benzerlerini de yaptıkları ahitlerini bozup dine dil uzatmak eyleminden vazgeçirmek için yeterlidir. Kişi tek olduğu taktirde ise eğer öldürülmezse aksine ona lutfedilip serbest bırakılırsa ortada onun fiilini işlemekten vazgeçirecek kadar güçlü, ibretli bir etken bulunmaz.][1116]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah ellerinizle onları azaplandırsın, onları rezil etsin."* buyurmak sûretiyle azaplandıranın kendisi olduğunu ve azabın onlara ulaştırılmasında bizim ellerimizde bir takım sebeplerin araçların ve imkânların bulunduğunu da açıklamış olmaktadır.][1117]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Mümin bir topluluğun gönüllerine şifa versin, kalplerindeki gazabı gidersin."* (Âyet 14-15) buyurmaktadır. Şifa bulmaları kalplerinde hasıl olan elemin ortadan kalkmasıyla mümkün olur.][1118]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Mümin bir topluluğun gönüllerine şifa versin, kalplerindeki gazabı gidersin."* (Âyet 14-15) buyurmaktadır. Şüphesiz kalplerdeki gazap ancak kalplerden eziyeti ve acıyı bertaraf etmek içindir. İşte eziyet ondan uzaklaştırılacak olup hakkı tastamam alındığı taktirde gazabı ve öfkesi de ortadan kalkar.][1119]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yeminlerini bozan o peygamberi sürüp çıkarmaya kalkışan ve bununla beraber ilk olarak sizinle kendileri (savaşmaya) başlayan bir kavim ile savaşmaz mısınız?"* (Âyet 13) buyurmak sûretiyle yeminlerini bozan rasûlü çıkarmaya çalışan ve ilk olarak kendileri ahitlerini bozan kimseler ile savaşmayı teşvik etmektedir. Bilindiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söven bir kimse Allah Rasûlünü çıkarmaya çalışan ve kendisi bize karşı ahdi bozan bir

1116 es-Sârimu'l-Meslûl. 281-282.
1117 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 390.
1118 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 94
1119 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 141.

kimsenin yaptığından daha büyük bir iş yapmış olur. Yüce Allah da: *"Onlarla savaşın ki Allah ellerinizle onları azaplandırsın, onları rezil etsin, size onlara karşı zafer versin ve mümin bir topluluğun gönüllerine şifa versin, kalplerindeki gazabı gidersin."* (Âyet 14-15) buyurmaktadır. Böylelikle bu gibi kimseleri azaplandırıp onları rezil ve rüsvay edip onlara karşı müminlere yardım etmenin onlardan intikam almak sûretiyle müminlerin kalplerini rahatlatıp onlara verdikleri eziyetlerden dolayı kalplerindeki öfkenin gitmesini sağlamanın şeriat koyucunun özellikle maksat olarak gözettiği ve dini açıdan istenen bir husus olduğu bilinmiş olmaktadır. Bilindiği gibi bu maksadın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söven yüce Allah'a, rasûlüne ve mümin kullarına eziyet eden kimseler hakkında gerçekleşmesi ancak onun öldürülmesi ile mümkün olur. Sadece onu köleleştirmekle de gerçekleşmez. Ona lutfedip serbest bırakmakla da karşılığında fidye almakla da olmaz.][1120]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Beşinci husus: Yüce Allah: *"Onlarla savaşın ki, Allah ellerinizle onları azaplandırsın. Onları rezil etsin, size onlara karşı zafer versin ve (bununla) mümin bir topluluğun gönüllerine şifâ versin; kalplerindeki gazabı gidersin. Allah dilediğine tevbe nasip eder. Allah hakkıyla bilendir, Hakîmdir."* (Âyet 14-15) buyruğunda ahitlerini bozup dine dil uzatan kimseler ile savaşılmasını emir buyurmakta ve bunu yaptığımız taktirde ellerimizle onları azaplandırıp rezil edeceğini, onlara karşı bize zafer vereceğini ve gerek ahitlerini bozmalarından gerek dine dil uzatmalarından dolayı eziyet gören müminlerin kalplerini rahatlatıp onların kalplerindeki öfkeyi gidereceğinin teminatını da vermektedir. Çünkü şanı yüce Allah'ın onlarla savaşmamıza karşılık teminat olarak verdiği bu sonuçları şarta bağlı şart koşulanın gerçekleşmesi gibi sözkonusu etmiştir. İfadenin takdiri de şöyledir: Eğer siz onlarla savaşacak olursanız bütün bunlar gerçekleşir. Bu da ahdi bozup dine dil uzatan kimsenin bütün bunları hakettiğine bir delildir. Yoksa kafirler bazı hallerde bize karşı zafer kazanabilirler, bir başka durumda biz onlara karşı zafer kazanabiliriz. Bununla birlikte güzel akıbet daima takva sahiplerinindir. Bu da hadis-i şerifte yer alan: "Bir kavim ahdini bozacak olursa mutlaka düşmanlarına onlara karşı zafer verilir." hadisinde ifade edilen hususu tasdik etmektedir.[1121]

1120 es-Sârimu'l-Meslûl, 296.

1121 Ben: "Bir kavim ahdini bozdumu mutlaka bu aralarındaki bir savaş ve yaygın öldürme gibi olur" diye bir hadis buldum. Bunu Hakim, II, 126; Beyhaki, III, 346'da Bureyde'den diye rivâyet etmiştir. Hadis sahihtir. Diğer taraftan İbn Abbas'dan gelen Taberani'nin Kebir, 10992'de kaydettiği başka lafızda şöyle bir hadis vardır: "Bir toplum ahdini bozacak olursa mutlaka düşmanları onlara musallat kılınır." Hadis bir parça zayıftır. Yine İbn Ömer'den

Ellerimizle onların azaplandırılması ise onların öldürülmeleri demektir. Bu durumda ahdini bozup dine dil uzatan kişi öldürülmeyi hak etmiş olur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söven bir kişi de az önce geçtiği gibi hem ahdini bozan hem de dine dil uzatan bir kişi demektir. Bundan dolayı o da öldürülmeyi hak eder. Şanı yüce Allah'ın onlara karşı zafer kazanmayı ve bundan sonra dilediği kimselerin tevbelerini kabul edeceğini sözkonusu etmesinin sebebi ise bağlamın kendilerini koruyabilecek kadar güçlü kesim ile savaşmak ile alakalı oluşundan dolayıdır. Öldürülmeyi hak eden bir kişi ise "Allah'ın onu azaplandıracağı ve bundan sonra ise Allah'ın dilediği kimselerin tevbesini kabul edeceği" şeklinde bir ifadeyi kullanabilmeyi gerektirecek şekilde kısımlara ayrılması sözkonusu değildir. Üstelik yüce Allah'ın: *"Dilediği kimse"* ifadesinin bizzat kendisi dil uzatmayan ama dil uzatana da itiraz etmeyen kişi hakkında olması da mümkündür. İşte bundan dolayı o kesime dil uzatan adı verilmiştir. Ancak bunların birbirlerinden ayırdedilmeleri halinde onların bir kısmı bu işi fiilen yapmakla birlikte bir kısmı yapmış olmaz. Diğer taraftan irtidad tevbesinin kabul edilmesi bu fiili bizzat işleyenin de tevbe edebileceğini gerektirmez. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği sene doğrudan onu hicv edip yeren kimselerin kanını heder etmekle birlikte bu yapılan yergileri işitenlerin kanlarını heder etmemiştir. Bekiroğulları'nın kanını heder kabul ettiği halde onlara ödünç silah verenlerin kanını heder etmemiştir.

Altıncı husus: Şanı yüce Allah'ın: *"Mümin bir topluluğun gönüllerine şifa versin, kalplerindeki gazabı gidersin."* (Âyet 14-15) buyruğu kalplerin antlaşmayı bozup dine dil uzatmanın verdiği açıdan şifa bulmasının ve bundan dolayı meydana gelmiş müminlerin kalplerindeki öfkenin gitmesinin şeriat koyucunun bunu gerçekleştirilmesini istediği bir maksadı olduğuna delildir. Aynı zamanda bunun da merfu hadiste belirtildiği üzere cihad etmeleri halinde gerçekleşebileceğini de göstermektedir: "Cihad etmeye bakınız. Çünkü o Allah'ın kendisi ile nefislerden üzüntü ve kederi bertaraf ettiği Allah'ın kapılarından bir kapıdır."[1122]

Zimmet ehlinden olup Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e açıktan açığa sövüp hakaret eden bir kimsenin müminleri öfkelendirdiğinde ve onların birilerinin malını alıp kanını dökmüş olsa bile ondan daha çok onlara acı ve ızdırap

gelen ve İbn Mace'nin Sünen'inde 4019'da kaydettiği bir rivâyet vardır. Bu rivâyet hasen bir rivâyet olarak kabul edilebilir. Lafzı da şöyledir: "Allah'ın ahdini ve rasûlünün ahdini bozmaları halinde de mutlaka düşmanları onlara musallat kılınır."

1122 Ahmed, V, 314, 316. Hadis sahihtir. Abdürrezzak, Taberani ve Hakim tarafından nakledilmiş şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

verdiğinde hiçbir şüphe yoktur. Çünkü böyle bir iş hem Allah'ın gazabını hem Allah için ve rasûlü için gayrete gelmeyi harekete geçirir. Bu kadarı bile müminin kalbinde daha büyük bir öfkeyi harekete geçiremez. Aksine doğru yolda giden bir mümin ancak Allah için bu şekilde kızar ve öfkelenir. Şeriat koyucu ise müminlerin kalplerinin şifa bulmasını. kalplerindeki öfkenin gitmesini ister. Bu ise ancak sövenin öldürülmesi ile gerçekleşebilir. Bunun bir kaç sebebi vardır:

1. Zimmet ehlinden bir kimsenin tazir ve te'dib edilmesi ancak müslümanlardan bir kişiye sövdüğü ya da buna benzer bir iş yaptığı zaman kalplerindeki öfkeyi giderir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sövüldüğü zaman eğer bu hal kalplerindeki öfkeyi giderecek olsa o taktirde ona sövülmesinden dolayı duydukları öfke aralarından herhangi birisine sövülmesinden dolayı duydukları öfkenin benzeri olur. Bu da bâtıldır.

2. Müminlere göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sövülmesi onlardan birilerinin kanının dökülmesinden daha büyük bir iştir. Diğer taraftan onlardan birisi öldürüldüğü taktirde katil öldürülmedikçe kalpleri rahatlamaz. Şâyet bu durumda kalpleri ancak sövenin öldürülmesi ile şifa bulacaksa (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dolayısıyla böyle bir cezanın verilmesi öncelikle sözkonusu olmalıdır.

3. Şanı yüce Allah onlarla savaşmayı kalplerin rahatlamasının sebebi olarak tespit etmiştir. Aslolan ise bir başka sebebin bu neticeyi veremeyeceğidir. O halde benzeri bir durumdan ötürü müminlerin kalplerini rahatlatan şeyin öldürmek ve savaşmak olmasıdır.

4. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke fethedilip mümin bir kavim olan Huzaalıların kalplerini kendileri ile savaşmış bulunan Bekiroğulları'ndan yana rahatlatmayı murad edince yarım gün yahut da daha fazla bir süre onlara karşı (Bekiroğulları'nı öldürme) imkânını verdi. Oysa diğer insanlara ise eman vermişti. Şâyet kalplerinin rahatlaması ve kalplerindeki öfkenin gitmesi antlaşmalarını bozup dine dil uzatan kimselerin öldürülmesi sözkonusu olmaksızın gerçekleşebilecek olsaydı diğer insanlara eman verdiği halde onlara bunu yaptırmazdı.][1123]

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلَٰى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

1123 es-Sârimu'l-Meslûl. 23-26.

17. "Müşriklerin, kendi küfürlerine kendileri şahit iken Allah'ın mescidlerini imar etme hakları yoktur. Onların (hayır namına) bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ebediyyen ateşte kalacaklardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Müşriklerin, kendi küfürlerine kendileri şahit iken Allah'ın mescidlerini imar etme hakları yoktur. Onların (hayır namına) bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ebediyyen ateşte kalacaklardır. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan ... kimseler imar eder."* (Âyet 17-18) buyurmaktadır. Tirmizi'deki rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizler bir kimsenin mescide gitmeyi bir alışkanlık haline getirdiğini görürseniz onun mümin olduğuna şahitlik edin." sonra da bu âyet-i kerimeyi okudu.[1124]

Çünkü mescitlerin imar edilmesinden maksat hiç şüphesiz orada namaz kılmak, itikafta bulunmak sûretiyle ibadet etmek ile mümkün olur. Bir şehrin sakinleri varsa oraya "medinetün âmira: mamur bir şehir" denilir. Eğer o şehirde kimse yaşamıyorsa o vakit de: "medinetün harab: harabe bir şehir" denilir. Yüce Allah'ın: *"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haramın imar edilmesini Allah'a ve ahiret gününe inanan Allah yolunda cihad eden ile bir mi tuttunuz? Bunlar Allah nezdinde bir olamazlar."* (Tevbe, 19) buyruğu da bu manadadır.][1125]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah da: *"Müşriklerin, kendi küfürlerine kendileri şahit iken Allah'ın mescidlerini imar etme hakları yoktur. Onların (hayır namına) bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ebediyyen ateşte kalacaklardır. Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte bunların doğru yola ermişlerden olmaları umulur."* (Âyet 17-18) buyruğunu indirerek mescitleri imar eden kimselerin Allah'tan başkasından korkmadıklarını beyan buyurmaktadır. Allah'tan başkasından korkmayan bir kimse ise Allah'tan başkasından bir şey ümit etmez, ondan başkasına tevekkül etmez. Çünkü korku ve ümit birbirinden ayrılmazlar.][1126]

1124 Tirmizi, 3093. Bir parça zayıf olmakla birlikte manası sahihtir.
1125 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 498-499.
1126 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 256.

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُنَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

19. "Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ın imar edilmesini, Allah'a ve âhiret gününe inanan, Allah yolunda cihad eden(in ameli) ile bir mi tuttunuz? Bunlar Allah nezdinde bir olamazlar. Allah zulmedenler topluluğunu hidâyete erdirmez."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haramın imar edilmesini"* buyurmaktadır ki buradaki mescitlerin imar edilmesi ancak orada ibadet ile ve oralara ibadet kastı ile gitmek sûretiyle gerçekleşir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bir kimsenin mescitlere gitmeyi ihtiyat haline getirdiğini görürseniz onun iman sahibi olduğuna şahitlik ediniz."[1127] buyurmuştur. Çünkü yüce Allah da: *"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder."* buyurmaktadır. Beytullah'da ikamet eden (mücavirlik yapan) kimse ise oraya gitmek maksadıyla yola çıkana göre imar etme vasfını daha çok hak eder. Bundan dolayı umre ziyaret demektir denilmiştir. Çünkü umre yapan kimsenin harem dışından girmesi kaçınılmazdır. İşte ziyaret de budur. Fakat birincisine "imar" denilir. İmar lafzı ise umre lafzından daha güzeldir. Lafızdaki bir ziyade ise manadaki bir fazlalık için getirilir.][1128]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ın imar edilmesini, Allah'a ve âhiret gününe inanan, Allah yolunda cihad eden(in ameli) ile bir mi tuttunuz? Bunlar Allah nezdinde bir olamazlar. Allah zulmedenler topluluğunu hidâyete erdirmez. İman edip de hicret edenlerin, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerin Allah katında dereceleri pek büyüktür. İşte umduklarını elde edenler de onların ta kendileridir. Rabbleri onları tarafından bir rahmet, hoşnutluk, içlerinde tükenmez ve kalıcı nimetler bulunan kendilerine ait cennetleri ile müjdeler. Onlar orada ebediyyen kalıcıdırlar. Muhakkak ki Allah katında büyük bir mükâfat vardır."* (Âyet 19-22) buyurmaktadır.

1127 Kaynakları daha önce gösterildi.
1128 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVI. 262-263.

Sahih'te belirtildiği üzere bir adam dedi ki: Ben müslüman olduktan sonra Mescid-i Haramı imar etmek dışında herhangi bir ameli önemsemiyorum, dedi. Bunun üzerine Ali b. Ebu Talib: Allah yolunda cihad etmek bütün bunlardan daha faziletlidir dedi. Ömer b. Hattab: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in minberi yanında seslerinizi yükseltmeyiniz. Fakat namaz bittikten sonra ben ona bu hususa dair soru soracağım dedi. Ona bunu sorunca yüce Allah da bu âyet-i kerimeyi indirerek onlara iman edip cihad etmenin Mescid-i Haramı imar etmekten, haccetmekten, umreden, tavaf etmekten, hacılara su vermek sûretiyle iyilik yapmaktan daha faziletli olduğunu beyan buyurmuş oldu. Bundan dolayı Ebu Hureyre dedi ki:[1129] Allah yolunda bir gece ribat yapmayı Hacer-i Esvedin yanı başında kadir gecesini kıyamla geçirmekten daha çok severim."][1130]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haramın imar edilmesini Allah'a ve ahiret gününe inanan, Allah yolunda cihad eden ile bir mi tuttunuz? Bunlar Allah nezdinde bir olmazlar."* buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre de[1131] Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e amellerin hangisi daha faziletlidir diye soruldu O: "Allah'a ve Rasûlüne imandır." buyurdu. Sonra hangisidir denildi O: "Sonra Allah yolunda cihad etmektir." buyurdu. Sonra hangisidir diye soruldu. O: "Sonra da hacc-ı mebrurdur." buyurdu. Yine O: "Allah yolunda bir gün ribat etmek onun dışındaki bin günden daha hayırlıdır." buyurdu.[1132]][1133]

Yine Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haramın imar edilmesini Allah'a ve ahiret gününe inanan, Allah yolunda cihad eden ile bir mi tuttunuz? Bunlar Allah nezdinde bir olmazlar... İşte umduklarını elde edenler de onların ta kendileridir."* (Âyet 19-20) buyurmaktadır. İşte bunların Allah nezdindeki dereceleri haccedip sadaka verenlerden daha büyüktür. Sıddik kişi ise bu hususta daha kâmildir.][1134]

1129 Beyhaki, Şuabul İman, 4286. Lafzı: "Allah yolunda bir anlık duruş" şeklindedir.
1130 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 11-12.
1131 Buhârî, 26; Müslim, 83.
1132 Müslim, 1913.
1133 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 505.
1134 Minhâcü's-Sünne, VIII, 539.

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾

21. "Rabbleri onları tarafından bir rahmet, hoşnutluk, içlerinde tükenmez ve kalıcı nimetler bulunan kendilerine ait cennetleri ile müjdeler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*İçlerinde tükenmez ve kalıcı nimetler bulunan*" buyurmaktadır ki kalıcılık onun türü (özelliği)dür.][1135]

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُنَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

19. "Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ın imar edilmesini, Allah'a ve âhiret gününe inanan, Allah yolunda cihad eden(in ameli) ile bir mi tuttunuz? Bunlar Allah nezdinde bir olamazlar. Allah zulmedenler topluluğunu hidâyete erdirmez.

20. İman edip de hicret edenlerin, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerin Allah katında dereceleri pek büyüktür. İşte umduklarını elde edenler de onların ta kendileridir.

21. Rabbleri onları tarafından bir rahmet, hoşnutluk, içlerinde tükenmez ve kalıcı nimetler bulunan kendilerine ait cennetleri ile müjdeler.

22. Onlar orada ebediyyen kalıcıdırlar. Muhakkak ki Allah katında büyük bir mükâfat vardır."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah onu: "*De ki: "Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunlu-*

1135 Minhâcü's-Sünne. II. 154.

ğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez." (Tevbe, 24) ve: *"Allah müminlere karşı alçakgönüllü, kafirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar."* (Maide, 54) âyetlerinde sevgi ile birlikte sözkonusu etmiştir.

Böylelikle yüce Allah, Allah'ın ve Rasûlünün kendilerini sevdiği kimselerin müminlere karşı alçakgönüllü, kafirlere karşı güçlü ve onurlu, Allah yolunda cihad eden ve kınayanın kınamasından korkmayan kimseler olduklarını haber vermektedir. Nitekim yüce Allah bir diğer âyette: *"Kafirlere karşı sert ve kendi aralarında merhametli."* (Fetih, 29) buyruğunda olduğu gibi onları kendi kardeşleri ve kendisinin dostları olanlara karşı alçakgönüllü ve merhametli olmakla kendisinin ve kendilerinin düşmanları olanlara karşı da güçlü ve onurlu olmakla Allah yolunda da cihad eden kimseler olmakla nitelendirmektedir.

Cihad güç ve takat demek olan "cühd"den gelmektedir. Bu ise meşakkat demek olan "cehd"den daha büyüktür. Çünkü ötre fethadan daha güçlü bir harekedir. Harfler yahut harekeler ne kadar güçlü olursa mana da daha güçlüdür. Bundan dolayı (yara anlamındaki) curh ifadesi (yine aynı anlamdaki) "cerh"den daha güçlü/ileri bir manadır. Çünkü curh bizzat yaralı kimsenin derdi ve sıkıntısı demektir. Bu manada mastar olan "cerh"den farklıdır. Vezni de "fe'lun"dır.

İşte kur, mekruh ve mükreh de böyledir. Nitekim yüce Allah: *"Hoşunuza gitmediği halde savaş üzerinize (farz olarak) yazıldı."* (Bakara, 216) (kur lafzı ile) yine yüce Allah: *"Göklerde ve yerde bulunanlar isteyerek ve istemeyerek Allah'a secde ederler."* (Rad, 15) (kerh lafzı kullanılarak) buyurmaktadır. Buna göre cühd: güç ve kudretin en nihai halidir. Yüce Allah da: *"Güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan kimseler."* (Tevbe, 79) (cühd lafzı kullanılarak) buyurmaktadır. Hadiste de: "Sadakanın en faziletlisi eli dar kimsenin bütün gayreti ile (cühd) fakire gizlice verdiği bir sadakadır." buyurmuştur.[1136] Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Cihad amellerin zirvesidir." buyurmuştur.[1137] Çünkü o güç ve kudretin en nihai mertebesindeki iradelerin en yükseğidir. İşte imanın en yükseğe çıktığı mertebe de burasıdır. Nitekim devenin en yüksek hali de onun hörgücüdür. O (cühd) zorlanarak ve meşakkatle de ortaya konulabilir, meşakkatsiz de olabilir.

1136 Bu hadisi mana ile el-Muğni müellifi zikretmiş olup Ebu Davud et-Tayalisi, 478; Ahmed, V. 178'de rivâyet etmiştir. Hadis oldukça zayıftır ama kendisini hasen mertebesine çıkartmaya elverişli çok şahidi vardır. Allah en iyi bilendir. Bk. İrvaül Galil. 897.

1137 Tirmizi, 1658; Ahmed, II, 287. Senedi hasendir.

Cehd ise güç ve kudretin tamamını ifade etmese dahi meşakkat demektir.

Buna göre yüce Allah yolunda cihad etmek "cühd"den gelmekte olup bu da Allah yolunda tam bir kudret ve takat ile bu işi mübalağalı olarak yapmak demektir. Bu durumda iki hususu ihtiva eder. Birisi bütün güç ve takati ortaya koymaktır ikincisi de bunun Allah'ın sevdiği şeylerin elde edilmesi, hoşlanmadığı şeylerin bertaraf edilmesidir. Kudret ve irade ile de iş eksiksiz yapılmış olur.][1138]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا اٰبَٓاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَٓاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

23. "Ey iman edenler, eğer küfrü imandan sevimli bulurlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi veli edinmeyin. İçinizden kim onları veli edinirse; onlar zâlimlerin ta kendileridirler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Eğer küfrü imandan sevimli bulurlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi veli edinmeyin.*" buyruğu çocuğun babasının imanı ile mümin sayılacağına delil gösterilebilir. Çünkü bu buyrukta çocuğun küfrü imandan daha sevimli bulacağını -halbuki onun sözkonusu edilmesi daha öncelikli olmakla birlikte- sözkonusu etmemiştir. Bunun tek sebebi ise çocuğun hükmünün baba ve kardeşin hükmünden farklı oluşudur. İşte küçüklüğü ve deliliği dolayısıyla hacr altına alınan kişi ile bağımsız kişi arasındaki fark da böyledir. Nitekim Süfyan b. Uyeyne ve başkaları yüce Allah'ın: "*Kendi evlerinizden babalarınızın evlerinden ... yemenizde size de bir sakınca yoktur.*" (Nûr. 61) buyruğunu çocuğun evinin "*sizin evleriniz*" in kapsamında olduğuna delil göstermiştir. Çünkü çocuğun kendisi de malı da babasınındır.

Yine yüce Allah'ın: "*Size ne oluyor ki Allah yolunda ve: Rabbimiz bizi halkı zalim olan şu şehirden çıkar ... diyen mustazaf erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?*" (Nisa. 75) buyruğu küçük çocuğun müslüman olmasının sahih olduğuna delil gösterilir. Çünkü yüce Allah küçük çocuğu da hicret talebinde bulunan kimselerin söylediği sözü söyleyenler arasında zikretmiştir. Hicret isteği ise ancak imandan sonra sahih olabilir. Onun bu hususta bir sözü

1138 Câmiu'l-Mesâil. II. 279-281.

varsa bu hususta asaleten sözü muteber olur ve tabi olmaz. Bu yönüyle temyiz gücü bulunmayan çocuktan farklıdır. Çünkü o çocuk başkasına tabidir. Onun kendi adına bağımsız söz söylemesi sözkonusu değildir.][1139]

قُلْ إِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالُ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

24. "De ki: "Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: "Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."* (Âyet 24) buyurmakta ve kendisinin sevdiği şeyleri Allah'tan, rasûlünden ve onun yolunda cihad etmekten daha çok seven kimsenin bu tehdide maruz kalan kimselerden olduğunu haber vermektedir.][1140]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"De ki: "Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun."* buyurmak sûretiyle aileyi ve malı

1139 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 46: Minhâcü's-Sünne. V. 402.
1140 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 364.

Allah'tan. rasûlünden ve onun yolunda cihad etmekten daha çok seviyor iseler Allah'ın emri gelinceye kadar beklemeleri gerektiğini beyan buyurmaktadır. Çünkü şanı yüce Allah onların Allah'ı ve Rasûlnü aileleri ve mallarını sevdikleri gibi olmasına ve Allah yolunda cihad sevgisinin de aile ve mal sevgisi gibi olmasına razı değildir. Aksine Allah'ı ve Rasûlnü sevmenin kemalini ifade eden Allah yolunda cihadı. ailelerinden ve mallarından daha çok sevmedikçe bunu onlardan kabul etmez.

İşte bu onların Allah'a ve Rasûlüne besledikleri sevgilerinin bütün sevgilerden önce gelmesini ve hiçbir şeyi -müşriklerden farklı olarak- Allah gibi sevmemelerini gerektirmektedir.][1141]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *De ki: "Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun."* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki sizden herhangi biriniz beni çocuğundan, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz." buyurdu. Bunun üzerine Ömer ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Andolsun kendim dışında ben seni her şeyden daha çok seviyorum dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Olmaz ey Ömer! Kendinden bile beni daha çok sevmediğin sürece olmaz." demesi üzerine Ömer: Andolsun kendimden bile seni daha çok seviyorum deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şimdi oldu ey Ömer." buyurdu.[1142]

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Üç haslet her kimde bulunursa o imanın tadını alır. Allah'ı ve Rasûl onların dışındaki her şeyden daha çok seven bir kimse. sevdiği kimseyi ancak Allah için seven bir kimse ve Allah kendisini küfürden kurtarmış olduktan sonra küfre geri dönmekten ateşe atılmaktan hoşlanmadığı kadar tiksinen bir kimse."][1143]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Kim gaza etmeden ve kendi kendisine gaza edeceği niyetini yap-

1141 Câmiu'l-Mesâil. II. 238.
1142 Kaynakları daha önce gösterildi.
1143 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 104-105.

madan ölürse münafıklığın bir şubesi üzere ölür."[1144] Bunun tahkiki de yüce Allah'ın: *"De ki: Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun."* buyruğudur.][1145]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Genel olarak Medeni sûrelerin tamamında vacip oluşunu pekiştirmiş, cihadın durumunun ne kadar büyük olduğunu ifade etmiş, onu terk edenleri yermiş, onları münafıklıkla, kalplerinin hasta olması ile nitelendirerek: *"De ki: Eğer babalarınızı, oğullarınızı, kardeşlerinizi, eşlerinizi, aşiretinizi (soy ve sopunuzu), elinize geçirdiğiniz malları, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticareti ve hoşunuza giden meskenleri Allah'tan, Rasûlü'nden ve O'nun yolundaki cihaddan daha çok seviyorsanız o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fâsıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."* (Âyet 24) buyurmuştur.][1146]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müminin onu kendi canından, çocuğundan ve bütün yaratılmışlardan daha çok sevmesi onun haklarındandır. Nitekim onun: *"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz (soy ve sopunuz), elinize geçirdiğiniz mallar, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden meskenler size Allah'tan, rasûlünden ve onun yolundaki cihaddan daha sevimli ise ..."* buyruğu da buna delildir. Bununla birlikte meşhur sahih hadisler de vardır. Sahih'te yer alan Ömer (radıyallâhu anh)'ın: "Ey Allah'ın Rasûlü! Andolsun seni kendi canım dışında her şeyden daha çok seviyorum demesi üzerine O: Hayır ey Ömer! Beni kendi canından dahi daha çok sevmedikçe olmaz buyurunca Ömer: Allah'a yemin olsun seni kendi canımdan daha çok seviyorum deyince O: Şimdi oldu ey Ömer buyurmuştu."[1147]

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Sizden hiçbiriniz beni çocuğundan, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz." buyurmuştur.[1148] Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.][1149]

1144 Müslim. 1910.
1145 el-İstikâme. II. 36.
1146 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 350.
1147 Buhârî. 6632.
1148 Buhârî. 15: Müslim. 44.
1149 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 65: es-Sârimu'l-Meslûl. 426-427.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah'tan, rasûlünden ... daha sevimli ise"* buyruğunda kendisine beslenen sevgi ile rasûlünü sevmek arasında fark olduğunu belirtmiştir. Eğer onu sevmekten maksat sadece ameli sevmek olsaydı elbetteki bu bir tekrar olurdu. Yahut da özelin genele atfedilmesi türünden olurdu. Her ikisi de maksadın ne olduğunu beyan eden bir delalet bulunmadıkça kabul edilmesi imkânsız olan sözün zahirine muhalif iddialardır.][1150]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah müminlere karşı alçakgönüllü, kafirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar."* (Maide. 54) buyruğunda Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği kavmin müminlere karşı alçakgönüllü. kafirlere karşı güçlü ve onurlu. Allah yolunda cihad eden ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayan kimseler olduğunu haber vermektedir. Nitekim yüce Allah diğer âyet-i kerimede: *"Onunla birlikte olanlar kafirlere karşı sert ve katı. kendi aralarında merhametlidirler."* (Fetih. 29) buyruğunda onları Allah'ın dostları olan kendi kardeşlerine karşı alçakgönüllü ve merhametli. onun ve kendilerinin düşmanı olanlara karşı da sert ve katı olmakla Allah yolunda cihad edenler olmakla nitelendirmektedir.][1151]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muhabbete/sevgiye gelince o Allah'a ve Rasûlünedir.][1152]

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾

25. "Andolsun ki Allah birçok yerde ve Huneyn (Gazvesi) gününde size yardım etmiştir. Hani çokluğunuz sizi böbürlendirmişti de bunun size hiçbir faydası olmamıştı. Yeryüzü genişliğine rağmen, başınıza dar gelmişti. Nihâyet arkanızı çevirip gitmiştiniz."

1150 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 71.
1151 Câmiu'l-Mesâil. II. 280.
1152 Minhâcü's-Sünne. II. 447.

Tefsiri:

[İkincisi[1153] bu âyet-i kerime Huneyn günü nazil oldu. Allah bu âyette bundan önce olanları haber vermektedir. Bu durumda bundan önce Huneyn gibi birçok karşılaşmanın olması gerektiği gibi Huneyn gününden sonra Taif ve Tebuk gazveleri olmuştur. Birçok seriyye de Huneyn gününden sonra olmuştur. Mekke fethinden sonra yapılmış Cerir b. Abdullah'ın Zülhalasa'ya gönderilmesi ve buna benzer seriyyeler gibi.

Cerir ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından yaklaşık bir sene önce müslüman olmuştur. Birçok gaza ve seriyye bu âyetin nüzulünden sonra gerçekleşmiş olduğuna göre geçmişe dair haber veren bu âyet-i kerimenin bütün gazalara ve seriyyelere dair haber veriyor olmasına imkân yoktur.

Üçüncüsü şanı yüce Allah bütün gazalarda onlara zafer nasip etmemiştir. Aksine Uhud günü arkalarını dönüp kaçtılar. Pek büyük bir bela ve arındırma günü olmuştu. Mute ve onun dışındaki diğer seriyyelerde de zafer kazananlar olmadılar. Bütün gaza ve seriyyelerin toplamı seksen üç olduğuna göre bunların hepsinde zafer kazanmadılar ki zafer kazandıkları toplam seksen üç olsun.

Dördüncü olarak âyet-i kerimede pek çoktan maksadın seksen üç olduğunu varsayacak olsak bile bu özelliğin bu miktara has olması gerekmez. Çünkü "kesir: çok, birçok" lafzı bin. iki bin ve binlerceyi kapsayan genel bir lafızdır. Eğer bazı miktar türleri hakkında umumi olursa bu durumda miktarların bir kısmını özelleştirip diğer bir kısmını özelleştirmemek bir tahakkümdür/delilsiz hüküm vermektir.

Beşincisine gelince: Şanı yüce Allah: *"Allah'a güzel bir ödünç verecek olan kimdir? Allah da o verdiğini ona pek çok kat artırsın."* (Bakara. 245) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah ise Kur'ân nassı gereğince bir haseneyi yedi yüz kat kadar artırır. Onun bazı hallerde iki bin haseneye kadar katlandıracağına dair rivâyet de gelmiş bulunmaktadır. Şanı yüce Allah işte bu kat kat artırmayı da "pek çok" diye nitelendirdiği gibi bu birçok karşılaşmayı da "pek çok" diye nitelendirmiş bulundurmaktadır.][1154]

1153 Birincisinin tefsir ile alakası olmadığından dolayı zikredilmemiştir.
1154 Minhâcü's-Sünne. IV. 81-83.

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَاۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَٓاءَۜ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

28. "Ey iman edenler, müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra artık onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse sizi yakında kendi lütfundan zenginleştirir. Şüphesiz Allah herşeyi bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir."

Tefsiri:

[Fiili işlemeyi ve onun sıhhatini gerektiren vücub ancak müslüman hakkında vacip olur. Çünkü şanı yüce Allah: *"Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra artık onlar Mescid-i Harama yaklaşmasınlar."* buyurmak sûretiyle onlara yanına yaklaşmasını yasakladı ve bunu onlara engelledi."[1155]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu durumda tahir olmak/temiz olmak ile küfür ve fâsıklıktan temiz olmak kastedilir. Nitekim necislik ile de bunun zıddı kastedilir. Yüce Allah'ın: *"Müşrikler ancak bir pislik/necesdirler."* buyruğunda olduğu gibi. Bu necislik ise suyu bozmaz.][1156]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şöyle ki: Şanı yüce Allah hem kalbin temiz olmasını hem de bedenin temiz olmasını emir buyurmuştur. Her iki temizlik de Allah'ın emredip vacip/farz kıldığı dinin kendisindendir. Nitekim yüce Allah: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamayı ister."* (Maide, 6); *"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah temizlenenleri sever."* (Tevbe. 108); *"Gerçekten Allah çokça tevbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever."* (Tevbe. 222); *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Tevbe. 103); *"Onlar Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir."* (Maide. 41); *"Müşrikler ancak bir pisliktir."* (Âyet 28) ve: *"Ey ehl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* (Ahzâb. 33) buyurmaktadır.][1157]

1155 Şerhu'l-Umde-hacc. I. 113
1156 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 68.
1157 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 15.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ
وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا
الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

29. "Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."

Tefsiri:

[Cizye âyeti yüce Allah'ın: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyruğudur. Bu ise kitap ehli karşısında kılıç âyetidir. Bu âyette iman etmedikleri taktirde cizyeyi verecekleri vakte kadar onlarla savaşılacağı sözkonusu edilmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kimden cizye almışsa ancak bu âyetten sonra almıştır. Hatta şöyle demişlerdir: Necranlılar kendilerinden cizye alınan ilk kimselerdir. Nitekim Zühri ve daha başka ilim ehli kimseler bunu böylece zikretmiştir. Çünkü ilim ehlinin ittifakı ile bu âyet-i kerimenin nüzulünden önce kimseye cizye vergisi konulmamıştır. Ne ümmilerden ne de kitap ehlinden kimseye. Bundan dolayı Kaynuka, Nadir ve Kurayzaoğulları'na cizye koymadığı gibi Hayberlilere de cizye koymamıştır. Çünkü Hayber cizye âyetinin inişinden önce 7. yılda fethedilmiş ve yüce Allah da yahudileri Hayber'de çiftçi olarak bırakmış ve onlarla da süresiz bir barış antlaşması yapmış ve bu antlaşmada: "Allah sizi burada bıraktığı sürece biz de sizi bırakırız." demiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ilk aldığı cizye Necranlıların heyetinden olduğuna göre onların huzuruna gelişleri onunla tartışmaları kendisinin de onlara karşı delil getirip onlarla mübahele isteğinde bulunmasının da kendileri ile savaşmanın sözkonusu edildiği kılıç âyetinden sonra olduğu anlamına gelir.][1158]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cizye âyeti nazil olunca Arap müşrikleri müslüman oldu. Bu âyet Tebuk gazvesi ile aynı yılda indi ve savaşçı müşrik bir Arap kalmadı. Nebi (sallallâhu aleyhi

1158 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 216-217.

ve sellem) de Tebuk senesinde bütün müslümanlar ile -Allah'ın mazeretini kabul ettiği kimseler dışında- gazaya çıkıp Hicaz'da kendisi ile savaşacak kimseler bırakması düşünülemezdi. Dokuzuncu yılda Ebu Bekir'i gönderip mevsimde (hacc mevsiminde) bu yıldan itibaren müşrik hiçbir kimse hacc etmeyecek ve Beyt'i çıplak bir kimse tavaf etmeyecektir diye göndermezdi. Ayrıca mutlak/süresiz antlaşmaları bozdu ve süreli olanları da antlaşmalılar antlaşmalarına bağlı kaldıkları sürece bıraktı. Tıpkı yüce Allah'ın Tevbe Sûresi'nin başında bunu emrettiği gibi yaptı. Antlaşmalarını bozduğu kimselere de bu süreyi dört ay olarak belirledi. Bu sürenin bitmesi ile birlikte bütün müşriklere gaza yapması emri de ona verildi. (İlim adamları) dedi ki: Bunun sonucunda bütün müşriklerin hepsi İslâm'ı din olarak kabul etti ve onlardan cizye vermelerini kendisi kabul etmedi. Çünkü İslâm dininin galip gelmesinden sonra Arap müşriklerinin kendileri küçülmüş oldukları halde elleriyle cizyeyi ödemelerine sebep teşkil edecek ve üzerinde kalacakları herhangi bir dinleri yoktu. Çünkü genel olarak Araplar İslâm'a girmişti. Bundan dolayı Arap müşriklerinin de kendileri ile güçlenecekleri bir güçleri de kalmamıştı. Bundan dolayı onlar da İslâm dinine girdiler. Zira yüce Allah delil, beyan, kılıç, ok ve mızrak ile Araplar arasında bu dini galip getirmişti.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Ben insanlarla Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet edinceye, namazı dosdoğru kılıp zekatı verinceye kadar savaşmakla emrolundum."[1159] buyruğundan maksat ise Allah'ın kendileri ile savaşılmasına izin verdiği muharip kimselerle savaşmaktır. Yoksa bununla şanı yüce Allah'ın antlaşmalarına bağlı kalmayı emretmiş olduğu antlaşmalı kimselerle savaşı kastetmemiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Tevbe Sûresi'nin nüzulünden önce kafirlerden kendisi ile antlaşma yapanlarla kendi elleriyle cizye vermeksizin antlaşma yapardı. Ama yüce Allah Tevbe Sûresi'ni indirip ona mutlak/süresiz antlaşmaları bozması emrini verince daha önce onlarla antlaştığı şekilde artık onlarla antlaşması imkânı kalmadı. Aksine hepsi ile cihad etmek onun görevi oldu. *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse, yollarını serbest bırakın. Gerçekten Allah mağfiret ve rahmet edicidir."* (Âyet 5) buyruğunda olduğu gibi.

Kitap ehlinin dini de müşriklerin dininden hayırlı idi. Bununla birlikte kendi elleri ile küçülmüş oldukları halde cizyeyi verecekleri vakte kadar onlarla savaşması emrolundu. Kitap ehli ile Tevbe Sûresi'nin nüzulünden önce olduğu gibi

1159 Kaynakları daha önce gösterildi.

antlaşmak caiz olmadığına göre müşriklerle böyle bir şart olmaksızın antlaşmanın caiz olmayışı öncelikle sözkonusudur.][1160]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebuk senesi bizzat kendisi onlarla savaşmak üzere çıktı ve bütün müminlerin onlarla savaşmak üzere hazırlanıp katılmalarını istedi. Gazaya katılabilecek gücü olanlardan hiçbir kimseye savaştan geri kalmaya izin vermedi. Onlarla savaşmayı farz görmediğinden ötürü savaşa katılmayan kimse ise kafir kişi idi. Eğer müslüman olduğunu açığa vuruyor ise lanetli bir münafık idi. Şanı yüce Allah bunların günahlarını bağışlamayacağını açıkladı, nebisine de onların cenaze namazlarını kıldırmasını yasakladı ve bu hususta mütevâtir naklîn de belirttiği üzere Tevbe Sûresi'nin çoğunluğunu indirdi ve nihâyetinde hristiyanlarla savaşmak üzere onunla birlikte çıkmamak hususunda ondan izin isteyenlerin kafir olduğunu açıkça dile getirdi.][1161]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bahreyn ahâlisinden cizye almıştır. Onlar daha önce mecusi idiler. Bahreyn halkından Abdulkayslılar ile diğerleri isteyerek müslüman oldu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Medine'de olsun Hayber'de olsun hiçbir yahudiye cizye yükümlülüğü de koymamıştı. Aksine cizye âyetinin inişinden önce onlarla savaşmış ve yahudileri Hayber'de Ömer (radıyallâhu anh)'ın onları sürgüne gönderdiği vakte kadar cizyesiz olarak ziraatçilik yapmak üzere bırakmıştı. Çünkü Hayberliler onunla barış antlaşması yapmıştı. Kendileri de arazide ziraatçilik yapıyorlardı. Müslümanların onlara ihtiyacından ötürü onları yerlerinde bıraktı. Sonra da vefatından önce sürgüne gönderilmelerini emir buyurdu. Yahudilerle hristiyanların da Arap Yarımadası'ndan çıkartılmasını emretti.

Denildiğine göre bu Arap Yarımadası'na özel bir hükümdür. Bunun müslümanların kendilerine ihtiyaçlarının kalmaması halinde bütün zimmet ehli hakkında böyle olduğu ve onlara ihtiyaç olmadığı taktirde İslâm diyarından onları sürgüne gönderecekleri de söylenmiştir. Bu ise İbn Cerir'in ve başkalarının kabul ettiği bir görüştür.

1160 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 19-21.
1161 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 378.

Cizye hiçbir müşrikten alınmaz diyen kimse ayrıca şöyle der: Cizye âyeti indiği zaman müşrikler vardı ve onlardan cizyeyi almadı.][1162]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyruğu da böyledir. Onun kapsamına bütün kitap ehli girer. İsterse Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde öldürülmesi emredilenlerden olmasınlar. Çünkü onun zamanında öldürülenleri Arap ve Bizans hristiyanlarından idiler. Bu âyetin nüzulünden önce de yahudilerle savaşmıştı. Bunun kapsamına Kıpti, Habeş ve Çerkez hristiyanları ile Al'ler, Lazlar ve Gürcüler ile başkaları da dahildir. İşte bu ve benzeri buyruklar lafzı ve manası itibari ile Kur'ân'ın umumi ifadesinin kapsamına giren umumi ifadelerin -özel ismini taşımasa dahi- kapsamına girer.][1163]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyruğu ile bizlere onlarla küçülmüş oldukları halde cizyeyi verecekleri zamana kadar savaşmamızı emir buyurmuştur. Cizyeyi verdikleri durumda küçülmüş olmaları hali dışında onlarla savaşmaktan uzak durmak caiz değildir. Bilindiği üzere cizyenin kabul edilmesinden ve yerine getirilmesinin üstlenmesinden itibaren teslim edilip müslümanlar tarafından kabz edilmesini sağlayacakları vakte kadar eğer onlar cizyeyi verecek olurlarsa şüphesiz vermeye başlamış olurlar ve bu durumda cizyenin kabz edilmesine imkân verip cizyeyi verme işlemleri tamamlanıncaya kadar onlarla savaşmaktan uzak durmak icab eder. Çünkü onlar cizye vermeyi ne zaman kabul ederlerse yahut ta baştan itibaren kabul edecek olurlarsa ama ikinci olarak onu teslim etmeyecek olurlarsa bu durumda cizyeyi vermiş olmazlar. Çünkü gerçek manada vermek bulunmamış olur. Bütün süre içerisinde küçülmüşlük onların hali olduğuna göre yüzümüze karşı nebimize açıktan açığa söven ve hepimizin gözü önünde Rabbimize ağır küfürler yapıp toplantı yerlerimizde dinimize dil uzatan bir kimse kesinlikle küçülmüş birisi sayılmaz. Çünkü küçülmüş kişi zelil ve hakir demektir. Bu fiil

1162 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 23.
1163 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 209.

ise güçlü görünen ve müslümanlara rağmen bir iş yapmaya kalkışan kişinin bir fiilidir. Hatta böyle bir iş bizim için yapılabilecek bir hakaretin en ileri derecesidir ve bizim için en ileri alçaltıcı bir iştir.

Dil bilginleri dedi ki: "Küçülmüşlük" zelil olmak ve hakir olmak demektir. Sağir ise küçültülmeye rıza gösteren kişi demektir. Düşünen bir kimse dünya ve ahiretin şerefini kendisi ile kazandığı ümmetin dinine sövüp küfretmek hiçbir zaman zelil olmayı ve aşağılanmayı kabul edip ona razı olan bir kişinin fiili olamaz. Bu gâyet açıktır ve bunun anlaşılmayacak bir tarafı yoktur.

Küçülmüş olmaları hali dışında onlarla savaşmak bizim üzerimizde bir farz olduğuna göre eğer onlar küçülmüş değillerse o taktirde (onlarla) savaşmak emrolunmuş bir iş demektir. Kendileriyle savaşmakla emrolunduğumuz bütün kafirleri gücümüz yettiği taktirde öldürürüz.

Aynı şekilde bizlere bu sınıra kadar onlarla savaşmamız emrolunduğuna göre bu gerçekleşmeksizin onlarla zimmet akdi yapmamız caiz değildir. Eğer böyle bir durumda onlarla akit yapılacak olursa bu fâsit/geçersiz bir akit olur ve böylelikle onlarla savaşmanın mübah olması hali devam eder.

Onlar hakkında şöyle denilemez: Bunlar kendileriyle antlaşma yapılmış kabul edilirler. Böylelikle onların bir emanlarının bulunma ihtimali sözkonusu olur. Emanın bulunma şüphesi ise gerçekten varlığı gibidir. Çünkü bir kimse kafirin eman sayacağı bir söz söyleyecek olursa müslüman bunu kastetmeyecek olsa dahi bu o kişi hakkında bir eman olur.

Çünkü biz şöyle deriz: Dinimize sövüp nebimize küfretmeyi açıkça yapmakla birlikte onların ellerimizin altında bulunmalarına bizim razı olmayacağımız onların bilemeyeceği bir husus değildir. Çünkü onlar böyle bir duruma rağmen bir zımmiye ahit vermeyeceğimizi biliyorlar. Dolayısıyla onların bunun gibi bir esas üzere onlarla antlaşma yaptığımıza inandıklarını iddia etmeleri -haklarında bu dinin hükümlerinin cereyan edeceği şekilde küçülmüş olmalarını onlara şart koşmuş olmamıza rağmen böyle bir iddia- yalan bir iddiadır ve ona hiç bakılmaz.

Aynı şekilde ilk defa onlarla antlaşma yapmış olanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıdırlar. Ömer gibi. Halbuki bizler Allah'ın kitabında emrettiklerine aykırı bir antlaşma ile onlarla antlaşmasının yasak olduğunu biliyoruz.][1164]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1164 es-Sârimu'l-Meslûl, 16-18.

[Yine bu buyrukta kitap ehline karşı onun risaleti de isbat edilmektedir. Yüce Allah'ın: *"Ey kendilerine kitap verilenler ... beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman ediniz ..."* (Nisa. 47) buyruğunda olduğu gibi. Aynı şekilde *"Ey İsrailoğulları..."* gibi hitaplarında da İsrailoğullarına karşı onun risaletinin isbatı sözkonusudur. Şüphesiz yahudiler hakkındaki bu özel isbat elbetteki o genellemeye de aykırı değildir. Onun bazen yahudilere bazen hristiyanlara hitabında risaleti ile ilgili hususa da aykırı değildir. Her iki kesimden birisine hitap edip ona davette bulunması da diğerine hitapta bulunup ona davette bulunması ile çelişmemektedir. Onun kitabında ümmetini dininin şeriat hükümlerine davet etmesinde ve ümmetinin iman edenlerine de bir hitabı bulunmaktadır. Bunda da kitap ehlini muhatap alması ile onlara davette bulunmasıyla ve aynı zamanda kitabında kendi elleriyle küçülmüş oldukları halde cizyeyi verinceye kadar kitap ehli ile ve hristiyanlar ile savaşma emrinin yer alması arasında da bir çelişki bulunmamaktadır.

Yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyurmaktadır.

Diğer taraftan bu ona onların dışındaki yahudilerle ve mecusilerle de kendileri küçülmüş oldukları halde elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşmakla emrolunmasının önünde bir engel değildir. Aksine bu hüküm onun sünneti ve ümmetinin ittifakı ile mecusiler hakkında da sabittir.][1165]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hristiyanlara gelince; onlar pis ve murdar şeyleri ve bütün haramları helal kabul ettiler, bütün necasetlere bulaştılar. Halbuki Mesih onlara: *"Size haram kılınmış bazı şeyleri helal kılmak için."* (Âl-i İmrân. 50) demişti. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyurmaktadır.][1166]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak*

1165 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 375-376.
1166 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 372-373.

dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız." (Âyet 29) buyurmaktadır. Hak din ise Allah'a itaat edip ona ibadet etmektir. Nitekim daha önce de dinin aslında ahlak haline gelmiş alışılmış itaat demek olduğunu da açıklamış idik. Böylelikle kendisine itaat olunan sevilen ve maksat olarak gözetilen olur. Çünkü bu işin aslı sevgi ve iradedir.][1167]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* buyurmakta, Allah'a ve ahiret gününe iman etmekten sonra onların Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığını haram bilmeyen ve hak dini din tutmayan kimseler olmaları ile birlikte zikretmektedir.][1168]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyurmaktadır. Âyette geçen "من :...den, dan" bu gibi yerlerde cinsi beyan etmek içindir. Her ne kadar ondan önce zikredilenler ondan sonra zikredilen cinsin toplamına dahil ise de ondan önce geçenlerin cinsini de beyan etmektedir.][1169]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali b. Ebu Talha da İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"Müşriklerden yüz çevir."* (En'am. 106); *"Sen onların üzerinde bir zorba değilsin."* (Gaşiye, 22); *"Onları affet ve bağışla."* (Maide. 13); *"Eğer affeder ve bağışlarsanız."* (Teğabün. 14); *"Allah emrini getirinceye kadar affedip bağışlayın."* (Bakara. 109); *"İman edenlere Allah'ın günlerini ümit etmeyenleri bağışlamalarını söyle."* (Casiye. 14) buyrukları ve Kur'ân-ı Kerim'den benzeri olup Allah'ın müşriklerin affedip bağışlanmasını emretmiş olduğu diğer buyrukların tamamını yüce Allah'ın: *"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* (Tevbe. 5) buyruğu ile yüce Allah'ın: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan ... kendi elleri ile küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız."* (Âyet 29) buyruğu. Evet bu buyruklar müşriklerin affedilmesine dair buyrukları nesh etmiştir demiştir.][1170]

1167 Câmiu'l-Mesâil, II. 223.
1168 Muellefatişşeyh Muhammed b. Abdilvehhab, IX. 83.
1169 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 64.
1170 es-Sârimu'l-Meslûl. 226.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde İmam Ahmed[1171] ve başkası Katade'den şöyle dediğini rivâyet etmiş bulunmaktadır: Şanı yüce Allah nebisine Allah emir ve hükmünü getirinceye kadar onları affedip bağışlamasını emretmiştir. Daha sonra yüce Allah Berae/Tevbe Sûresi'ni indirdi. Allah emir ve hükmünü de getirmiş oldu. Bunun için yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığını haram saymayan ... savaşınız."* buyruğunu indirdi. (Devamla) dedi ki: Böylelikle bu âyet kendisinden önceki âyetleri nesh etti. Allah bu âyette ya müslüman oluncaya kadar yahut da kendileri için bir küçüklük ve bir intikam olmak üzere cizyeyi kabul edinceye kadar savaşılmasını emir buyurdu.][1172]

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

30. "Yahûdîler: "Üzeyir Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarında dolaşan sözleridir ki, daha önce kâfirlerin söyledikleri sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar!"

Tefsiri:

[Hristiyanlar bunların kafir olduklarını söylerler. Fakat kendileri de söyledikleri sözleri ile onların benzeri sözleri söylemiş oluyorlar. Nitekim yüce Allah: *"Yahûdîler: "Üzeyir Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarında dolaşan sözleridir ki, daha önce kâfirlerin söyledikleri sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar!"* (Âyet 30) buyurmaktadır. Bunu yahudilerden bir kesim söylemiştir. Bu sözü Finhas b. Azura denilen bir kişinin ve ona tabi olanların söylediği bilinmektedir.][1173]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1171 Bu ya onun "en-Nasih Ve'l-Mensuh" adlı kitaptadır yahut da "Tefsiru İmam (Ahmed)"dedir. Birincisi daha tercih edilir. Bu da Dr. Hikmet Beşir'in "Merviyatul İmam Ahmed b. Hanbel Fittefsir" adlı eserinde zikretmediği rivâyetlerdendir.

1172 es-Sârimu'l-Meslûl. 227.

1173 el-Cevâbu's-Sahîh. IV. 475.

[Diğer taraftan o: *"Yahûdîler: "Üzeyir Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarında dolaşan sözleridir ki, daha önce kâfirlerin söyledikleri sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar!"* (Âyet 30) buyruğunda yahudilerle hristiyanları bir arada zikretmiş bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim ile yakından ilgilenen kimselerin bildiği hususlardan birisi de yahudilerin büyük çoğunluğunun Üzeyir Allah'ın oğludur demediklerini bilir. Bu kanaati aralarından ancak bir kesim söylemiş bulunmaktadır. Nitekim bu sözü Finhas b. Azura'nın yahut ondan başka birisinin söylediği bilinmektedir. Özetle söyleyecek olursak yahudiler arasından bu kanaati dile getirenler pek azdır. Fakat verilen haber tür olarak onlar hakkındadır.][1174]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Yahûdîler: "Üzeyir Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarında dolaşan sözleridir ki, daha önce kâfirlerin söyledikleri sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar!"* (Âyet 30) buyurmaktadır. İşte bu onların Allah'ın bir evladı olduğunu kabul etmeleri ve Allah'ın kendi zatını bundan tenzih etmesi şeklindeki mana Kur'ân-ı Kerim'de değişik yerlerde zikredilmiş bulunmaktadır. Nitekim bu Meryem kıssasında sözkonusu edildikten sonra bunun sonunda yüce Allah: *"İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryemoğlu İsa, hak söze göre budur. Allah'ın çocuk edinmesi olacak bir şey değildir. O bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiğinde ona yalnızca "ol" der, o da oluverir."* (Meryem. 34-35) buyurmaktadır. Daha sonra yüce Allah: *"Rahman evlat edindi" dediler. Andolsun ki siz, pek çirkin bir şey söylediniz. Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp, yarılarak yıkılacak.Rahman'a evlât isnad ettiler diye. Hâlbuki Rahman'a evlat edinmek yaraşmaz. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahman'ın huzuruna ancak kul olarak gelecek. Andolsun ki hepsini kuşatıp, onları teker teker saymıştır. Hepsi kıyamet gününde O'na yalnız başlarına gelirler."* (Meryem. 88-95) buyurmaktadır.

Yüce Allah bir başka yerde de: *"Andolsun ki; "Allah, Meryemoğlu Mesih'tir." diyenler, kâfir oldular. De ki: "Şâyet Meryemoğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse, Allah'a karşı kim ne yapabilir?"* (Maide. 17); *"Andolsun ki: "Meryemoğlu Mesih hakikaten Allah'ın kendisidir." diyenler, kâfir oldular. Halbuki Mesih: "Ey İsrailoğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz şüphesiz Allah'tır. O halde yalnız O'na ibadet edin." demişti. Çünkü kim*

1174 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 88-89.

Allah'a ortak koşarsa; hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir. Zulmedenlerin de hiçbir yardımcıları yoktur. Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de andolsun kâfir oldular. Halbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır." (Maide. 72-73) ve: *"Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin, Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryemoğlu İsâ Mesih, yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin de "(Allah) üçtür." demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin. Allah ancak bir tek ilâhtır. Çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. (İsâ) Mesih de Mukarreb Melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler."* (Nisa. 171-172) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah bir âyet-i kerimede Allah üçün üçüncüsüdür diyenlerin kafir olduklarını zikretmekte ve bir başka âyette de kitap ehline böyle demeyi yasaklamaktadır. İşte bunlar yüce Allah'ın onların teslise inandıklarını sözkonusu ettiği iki yerdir. Başka iki yerde de onların: Muhakkak Allah Meryemoğlu Mesih'in kendisidir demeleri sebebi ile kafir olduklarını zikretmektedir. Onların Allah'ın oğlu şeklindeki sözlerini ise birçok yerde zikretmiş bulunmaktadır.][1175]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yahûdîler: "Üzeyir Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarında dolaşan sözleridir ki, daha önce kâfirlerin söyledikleri sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar! Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 30-31) buyurmaktadır. Böylelikle bunun daha önce kafir olanların sözlerine benzetmek olduğunu da haber vermiştir.

Bunların onların eskileri olduğu söylendiği gibi Arapların müşrikleri olduğu söylenmiş ise de her iki görüş tartışılır. Çünkü bu sözleri söyleyen Arap müşrikleri yahudilerle hristiyanlardan önce değildir. Onların ilkleri ve önce geçenleri de onlardan sayılır. Muhtemelen bununla Mûsâ ile Mesih'den önce Şam, Mısır ve daha başka yerlerde yaşayan müşrik sabiiler olabilir. Çünkü bunlar -açıklayacağımız gibi- melekleri onun çocukları olarak kabul ediyorlardı.][1176]

1175 el-Fetâva't-Tis'îniyye. V. 225-226.
1176 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 439-440.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Hristiyanlar Mesih Allah'ın oğludur dediler."* buyruğu melikiyye/melkaniyyenin sözlerine bir işarettir.][1177]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Yahudiler Üzeyir Allah'ın oğludur dediler."* buyruğudur. Maksat tür olarak yahudilerin bunu söyledikleridir. Yoksa her yahudi bunu söylemiyor.][1178]

[Hristiyanlar aşırıya kaçarak onları ve hatta mertebe itibari ile onlardan daha aşağıda olanları Allah'a ortak koştular. Yüce Allah onlar hakkında: *"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 31) buyurmuştur.] [1179]

[Merhum İbn Teymiyye'ye: Yüce Allah'ın: *"Yahudiler Üzeyir Allah'ın oğludur dediler."* buyruğu hakkında onların hepsi mi böyle dedi yoksa bir kısmı mı? Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kıyamet gününde yahudiler getirilir ve onlara: Neye ibadet ediyordunuz denilir. Onlar Üzeyir'e diyeceklerdir..." şeklindeki hadisine dair acaba bu umumi bir hitap mıdır değil midir diye soruldu. O da şu cevabı verdi:

Hamd Allah'a mahsustur. Burada "yahudiler" ile kastedilenler yahudilerin cinsi/türüdür. Yüce Allah'ın: *"İnsanlar kendilerine: Muhakkak insanlar sizin için (size karşı) asker topladılar ... dediklerinde."* (Âl-i İmrân. 173) buyruğu gibidir. Burada bu sözleri bütün insanlar söylemediği gibi bütün insanlar size karşı (asker) topladılar da dememiştir. Aksine bundan kasıt insanların cinsidir.

Yine şöyle denilmesi de buna benzer: Filan taife bu işi yapar. filan kişinin ahâlisi bunu yapar. Eğer onların bir kısmı bunu söyleyip diğerleri susup buna karşı çıkmayacak olurlarsa böyle bir söz söylemenin günahına onlar da katılırlar. Allah en iyi bilendir.

Söz ile yapılan fiil hakkında da: *"De ki: Allah ile Onun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz."* (Tevbe. 65) buyurmuştur. Bu da Allah ile alay etmenin ve küfür olduğuna, rasûlü ile de alay etmenin küfür olduğuna delil olduğu gibi tek

1177 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. X. 238.
1178 el-Cevâbu's-Sahîh. III. 111.
1179 es-Safdiyye. II. 311.

başına Allah ile alay etmek de zorunlu olarak bir küfürdür. Bunun için ayrıca âyetlerin ve rasûlün zikredilmesi bir şart değildir. Böylelikle rasûl ile alay etmenin de küfür olduğu bilinmektedir. Yoksa onu ayrıca zikretmenin bir faydası olmazdı. "Âyetler" için de durum budur.

Aynı şekilde bu hususlarla alayın biri diğerinden ayrılmaz. Doğru yoldan sapıtan kimseler yüce Allah'ın tevhidini hafife alır, ondan başka cansız varlıklara dua etmeyi tazim ederler. Onlara tevhid emredilip şirk koşmaktan vazgeçmeleri istenecek olursa bunu hafife alırlar. Nitekim yüce Allah: *"Onlar seni gördükleri zaman seninle ancak alay ederler."* (Furkan, 41) buyurmaktadır. Böylelikle onlar rasûl (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine şirkten vazgeçmelerini söyleyince onunla alay ettiler. Müşrikler hâlâ nebilere sövüyor, onları beyinsizlikle doğru yoldan sapmış olmakla ve delilikle -kendilerini tevhide çağırdıkları zaman- nitelendiriyorlar. Buna sebep ise onların nefislerinde yer etmiş olan pek büyük şirktir. İşte aralarından bir takım şüpheleri bulunan bir kimse tevhide çağıranları görecek olursa kendisindeki şirkten ötürü bununla alay eder. Yüce Allah da: *"İnsanlar içinde Allah'tan başkasını (Allah'a) eş edinen kimseler de vardır. Onları Allah'ı sever gibi severler."* (Bakara, 165) buyurmaktadır. Şüphesiz herhangi bir yaratılmışı Allah'ı sevdiği gibi seven bir kimse müşriktir. Allah için sevmek ile Allah ile birlikte sevmek arasındaki farkı bilmek gerekir. Kabirleri bir takım putlar edinen bu gibi kimselerin Allah'ı tevhid ve ona ibadet etmek türünden olan şeylerle alay ettiklerini ve buna karşılık Allah'tan başka şefaatçi edindikleri kimseleri tazim ettiklerini, onlardan herhangi birisinin yalancı olduğu halde ğamus yemini/yalan yemini yaptığını bununla birlikte şeyhi adına yalan yere yemin etmek cesaretini gösteremediğini görürsünüz. Pek çok taifeden bir çok kimseden herhangi birisinin ister kabrinin yanında olsun ister kabrinden başka bir yerde olsun şeyhi yardıma çağırmasının kendisi için mescitte seher vaktinde Allah'a dua etmekten daha faydalı olduğu kanaatindedir. Kendi yolundan uzaklaşıp tevhide yönelen kimselerle alay ederler. Onların birçoğu mescitleri tahrip eder, bu gibi meşhedleri/yatırları imar ederler. Acaba bu onların Allah ile âyetleri ile ve rasûlü ile alay edip hafife almalarından ve şirki tazim etmelerinden başka bir sebebe mi dayanır? Eğer bunun bir vakfı ötekinin de bir vakfı olursa şirkin vakfı onlar nezdinde Arap müşriklerine kendilerini benzeterek daha da tazim edilir. Sözkonusu bu müşrikleri şanı yüce Allah: *"Onlar Allah'a yarattığı ekin ve davarlardan bir pay ayırdılar."* (En'am, 136) buyruğunda zikretmiş bulunmaktadır. Böylelikle onlar Allah'tan başkasına ayrılmış olanları Allah için olanlardan üstün tutarlar ve: Allah'ın ihtiyacı yoktur/ganidir, bizim ilahlarımız ise fakirdir/muhtaçtır derler.

Bunlardan herhangi birisi yatıra gidecek olursa benzerini cuma gününde beş vakit namazda ve gece teheccüdünde yapmadığı bir şekilde o yatırı tazim eder, yanında ağlar, hûşû duyar, yalvarır yakarır. Acaba bu muvahhidlerin değil de müşriklerden başkasının hali olabilir mi? Bunun benzerlerinden herhangi birisi beyitleri sema' halinde/nağmeli işitecek olursa Kur'ân âyetlerini dinlediği zaman kendisi için hâsıl olmayacak kadar hûşû ve huzur duyar. Aksine bunlar Allah'ın âyetlerinden sıkılır. Onlarla ve onları okuyanlarla alay ederler. Buna sebep ise yüce Allah'ın: *"De ki: Allah ile onun âyetleri ile ve rasûlü ile eğleniyordunuz."* (Tevbe. 65) buyruğundan en büyük payı alırlar.

Ölülere dua etmenin Allah'a dua etmekten daha üstün olduğunu kabul edenler arasından şunları anlatanlar vardır: Güya müritlerden kimisi Allah'tan yardım istemiş, Allah onun yardımına koşmamış, buna karşılık şeyhini imdada çağırmış, şeyhi derhal imdadına gelmiş. Esirlerden birisi Allah'a dua ettiği halde onu kurtarmamış, ölülerden birisine dua etmekle birlikte bu ölü gelip onu çıkartarak İslâm diyarına götürmüş. Bir başkası: Filanın kabrinin her türlü derde şifa olduğu deney ile ispatlanmıştır der. Onlardan kimisinin başına bir sıkıntı geldiği zaman şeyhinden başkasına dua etmez. O küçük bir çocuğun annesini anımsarken içinin titrediği gibi onu öylece titreyerek anar. Halbuki yüce Allah muvahhidlere: *"Menasikinizi bitirince babalarınızı andığınız gibi hatta daha kuvvetli bir anışla Allah'ı anın."* (Bakara. 200) buyurmuştur. Şuayb (aleyhisselâm) da: *"Ey kavmim! Size göre benim aşiretim Allah'tan daha az değerli midir ki..."* (Hud. 92) demişti. Yüce Allah da: *"Gerçekten sizin korkunuz kalplerinde Allah korkusundan daha çok yer etmiştir."* (Haşr. 13) buyurmaktadır.][1180]

اِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَآ
أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

31. "Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Yahûdîler: "Üzeyir Allah'ın oğludur." dediler. Hristiyanlar da: "Mesih Allah'ın oğludur." dediler. Bu, onların ağızlarında dolaşan sözleridir ki,*

1180 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 47-50.

daha önce kâfirlerin söyledikleri sözlerine benzetiyorlar. Allah kahretsin onları! Nasıl da döndürülüyorlar! Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir." (Âyet 30-31) buyurmaktadır.

Adiyy b. Hatim'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar dediklerine ibadet etmediler dedim. O şöyle buyurdu: "Onlar (din adamları ve alimleri) kendilerine haram olanı helal kıldılar, onlar da onlara itaat ettiler. Kendilerine helalı haram kıldılar. Yine onlara itaat ettiler. İşte onların bunlara ibadeti budur buyurdu."[1181]][1182]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir.*" (Âyet 31) buyurmaktadır. Uzunca ve hasen bir hadis olan Adiyy b. Hatim'in hadisini Ahmed[1183] Tirmizi ve başkaları rivâyet etmiştir. O hristiyan iken Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gelmiş, onun bu âyeti okuduğunu işitmesi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Bunun üzerine ben ona: Biz onlara ibadet etmiyoruz dedim. O şöyle buyurdu: "Onlar Allah'ın helal kıldığını haram kılıp siz de onu haram olarak kabul etmiyor musunuz? Allah'ın haram kıldığını helal kıldıklarında da helal kabul etmiyor musunuz?" Hatim dedi ki: Ben: Evet deyince O: "İşte onlara ibadet budur buyurdu."

Ebu'l-Bahteri de böyle demiştir: Ama onlar din adamlarına namaz kılmıyorlardı. Ama onlara Allah'ı bırakıp kendilerine ibadet etmelerini emretmiş olsalardı

1181 Adiyy b. Hatim'in hadisi bilinen bir hadistir. Bunu Tirmizi. 3095: Buhârî. et-Tarihul Kebir. IV. 106: İbn Ebi Hatim. Tefsir -Tevbe-. 990: Beyhaki. el-Medhal. 259: İbn Ebu Şeybe ve Taberani. Kebir. XVII. 92 ve ayrıca Ebu Ya'la da rivâyet etmiştir. İbn Hacer Tahricu Ehadisi Keşşaf'da böyle demiştir. Hadisin ileride yeni paragrafta geleceği üzere Ahmed tarafından rivâyet edilmesinin söylenmesine gelince. Bununla Ebul Bahteri'nin rivâyetini kastediyor olabilir. Bunu da Mesailül Hellal'de zikretmiş bulunmaktadır. Nitekim bunu böylece Dr. Hikmet Beşir. Merviyyatul İmam Ahmed. no: 547'de rivâyet etmiştir. Adiyy b. Hatim'in bu hadisi hasendir. Hasen olduğunu Elbani ve başkaları zikretmişlerdir.

1182 Câmiu'l-Mesâil. I. 259-260: İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. I. 76. II. 580: el-Cevâbu's-Sahîh, III. 174. II. 374: er-Raddu Ala'l Ahnai. 207: Nazariyyatu'l-Akd. 14: el-Fetava. III. 187: Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 98. III. 371. X. 266. XXVII. 374: Buğyetu'l-Murtâd. 497.

1183 Hadisin tahricini zikrederken Ahmed tarafından rivâyet edilmesinin ne anlama gelebileceğini sözkonusu etmiştik.

onlara itaat etmezlerdi. Fakat onlara emirler vererek Allah'ın helalini onun haramı, onun haramını da onun helali yaptılar. Bu sefer onlara itaat ettiler. İşte o rabblik bu olmuştur.

Rabi' b. Enes dedi ki: Ebu'l-Aliyye'ye dedim ki:[1184] İsrailoğulları arasında bu rububiyet nasıl idi? O şöyle dedi: Bu rububiyet/rab ediniş şöyle olmuştu: Onlar Allah'ın kitabında kendilerine verilen emirleri ve kendilerine yasaklanan şeyleri gördüler ve bundan dolayı bizler hiçbir hususta bizim alimlerimizin önüne asla geçmeyeceğiz. Bize ne emir verirlerse o emirlere uyarız. Bize neyi yasaklarlarsa onların dedikleri gibi yasak kabul ederiz. Böylelikle onlar adamların kendilerine nasihat etmelerini istediler. Buna karşılık Allah'ın kitabını da sırtlarının arkasına atıverdiler. İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onların alimlerine ibadet etmelerinin haramı helal, helali haram kılmak hususunda olduğunu beyan etmiştir. Yoksa onlara namaz kılmadılar, onlar için oruç tutmadılar, Allah'ı bırakıp onlara dua (ve ibadet) etmediler. İşte insanlara ibadet budur. Öbürü ise mallara ibadettir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunu açıklamıştır. Şanı yüce Allah da: *"Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Onların ortak koşmalarından O münezzehtir."* buyruğu ile bunun bir şirk olduğunu zikretmektedir.][1185]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bunlar yüce Allah'ın haklarında: *"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 31) buyurmuş olduğu hristiyanlara benzeyen kimselerdir. Tirmizi'nin sahih olduğunu belirttiği Müsned'de yer alan Adiyy b. Hatim'den bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak naklettiği rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu âyete dair soru sorup: Onlar alimlerine ibadet etmediler demesi üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Alimleri kendilerine haramı helal kıldılar. Yine alimleri onlara helali haram kıldılar. Onlar da alimlerine itaat ettiler. İşte onların alimlerine ibadet etmeleri bu idi" buyurdu.][1186]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hristiyanlar ise kendileri için şeriat/hukuk va'z eden ve başkanlarının verdiği her bir emri Allah'ın kendilerine emretmiş olduğu, onlara yasakladığı her bir şeyi Allah'ın da kendilerine yasaklamış olduğunu ileri süren herkesin arkasından

1184 İbn Cerir, 16642.
1185 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 67.
1186 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 211-212.

giderler. Nitekim yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 31) buyurmaktadır. Adiyy b. Hatim'in rivâyet ettiği hadiste de şöyle denilmektedir: "Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar alimlerine ibadet etmediler dedim. O: Aksine ibadet ettiler. Alimleri kendilerine haramı helal yaptılar, onlar da onlara itaat ettiler. Alimleri kendilerine helalı haram yaptılar ve onlara itaat ettiler. İşte onların alimlerine ibadet etmeleri budur." buyurdu.

Huzeyfe b. el-Yeman (radıyallâhu anh) da böyle demiştir:[1187] Bundan dolayı yüce Allah hristiyanlar hakkında: Onlar Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığını haram bilmez ve hak dini din tutmazlar buyurmuştur.][1188]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp alimlerini, rahiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler."* buyurmaktadır. Buna göre her kim Allah'ın izin vermediği helal kılmak, haram kılmak, müstehap görmek yahut vacip kılmak gibi Allah'ın dini hakkında herhangi bir kişiye itaat edecek olursa bu aykırı emir ve yasağı koyanın karşı karşıya kaldığı gibi o kişi de bu yergiden payına düşeni alır. Bundan sonra her ikisinin de af edilme ihtimali bulunabilir. Bu durumda yergi şartı bulunmadığından yahut onun önündeki engelin varlığından ötürü sözkonusu olmaz. İsterse bunu gerektiren husus mevcut olsun. Yergi ise hakkı apaçık görmekle birlikte onu terk eden, yahut hakkı aramakta kusurlu davranıp onu bundan dolayı açıkça göremeyen ya da hevâsı, tembelliği yahut buna benzer bir sebepten ötürü hakkı aramaktan yüz çeviren kimse hakkında sözkonusu olur.][1189]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 31) İşte bir başka bakımdan ümmetin kapsamı içerisinde olsalar bile bu bakımdan şeriatin ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in risaletinin dışında kalan bu ümmetin bid'atçileri arasındaki zahid ve abid bir takım kesimler arasında bu husus çokça görülmektedir.][1190]

1187 Bu Ebu'l-Bahteri'nin ondan naklettiği rivâyettir. Ayrıca bk. Taberi, XIV. 210-213.
1188 Nazariyyatu'l-Akd. XI. 211-212.
1189 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 195.
1190 el-İstikâme. II. 178.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hristiyanlarda yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 31) buyruğunda olduğu gibi apaçık bir şirk bulunmaktadır. Aynı şekilde şia ve zahid ve abidler arasından aşırıya giden onlara benzer kimselerde de hristiyanlarda şirk ve aşırılık bulunduğu gibi şirk ve aşırılık bulunur. Yahudilerde ise kibir vardır. Büyüklük taslayan ise zelil edilmekle cezalandırılır.][1191]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 31) Bu buyrukta şanı yüce Allah onların Allah'tan başka bir takım Rabbler edindikleri gibi Mesih'i de rabb edindiklerini haber vermektedir. Halbuki kendilerine bir ve tek ilahtan başkasına ibadet etmemeleri emri verilmişti. İşte bunlar ondan başkasını Rabbler edinmek sûreti ile o Rabblere ibadet ettiler ve böylelikle yüce Allah'a ortak koşmuş oldular. O onların ortak koşmalarından pek yüce ve münezzehtir.][1192]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hristiyanlar *"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Halbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Âyet 31) durumunda olduklarından dolayı kabirlerin ve çeşitli put ve heykellerin yanından ayrılmamak onlarda daha çok görülen bir haldir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumu anlatılan bir kilise hakkında şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz onlar arasında salih bir adam bulunup ölürse onun kabri üzerine bir mescid bina ederler ve o mescidin içinde o sûretleri yaparlardı. İşte onlar kıyamet gününde Allah nezdinde yaratılmışların en şerlileridir."][1193]

1191 Minhâcü's-Sünne, VII, 210.
1192 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 60-61.
1193 Şerhu'l-Umde -es-Salah, 448. Hadis Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.

